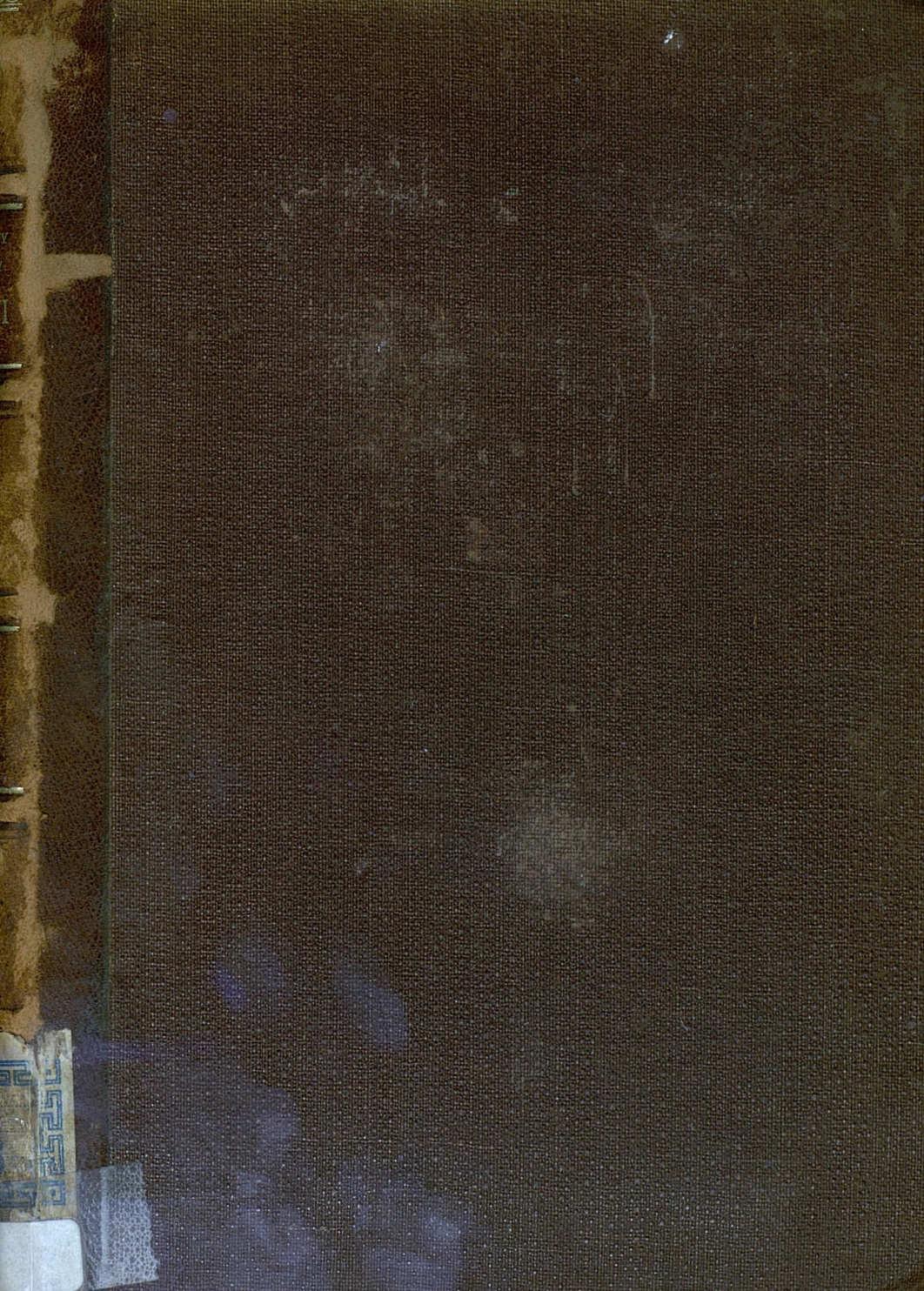

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Ν. ΦΙΛΑΡΕΤΟΥ

ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΑ

ΙΔ'. ΠΕΡΙ

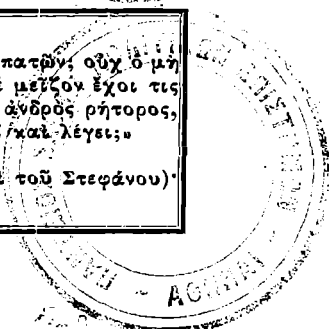
(1895-1898)

«...Τίς ὁ τὴν πόλιν ἐξαπατῶν, οὐχ ὁ μὴ
λέγων ἃ φρονεῖ;... Τί δέ μείζον ἔχοι τις
ἢν εἰπεῖν ἀδίκημα κατ' ἀνδρὸς ῥήτορος,
ὃ εἰ μὴ ταῦτά καὶ φρονεῖ καὶ λέγει;»

ΔΗΜΟΣΦΕΝΗΣ (περὶ τοῦ Στεφάνου).

XXII
376

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΩΝ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΩΝ

ΣΠΥΡΙΔ. ΚΟΥΣΟΥΛΙΝΟΥ

Πλατεῖα Ἀγίων Θεοδώρων.

1899

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Πρὸς τὸν ἑλληνικὸν λαόν
Συγγραμμάσεις

ΚΕΦΑΛ. Α'.—ΓΕΝΙΚΗ ΑΠΟΨΙΣ.

§ 1. Πολιτικά προγράμματα καὶ λογοδοσίαι, σελὶς 1.— § 2. Αἱ ἐκλογαὶ τῆς 16ης Ἀπριλίου 1895. 5.—§ 3. Ἐκλογικὴ ἐπιτυχία ἄνευ συνδυασμοῦ 6.—§ 4. Ἐκδίκασις βαυλευτικῶν ἐκλογῶν 9.—§ 5. Κανονισμὸς τῆς βουλῆς 10.—§ 6. Αἱ τέσσαρες σύνοδοι 14.—§ 7. «Ἐξουκρατία καὶ βασιλεία ἐν Ἑλλάδι» 16.—§ 8. Ἐξουκράτις τῶν κομμάτων 16.—§ 9. Τὰ τρία ὑπουργεῖα 18.—§ 10. Ψῆφοι δυσπιστίας καὶ ἀνοχῆς 20.—§ 11. Ὑπουργικὴ εὐθύνη 22.—§ 12. Ἀσυμβίβαστον δημοσίων ἀξιοματίων 26.—§ 13. Φιλελεύθερος συνταγματικὸς 27.—§ 14. Διὰ τῆς ἐξυγιάνσεως τῶν κομμάτων οἱ συνδυασμοὶ τοῦ μέλλοντος 29.—§ 15. Κέντρον φιλελευθέρων 30.—§ 16. Τὸ σύνθημα τῆς 7ης Φεβρουαρίου 1899. σ. 31.

ΚΕΦΑΛ. Β'.—ΝΟΜΟΙ ΚΑΙ ΠΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

§ 17. Ὑπουργοὶ νομοθετοῦντες· βουλευταὶ διοικοῦντες, σελὶς 33.— § 8 Πολυνομία καὶ κακονομία 35.—§ 19. Ὁ νομοθετικὸς μὸς ὁβολός, σ. 36.

Α'—Βασιλ. οἶκος καὶ ὑπουργ. Ἐξωτερικῶν

§ 20—Βασιλεία 38.—§ 21. Προξενικὴ καὶ διπλωματικὴ ὑπηρεσία 40.—§ 22. Ἑλληνοαἰγυπτιακὴ σύμβασις 43.—§ 23. Διάφορα (Ὑπουργεῖον Ἐξωτερικῶν) 44.

Β'— Ὑπουργεῖον Δικαιοσύνης.

§ 24. Δικαιοσύνη 44.—§ 25. Προσόντα δικαστικῶν ὑπαλλήλων 47.—§ 26. Εἰρηνοδικεῖα 48.—§ 27. Πολυμελὴ δικαστήρια 49.—§ 28. Δικηγορικοὶ σύλλογοι 50.—§ 29. Προσωπικὴ κράτησις 51.—§ 30. Ἀστικὸς νόμος 52.—§ 31. Προληπτικὸς τῆς πτωχεύσεως συμβιβασμὸς 53.—§ 32. Διάφορα (Ὑπουργείου δικαιοσύνης) 54.

Γ'— Ὑπουργεῖον Ἑσωτερικῶν.

§ 33. Ἀστυνομία (Ἀρνησικυρία) 55.—§ 34. Δημιουργεῖται 58.—§ 35. Διάφορα (Ὑπουργείου ἑσωτερικῶν) 59.

Δ'— Ὑπουργεῖον Ἐκκλησιαστικῶν καὶ Ἐκπαιδεύσεως.

§ 36. Δημοτικὴ ἐκπαίδευσις 62.—§ 37. Διάφορα (Ὑπουργ. ἐκκλ. καὶ Ἐκπαιδεύσεως) 63.

Ε'— Ὑπουργεῖον Οἰκονομικῶν

§ 38. Προϋπολογισμὸς τοῦ κράτους, σελις 64.— § 39. Τέλη χαρτοσήμου 70.—§ 40. Διάφορα (Ὑπουργείου οἰκονομικῶν) 73.

ΣΤ'— Ὑπουργεῖον Στρατιωτικῶν.

§ 41. Ὁ στρατὸς 75.

Ζ'— Ὑπουργεῖον Ναυτικῶν.

§ 42. Ὁ στόλος 78.—§ 43. Τὸ κληροδότημα τοῦ Πανταζῆ Βασάνη 79.

§ 44. Νομοθετικὰ ἔμπλαστρα εἰς φθίσιν!

ΚΕΦΑΛ. Γ'—ΘΕΣΣΑΛΙΑ

§ 45. Ἀντὶ κήπου τῆ ἑλλάδος τῆ Σαχάρα, σελις 82.—§ 46. Θεσσαλικοὶ νόμοι 84.—§ 47. Ἐπερωτήσεις μου ἁ συνόδου 85.—§ 48.

"Οχι μόνον σταφίδα 86.—§ 49. Θεσσαλικά νομοσχέδια 87.—§ 50 Καλλιεργηταὶ καὶ ἰδιοκτητῆται 88.—§ 51 Ἀναβολὴ ψηφίσεως 89.—§ 52. Συναγωνισμὸς τραπεζῶν 90.—§ 53. Κοινότητες 92.

ΚΕΦΑΛ. Δ΄—ΕΠΑΡΧΙΑ ΒΩΛΟΥ

§ 54. Γενικαὶ ἐπαρχιακαὶ ἀνάγκαι, σελίς 93.—§ 55. Ὀδοποιία Πηλίου 95.—§ 56. Σχολεῖα 98.—§ 57. Ὑλοτομία, καυσοξυλεία, ἀνθρακοποιία 100.—§ 58. Εἰσπράκτορες 102.—59. Ὑποτελωνεῖα 103.—§ 60. Ἐξαγωγή ἐλαιῶν καὶ σύκων 103.—§ 61 Λιμενικὰ ἔργα Βώλου 104 —§ 62. Ἀλυκὴ Βώλου 106.—§ 63 Βοιθὴς λίμνη 107.—§ 64. Κατασκευὴ οἶνοπνεύματος (τσίπρου) 108.—§ 65. Φορολογία ἐλαίου καὶ ἐλαιῶν 109.—§ 66. Διάφορα (ἐπαρχιακὰ) 110.

ΚΕΦΑΛ. Ε΄—ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΙ ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΚΑΤΟΧΗ

§ 67. Βουλευτικὸν ἡμερολόγιον, σελίς 111.— § 68. Προανακρούσματα τοῦ πολέμου 112.— § 69. Ὁ στόλος πρὸ τῶν Χανίων 113.— § 70. Ἡ κατοχὴ τῆς Κρήτης 114.— § 71. Σαλπίσματα «ἐθνικοῦ» πολέμου 115.—§ 72. Συμφωνία κυβερνήσεως καὶ στέμματος 117.—§ 73. Ἡ θέλησις τοῦ λαοῦ 118.—§ 74. Ἡ βουλὴ ὑπὲρ τοῦ πολέμου 119.—§ 75. Ἐν τῇ βουλῇ 120.—§ 76. Ἡ ἐγκατάλειψις τοῦ Βώλου 121.— § 77. Πρότασίς μου εἰς τὴν ἀντιπολίτευσιν 123.—§ 78. Ἐπὶ τῆς «Ἀλθανίας» 124.— § 79. «Σπεύσατε εἰς ἀπελευθέρωσιν...» 125.—§ 80 Αἱ δύο διαμαρτυρίαι 125.—§ 81. Τὰ 15 ἐρωτήματα 127.—82. Τελωνισμὸς ἐμπορευμάτων 131.—§ 83. Τὰ ἐμπορεύματα ἐν τῇ βουλῇ 132.—§ 84. Ἡ διὰ διατάγματος φορολογία 136.—§ 85. Διάφορα 137.

ΣΥΝΤΜΗΣΕΙΣ

σ.	=	σελίς	— Αἱ διὰ τοῦ «σ.» ἄπλως
ν.	=	νόμος	παραπομπαὶ γίνονται εἰς τὴν
δ.	=	διάταγμα	«Ἐφημερίδα τῶν συζη-
ὑπ.	=	ὑπουργός	τήσεων τῆς βουλῆς, ἥτοι
σύν.	=	σύνοδος	εἰς τὰ ἐστενογραφημένα πρα-
συζ.	=	συζήτησις	κτικά.
ἀριθ.	=	ἀριθμός	— Διὰ τοῦ «Ἐπ. πρακτ.»
ἄρθ.	=	ἄρθρον	εἰς τὰ «Πρακτικά τῶν συ-
νυσχδ.	=	νομοσχέδιον	νεδριῶν τῆς βουλῆς».
Παράρ.	=	Παράρτημα	— Διὰ τοῦ «Παράρ.» τὸ «Πα-
Ἐπ. πρακτ.	=	Ἐπίσημα πρα- κτικά	ράρτημα τῆς Ἐφημερίδος τῆς βουλῆς».

Ἐν ταῖς χρονολογίαις τῶν νόμων ἢ τῶν διαταγμάτων, ὡςάκις ὑπάρχουσι δύο, ἡ δευτέρα σημαίνει τὴν τῆς «Ἐφημερίδος τῆς κυβερνήσεως».

Αἱ παραπομπαὶ ἐγένοντο μετὰ τῆς δυνατῆς ἀκριβείας, τὸ μὲν πρὸς ἔλεγχον τῶν δημοσιευομένων, τὸ δὲ πρὸς χρῆσιν παντὸς βουλομένου νὰ χρησιμοποίησιν ὅπως δῆποτε τὴν συγκεντρωθεῖσαν ὕλην καὶ ἐμοῦ.

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΛΑΟΝ

Οἱ ἐν τῷ κοινῷ ἀγῶνι συστρατιῶται—ἐκλογεῖς τοῦ Πηλίου καὶ τῶν Φερῶν—μοὶ ἀνέθηκαν, ὡς γνωστόν, τὴν 16 Ἀπριλίου 1895 τὴν ἐντολὴν πρὸς ἐκπροσώπησιν τοῦ ἔθνους καὶ κατὰ τὴν ΙΔ' περίοδον τῆς βουλῆς.

Μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ στέμματος διάλυσιν αὐτῆς—καὶ πρὸ τῆς ὑποβολῆς ἐτι τοῦ προϋπολογισμοῦ διὰ τὸ ἔτος 1899—ὀφείλω πρὸς τὸν ἑλληνικὸν λαὸν λόγον τῶν παρ' ἐμοῦ πεπραγμένων. Εἰς τὸν ἀνὰ χεῖρας βουλευτικὸν ἰσολογισμὸν συνεκέντρωσα κατὰ τὸ δυνατόν τὰ στοιχεῖα, δι' ὧν καθίσταται ἐφικτὴ ἡ περὶ τῆς λαϊκῆς ἐντολῆς κρίσις. Εὐελπιστῶ, ὅτι ἡ ἐπιζητηθεῖσα ἀκρίβεια δὲν θέλει ἀποδοθῇ εἰς ἐγώϊστικοὺς πόθους, τὸ μὲν διότι ἡ βουλευτικὴ λογοδοσία κατ' ἀνάγκην λαμβάνει τὸν δυσάρεστον τύπον πολιτικῆς αὐτοβιογραφίας, τὸ δὲ διότι ἄνευ τῆς ἐκθέσεως τῶν γεγονότων *ἐν σκέσει πρὸς τὸν δοσίλογον* ἀδύνατος καθίσταται ὁ ὑπὸ τῶν δεξιολόγων ἑλεγχος.

Προσεπάθησα διὰ τῆς εἰς κεφάλαια καὶ παραγράφους ταξινομήσεως τῆς ὕλης νὰ εὐκολύνω τὸν ἀναγνώστην κατὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ τμήματος, ὃπερ κατὰ προτίμησιν ἴσως ἐπιθυμεῖ νὰ ἐξετάσῃ. Πρὸς ἐξακρίβωσιν τῶν δημοσιευομένων ἀπαραίτητον ἦτο νὰ σημειώσω καὶ τὰς εἰς τὰς ἐπισήμους πηγὰς παραπομπάς, χρησίμους τοῖς δυναμένοις ν' ἀνατρέξωσι μέχρις αὐτῶν.

Ἡ τῆς ὕλης πληθώρα, τῆς προθεσμίας τὸ βραχύ, τῆς ἐκτυπώσεως τὸ λίαν ἐσπευσμένον—διαρκουσῶν μάλιστα καὶ τῶν συνήθων τοῦ χρονοφάγου ἐπαγγέλματός μου ἀσχολιῶν—εἶνε, πιστεύω, λόγοι δικαιολογοῦντές με πως, ἵνα προσδοκῶ κρίσιν ἐπικὴ ὡς πρὸς τὸν τρόπον τῆς ἐκθέσεως τῶν πεπραγμένων. Ἀλλ' ὡς πρὸς τὰς βουλευτικὰς πράξεις μου **ζητῶ κρίσιν αὐστηράν** παρὰ μὲν τῶν

ἐντολέων — διότι ἡ ἐκλογικὴ μου ἐπιτυχία ὑπῆρξε τοιαύτη. ὥστε εἰς ἐμὲ βαρυτέρας ἐπέβαλεν ὑποχρεώσεις — παρὰ σύμπαντος δὲ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ—διότι κατὰ τὴν ἐκπνεύσασαν βουλευτικὴν περίοδον, σὺν τοῖς ἄλλοις πολλοῖς καὶ δεινοῖς παθήμασι τοῦ ἔθνους καὶ εἰδικώτερον τῆς Θεσσαλίας, ἀπηνῶς ἐψαλιδίσθη καὶ αὐτὴ ἡ ἀνεξαρτησία τοῦ κράτους !

Βεβαίως δὲν εἶναι ἐν τῷ μέλλοντι ἐπαγωγὸς ἡ ἐντολὴ τῆς ἐκπροσωπήσεως τοῦ ἔθνους ἐντὸς συνεδρίου, διὰ τὸ ὅτι ὁ ὕψιστος ἐν τῇ νικητικῇ κηδεμονίᾳ ν, διότι ἡ τελευταία συνθήκη ἔσχισε καὶ αὐτὰ τὰ διαφανῆ περικαλύμματα τῆς ἐν Ἑλλάδι ξενοκρατίας. Ἄλλ' ἡ τιμὴ τῆς λαϊκῆς ἐμπιστοσύνης τυγχάνει πάντοτε ὑψίστη. Μεταξὺ τῶν φιλελευθέρων τοῦ συντάγματος φρουρῶν ταχθεὶς εἰς τοὺς προμαχῶνας αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ πηλειοριτικοῦ λαοῦ, ὀφείλω νὰ μὴ λιποτακτῇσω ἐκ τῆς θέσεώς μου οὐδὲ κατὰ τὸν ἀγῶνα τῆς 7 Φεβρουαρίου 1899, διότι πιθανὸν οἱ ἐκλογεῖς μου νὰ θεωρήσασιν ἐτιχρησίμους τὰς μικρὰς ὑπηρεσίας μου. Ἐχῶ δι' ἐλπίδος, ὅτι ἀπανταχοῦ ὁ ἑλληνικὸς λαὸς, μελετῶν τὸ παρελθὸν καὶ ἀτενίζων εἰς τὸ μέλλον, λέγει μετὰ μελαγχολίας μὲν ἀλλὰ καὶ μετὰ πεποιθήσεως—ἦν ἐμπνέει ἡ συναίσθησις τῆς ζωτικότητος αὐτοῦ —πρὸς τοὺς ὑπονομεύοντας τὰς συνταγματικὰς ἐλευθερίας :

« Ἐν Φιλιπποῖς ὄψε με ! »

Ἀντὶ προγράμματος ὅμως περὶ τοῦ μέλλοντος—ὅπερ ἀναπληροῖ, νομίζω, ὁ μέχρι τοῦδε βουλευτικός μου βίος—ἐπαρκεῖς ἐθεώρησα τὰς « **Βουλευτικὰς εὐθύνας** », διότι κατὰ τὸν Εὐπολιν: « Καὶ γὰρ αἰσχρὸν ἀλογίου τις ὀφλεῖν. »

Ἐν Ἀθήναις τῇ 18 Ἰανουαρίου 1899.

Γ. ΦΙΛΑΡΕΤΟΣ

ΑΝΤΙ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΑΙ ΕΥΘΥΝΑΙ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Ν. ΦΙΛΑΡΕΤΟΥ

ὡς βουλευτοῦ Βώλου κατὰ τὰς τέσσαρας συνόδους
τῆς ΙΔ'. Περιόδου

(1898 — 1898)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

ΓΕΝΙΚΗ ΑΠΟΨΙΣ

§ 1. — Προγράμματα καὶ λογοδοσίαι.

ΕΠΙ τῇ εὐκαιρίᾳ τῶν ἐκλογῶν τῆς 7ης Φεβρουαρίου 1899 ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἀπειλεῖται ὑπὸ τοῦ συρμοῦ τῶν προγραμμάτων. Τὸ σύνθημα ἐδόθη ἐξ Ἀθηνῶν ὑπὸ τῶν ἀρχηγῶν, οὐδόλως δὲ ἀμφιβάλλω, ὅτι θέλει εὖρη πολλοὺς μιμητὰς ὑπὸ τῶν ὀπαδῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις. Ἠκούσθησαν ἤδη τὰ προανακρούσμενα δίκην βροντῶν καὶ ἀστραπῶν· ἐντὸς μικροῦ χρόνου ἀνκμένεται βροχὴ προγραμμάτων πρὸς καλλιέργειαν τοῦ ἀύχμηροῦ πολιτικοῦ ἐδάφους.

Σημεῖα παρήγορα! Ἡρχισαν φαίνεται οἱ πολιτευταὶ νὰ ἐννοῶσιν, ὅτι ὁ λαὸς μετὰ τὸ ἔρεθος τοῦ πολέμου ζητεῖ φῶς, ἐκλογικὰ συμβόλεια. Δὲν ἀποδοκιμαζῶ τὸν συρμὸν τῶν ἀνκμενομένων ἐκλογῶν. Εἶμαι μεταξὺ τῶν πρώτων, οἵτινες εἰσήγαγον εἰς τοὺς ἐκλογικοὺς πυλέμους τοιαῦτα ὄπλα

ἀντὶ ἀργυρίου, λαζων, πολυχρότων—ἀντὶ τοῦ συνεταιρισμοῦ τῶν ἐκλογικῶν *κεφαλαιῶν* (!).

Εἰς τοὺς μέχρι τοῦ ἔτους 1892 ἐκλογικοὺς ἀγῶνας κατήλθον εἰς τὴν παλαιστραν κρατῶν εἰς τὴν δεξιὰν χεῖρα βουλευτικὴν λογοδοσίαν διὰ τὸ παρελθόν, εἰς δὲ τὴν ἀριστερὰν πρόγραμμα διὰ τὸ μέλλον. Προδήλως οὐσιώδης ὑπάρχει διαφορὰ μεταξὺ ἐπαγγελιῶν καὶ ἐκτελέσεως αὐτῶν. «Ραδιώτερον τὸ ὑπόσχεσθαι καὶ συμβουλεύειν τοῦ ἐκτελεῖν τὰ ὑπεσχημένα καὶ τὰς πρὸς τοὺς ἄλλους περαινώσεις» ἔλεγον ἐν ἔτει 1895 πρὸς τοὺς δεξιολόγους ἐκλογεῖς, ὅτε ἀντὶ προγράμματος ἐδημοσίευσεν «**Εὐθύνας**».

Τῇ ἀληθείᾳ οὐδὲν εὐκολώτερον τῆς διατυπώσεως ἐκλογικοῦ προγράμματος, φωτοβολοῦντος ἐκ τῶν μᾶλλον ἐπαγωγῶν ἐπαγγελιῶν, ἀρκεῖ νὰ μὴ ζητηθῇ λογοδοσίαν αὐτῶν.

Πρόχειρα καὶ νωπὰ παραδείγματα τὰ δύο τελευταῖα προγράμματα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐνετρύφησαν οἱ φιλιναγνώσται τῶν τελευταίων μηνῶν: τὸ **ζαῖμικόν** ἦτοι μωσαϊκὸν κατασκευάσμα τῇ βοηθείᾳ ψαλλίδος δι' ἀνατυπώσεως περικοπῶν ἐκ διαφόρων προγραμμάτων· τὸ **τρικουπικόν** ἦτοι σειρὰ ἄρθρων μετὰ φράσεων καὶ περιφράσεων, πλατυσμῶν καὶ χρυσῶν ὑποσχέσεων, συνταχθέν, ὡς γνωστὸν, κατ' ἀποκοπὴν ἀκριβῶς παρ' ἐκείνου, ὅστις πλείοτερον παντὸς ἄλλου λυσσωδῶς ἐπολέμησε πάντα τὰ τρικουπικὰ ἔργα!

Τὸ πρῶτον φέρει τοῦλάχιστον μίαν μακρὰν ὑπογραφὴν τοῦ κ. «*Α.Ιεζάνδρου Θ. Α. Ζαῖτη*» ὡς προέδρου τοῦ Ὑπουργικοῦ συμβουλίου καὶ μίαν χρονολογίαν, ὀλίγον ἀρχαίαν, εἶναι ἀληθές, ἦτοι ἐποχῆς προγενεστέρας τοῦ σχηματισμοῦ τῆς κυβερνήσεως, ἣτις ἐκάλεσε τὸν λαόν νὰ ἐκδηλώσῃ διὰ τῆς ψήφου τοῦ τὴν πρὸς αὐτὴν ἐμπιστοσύνην του.

Τὸ Πανελλήνιον γινώσκει, ὅτι ὁ ἐλέω Ἐτέμ-Πασσὰ χρισθεὶς πρωθυπουργὸς ἐσκέφθη νὰ διατυπώσῃ ὑπὸ τύπον ἐπιστολῆς, χρονολογουμένης ἀπὸ 29 Ὀκτωβρίου 1898 καὶ ἀπερθυνομένης δίκην μυστικῆς ἐξομολογήσεως πρὸς τὸν βασιλέα (οὐχὶ πρὸς τὸν λαόν ἢ τοὺς ἐκλογεῖς), τὰ

πορίσματα τῶν μελετῶν του περὶ τοῦ μέλλοντος. Ἐπιμελῶς ἀπέκρυψε πάντα τ' ἀναγόμενα εἰς τὸ παρελθὸν ἐν σχέσει πρὸς αὐτόν, ὡς κορδονικὸν βουλευτὴν ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς εἰς τὴν βουλὴν εἰσόδου του μέχρι τῆς στιγμῆς τῆς ὀρκοδοσίας του ὡς πρωθυπουργοῦ—ὡς παυσανίαν ὑπουργὸν τῆς 18 Φεβρουαρίου 1892 καὶ συνεπαναστάτην τοῦ θείου του—ἐν τέλει ὡς πρόεδρον τῆς βουλῆς ἐπὶ τρεῖς συνόδους διὰ τῶν ψήφων καὶ τῶν ζητωκραυγῶν τοῦ κορδονίου. Οὐδέν, οὐδέν περὶ αὐτῶν! Τὴν ἐπιούσῃν ὠρχίζετο νέα κυβέρνησις ὑπὸ τὴν προεδρείαν του, διὰ τὸ εὐσχημότερον τῆς ἀπομακρύνσεως τοῦ στρατηγοῦ Σμολένσκη, εἰς ἣν προσελήφθησαν καὶ ἄλλα πρόσωπα· ἀλλ' ἡ πρωθυπουργικὴ ἐπιστολὴ ἔλαβε τὴν τιμὴν ν' ἀποθανατισθῇ διὰ τῆς ἐπισήμου ἐν τῇ «Ἐφημερίδι τῆς Κυβερνήσεως» δημοσιεύσεώς της τῇ 18 Νοεμβρίου 1898⁽¹⁾. Δειλῶς τότε ἐψιθυρίσθη ὅτι ἅπαντες οἱ ὑπουργοὶ διετέλουν ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ πυροτεχνήματος ἐκείνου, ὅπερ τοσοῦτον ἐφαίδρυνε τὸν ἐλληνικὸν λαόν· ἀλλὰ μὴ τις ὑποθέσῃ, ὅτι ἐπηκολούθησε καὶ παραίτησις τινὸς ἐκ τῶν ὑπουργῶν. Τοιοῦτο τὸ ζαῖμικὸν πρόγραμμα, ὅπερ, ὡς ἐδημοσίευσαν αἱ εἰς τὰ μυστήρια τῶν ἀντιθαλάμων μεμυημέναι ἐφημερίδες, συνετάχθη συμφώνως πρὸς τὴν θέλησιν, ἣν ὁ μέχρι τοῦ ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου πελοποννησιακὸς λαὸς ἐξεδήλωσε κατὰ τὴν περιοδείαν τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας τὸ ἔαρ τοῦ 1898. Ἐὰν πιστεῦσωμεν τὰ δημοσιεύματα, πρῶτον ἤδη μετὰ πάροδον

(1) Μόνον τὸ κεφάλαιον τῆς Δικαιοσύνης ὡς δεῖγμα τοῦ ὅλου περιεχομένου ἐξήλεγξα εἰς τέσσαρα κατὰ σειράν ἄρθρα τοῦ «Νεολόγου» (20—23 Νοεμβρίου 1898) ὑπὸ τὸν τίτλον «τὸ ὑπουργικὸν πρόγραμμα διὰ τὴν δικαιοσύνην»: α) μετὰθεσις Ἑρετῶν καὶ Πρωτοδικῶν· β) μετὰθεσις Εἰρηνοδικῶν· γ) διορισμὸς Εἰσαγγελέων· δ) διορισμὸς Ἀνταρχιτῶν· ε) τὸ λύσιμον τῶν χειρῶν τοῦ κ. Ἀ. Ζαΐμη· στ') ὁ κ. Ἀλ. Ζαΐμης δὲν δυσπιστεῖ πρὸς τὸν ἑαυτὸν· ζ') οἱ ἐκλογικοὶ διαδηλωταὶ τοῦ κορδονίου Εἰσαγγελεῖς, γραμματεῖς κλπ.· η) τί ἐπλήρωσε τὸ Δημόσιον διὰ τὸ λύσιμον τῶν χειρῶν τοῦ κ. Ἀλ. Ζαΐμη.

τριῶν δεκαετηρίδων καὶ ἡμισείας περίπου ἐμάνθανε τὸ στέμμα τὸν ἀληθῆ τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ πόθον.

Τὸ ἀπέραντον τρικουπικὸν πρόγραμμα—ὀφείλω νὰ ὁμολογήσω—ὑπερτερεῖ τοῦ ζαῖμικοῦ, διότι ἀπευθύνεται τοῦλάχιστον εἰς τοὺς ἀναγνώστας τοῦ «Ἀστεως», ἐν τῷ ὁποίῳ ὑπὸ τύπον ἀτελευτήτου ἀνακοινωθέντος ἐφιλοξενήθη: Μειονεκτεῖ ὅμως ἔνεκα τῆς ἐλλείψεως ὑπογραφῆς. Οὕτως ἕκαστος τῶν ὁπαδῶν—ἀπὸ τοῦ «διευθυντοῦ» τοῦ κόμματος καὶ τῶν ὑποδιευθυντῶν μέχρι τοῦ τελευταίου θεσιθῆρα—εἶναι ἐλεύθερος ν' ἀμφισβητήσῃ τὴν γνησιότητα τοῦ περιεχομένου.

Ἐὰν ὁ κ. Θ. Π. Δηλιγιάννης ἀντέγραψε μετὰ ἀνορθογραφιῶν καὶ κακογραφιῶν τὸ πρόγραμμα τοῦ τρικουπικοῦ κόμματος, ὅπερ ἔν τισι καὶ ἀδεξίως ἐξετέλεσεν, ἰδοὺ ὅτι καὶ οἱ ἐκ νεκρῶν ἀναστάντες τρικουπικοὶ—οὗς ὁ ἀρχηγὸς τῶν μετὰ τὴν βουλευτικὴν τοῦ ἀποτυχίαν εἶχεν ἀπαγορεύσῃ νὰ πολιτευθῶσιν ἐπ' ὀνόματί του, τὸ μὲν διότι δὲν εἶχε πλέον εἰς τινὰς ἐξ αὐτῶν ἐμπιστοσύνην, τὸ δὲ διότι παρῆσκεύαζεν ἄλλο πρόγραμμα, ὅπερ ἐκάλυπεν ὁ τάφος του—ἀντιγράφουσιν, ἀλλ' ἀτελῶς τὴν «Πρωίαν». Καὶ αὕτη ἄρθρα δημοσιεύει, ἐν πάσῃ στιγμῇ ἀμφισβητήσιμα, ὡς μὴ πηγάζοντα ἐκ τῆς γραφίδος τοῦ ἡγέτου· ἀλλὰ τοῦλάχιστον ὁ ἀρχισυντάκτης τῆς «Πρωίας» δίδει καὶ λόγον τῶν παρὰ τοῦ δηλιγιαννικοῦ κόμματος πεπραγμένων. Ἄλλο τὸ ζήτημα, ἐὰν ὁ ἀναγνώστης μειδιᾷ ἢ περιλύπως κινῇ τὴν κεφαλὴν του, μελετῶν τὰ ἄλλως τε γλαφυρῶς καὶ τεχνικῶς γεγραμμένα ἄρθρα τοῦ ἐκ Γόρτυνος πολιτευτοῦ, προβεβηκότος μὲν τὴν ἡλικίαν καὶ βεβαρημένῃν ἔχοντος τὴν ράχιν ἐκ πολιτικῶν ἁμαρτιῶν, ἀλλ' εὐκόλως ἔτι νικῶντος ἐν ταῖς πολιτικαῖς μονομαχίαις ἀντιπάλους τοιούτους. Ἐκεῖνος ἐννοεῖ καλῶς, ὅτι ὁ λαὸς περισσοτέραν δίδει σημασίαν, τὸ γε νῦν, εἰς τὰς λογοδοσίας ἢ εἰς τὰ προγράμματα. Ὅπωςδὴποτε καὶ οἱ εἰς αὐτὰ ἀρεσκόμενοι ὀφειλοῦσιν ἐκ σεβασμοῦ πρὸς τὸν κυρίαρχον λαόν, ν' ἀπευθύνωνται πρὸς αὐτὸν ἐνυπογράφως καὶ δι' ὠρισμένων γνω-

μῶν, ἵνα οἱ ἐκλογεῖς ὧσιν εἰς θέσιν νὰ κρίνωσι τίς ἐξ ὅλων τῶν ἡγετῶν εἶναι ὁ σωτὴρ τοῦ σωτηρίου ἔτους 1899.

Ἐν ἄλλῃ εὐκαιρίᾳ εὐελπιστῶ, ὅτι θέλω ἐξετάσῃ πάντα τὰ ὄψιμα ταῦτα προγράμματα, ἀλλ' ἐν συνδυασμῷ καὶ πρὸς τὰ τελεσθέντα ὑπὸ τῶν συντακτῶν των. "Ὅσον τὸ ἐπ' ἐμοὶ ἀγνοῶ, ἐὰν μέχρι τῶν ἐκλογῶν θὰ εὕρω τὸν καιρὸν πρὸς δημοσίευσιν καὶ προγράμματος. Τοιοῦτο ὅμως δὲν θεωρῶ ἀπαραίτητον, διότι ἐν τῇ παρούσῃ λογοδοσίᾳ ἐκλογεῖς καὶ μὴ ἀνευρίσκουσιν οὐ μόνον τὰς ἐπαγγελίας μου ἐν λόγοις, ἀλλὰ καὶ τὰς πρὸς ἐκτέλεσιν αὐτῶν προσπάθειάς μου ἐν ἔργοις ὅσον ἀνθρωπίνως δυνάτὸν ἐφ' ὅλων τῶν ἀναφυνέντων ζητημάτων κατὰ τὴν διὰ διαλύσεως θανατωθεῖσαν ἸΔ' περιόδον.

§ 2.— Αἱ ἐκλογαὶ τῆς 16 Ἀπριλίου 1895

Μετὰ τὸ ἀντιτρικουπικὸν ἐν τῷ ἀθηναϊκῷ πεδίῳ τοῦ Ἀρεῶς συλλαλητήριον (10 Ἰανουαρίου 1895) καὶ μετὰ τὴν ἐπελθοῦσαν μεταξὺ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν στρατιωτικῶν καὶ τοῦ ἐν Ἀθήναις ἀρχηγοῦ τοῦ στρατοῦ σύγκρουσιν—ἐν σχέσει πρὸς τὴν τότε χορηγηθεῖσαν εἰς τοὺς διαδηλωτὰς ὑποστήριξιν—ἡ μὲν ὑπὸ τὸν βουλευτὴν Μεσολογγίου κυβέρνησις παρῆλθῃ, ἄλλη δὲ ὑπὸ τὸν κ. Νικ. Π. Δελιγιάννην, τέως πρέσβυν ἐν Παρισίοις, ἐσχηματίσθη ἐκ προσώπων τῆς ἰδιαιτέρας τοῦ βασιλέως ἐμπιστοσύνης, ἐν οἷς καὶ δύο ὑπασπισταὶ αὐτοῦ, ἐξ ὧν καὶ ἐχρωματίσθη ὡς αὐλικὴ πρὸς διάκρισιν πασῶν τῶν ἄλλων. Ἐν βοθηείᾳ αὐτῆς ἐπιτηδεύεις παρεσκευάσθη ἡ εἰς τὴν πρωθυπουργίαν ἐκ τρίτου ἀνάρρησις τοῦ κ. Θεοδώρου Π. Δηλιγιάννη—ὅστις τὴν μὲν 25 Ἰαν. 1869 ὡς ὑπουρ. ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν τοῦ ὑπὸ τὸν Θ. Ζαΐμην ὑπουργείου ὑπέγραφε τὴν προσχώρησιν τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸ παρισινὸν πρωτόκολλον κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1878 ἐδημιούργει τὸ διπλωματικὸν πυροτέχνημα τῆς εἰκοσιτετραώρου εἰς Δομοκὸν ἐκστρατείας ἐν ἔτεσι 1885—1886 ὡς πρωθυπουργὸς δεξιῶς διεξήγαγε τὸν εἰρηνοπόλε-

μον, ἀπολήξαντα εἰς ἀποκλεισμόν των ἑλληνικῶν παραλίων ὑπὸ τῶν πέντε Δυνάμεων· καὶ ἐν ἔτει 1892 ἐπαύετο μεθ' ὁλοκλήρου τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου ὑπὸ τοῦ στέμματος ἐπὶ τῷ λόγῳ τῆς περὶ τὰ οἰκονομικὰ ἀνικανότητός του, ὡς τοῦλάχιστον εἶχε τότε δηλωθῇ.

Κατὰ τὴν προεδρικὴν ἐκλογὴν τῆς 8 Ἰουν. 1892 παρετάχθησαν ἐν τῇ βουλῇ 155 φίλοι τοῦ ὡς σωτῆρος ἐπιτηδείως καὶ τότε ὑποδειχθέντος Χ. Τρικούπη, ἐν ᾧ μόνον 15—20 βουλευταὶ ἐπαρηγόρουν τὸν παυθέντα, διότι δὲν ἐτόλμησε νὰ ἐμφανισθῇ οὐδὲ κατὰ τὴν ἀρίθμησην τῶν ψήφων εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ προέδρου. Τοσοῦτον ὅμως ὁρμητικὸν ἐσχηματίσθη ἐν τῇ βουλῇ ἐκλογικὸν ὑπὲρ αὐτοῦ ρεῦμα μετὰ τὴν συμφιλίωσιν, ὥστε 759,167 ἐκλογεῖς ἐξελέξαντο 150 δηλιγιαννικοὺς· μόνον δὲ 275,768 ψῆφοι ἀπέστειλαν 57 ἀντιδηλιγιαννικοὺς ὅλων τῶν ἀποχωρήσεων⁽¹⁾. Ἐκ τῶν 26 βουλευτῶν τῆς Θεσσαλίας μόνον 3 διεσώθησαν ἐκ τοῦ δηλιγιαννικοῦ κλύδωνος, ἥτοι δύο ἐκ Καρδίτσης καὶ ἑγὼ ἐκ Βώλου. Ἐν ᾧ δὲ 82,510 ψῆφοι Θεσσαλῶν ἐκλογέων ὑπέδειξαν ὡς μέλλοντα κυβερνήτην τὸν εἰρηνοπολέμαρχον τοῦ 1885, μόνον 23,248 ἐξεδήλωσαν τὴν πρὸς αὐτὸν δυσπιστίαν των διὰ τῆς ἀποστολῆς δύο τρικουπικῶν καὶ ἐνὸς φιλελευθέρου.

Τὸ σύνθημα τῆς συντριβῆς τοῦ τρικουπικοῦ κόμματος ἀρμοδίως ἐδόθη διὰ λόγους, σχεδὸν ἀποκαλυφθέντας, οὓς ὅμως ἡ ἱστορία θέλει ἐξακριβώσει. Ἡ συντριβὴ δὲν ἐβράδυνε· ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀρχηγοῦ ἐθεωρήθη χρήσιμος ὁ ἀνασχηματισμός του, κατὰ πολλῶν ὅμως προσκρούων προσκομμάτων.

§ 3.—Ἐκλογικὴ ἐπιτυχία ἄνευ συνδυασμοῦ.

Ἐν τῇ ἐκλογικῇ ἐκείνῃ θυέλλῃ ἔσχον τὴν τιμὴν νὰ ἐκλεγῶ ἄνευ συνδυασμοῦ μόνος ἐγὼ καὶ ὁ ἐν Πάτραις κ. Ε. Κα-

(1) Λεπτομερὲς ὑπολογισμός εἰς «Πρωΐαν» 16 Δεκεμβρ. 98.

ράκαλλος, οὔτινος ἡ ἐκλογὴ ἠκυρώθη (§ 4) Μόνον ἐφόδιον ἔχων τὴν ταυτότητα τῶν φρονημάτων τῶν ἐκλογέων, ὡς συστρατιωτῶν τοῦ κοινοῦ ἡμῶν προγράμματος — μεθ' ὧν συνηγωνίσθη ἐν ἔτεσι 1881, 1885,⁽¹⁾ 1890 καὶ 1892 — ὑπερῃφάνως ἀπέκρουσα τὰς μετὰ τινος ἐλαφρότητος γενομένας μοι προτάσεις περὶ ἀλλαγῆς τοῦ πολιτικοῦ μου θρησκευματος, ἵνα βαπτισθῶ δηλιγιαννικός!

Ἐν τῇ ἐκλογικῇ περιφερείᾳ Βώλου πεισματωδῶς ἠγωνίσθησαν ὁ δηλιγιαννικός συνδυασμὸς ὑπὸ τὸν κ. Κ. Τοπάλην — κραταιότατος μετὰ τὰς ἐν τῷ μέσῳ τοῦ χειμῶνος ρητορείας τοῦ γηραιοῦ ἐκ Γόρτυνος κομματάρχου — ὁ ραλλικός ὑπὸ τὸν κ. Ν. Γεωργιάδην καὶ ὁ τρικουπικός, ἐνδυθείς τότε — διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων — τὴν ἀκατανόητον ὀνομασίαν «ἀνεξάρτητος **καρταλικός**» (!) ὑπὸ τὸν Γ. Καρτάλην. Λέγω δὲ ἀκατανόητον, διότι, εἰ μὲν ἦτο ἀληθῶς «ἀνεξάρτητος», δὲν ἦτο **καρταλικός**. εἰ δὲ **καρταλικός**, δὲν ἦτο «ἀνεξάρτητος». Καὶ οἱ τρεῖς δ' εὐχάριστως ἠνοῦντο, ὡς καὶ ἐν ἔτει 1892 — ὅτε ἀνέλαβον νὰ μὲ τιμωρήσωσι διὰ τὸ ἔγκλημα, ὅπερ διέπραξα νὰ δεχθῶ, ὅπως καὶ ἡ Θεσσαλία ἀντιπροσωπευθῇ ἐφάπαξ ἐν τῷ ὑπουργικῷ συμβουλίῳ — εἰς τὸν κατὰ τῆς ὑποψηφιότητός μου πόλεμον. Καὶ ὅμως ἀμείωτον διετηρήθη τὸ ἀνεξάρτητον τῶν Πηλιορείτων φρόνημα. Σφαριρίδια 7, 142, ἀποδείξαντα ἀντοχὴν οὐχὶ μολύβδου, ἀλλ' ἀδάμαντος, δὲν ἀνέλυσαν οὔτ' ἐκ τῆς πυρίτιδος τῶν ἀντιπάλων στρατῶν, οὔτ' ἐκ τῆς σφοδρότητος τῶν ἀπειλῶν των, οὔτ' ἐκ τοῦ δίκην βαμβάκοπυρίτιδος ἐργασθέντος δόλου, οὔτ' ἐκ τοῦ πειρασμοῦ τοῦ χρήματος. Ἡ ἐδραία τῶν συνάγωνιστῶν πεποιθήσεις καὶ ὁ ἠθικός δεσμός, ὁ συνέχων πάντας ὑμᾶς ὑπὸ τὴν αὐτὴν σημαίαν, προεφύλαξεν αὐτοὺς ἐκ τῆς κομματικῆς μέθης.

Ἡ νίκη ὑπῆρξε περιφανής, ἐὰν γνωσθῇ, ὅτι ἐκ τῶν 758 Σηπιαδῶν συνδημοτῶν μου, οἵτινες ἐψηφοφόρησαν — σημειοφόρων ἀκλονήτων τῆς ὑποψηφιότητός μου, καί-

(¹) Τῇ 4 Ἰανουαρίου 1887 ἀπέσχον ἕνεκα ἀθηνείας.

περ ὑφισταμένων τᾶπυτελέσματα τῆς ἐπιδράσεως κομμα-
τικῆς πάλης τοσοῦτον ζωηρᾶς—716 μοι ἔδωκαν τὰς λευ-
κὰς αὐτῶν ψήφους (τοῦ ἐν τῷ δηλιγιαννικῷ συνδυασμῷ
συνδημότου μου λαθόντος 453). Ἀλλὰ πρῶτος ἔσχον τὴν
τιμὴν νὰ ἐκλεγῶ διὰ ψήφων 1,312 (ἐπὶ 2072 ψηφοφορη-
σάντων) καὶ ἐν τῷ δῆμῳ Νηλείας, ἔνθα νεολαία, ἐμφο-
ρουμένη φιλελευθέρων ἀρχῶν αἰείποτε ἐκαλλιέργησε τὸ
φρονήμα τῆς ἀνεξαρτησίας καὶ τὸ αἰσθημα τῆς προόδου.
2ος δὲ ἐν τοῖς δήμοις Σπαλάθρων (διὰ ψήφων 622). Ἀφε-
τῶν (διὰ ψήφων 330) καὶ Μυρεσίου (διὰ ψήφων 343).
4ος ἐν τῷ δῆμῳ Παγασῶν (διὰ ψήφων 1031 ἐπὶ 1798)
καὶ ἐν τῷ δῆμῳ Ὀρμινίῳ (διὰ ψήφων 484 ἐπὶ 859). 5ος
ἐν τῷ δῆμῳ Κισσοῦ (διὰ ψήφ. 255). 7ος ἐν τοῖς δήμοις
Μηλεῶν (διὰ ψήφ. 454), Φερῶν (διὰ ψήφ. 272) καὶ Ἴωλ
κοῦ (διὰ ψήφ. 384). 8ος εἰς τὸν δῆμον Αἰαντείου (διὰ
ψήφ. 82). 9ος εἰς Μακρυνίτσαν (διὰ ψήφ. 262). 11ος εἰς
τὸν δῆμον Βοίβης (διὰ ψήφ. 199) καὶ 12ος εἰς τὸν δῆ-
μον Ζαγορᾶς (διὰ ψήφ. 387). Ἀλλαις λέξεσιν ἀπὸ Δρά-
κτας μέχρι Τρικέρων λαβὼν λευκὰς ψήφους 3,525 ἐπέτυ-
χον πρῶτος, ἐπὶ τοῦ ὅλικου ὅμως ἀποτελέσματος 3ος διὰ
ψήφων 7,142 ἐπὶ 12, 903 ψηφοφορησάντων.

Τὴν ἐπιούσαν τῆς ἐκλογῆς οἱ ἀπατυχόντες ἐκ τοῦ ραλ-
λικοῦ καὶ τοῦ «ἀνεξαρτητοκαρταλικοῦ» συνδυασμοῦ εὐ-
κόλως ἐνόησαν, τὸ μὲν ὅτι οὔτε τὸ Πήλιον οὔτε ἡ Θεσ-
σαλία οὔτε τὸ κράτος οὔτε ὁ ἐλληνισμὸς ὁλόκληρος ἀνε-
πανορθώτως ἐζημιούντο, διότι δὲν ἀπεστέλλετο εἰς ἔτι
δηλιγιαννικὸς εἰς τὴν βουλὴν· τὸ δὲ ὅτι ὁ πεισματώδης
ἐναντίον μου ἄγὼν δὲν ἦτο δεδικοιολογημένος. Σοφὴ δὲ
φαίνεται ἡ ἐν τισι συντάγμασιν ἄλλων κρατῶν ἀπαντῶσα
διάταξις, καθ' ἣν ὑποχρεωτικῶς ἀποστέλλονται εἰς τὴν
ἐθνικὴν ἀντιπροσωπείαν καὶ μέλη τῆς μειοψηφίας.

Μὴ δέ τις ὑπολάβῃ ἐμέ, κομπάζοντα ἐπὶ προσωπικῇ
νίκῃ, διότι ἀπὸ τῆς πρώτης μου ἐκλογικῆς γνωριμίας κα-
λῶς ἐνόησα, ὅτι ἀπλοῦς εἶμαι διερμηνεὺς τῶν πηλιορειτι-
κῶν φρονημάτων καὶ ὅτι ἡ εἰς ἐμέ ἀποδοθεῖσα τιμὴ ἀν-

τανακλᾶ ἀκεραία εἰς τοὺς ἐντολεῖς μου, ταῦτοχρόνως καταδεικνύουσα εἰς τοὺς ἐμπνεομένους ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας νάντιπροσωπεύσωσι τοιοῦτους ἐκλογεῖς ὁποῖαν ὀφείλουσι νάκολουθήσωσιν ὁδόν. Εὐτυχῶς εἰς τὴν ἐκλογικὴν παλαίστραν κατέρχονται νεαροὶ πολιτευταὶ ἐπιστημονικῶς παρασκευασθέντες καὶ δυνάμενοι νά συμπληρώσωσι τὸ ἀρξάμενον ἔργον. ἔαν θελήσωσιν ἐπαρκῶς νά ψυχολογήσωσιν εἰς τὸ ὑγιὲς ἐκλογικὸν φρόνημα τοῦ Πηλίου. Ὅπωςδὲποτε εὐχάριστον ὅτι κατὰ τὴν κομματικὴν ἐν τῇ ἐκλογικῇ ἡμῶν περιφερεία ἐξέλιξιν παρατηρεῖται ἐξημέρωσις τῶν πολιτικῶν ἡθῶν, ὀφειλομένη εἰς τοὺς νεωτέρους ἡγέτας τῶν κομμάτων, ἀλλὰ καὶ μειζων ἀνεξαρτησία φρονήματος μετὰ ἐκλεκτικότητος προερχομένη ἐκ τῶν ἔθνικῶν δυστυχημάτων, ἅτινα, φεῦ ! ἐξύπνησαν καὶ ἐκείνους οἷτινες ὡς ἐκ τῆς κομματικῆς μέθης εἶχον ὀμιχλώδη τὴν ὄρασιν.

§ 4.—'Εκδίκασις βουλευτικῶν ἐκλογῶν

Πρὸ τῆς ἐκθέσεως τῶν κυρίων τῆς βουλῆς ἔργων ἀνάγκη νά προταχθῶσιν ὀλίγοι στίχοι ἐπὶ ζητημάτων τῆς ἐσωτερικῆς ὑπηρεσίας τῆς βουλῆς, ἥτοι περὶ τῆς ἐκδικάσεως τῶν βουλευτικῶν ἐκλογῶν καὶ περὶ τοῦ κανονισμοῦ τῆς βουλῆς.

Οἱ βουλευταὶ ὡς ἔνορκοι δικασταὶ ἀποφαίνονται ἐπὶ τοῦ κύρους τῶν βουλευτικῶν ἐκλογῶν. Ἀτυχῶς πολλαὶ ἀποφάσεις τῆς βουλῆς δὲν ἐπῆγασαν ἐκ κρίσεως δικαίας.

Ἄρρους. Ἠγόρευσα (25 Μαΐου 1895 σ. 6.7.13.14) καὶ ἐψηφοφόρησα ὑπὲρ τοῦ κύρους. (Ἠκυρώθη ὡς πρὸς τοὺς ἀντιδηλιγιαννικοὺς κ.κ. Ζωγράφον καὶ Καρατζᾶν). — *Καλαμπάκας.* Ἐψηφοφόρησα ὑπὲρ τοῦ ἀκύρου ὡς πρὸς τὸν κ. Σταθάκη. (Ἠκυρώθη). — *Κηθύρων.* Ἐψηφοφόρησα ὑπὲρ τοῦ κύρους. (Ἠκυρώθη ὡς πρὸς τὸν ἀντιδηλιγιαννικὸν κ. Στάην). — *Κυρουρίας.* Ἐψηφοφόρησα ὑπὲρ τοῦ ἀκύρου ὡς πρὸς τὸν ἀνήλικον καὶ δηλιγιαννικὸν κ. Σταματόπουλον.

(Ἐπεκυρώθη).—*Μεσσήνης*. Ὑπεστήριξα (27 Μαΐου 1895 σ. 81) ἰσοψηφίαν τῶν κ. κ. Κουμουνδούρου καὶ Καρατζᾶ. (Ἡ πλειοψηφία ἀπεφάνθη τὸ ἐναντίον, ἀκυρωθείσης ὡς πρὸς τὸν ἀντιδηλιγιαννικὸν κ. Κουμουνδούρον).—*Ναυπακτίας*. Ἠγόρευσα κατὰ τοῦ κύρους ὡς πρὸς τὸν Ρῶσσον ὑπήκοον κ. Πλατανιώτην (27 Μαΐου 1895 σ. 85—7) δηλιγιαννικόν. (Ἐπεκυρώθη).—*Πατρῶν*. Ἠγόρευσα (27 Μαΐου 1895 σ. 94—5) ὑπὲρ τοῦ κύρους ὡς πρὸς τὸν ἄρεν συνδυασμοῦ ἐπιτυχόντα κ. Ε. Καράκκαλον, ἀνεξάρτητον. (Ἠκυρώθη).—*Χαλκίδος*. Ἐψηφοφόρησα κατὰ τοῦ κύρους ὡς πρὸς τὸν ἀνήλικον κ. Γ. Ἀβέρωφ, δηλιγιαννικόν. (Ἐπεκυρώθη.)

Οἱ διευθύνοντες τὴν βουλευτικὴν πλειοψηφίαν τῆς αὐτῆς εἶχον λάβει ὁρμὴν ἐν τῇ μέθῃ τῆς ἰσχύος των πρὸς φαστριστικὰς ἀποφάσεις, ὥστε σπουδαίως ἐσκέφθησαν περὶ ἀκυρώσεως καὶ τῆς ἐμῆς ἐκλογῆς, διότι.. δὲν εἶχον κατατρυχθῆ εἰς το δηλιγιαννικὸν στρατόπεδον ! Ἀλλὰ δὲν εἶχον τὸ θάρρος μέχρις ἐκδηλώσεως τῶν τοιούτων πόθων των.

§ 5. — Κανονισμὸς τῆς Βουλῆς.

Ἐλαβον τὴν εὐκαιρίαν καὶ ἐν ἄλλῃ λογοδοσίᾳ νὰ δηλώσω ἐπὶ κεφαλαίων τινων ζητημάτων τὴν ἐμὴν γνώμην ἐπὶ τοῦ κανονισμοῦ τῆς βουλῆς⁽¹⁾. Φρονῶν, ὅτι ἐκ τοῦ καλοῦ αὐτῆς κανονισμοῦ καὶ τῆς προσηκούσης ἐφαρμογῆς τούτου πολλὰ καλὰ δύνανται νὰ ἐπιτευχθῶσι καὶ οὐκ ὀλίγα ἐκ τῶν γενημένων κακῶν νὰ ἐκλίπωσιν, οὐδεμίαν παρέλιπον εὐκαιρίαν, ὅπως ὑποστηρίξω τὴν ὅσον οἶόν τε ἀκριβῆ ἐφαρμογὴν τῶν κεκανονισμένων, τὴν βελτίωσιν δὲ τῶν διατάξεων αὐτοῦ. Εὐτυχῶς ὁ κ. Ἀλ. Ζαίμης ὡς πρόεδρος τῆς βουλῆς ἐπὶ τρεῖς συνόδους καὶ ὁ κ. Ἀ. Ρώμας ὡς πρόεδρος τῆς τελευταίας συνόδου ἐδειξάν ἐπικινετὴν

(1) «Εὐθύναι» 1895 σ. 43—5.

ήμεροληψίαν, ἄτοπα δέ τινα ἐγένοντο ἐν στιγμαῖς ἀναπληρώσεως αὐτῶν ὑπὸ τινων τῶν ἀντιπροέδρων.

Κατὰ τὴν λήξασαν περίοδον πολλάκις ἡ βουλὴ προσεκληθῆ οὐ μόνον εἰς ἐρμηνείαν τοῦ κανονισμοῦ, ἀλλὰ καὶ εἰς ψήφισιν τροποποιήσεων πολλῶν ἐκ τῶν διατάξεων αὐτοῦ. Κατὰ μὲν τὴν α' σύνοδον ἐψηφίσθησαν ἐπουσιώδεις τινες διατάξεις, ἀναγόμεναι εἰς τὴν μισθοδοσίαν τοῦ προσωπικοῦ, ὅτε ὑπέδειξα τῇ κυβερνήσει τὴν ἀνάγκην τῆς γενικῆς ἀναθεωρήσεως τοῦ κανονισμοῦ (8 Ἰουνίου 95. σ. 160). τότε δὲ ὁ κ. πρωθυπουργὸς ἐδήλωσεν ὅτι, ἐὰν παρεσκευάζετο ὑπ' ἐμοῦ τοιαύτη πρότασις, ἡ βουλὴ μετὰ προθυμίας θέλει συζητήσῃ ἐπ' αὐτῆς (σ. 163). Ἐντεῦθεν ἐνθαρρυνθεὶς, διέτύπωσα πρότασιν πρὸς βελτίωσιν τῶν σπουδαιοτέρων τοῦ κανονισμοῦ διατάξεων, ἣν μετὰ προηγουμένην ἐπεξεργασίαν συνυπέγραψαν καὶ ἕτεροι τρεῖς συναδελφοὶ ἐξ Ἐπιδαύρου Λιμηρᾶς. Δωρίδος καὶ Οἰτύλου καὶ ἥτις μετὰ αἰτιολογικῆς ἐκθέσεως ὑπεβλήθη (26 Ἰαν. 96) ἅμα τῇ ἐνάρξει τῶν ἐργασιῶν τῆς β' συνόδου [Παράρτ. σ. 5, ἀριθ. 4]. Δι' αὐτῆς πολλὰ ριζικὰ προετείνοντο μέτρα καὶ πολλαὶ καινοτομίαι ἐκ τοῦ τελευταίου κανονισμοῦ τῆς γαλλικῆς βουλῆς (16 Ἰουν. 76) καὶ τῆς γαλλικῆς γερουσίας (19 Ἰουλ. 76) ⁽¹⁾. Ἀτυχῶς οἱ διευθύνοντες τὴν βουλευτικὴν πλειονοψηφίαν δὲν ἦσαν παρασκευασμένοι, ὅπως ἀποδεχθῶσι τοιαύτας ριζικὰς προτάσεις· τούτου ἕνεκα ἐλήφθη ὡς βάσις ἡ ὑπὸ τοῦ κ. Ἀ. Ζαίμη ὑποβληθεῖσα πρότασις [Παράρτ. ἀριθ. 3] καὶ αὕτη ἐψηφίσθη σχεδὸν ἀπαράλλακτος, καίτοι συνεζητήθη παραλλήλως καὶ εὐρέως ἀνεπτύχθη ἡ ὑπ' ἐμοῦ καὶ τῶν συναδελφῶν ὑποβληθεῖσα. Ἐπὶ τῇ παρορισθεῖσῃ ταύτῃ εὐκαιρίᾳ ἐρρίφθη ὁ σπόρος τῆς βελτιώσεως τοῦ ἐσωτερικοῦ νόμου τῆς βουλῆς, ὅστις θᾶπτον ἢ βράδιον εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ καρποφύρῃ.

Κατ' ἐπαναλήψιν συνεζητήθη ἐνώπιον τῆς βουλῆς τὸ

(1) Ὅρα αὐτοὺς εἰς Dalloz, 1887. 4. 15 Code des lois politiques et administratives l. p. 51—55

ζήτημα περί τῆς ἐγκαίρου δημοσιεύσεως τῶν πρακτικῶν ἢ ἀκριβοῦς περιλήψεως αὐτῶν, καθόσον ἀτελεστάτη δέον νὰ θεωρηθῇ ἡ λειτουργία τοῦ κοινοβουλευτικοῦ πολιτεύματος, ἐφ' ὅσον οἱ ἐκλογεῖς ἔχουσι γνῶσιν ἀτελῆ τῶν ἐν τῇ βουλῇ λεγομένων καὶ τῶν συζητήσεων ἐπὶ τῶν ψηφισομένων νόμων, τὸ μὲν ἕνεκα τῆς κακῆς ἀκουστικῆς τοῦ βουλευτηρίου καὶ τῆς ἀνεπαρκείας τῶν μέσων, ἅτινα ἔχουσιν αἱ ἀθηναῖκαί ἐφημερίδες, τὸ δὲ ἕνεκα τῆς διαστροφῆς, ἣν ὑφίστανται τὰ δημοσιευόμενα πρακτικὰ ὑπὸ τῶν κομματικῶν ἢ «ὑπὸ ὅρους» ἀνεξαρτήτων ἐφημερίδων.

Τῇ 23 Ἰουν. 1895 κατέδειξεν τὰ ἄτοπα καὶ τὰ γελοῖα ἀποτελέσματα τῆς ἀτελοῦς ἢ διεστραμμένης δημοσιεύσεως τῶν πρακτικῶν [σ. 494]. Πρὸς πρόχειρον θεραπείαν τούτου ὑπέβλεπον μετὰ τοῦ κ. Παπαμιχαλοπούλου (5 Ἰουλ. 95) καὶ πρότασιν περὶ τροποποιήσεως τοῦ ἀρθρ. 19 τοῦ κανονισμοῦ [σ. 896. 902.—Παράρτ. σ. 225 ἀριθ. 232], δι' ἧς ἐπετρέπετο νὰ ὁρισθῇ ἰδίᾳ θέσις εἰς τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν καθημερινῶν ἐφημερίδων ἐντὸς τῆς βουλῆς, ἣν εὐρέως ἀνέπτυξαν κατὰ τὴν ταχθεῖσαν πρὸς τοῦτο ἡμέραν [σ. 1013], ἀλλ' ἥτις ἀπερρίφθη.

Ἐπὶ τῶν ὑποβληθεισῶν τῇ 26 Ἰαν. 1896 δύο προτάσεων, περὶ ὧν ἀνωτέρω εἴρηται, ἡγόρευσα τῇ 31 Ἰαν. 96 [σ. 32], τῇ 20 Φεβρ. 96 [σ. 286, 287, 288, 291, 292], τῇ 21 Φεβρ. [σ. 303—7, 308, 320—1, 322, 323, 326, 327], τῇ 22 Φεβρ. [σ. 342, 343, 348, 349, 351, 354, 356]. Περὶ τῆς ἐνάρξεως δὲ τῆς ἰσχύος τοῦ νέου κανονισμοῦ τῇ 26 Φεβρ. 96 [σ. 407, 408].

Ἐπὶ ζητημάτων τοῦ κανονισμοῦ ὠμίλησα καὶ τῇ 19 Φεβρ. 96 [σ. 259], τῇ 28 Φεβρ. [σ. 491], τῇ 4 Μαρ.

(1) Τῆς κωλυτικῆς ἐφευρέταί οἱ Ἰρλανδοὶ, οἵτινες δι' αὐτῆς παρέτειναν συνεδρίαν πινὰ κατὰ τὸ ἔτος 1891 ἐπὶ ὥρας 41, τὴν δὲ 30 Ἰουν. 1882 ἐπὶ ὥρας 23. Αὐτοὺς ἐμιμήθη ὁ κ. Θ. Δηλι-

κατὰ τῆς κωλυσιεργίας (!), ἀντικρούων αὐτὸν τὸν πρωθυπουργὸν, ὅστις εἶχε κηρυχθῇ «ὕπὲρ αὐτῆς» [σ. 618—620], τῇ 15 Μαρτ. [σ. 981, 983], τῇ 16 Μαρτ., ὅτε ἐξ ἰσχυρογνωμοσύνης τοῦ πρωθυπουργοῦ ἡ συνεδρίασις παρετάθη ἐπὶ 26 ὥρας [σ. 1084], τῇ 18 Μαρτ. ἐπὶ τοῦ προϋπολογισμοῦ τῶν ἐξόδων τῆς βουλῆς [σ. 1125, 1128, 1129], τῇ 11 Νοεμβρ. ὅτε ὑπεστήριξα, ὅτι οὐχὶ ὁ πρόεδρος ἀλλ' ἡ πλειοψηφία τοῦ σώματος ἀποφασίζει τὴν ἀργίαν τῆς βουλῆς [σ. 5], τὰ αὐτὰ δὲ καὶ τῇ 22 Δεκεμβρ. [σ. 907]· ἐπίσης τῇ 27 Νοεμβρ. ὅτι ἡ Βουλὴ ἀποφασίζει τὴν διακοπὴν τῆς συνεδρίας [σ. 259], τῇ 27 Νοεμβρ. ὅτε προέτεινα νὰ ὀρισθῇ τὸ ἀνώτατον ὄριον τῶν ὥρῶν τῆς βουλευτικῆς ἐργασίας [σ. 275], τῇ 30 Νοεμβρ., περὶ τῶν θεωρίων τῆς βουλῆς [σ. 332] τῇ 13 Δεκεμβρ. περὶ τοῦ ἐπιβλαβοῦς καὶ ἐπικινδύνου τρόπου τῆς συζητήσεως τῶν ψηφιζομένων νομοσχεδ. [σ. 653]. Τῇ 17 Δεκεμβρ. περὶ τῆς κακῆς συνηθείας τῆς ὑποβολῆς τροπολογιῶν ἄνευ χρονολογίας καὶ ὑπογραφῆς [σ. 769], τῇ 12 Νοεμβρ. 1897 ἐπὶ τοῦ προϋπολογισμοῦ τῶν ἐξόδων τῆς βουλῆς, ὅτε ἀπέδειξα, ὅτι οἱ μὲν ἐργαζόμενοι πληρώνονται γλίσχρως, πολλοὶ δὲ τῶν δημοσιογράφων χάριν κομματικῶν ὑπηρεσιῶν ἡμεῖθοντο διὰ θέσεων ἐν τῇ βουλῇ καὶ ἐμισθοδοτοῦντο χωρὶς νὰ ἐργάζωνται [σ. 102, 104—5]. αὐθιμερὸν δὲ καὶ πρὸς ἀνάπτυξιν τροπολογιῶν μου ἐπὶ τῶν προτάσεων περὶ τροποποιήσεως τοῦ κανονισμοῦ ἐν σχέσει πρὸς τὸ προσωπικὸν [σ. 107—109].

γιάννης, ὅστις διηύθυνε τὴν κωλυσιεργίαν τῆς 10ης Ἰανουαρ. 1889, ὅτε ἡ συνεδρία διήρκεσεν ἐπὶ ὥρας 16 1/2 ἕνεκα τῆς ἐπιμονῆς τοῦ Χ. Τρικούπη εἰς τὴν ψήφισιν τῆς ὑπὲρ τοῦ Σπάρταλη πιστώσεως. Τὴν ἀνταπόδοσιν ἔλαβεν ὑπὸ τῆς ἀντιπολιτεύσεως τῆς ληξιάτης περιόδου, ὅτε ἐγένοντο αἱ μακρότεραι συνεδριάσεις, ἤτοι ἡ μὲν τῆς 15—16 Μαρτ. 96 πρὸς ψήφισιν τοῦ προϋπολογισμοῦ, διαρκέσασα ὥρας 26 1/2, ἡ δὲ τῆς 19 Μαρτ. 96 πρὸς ψήφισιν τοῦ νομοσχεδίου περὶ ὑδοποιίας ἐπὶ ὥρας 22 1/2 !

Μετὰ πολλοὺς ἀγῶνας εἶχε καταρθωθῇ ἡ ψήφισις τῆς βας § τοῦ ἄρθρ. 18, καθ' ἣν «ἐὰν μετὰ τὴν παρέλευσιν ἡμισείας ἀπὸ τῆς τεταγμένης ὥρας δὲν καταρτισθῇ ἀπαρτία, ὁ πρόεδρος λύει τὴν συνεδρίαν». Ἡ εὐεργετικὴ αὕτη διάταξις ἐπήνεγκε θαυματουργὰ ἀποτελέσματα· ἀλλ' ὀλίγας μετὰ τὴν ἐναρξιν τῆς ἰσχύος αὐτῆς ἡμέρας αὐτὸς ὁ κ. πρωθυπουργὸς ἐζήτησε τὴν ἀναστολὴν τῆς ἰσχύος. Κατὰ τῆς προτάσεως ταύτης ἀντετάχθη (6 Μαρτ. 96) πάση δυνάμει [σ. 662, 663, 664, 666, 667, 669]. Οἱ ἀριθμοὶ ἐπνίξαν τὴν φωνὴν μου [σ. 669]· ἀλλ' ἡ διχμαρτυρία μου συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ ἰσχύσῃ ἡ ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις ἀρίστη διάταξις κατὰ τὰς δύο ἐπομένους συνόδους.

Ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ πρώην βουλευτοῦ Τ. Φιλήμονος, ἐπὶ τοῦ νεκροῦ τοῦ ὁποίου δὲν κατετέθη στέφανος συμφῶνως τῇ τελευταίᾳ θελήσει αὐτοῦ, ὑπέδειξα, ὅτι εἶναι καιρὸς τὸ παρὰδειγμα νὰ εὕρῃ πολλοὺς μιμητάς, ἵνα καταργηθῇ ἡ κακὴ ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς πιθηκικῶς μεταφυτευθεῖσα συνήθεια (9 Μαρτ. 98. σ. 340).

Συζητουμένου νομοσχεδίου τινός, ὃπερ εἶχεν ὑποβληθῇ ὑπὸ τοῦ βουλευτοῦ Οἰτύλου καὶ τέως ὑπουργοῦ ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν, ὑπεστήριξα, ὅτι κανονικῶς συνεζητεῖτο, ἀφοῦ ὁ ὑποβαλὼν πρῶην ὑπουργὸς ἦτο καὶ βουλευτὴς, εἰς ἀντίκρουσιν ἀντιθέτου γνώμης [σ. 374].

§ 6. — Αἱ τέσσαρες σύνοδοι.

Τέσσαρες συνεκλήθησαν σύνοδοι· ἡ α' τακτικὴ (15 Μαΐου — 19 Ἰουλ. 95), ἥς αἱ ἐργασίαι διεκόπησαν μετὰ συνεδριάσεις 53 ἕνεκα τοῦ ἐπελθόντος θέρους· ἀλλὰ τὸ δ. τῆς λήξεως ἐδημοσιεύθη μόνον τὴν 8 Νοεμβρ. 95· ἡ β' ἐπίσης τακτικὴ (8 Ἰαν.—21 Μαρτ. 96), ἥς αἱ ἐργασίαι διεκόπησαν μετὰ 45 μόνον συνεδριάσεις ἕνεκα τῶν ὀλυμπιακῶν ἀγώνων, ἵνα ἐπαναληφθῶσι μετ' αὐτούς· ἀλλὰ τὸ δ. τῆς 8 Μαΐου 96 ἐκήρυξε τὴν λήξιν. Τὴν 24 Ὀκτ. 96 ἀντὶ γ' τακτικῆς ἐκλήθη ἑκτακτος σύνοδος, διαρκέσασα ὀλόκληρον

σχεδὸν ἔτος, καθόσον τὸ δ. τῆς λήξεως ἐδημοσιεύθη μετὰ 69 συνεδριάσεις τῇ 5 Ὀκτ. 97· τελευταῖον ἐκλήθη τῇ 30 Ὀκτ. 97 γ'. τακτικὴ σύνοδος, ἥς αἱ ἐργασίαι λίαν ἀποτόμως ἔληξαν, ἐν τῇ βουλῇ, ἀναγνωσθέντος τῇ 23 Μαρτ. 98 τοῦ δ. τῆς λήξεως ἦτοι δύο ἡμέρας μετὰ τὴν ἀπειλὴν τοῦ ἡγέτου τῶν δηλιγιαννικῶν περὶ ἀνατροπῆς τῆς κυβερνήσεως, καίτοι ὁ Ἑτέμ - Πασᾶς ἐκ Βῶλου ἀνεχώρει μόλις κατὰ τὰ τέλη Μαΐου 1897, ὁ δὲ προϋπολογισμὸς τοῦ ἔτους 1898 δὲν εἶχε ψηφισθῇ!

Τὸ δ. τῆς 26 Ὀκτ. 98 ἀνέβαλε τὰς ἐργασίας τῆς δ' συν. μέχρι τῆς 15 Νοεμ., τὸ δὲ δ. τῆς 12 Νοεμ. 98 παρέτεινε τὴν ἀναβολὴν μέχρι τῆς 9 Δεκεμβρίου 98, ὅτε ἐδημοσιεύθη τὸ ἔχον τὴν αὐτὴν χρονολογίαν δ. περὶ διαλύσεως τῆς βουλῆς τῆς ΙΔ' περιόδου, ὠρίσθη δὲ ἡμέρα πρὸς ἐκλογὴν ἡ 7 Φεβρ. 1899 καὶ πρὸς σύγκλησιν τῆς α' συνόδου ἡ 4 Μαρτίου 1899.

Ἡ ἀρτίως διαλυθεῖσα βουλευτικὴ περίοδος καὶ ἔνεκα τοῦ σχετικῶς μακροῦ βίου αὐτῆς, ἀλλ' ἰδίως ἔνεκα τῶν ἀναφυέντων ἐθνικῶν ζητημάτων, ἅτινα ἀπέληξαν εἰς σύγκρουσιν μετὰ τῆς Τουρκίας, εἰς κατοχὴν τῆς Θεσσαλίας ὑπὸ τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοῦ ἐπὶ 13 μῆνας καὶ εἰς τὴν ὑπογραφὴν τῆς ἀπὸ 22 Νοεμβρίου 1897 συνθήκης μετὰ τῆς Τουρκίας, ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις εἶναι ἡ πᾶσιν σπουδαιότερα. Ἀναγκαιῶς αἱ ἐργασίαι αὐτῆς διαιροῦνται εἰς δύο ἐποχάς, ὧν ἡ μὲν περιλαμβάνει τὰς δύο πρώτας συνόδους, ἐν καταστάσει εἰρήνης, ἡ δὲ τὴν ἑκτακτον καὶ τὴν γ' σύνοδον, ὅτε διεδραματίσθη ἡ αἵματηρὰ κωμωδία, ἥς τὰ ἔξοδα ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ἐλληνικὸν διαμέρισμα ἐπλήρωσεν ἡ Θεσσαλία διὰ τῆς παρατεταμένης τῶν Τούρκων κατοχῆς, ἀλλὰ τῆς ὁποίας τ' ἀποτελέσματα ἠσθάνθη ὑπὸ πᾶσαν ἐποψὴν καὶ σύμπασα ἡ Ἑλλάς. διότι σὺν τοῖς ἄλλοις ἐκολοβώθη καὶ ἡ ἀνεξαρτησία τοῦ κράτους, ἀλλ' οὐχὶ ὀλιγώτερον καὶ ὁ ἀπανταχοῦ ἐλληνισμὸς, οὐτινος καὶ αἱ προνομίαι ἐν Τουρίᾳ δεινῶς ἐψαλιδίσθησαν.

§ 7. «Ξενοκρατία καὶ βασιλεία ἐν Ἑλλάδι»

Ἐνεκα τῆς πληθύος τῆς ὕλης ἀνέφικτος καθίσταται ἡ ἐφ' ὅλων τῶν ζητημάτων λεπτομερὲς λογοδοσία καὶ δὴ ἐπὶ τῆς δευτέρας τῆς καὶ σπουδαιοτέρας ἐποχῆς, τῆς ἀναγομένης εἰς τὸ ἐθνικὸν ζήτημα, ἄνευ εὐρείας ἀναπτύξεως αὐτοῦ καὶ ἄνευ δημοσιεύσεως τῶν σχετικῶν ἀγορεύσεων.

Ἀκριβῶς διὰ τοῦτο ἐθεώρησα ἐμὸν καθήκον νὰ δημοσιεύσω ἐγκαίρως ἱστορικὴν μονογραφίαν ὑπὸ τὸν τίτλον «Ξενοκρατία καὶ βασιλεία ἐν Ἑλλάδι» (1821—1897)⁽¹⁾, ἥτις διαιρουμένη εἰς 8 κεφάλαια, ὑποδιαιρούμενα εἰς 202 §§, κατὰλήγει εἰς ἐπίλογον ὡς συμπέρασμα τοῦ ὅλου ἔργου. Ἡ μελέτη μου αὕτη γραφεῖσα ἐν σπουδῇ μὲν ἀλλ' ἐπὶ τῇ βᾶσει ἐπισήμων πηγῶν καὶ ὑπὸ τὸ κράτος βαθυτάτης θλίψεως καὶ μεγίστης ὀδύνης, καθ' ὃν χρόνον ἔτι ἡ πατρίς μου ἐστέναζεν ὑπὸ τὸ κράτος τῆς τουρκικῆς κατοχῆς⁽²⁾, δύναται ταύτοχρόνως νὰ θεωρηθῇ καὶ ὡς λογοδοσία τῶν ἐργασιῶν ἐμοῦ, ὡς βουλευτοῦ, ἐν τῷ ἐθνικῷ ζήτηματι. Ἀλλά, τὸ μὲν διότι δὲν εἶναι αὕτη προσιτὴ πᾶσι τοῖς ἐκλογεῦσι—πολὺ δὲ ὀλιγώτερον τὰ ὀγκώδη τεύχη τῶν ἐστενογραφημένων τῆς βουλῆς πρακτικῶν—τὸ δὲ διότι ἐπὶ πολλοὺς καὶ τινὰ μεταγενέστερα γεγονότα, θέλω ἀφιερώσει καὶ ἐν τῷ ἀνὰ χεῖρας βιβλίῳ, σελίδας τινὰς εἰδικῶς ἐπὶ τοῦ κρητικῷ ζήτηματι, τοῦ πολέμου καὶ τῆς κατοχῆς τῆς Θεσσαλίας ὑπὸ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ.

§ 8. — Ἐξέλιξις τῶν κομμάτων.

Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαπενταετίαν ἐπτάκις τιμηθέντος διὰ τοῦ πρωθυπουργικοῦ

(¹) Βιβλίον εἰς 8ον σελ. 418 + ἡ ἐν Ἀθήναις ἐκ τῶν καταστημάτων Σπυρ. Κουσουλίνου 1897, πωλούμενον πρὸς ὄφελος χηρῶν καὶ ὀρφανῶν τοῦ πολέμου.—(²) Ἡ κυκλοφορία αὐτῆς ἤρξατο ἀπὸ τῆς 21 Ὀκτ. 1897.

ἄξιωματος X. Τρικούπη καὶ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ βραδύτερον ἐν Γαλλίᾳ, οὐσιώδης ἐπῆλθεν ἀλλοίωσις εἰς τὴν ἐν τῇ βουλῇ κατ'ἄστασιν τῶν κομμάτων. Ἀπέναντι τοῦ δηλιγιαννικοῦ, ἀριθμητικῶς ἰσχυροτάτου ὡς ἐκ τῆς ἐντάσεως τοῦ ἀντιτρικουπισμοῦ μετὰ τὴν πτώχευσιν, ἀλλὰ μὴ ἰδραιωθέντος ἐπὶ κοινῶν πολιτικῶν ἀρχῶν, κατ' ἐξοχὴν δὲ προσωπικοῦ, οἷον ἦτο καὶ τὸ τρικουπικόν, παρ' οὗ καὶ ἀντιγραφὴν παρεφθάρη, ἴσταντο πολλαὶ μικραὶ ὁμάδες, συγκεείμεναι κατὰ τὸ πλεῖστον ὑπὸ πρωθυπουργοθηρῶν καὶ ὑπουργοθηρῶν. Ἐν οὐδεμιᾷ ἄλλῃ περιόδῳ ἢ ἐπιτυχῆς καλλιέργειᾳ τοῦ τῆς φιλαρχίας καὶ τῆς ἀρχομανίας πόθου τῶν Ἑλλήνων πολιτευτῶν δὲν παρήγαγε εὐφροωτέρους καρπούς!

Καὶ ὅμως πᾶσαι αὗται αἱ ὁμάδες εὐπροσώπως παρέστησαν ἐν ἐνότητι κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 29 Μαΐου 1895, ὅτε ὁ κ. Ἀλ. Ζαΐμης ὡς ὑποψήφιος τῆς βουλῆς πρόεδρος, ὑποδεικνυόμενος ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως, ἐπέτυχε διὰ ψήφων 148, τοῦ Ἀ. Αὐγερινοῦ ὑποψηφίου τῆς ἠνωμένης ἀντιπολιτεύσεως λαβόντος ψήφους 41, εὐρεθέντος δὲ καὶ ἐνὸς λευκοῦ ψηφοδελτίου. Ὁ αὐτὸς ὑποψήφιος κατὰ τὴν 6^η συν. (24 Ἰανουαρ. 96) ἐπέτυχε διὰ ψήφων 122, τοῦ Ἀ. Αὐγερινοῦ λαβόντος μόνον 39, τοῦ κ. Θεοτόκη μίαν, εὐρεθέντων καὶ 3 λευκῶν ψηφοδελτίων.

Ἀλλ' ἡ ἐνότης διεσπᾶσθη κατὰ τὴν γ' σύν., ὅτε ὁ μὲν κυβερνητικὸς ὑποψήφιος ἐπέτυχε διὰ ψήφων 110, ὁ δὲ κ. Δημ. Ράλλης, ὑποψήφιος τοῦ προσωπικοῦ κόμματος τοῦ, ἔλαβε ψήφους 13, οἱ κύριοι Λ. Δεληγεώργης καὶ Α. Γεροκωστόπουλος ἀνὰ μίαν, εὐρεθεισῶν δὲ καὶ 31 λευκῶν τῶν ἄλλων ὁμάδων τῆς μερίζονος μερίδος τῆς ἀντιπολιτεύσεως⁽¹⁾. Κατὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ προέδρου τῆς δ' συν. ὁ μὲν ὑποψήφιος τοῦ δηλιγιαννικοῦ κόμματος κ. Α. Ρώμας ἐπέτυχε διὰ ψήφων 83, τοῦ κ. Α. Κοντοσταύλου λαβόντος ὑπὸ τῶν

(1) Ὅρα ἄρθρον μου εἰς «Ἑμπρὸς» (14 Νοεμβρ. 96) «Κομματικὴ ἐξέλιξις τῶν ἀριθμῶν (1882—1896)».

ἀνεχομένων τὴν ὑπὸ τὸν κ. Ἀ. Ζαίμην κυβέρνησιν ψήφους 63, τοῦ κ. Θ. Δηλιγιάννη μίαν, εὐρεθεισῶν δὲ καὶ ἑπτὰ λευκῶν.

Κατὰ κακὴν συνήθειαν, ἣν πολλάκις κατέκρινα,⁽¹⁾ αἱ προεδρικαὶ ἐκλογαὶ θεωροῦνται ζητήματα ἐμπιστοσύνης. Ταύτην δύναται νὰ ἐκρίζωσῃ μόνον ἡ ἀπόφασις πλειοψηφουῦτος κόμματος, διότι οἱ ἐν τῇ μειοψηφίᾳ, ἐκόντες ἄκοντες δέχονται τὴν γενομένην πρόκλησιν πρὸς ἀρίθμωσιν διὰ μυστικῆς ψηφοφορίας τῶν ἐν ταῖς κομματικαῖς «στρούγκαις»⁽²⁾ πιστῶν ὁπαδῶν.

Κατὰ τὰς προεδρικὰς ἐκλογὰς ἐκλογὰς οἱ ἐν τῷ κέντρῳ τῶν φιλελευθέρων (§ 15) δὲν ἀπεχωρίσθησαν ἐκ τῆς ἀποφάσεως τῆς ὁμοσπονδιακῆς ἀντιπολιτεύσεως.

§ 9. — Τὰ τρία ὑπουργεῖα.

Ὁ θρίαμβος τοῦ κορδονίου εὐθὺς μετὰ τὴν προεδρικὴν ἐκλογὴν τῆς 29 Μαΐου 1895 ἀνεβίβασεν ἐκ τρίτου εἰς τὴν πρωθυπουργίαν τὸν κ. Θ. Π. Δηλιγιάννην, σχηματισθέντος τοῦ ὑπουργείου τῆς 31 Μαΐου 1895. Ἡ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ βασιλέως ἐπελθοῦσα συμφιλίωσις συνετελέσθη, νέοι δὲ δεσμοὶ ἀγάπης καὶ ἀμοιβαίας ἐκτιμήσεως προσετίθεντο. Τῇ 12 Δεκ. 95 ἐπὶ ταῖς γενεθλίοις τοῦ ὁ βασιλεὺς «ἰδίᾳ χειρὶ» ἀνήρτησεν εἰς τὸ στήθος τοῦ πρωθυπουργοῦ τοῦ τὸν μεγαλόσταυρον «διὰ τὰς διακεκριμένας πρὸς τὸ ἔθνος ὑπηρεσίας του» κατὰ τὸ ἀπὸ 19 Δεκ. 95 διάταγμα⁽³⁾. Ὀλίγον χρόνον βραδύτερον ἔπεμπεν ὁ βασιλεὺς καὶ δύο βα-

(1) Ἀγόρευσις μου τῆς 18 Δεκ. 1890. — (2) «Στρούγκαν» πρῶτος ὠνόμασε (κατὰ τὴν ἸΓ'. Περ.) τὸ τρικουπικὸν κόμμα ὁ κ. Θ. Δηλιγιάννης, ὅστις ὑπῆρξεν, ὡς γνωστὸν, καὶ ὁ ἀναδοχὸς τοῦ Κορδονίου! Νεοελληνικαὶ λέξεις ἀμφότεραι, πολλὰ λέγουσαι. (Πρὸς ἄρθρον μου «Στρούγκαι» καὶ κόμματα εἰς «Ἄστυ» 15 Δεκ. 95). — (3) Κατὰ τὴν «Πρωίαν» (13 Δεκ. 95) «ὁ τρόπος τῆς ἀπονομῆς κατέστησεν αἰσθητοτέραν «τὴν βασιλικὴν εὐμένειαν».

ρύτιμα ἀνθοδοχεῖα πρὸς τὸν ἀρχηγὸν τοῦ δηλιγιαννικοῦ κόμματος ὡς δῶρα τῆς πρώτης τοῦ ἔτους εἰς ἔνδειξιν τῆς ἐξαιρετικῆς πρὸς αὐτὸν ὑπολήψεως. Οὕτω πέπλος λήθης ἐρρίφθη εἰς τὰ ἔργα τοῦ ἐπαραστάτου—πρωθυπουργοῦ τῆς 18 Φεβρουαρίου 1892 καὶ εἰς τὰς ἐν Καρκαλοῦ φλογεράς δημηγορίας· ἡ κομματικὴ δὲ ἰσχὺς αὐτοῦ ἐπερρωνύετο ἡμέρᾳ τῇ ἡμέρᾳ καὶ τὸ δηλιγιαννικὸν κόμμα διήρχετο βίον ἀνέφελον κατὰ τὴν διανομὴν τοῦ προϋπολογισμοῦ τοῦ κράτους εἰς τοὺς στρατιώτας τοῦ κορδονίου. Οὐδεμία ἀμφιβολία, ὅτι ὁ φυσικὸς θάνατος τῆς ΙΔ' περιόδου ἤθελεν εὑρεῖ εἰς τὴν ἀρχὴν τὸν κ. Θ. Δηλιγιάννην, ἐὰν μὴ ἡ ἐγκυτάλειψις τῆς Λαρίσσης καὶ ἡ ἐπακολουθήσασα αὐτὴν διαρπαγὴ τῶν ὀπλοπωλείων ἐν Ἀθήναις δὲν συνετέλουν εἰς τὴν πραγμάτωσιν τῶν ἀρχαιοτάτων ὀνείρων τοῦ βουλευτοῦ Ἀττικῆς κ. Δ. Ράλλην, ὅστις τέλος πάντων «ἠτύχησεν» ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ νὰ γείνη ὁ πρόεδρος τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου τῆς 18 Ἀπριλίου 1897 τῇ συνεργασίᾳ τριῶν ἐκ τῶν διαδόχων ἐν τῇ ἀρχηγίᾳ τοῦ τρικουπικοῦ κόμματος, οἵτινες καὶ Περδίκαι ἐκλήθησαν μετὰ τετάρτου, ἐκτὸς τῆς βουλῆς μένοντος καὶ διεκδικουῦντος τὴν κομματικὴν κληρονομίαν δυνάμει τίτλων πίστεως *ἄνευ διακοπῆς*. Ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἡ Ἑλλὰς κυβερνᾶται αὐταρχικῶς διὰ κυβερνήσεων, μὴ προερχομένων ἐκ τῆς ἐμπιστοσύνης τῆς ἐθνικῆς ἀντιπροσωπείας, ἀλλ' ἐκ τῆς βασιλικῆς πρωτοβουλίας καὶ τῇ ἀνοχῇ τῆς βουλῆς. Τούτου ἕνεκα ἐδίωξε καὶ τὸ ὑπὸ τὸν κ. Δ. Ράλλην ὑπουργεῖον μέχρι τῆς 18 Σεπτ. 1897, ὅτε ἐπεθύμησε μὲν ὁ βουλευτὴς Γόρτυνος νὰ γευθῇ καὶ αὐθις τὴν πρωθυπουργίαν, ἐκ τῶν σπλάγχχνων ὅμως τοῦ κορδονικοῦ κόμματος προῆλθε τὸ ὑπὸ τὸν κ. Ἀλέξ. Ζαῖμην ὑπουργεῖον τῆς 21 Σεπτ. 1897 διὰ τῆς συνεργασίας τῶν κ. κ. Κ. Σμολένσκη καὶ Σ. Στρέιτ, ὅπερ ἀνεσχηματίσθη ὑπὸ τὸν αὐτὸν πρόεδρον καὶ τῇ 30 Ὀκτ. 1898 ἐν ἀπουσίᾳ τῆς βουλῆς.

10. — Ψῆφοι δυσπιστίας καὶ ἀνοχῆς.

Ἐκτὸς τῶν ψήφων δυσπιστίας πρὸς τὴν ὑπὸ τὸν κ. Θ. Δηλιγιάννην κυβέρνησιν, ἃς ἔδωκα κατὰ τὰς προεδρικὰς ἐκλογάς, οὐδέποτε παρέσχον ψῆφον ἐμπιστοσύνης εἰς αὐτήν. "Ὅλως τούναντίον, ὁσάκις ἡ βουλὴ ἐκαλεῖτο νὰ γνωματεύσῃ περὶ τούτου, καὶ διὰ τοῦ λόγου προσεπάθουν νὰ καταπολεμήσω αὐτήν· διότι οὐδὲν ἀπὸ τῆς 18ης Φεβρ. 1892, ὅτε εἶχον καὶ ἐγὼ ἀναλάβει τὴν συνταγματικὴν εὐθύνην ἐπὶ τῇ παύσει του, εἶχε συμβῆ τὸ δυνάμενον νὰ μὲ πείσῃ ὅτι μεταγενεστέρως προσήνεγκε «διακεκριμένως πρὸς τὸ ἔθνος ὑπηρεσίας» ἀξίας τῆς ἐπιδεικτικῆς ἀπυνομῆς τοῦ μεγαλοσταύρου! Τοῦτο ὅμως οὐδὲν μ' ἐκώλυε νὰ ὑποστηρίξω πάσῃ δυνάμει καὶ νὰ ψηφοφορῶ ὑπὲρ τῶν ὑπουργικῶν προτάσεων, αἵτινες κατὰ τὴν κρίσιν μου ἦσαν καλαί. Τὰ ἐστενογραφημένα πρακτικὰ καὶ τὰ πρωτόκολλα τῶν ψηφοφοριῶν ἀψευδῶς μαρτυροῦσι τὴν ἀλήθειαν ταύτην. Εἰς τὰς δύο ἀναλυτικὰς ἀγορεύσεις μου περὶ τοῦ προϋπολογισμοῦ τοῦ κράτους (14 Ἰουλ. 95 καὶ 15 Μαρτ. 96) ἐξήγησα καὶ τοὺς λόγους, ὧν ἕνεκα ἡρνούμην τὴν ἐμπιστοσύνην εἰς αὐτήν. "Ὅτε μάλιστα ἤρξατο σκοτιζόμενος ὁ ὀρίζων τῆς ἀνατολῆς, ἐγκαίρως κατέδειξα, ὅτι τὸ κυβερνητικὸν κόμμα ἔδει ἐγκαίρως νὰ προνοήσῃ περὶ τῆς ἀντικαταστάσεως τοῦ ἀρχηγοῦ του. Ἐν τῇ μακροῖ περὶ τοῦ κρητικοῦ ζητήματος ἀγορεύσει μου (20 Νοεμ. 96) σὺν ἄλλοις ἔλεγον πρὸς τὴν βουλὴν καὶ τὰκόλουθον :

«... Κυβέρνησις προεδρευομένη ὑπὸ τοιοῦτου ἡγέτου, βεβαίως δὲν παρέχει καὶ διὰ τὸ μέλλον τὰς ἀπαιτούμενας ἐγγυήσεις, ὅπως ἐξακολουθήσῃ διευθύνουσα τὰς ἐθνικὰς ὑποθέσεις καὶ μάλιστα ὑπ' αἷς περιστάσεις διατελοῦμεν...» «... Θυμᾶζω τὴν συνοχὴν τῆς κυβερνητικῆς πτέρυγος. Ἄς καθαιρέσῃ ἡ γένην ἀδέξιον, ὅστις δὲν ἀποσύρεται ἐκουσίως...» [σ. 108].

"Ὅτε κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1897 ἐξεργάγῃ ἡ τελευταία κρητικὴ ἐπανάστασις διὰ τῶν ἐν Χανίοις πυρπολήσεων καὶ σφαγῶν, ὑπεστήριξα τὴν γνώμην, ὅτι οὐδὲν πολεμικὸν

διάβημα ἔδει νὰ γείνη ἐκ μέρους τῆς Ἑλλάδος πρὶν ἢ γείνη ἀντικατάστασις τῆς ὑπὸ τὸν κ. Θ. Δηλιγιάννην κυβερνήσεως. Ὅτε δὲ (24 Ἰαν. 97) ὁ κ. Ράλλης ἠπειλεῖ ὅτι ἤθελε τεθῇ ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ λαοῦ, ὅπως ὑψώσῃ τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως κατὰ τοῦ καθεστῶτος, ἐπωφελήθην καὶ τότε, ὅπως προτείνω εἰς τὴν βουλὴν τὴν ἀντικατάστασιν αὐτῆς.

«Ἐν καὶ μόνον μένει — ἔλεγον — νὰ κηρύξῃ ἡ ἀνεπάρκεια τῆς σημερινῆς κυβερνήσεως. Ὁ λαὸς τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐν τῷ ἔξῳ Ἑλληνισμῷ, οὐδεὶς ἄλλος δύναται πλέον νὰ ἔχῃ ἐμπιστοσύνην ἐν σημερινῇ κυβέρνησιν. Δὲν ἀρνούμαι τὸν πατριωτισμὸν εἰς ὅλα τὰ μέλη τῆς κυβερνήσεως· τὰς 28 καὶ 29 Ἰαν. 97, ὅτι ἐγὼ ἔχω μείζονα πατριωτισμὸν καὶ εἶναι ἀφ' ὧν τὸ τοῦ ἀντιπρόσωποι τοῦ λαοῦ, πονοῦν αὐτὸν, ἀλλ' οὐδεὶς ἔθελε δια τῶν ἔργων τῶν ἀνίκανων ἀντιπρόσωπων. Κερδίζατε τὴν ἀνεπάρκειαν τῆς κυβερνήσεως, καὶ θέλετε πράγματι νὰ προλάβητε τὰς ὁλοθρίας συγγενείας. 28 Ἰαν. 97.]

Τὴν δυσπιστίαν μου ἐξεδήλωσα καὶ κατὰ τὴν συνέδριον τῆς 28 Ἰανουαρίου 1897, ὅτε ἔλεγον, ὅτι «ἀφοῦ ἡ σημερινὴ κυβέρνησις δὲν ἐνέπνευσεν ἐμπιστοσύνην, ὅτι σπουδαίως ἐπελήφθη τοῦ ἔργου, ὑπάρχει ἀνάγκη σχηματισμοῦ νέας κυβερνήσεως ἀνταξίας τῶν σημερινῶν περιστάσεων [σ. 1009]. Ἐπίσης δὲ καὶ τὴν 11 καὶ 17 Φεβρ. 97, ὅτε καὶ ἡ ἀντιπολίτευσις ἠρνήθη ἐμπιστοσύνην εἰς τὴν κυβέρνησιν· ἀλλ' ἐγὼ ἐδίστασα πλέον νὰ ψηφοφορήσω κατ' αὐτῆς, ἀφοῦ ἔβλεπον τὴν ὑπὸ τοῦ στέμματος πρὸς αὐτὴν ἐμπιστοσύνην, παντοιοτρόπως ἐκδηλουμένην ἐν παραμοναῖς πολέμου, καὶ ἐφοβούμην μὴ ἀκαίρως συντελέσω εἰς ἀνατροπὴν κυβερνήσεως, προσκρούων εἰς τὴν θέλησιν τοῦ βασιλέως, ὅστις, τὴν πρωτοβουλίαν τοῦ ἀγῶνος ἀναλαβὼν, ἤρξατο σάλπιζων τὸ σάλπισμα τοῦ πολέμου. Ἡ ἀπεριόριστος αὕτη ἐμπιστοσύνη κατεδείχθη καὶ ἐκ τῆς ἀπαντήσεως, ἣν ὁ βασιλεὺς ἔδωκεν εἰς πρεσβείαν 20 δηλιγιαννικῶν βουλευτῶν (14 Φεβρ.)—δηλωσάντων, ὅτι ἦσαν ἔτοιμοι νὰ ἐγκρατελείψωσι τὸ δηλιγιαννικὸν κόμμα, ἐν τῷ

στέμμα ἐθεώρει ἀναγκαῖον τὸν σχηματισμὸν κυβερνήσεως δι' ἄλλων προσώπων—καὶ ὅτε 36 βουλευταὶ τῆς ἀντιπολιτεύσεως ἐν ἐποχῇ βουλευτικῆς ἀπραξίας προέβησαν (15 Φεβρ.) εἰς τὸ κατ' ἐμὲ ἀξιοκατάκριτον διάβημα τῆς δι' ἀναφορᾶς πρὸς τὸν βασιλέα δηλώσεως κατὰ τῆς κυβερνήσεως.

Ἐκτοτε αἱ εἰς τὴν ὑπὸ τὸν κ. Θ. Δηλιγιάννην κυβερνήσιν καὶ εἰς τὰς μετ' αὐτὴν ὑπὸ τοὺς κ. κ. Δ. Ράλλην καὶ Ἀλ. Ζαίμην σχηματισθείσας ψῆφοι δὲν ἐξεδήλουν βεβαίως τὴν πρὸς αὐτὰς ἐμπιστοσύνην, ἀλλὰ μόνον τὴν ἔνεκα ἀνωτέρας βίας ἀνοχὴν αὐτῶν καὶ τὴν δυσπιστίαν πρὸς τὸν ἐν Θερσαλίᾳ Ἐτέμ-πασσᾶν, ὡς τοῦτο ἐδήλωσα ἐν πάσῃ δοθείσῃ εὐκαιρίᾳ καὶ κατὰ τὴν 19 Ἀπριλ. 97 [σ. 1211] εἰς ἀπάντησιν τοῦ προγράμματος τῆς νέας κυβερνήσεως ὑπὸ τὸν κ. Δ. Ράλλην καὶ τῇ 18 Σεπτεμ. 97 ἐπὶ τῇ παρ' αὐτοῦ ἀνακοινώσει τῶν προκαταρκτικῶν ὄρων τῆς εἰρήνης, ὅτε ἔλεγον τὰκόλουθα :

«Γνωρίζει ὁ κ. πρόεδρος τῆς κυβερνήσεως — καὶ γνωρίζει ἀρίστα — ὅτι ὅχι μόνον ἡ πλειοψηφία τῆς βουλῆς, ἀλλ' οὔτε ὁ ἐλληνικὸς λαὸς ἔχει ἐμπιστοσύνην τινὰ εἰς τὴν σημερινὴν ἐλληνικὴν κυβερνήσιν, ὡς δὲν εἶχε καὶ εἰς τὴν τέως κυβερνήσιν διότι εἶναι κυβερνήσεις ἀνοχῆς, καὶ ὑπὸ τοιοῦτον τύπον καὶ ὑπὸ τοιαύτας υποχρεώσεις ἔλαβε τὴν ψῆφον τῆς ἐμπιστοσύνης, ἵνα διαπραγματευθῇ τὴν εἰρήνην. . . » [σ. 1266].

§ 11. — Ὑπουργικὴ εὐθύνη.

« . . . Κοινοβουλευτικὸν πολίτευμα — ἔλεγον τὴν 9ην Μαρτίου 1896 ἐν τῇ βουλῇ — εἰς τὸ ὅποσον ὑπνώττει ἡ ὑπουργικὴ εὐθύνη, εἶναι τὸ τερατωδέστερον τῶν πολιτευμάτων, τὰ ὅποια δύναται τις νὰ φαντασθῇ. Ἐὰν ὑπάρχῃ κατακραυγὴ κατὰ τοῦ κοινοβουλευτικοῦ πολιτεύματος, ἀκριβῶς ὑπάρχει, διότι ἐν Ἑλλάδι οὐδεὶς εὐρίσκειται ὑπεύθυνος διὰ τὰς πράξεις του, πολὺ δὲ ὀλιγώτερον οἱ ὑπουργοί. Ἔχετε τὸ νομικὸν πλάσμα, τὸ κατὰ Σύνταγμα, τοῦ ἀνευθύνου, καὶ ἀπὸ τὸν βασιλέα βεβαίως δὲν δύνασθε νὰ ζητήσητε συνταγματικὴν εὐθύνην· ἀλλὰ, ὡς καὶ ἄλλοτε ἔλεγον, πάντες οἱ ἄνθρωποι εἶναι ὑπεύθυνοι ἠθικῶς· ὅθεν καὶ ὁ βασιλεὺς πρὸς

τὸν λαὸν καὶ τὴν ἱστορίαν. Δὲν πρόκειται ὁμῶς περὶ τῆς ἡθικῆς εὐθύνης, ἐκ τῆς ὁποίας οὐδεὶς δύναται νὰ ἐξαιρεθῇ. Ἄλλ' ὅταν ἀπὸ τὸν ἡγεμόνα δὲν δύνασθε νὰ ζητήσετε τὴν συνταγματικὴν εὐθύνην, δὲν δύνασθε — καὶ δικαίως — νὰ ζητήσητε τὴν ποινικὴν καὶ ἀστικὴν, πρέπει νὰ τὴν ζητήσητε ἀπὸ τοὺς ὑπουργοὺς τοὺς ὑπευθύνους κατὰ τὸ σύνταγμα. Ἐν ᾗ περιπτώσει ὅμως, εἴτε ἔνεκα ἀλληλοβοηθείας, οὕτως εἰπεῖν, εἴτε ἔνεκα τῶν ἀγαθῶν αἰσθημάτων ἡμῶν καὶ τῶν ὑποχωρήσεων ἢ παραχωρήσεων καὶ τῶν στενῶν δεσμῶν, οἱ ὅποιοι μᾶς συνδέουσι, κλείει ὁ εἰς τοὺς ὀρθαλμοὺς διὰ τὰς πράξεις τοῦ ἐτέρου, πρέπει νὰ σκεφθῶμεν, ἂν εἶναι δυνατόν νὰ προχωρήσωμεν ὑπὸ τοιοῦτους ὅρους καὶ μὲ τοιοῦτο πολίτευμα. Οὐδὲν υἱοθετῶ, ἐπαναλαμβάνω, ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε λεχθέντων καθ' οἷονδήποτε τρόπον· ἀλλὰ τίς ἐξ ἡμῶν δύναται νὰ ἀρνηθῇ, ὅτι ἐν τῷ παρελθόντι ἔλαβε χώραν παραβίασις νόμων καὶ διαταγμάτων καὶ τοῦ συντάγματος, πολλάκις δὲ μετὰ προπετείας ἐπὶ διατάξεων, περὶ τῆς ἐννοίας τῶν ὁποίων οὐδεὶς δύναται νὰ ἀμφιβάλλῃ ὡς ἀναμφισβητήτων; Καὶ ἐρωτῶ ὑμᾶς: ἀπὸ τοῦ 1864, ὅτε ἰσχύει τὸ νῦν σύνταγμα, τίς ἔδωκεν εὐθύναν τῶν πράξεων τοῦ; Εἰς μίαν ἐποχὴν ἐγένετο τοῦτο, πρὶν γείνη ὁ νόμος περὶ εὐθύνης τῶν ὑπουργῶν. Ὡσεὶ ὅμως προέκειτο ἡ ψήφισις τοῦ νόμου ἐκείνου νὰ φέρει ὅλως τὸ ἐναντίον ἀποτέλεσμα, ἀπὸ τῆς ψηφίσεως τοῦ νόμου εἰς οὐδὲν οὗτος μᾶς χρησιμεύει, εἰμὴ, ὡς εἶπον, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πρὸς ἐκμετάλλευσιν πολιτικὴν» [σ. 804].

Κατὰ τὴν λήξασχον περίοδον τρεῖς ἐγένετο ἡ διακωμώδησις καὶ ἡ ἐκμετάλλευσις τοῦ νομοῦ περὶ εὐθύνης ὑπουργῶν.

α) Κατὰ τοῦ τέως ὑπουργοῦ ἐπὶ τῶν ναυτικῶν κ. Δ. Κριεζῆ, ὑπασπιστοῦ τοῦ βασιλέως, λαβόντος μέρος εἰς τὸ αὐλικὸν ὑπουργεῖον (§2), ὑπεβλήθη ὑπὸ ἐπτὰ βουλευτῶν πρότασις πρὸς ἐκλογὴν ἐξεταστικῆς τῶν πραγμάτων ἐπιτροπῆς διὰ παραβιάσεις νόμων εἰς ὑπουργικὰς πράξεις του, μνημονευθείσας ἐν αὐτῇ [Παρὰρ. α. συν. σ. 343, ἀριθ. 295]. Σὺν ἄλλοις παραπτώμασι τῷ ἀπεδόθη, ὅτι προὔβιβάσθησαν καθ' ὑπερβάσιν τῶν νόμων 76 ἀξιωματικοὶ τοῦ ναυτικοῦ, οἵτινες διὰ τοῦτο ἐρρίφθησαν εἰς τὰς ἀγυιάς, ὡς ὁμολόγησεν ὁ ὑπουργὸς τῶν ναυτικῶν κ. Λεβιδῆς [σ. 475] καὶ ὑπὲρ τῶν ὁποίων ἐσυνηγόρησεν, ἔνα τοποθετηθῶσιν εἰς ἄλλας ὑπηρεσίας κατὰ προτίμησιν, διότι ἦτο ἄδικον νὰ

πληρώσωσιν αὐτοὶ τὰς εὐθύνας τοῦ ὑπουργοῦ (28 Φεβρ. 96. σ. 476).

Πρὸ πολλοῦ ἐμόρφωσα τὴν γνώμην. ὅτι αἱ τοιοῦτου εἴδους προτάσεις συνήθως γίνονται πρὸς ἐξάτμισιν τῆς ἀγανακτήσεως τοῦ λαοῦ, ἔστιν ὅτε δὲ καὶ πρὸς παραπλάνησιν τῆς κοινῆς γνώμης, ἥτις, ἀρκουμένη εἰς ἀπλὴν ὑποβολήν, δὲν παρακολουθεῖ ἐκ τοῦ σύνεγγυς, ἵνα ματαιώσῃ τοὺς τοιοῦτους κομματικὸς δόλους. Αἱ ὑπογραφαὶ ὅμως τινῶν ἐκ τῶν ὑποβελόντων τὴν πρότασιν—πρωτίστως αἱ τῶν κ. κ. Ἑπ. Μαυρομμάτη καὶ Ν. Δημητριάδου—πολλὴν μοῖ ἐνέπνεον ἐμπιστοσύνην· ὅθεν προκαταρκτικῶς ὑπέβαλον μόνον παρατηρήσεις τινὰς ὡς πρὸς τὴν ἔννοιαν τοῦ εἰδικοῦ νόμου (15 Ἰουλίου 95, σ. 1283), προτιθέμενος νὰ παρακολουθῇ τὴν συζήτησιν πρὸς μόρφωσιν γνώμης ὀριστικῆς. Ἀλλ' ἡ πρότασις ἔμεινεν ἄκαρπος καὶ στάσιμος, μόνον δὲ τῇ 25 Φεβρουαρίου 1896 ὁ βουλευτὴς Βονίτσης, προκληθεὶς ὑπὸ τοῦ κ. Στάη, ἐθεβαίωσεν εἰς τὴν βουλὴν, ὅτι ἐνῷ εἶχε ζητήσῃ νὰ σημειωθῇ τὸ ὄνομα τυο, ὅπως παρουσιασθῇ εἰς τὸν βασιλέα, δὲν ἐγένετο δεκτός. "Ὅτε δ' ἐζήτησε νὰ μάθῃ τὸν λόγον, ὁ ἀντὶ τοῦ τῷ ἀπῆντησεν »ὅτι ἡ Α. Μεγαλειότης, εἰς ἣν ἀνήνεγκε τὰ ἐπὶ τοῦ προκειμένου, ἐνώπιον μάλιστα ὑπασπιστοῦ τινος, ῥητῶς καὶ »ἀπροκαλύπτως ἀπῆντησεν ὅτι ἐπὶ σκοπῷ δὲν με ἐδέχθη. »διότι **οὐδέποτε ἀνέμενε παρ' ἐμοῦ νὰ ὁμιλήσω κατὰ »τοῦ βασιλικοῦ ὑπουργείου**» (24 Φεβρ. 96, σ. 397). Τοιοῦτον ἔσχε τέλος ἡ ἀπόπειρα πρὸς ἔλεγχον τοῦ βασιλικοῦ ἐκείνου ὑπουργείου, ὡς τὸ ἀπεκάλεσεν ὁ κ. ἀντὶ τοῦ τῷ ἀπῆντησεν κατὰ τὰς μὴ διαψευσθείσας ἐν τῇ βουλῇ δηλώσεις τοῦ ἀξιοτίμου συναδέλφου κ. Μαυρομμάτη.

β') *Περὶ τῆς θαλαμηγοῦ «Μπομπουλίνας»* (νῦν «Ἀμφιτρίτης») μακρὰ καὶ κατ' ἐκπάλῃσιν ἐγένοντο συζητήσεις κατὰ τὴν λήξασαν περίοδον, διότι, ἐνῷ τὸ ἀρχικῶς ὀρισθὲν πρὸς ἐπισκευὴν καὶ μετασκευὴν ποσὸν ἦτο μόνον δραχ. 105,000, εἶχε δαπανηθῇ μέχρι τῆς 7 Μαρτ. 96 κατὰ τοὺς κατατεθέντας περὶ τούτου ἐπισήμους πίνакας

τὸ πρὸς δραχ. 813,801,87/00, ἀπηρετοῦντο δὲ πρὸς συμπλήρωσιν δραχ. 106,198.13/00. ἀλλὰ κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τῶν εἰδότην εἶχεν ἕως τότε ὑπερβῆ καὶ τὸ **πρὸς 2,500,000 — 3,000,000** δραχ., διότι εἰς τοὺς ἐπισήμους πίνακας δὲν εἶχον ὑπολογισθῆ οὔτε τὰ ἐκ τοῦ ναυστάθμου ληφθέντα ὑλικά οὔτε οἱ μισθοὶ τοῦ προσωπικοῦ. Τὰ καθ' ὑπερβασιν τῶν πιστώσεων προσὰ ἔδωκαν ὡντο ἐκ τῶν ἐν τοῖς προϋπολογισμοῖς ἐνιαυσίως ἀναγραφομένων πρὸς ἐπισκευὴν τῶν λεβήτων τῶν πολεμικῶν πλοίων, οἷτινες ἔμεινον ἐν ταῖς παραμογαῖς τῶν ἐθνικῶν κινδύνων ἄνευ ἐπισκευῶν. ὡς ταῦτα ἐβεβαιώθησαν ἐκ τῶν ἐν τῇ βουλῇ συζητήσεων. Πρὸς ἐξακρίβωσιν πάντων τούτων τῇ προτάσει ἐνὸς τῶν βουλευτῶν "Αρτης ἐγένετο συζήτησις, ἣς καὶ γὰρ μετέσχον (28 Φεβρ. 96, σ. 488.—9 Μαρτ. 96, σ. 803—806. 812). Καὶ ἐξελέγη μὲν βραδύτερον ἡ ἐπιτροπὴ, ἣτις ἔλεγεν, ὅτι δραστηρίως εἰργάσθη· ἀλλὰ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐργασίας τῆς δὲν ἦλθεν εἰς φῶς. διότι καὶ ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη ἔλαβε τὸ φυσικὸν τέλος τῶν πρὸ εἰκοσαετίας καὶ πλέον ἐξεταστικῶν ἐπιτροπῶν διὰ τῶν γνωστῶν ἐπιτηδείων μεθόδων.

γ') Ὑπεύθυνοι τοῦ πολέμου καὶ τῶν συνεπειῶν αὐτοῦ βεβαίως εἵμεθα πολλοὶ, ἕκαστος ὅμως εἰς μέτρον ἀνάλογον τοῦ ἀξιώματός, τῆς συμμετοχῆς ἢ τῆς θέσεώς του. Ἐκτὸς τῶν ἤδη δημοσιευθέντων ἐν τῇ ἱστορικῇ μου μνημογραφίᾳ (§ 7). καὶ ἐν τῷ εἰδικῷ κεφαλαίῳ θέλω ἀπαντήσαι ὡς πρὸς τὴν ἀφορῶσαν εἰς ἐμὲ ὡς βουλευτὴν εὐθύνην. Ὁ κ. Θ. Δηλιγιάννης καὶ οἱ φίλοι αὐτοῦ, ἔχοντες μακρὰν πείραν τοῦ παρελθόντος καὶ περὶ τοῦ φυσικοῦ τέλους τῶν ὑπὸ τοιοῦτους ὅρους ἐκλεγομένων ἐπιτροπῶν, ἠθέλησαν νὰ ὠφεληθῶσιν ἐκ τῆς εὐκαιρίας, ἵνα λάβωσι τῇ βοηθείᾳ τῆς πλειοψηφίας των συγχωροχάρτιον ἢ ἄφεσιν τῶν βραχυτάτων πολιτικῶν ἁμαρτιῶν των. Πρὸς τοῦτο ὑπεβλήθη ὑπὸ φίλων τοῦ δηλιγιαννικοῦ κόμματος πρότασις περὶ ἐκλογῆς ἐξεταστικῆς τῶν πράγματων ἐπιτροπῆς, διατυπωθεῖσα λίαν ἐπιτηδεῖως ὑπὸ τὴν ἑποψίν τοῦ συμφέ-

ροντος εἰς τὸν ἡγέτην αὐτοῦ. Κατ' αὐτῆς παντὶ σθένει ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς ἀντετάχθη (7 Νοεμβρ. 97. σ. 20). ὑπέβαλον δὲ καὶ πρότασιν ἀναβολῆς, ἣν ἡ βουλὴ παρεδέχθη [σ. 25]. Καὶ τὴν ἐπιῴσαν δὲ διὰ μακρῶν καὶ κατ' ἐπανάληψιν ἡγόρευσα [σ. 50, 60—61, 64.], ὅτε καὶ πρότασιν περὶ ἀπαρადέκτου ὑπὸ συνταγματικὴν ἔποψιν ἔνεκα τῆς διατυπώσεώς της προέτεινα, ἀπορριφθεῖσαν ὁμῶς ὑπὸ τῆς βουλῆς [σ. 69]. Τῇ δὲ 10 Νοεμβρ. 97 ὑπεβλήθη παρ' ὅλων τῶν Θεσσαλῶν βουλευτῶν πρότασις περὶ ἀναβολῆς τῆς συζητήσεως μετὰ τὴν ἐκκένωσιν τῆς Θεσσαλίας, ὅτε ἐδήλωσα, ὅτι οὐ μόνον συμφωνῶ πρὸς αὐτὴν, ἀλλὰ καὶ κατ' ἀρχὴν ἀντιτίθεμαι εἰς τὴν ἰδέαν τῆς ἐξεταστικῆς ἐπιτροπῆς [σ. 78]. Καὶ εὐρύτερον δ' ἀνέπτυξα, ὅτι τὸ μὲν ἄσκοπος, τὸ δὲ ἐπιζημιωτάτη ὑπὸ πάσαν ἔποψιν καὶ ἀσύμφορος καὶ δυσχερὴς ἡ τοιαύτη χάριν ἐξατμίσεως συζήτησις, καθ' ὃν χρόνον οἱ Τοῦρκοι κατέχουσι τὴν Θεσσαλίαν [σ. 87—89], ὅτε καὶ τὸν εἰσηγητὴν τῆς ἐτέρας τῶν προτάσεων κ. Μπακόπουλον ἀντέκρουσα [σ. 93—4] καὶ τὴν πρότασιν περὶ ἐκλογῆς ἐπιτροπῆς κατεψήφισα, ὡς σκοποῦσαν τὴν συγχάλυψιν τῶν διαπραχθέντων καὶ τὴν προστασίαν τῶν ὑπευθύνων. Ἀλλ' ἡ δηλιγιαννικὴ πλειοψηφία ἦτο φυσικὸν νὰ ὑπερισχύσῃ, τοῦ πρωθυπουργοῦ κ. Ἀλ. Ζαΐμη ἐπινεύοντος διὰ σιγῆς. Οὕτως ἐξελέγη μὲν ἡ ἐπιτροπὴ, ἀλλὰ καὶ αὕτη ἔλαβεν, ὡς ἐγκρίτως προεῖπον, τὸ φυσικὸν της τέλος, διότι οὐδὲν ὑπεβλήθη εἰς τὴν βουλὴν συμπέρασμα.

§ 12.— Ἀσυμβιβάστον δημοσίων ἀξιωμαίων.

Δὲν ἀπηλπίσθη ἐκ τῆς μὴ συζητήσεως τοῦ παρ' ἐμοῦ ὑποβληθέντος (18 Φεβρ. 91) νμοσχδ. περὶ ἀσυμβιβάστου τῶν δημοσίων θέσεων πρὸς τὴν τῶν ὑπαλλήλων ἀνωνύμων ἐταιριῶν, διότι μεταγενεστέρᾳ μελέτῃ καὶ πεῖρα μ' ἔπεισαν, ὅτι πρὸς ἐφαρμογὴν τοῦ δόγματος περὶ διακρίσεως τῶν ἐξουσιῶν ἀνάγκη ἐπείγουσα ὑφίσταται τῆς ψηφίσεως καὶ εἰδικοῦ πρὸς τοῦτο νόμου. Μετὰ μακρὰν μελέτην ἐξε-

πόνησα σχέδιον νόμου ἐξ ἄρθρων 12 μετὰ αἰτιολογικῆς ἐκθέσεως ἐν ᾗ ἐκτίθενται καὶ τὰ τῆς συγκριτικῆς νομοθεσίας, ὅπερ ὑπογραφέν καὶ παρὰ τριῶν ἄλλων συναδέλφων ὑπέβαλον (7 Μαρτίου 96) εἰς τὴν βουλὴν προτάξας καὶ προφορικὴν εἰσήγησιν [σ. 700—702]. Αἱ κυριώτεραι τοῦ νομοσχεδίου διατάξεις εἶναι αἱ ἀκόλουθοι:

«Εἰς τὰς θέσεις τῶν διοικητῶν, ὑποδιοικητῶν, διευθυντῶν, ὑποδιευθυντῶν, διαχειριστῶν καὶ συμβούλων ἀνωνύμων ἐταιριῶν δὲν δύνανται νὰ διορισθῶσιν ἢ νὰ ἐκλεγῶσι βουλευταί, δήμαρχοι, δημόσιοι ἢ δικαστικοὶ λειτουργοὶ ἢ ὑπηρεταί. — Οἱ ἀποδεχθέντες τὴν βουλευτικὴν ἐντολὴν καὶ ὁμόσαντες τὸν κατὰ τὸ ἄρθρον 64 τοῦ συντάγματος ὅρκον ἀπαγορεύεται νὰ δικηγорῶσι παρὰ τοῖς ποινικοῖς δικαστηρίοις τοῦ νομοῦ, εἰς ὃν ὑπάγεται ἡ ἐκλογικὴ περιφέρεια, ἐξ ἧς ἐξελέγησαν. — Τὰ διδασκαλικά καὶ τὰ καθηγητικά ἔργα εἶνε ἀσυμβίβαστα πρὸς τὰ ἔργα οἷου δήποτε δικαστικοῦ ἢ δημοσίου ὑπαλλήλου ἢ ὑπηρετοῦ, ἐκτὸς τῆς ἐν τῷ ἄρθρ. 96 τοῦ συντάγματος ἀναφερομένης περιπτώσεως»

Κατὰ τὴν γ' σύνοδον μοι ἐδόθη εὐκαιρία καὶ πάλιν ν' ἀναπτύξω τὸ λυσιτελές τοῦ νομοσχεδίου πρὸς ἀποφυγὴν τῶν γενομένων ἀτόπων, ὡς ἐκ τῆς συγκεντρώσεως ἐν ἐνὶ καὶ τῷ αὐτῷ προσώπῳ πολλῶν ἰδιοτήτων καὶ ἀξιωματικῶν κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 12 Μαρτίου 98, ὅτε ἀπέδειξα ὅτι ἡ συγκρότησις τῆς βουλῆς καὶ ἐκ μελῶν συμβουλίων τραπεζῶν εἶναι ἐπιβλαβὴς [σ. 427—8]. Καίτοι δὲ εἰς ἐκ τῶν συνυπογραψάντων τὸ ν.σ.χ.δ., ὁ κ. Π. Ραζέλος, ἐζήτησε (14 Μαρτ. 1898) τὴν ἀνταγραφὴν αὐτοῦ ἐν τῇ ἡμερησίᾳ διατάξει, ἡ βουλὴ δὲ ἐπελήφθη τῆς συζητήσεως αὐτοῦ. Ἄς ἐλπίσω ὅμως, ὅτι ἡ πρότασις ἰκανῶς ὠρίμασε καὶ ὅτι, ἐὰν ὑπάρχωσιν οἱ μεριμνῶντες περὶ σπουδαίων νομοθετικῶν βελτιώσεων, ἴσως ὠφεληθῶσι κατὰ τι καὶ ἐκ τῆς γενομένης ταύτης μελέτης.

§ 13. — Φιλελεύθερος συνταγματικός.

Αἱ προσπύθεισι τῶν πειραχθέντων νὰ διαστρέψωσι τὰς περὶ τῶν πολιτειακῶν φρονημάτων μου δηλώσεις, εὐχρίθιμους μόνον ἀποπλυνήσασχι, δὲν ἴσχυσαν ἐν συνόλῳ διότι

λαὸς εὐπαιδευτος καὶ νοήμων, οἷος ὁ τοῦ Πηλίου καὶ τῶν Φερῶν, ἡμέσως κατενόησε τὰς ἐκλογικὰς μου ἐπαγγελίας, ἃς ἐκύρωσαν αἱ τακτικαὶ λογοδοσίαι μου. Συνεχεῖς καὶ πολυτετεῖς ἐργασίαι παρέσχον ἐπαρκεῖς, νομίζω, ἀποδείξεις, ὅτι ὁ ἀγὼν μου στρέφεται κατὰ τῶν προσωπικῶν κυρίως κομμάτων, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι διὰ τῆς φυσικῆς ἐξελιξεως αὐτῶν ἐπιτευχθήσεται νὰ εἰσαχθῇ ὀλίγον κατ' ὀλίγον καὶ ἐν τῇ ἑλληνικῇ βουλῇ ἢ περὶ ἀρχῶν πάλῃ, ἀντικαθιστῶσα τὴν περὶ προσώπων διὰ τῆς λειτουργίας ὑγιῶν κομμάτων ἢ πολιτικῶν συστημάτων. Ἡ ἀπὸ τῆς προσαρτήσεως δὲ τῆς Θεσσαλίας σχεδὸν συνεχῶς παρεχομένη εἰς ἐμὲ ἐντολὴ καταδεικνύει τὴν ἐμμονὴν τῶν ἐντολέων μου, ὅπως ἐξακολουθήσω διερμηνεύων ἐν τῇ ἐθνικῇ ἀντιπροσωπείᾳ τὰς ἀρχὰς ἐκεῖνας, ἃς διετύπωσα (κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1881) ἐν τῷ ἐκλογικῷ συμβολαίῳ, ἃς ἐπανέλαβον ἐν τοῖς μεταγενεστεροῖς καὶ ἀπὸ τὰς ὁποίας πάσῃ δυνάμει προσεπάθησα νὰ μὴ παρεκκλίνω.

Ἐκ τοιούτων ὁρμώμενος σκέψων κατὰ τοὺς μακροὺς ἐκλογικοὺς μου ἀγῶνας, δὲν ἐζήτησα ἀπὸ τοὺς ψηφοφοροῦντας ἐμὲ νὰ βαπτισθῶσι *φιλαρετικοὶ* ἢ *φιλαρετισταί*, μιμούμενος τὴν ματαιοδοξίαν τῶν λίαν στενῶς καὶ ἐγωϊστικῶς ἐρμηνευόντων τὴν βουλευτικὴν ἐντολήν. Εὐέλπεις ἀτενίζων πρὸς τὸν εὐρὺν τοῦ μέλλοντος ὁρίζοντα, δὲν μετῶ τὸν βίον τῶν πολιτειῶν καὶ τῶν ἐθνῶν διὰ τοῦ μέτρου τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς. Μεγάλῃν ἐθεώρησα τιμὴν ἀναλογιζόμενος ὅτι ἐν τῷ ἀκκνωθῶδι πολιτικῷ μου βίῳ δὲν ἔχω προσωπικοὺς φίλους, σταθμίζοντας τὴν ἐκλογικὴν ψῆφον δι' ἀνταλλαγμάτων ὑλικῶν, ἀλλὰ γενναίους συστρατιῶτας. Ἐν τῷ μεγάλῳ τῶν φιλελευθέρων τούτῳ στρατοπέδῳ μετὰ τοῦ αὐτοῦ ζήλου παρὰλλήλως συνεργάζονται πολλάκις ἄγνωστοί μοι προσωπικῶς, πρὸς ἀκριβῆ μὲν ἐφαρμογὴν τοῦ συνταγματικοῦ χάρτου διὰ τὸ ἐνεστώς, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι δὲ μέλλοντος αἰσιωτέρου διὰ τῆς πολιτικῆς ἀνατροφῆς πρὸς μόρφωσιν πολιτῶν, δυνυχμένων ἀφόβως νὰ προχωρῶσι

πάντοτε πρὸς τὴν πρόοδον καὶ οὐδέποτε εἰς τὴν ὀπισθοδρόμησιν.

Ἀείποτε εἰργάσθην φανερώς καὶ τὰς πεποιθήσεις μου ἀπεριστρόφως ἐξεδήλωσα ἐνώπιον τῶν ἐκλογέων μου καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ⁽¹⁾, ἐνώπιον τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ ἔθνους καὶ αὐτοῦ τοῦ ἀνωτάτου ἄρχοντος, ὅτε αἱ πολιτικαὶ περιστάσεις, δις ἀλλάχου ἐξήγησα⁽²⁾ μοι ἐπέβαλον νὰ δεχθῶ παροδικῶς ὑπουργικὸν χαρτοφυλάκιον. Καὶ σύμβουλος τοῦ στέμματος γενόμενος, ἐκ τῆς βουλῆς ἐλήφθην ἐν γνῶσει τοῦ προγράμματός μου, ὅπερ οὐδόλως ἡλλοιώθη, ὡς εἶνε τοῖς πᾶσιν ἀνεξαίρετως γνωστόν, ἕνεκα τῆς προσωρινῆς ἐκείνης ιδιότητός μου, διότι καὶ τότε, ὡς νῦν, ἐξηκολούθησα ἐργαζόμενος ὡς φιλελεύθερος συνταγματικὸς τοῦ ἐνεστώτος, ἀλλὰ καὶ δημοκρατικὸς τοῦ μέλλοντος, ὅπερ, ἔχον εἶχον ὀλιγωτέρην εἰλικρίνειαν καὶ τὴν συνήθη ὑστεροβουλίαν, εὐκόλως ἡδυνάμην νὰ ποκρύψω.

§ 14.— Διὰ τῆς ἐξυγιάνσεως τῶν κομμάτων οἱ συνδυασμοὶ τοῦ μέλλοντος.

Κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην οἱ ὀπαδοὶ τῶν προσωπικῶν κομμάτων, οἷα ἀληθῶς εἶναι πάντα τὰ μέχρι τοῦδε λειτουργοῦντα, ἐδραιούμενα ἐπὶ τῶν εἰς συμφέροντα ἐρειδομένων συνδυασμῶν, οἷτινες ὑπὸ τοιοῦτους ὅρους εἶναι ἡ βάσις τῆς συναλλαγῆς, καὶ ἀπολήγοντα εἰς τὴν κομματικὴν τυραννίαν εἴτε διὰ τοῦ πικτοδυνάμου πρωθυπουργοῦ, τοῦ παρέχοντος τάνταλλάγματα τῆς ἐκλογικῆς ψήφου, εἴτε διὰ τοῦ διαδόχου του, τοῦ ὑποσχομένου αὐτά, ἀνάγκη νὰ συγχωνευθῶσιν εἰς κόμμα συντηρητικῶν· τοῦτο ἐπιτευχθήσεται ἔαν κατορθωθῇ καὶ ἡ ὁργάνωσις τῶν φιλελευθέρων ὑπὸ τὴν κοινὴν σημαίαν τοῦ προγράμματός των, ἥδη μεμονωμένως καὶ ἄνευ συνοχῆς ἐργαζομένων.

Δὲν εἶμαι λοιπὸν—ὅχι—ἀνεπιφυλάκτως κατὰ τῶν προσω-

(1) Ἐκλογαὶ βουλευτικαὶ 1881 σελ. 41.—«Εὐθῦναι» τοῦ 1895 σ. 17. 78.— (2) Αὐτίθι σ. 19—25.

πικῶν κομμάτων τὰ ὁποῖα, ὅσον ἀτελῇ καὶ ἂν ὑποτεθῶσι, βεβαίως προφυλάττουσι τὸν τόπον ἀπὸ χειρότερα κακά. Τρανὰ δείγματα αὐτῶν ἐλάβομεν κατὰ τοὺς τελευταίους μῆνας καὶ **χείρονα ἀπειλοῦνται**, ὡς ἐκ πολλῶν τεκμηρίων συνάγεται. Ἡ ἐπείγουσα ἀνάγκη τῆς διαιρέσεως τῶν ἐκλογέων εἰς συντηρητικούς καὶ φιλελευθέρους ἀναντιλέκτως θέλει συντελέσῃ εἰς τὴν βαθμιαίαν ἐξυγίανσιν τῶν κομμάτων καὶ θέλει παράσχωι εἰς τὸν τόπον θετικὰς ὠφελείας, διότι θέλει χρωματίσῃ τοὺς ἀντιπροσώπους κατὰ τὰς ἀρχάς των, ἀναλαμβάνοντας οὕτως ὑποχρέωσιν ρητὴν πρὸς τοὺς ἐντολεῖς των. Τοιούτῳ τρόπῳ δὲ δυνάμεθα νὰ ἐλπίσωμεν. ὅτι ἐν τῷ μέλλοντι θὰ εἶναι ἐφικτοὶ καὶ συνδυασμοὶ ὁμοιοφρονούντων, καταρτιζόμενοι μᾶλλον ὑπὸ τῶν ἐκλογικῶν συλλόγων καὶ παλαιότες οὐχὶ πλεον ὑπὲρ προσώπων καὶ συμφερόντων, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς ἐπικρατήσεως ἀρχῶν.

§ 15. — Κέντρον φιλελευθέρων.

Ἐν ταῖς «Εὐθύναις» τοῦ 1895 [σ. 79] ἐξέθηκα τὰς περὶ ἰδρύσεως νέου πολιτικοῦ κόμματος φιλελευθέρων ἐργασίας ἀπὸ τῆς 7 Νοεμ. 90, εἰς αὗ καὶ ἐγὼ μετέσχον, ἀλλ' αἵτινες, ὡς γνωστόν, προσέκοψαν ἕνεκα λόγων πολλῶν· ὁ πρῶτος αὐτῶν εἶναι τὸ ἐπιτυχὲς χλωροφόρμισμα τῶν ἐκ τῆς φιλαρχίας ἢ καὶ τῆς ἀρχομανίας δεινῶς πασχόντων νεοελλήνων πολιτευτῶν, οἵτινες εἴτ' ἐξ ἀπροσεξίας εἴτ' ἐκ προδιαθέσεως λίαν εὐκόλως πίπτουσιν εἰς τὰς παγίδας τῶν ἐν τοῖς ἀντιθαλάμοις δολοπλοκίας μηχανευομένων ἐπιτηδείων, τῶν ἐν πάσῃ ὁμῶς ἐποχῇ λίαν ἐπιτηδεῖως ἐπιπλεόντων, πάντοτε δ' ἐπὶ ζημίᾳ τοῦ τόπου, διότι ὁ λαὸς οὔτε παρακολουθεῖ τὰ διαβήματά των οὔτε ἐμβαθύνει εἰς τὰ σχέδιά των οὔτε ἐπαρκῶς μελετᾷ τὴν ἱστορίαν τοῦ παρελθόντος, ἵνα διδάσκηται ἐξ αὐτοῦ.

Κατὰ τὸν πλεῖστον χρόνον τῆς ληξιάσης περιόδου συνειργάσθημεν μετ' εὐαρίθμων συναδέλφων ὡς συστρατιώτης τῶν φιλελευθέρων ἀρχῶν ἐν Κέντρῳ, εἰς οὐδεμίαν ἐκ τῶν δύο πτερύγων ἀποκλίνοντι ἐκ προκαταλήψεως. Ἄνευ θορόβου

καὶ ἡρέμα, ἄνευ ἐπιδείξεων καὶ προκλήσεων προσεπάθησα νὰ καλλιεργήσω αὐτάς· ἀλλ' ὅσάκις παρέστη ἀνάγκη ἡμύνθην ὑπὲρ αὐτῶν χωρὶς ν' ἀποκρύψω τοὺς στοχασμούς μου. Ὅτε εἰς τῶν βουλευτῶν Μεσσηνίας μὲ προὔκალεσε διὰ προσωπικοῦ ὑπαίνειγμου περὶ τῶν πολιτειακῶν μου φρονημάτων (13' Ιουν. 95, σ. 239), τῷ ἀπήντησα τὰκόλουθα :

« Ἡ βασιλεία βεβαίως εἶναι κηδεμονία τῶν ἀνηλικῶν λαῶν. Ἐὰν ἐν τῇ νηπιακῇ αὐτῶν ἡλικίᾳ κυβερνῶνται διὰ τῆς ἀπολύτου μοναρχίας, καθ' ὅλην τὴν ἀνηλικότητα των στεγάζονται βεβαίως ὑπὸ τὴν συνταγματικὴν μοναρχίαν, ἥτις μάλιστα, ἐπὶ τὸ φιλελευθερώτερον διαρρυθμιζομένη διαφέρει τῆς δημοκρατίας μόνον κατὰ τὴν κληρονομικὴν διαδοχὴν. Ἀλλὰ τίς δύναται νάντεῖπῃ, ὅτι τὸ φυσικὸν καὶ μόνον προσῆκον πολίτευμα διὰ τοὺς ἐνηλίκους λαοὺς εἶναι τὸ δημοκρατικόν ; Ἀλλὰ καὶ τίς δύναται νὰ ὑποστηρίξῃ, ὅτι ἐγὼ παρέστησα τὸν ἑλληνικὸν λαὸν ὡς ἐνηλικιωθέντα ; Τούναντίον κατέδειξα πάντοτε, ὅτι τὸ συνταγματικὸν πολίτευμα, τὸ γε νῦν, εἶναι τὸ προσῆκον διὰ τὸν ἑλληνικὸν λαόν, τὸν μὴ συντελέσαντα μάλιστα καὶ τὴν ἐθνικὴν ἑνωσίν του... » [σ. 1230].

« Ὅλοι γνωρίζομεν — ἔλεγον (3 Δεκεμβρ. 96) κατὰ τὴν συζητήσιν τοῦ νομοσχεδίου περὶ προικίσεως τῆς βασιλῦπαιδος Μαρίας — ὁμολογῶ, ὅτι ὁ θεσμὸς τῆς συνταγματικῆς βασιλείας εἶναι χρήσιμος εἰς τὴν ἐθνικὴν περίσθεσιν τὴν ὁποίαν διερχόμεθα. Ἡ ταπεινὴ γνώμη μου εἶναι, ὅτι τὸ συζητούμενον νομοσχέδιον, ὑπὸ τὰς ἐθνικὰς καὶ οἰκονομικὰς περιστάσεις, ὑφ' ἃς διατελοῦμεν ⁽¹⁾ εἶναι δεινὸν κτύπημα κατὰ τοῦ θεσμοῦ τῆς συνταγματικῆς βασιλείας. Καὶ λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ παραστήσω εἰς ὑμᾶς, κύριοι βουλευταί, ὅτι ἔχω τὴν ἀξίωσιν νὰ παραδεχθῇτε, ὅτι ἐγὼ ἀγωνίζομαι περισσότερον ὑπὲρ τοῦ θεσμοῦ τῆς συνταγματικῆς βασιλείας ἢ ἡ κυβερνήσις, ἢ ὑποβαλοῦσα τοιοῦτο νομοσχέδιον... » [σ. 386].

§ 16. Τὸ σύνθημα τῆς 7ης Φεβρουαρίου 1899.

Οὕτως ἐργαζόμενος ὑπὲρ τῆς ἐπικρατήσεως τῶν πολιτειακῶν μου φρονημάτων, διατηρῶ ἀκράδαντον πεποίθησιν, ὅτι, τοῦ λαοῦ ἐπαρκῶς φωτιζομένου διὰ τῶν νομίμων

(1) Ταῦτα ἐλέγοντο κατὰ τὰς παραμονὰς τοῦ πολέμου.

καὶ συνταγματικῶν μέσων, θέλουσιν ἐπὶ τέλους ριζοβολήσῃ καὶ καρποφορήσῃ αἱ τοιαῦται ἀρχαὶ εἰς ἕδαφος οἷον τὸ παρὰ τὴν Ἀκρόπολιν τοῦ Περικλείους καὶ τὴν Ἀκαδημίαν τοῦ Πλάτωνος—οἷον αὐτὸ τοῦ Πήλιον, εἰς ὃ ἐδίδαξε τὰς φιλοπροόδους ἀρχάς τοῦ ὁ συμπατριώτης μας Ρήγας.

Ἡ μετὰ τὰ ἐθνικὰ δυστυχήματα δημιουργηθεῖσα πολιτικὴ ἀτμόσφαιρα παρέχει εὐκαιρίαν πρὸς τοῦτο, ἵνα ἐπαληθεύσῃ ἅπαξ ἔτι τὸ οὐδὲν κακὸν ἄνευ καλοῦ καὶ ἀντιστρόφως.

Συντηρητικοὶ καὶ φιλελεύθεροι ! Ἴδού τὰ δύο στρατόπεδα, εἰς ἃ προσήκει νὰ διακριθῶσιν οἱ ἐκλογικοὶ σύλλογοι τῆς 7 Φεβρουαρίου 1889.

Οἱ ἄγνοι οὐ στρατιῶται τοῦ **κόμματος τῶν φιλελευθέρων**—νῦν μὲν ἀρχέτου, ἀλλὰ πολυπληθοῦς, ἤδη ἀνοργανώτου, ἀλλὰ σιωπηρῶς συνεννοουμένου—στεντορεῶς ἄς σαλπίσωσιν ἀπὸ Ταινάρου μέχρις Ὀλύμπου τὸ κήρυγμα τῆς σωτηρίας τοῦ λαοῦ διὰ τῶν φιλελευθέρων καὶ ὑγιῶν ἀρχῶν. Δυνάμει τῶν κυριαρχικῶν τοῦ λαοῦ δικαιωμάτων—ἅτινα ἠθέλησε νὰ ἐξασφαλίσῃ ὁ ὑπὸ τοῦ διεθνοῦς ἐλέγχου σπουδαίως ψαλιδισθεὶς συνταγματικὸς ἡμῶν χάρτης—προτάξιμεν ἐν ἀνάγκῃ καὶ τὰ στήθῃ ἡμῶν κατὰ παντός, ὅστις εἴτε ὑπόουλως εἴτε αὐθαδῶς ἤθελε πειραθῇ, τὴν ἐθνικὴν δυστυχίαν ἐκμεταλλεόμενος, νὰ κλονίσῃ καὶ ἐκ βάθρων τὰ θεμέλια τοῦ κοινοβουλευτικοῦ πολιτεύματος.

Οἱ ἄνθρωποι τοῦ παρελθόντος, οἱ ἐντὸς «στρουγγαῶ» βιοῦντες, οἱ ἐκ συμφερόντων ἢ καὶ οἱ ἐκ πεποιθήσεως θέλοντες περιορισμὸν τῶν συνταγματικῶν ἐλευθεριῶν, ἄς τὸ εἴπωσιν ἀπροκαλύπτως καὶ οὐχ' ὑπὸ προσωπίδας. Ἄς λάβωσι τὴν θέσιν των εἰς τὸ **κόμμα τῶν συντηρητικῶν**.

Ἄλλ' ὁ λαός, εἴτε ἐκ τοῦ ἐνὸς εἴτ' ἐκ τοῦ ἄλλου κόμματος, χάριν τοῦ γενικοῦ συμφέροντος, ἄς ἐπιβάλλῃ τὸ σύνθημά του:

« Κάτω αἱ προσωπίδες! »

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

ΝΟΜΟΙ ΚΑΙ ΕΠΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

§ 17. — Ὑπουργοὶ νομοθετοῦντες.

Βουλευταὶ διοικοῦντες.

Τὰ κύρια τοῦ βουλευτοῦ καθήκοντα εἶναι τὸ νομοθετεῖν καὶ τὸ ἐλέγχειν τὰς πράξεις τῶν συνταγματικῶν ἐξουσιῶν ἐντὸς ὁρίων, διαγεγραμμένων ὑπὸ τε τοῦ συντάγματος τοῦ κανονισμοῦ τῆς βουλῆς καὶ τῶν κοινοβουλευτικῶν ἐθίμων. Ἡ ἐν πᾶσι διαστροφὴ τοῦ συνταγματικοῦ χάρτου ἐν τῇ ἐφαρμογῇ μετέβαλε τοὺς βουλευτὰς εἰς ἀριθμούς, μηχανικῶς ἀκολουθοῦντας τὸν πρόεδρον τῆς κυβερνήσεως ἢ τὸν ἡγέτην τῆς ἀντιπολιτεύσεως, ἀμφοτέρους ἀγωνιζομένους ὁ μὲν πρὸς τὴν διὰ πάσης θυσίας διατήρησιν τῆς ἐξουσίας—ἵνα δι' αὐτοῦ γείνη ἡ διανομὴ τοῦ προϋπολογισμοῦ τοῦ κράτους εἰς τοὺς στρατιώτας τοῦ κυβερνητικοῦ στρατοπέδου—ὁ δὲ πρὸς ἀρπαγὴν τῆς ἀρχῆς—χάριν ἀντικαταστάσεως τῶν προσώπων ἐν ταῖς δημοσίαις θέσεσι.

Ἐντεῦθεν τὰ προσωπικὰ κόμματα, παλαίουσι πρὸς ἐπικρότησιν προσώπων καὶ ἔχουσι τὴν γέννεσιν τῶν ἐκ τῶν ἐκλογικῶν συνδυασμῶν, οἵτινες, καταρτιζόμενοι ὑπὸ τοιούτους ὅρους, πολὺ ὁμοιάζουσι πρὸς τοὺς ἐμπορικοὺς συνεταιρισμοὺς καὶ εἶναι ἢ βάσις τῆς ἐκλογικῆς συναλλαγῆς, δι' ἧς διεπλάσθη ἡ πρωθυπουργικὴ τυραννία.

Τὸ σύνταγμα προϋνόησε χάριν τοῦ καλλιτέρου καταρτισμοῦ τῶν νόμων τὸ συμβούλιον τῆς ἐπικρατείας· ἀλλὰ μετὰ τὴν κατάργησιν αὐτοῦ καὶ ὥς ἐκ τοῦ ἐκτροχιασμοῦ τοῦ συνταγματικοῦ πολιτεύματος ὁ τρόπος τῆς κατασκευῆς τῶν νόμων κατέστη κωμικὸς ἄμυχ καὶ τραγικός. Οἱ νομοθέται ὑπεβιάσθησαν εἰς διοικητάς· οἱ ὑπουργοὶ προὔβιασθησαν εἰς νομοθέτας, λίαν εὐκόλως ἀνταλλάσσοντες

τὴν ὑπουργικὴν δόξαν (;) διὰ τῆς εὐνοίας τοῦ πρωθυπουργοῦ, πρὸς ὃν ἐκχωροῦσι τὰ τε βουλευτικὰ καὶ τὰ ὑπουργικὰ δικαιώματά τῶν. Τούτου ἔνεκα ἡ ποιότης τῶν νόμων ἐχειροτέρεισε κατ' ἀντίστροφον λόγον τῆς πληθύσεως αὐτῶν. Διατυπούμενοι ἐπὶ γόνατος ὑπὸ τῶν τμηματαρχῶν καὶ ἐνίοτε ὑπὸ τῶν κομματάρχων, οὐχὶ δὲ σπανίως ἔνεκα λόγων καθαρῶς προσωπικῶν, εἰσαγόμενοι εἰς τὴν βουλὴν ἀνευ τῆς δεούσης προφορικῆς ἀναπτύξεως, τὸ πολὺ δὲ μετὰ τυπικῶν ὅλως αἰτιολογικῶν ἐκθέσεων τυπούμενοι μὲν, ἀλλὰ μὴ ἀναγινωσκόμενοι, ψηφίζονται μετὰ ψαλμωδίαν τῶν γραμματέων, ὑποκρινομένων τὴν ἀνάγνωσιν, καθ' ἣν ὥραν οἱ πολλοὶ μὲν τῶν βουλευτῶν ἀπουσιάζουσι χάριν τῶν ὑποθέσεων ἢ τῶν διασκεδάσεων των, ἐκ δὲ τῶν παρευρισκομένων ἐν τῇ κενῇ αἰθούσῃ πολλοὶ μὲν μένουσιν ἐκ τοῦ φόβου ἐνστάσεως περὶ μὴ ἀπαρτίας—ἐὰν εἶναι κυβερνητικοί—εὐάριθμοι παρακυλουθοῦσι τὴν μετὰ σιδηροδρομικῆς ταχύτητος ἀναγινωσκομένην ἡμερησίαν διάταξιν, εὐαριθμότεροι ἔχουσιν ἀναγνώσει τὰ ψηφιζόμενα νομοσχέδια καὶ ἐπὶ δακτύλων μετροῦνται οἱ μελετῶντες αὐτὰ καὶ συμμετέχοντες εἰς τὰς συζητήσεις. Τὸ κακὸν ἐπετάθη διὰ τῶν βουλευτικῶν ἀγρυπνιῶν καὶ τῶν μακροτάτων συνεδριάσεων, δὲν εἶνε δὲ σπάνιον τὸ θέαμα βουλευτῶν δειπνούντων διὰ *κουλουρίων* ἐν τῇ βουλῇ καὶ ἄλλων κοιμωμένων ἢ ὀνειρευομένων τὴν εἰς τὴν ἐστίαν των ἐπάνοδον. Εὐνόητον, ὅτι τοιοῦτοι ἀκροαταὶ δυσανασχετοῦσι κατὰ τῶν συζητούντων, χωρὶς πολλάκις ν' ἀντιλαμβάνωνται ἐπὶ τίνος θέματος γίνεται ἡ συζήτησις. Ὑπὸ τοιούτους ὄρους οἱ μὲν πλεῖστοι τῶν κυβερνητικῶν βουλευτῶν, παρκαμένοντες ἐν τῷ κοινοβουλίῳ, θεωροῦσι μεγάλην θυσίαν των νὰ παρευρίσκωνται εἰς τὰς ψηφοφορίας ἐπὶ ζητημάτων ἐμπιστοσύνης καὶ κατὰ τὴν βεβαίωσιν τῆς ἀπαρτίας τὸ πολὺ συντρέχουσιν ἐνίοτε διὰ τῶν διακοπῶν τῶν ρητόρων τῆς ἀντιπολιτεύσεως καὶ τινες ἐκ τῶν πεπρωτισμένων διὰ σωματικῆς ρώμης καρδακοῦσι βουλευτοταραχὴν διὰ νὰ ἐπιδείξωσι τὴν χρησιμότητά των εἰς τὸ κόμμα· οἱ δὲ ἀντιπο-

λιτευόμενοι συνήθως ὑπολογίζουσιν ὡς μεγάλην ὑπηρεσίαν τὴν τὴν ὑποβολὴν ἐπερωτήσεων καὶ μόνον ἐπερωτήσεων. Ἐξ ἐκατέρας ὁμως τῶν πτερύγων προσέρχονται ἄθροοι δι' ἀμαξῶν μόνον τὴν στιγμὴν τῆς κρίσεως, ἐν τῇ θύρᾳ, μανθάνοντες ὑπὸ τοῦ ἀστυρομεύοντος ἐν τῷ κόμματι ὁποῖαν ὀφείλουσι νὰ δώσωσιν ἀπάντησιν, ὅταν ἀκούσωσι τὸ ὄνομα τῶν, ἐκφωνούμενον ὑπὸ τοῦ γραμματέως.

Οὐδόλως ἀντιλέγω, ὅτι ὁ δι' ἐπερωτήσεων κοινοδουλευτικὸς ἔλεγχος μεγάλως ἐξυπηρετεῖ τὰ συμφέροντα τῆς πολιτείας· ὅτι ὑψίσται εἶνε αἱ ὑπηρεσίαι αἱ δι' αὐτοῦ παρεχόμεναι οὐ μόνον θετικῶς ἕνεκα τοῦ προσγινόμενου καλοῦ, ἀλλὰ καὶ ἀρνητικῶς ἕνεκα τοῦ παρακωλυομένου κακοῦ. Συνομολογῶ προσέτι, ὅτι, ἀφ' ὅτου εἰσῆχθη παρ' ἡμῖν ἡ πρωθυπουργικὴ παντοκρατορία, ἡ δι' ἐπερωτήσεων βουλευτικὴ ὑπηρεσία εἶνε ἀποτελεσματικωτέρα καὶ ὅτι ὀλίγον ὁ βουλευτὴς δύναται νὰ συντρέχῃ εἰς τὴν νομοθετικὴν ἐργασίαν, καίτοι τὸ σύνταγμα ἐπιτρέπει αὐτῷ τὴν πρότασιν νόμων. Καὶ ὁμως οἱ βουλευταὶ ὀφείλου νὰ ὦσιν ἄγρυπνοι φύλακες τῶν νομοθετικῶν αὐτῶν δικαιωμάτων, ἀφοῦ εἶνε γνωστόν, ὅτι ἐκ τῆς εὐνομίας ἡρτῆται ἡ εὐδαιμονία τῶν πολιτῶν. Ἀλλὰ πῶς δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ τοῦτο, ἀφοῦ οἱ βουλευταὶ διοικοῦσιν, ἐκχωρήσαντες τὸ τοῦ νομοθετεῖν δικαίωμα εἰς τοὺς ὑπουργοὺς ἐπ' ἀνταλλάγματι τῶν εἰς τοὺς ἐκλογεῖς τῶν χορηγουμένων παροχῶν χάριν παντοίων καὶ ποικίλων προσωπικῶν συστάσεων;

§ 18.—Πολυνομία καὶ κακονομία

Ἡ ἀδιαφορία τῶν βουλευτῶν κατὰ τὴν ψήφισιν τῶν νόμων ἐδημιούργησε τὴν *πολυνομίαν*, τὴν *κακονομίαν*, τὴν *ἀντινομίαν* καὶ ἐν γένει τὸν λαβύρινθον, εἰς ὃν διατελεῖ ἡ ἑλληνικὴ πολιτεία, ἐν ᾗ τὸν μὲν ἀστικὸν νόμον πρέπει νὰ ἀναζητήσῃ τις μέχρι τῆς δωδεκαδέλτου τῶν Ρωμαίων εἰς γλῶσσαν λατινικὴν, τοὺς δὲ νεωτέρους ἐν ἰσχύϊ νόμους ἀνευρίσκουσιν εὐαριθμότατοι δυσκόλως καὶ μετὰ ἐπιμόχθους ἐρεῦνας, καίτοι ἄγνοια νόμου δὲν ἐπιτρέπεται!

Τὸ κακὸν κορυφοῦται. Εἰς ἀπόδειξιν τούτου ἀρκεῖ νὰ μάθῃ ὁ ἀναγνώστης, ὅτι μέχρι μὲν τοῦ ἔτους 1845 δὲν ἔχομεν αὐξοῦντα ἀριθμὸν τῶν ἀπὸ τῆς ἐκδόσεως τῆς «Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως» (16 Φεβρ. 1833) δημοσιευθέντων νόμων· ἀλλ' ἀπὸ τοῦ ἔτους 1845, ὅπερ περίπου συμπίπτει μετὰ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἰσχύος τοῦ συντάγματος, μέχρι σήμερον οἱ *ψηφισθέντες νόμοι ἀνέρχονται εἰς 2549!* Ὁ μὲν ν. Α' περὶ τῶν πιστώσεων διὰ τὰ ἔξοδα τῆς πρώτης τριμηνίας τοῦ ἔτους 1845 φέρει χρονολογίαν 8 Φεβρ. 1845· ὁ δὲ τελευταῖος τῆς 23 Ἀπριλ. 1898 περὶ στηφιδουκάρπου τὰ στοιχεῖα ΒΦΜΘ' (=2549).

Κατὰ τὸν Τάκτον τὸ ταχέως προβαίνειν εἰς ἀπόφασιν εἶναι χαρακτηριστικὸν τῶν βαρβάρων. Ἀλλ' ὁ Περῶ σοφὰς χαρακτηρίζει τὰς διατάξεις τῶν λοκρικῶν νόμων, οἵτινες διετηρήθησαν ἐν ἰσχύϊ ὑπὲρ τοὺς δύο αἰῶνας μόνον διότι κατὰ τὰ τότε νενομισμένα ὁ βουλόμενος νὰ προτείνῃ νέον νόμον ὤφειλε νὰ προσέλθῃ εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου «ἐν βρόχῳ τὸν τράχηλον ἔχων»—ὡς ἀφηγεῖται ὁ Δημοσθένης εἰς τὸν κατὰ Τιμοκράτους—καί, εἰ μὲν ἐψηφίζετο ὁ νόμος, ὁ προτείνας ἐσώζετο, εἰ δὲ τούναντίον, ἐφυνεύετο, «ἐπισπασθέντος τοῦ βρόχου». Ἐὰν δὲν πρέψει νὰ ἐπαινέσωμεν τοὺς Λοκροὺς ἐπὶ τῇ τοσαύτῃ αὐτῶν ὑπερβολῇ, βεβαίως δὲν εἶναι λίαν ἐπίζηλος ἡ ἐνεστώσα ἡμῶν κατὰστασις ἐν τῇ ὅλῳς ἀντιθέτῳ γνῶμῃ. Πρὸς ἀποσόβησιν τῶν ἐντεῦθεν μεγάλων ἐθνικῶν δυστυχημάτων πολλὰ πολλάκις καὶ ἔγραψα καὶ ἐλάλησα (27 Ἰουν. 95. σ. 639.—17 Ἰουλ. 95. σ. 1331)· ἀλλ' οὐδεμία λαμβάνεται πρόνοια ἀνάλογος πρὸς τὸν κίνδυνον, διότι ἡ νόσος προέβη ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε τὰ νομοθετικὰ φάρμακα εἶναι ἀνεπαρκῆ, μόνον δ' ἐν *συντακτικῇ συνελεύσει* εἶναι ἐφικτὰ τὰ θεμελιώδη θεραπευτικὰ μέτρα.

§ 19. — Ὁ νομοθετικὸς μου ὁβολός.

Τὸ ἐλληνικὸν κοινοβούλιον, ὡς ἤδη λειτουργεῖ, εἶναι ὁ πίθος τῶν Δαναίδων· ὁ δὲ ὑπὸ τοιούτους ὅρους ποθῶν νὰ

ἐργασθῇ εἰλικρινῶς πάσχει τὸ τοῦ Σισύφου πάθημα. Αἰφνιδίως εἰσάγονται νομοσχέδια καὶ ἡλεκτρικῶς ψηφίζονται νόμοι ἄωροι, ἐφήμεροι, πολλάκις καταστρεπτικοί, οὐχὶ σπανίως γελοῖοι, ἀμέσως κυρούμενοι. Τούτων οὕτως ἔχόντων, ἐμὸν καλῆθρον ἐθεώρησα νὰ προσφέρω τὰς μικρὰς μου ὑπηρεσίας μᾶλλον διὰ τῆς μειώσεως τοῦ κακοῦ, εἰς ὃ ἀπέβλεπον αἱ παρατηρήσεις, αἱ ἀγορεύσεις καὶ αἱ τροπολογίαι μου, ἢ διὰ θετικοῦ καλοῦ. Αἱ μὲν προτάσεις νόμων παρὰ βουλευτοῦ, μὴ ἀνήκοντος εἰς τὸ κυβερνητικὸν κόμμα, οὐδέποτε λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν, νεκρωθείσης τῆς σχετικῆς τοῦ συντάγματος διατάξεως. Ὑπέβαλον μὲν πρότασιν πρὸς τροποποίησιν τοῦ κανονισμοῦ, ἵνα ἐν μιᾷ τῆς ἐβδομάδος ἡμέρᾳ ὑποχρεωτικῶς προτάσσηται ἡ περὶ αὐτῶν συζήτησις (§ 5), ἀλλ' αὕτη, ἀσύμφορος οὖσα εἰς τοὺς ἀγελάρχας, ἀπερρίφθη. Αἱ δὲ γνῶμαι παντὸς φιλελευθέρου πνίγονται ἐν τῷ ὠκεανῷ τῶν συντηρητικῶν, ὧν πλημμυροῦσιν ἀμφοτέραι αἱ πτέρυγες. Καὶ ὅμως, συγκρίνων τὴν ἐποχὴν τῆς τρικουπικῆς παντοκρατορίας—καθ' ἣν ἔχομεν παραδείγματα βουλευτῶν, καταψηφισάντων διαταγῇ τοῦ κ. προέδρου καὶ αὐτὰς τὰς ιδίας τῶν προτάσεις—πρὸς τὴν κατὰστασιν, ἣτις ἐκράτησε κατὰ τὴν λήξασαν περίοδον, ὀφείλω ἐξ εἰλικρινείας νὰ δηλώσω, ὅτι ἐπῆλθε βελτίωσις τις, διότι οἱ ὑπουργοὶ πολλάκις ἐδέχθησαν προτάσεις, ὑποβληθείσας ὑπὸ βουλευτῶν τοῦ κόμματός τωρ, πολλὰς δὲ γνώμας καὶ τροπολογίας ὑπὸ ἀντικυβερνητικῶν βουλευτῶν. Τούτων οὕτως ἔχόντων αἱ περιστάσεις δὲν ἦσαν μὲν εὐνοϊκαί, ὅπως προτείνω εἰς τὴν βουλὴν ὁλόκληρον σειρὰν ἄλλων νομοσχεδίων, ἅτινα ἔχω ὑπὸ μελέτην, ἡδυνήθην ὅμως ἕνεκα τῆς ὑποβολῆς πολλῶν νομοσχεδίων ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως, ιδίως κατὰ τὴν β' σύνεδον—ἐν οἷς καὶ τινα σπουδαιότατα περὶ διαρρυθμίσεως πολλῶν κλάδων τῆς διοικήσεως—νὰ ὑποβάλλω εἴτε ἐν τροπολογίαις εἴτε διὰ παρατηρήσεων καὶ ἀγορεύσεων τὴν ἐμὴν γνώμην, πολλάκις ληφθεῖσαν ὑπ' ὄψιν. Ἀτυχῶς τὰ ἐπελθόντα ἕνεκα τοῦ πολέμου συμβῆντα ἀφῆ-

καν ἡμιτελῇ πολλὰ νομοθετικὰ ἔργα· ὑπάρχει ὁμως συγκεντρωμένη ἰκανὴ ὕλη διὰ τὴν μέλλουσαν περίοδον.

Ἦδη ἀνάγκη νὰ διέλθω διὰ σιδηροδρομικῆς ταχύτητος τὴν νομοθετικὴν ἐπιθεώρησιν τῆς ΙΔ' περιόδου ἐν σχέσει πρὸς τὰς παρ' ἐμοῦ ἐκτελεσθέϊσας γνώμας. Κατὰ τὴν ταξινόμησιν τῆς ὕλης ἐθεώρησα μεθοδικώτερον ν' ἀκολουθήσω τὴν καθ' ὑπουργεῖα διαίρεσιν κατὰ τὰ καὶ ἐν τῇ «Ἐφημερίδι τῆς Κυβερνήσεως» παραδεδεγμένα, συμφώνως δὲ πρὸς τὴν τάξιν τῶν ὑπουργείων, ἣν καθιέρωσε τὸ διάτ. τῆς 3/10 Ἀπριλ. 1833, ἥτοι θέλω ἀναφέρει τοὺς νόμους τῆς ἀρμοδιότητος τῶν ὑπουργείων: α') τοῦ ἐπὶ τοῦ βασιλικοῦ οἴκου καὶ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν· β') τοῦ ἐπὶ τῆς δικαιοσύνης· γ') τοῦ ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν· δ') τοῦ ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως· ε') τοῦ ἐπὶ τῶν οἰκονομικῶν· ς') τοῦ ἐπὶ τῶν στρατιωτικῶν καὶ ζ') τοῦ ἐπὶ τῶν ναυτικῶν.

Ἀναγκαίως ὁμως ἀποχωρίζω τοὺς νόμους καὶ τὰ ζητήματα ἐν σχέσει πρὸς τὴν Θεσσαλίαν ἐν γένει, τὴν ἐπαρχίαν Βώλου εἰδικώτερον, πρὸς τὸ κρητικὸν ζήτημα, τὸν πόλεμον καὶ τὴν τουρκικὴν κατοχὴν, διότι περὶ τούτων θέλει γείνει ἡ δέουσα μνεία ἐν εἰδικοῖς κεφαλαίοις.

Α'—Βασιλικὸς οἶκος καὶ Ὑπουργ. ἐξωτερικῶν

§ 20. — Βασιλεία.

Οἱ ἐν σχέσει πρὸς τὴν βασιλείαν ψηφισθέντες νόμοι κατὰ τὴν λήξανσαν περίοδον εἶναι οἱ ἀκόλουθοι:

α) ὁ ν. ΒΤΗΔ' 20/22 Μαρτίου 96 περὶ κυρώσεως τοῦ δ. τῆς 15 Ἰουλ. 95 καὶ τῶν νόμων καὶ δ. τῶν ἐκδοθέντων κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀντιβασιλείας. Τὸ ὑπουργεῖον, πρὸς κάλυψιν τῆς εὐθύνης του διὰ τὰς παρανόμους πράξεις τοῦ ἀντιβασιλέως «πρὸς τῆς ἐνάρξεως τῆς ἰσχύος τοῦ νόμου περὶ ἀντιβασιλείας», προέτεινεν εἰς τὴν βουλὴν νὰ κυρωθῶσιν οἱ προδηλωσ. πρᾶκτοι καὶ λάβῃ οὕτω βουλευτικὸν συγχωροχάρτιον (bill d'indemnité). Οὐδενὸς

δεδικαιολογημένου πρὸς τοῦτο ὑπάρχοντος λόγου, ἐπολέμησα τὸ νομοσχέδιον τοῦτο (11 Μαρτ. 96. σ. 866.868 καὶ 869), ἀλλ' ἐννοεῖται ὅτι ἡ ἀντίρρησίς μου ἐπνίγη ἐντὸς τῶν δηλιγιαννικῶν ἀριθμῶν, ὑποβηθουμένων χάριν τῆς ἀλληλοβοηθείας καὶ ὑπὸ τῶν ἀντιδηλιγιαννικῶν.

§ β') 'Ο γ. ΒΥΑ' 31 Μαρτ. 96 περὶ τῆς παραστάσεως τοῦ Διαδόχου καὶ τῶν ἄλλων βασιλοπαίδων ἐνώπιον τῆς δικαστικῆς ἢ ἄλλης ἀρχῆς. Ὑπεστήριξα τὴν γνώμην, ὅτι ὁ Διάδοχος καὶ οἱ βασιλόπαιδες μόνον ὡς ἐπίτιμοι πρόεδροι σωματείων ἢ ἐταιριῶν δύνανται νὰ εἶναι ὠφέλιμοι, οὐχὶ δ' ὡς τακτικοί, ἀναμιγνυόμενοι ἀναγκαίως εἰς διαχειρίσεις δι' ἄλλων προσώπων, διότι οὕτως ὁ ἔλεγχος καθίσταται δυσχερὴς (11 Μαρτ. 96, σ. 865).

γ') ὁ γ. ΒΥΛΖ' 16 Δεκ 96 περὶ προικὸς τῆς βασιλοπαιδος Μαρίας. Ἡ κυβέρνησις προέτεινεν εἰς τὴν βουλὴν διὰ τὴν προίκισιν τῆς βασιλόπαιδος Μαρίας τὴν ψήφισιν πιστώσεως ὀρχ. 400,000. Ὡς ἐκ τῶν περιστάσεων, ὑπὸ τὰς ὁποίας εὐρίσκετο τὸ κράτος καὶ τὸ ἔθνος τὴν ἐπιούσαν τῆς χρεωκοπίας τοῦ δημοσίου ταμείου καὶ κατὰ τὰς παραμονὰς πολέμου μετὰ τῆς Τουρκίας, ἡ πρότασις ἦτο ἀσύμφορος μὲν ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὸ τὸ στέμμα ἐπιβλαβής, πολλῶ μᾶλλον διότι ὁ ἑλληνικὸς λαὸς δὲν εἶχεν ἀκούσει μετὰ πολλοῦ ἐνθουσιασμοῦ τὴν μνηστείαν τῆς βασιλόπαιδος μετὰ Ρώσου πρίγκιπος, ἄλλως εὐπορωτάτου. Τοῦτο παρ' ὅλων σχεδὸν ἐν τῇ βουλῇ ἰδιαιτέρως ἀνωμογεῖτο· ἀλλ' οἱ τρέμοντες ἐκ φόβου μὴ διαγραφῶσιν ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν ὑποψηφίων ὑπουργῶν καὶ πρωθυπουργῶν —μεγάλῃ τῆς πολιτείας λύμῃ— ἐβοήθησαν αὐτὴν διὰ τῆς εὐγλώττου σιγῆς των καὶ τινες διὰ τῆς δειλῆς ψήφου των. Ἀμχ τῇ ὑποβολῇ τῆς προτάσεως ἐθεώρησα ἐπιβεβλημένον μοι νάντιταχθῶ εἰς αὐτήν, ἵνα φωτίσω καὶ τὸ στέμμα περὶ τῶν ἀληθῶν τοῦ λαοῦ ἐντυπώσεων (15 Νοεμβρ. 96, σ. 26). Κατὰ τὴν ἀ συζήτησιν πρῶτος ἐξέθηκα τοὺς λόγους, τοὺς κατ' ἐμέ δικαιολογοῦντας τὴν καταψήφισιν [3 Δεκ. 96 σ. 386—9.—'Ανετυπώθη εἰς «Σκρίπ» 6 Δεκεμβρ.

96]. Καὶ ἄλλοι τρεῖς βουλευταὶ ἡγόρευσαν, ἐν ὧν δὲ 13 κατεψήφισαν ἐν ὀνομαστικῇ ψηφοφορίᾳ, ἥτις παρὰ τον κανονισμόν προετιμῆθη τῆς μυστικῆς, μὴ ληφθεῖσων ὑπ' ὄψιν τῶν ἀντιρρήσεών μου [σ. 397, 400 καὶ 401], καίτοι ὑπέμνησα, ὅτι ὁ κ. Θ. Δηλιγιάννης, ὡς ἀρχηγὸς τῆς ἀντιπρολιτεύσεως κατὰ τὴν παραχώρησιν τῆς Μανωλάδος ὑπεστήριξεν ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ κανονισμοῦ γνώμην ἀντιθετον.

§ 21. — Προξενικὴ καὶ διπλωματικὴ ὕπηρεσία.

«Δὲν σπουδαιολογοῦσιν — ἔλεγον (15 Μαρτ. 96), συζητουμένου τοῦ προϋπολογισμοῦ τοῦ ὑπ. τῶν στρατιωτικῶν — οἱ κύριοι πρωθυπουργοὶ καὶ οἱ ὑπ. τῶν ἐξωτερικῶν, ζητοῦντες φόρους, ζητοῦντες δάνεια διὰ τὴν στρατιωτικὴν καὶ τὴν ναυτικὴν ὀργάνωσιν, ἀφοῦ τὸν δοῦλον ἐλληνισμόν παρέδωκαν εἰς τὴν διάκρισιν προξενικῶν ὑπαλλήλων, οἷους ἔχομεν, μετὰ τῶν ὁποίων βεβαίως δύναται νὰ εὕρῃ τις καλὰς ἐξαιρέσεις, ἂν ὅχι καὶ ἱκανάς. Τὸ ζήτημα τῆς ἐκπληρώσεως τῶν ἐθνικῶν πόθων ἡδύνατό τις νὰ ὑποθέσῃ, ὅτι εἰσῆλθεν εἰς τὴν ὁμαλὴν αὐτοῦ τροχίαν, ἐὰν ἤθελεν ἡδὴ τὴν κυβέρνησιν, ἀποστελλούσαν τοὺς ἀρίστους τῶν Ἑλλήνων ὡς ἀντιπροσώπους τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸ ἐξωτερικόν· ἐὰν ἐξελέγοντο 60 — 100 τῶν ἀρίστων Ἑλλήνων, ἐπαρκῶς ἀμειβόμενοι, πρὸς ἀξιοπρεπῆ παράστασιν, οἱ ὁποῖοι νὰ διασπείρῃσι τὰς ἐθνικὰς ιδέας εἰς τὸν ὑπόδουλον Ἑλληνισμόν. Τότε ἡδύνατό τις νὰ πιστεύσῃ, ὅτι σπουδαιολογοῦσιν αἱ κυβερνήσεις εἰς τοὺς προϋπολογισμούς τῶν στρατιωτικῶν καὶ ναυτικῶν. Ἡδὴ ἀστείζονται ἢ ὑποκρίνονται διότι μόνον ἡ προξενικὴ ὑπηρεσία δύναται νὰ προπαρασκευάσῃ τὸ ἔργον τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου. [σ. 1057]».

Κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1896 εἶχον τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐπισκεφθῶ μέρη τινὰ τῆς Αὐστρίας, τῆς Οὐγγαρίας, τῆς Σερβίας, τῆς Βουλγαρίας καὶ τινὰ τῶν σπουδαιοτέρων κέντρων τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, ὡς τὴν Κωνσταντινούπολιν, τὰ Δαρδανέλλια, τὴν Μιτυλήνην καὶ τὴν Σμύρνην. Αἱ ἐντυπώσεις μου ὑπῆρξαν θλιβεραί, ὡς δὲ ἐν ἔτει 1886 κατὰ τὴν ἐκ Θεσσαλονίκης ἐπάνοδόν μου ἐξέθηκα εἰς τὴν βουλὴν (4 Νοεμβρ. 1886, σ. 327—330) τὴν εἰκόνα, ἣν

ἐκεῖ εἶχον ἔδῃ, οὕτω καὶ κατὰ τὴν ἐπάνοδον τοῦ ταξιδίου μου ἐκείνου ἐπραξα.

« Αἰμάσσει — ἔλεγον (20 Νοεμβρ. 96) εἰς τὴν βουλὴν — ἡ καρδία μου, θλίβεται δεινῶς, ἀλγεῖ, κύριοι βουλευταῖ, πιστεύσατέ το, ὅταν συλλογίζωμαι ἐκεῖνα, τὰ ὅποια ἀκροῦνται περὶ τῆς καταστάσεως τῆς προξενικῆς ὑπηρεσίας ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Ἡθέλησα ἐκ τοῦ σύνεγγυς νὰ ἐξακριβώσω ταῦτα. καὶ εἶχον τὴν εὐκαιρίαν νὰ μελετήσω αὐτὴν εἰς κέντρα τινὰ τῆς Ἀνατολῆς. Εὐτυχῶς εὗρον εἰς πολλὰ μέρη, οὐχὶ δὲ εἰς ὅλα, προσωπικὸν μὲ πρόθεσιν νὰ πράξῃ τὸ καλόν, εὗρον μάλιστα προξενικοὺς ὑπαλλήλους, τοὺς ὁποίους ἐθαύμαζα πῶς ἡδύναντο νάνταποκριθῶσιν εἰς τὰς ὑποχρεώσεις, αἵτινες ἐπεβάλλοντο εἰς αὐτοὺς ὡς ἐκ τῆς θέσεώς των, εἰς ἄλλα δὲ ἀξιοθρήνητον κατάστασιν. Ἀπανταχοῦ ὅμως ἐλυπήθην διὰ τὴν ἀναλγησίαν τῶν κυβερνώντων, ἣν ἔδειξε πρὸς τὸν προξενικὸν κλάδον [σ. 102] »

Καὶ τελευταῖον — κατὰ Μάρτιον καὶ Ἀπρίλιον τοῦ 1898 — ἡδυνήθην νὰ ἐπισκεφθῶ τὴν Παλαιστίνην καὶ τὴν Αἴγυπτον, αἱ δ' ἐξ Ἱεροσολύμων καὶ Ἰόππης ἐντυπώσεις μου δὲν ἦσαν μᾶλλον εὐχαριστοί(1).

Ἄλλ' ἡ κατάστασις τοῦ γενικοῦ προξενείου Σμύρνης μοὶ ἐφάνη τοσοῦτον οὐκτρά. ὥστε ἐζήτησα (15 Νοεμβρ. 96. σ. 25. — Ἐπ. πρακτ. σ. 16) τὴν κατάθεσιν ἐγγράφων, ἅτινα καὶ ἐμελέτησα· ἡ ἐπελθοῦσα ὅμως ἐθνικὴ ἀνωμαλίᾳ δὲν μοὶ ἐπέτρεψε νὰ προκαλέσω γενικὴν συζήτησιν περὶ τῆς ὑπηρεσίας τῶν ἐν Τουρκίᾳ προξενείων καὶ ἰδιαιτέρως τοῦ ἐν Σμύρνῃ καὶ τοῖς ἀγίοις τόποις.

Τῇ 31 Ἰαν. 97 πολλὰ περὶ τῶν ἐν Τουρκίᾳ προξενείων ὠμίλησα ἰδίως τοῦ ἐν Ἐλασῶνι, τὴν σπουδαιότητα τοῦ ὁποίου ἐπαρκῶς κατέδειξα, μάλιστα κατὰ τὰς παραμονὰς τοῦ πολέμου καὶ τὴν κατάστασιν, εἰς ἣν πρὸ πολλοῦ εὐρίσκετο [σ. 1049]. Ὁ ὑπουργὸς ἀπήντησεν, ὡς συνήθως, δι' ἀορίστων τινῶν φράσεων, ἀλλὰ τὸ προξενεῖον ἔμεινεν ὡς ἦτο μέχρι· ὅτου τὸ παρέλαθεν . . . ὁ Σεῖφουλάχ, ὅτε,

(1) Ἐν συνεντεύξει μετὰ τοῦ συντάκτου τοῦ «Ἐμπρός» 2, 9 καὶ 10 Μαΐου 98 ἐξέθηκα τὰς λυπηρὰς ἐκείθεν ἐντυπώσεις μου.

γενόμενος ὑπασπιστῆς τοῦ σουλτάνου, εἶχε μεταβῆ ἐκεῖ ὡς ἀρχηγὸς τοῦ ἐπιτελείου....

Ἡ κυδέρνησις περὶ τῆς βελτιώσεως τοῦ προξενικοῦ καὶ τοῦ διπλωματικοῦ κλάδου δὲν ὑπέβλεπε νομοσχέδια ἄξια λόγου· ἀλλὰ κατὰ τὴν συζήτησιν τῶν ὑπόβληθέντων δὲν παρέλειπον νὰ ὑποβάλω παρατηρήσεις καὶ τινὰς προτάσεις. Οὕτω συζητουμένου τοῦ ν. ΒΤΑΣ' 27 Ἰουλ. 95 περὶ προξενικῆς ὑπηρεσίας παρὰ τῇ ἐν Παρισίοις πρεσβείᾳ ὑπέβλεπον (7 Ἰουλ. 95) βραχέας παρατηρήσεις [σ. 996] καὶ ἐπὶ τοῦ περὶ ἐκτελεστηρίων προξενικῶν ἀρχῶν (27 Νοεμβρ. 96. σ. 273) καὶ ἐπὶ τοῦ ν. ΒΥΜΘ' 20 Δεκ. 96 περὶ τροποποιήσεως τοῦ ἀρθ. 248 τοῦ προξενικοῦ νόμου (7 Δεκ. 96. σ. 482) καὶ ἐπὶ τοῦ ν. ΒΤΑΕ' 27 Ἰουλ. 95 περὶ προξενικῶν ἀρχῶν (3 Ἰουλ. 95, σ. 834, 835), ὅτε καὶ περὶ τοῦ ἐν Μασσαλία γενικοῦ προξενείου ὠμίλησεν [σ. 840], καὶ τῇ 3 Ἀπριλ. 97, ὅτε συνεζητεῖτο τὸ νομοσχ. περὶ προξένων.

Τῇ 11 Φεβρ. 97, προκειμένου νὰ συζητηθῶσι δύο ὑπουργικὰ περὶ προξενείων νομοσχέδια, ὑπέβλεπον μετὰ τροπολογιῶν ἐν αἰτιολογικῇ ἐκθέσει συμπεράσματα τινὰ ἐκ τῶν μελετῶν μου πρὸς βελτίωσιν τοῦ προξενικοῦ κλάδου [σ. 1137 — Παράρ. σ. 266, ἀριθ. 309]. Ἐκεῖ διὰ μικρῶν ἀποδεικνύω τοὺς λόγους, ὧν ἕνεκα ἐπειγόντως πρέπει ναύξηθῇ ὁ μισθὸς τινῶν ἐκ τῶν διπλωματικῶν καὶ ἰδίως ὅλων τῶν προξενικῶν ὑπαλλήλων μάλιστα δὲ τῶν ἐν Τουρκίᾳ, διότι πάντες οὗτοι, ὑφισταμένης τῆς ἀναγκαστικῆς κυκλοφορίας, ἀδικοῦνται πλείοτερον καὶ αὐτῶν τῶν δικαστικῶν — ὅτι ἡ στρατολογία αὐτῶν πρέπει νὰ γείνη μετὰ μεγάλης προσοχῆς καὶ ἰδίως τῶν διεορμηθένων — ὅτι ἀνάγκη νὰ ἰδρυθῇ εἰδικὸν τμήμα ἐν τῷ ὑπουργείῳ πρὸς διεύθυνσιν τῶν ἐν Τουρκίᾳ προξενείων — καὶ ὅτι πρέπει νὰ ἀναβιώσῃ ὁ θεσμὸς περὶ ἐπιθεωρητοῦ τῶν προξενικῶν ἀρχῶν. καταργηθεὶς διὰ τοῦ ν. 27 Ἰουλ. 95 πρὸς τὰς διαμαρτυρίας ἄλλων συναδελφῶν καὶ ἐμοῦ. Ἀλλ' ὁ ἐπελθὼν πόλεμος δὲν ἐπέτρεψε τὴν συζήτησιν τῶν ὑπουργικῶν νομοσχεδίων, οὐδὲ

τῶν σχετικῶν τροπολογιῶν μου. ἐν αἷς καὶ ἡ περὶ αὐξήσεως τῶν προξενικῶν μισθῶν κατὰ 35 τοῖς $\frac{0}{10}$, ἐφ' ὅσον ἰσχύει ἡ ἀνγκαστικὴ κυκλοφορία, ἐκτὸς ἄλλων σχετικῶν πρὸς βελτίωσιν τοῦ προξενικοῦ κλάδου προτάσεων μου.

§ 22.— Ἑλληνοαἰγυπτιακὴ σύμβασις

Μοὶ ἦτο ἱκανῶς γνωστὸν τὸ μέγα ἐνδιαφέρον ὑπὲρ τῆς υπογραφῆς ἐμπορικῆς συμβάσεως μετὰ τῆς Αἰγύπτου εἰς ὅλην μὲν τὴν Ἑλλάδα, ἀλλ' ἰδίως εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ περισσότερον εἰς τὰς ἐπαρχίας, ἐν αἷς καλλιεργεῖται ἡ διασκευάζεται εἰς δέματα ὁ καπνός. Τὰς περὶ τούτου ἐνεργείας μου ἀπὸ τῆς 9ης Δεκεμ. 1891 ἀλλαχοῦ ἐξεθῆκα (Εὐθῦναι 1895, σ. 48) ἐξηκολούθησα δὲ αὐτάς, ἐκθύμως συνηγορήσας ὑπὲρ τῆς ταχείας ψηφίσεως τῆς ἀπὸ $\frac{1}{21}$ Μαρτίου 1895 υπογραφείσης ἐν Καίρῳ ἐμπορικῆς συμβάσεως μετὰ τὴν Ἑλλάδος καὶ Αἰγύπτου [Παράρτ. α' συν. σ. 87 ἀρ. 112]. Τῆς συνδρομῆς μου ὑπῆρξεν ἀνάγκη, διότι εὐρέθησαν ἐν τῇ βουλῇ καὶ πολέμιοι τῆς συμβάσεως. Ἡ σύμβασις ψηφισθεῖσα ἐκυρώθη διὰ τ. ΒΣΟΖ' 6 Ἰουλ. 1895.

Τῇ 5 Ἰουνίου 1895 ἐπέμνησα διὰ συστάσεώς μου τὴν ἀνάγκην τῆς ὅσον οἷόν τε ταχυτέρας ὑποβολῆς καὶ ψηφίσεως τῆς συμβάσεως [σ. 112]. ἥτις τὴν ἐπιούσαν ὑπεβλήθη [σ. 122].—Τῇ 13 Ἰουν. 95 ὑπέβαλον σύστασιν περὶ ταχείας τυπώσεως καὶ ψηφίσεως αὐτῆς [σ. 235].—Τῇ 17 Ἰουν. ἐπανέλαβον τὰ αὐτὰ ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ συζητήσεως περὶ τῶν ἀστυνομικῶν κανονισμῶν τῆς αἰγυπτιακῆς κυβερνήσεως [σελ. 348], ζητήσας καὶ τὴν κατάρθεσιν τῶν σχετικῶν ἐγγράφων τῇ 19 Ἰουν. [σ. 382].—Κατὰ τὴν α' συζήτησιν ὑπέβαλον [20 Ἰουν. 95 σ. 419] παρατηρήσεις τινάς, κατὰ δὲ τὴν β' συζ. (22 Ἰουν. σ. 478) ἡγόρευσα ὑπὲρ αὐτῆς ἀντικρούσας τὸν κ. βουλευτὴν Παξῶν. Τῇ 26 Ἰουν. 95 ὑπέβαλον σύστασιν περὶ ταχείας κυρώσεως καὶ δημοσιεύσεως τῆς συμβάσεως πρὸς ἑναρξιν τῆς ἰσχύος κατὰ τὸ ἀρθρον 24 καὶ πρὸ τῆς 1 Σεπτεμβρ. 95

[σ. 592. 'Επ. πρακτ. σ. 227], ἣν ὑπέμνησα καὶ τῇ 10 'Ιουλ. τῷ κ. ὑπ. τῶν ἐξωτερικῶν, ὅστις ἀπῆντησε [σ. 1048].

§ 23. — Διάφορα ('Υπουργείου ἐξωτερικῶν).

1. — *Περὶ τῶν εἰς στρατεύουσιν ζητουμένων ἐν τῇ ἡγεμονίᾳ τῆς Αἰγύπτου* ὡς γεννηθέντων ἐν αὐτῇ ἢ καὶ καταγομένων ἐκ τῶν τουρκικῶν ἐπαρχιῶν Ἑλλήνων ὑπεβάλον ἐρώτησιν εἰς τὸν ὑπουργ. τῶν ἐξωτερικῶν [5 'Ιουν. 95 σ. 117. — 'Επ. πρακτ. σ. 68].

2. — *'Επὶ τῆς ἐκδόσεως τοῦ βαρώνου Γερμανοῦ Χαμμερστάϊν* εὐρυτάτῃ προεκλήθη συζήτησις πρὸς ἔλεγχον τοῦ κυβερνητικοῦ τούτου ἀνομήματος, εἰς ἣν ἔλαβον τὸν λόγον, ὅπως δοριμέως ψέξω τὴν παραβίαν ρητῶν νόμων, ὑποβαλὼν καὶ ἐπερώτησιν. Κατὰ τὴν συζήτησιν ταύτην διὰ μακρῶν ἀνέπτυξα τὰ περὶ ἐκδόσεως καὶ ἀπελάσεως γενικῶς καὶ ἐν σχέσει πρὸς τὴν συγκεκριμένην περίπτωσιν (14 καὶ 17 Φεβρ. 96, σ. 172, 173, 175, 177—181, 232—238 253—4. — 'Επ. πρακτ. σ. 71).

3. — *'Υπὲρ τῶν ἐν Χίῳ Ἑλλήνων, καταπιεζομένων ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἐσυνηγόρησα* [12 Μαρτ. 97, σ. 872].

4. — *Τῇ 15 Νοεμβρ. 96 ἠρώτησα* τὸν κ. ὑπ. τὸν ἐξωτερικῶν: «α) διὰ τί δὲν ἀπεστάλη *φυλακίς* διὰ τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἑλλην. πρεσβείαν· β') ἐὰν αἱ ὀθωμανικαὶ ἀρχαὶ εἰσέπραξαν φόρον ἐπιτηδεύματος παρὰ τῶν Ἑλλήνων ἐναντίον τῆς ἐν ἰσχύϊ συνθήκης». — *Ἐζήτησα* δὲ τὴν κατὰ θεσιν τῶν σχετικῶν φακέλλων: «1) ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς *ιθαγενείας* τῶν Ἑλλήνων ἐν Τουρκίᾳ καὶ ἐν τῇ ἡγεμονίᾳ τῆς Αἰγύπτου· 2) ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῶν ἑλλην. ταχυδρομείων ἐν Τουρκίᾳ· 3) ὡς πρὸς τὸν φόρον ἐπιτηδεύματος τῶν Ἑλλήνων ἐν Τουρκίᾳ» [σ. 25. — 'Επ. πρακτ. σ. 16].

Β' — Ὑπουργεῖον Δικαιοσύνης.

§ 24. — Δικαιοσύνη.

'Απὸ τῆς πρώτης ἐνώπιον τῆς βουλῆς ἐμφανίσεως μου ἰδιζήσουσαν ἔδωκα προσοχὴν καὶ κατὰ τὸ δυνατόν εἰργά-

σθην, ἵνα συντελέσω πρὸς καλλιτέραν τῆς δικαιοσύνης ἀπονομήν. Ἀπὸ τῆς 27 Μαΐου 1882 ἔκρουσα δι' ἡγήρας ἐπερωτήσεώς μου [σ. 933—6.—Πχράρτ. σ. τλβ' καὶ τλα'] τὸν κώδωνα τοῦ κινδύνου, ὃν διέτρεχεν ἡ πολιτεία ὑπὸ τῶν ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν αὐτῆς ἐχθρῶν πρωτίστως καὶ κυρίως ἔνεκα τῆς γαγγραινῆς, ὑφ' ἧς κατετρώχετο ἡ Θέμις. Προσεπάθην διὰ συνεχοῦς ἐργασίας νὰ γαλβανίσω ζήτημα, ὅπερ εὖρον ἐν τρομακτικῇ νεκρώσει. Καὶ διὰ μονογραφίας «*Ἡ Δικαστικὴ ἀναδιοργάνωσις ἐν Ἑλλάδι*» (1885) καὶ δι' ἄλλων δημοσιευμάτων, ἰδίᾳ δὲ τοῦ «*Δικαστικοῦ ὀργανισμοῦ*» (1894) ὑπέμνησα τὸν τε Πλάτωνα—καθορῶντα τὴν σωτηρίαν καὶ πανθ' ὅσα ἀγαθὰ ἔδωκαν εἰς τὰς πόλεις οἱ θεοὶ μόνον εἰς πᾶσαν πολιτείαν, εἰς ἣν ὁ νόμος εἶναι δεσπότης τῶν ἀρχόντων, οἱ δὲ ἄρχοντες δοῦλοι τοῦ νόμου—καὶ τὸν Δημοσθένην διδάσκοντα: «τοὺς νόμους δεῖ τηρεῖν καὶ τούτους ἰσχυροὺς ποιεῖν τοὺς δικάζοντας· μετὰ γὰρ τούτων οἱ χρηστοὶ τῶν πονηρῶν περιείσιν· εἰ δὲ μή, λέλυται πάντα, ἀνέφκται, ὁ βίος συγκέχυται, τῶν πονηροτάτων καὶ ἀναιδεστάτων ἡ πόλις μεστὴ γίγνεται».

Ἐν τοῖς δημοσιεύμασί μου, μὴ ἀρκεσθεῖς μόνον εἰς ἐπικρίσεις, προέβην κατὰ τὴν συνθήειάν μου εἰς τὴν ἀνάπτυξιν ὠρισμένου προγράμματος, ὅπερ καὶ ἐπὶ τινων μερῶν ἐν νομοσχεδίοις διετύπωσα («*Εὐθύναι*» 1895, σ. 45). ὅθεν δὲν θεωρῶ ἐπάναγκες νὰ ἐπαναλάβω τὰ αὐτά, ἀρκούμενοι, τό γε νῦν, νὰ μνημονεύσω συνοπτικώτατα τὰς τῆς ληξάσης περιόδου ἐργασίας μου καὶ μόνον καθόσον μοὶ ἐδίδετο ἡ εὐκαιρία, ὅπως ἐκδηλώσω τὴν ἐπὶ τῶν ἀναφρομένων ζητημάτων ἐμὴν γνώμην.

Συζητουμένου τοῦ ν. 16 Ἰουν. 95 Β ΣΞΕ περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν οἰκονομικῶν ἐπιθεωρητῶν ὑπέβλεπον παρατηρήσεις ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἀντινομίαν τοῦ ν. 28 Ἰουν. 87 περὶ ἐπιθεωρήσεως τῶν δικαστικῶν γραφείων πρὸς τὸν ν. 16 Φεβρ. 93 (9 Ἰουν. 95, σ. 176), ἀποδεκτὰς γενομένας ὑπὸ τοῦ πρωθυπουργοῦ, ὑποδείκνυτός μοι νὰ ὑποβῶ ἄλλω

τροπολογίαν, ἣν καὶ ὑπέβαλον [10 Ἰουν. 95, σ. 187. — Ἐπ. πρακτ. σ. 105]. ἀλλὰ κατὰ τὴν συζήτησιν ἐθεωρήθη προτιμώτερον ὑπὸ τοῦ πρωθυπουργοῦ, ὅπως αὕτη ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ἐν εἰδικῷ νομοσχεδίῳ.

Εἰς γενικωτέραν ὁμῶς ἀνάπτυξιν προέβην τῇ 27 Ἰουν. 95, ὅτε καὶ μακρὰν ἐπερώτησιν ὑπέβαλον περὶ πολλῶν νόμων καὶ διαταγμάτων, προνοούντων μὲν, μὴ ἐφαρμοζομένων δὲ ἦτοι περὶ ἐποπτείας καὶ ἐπιθεωρήσεως τῶν δικαστικῶν γραφείων, περὶ ἐλλείψεως στατιστικῆς τῆς ἀστικῆς καὶ ποινικῆς δικαιοσύνης, περὶ τῆς πληθύος τῶν ἐκκρεμῶν ποινικῶν ὑποθέσεων, περὶ τῆς ἀνεπαρκείας τοῦ προσωπικοῦ καὶ περὶ ἄλλων συναφῶν ζητημάτων [σ. 639—641], περὶ ὧν ὁ τότε ἐπὶ τῆς δικαιοσύνης ὑπουργός, ξένος εἰς πάντα ταῦτα, δὲν ἦτο ἀτυχῶς εἰς θέσιν ὡς ἀπαντήσῃ, πολὺ δὲ ὀλιγώτερον νὰ μεριμνήσῃ. Ἐπὶ τῶν αὐτῶν θεμάτων ὠμίλησα κατὰ τὴν γενικὴν συζήτησιν περὶ τοῦ προϋπολογισμοῦ [14 Ἰουλ. 95, σ. 1234], τῇ δὲ 14ῃ Δεκ. 96 [σ. 685] προέτεινα νὰ ὀρισθῇ εἰδικὴ πρὸς συζήτησιν ἡμέρα, ἣν οἱ ἀρμόδιοι ἐπιμελῶς ἀπέφυγον.

Ἀλλὰ διὰ τοῦτο κυρίως καρκινοβατοῦμεν καὶ ἡ ἐπιδείνωσις τῆς νόσου προὔχῳρησεν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε νὰ δίδωνται ἀφορμαί, ὅπως ὁ πρόξενος τῆς Μεγάλης Βρετανίας ἐν Πειραιεὶ ὑποβάλῃ παραστάσεις εἰς τὴν κυβέρνησιν του, οἷας κατὰ τὴν ἐκθεσίν του διὰ τὸ ἔτος 1895 («Νέα Ἡμέρα» Μαΐου 1886)· καὶ αὐτὸς ὁ ἐν Ἀθήναις πρέσβυς τῆς Τουρκίας τολμᾷ νὰ παραπονῇται (Αὐγούστος 1898) περὶ τῆς βραδύτητος τῆς διεξαγωγῆς τῶν δικαστικῶν ὑποθέσεων τῶν ἐν Θεσσαλίᾳ Τούρκων ἐν τέλει νὰ γίγνηται δημοσίᾳ συζήτησις (Νοέμβριος 1898) περὶ τῆς ὑπάρξεως ἢ μὴ ἀνάγκης καὶ δικαστικοῦ ἐλέγχου διὰ τῆς ἰδρύσεως μικτῶν δικαστηρίων οἷα τὰ ἐν Αἰγύπτῳ!

Εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι ἡ κατάστασις τῶν ἐλληνικῶν δικαστηρίων δὲν εἶναι ἀνθρᾶ· ἀλλ' ἀναμφισβήτητον, ὅτι αἱ τοσοῦτον δειναὶ κατηγορίαι εἶναι ἀδικαιολόγησοι καὶ ἄδικοι, πάντως δὲ ὑπερβολικαί. Εἶναι ἐκτὸς πάσης ἀμφισβή-

τήσεως, ὅτι τὸ προσωπικὸν τῆς ἑλληνικῆς δικαιοσύνης, — καί περ λιμοκτονοῦν ὥς ἐκ τῶν γλίσχρων μισθῶν. — καί περ πιεζόμενον ἕνεκα τῆς ἀτελείας τοῦ νόμου περὶ προσόντων, ἰδίως εἰς τὰ περὶ μεταθέσεως καὶ προαγωγῆς. — καί περ μὴ προσηκόντως γενομένης τῆς ἐποπτείας, ἣν οἱ νόμοι κελεύουσι ἀναντιρρήτως εἶναι καλλίτερον παντὸς ἄλλου κλάδου. Εἶναι δὲ ἀναιδὲς νὰ ὑπάρχωσι καὶ ὑμνηταὶ τῆς τουρκικῆς δικαιοσύνης ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν ἑλληνικὴν καὶ αὐθαδὲς νὰ γίνηται ἀνάφανδὸν λόγος περὶ μικτῶν δικαστηρίων!

Ἄλλὰ τὰ περὶ τοῦ τρόπου τῆς βελτιώσεως πρὸς ἀπονομὴν τῆς δικαιοσύνης εὐελπιστῶ νὰ διατυπώσω ἄλλοτε καὶ ἐν εἰδικῇ νεωτέρᾳ μελέτῃ. Συμφωνῶ ὅμως μετὰ τοῦ κ. Λόου, ὑποστηρίξαντος ἐν εὐπρεπείᾳ ἐκφράσεως ἐνώπιον τοῦ τελευταίου σταφιδικοῦ ἐν Πάτραις συνεδρίου (5 Ὀκτ. 98) «ὅτι μόνον διὰ τῆς λειτουργίας τῶν νόμων καὶ τῶν δικαστηρίων προκόπτουσι τὰ ἔθνη.»

§ 25. — Προσόντα δικαστικῶν ὑπαλλήλων.

Μετὰ μόχθους πολλοὺς εἶχεν ἐπιτευχθῆ νὰ ψηφισθῶσιν ἐν ἔτει 1887 νομοσχέδια τινὰ, καὶ περ' ἐμοῦ ἄλλοτε ὑποβληθέντα, τῇ εἰσηγήσει τοῦ κ. Δ. Βουλπιώτου ἀποκεντρωτικά, ἅτινα ἀναντιρρήτως εἶχον φέρῃ βελτιώσιν τινὰ, καί περ μὴ ἐφαρμοσθέντα καλῶς. Ἄλλ' ὁ κ. Ζαΐμης ὡς ὑπουργὸς τῆς δικαιοσύνης ἐζήτησε νὰ τῷ λύσωσι τὰς χεῖρας. Δὲν ἴσχυσαν αἱ ἀντιρρήσεις ἐμοῦ καὶ δύο ἄλλων βουλευτῶν, ὅπως δέσωσιν αὐτὰς σφιγκτότερον, τὰ δὲ ἀποτελέσματα τῆς κατάργησεως τῶν νόμων ἐκείνων δὲν ἐβράδυναν νὰ ἐκδηλωθῶσιν ὡς κατεδειξά (5 Φεβρ. 92) ἐπὶ τῇ βάσει ἐπισήμων στατιστικῶν πληροφοριῶν, κατατεθεισῶν ὑπὸ τοῦ ἰδίου κ. Ζαΐμη [ἀνωτέρω σ. 3 σημ. 1].

Ὁ ὑπ. τῆς δικαιοσύνης διὰ τοῦ ν. ΒΡΠΘ' τῆς 20 Ἀπριλ. 93 εἶχε κλείσῃ τὴν θύραν εἰς τοὺς διορισμοὺς τῶν εἰσαγγελέων. ἀλλὰ πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἰσχύος εἶχε θεωρήσῃ καλὸν ὁ αὐτὸς ὑπουργὸς (κ. Ἀ. Σιμόπουλος) νὰ

τοὺς παύσῃ ὅλους συλλήβδην· καὶ εἶτα διὰ τῆς καταστρα-
τηγήσεως τοῦ νόμου νὰ γείνωσιν αἱ πρὸς διορισμοὺς γνω-
μοδοτήσεις κατὰ τρόπον εὐκυλύνοντα τοὺς εὐνοουμένους!
Ὁ κ. Θ. Δηλιγιάννης εὔρε τὴν θύραν κλειστήν καὶ διὰ
νὰ τὴν ἀνοίξῃ ὑπέβαλε νομοσχέδιον, διὰ τοῦ ὁποίου ἐναν-
τίον ρητῶν τοῦ συντάγματος διατάξεων καὶ πρὸς ἀνυπο-
λόγιστον βλάβην τῆς δικαιοσύνης εἶχε προτείνῃ τὴν διὰ
νόμου (!) παῦσιν ὅλων ἀρεξαίρετως τῶν εἰσαγγελλέων,
ἵνα διορισθῶσιν οὗτοι πάλιν κατὰ τὸ νέον σύστημα (1).
ἐζητεῖτο δὲ αὖθις τὸ λύσιμον τῶν χειρῶν ὡς πρὸς τοὺς
γραμματεῖς τῶν πρωτοδικῶν καὶ τοὺς εἰρηνοδίκας. Κατὰ
τοιούτων ἀδίκων ἐπιθέσεων ἐναντίον τοῦ εἰσαγγελικοῦ
κλάδου καὶ ἐναντίον τοιούτων κυβερνητικῶν καὶ νομοθε-
τικῶν ἀτασθαλιῶν ἀντετάχθη [17 Ἰουλ. 95, σ. 1343].
Ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἀκριβῶς τὸ κόμμα ἐθουρυνθήκη, εἰς ἀνε-
ψιὸς τοῦ πρωθυπουργοῦ παρεξέτράχη [σ. 1363] καὶ εἰς
ὑπουργὸς οὐχὶ εὐπρεπῶς ἐπενέβη [σ. 1344](2). Ἀλλ' ἡ
ἀντίρρησης μου, ἐπὶ τοῦ δικαίου ἐρειδομένη, ἐπεβλήθη. Τὸ
τετρατῶδες 5ον ἄρθρον ἀπηλείφθη. Αἱ λοιπαὶ ὁμῶς παρα-
τηρήσεις μου καὶ ἐπὶ ἄλλων ἔτι διατάξεων [σ. 1348. 1349.
1368] δὲν ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψει, τὸ δὲ νμσχδ ἐγένετο ὁ
ν. *ΒΤΚΗ'* 27 Ἰουλ. 95 καὶ οὕτως ἐδόθη ἡ εὐκολία πρὸς
ικανοποιήσιν φίλων καὶ κομματαρχῶν.

§ 26. — Εἰρηνοδικεῖα.

Ὁ κατὰ τὸ ἰσχύον σύστημα — διὰ διατάγματος μετὰ
προηγουμένην ὑπὲρ τῆς συστάσεως γνωμοδότησιν τοῦ Πρω.

(1) Ἄρθρον 5 τοῦ νμσχδ. «Οἱ εἰσαγγελεῖς καὶ ἀντεισαγγελεῖς
τῶν ἐφετῶν ὡς καὶ αἱ εἰσαγγελεῖς τῶν πρωτοδικῶν ἀπολύ-
θησονται ἅμα τῇ ἰσχύϊ τοῦ παρόντος νόμου,
ὅπως διορισθῶσι τοιοῦτοι δυνάμει τῶν διατάξεων τοῦ παρόντος
νόμου.» — (2) Εὐτυχῶς ὁ ὑπουργὸς ἐκείνος μετὰ δύο ἡμέρας ἐπη-
νόρρωσε τὸ ἄδίκον, ζητήσας ἀπὸ τοῦ βουλευτικοῦ βήματος παρ' ἐμοῦ
συγγνώμην [σ. 1405], ἡ δὲ πρᾶξις του αὕτη ἐπληρέθη καὶ δικαίως.

τουδικείου ἐπὶ τῇ προτάσει τοῦ εἰσαγγελέως — ὁρισμὸς τῶν εἰρηνοδικειακῶν περιφερειῶν (ἄρθρ. 2 ν. 22 Αὐγ. 82), εἰ-
ναι πλημμελής· ἡ δὲ σπουδὴ, μεθ' ἧς ὠρίσθησαν αἱ τοῦ
Πηλίου εὐθύς μετὰ τὴν πρὸς ἄρτησιν συνετέλεσεν εἰς τὸ ν'
χύξηθῶσιν αἱ δυσχέρειαι τῶν δικάζομένων. Ἀνάγκη ἵνα
διὰ νόμου ὁρισθῶσιν εἰς ὅλον τὸ κράτος ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ
πληθυσμοῦ εἰς τὰ σπουδαιότερα κέντρα τῶν περιφερειῶν
ἐκάστου πρωτοδικείου μεταβατικὰ εἰρηνοδικεῖα, ὥστε οἱ
εἰρηνοδίκαι καὶ οἱ πταισματοδίκαι ἐπιτοπίως νάπονέμωσι
τὴν δικαιοσύνην. Τοιαύτην σύστασιν ὑπέβαλον τῇ 14
Ἰουν. 95 [σ. 264].

§ 27. — Πολυμελῆ δικαστήρια.

Ἐπὶ τῇ ὑποβολῇ τοῦ ὑπουργικοῦ νομοσχεδ. περὶ τριμε-
λῶν πλημμελειοδικείων [Παράρτ. Β'. συν. σελ. 68, ἀριθ. 35]
ὑπέβαλον (11 Φεβρ. 96) ὑπὸ τύπον τροπολογίας ὁλόκληρον
νομοσχέδιον μετ' ἀναλυτικωτάτης αἰτιολογικῆς ἐκθέσεως
[σ. 110. — Παράρ. σ. 246, ἀριθ. 105], κανονικώτερον τοῦ
ὑπουργικοῦ ὡς πρὸς τὴν συγκρότησιν τριμελῶν πλημ-
μελειοδικείων, ταῦτοχρόνως δὲ καὶ ἑτέραν πρότασιν περὶ
καταργήσεως τῶν διατάξεων, δι' ὧν λίαν ἀτόπως καὶ οὐχὶ
συμφώνως πρὸς τὰ ἐν τῷ συντάγματι περὶ ἰσοβιότητος
διατεταγμένα ἐπιτρέπεται ἡ ἀναπλήρωσις τακτικῶν δικα-
στῶν δι' ἀμίσθων παρέδρων καὶ διὰ δικηγόρων. Ἐν αὐτῇ
ὑποδεικνύω, ὅτι τὴν νομοθετικὴν περὶ τριμελῶν πλημμε-
λειοδικείων πρόνοιαν ἔδεινὰ παρκαλοῦσθῃσιν τὰ ἀκόλουθα
νομοσχέδια (1) α) περὶ ἐπαρχιακῶν μοιοπροσώπων δικα-
στηρίων εἰς ὅσας ἑδρας ἐπαρχιῶν δὲν ὑπάρχουσι πρωτοδι-

(1) Ἐνώπιον τοῦ δικηγορικοῦ συλλόγου Ἀθηνῶν ἀνέπτυξα τὸ
ὅλον τοῦ συστήματος κατὰ τινα τῶν συνεδριῶν τοῦ Μαΐου 1895.
(Περὶληψίς τῆς ὁμιλίας μου ἐδημοσιεύθη εἰς «Ἄστυ» 10 Μαΐου
1895.

κεῖα (¹) 6') περὶ *τριμελῶν* ἐφετειῶν· καὶ γ') περὶ *πενταμελοῦς* τοῦ Ἀρείου Πάγου. (²)

Ἀτυχῶς καὶ τὸ σχετικὸν τοῦ ὑπουργοῦ νομοσχέδιον δὲν ἠθέλησεν ὁ τὰ πάντα διευθύνων τότε πρωθυπουργὸς νὰ συζητήσῃ. Ἐνῷ κατ' ἀρχὰς ἐφαίνετο σπεύδων νὰ ἴδῃ αὐτὸ ψηφιζόμενον καὶ μετὰ δυσκολίας ἐδέχθη πρότασίν μου (9 Φεβρ. 96) περὶ βραχείας ἀναβολῆς, εὐθὺς ὡς ἡ βουλὴ ἔδειξε διάθεσιν, ὅπως τὸ συζητήσῃ, κατεβίβασεν αὐτὸ ἐν τῇ ἡμερησίᾳ διατάξει, ἐξ ἧς καὶ εὐσχήμως τὸ ἐξεδίωξε!

§ 28. — Δικηγορικοὶ σύλλογοι.

Μεγάλην δίδω σημασίαν εἰς τὴν διὰ νόμου ὀργάνωσιν τῶν δικηγορικῶν συλλόγων. Πρὸς τοῦτο κατ' ἐπανάληψιν ὑπέβαλον νμσχδ. εἰς τὴν βουλὴν (Μάρτ. 84. — 20 Νοεμ. 84). Ἐπίσης τὴν 31 Ἰαν. 1891 μετὰ τῆς αἰτιολογικῆς ἐκθέσεως, ὅτε καὶ ἐψηφίσθη εἰς δύο ἀναγνώσεις (25. 26 Φεβρ. 29 Νοεμβρ. 1891). Ὀλίγον κατ' ὀλίγον μετεδόθη εἰς πολλοὺς ἡ αὐτὴ ἐπιθυμία, ὁ δ' ἐν Ἀθήναις δικηγορικός σύλλογος παρεσκεύασε νμσχδ., ὅπερ ὁ ὑπ. τῆς δικαιοσύνης ὑπέβαλεν (8 Μάρτ. 96). Ἀλλ' ἡ συζήτησις αὐτοῦ εὗρε προσκόμματα, καθ' ὧν προσεπάθησα [15 Νοεμβρ. καὶ 2 Δεκ. 96, σ. 33, 37, 356] ν' ἀντιταχθῶ. Τῇ ἀποφάσει τῆς βουλῆς κατηρτίσθη (16 Νοεμβρ.) εἰδικὴ ἐπιτροπεία πρὸς ἐπεξεργασίαν αὐτοῦ, μεταξὺ δὲ τῶν μελῶν αὐτῆς ὠρίσθη καὶ ἐγὼ. Ἐκλεγείς εἰσηγητῆς, κατήρτισα ἔκθεσιν, ἣτις ὑπογραφεῖσα παρ' ὅλων τῶν μελῶν ὑπεβλήθη εἰς τὴν βουλὴν [Παράρτ.

(¹) Περὶ ἐπαρχιακῶν δικαστηρίων καὶ ὁ Ἐπαμ. Δεληγεώργης εἶχε διατυπώσει νομοσχέδιον, ὅπερ δι' ἐγκυκλίου τοῦ ἀπὸ 12 Δεκ. 1866 ἀπέστειλε πρὸς τὰς δικαστικὰς ἀρχὰς πρὸς μελέτην (Συλλογὴ ἐγκυκλ. ὑπουργ. δικαιοσύνης α'. σ. 650—6). — (²) Περὶ τοῦ Ἀρείου Πάγου ὑπέβαλον ἄλλοτε νομοσχέδιον, ὅπερ διὰ μακρῶν ἀνέπτυξα [Μάρτιος 1891, σ. 991. 11409. — Παράρτ. σ. 348, ἀριθ. 286].

ἐκτ. συν. σ. 116, ἀριθ. 118). Ἄλ' ἡ κυβέρνησις ἔνεκα ἀνεργειῶν τινων ἐκ τῶν εὐνοουμένων της, ἴσως ἀρεσκομένων ἐν τῇ ἀκόσμῳ ἐνασκήσει τοῦ δικηγορικοῦ ἐπαγγέλματος, ἀπέφυγε τὴν συζήτησιν τοῦ νομοσχεδίου.

§ 29. — Προσωπικὴ κράτησις.

Ἡ ἀδιαφορία τῆς βουλῆς πρὸς συζήτησιν τοῦ παρ' ἑμοῦ ὑποβληθέντος τῇ 24 Ἰαν. 83 νομοσχδ. περὶ καταργήσεως τῆς προσωπικῆς κρατήσεως δὲν μὲ ἀπεθάρρυνε, διότι καὶ ἐκ νέου προέτεινα αὐτὴν τῇ 20 Δεκ. 83. Δένδρα ἐρριζωμένα πρὸ αἰώνων δὲν ἐκρίζουνται εὐκόλως, ἀλλ' ἡ συνεχὴς τοῦ ξυλοκόπου ἐργασία καταρρίπτει καὶ αὐτὰ τὰ ὑψικόρυφα. Πρότασιν μερικωτέραν δις ὑπέβαλον (26 Νοεμβρ. 84 καὶ 30 Ὀκτ. 85). Συνεχίζων τὸν κατὰ τοῦ ἀληθοῦς βαρβάρου τούτου θεσμοῦ ἀγῶνα μου ὑπέβαλον καὶ τῇ 28 Ἰαν. 1891 πρότασιν περὶ ἐντελοῦς καταργήσεως μετὰ αἰτιολογικῆς ἐκθέσεως, ἵνα προκαλέσω τὴν περὶ αὐτῆς προσοχὴν τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ ἔθνους καὶ τῆς κυβερνήσεως. Ἀλλ', ὅτε ὁ ὑπουργὸς ἀπεφάσισε νὰ προτείνῃ τὴν κατάργησιν διὰ τὰς μέχρι τοῦ ποσοῦ τῶν δρχ. 500 ἀπατιήσεις, ἔξεπόνησα τακτικώτερον νομοσχέδιον περὶ μερικῆς καταργήσεως τῆς προσωπικῆς κρατήσεως, εἰς δ' ἐλήφθησαν ὑπ' ὅψιν οὐ μόνον οἱ ὀφειλέται, ἀλλὰ καὶ οἱ δανεισταί, ἔνεκα τῆς καταστάσεως τῶν συναλλαγῶν συμφῶνως τῇ ὁποίᾳ αἱ συναλλαγαὶ λειτουργοῦσι πρὸ ἀμνημονεύτων χρόνων. Τοῦτο ψηφιζόμενον δύναται, πιστεύω, νὰ προλειάνῃ τὴν ἄνευ συγκλονισμοῦ τῶν συναλλαγῶν ὁμαλὴν κατάργησιν δι' ὅλας τὰς περιπτώσεις. Τὸ νομοσχ. τοῦτο μετ' ἀναλυτικῆς αἰτιολογικῆς ἐκθέσεως, ὑπογραφὴν καὶ ὑπὸ τριῶν ἄλλων συναδέλφων ὑπέβαλον τῇ 2 Φεβρ. 96 [σ. 44. — Παράρτ. σ. 178, ἀριθ. 59. — «Νεολόγος» 3 Νοεμ. 98]. Ἀτυχῶς δὲν συνεζητήθη, διότι ἡ κυβέρνησις προεκάλεσε μὲν τὴν διὰ τοῦ προέδρου τῆς βουλῆς σύστασιν εἰδικῆς ἐπιτροπείας, εἰς ἣν καὶ ἐγὼ συμπεριελή-

φθην [σ. 387], απέφυγεν ὁμως τὴν συζήτησιν καὶ ἐπὶ τοῦ παρ' αὐτῆς ὑποβλήθέντος. Εὐτυχῶς ὠρίμασεν ἡ ἰδέα ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ν' ἀναγραφῇ ἡ κατάργησις τῆς σωματεμπορίας καὶ εἰς τὸ ζαῖμικὸν πρόγραμμα (29 Ὀκτωβρ. 98).

Οὐ μόνον δὲ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἡτύχησα νὰ προτείνω (13 Μαρτ. 98) εἰς τὴν βουλὴν. αὕτη δὲ νὰ ψηφίσῃ τὴν ἐν τῷ ἄρθρ. 8 τοῦ ν. ΒΦΜ' 21 Μαρτ. 1898 διάταξιν, καθ' ἣν **κατηργήθη ἡ προσωπεϊκὴ κράτησις** διὰ ποσὰ κατώτερὰ τῶν δραχ. 100 ἐκ τῶν εἰς τοὺς Θεσσαλοὺς διὰ τῆς Ἑθνικῆς Τραπεζῆς χορηγηθεῖσων πιστώσεων [σ. 451]. Ἡ καλὴ ἀρχὴ ἐγένετο.

§ 30. — Ἀστικὸς νόμος.

Εἰς τὸν διὰ τὸ ἔτος 1895 προϋπολογισμὸν εἶχεν ἀπαλειφθῇ ἡ διὰ τὰς ἐργασίας τῆς ἐπιτροπῆς πρὸς παρασκευὴν τοῦ ἀστικοῦ κώδικος πίστωσις. Τῇ 17 Ἰουν. 95 ἐν συνόψει ἐξέθηκα τὸ ἱστορικὸν τῶν ἐπιτροπῶν καὶ τὰς ἐργασίας τῆς τελευταίας, ὑπέβαλον δ' ἐπερώτησιν περὶ τοῦ λόγου τῆς διακοπῆς τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς καὶ ταῦτο χρόνως σύστασιν περὶ τῆς *τμηματικῆς ψηφίσεως τῶν παρασκευασθέντων μερῶν* [Ἐπ. πρακτ. σ. 163], καθ' ὃν τρόπον ἐψηφίσθησαν οἱ νόμοι τοῦ 1836 περὶ ὑποθηκῶν, τὰ πρῶτα 90 ἄρθρα τοῦ ἀστικοῦ νόμου ἐν ἔτει 1856 καὶ ὁ περὶ ἀνηλίκων, ἐπιτροπείας κλπ. νόμος ἐν ἔτει 1861 [σ. 343]. Τὴν σύστασιν μου ἐπανελάβον καὶ κατὰ τὴν 19 Ἰουλ. 95 [σ. 1404]. Ὁ πρωθυπουργὸς ὑπεσχέθη ν' ἀναγράψῃ πίστωσιν διὰ τὸ ἔτος 1896 [σ. 344], ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἐξετέλεσε [Ἐπ. πρακτ. Β' συν. σ. 388].

Ἀρθρον 15 ἀστικοῦ νόμου. — Ἐπὶ τοῦ ὑπουργικοῦ νομοσχ. περὶ τροποποιήσεως τοῦ ἄρθρ. 15 τοῦ Ἀστ. Ν., ἀναγομένου εἰς τὰ περὶ *ἰθαγενείας* ὑπέβαλον ὑπὸ τύπον τροπολογίας ἕτερον νομοσχ., κατὰ τὴν γνώμην μου ἀρτιώτερον [Παράρ. σ. 205, ἀριθ. 181], ὅπερ καὶ ἀνέπτυξα τῇ 27 Ἰουν. 95 [σ. 655], ἀλλὰ δὲν εἰσηκούσθη. Οὕτως

ἐψηφίσθη ὁ ν. *BTK'* 27 *Ιουλ.* 95 ἀτελής καὶ κατὰ τρόπον μὴ κανονικὸν οὐδὲ συνταγματικὸν διατετυπωμένος.

Νόμος περὶ ἐξώσεως τῶν δυστροπούντων μισθωτῶν. Πρὸς βελτίωσιν τοῦ ν. *ΥΛΖ'* 9 *Ιουνίου* 1871 ὑπεβλήθη ὑπὸ τοῦ ὑπ. τῆς δικαιοσύνης νομοσχ., κατὰ τὴν συζήτησιν τοῦ ὁποίου ὑπέβαλον [3 *Ιουλ.* 95, σ. 850] παρατηρήσεις τινὰς, ληφθείσας ὑπ' ὅψιν ὑπὸ τῆς βουλῆς. Τούτου ἕνεκα ἀπεστάλη τὸ νομοσχ. εἰς τὴν ἐπιτροπὴν ἐπὶ τῆς δικαιοσύνης, ἣτις ἐξελέξατο τὸν κ. Πέτρον καὶ ἐμὲ εἰσηγητὰς, ἡμεῖς δὲ διευτυπώσαμεν ἕτερον μετὰ αἰτιολογικῆς ἐκθέσεως, ὅπερ, ὑπογραφὴν καὶ ὑπὸ τῶν λοιπῶν μελῶν τῆς ἐπιτροπῆς, ὑπεβλήθη εἰς τὴν βουλὴν [*Παράρτ.* σ. 301, ἀριθ. 246]. ἀλλ' ἡ κυβερνήσις, ὑποβχλοῦσα τὸ νομοσχέδιόν της μόνον, ὅπως εὐχαριστήσῃ τοὺς ἰδιοκτῆτας, δὲν ἐπέμεινεν εἰς τὴν συζήτησιν, ἵνα μὴ *δυσαρεστήσῃ καὶ τοὺς ἐνοικιαστάς.*

§ 31. — Προληπτικὸς τῆς πτωχεύσεως συμβιβασμός.

Ὁ θεσμὸς τοῦ προληπτικοῦ συμβιβασμοῦ, εὐεργετικῶς λειτουργῶν εἰς ἄλλα κράτη, μετεφυτεύθη τοσοῦτον ἐσπευσμένως ἐν Ἑλλάδι χάριν ἐμπόρων τινῶν ἐν Πάτραις, ὥστε, πρὶν ἢ ὁ δικαστικὸς καὶ ὁ ἐμπορικὸς κόσμος λάβῃ γινῶσιν αὐτοῦ, εἰσῆχθη, ἀνεγνώσθη τρίς καὶ ἐδημοσιεύθη ἐν τῇ «Ἐφημερίδι τῆς Κυβερνήσεως» ἀπὸ τῆς 3 μέχρι τῆς 6 Φεβρουαρίου 1893 (ν. *ΒΡΜΑ'* 6 Φεβρ. 93) ἥτοι ἐν διαστήματι μόνον τεσσάρων ἡμερῶν! Ὁ οὕτως ἡλεκτρικῶς ψηφισθεὶς νόμος ἐξετελέσθη κάκιστα καὶ πάντες κατ' αὐτοῦ εὐλόγως ἐξηγέρθησαν, καὶ ἀναφορὰ ἐκ πολλῶν μερῶν. ἐπίσης τῶν ἐμπόρων τοῦ Βώλου, πρὸς τοῦτο ἀπεστάλησαν. Ἀλλ' ἀντὶ βελτιώσεως προετιμῆθη ἡ ἀπηνὴς κεραιόμησις του. Καὶ εἶνε μὲν ἀληθές, ὅτι ὁ καὶ ἐν τῷ νομοσχέδιῳ τούτῳ ἀντιπροσωπεύσας τὸν ὑπουργ. τῆς δικαιοσύνης τέως πρωθυπουργὸς κ. Θ. Δηλιγιάννης ὑπέσχεθη νὰ ὑπα-

βάλη νέον νομοσχ., ἀλλ' ἡ δήλωσις αὕτη ἦτο ἐξ ἐκείνων αἵτινες εὐκέλως γίνονται παρὰ τῶν ὑπουργῶν, ἵνα οὗτοι ἀπαλλαγῶσιν ἐκ τῶν ἐνοχλήσεων τῶν ἀντιπολιτευομένων, γίνονται δὲ ἀκριβῶς διὰ τὰ μὴ ἐκτελεσθῶσιν.

Τῇ 7 Ἰουν. 95 ἐζήτησα πολλὰς πληροφορίας ἐν σχέσει πρὸς τὸν θεσμὸν τοῦτον [σ. 134. — Ἐπ. πρακτ. σ. 76]. Μετὰ τὴν κατάρθεσιν αὐτῶν προεκλήθη προκαταρκτικὴ συζήτησις [4 Ἰουλ. 95, σ. 860]. Κατὰ τὴν γ' συζ. περὶ καταργήσεως τοῦ θεσμοῦ ἀνέπτυξα τὰ περὶ αὐτοῦ ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς συγκριτικῆς νομοθεσίας, συνωμολόγησα, ὅτι ὡς ἐψηφίσθη καὶ ἐφηρμύσθη παρ' ἡμῖν, εἶνε ἀναντιρρήτως ληστρικὸς, ἀλλ' ὅτι ἡ κυθέρνησις, ἀντὶ τὰ καταργήσῃ αὐτὸν, ὥφειλε χάριν προστασίας τῶν ἐντίμων ἐμπόρων νὰ προτείνῃ τὴν βελτίωσίν του καὶ νὰ προνοήσῃ περὶ τῆς δεούσης ἐφαρμογῆς αὐτοῦ [17 Ἰουλ. 95, σ. 1331]. Ταῦτα πάντα ὅμως ἀπῆτουν κόπον. Τὸ προχειρότερον καὶ εὐκολώτερον ἦτο ἡ κατάργησις, ἥτις καὶ ἐγένετο διὰ τοῦ ν. ΒΥΛΘ' τῆς 7 Αὐγούστου 95.

§ 32.—Διάφορα (Ἑπουργείου δικαιοδύνης.)

1 — Ἐπὶ τοῦ νομοσχεδίου περὶ ἐταιριῶν ἐξελέγην [24 Φεβρ. 96, σ. 387] μέλος τῆς εἰδικῆς ἐπιτροπείας, ἥτις ὅμως δὲν ἐκλήθη νὰ ἐργασθῇ, ἀλλὰ τὸ νομοσχδ. ἐψηφίσθη εἰς ἀ ἀνάγνωσιν (18 Νοεμβρ. 96), ὅτε βραχείας τινὰς παρατηρήσεις ὑπέβαλον [σ. 67. 68. 69].

2 — Ἐπὶ τοῦ ν. ΒΥΚΒ 46 Ἀπριλ. 96 περὶ τοῦ ἐφηβείου Ἀθέρωφ ἐπίσης ὑπέβαλον παρατηρήσεις τινὰς [13 Μαρτ. 41 σ. 937. 939. 943].

3 — Ἐπὶ τοῦ νομοσχδ. περὶ πιστώσεως διὰ κατασκευὴν φυλακῶν ἐν Λευκάδι ὠμίλησα γενικώτερον περὶ φυλακῶν [18 Μαρτ. 96, σ. 1141].

4 — Περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν δικαστικῶν κλητῆρων καὶ περὶ τοῦ νομίμου τῆς ἐκλογῆς αὐτῶν ὡς βουλευτῶν ὠμίλησα τὴν 19 Μαρτ. 96 [σ. 1153].

5 — *Περὶ κατάσκευης δικαστικοῦ μεγάρου ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν γένει δημοσίων κτιρίων ἡγόρευσα τὴν 21 Μαρτ. 96 [σ. 1235]. Περὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος καὶ τὴν 20 Νοεμβρ. 96 [σ. 330].*

6 — *Ἐπὶ τῇ προτάσει μου ἀπεφασίσθη ἡ εἰς τὴν ἐπὶ τῆς δικαιοσύνης ἐπιτροπείαν παραπομπὴ τοῦ νμσχδ. περὶ ἀντικαταστάσεως τῶν ἄρθρων 203—5 Ὁργαν. Δικαστηρίων [σ. 67].*

7 — *Ἐναντίον τῆς καταχρήσεως, τῆς γενομένης παρὰ τινων δικαστικῶν λειτουργῶν, οἵτινες, καταλαμβάνοντες τὰ δικαστικά καταστήματα πρὸς ἰδίαν των χρῆσιν, ἀνεπαρκῆ διὰ τὴν ὑπηρεσίαν καταλείπουσι χώρον (7 Δεκ. 96. σ. 483).*

8 — *Ἐπὶ τοῦ ν. ΒΥΨ' 14 Μαρτ. 97 περὶ ἀναστολῆς παντὸς εἶδους δικαστικῶν προθεσμιῶν κλπ., συζητηθέντος ἐν ἀκροτάτῃ σπουδῇ καὶ ἐν νευρικῷ παροξυσμῷ, ὡς συνήθως, βραχείας ὑπέβαλον παρατηρήσεις — καὶ τοι εἶχον παρασκευασθῇ, ὅπως ὁμιλήσω ἀναλυτικώτερον — ληφθείσας ὅμως ὑπ' ὄψει κατὰ τὸ πλεῖστον [6 Μαρτ. 97, σ. 1177].*

9 — *Ἐπὶ τῆς ἐννοίας τοῦ νόμου περὶ ἀναγκαστικῆς ἀποχωρήσεως ἰσοβίων δικαστῶν ἡγόρευσα τὴν 11 Μαρτ. 98 [σ. 390—1].*

10 — *Ἐν συζητήσει περὶ τύπου, καθ' ἣν ἐδηλώθη ὑπὸ τῶν κρυπτομένων συντηρητικῶν ἡ ἐπιθυμία συντάξεως νμσχδ. πρὸς περιορισμὸν τῆς ἐλευθεροτυπίας, ἡγόρευσα μὲν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τοῦ τύπου, ἀλλὰ ταῦτοχρόνως ὑπέδειξα καὶ τὰ κατὰ τὴν γνώμην μου κατάλληλα μέτρα πρὸς περιστολὴν τῶν καταχρήσεων [28 Φεβρ. 98, σ. 265. — Ἡ ἀγόρευσίς μου ἀνετυπώθη εἰς τοὺς «Καιροὺς» 2 Μαρτ. 98].*

Γ' — Ὑπουργεῖον ἐσωτερικῶν

§ 33.— Ἀστυνομία (Ἀρνησιχυρία)

Τὸ ὑπουργικὸν νμσχδ. περὶ καταργήσεως τοῦ ἀρχηγείου τῆς χωροφυλακῆς ἐν σχέσει πρὸς τὴν στρατιωτικὴν ἀστυ-

νομίαν ἔφεραν ἐνώπιον τῆς βουλῆς τὸ περὶ αὐτῆς θέμ.κ, ὅπερ μακροὰν προὔκχλεσε συζήτησιν. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ ὑπεστήριξα (15 Ἰουν. 95): α') τὴν διατήρησιν τοῦ ἀρχηγείου, ἐφ' ὅσον προσωρινῶς ἰσχύει ὡς ἀναγκαῖον **κακῶν** ὁ θεσμὸς τῆς στρατιωτικῆς ἀστυνομίας· β') τὴν ῥιζικὴν ἀναδιοργάνωσιν τῆς χωροφυλακῆς ἥτοι: 1) διὰ τῆς συμπληρώσεως τῶν στελεχῶν τῶν ἀξιωματικῶν, (') τῶν ἐνωμοταρχῶν καὶ τῶν χωροφυλάκων ἐκ τῶν διακριθέντων ἐν τῇ ἀστυφυλακῇ· 2) διὰ τῆς ἰδρύσεως σχολῆς τῶν ἀξιωματικῶν τῆς χωροφυλακῆς· γ') τὴν ἐντελῆ ἀναδιοργάνωσιν τῆς δημοτικῆς ἀστυνομίας ἥτοι: 1) διὰ τῆς χαλαρώσεως τῶν δεσμῶν μετὰ δὲ δημάρχων καὶ δημαστυνόμων καὶ 2) διὰ θητείας τῶν ἀστυνομικῶν κλητῆρων· δ') τὴν ἐκ τοῦ σύνεγγυς ὑπουργικῆν καὶ εἰσαγγελικῆν ἐποπτείαν ἐπὶ τῶν ὀργάνων τῆς χωροφυλακῆς καὶ τῆς ἀστυνομίας πρὸς αὐστηρὰν τιμωρίαν ὑπὸ τῶν δικαστηρίων τῶν παρεκτρεπομένων [σ. 302—6]. Τὴν πρότασιν περὶ καταργήσεως τοῦ ἀρχηγείου τῆς χωροφυλακῆς κατεψήφισα [σ. 314]

“Οτε δὲ ἡ κυβέρνησις εἰσήγαγε νμσχδ., περὶ νέου συστήματος ἀστυνομικῆς διοικήσεως ἐπολέμησα αὐτό, διότι ἐζητεῖτο ἡ κατάργησις κακοῦ συστήματος καὶ ἡ ἀντικατάστασις αὐτοῦ δι' ἄλλου χειροτέρου, τραγελαφικοῦ, πολυπλόκου καὶ ἐπικινδύνου [12 Μαρτ. 96, σ. 900], ὑπέδειξα δ' ἐν τέλει εἰς τὸ στέμμα, ὅτι ὑπῆρχε δεδικοιολογημένη περίπτωσις τῆς χρήσεως τοῦ συνταγματικοῦ (Σύντ. 36) δικαιώματος τῆς ἀρνησικυρίας [σ. 901]. “Οτε τοιαῦτα προέτεινα, ὀλίγας, ὁμολογῶ, εἶχον ἐλπίδας, ὅπως εἰσακουσθῶ, διότι οὐδέποτε, νομίζω, ἐγένετο χρῆσις αὐτοῦ. Ἀλλὰ τὸ θαῦμα τὴν φορὰν ταύτην ἐξετελέσθη. Καὶ τὸ νμσχδ. δὲν ἐκυρώθη, ριφθὲν εἰς τὸν κάλαθον τῶν ἀχρήστων χρυτίων, καὶ ὁ ἡγέτης τῆς κραταιᾶς πλειοψηφίας—ὁ μετὰ τοσαύτης ἐπιμονῆς ζητήτας τὴν ψήφισίν του, πολλὰκις

(1) Καὶ οἱ ἑδρῶν ἀνθυπολοχαγοὶ καὶ τινες τῶν συνταξιούχων ἀξιωματικῶν δύνανται νὰ χρησιμεύσωσι.

δὲ ἀκαίρως ἐπιδεικνύων συνταγματικὴν ὑπερευαισθησίαν. ἐφ' ᾧ μὴ δεῖ, ἔχωνευσεν ἀκινδύνως τὸ καταπότιον τῆς ἀρνησικυρίας, χωρὶς νὰ αἰσθανθῇ τὴν ἀνάγκην φαρμάκου παραιτήσεως. Πιθανῶς ἡ θεραπευτικὴ μέθοδος τῆς 18 Φεβρ. 1892 ὠφέλησε, διότι ἡ κυκλοφορία τοῦ αἵματος γίνεται μετὰ ὀλιγωτέρας ὁρμῆς.

Ἡ περίστασις ὅμως αὕτη φέρει ὡς φυσικὸν τὸ ἐρώτημα: ἀλλὰ τότε διὰ τί τόσο ἄλλοι νόμοι προδήλως κακοὶ ἐκυρώθησαν κατὰ τὴν διάρκειαν ἐτῶν 55; Ἀλλὰ τότε διὰ τί ἐρρίφθησαν εἰς τὸν κομματικὸν Μινώταυρον πολλοὶ θεσμοὶ ἐκ τῶν εὐεργετικῶς ὁπωσδήποτε λειτουργησάντων; Τὴν ἀπάντησιν ἄς δώσωσιν οἱ συνηγοροῦντες ὑπὲρ αὐξήσεως τῶν προνομίων τοῦ στέμματος *συντηρητικοί*.

Καὶ νέον ὅμως νμσχδ. περὶ ἀστυνομίας βραδύτερον ὑπέβαλεν ἡ κυβέρνησις. Θέλουσα νὰ μετριάσῃ τὰς ἐκ τῆς μὴ κυρώσεως τοῦ ψηφισθέντος νμσχδ. οὐχὶ εὐαρέστους ἐντυπώσεις τῶν κατὰ τὰς παραμονὰς τῶν ἐκλογῶν ὑποσχθέντων τὴν ἄμεσον τῆς στρατιωτικῆς ἀστυνομίας κατάργησιν φίλων τῆς, ἐπειράθη νὰ δικαιολογήσῃ τὴν ὑποβολὴν αὐτοῦ, ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι τὸ ψηφισθὲν, ὡς εἶπεν ὁ πρωθυπουργός, *εἶχεν ἀποδειχθῇ*—καὶ πρὸ τῆς κυρώσεώς του—*ἀνεγάρμοστον*! Ἡ πρωθυπουργικὴ αὕτη ὁμολογία, ἥτις ἀπεσπάρθη χάριν τῆς δικαιολογίας εἶνε χαρακτηριστικὴ περὶ τοῦ τρόπου, δι' οὗ κατασκευάζονται οἱ νεώτεροι νόμοι καὶ τῆς ποιότητος αὐτῶν· ἀλλ' ὅτε ἡ κυβέρνησις ἐζήτηι τὴν ἐσπευσμένην ψήφισιν καὶ τοῦ νέου νομοσχεδίου τῆς πλήρους ἐπίσης ἐλαττωμάτων, κατέδειξα [19 Δεκ. 96, σ. 824] τὴν ἀνάγκην μεζονος προσυχῆς. Εὐτυχῶς εἴσηκούσθη.

Γνωρίζω τὰς παρεκτροπὰς τῶν ὀργάνων τῆς στρατιωτικῆς ἀστυνομίας, διότι πολλὰς αὐτῶν κατήγγειλα, ὅτ' ἐλειτούργει, εἰς τὸ ἀρχηγεῖον τῆς χωροφυλακῆς, καὶ μετὰ τὴν κατάργησιν αὐτοῦ, εἰς τὴν βουλὴν [26 Φεβρ. 96, σ. 424. — 18 Δεκ. 96, σ. 792. — 23 Φεβρ. 98, σ. 176]. Ἀλλὰ σοφώτατον μοὶ φαίνεται τὸ «μὴ κίνει κκχὸν εὐ

κείμενον». Δὲν εἶμαι ἐκ τῶν ψηφισάντων τὸν θεσμόν τοῦτον, ὃν εὐρίσκω ἀσυμβίβαστον πρὸς τὸ συνταγματικὸν πολίτευμα καὶ πρὸς τὸ δημοτικὸν σύστημα, ἀσύμφορον δὲ πρὸς τὸν στρατόν. Ἄλλ' ἐὰν δὲν ἔπρεπε νὰ εἰσαχθῇ ἐν Ἑλλάδι, δὲν συμφέρει ἤδη ἐσπευσμένως νὰ καταργηθῇ πρὶν ἢ ἡ πολιτεία ἐξασφλισθῇ διὰ τῆς ἀντικαταστάσεως θεσμοῦ καλλιτέρου, ἀφοῦ ἐκ τῆς καλῆς ἀστυνομικῆς ἀρχῆς ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τῆς χωροφυλακῆς ἡρτηται ἡ τήρησις τῆς δημοίας τάξεως.

§ 34. — Δημαιορεσίαι

Συμφώνως πρὸς ὅσα ἀπὸ τῆς ἐν τῇ πολιτικῇ σκηνῇ ἐμφανίσεως μου ὑπεστήριξα περὶ διακρίσεως ἐξουσιῶν—συμφώνως πρὸς ὅσα διὰ τῶν ἀπὸ 20 Ἀπριλ. 1883 («Ἐκλογαὶ βουλευτικαὶ 1885», σ. 42) καὶ 14 Ἀπριλ. 1891 ἐγκυκλίων ἐπιστολῶν μου πρὸς τοὺς ἐκλογεῖς ἐπανέλαβον οὐδόλως ἀνεμίχθην καὶ εἰς τὰς δημαιορεσίας τῆς 10ης Σεπτεμβρ. 1895.

Ὅτε ἡ κυβέρνησις προέτεινε τὴν ἀναβολὴν τῶν δημοτικῶν ἐκλογῶν, αἵτινες ἔδει νὰ γείνωσι τῇ 2 Ἰουλ. 95, ἐπὶ τῷ λόγῳ, ὅτι αὐταὶ δὲν ἔπρεπε νὰ διεξαχθῶσιν ἐν ἀπουσίᾳ τῶν βουλευτῶν, οὗτοι δ' εὐρίσκοντο ἐν Ἀθήναις ἕνεκα τῶν ἐργασιῶν τῆς βουλῆς, ἔλεγον (5 Ἰουν. 95) πρὸς τοὺς ἀντιπροσώπους τ' ἀκόλουθα·

«Βεβηλῶς ἕνεκα τοῦ ἐκτροχιασμοῦ τῆς βουλευτικῆς ἐντολῆς δύναται νὰ θεωρηθῇ λίαν δεδικοιολογημένη ἡ ἀναβολὴ τῶν δημαιορεσιῶν, διότι ἕνεκα πεπλανημένης, κατὰ τὴν ἐμὴν τούλαχιστον γνώμην, σκέψεως ὁ β ο υ λ ε υ τ ῆ ς θ ε ω ρ ε ῖ τ α ι δ η μ α ρ χ ο π ο ι ὸ ς καὶ ὁ δ ῆ μ α ρ χ ο ς β ο υ λ ε υ τ ο π ο ι ὸ ς· κατ' ἀκολουθίαν ἡ παρουσία τοῦ βουλευτοῦ κατὰ τὰς δημαιορεσίας θεωρεῖται ἀπαραίτητος εἰς τὴν ἐπαρχίαν του, ἵνα μετὰ τὸ πέραν τῶν ἐκλογῶν ὑπολόγηται τὸν ἀ ρ ι θ μ ὸ ν τ ῶ ν φ ῖ λ ῶ ν τ ο υ δ η μ ἄ ρ χ ῳ ν, προπαρασκευάζων τὴν ἐπιτυχίαν του εἰς μελλούσας βουλευτικὰς ἐκλογάς» [σ. 120].

Ἡ γνώμη μου δὲν ἦτο δυνατόν νὰ κατισχύσῃ κατ' ἀρ-

χὴν ἔνεκα στρεβλῶν ἰδεῶν, αἵτινες κρατοῦσι. Διὰ τοῦτο ἠρκέσθην νὰ συντελέσω εἰς τὴν βελτίωσιν πολλῶν λεπτομερειῶν, ὑποβαλὼν καὶ ὁλόκληρον νμσχ. [6 Ἰουν. 95, σ. 127.—Παράρτ. σ. 124, ἀριθ. 116], ἀλλ' ἐκ τῶν προτάσεων μου ὀλίγαι ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψει [σ. 142.144]. Οὕτως ἐψηφίσθη ὁ ν. *ΒΣΞΓ' 14 Ἰουν. 95*.

35. — Διάφορα (Ἑπουργείου ἐσωτερικῶν).

1.—*Πρὸς ἀπογραφὴν τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἑλλάδος*, ἥτις δὲν ἐγένετο ἀπὸ τοῦ ἔτους 1887, καίτοι ἐκτὸς τῆς νομίμου ἐκπροσωπήσεως εἶνε χρησιμωτάτη εἰς πολλὰς περιστάσεις, ὑπέβαλον ἐπερώτησιν [1 Ἰουλίου 95, σ. 760.—Ἐπ. πρακτ. σ. 299], ἣν καὶ ἐπανέλαβον (19 Ἰουλ. 95), συζητουμένου τοῦ προϋπολογισμοῦ τοῦ ὑπ. τῶν ἐσωτερικῶν, ὅτε ὁ πρωθυπουργὸς ἀναγνωρίσας τὴν ἀνάγκην, ὑπέσχθη [σ. 1404] νὰ διατάξῃ αὐτὴν, ἥτις καὶ πράγματι ἐγένετο τὴν 5 πρὸς τὴν 6 Ὀκτ. 96 (δ. $\frac{9}{17}$ Ἰουν. 97). Δυνάμει αὐτῆς καὶ ἡ ἐπαρχία Βώλου, ἔχουσα 73244 δημότας, ἀντιπροσωπευθήσεται ὑπὸ ἑξ βουλευτῶν, συμφώνως πρὸς τὸ ἄρθρ. 2 τοῦ ν. 31 Δεκ. 1890, 2 Ἰαν. 1891, ΑΩΟΣΤ'.

2.—*Περὶ τῶν ἐν τοῖς ἐργοστασίοις συμβαινόντων δυστυχημάτων*, ἔνεκα τῆς ἐλλείψεως κυβερνητικῆς ἐποπτείας καὶ περὶ τῆς ἀνάγκης ψηφίσεως εἰδικῶν πρὸς τοῦτο νόμων, πολλάκις ὠμίλησα, ιδίως τῇ 15 Ἰουλ. 95 [σ. 1274], ὅτε ὑπέβαλον καὶ ἐπερώτησιν [Ἐπ. πρακτ. σ. 502]. Ἐπίσης τῇ 29 Ἰαν. 96, ὅτε ὑπέδειξα καὶ τὴν ἀνάγκην τῆς ψηφίσεως νόμου περὶ ὑγιεινῆς καὶ περὶ τῆς ἀσφαλείας τῶν ἐργαζομένων ἐν τοῖς βιομηχανικοῖς καταστήμασιν ἐπὶ τῇ θάσει τοῦ γαλλικοῦ νόμου τῆς 12 Ἰουν. 93. [σ. 20].—Τῇ 12 Φεβρ. 96 ἀπήντησεν ὁ ὑπουργὸς ἀνεπαρκῶς, ὅτ' ἐπέστησα καὶ αὐτῇς τὴν προσοχὴν τῆς κυβερνήσεως [σ. 107].

3.—*Περὶ τῶν δήμεων ἐψηφίσθησαν*: 1) ὁ ν. *ΒΤΖΑ' 20 Μαρτ. 96 περὶ ἐρμηνείας* τοῦ ν. 24 Ἰαν. 1852 περὶ ἐξοφλήσεως τῶν χρεῶν τῶν δήμεων καὶ 2) ὁ ν. *ΒΥΓ' 8*

Ἀπριλ. 96 περὶ ἐρμηνείας τοῦ ἄρθρ. 54 ἐδ. 1 τοῦ ν. ΣΞΓ' 16 Δεκ. 67 περὶ ὁδοποιίας. Μακραὶ ἐν γένει περὶ νόμων ἐρμηνευτικῶν ἐγένοντο συζητήσεις. ὧν μετέσχον [12 Φεβρ. 96, σ. 133], ἰδίως ὡς πρὸς τὴν μὴ ἐπιδράσιν αὐτῶν εἰς τὰς τελεσιδικίας, περὶ οὗ καὶ τῇ 23 Φεβρ. 96 [σ. 376. 385]. Κατὰ τοῦ περὶ ὁδοποιίας δὲ καὶ ἡγόρευσα ὡς ἀντικειμένου εἰς τὴν ὁρθὴν ἐρμηνείαν τοῦ ἐρμηνευομένου νόμου καὶ εἰς τὴν παγκωθεῖσαν τοῦ Ἀρείου Πάγου νομολογίαν [σ. 1207—1210].

4. — *Ὁ ν. ΒΤΟ 13/18 Μαρτ. 96 περὶ μεταλ.λείων προὔκλεσε συζήτησιν, εἰς ἣν καὶ γὰρ ἔλαβον μέρος πρὸς βελτίωσιν καὶ σαφεστέραν διατύπωσιν τῶν διατάξεων αὐτοῦ [12 Φεβρ. 14 καὶ 15 Μαρτ. 96, σ. 138, 140, 142, 177, 178, 179, 180, 186, 211, 212, 213].*

5. — *Περὶ παρανόμου μεταθέσεως ἔδρας δήμου ἐγένετο παρὰ συναδέλφου Θεσσαλοῦ ἐπερώτησις, ἐφ' ἧς ὑπέβλεπον παρατηρήσεις (19 Μαρτ. 96, σ. 1159).*

6. — *Περὶ ἐραρικῶν φόρων ἐν Καρδαμύλῃ, ἀντισυνταγματικῶς εἰσπραττομένων [13 Φεβρ. 96, σ. 147].*

7. — *Περὶ τοῦ σιδηροδρόμου Πειραιῶς-Λαρίσης ἐπερώτησιν [27 Νοεμβρ. 96, σ. 271. — Ἐπ. πρακτ. σ. 65].*

8. — *Επὶ τοῦ νόμου ΒΥΞΔ' 3/11, Ἰαν. 97 περὶ κυρώσεως συμβάσεων ἐλλ.λην. ἀτμοπλοικῶν ἐταιριῶν παρατηρήσεις, ὧν τινὲς καὶ ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψιν ὡς πρὸς τὸν τρόπον τῆς ψηφίσεως τῶν συμβάσεων ἐν γένει [28 Νοεμ. 96 σ. 303—4]. Τῇ δὲ 7 Δεκ. 96 καὶ αὐθις ὑπεστήριξα τὴν ἰδρυσιν μεγάλης ἀτμοπλοικῆς ἐταιρίας [σ. 479, 481].*

9. — *Περὶ παρανόμου δημοτικῆς φορολογίας ἐπὶ τῶν ἀτελῶν κατὰ τὸ τελωνιακὸν δασμολόγιον ἐπερώτησιν (7 Δεκ. 96 σ. 477. Ἐπ. πρακτ. σ. 128), ἣν ἐπανελάβον (25 Φεβρ. 98, σ. 223. — Ἐπ. πρακτ. σ. 179), ὃ δὲ ὑπουργὸς εἰς ἀπάντησιν κατέθηκεν [28 Φεβρ. 98, σ. 261] τὴν ἀπὸ 6 Φεβρ. 97 παρὰ νόμον ἐγκύκλιον, ἐπὶ τῆς ὁποίας δὲν ἦτο εὐκόλον νὰ συζητήσω ἔνεκα τῶν ἀνωμάλων περιστάσεων.*

10. — *Περὶ ἀνάγκης πρὸς ψήφισιν νόμου διὰ τοῦς*

Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας καὶ περὶ προνοίας διὰ τὴν λειτουργίαν τοῦ ἐν Καλλιθέᾳ σκοπευτηρίου εἰπόν τινα (10 Δεκ. 96, σ. 541). Τῇ προτάσει τοῦ κ. Παπαμιχαλοπούλου καὶ ἐμοῦ ἀπεστάλη τηλεγραφικῶς ὑπὸ τοῦ προέδρου εὐχαριστήριον εἰς τὸν κ. Γ. Ἀθέρωφ τὴν ἡμέραν τῶν ἀποκαλυπτηρίων τοῦ ἀνδριάντος του (21 Μαρτ. 96, σ. 492].

11.—Περὶ βελτιώσεως τοῦ τηλεγραφικοῦ κλάδου ἐνθέρμον ἀνέπτυξα σύστασιν (17 καὶ 18 Δεκ. 96, σ. 762. 784-6), διότι ὁμολογουμένως ἡ πρὸς αὐτοὺς κυβερνητικὴ καὶ νομοθετικὴ ἀστοργία εἶνε ἐγκληματικὴ.

12.—Ἐπὶ νμσχδ. περὶ προϋπολογισμοῦ δημοσίων κτιρίων βραχεῖας τινὰς παρατηρήσεις (25 Ἰαν. 97, σ. 987).

13.—Ὁ γ. ΒΦΛΗ ¹⁹/₂₀ Μαρτ. 98 περὶ παραστάσεως ἐπὶ δικαστηρίων τῶν δήμων σπουδαιῶς ἐβελτιώθη ἐκ τῶν συζητήσεων, ὧν συμμετέσχον (25 καὶ 28 Φεβρ. 98, σ. 228. 277). Ἐπίσης δὲ καὶ τῇ 14 Μαρτ. 98, ὅτε ἡ βουλὴ ἐδέχθη τὴν τροπολογίαν τοῦ κ. Λ. Δεληγεώργη καὶ ἐμοῦ [σ. 456. 457.—Ἐπ. πρακτ. σ. 260].

14.—Περὶ τῆς παρανόμου εἰσπράξεως φόρου ἐπιτηδεύματος παρὰ τῶν ἡμερομισθίων ὑπαλλήλων ἠρώτησα (11 Μαρτ. 96. Ἐπ. πρακτ. σ. 306].

15.—Περὶ τῆς χρησιμοποιοῦσεως τῶν ἐν Ἀθήναις οἰκοπέδων, ἐν οἷς οἱ βασιλικοὶ σταῖλοι καὶ τὸ ἐθνικὸν τυπογραφεῖον, ὅτε καὶ περὶ κατασκευῆς δημοσίων κτιρίων ὑπέβαλον σύστασιν [21 Μαρτ. 96. Ἐπ. πρακτ. σ. 493].

16.—Ἐπὶ τοῦ νμσχδ. περὶ ἀγορᾶς οἰκοπέδου ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ Ζαπτείου παρατηρήσεις ἐν σχέσει πρὸς τὸν κανονισμὸν (17 Δεκ. 96, σ. 769)

17.—Ἐπὶ τοῦ γ. ΒΥΞΕ 11 Ἰαν. 97 περὶ γεωργικῶν σταθμῶν παρατηρήσεις πρὸς βελτίωσιν αὐτοῦ [22 Δεκ. 96. σ. 925. 926].

18.—Σύστασιν περὶ ἀντικαταστάσεως τῶν τουρκοφῶν ὁρομασιῶν κωμῶν καὶ χωρίων [10 Μαρτ. 98, σ. 383].

19.—Τὸ νμσχδ. περὶ ὑπαγωγῆς τῶν ἐφημερίδων εἰς τὸ ταχυδρομικὸν μοнопώλιον τοῦ κράτους, ἀπεκρούσθη τῇ

προτάσει μου, ψηφοφορηθείσῃ δι' ὀνομαστικῆς κλήσεως, ἐν' ἀποσταλῇ εἰς ἐπιτροπὴν, διότι ἡ βουλὴ τότε μὲν δὲν εὐρέθη ἐν ἀπαρτίᾳ [14 Μαρτ. 98. σ. 456. 457. 459. 460], ἐπῆλθε δὲ ἡ λῆξις αὐτῆς.

20.—Πρότασιν περὶ ἐκλογῆς ἐπταμελοῦς ἐπιτροπῆς πρὸς ἐξέτασιν τῆς καταστάσεως τῶν ἐργατῶν, ὑπογεγραμμένην καὶ ὑπὸ 16 ἄλλων βουλευτῶν ἐπὶ τῇ ὑποβολῇ ὑπομνήματος ὑπὸ τῆς δεσποινίδος Εὐγενίας Ζωγράφου ἀνεπτυξά τῇ 16 Μαρτίου 98 [σ. 461.—Παρ. σ. 193, ἀριθ. 137].

21.—'Επὶ τοῦ γ. ΒΦΜΖ' ²⁶/₃₁ Μαρτ. 98 περὶ μονίμου δεξαμενῆς ἐν Σύρῳ, ὃν κατ' ἀρχὴν ὑπεστήριξα, ὑπέβαλον παρατηρήσεις [19 Μαρτ. 98. σ. 531, 533].

Δ'. Ὑπ. ἐκκλησιαστικῶν καὶ ἐκπαιδεύσεως.

§ 36. — Δημοτικὴ ἐκπαίδευσις.

Καλῶς γινώσκω τὸν πόθον ἐν γένει μὲν τῶν Ἑλλήνων ἀλλ' ἴσως καὶ κατὰ τι μεγαλείτερον τῶν συμπολιτῶν μου ἔνεκα λόγων ἱστορικῶν περὶ κανονικῆς λειτουργείας τῶν σχολείων· οὐδὲ ἀγνοῶ τὰ δίκαια καὶ τὰ συχνὰ παράπονα, ἅτινα ἡ κακοδιοίκησις καὶ ἡ ἔλλειψις ἐπαρκoῦς κυβερνητικῆς προνοίας συνεχῶς δημιουργοῦσι. Οἱ πατέρες τῶν μαθητῶν ἐν τῇ δικαίᾳ τῶν ἀγανακτήσει ἀπευθύνονται πρὸς τοὺς βουλευτάς, ὧν ὅμως ἡ συνδρομὴ εἶναι ἀσήμαντος καὶ ἀνεπαρκῆς πρὸς θεραπείαν ὀργανικοῦ κακοῦ, ἐνυπάρχοντος ἐν τῇ ἀμεριμνησίᾳ τῶν διοικούντων τὰ τῆς πολιτείας. Τὸ ὑπουργεῖον τῆς παιδείας θεωρεῖται ὡς μέσον πρὸς ἱκανοποίησιν τῆς φιλοδοξίας ἐνὸς τῶν βουλευτῶν τοῦ κόμματος, ὅς τις πολλάκις τὴν προτεραιὰν τῆς ὀρκοδοσίας τοῦ αἰφνιδίως μανθάνει, ὅτι εἰς αὐτὸν ἀνατίθεται ἡ ὑπερτάτη διοίκησις τῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ τοῦ κλήρου. Καθ' ὃν δὲ χρόνον ἐν Γαλλίᾳ τὴν ἔδραν τοῦ ὑπουργείου τῆς ἐκπαιδεύσεως φιλοδοξοῦσιν οἱ Φερύ, οἱ Βουρζοᾶ καὶ οἱ Δουπουῆ, ἐν Ἑλλάδι εἰς ἐποχὴν δῆθεν ἀναμορφώσεως θεωρεῖται ἐπαρκῆς ὁ

μελετήσας τὰ τῆς σταφιδικῆς παρακρατήσεως ἢ ὁ γνωρίζων καλῶς νὰ ἐρμηνεύῃ τοὺς πανδέκτας!

Εὐτυχῶς ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῆς 31 Μαΐου 95 εἶχε συμπεριληφθῇ ὁ Δ. Πετρίδης, ὅστις καὶ εἰδικὸς ἦτο καὶ εἰσηγητὴς τοῦ νέου περὶ τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως συστήματος ἐγένετο, ὅπερ δύναται νὰ ἔχῃ πλημμελείας ἐν ταῖς λεπτομερείαις — καὶ βεβαίως ἔχει — ἀλλὰ κατ' ἀρχὴν εἶναι ἀσπαστὸν καὶ διὰ τοῦτο ἡ βούλῃ ἐψήφισεν αὐτό. Εὐχαρίστως εἶδον εἰσαγομένας δι' αὐτοῦ διατάξεις ἀποκεντρωτικὰς, αἵτινες ὁμως ἔχουσιν ἀνάγκην ἐγγυτάτης ἐποπτείας καὶ τοιαύτην ὑπεστήριξα (24 Ἰουν. 95, σ. 571). Κατὰ τὴν γ' συζ. ὑπέδειξα τὴν ἀνάγκην, ὅπως ἐγκαίρως ληφθῇ πρόνοια, ἵνα μὴ αἰφνιδίως μετὰ τὴν ἐναρξιν τῆς ἰσχύος τοῦ νέου νόμου συλληφθῶσιν ἐκ τῶν δημοδιδασκάλων ἀθρόως πάντες οἱ ὑπόχρεοι πρὸς στράτευσιν [σ. 942]. Εὐελπιστῶ, ὅτι ὁ ψηφισθεὶς καὶ κυρωθεὶς ν. *ΒΤΜΘ'* 5 Σεπτεμβρ. 95 βελτιούμενος δύναται διὰ τῆς συνδρομῆς καὶ τῶν γονέων νὰ φέρῃ προϊόντος τοῦ χρόνου βελτίωσιν. Τοιαῦτά τινα προέτεινα [13 Δεκ. 96, σ. 653], ὡς πρὸς τὸν προσδιορισμὸν τοῦ δημοτικοῦ δασμοῦ ἐν σχέσει πρὸς τὴν δημοτικὴν ἐκπαίδευσιν εἰς τοὺς νομοὺς Λαρίσσης καὶ Τρικκάλων.

Ἐὰν τὰ δημοτικὰ σχολεῖα πλείστας ὅσας ἔχωσιν ἐλλείψεις, ἢ μέση καὶ ἀνωτέρα ἐκπαίδευσις εἰς χεῖρονα εὐρίσκειται κατὰστασιν. Περὶ αὐτῶν σπουδαίως εἰργάσθη τὸ ὑπουργεῖον τῆς ἐκπαιδεύσεως ἐπίσης καὶ περὶ τοῦ κλήρου διὰ τῆς ὑποβολῆς νομοσχεδίων· ἀλλ' ὁ ἐπελθὼν θάνατος τοῦ ὑπουργοῦ τῆς ἐκπαιδεύσεως Δ. Πετρίδου καὶ τὰ μετέπειτα πολεμικὰ γεγονότα ἀνέβαλον τὴν ἐπ' αὐτῶν ἐργασίαν.

§ 37. — Διάφορα (Ὑπ. ἐκπαιδεύσεως.)

1 — Ὑπὲρ τοῦ ν. *ΒΥΙΕ'* 10 Ἀπριλ. 96 πρὸς ἀπονουμὴν μηνιαίας συντάξεως τῷ ἀνικάνῳ ἐκ τῆς ὑπηρεσίας καταστάντι κ. Θ. Παπαδημητρακοπούλῳ πολεμίῳ τῆς ἐρασμικῆς προφορᾶς ἐσυνηγόρησα [12 Μαρτ. 96, σ. 876].

2 — *Περὶ τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐταιρείας* (12 Μαρτ. 96), ὑπεστήριξα, ὅτι οὐχὶ πρὸς τὸ συμφέρον τῆς ἐταιρείας ἐξελέγη τακτικὸς πρόεδρος ὁ Διάδοχος, ἀλλ' ὅτι ἡ ἐκλογὴ ἐγένετο κανονικῶς [σ. 884. 887].

3 — *Ἐπὶ τοῦ κληροδοτήματος τοῦ Δωρ. Σχολαρίου* προέτεινα νὰ ὁρισθῇ ἄλλη ἡμέρα πρὸς ἡρεμὸν συζήτησιν [17 Μαρτ. 96. σ. 1096].

4 — *Περὶ τῶν λατομείων τοῦ Πέντελικοῦ* ὑπεστήριξα μετ' ἄλλων τὴν ἀναβολὴν τῆς δημοπρασίαις [15 Νοεμ. 96 σ. 31], ἥτις διετάχθη πρὸς ὄφελος τῆς μονῆς καὶ τῶν μαρμαρογλυπτῶν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ δὲ θέματος καὶ περὶ τινῶν οἰκοπέδων τῆς Μονῆς Πεντέλης 30 Νοεμβρ. 96 [σ. 318. 322.].

5 — *Ἐπερώτησιν περὶ τῶν παρὰ τὸ ἀστεροσκοπεῖον ἀνεγερθέντων κτιρίων ἐπὶ τοῦ χώρου τῶν κιμωνείων μνημάτων* ἀνέπτυξα [18 Μαρτ. 98. 502 — 3. — Ἐπ. πρακτ. σ. 277], εἰς ἣν ὁ ὑπουργὸς ἀπήντησεν ἀμέσως ὑποσχεθεὶς νὰ καταθέσῃ ἀκριβεστέρας πληροφορίας, αἱ ὅμως δὲν κατέθηκε, ληξασῶν τῶς ἐργασιῶν.

Ε' Ὑπουργεῖον οἰκονομικῶν.

§ 38.— Προϋπολογισμὸς τοῦ κράτους.

Ἐκ τῆς ἀγορεύσεώς μου, τῆς γενομένης (28 Φεβρ. 91) κατὰ τὴν γενικὴν συζήτησιν τοῦ προϋπολογισμοῦ τοῦ κράτους διὰ τὸ ἔτος 1891, δημοσιευθείσης καὶ ἐν ἰδιαιτέρῳ φυλλαδίῳ (Μαρτ. 1895), γνωστὰ εἶναι αἱ ἐπὶ τῶν οἰκονομικῶν τοῦ κράτους γνῶμαί μου καὶ αἱ πρὸς ἀποσόβησιν τῆς ἔκτοτε ἀπειλουμένης πτωχεύσεως προτάσεις μου (1).

Οἱ ἐκλογεῖς τῆς 3 Μαΐου 1892 ἀπέστειλαν εἰς τὴν βου-

(1) Ὁ προϋπολογισμὸς τῶν ἐσόδων καὶ τῶν ἐξόδων τοῦ κράτους. Ἐλεγχος τοῦ παρελθόντος. Πρόγραμμα τοῦ μέλλοντος. Ἐν Ἀθῆναις εἰς 16ον σ. 48. Ἐκ τοῦ τυπογραφείου τῆς «Ἐστίας» 1895.

λὴν διὰ μεγάλης πλειοψηφίας καὶ ὡς σωτῆρα τῶν οἰκονομικῶν τοῦ τόπου τὸν ἡγέτην τοῦ τρικουπικοῦ κόμματος. Οὗτος ἐπέβαλε δυσβαστάτους φόρους ἐπὶ τῷ σκοπῷ τῆς πληρωμῆς τῶν δανειστῶν δῆθεν εἰς τὸ ἄρτιον. Ὀλίγος ὅμως παρήλθε χρόνος καὶ ἀνέκραξε «δυστυχῶς πτωχεύσαμεν», εἰσηγούμενος εἰς τὴν βουλὴν τὸν ν. ΒΡΗΤ' τῆς 10 Δεκ. 93, ὅστις ὑπὸ τὸν ἄκακον τίτλον «περὶ ὑπηρεσίας ἐθνικῶν δανείων» κρύπτει τὸ στίγμα τῆς πτωχεύσεως. Αὕτη δ' ἐπῆλθεν οὐ μόνον ἕνεκα τῶν ἐθνικῶν περιστάσεων, ἀλλὰ καὶ ἕνεκα εἰδικῶν προϋπολογισμῶν, τῆς αὐξήσεως τοῦ σμήνου τῶν ὑπαλλήλων καὶ τῆς σπατάλης.

Ἐνόμιζέ τις, ὅτι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης τοῦλάχιστον ἤθελε ψηφισθῇ ὁ προϋπολογισμὸς τοῦ μέλλοντος ἐπὶ νέων ὅλως καὶ ἀσφαλῶν βάσεων. Ἀλλὰ πρὸς τοῦτο ἀκατάλληλος ἦτο ὁ εἰσηγητὴς τῆς πτωχεύσεως καὶ διὰ τοῦτο ὁ τοῦ ἔτους 1894 ἦτο σχεδὸν ἀπαράλλακτος πρὸς τὸν προϋπολογισμὸν τοῦ παρελθόντος.

Ὁ προϋπολογισμὸς τοῦ ἔτους 1898. — Αὐτὸν ἀκριβῶς ἀντέγραψε καὶ ὁ ἐκλεκτὸς τῆς 16 Ἀπριλ. 1895 ἐκ τοῦ διὰ τὸ ἔτος 1894! Ἀντιγραφὴ ἐκ τῆς ἀντιγραφῆς! Συζητουμένου δὲ τοῦ εἰσυχθέντος νμοσχδ. ὑπέδειξα τὴν ἀνάγκην τῆς συντάξεως ὅλως νέου προϋπολογισμοῦ, συμφώνου πρὸς τὸ διὰ τῆς πτωχεύσεως δημιουργηθὲν καθεστῶς διὰ γενναίων νομοθετικῶν μέτρων. Δὲν ἤρκεσθην, ὡς συνήθως γίνεται ἐν τῇ ἀντιπολιτεύσει, εἰς ἀρνητικὴν ἐργασίαν κατακρίσεως τοῦ παρελθόντος, ἀλλ' ἐτόλμησα, ὡς καὶ κατὰ τὴν 21 Φεβρ. 91, νὰ ὑποβάλῃ ὠρισμένης προτάσεως [14 Ἰουλ. 95, σ. 1229—2238. — Ἀνατύπωσις εἰς «Παλιγγενεσίαν» 23 καὶ 24 Ἰουλ. 95], ἐπὶ τῇ βῆται τῶν ὁμοίων ὧφειλε νὰ ἐργασθῇ ἡ κυβέρνησις.

«Πέποιθα—ἔλεγον—ὅτι πρὸ τοῦ συμβιβασμοῦ πρέπει νὰ γείνη ὁ προϋπολογισμὸς τοῦ μέλλοντος· διότι, ἐὰν τοῦτο δὲν γείνη, ἀποκρυσταλλωθῇ τὸ ὁλέθριον οἰκονομικὸν σύστημα τοῦ πρώην ἐκτελεστολόγου βουλευτοῦ. Δὲν γνωρίζω, ἐὰν εἰς ὑμᾶς ἐναπολείπεται πλέον τότε ἡ ἐλευθερία, τὴν ὁποίαν ἤδη ἔχομεν, νὰ

ἐπαναφέρωμεν τὰ πράγματα εἰς τὴν ἀλήθειαν, διότι ἤδη εἴμεθα εἰς τὸ ψεῦδος, δηλαδή εἰς τοὺς εἰκονικοὺς προϋπολογισμοὺς. Εἰκονικὰ τὰ ἔσοδα, εἰκονικὰ τὰ ἔξοδα· πάντοτε περισσεύματα εἰς τοὺς προϋπολογισμοὺς· πάντοτε ἐλλείμματα τεράστια εἰς τοὺς ἀπολογισμοὺς»

« Ψαλὶς λοιπόν, καὶ ψαλὶς γενναία εἰς τοὺς κηφήνας καὶ τοὺς ἀργομισθοὺς, ἢ τοὺς τυχόν διεφθαρμένους. Ταύτην θεωρῶ οἰκονομίαν. Ἄλλ' ἱκανοποιήσεις ἐπαρκῆς εἰς τοὺς ἐργαζομένους καὶ ἐναρέτους ὑπαλλήλους. . . . » [σ. 1234].

Ἐκτὸς τῶν πρὸς βελτίωσιν τῆς δικαιοσύνης, ὑπεστήριξα καὶ αὐθις τὴν ἀνάγκην τῆς ιδρύσεως μεγάλης ἀτμοπλοικῆς ἐταιρίας, ἀνέπτυξα πῶς δύνανται νὰ καλλιεργηθῇ ἡ Θεσσαλία καὶ νὰ βελτιωθῇ τὸ φορολογικὸν ἐν γένει σύστημα, ἀλλὰ ταῦτοχρόνως πῶς νὰ ψηφίζωνται ἐν τῷ μέλλοντι οἱ νόμοι μετὰ τὴν δέουσαν βάσανον αὐτῶν.

Καὶ ὅμως τὸ ἀκριβὲς ἀντίγραφον τοῦ τρικουνικοῦ προϋπολογισμοῦ ἐψηφίσθη πειθηνίως καὶ ὑπ' αὐτῆς τῆς δηλιγιαννικῆς πλειονοψηφίας, ἥτις διὰ τοῦ ἡγέτου αὐτῆς ἐν Θεσσαλίᾳ τὸν εἶχε κεραυνοβολήσῃ

Ὁ προϋπολογισμὸς τοῦ ἔτους 1896. —

Ἡ κυβέρνησις ἐναντίον ρητῶν τοῦ συντάγματος δικταξέων δὲν ἐχάλεσεν ἐγκαίρως τὴν βουλὴν εἰς τὴν συν. ὅπως ὑποβάλῃ τὸν προϋπολογισμόν. Ἀμα τῇ συγκλήσει τῇ 6' συν. καὶ τῇ ἐνάρξει τῶν τακτικῶν ἐργασιῶν αὐτῆς ὑπέβηλον [26 Ἰαν. 96, σ. 4] ἐπερώτησιν περὶ τοῦτου ὑπογεγραμμένην καὶ ὑπὸ ἐτέρων τεσσάρων συναδέλφων [Ἐπ. πρακτ. σ. 8], ἥτις κατὰ σύστασιν τῆς ἀντιπολιτεύσεως συνεζητήθη ταῦτοχρόνως μετὰ τοῦ νμσχδ. περὶ χορηγίας πιστώσεως δύο δωδεκατημορίων. Τότε [31 Ἰανουαρ. 96, σ. 25] ἀνέπτυξα τὸ θέμα τοῦ δυνατοῦ τῆς συγκλήσεως πλειόνων τῶν τεσσάρων τακτικῶν συνόδων ἐντὸς τῆς τετραετίας καὶ τὸ ἀντισυνταγματικὸν τῆς εἰσπράξεως φόρων ἀνεῦ ψηφίσεως δωδεκατημορίων. Βεβαίως ἐὰν ὑπῆρχε βουλὴ ἐπαρκῶς φιλότιμος τῶν δικαιωμάτων αὐτῆς, ἤθελεν ἔκτοτε τιμωρῆσαι τὰς κυβερνητικὰς ὑπερβασίας. Ἀλλ' ἐν μὲν τῇ

συμπολιτεύσει· ὑπάρχον πιστοὶ τοῦ κορδονίου στρατιῶται, ἐν δὲ τῇ ἀντιπολιτεύσει κατὰ τὸ πλεῖστον ἢ πληθὺς ἐκείνη τῶν μνηστήρων τῆς ἐξουσίας, ἣτις εἶχε βοῦν ἐπὶ γλῶτταν. Παράδοξον δὲ πῶς μετὰ αὐτῶν μόνος ὁ κ. Ράλλης ὑπεστήριξεν τὴν ἐπερώτησιν.

Ὡν μέλος τῆς ἐπιτροπείας πρὸς προεξεργασίαν τοῦ προϋπολογισμοῦ, μόνον ἐν ἀρχῇ μετέσχον τῶν συνεδριῶν αὐτῆς, ἐπιφυλαχθεὶς ν' ἀναπτύξῃ τὰς παρκτηρήσεις μου ἐνώπιον τῆς βουλῆς. Τῇ 11 Μαρτ. 96, ὅτε ὁ βουλευτὴς Λοκρίδος κ. Ἀθ. Εὐταξίας αὐτοβούλως ἄνευ ἐντολῆς ἐπειράθη νὰ γείνῃ «διευθυντὴς τῆς ἀντιπολιτεύσεως», ἀπεδοκίμασα τὴν αὐθαιρεσίαν, ἐκεῖνος δ' ἀφορμὴν ἐκ τῆς ἐμῆς διαμαρτυρίας λαβὼν [σ. 860], μὲ κατέκρινε, διότι καὶ εἰς τὰς ὑστεροβουλίας τῆς ἀντιπολιτεύσεως δὲν συνεφώνουν ἄλλαις λέξεσι, δὲν ἐβουλευόμην δίκην νευροσπάστου οὐδετέρας τῶν πτερύγων. Ἀλλ' ἡ κατὰ κρίσιν τοῦ μοι ἔδωκε τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐξηγήσω ἐπαρκῶς τὰ τῆς πολιτικῆς μας ἐν τῇ βουλῇ πορείας, καθ' ἣν εἰς ὅλα τὰ καλὰ εἴτε τῆς κυβερνήσεως εἴτε τῆς ἀντιπολιτεύσεως μέτρα εἴμεθα συμφωνότατοι [σ. 863. 864. πρβ. ἀνωτέρω § 15].

Τῇ 15 Μαρτίου 96 ἡγόρευσα, ἀποδείξας δι' ἀναλυτικῆς μελέτης, ὅτι ἡ μέθοδος τῆς ἀντιγραφῆς ἐξηκολούθει, διότι καὶ ὁ τοῦ ἔτους 1896 προϋπολογισμὸς ἦτο ὁμοίος πρὸς τὸν τοῦ 1895· μάτην δὲ ἀνεμένετο ὁ προϋπολογισμὸς τοῦ μέλλοντος. Ἐν τῇ μακρᾷ ἐκείνῃ ἀγορεύσει μου [σ. 998—1006.—'Ανατύπωσις εἰς «Ἀστὺ» 7 καὶ 8 Ἀπριλ. 96], ἱστορικῶς ἐξετάσας τὰς ἐπὶ τῆς βασιλείας Γεωργίου τοῦ Α' τρεῖς περιόδους, ἦτοι τὴν μέχρι τῆς πρὸς αὐτῆς Θεσσαλίας, τὴν μέχρι τῆς πτωχεύσεως καὶ τὴν μέχρι τῆς ἡμέρας τῆς συζητήσεως, ἐκθεὶς δὲ τὰ ἀτελῆ τῆς κυβερνήσεως μέτρα διὰ τὴν ἐργασίαν τοῦ μέλλοντος, κατέληξα εἰς ὠρισμένα συμπεράσματα περὶ τε τῶν ἐξόδων καὶ περὶ τῶν ἐσόδων, ὡς καὶ περὶ ἀναθεωρήσεως τῶν φορολογικῶν νόμων καὶ ἐκτὸς ἄλλων προέτεινα τὴν φορολογικὴν τῆς

Ἐπτανήσου ἀφομοίωσιν (¹). Ἐν τέλει ὑπέβαλον [σ. 1006] τὴν ἀκόλουθον πρότασιν:

«Ἡ βουλὴ θεωρεῖ, ὅτι ὁ ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως βραδέως ὑποβληθεὶς προϋπολογισμὸς διὰ τὸ ἔτος 1896 δὲν συντάχθη συμφώνως τῇ ὑπὸ τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ δοθείσῃ ἐντολῇ τῆς 16 Ἀπριλίου 1895.»

«Κύριοι βουλευταί!—Ἐλεγον περαίνων τὴν ἀγόρευσίν μου.—Βελτιώσατε τὴν θέσιν τοῦ δεινῶς πύσχοντος ἐλληνικοῦ λαοῦ! Στρέψατε πρὸς τὸ παρελθόν! Ἐνθυμηθῆτε τοὺς ἀγῶνας σας καὶ τοὺς ἀγῶνας μας! Ἐνθυμηθῆτε καὶ σεῖς τὰς πρὸς τὸν λαὸν ἐπαγγελίας σας ὡς ἐνθυμοῦμαι τὰς ἐπαγγελίας μου. Μὴ ἡ λη σ μ ο ν ῆ τ ε, ὅ τ ι ἀ ν ε λ ά β ε τ ε τ ῆ ν ὑ π ο χ ρ έ ω σ ι ν ν' ἀ λ λ ά ξ η τ ε τ ά π ρ ά γ μ α τ α, καὶ οὐχὶ μόνον τὰ πρόσωπα! Σπεύσατε νὰ βελτιώσητε τὴν θέσιν τοῦ πύσχοντος λαοῦ, διότι ἡ ἀ γ α ν ά κ τ η σ ι ς α ὔ τ ο ὡ α ὗ ξ ά ν ε ι, ἀ ν α λ ό γ ω ς τ ῶ ν τ ρ α υ μ ά τ ω ν, ἀ ν α λ ό γ ω ς τ ῆ ς ἐ σ ω τ ε ρ ι κ ῆ ς κ α κ ο δ ι α μ ο ν ί α ς καὶ τοῦ ἔ θ ν ι κ ο ὡ ἔ ξ ε υ τ ε λ ι σ μ ο ὡ. Θεραπεύσατε ἢ πειραθῆτε σπουδαίως νὰ θεραπεύσητε τὰς πληγὰς αὐτοῦ. Μὴ ἀναγκάσητε αὐτὸν νὰ συγκροτήσῃ καὶ τετάρτην μάχην (²), διότι εὐρίσκεται ἐν μεγάλῃ ἀγανακτήσει, καὶ ἀγνοῶ τῇ ἀληθείᾳ ὑπὰ ποίας περιστάσεις θὰ συγκροτήσῃ τὴν τετάρτην μάχην. Τοῦτο ἀνάγκη νὰ ἐννοήσωμεν πάντες ἀνεξαιρέτως καὶ ἐγκρίτως.»

Κατὰ τὴν εἰκοσαεξάωρον ἐκείνην συνεδρίαν ὠμίλησα ἐπὶ τε τοῦ προϋπολογισμοῦ τοῦ ὑπ. τῶν στρατιωτικῶν καὶ τοῦ τῶν ναυτικῶν [σ. 1057-8, 1067. 1069]. Ἡ βουλὴ μετὰ τὸ πέραν τῆς γενικῆς συζητήσεως ἡρωτήθη δι' ὀνομαστικῆς κλήσεως ἐπὶ τῆς ἐμῆς προτάσεως, ἥτις ὑπὸ τοῦ πρωθυπουργοῦ ἐχαρακτηρίσθη ὡς ἐνέχουσα μομφὴν κατὰ τοῦ ὑπουργείου (σ. 1081) καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἐψηφοφόρησαν

(¹) Περὶ τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου θέματος, ὅπερ οἱ κομματάρχαι ἀποφεύγουσι νὰ θίξωσιν ἐν τῇ βουλῇ ἕνεκα κομματικῶν ὑπολογισμῶν, ὑπέβαλον εἰς τὴν ἐπιτροπείαν τοῦ προϋπολογισμοῦ πρότασιν, ἀ πο δ ε ι χ θ ε ῖ σ α ν ὑ π ὸ τ ῆ ς π λ ε ι ο ψ η φ ί α ς (Παράρτ. β' συν. σ. 336). — (²) Ἐννοῶ τὰς ἐκλογικὰς μάχας τῆς 7 Ἀπρ. 1885, 14 Ὀκτ. 1890 καὶ 16 Ἀπριλ. 1895.

οἱ ὑπουργοί. Περιττὸν νὰ προσθέσω, ὅτι ἀπερρίφθη. Ἐκ τῶν ἐστενογροφημένων ὅμως πρακτικῶν παραλαμβάνω τ' ἀκόλουθα: «**Πρόεδρος**... ἡ βουλὴ ἀπέρριψε τὴν πρότασιν (χειροκροτήματα ἐκ τῶν κυβερνητικῶν βάθρων καὶ ἐκ τῶν ἀκροατηρίων)» [σ. 1082]. Τὰ σχόλια περιττά.

Ὁ προϋπολογισμὸς τοῦ ἔτους 1897 δὲν ἐψηφίσθη ἐγκαίρως ἕνεκα τοῦ πολέμου. Καταστάσης δὲ ἀνεφίκτου τῆς προεξεργασίας ἐν τῇ ἐπιτροπῇ μετὰ τὴν ἐπιστολὴν τοῦ βασιλέως, ἥς τὰ μέτρα ἀπεδέξατο ἡ κυβερνήσις, διὰ τῆς ἐν τῇ «Ἐφημερίδι τῆς Κυβερνήσεως» δημοσιεύσεως αὐτῆς, ὑπέβαλον μετ' ἀπόφασιν τῆς ἀντιπολιτεύσεως πρότασιν περὶ ἀναθεωρήσεως αὐτοῦ, ἣτις, ψηφοφορηθεῖσα ἐν ἀπουσίᾳ τῆς ἀντιπολιτεύσεως (26 Νοεμβρ. 96), ἀπερρίφθη [σ. 257]. Ὅλον σχεδὸν τὸ ἔτος διήλθε διὰ τῶν δωδεκατημερίων καὶ μόλις τὴν 7 Νοεμβρίου 97 συνεζητεῖτο οὗτος δίκην ἀπολογισμοῦ, ὅτε συνέστησα μὲν, ὅπως γείνη εὐρυτέρα ὁπωσοῦν συζήτησις ἐπὶ τοῦ κεφαλαίου τῶν ἐξόδων τοῦλάχιστον πρὶν ἢ ἀρξηται ὁ ἔλεγχος [σ. 29], ἀλλὰ δὲν εἰσηκούσθην. Βραχυτάτας δὲ τινὰς παρατηρήσεις ὑπέβαλον μόνον κατὰ τὴν ψήφισιν πιστώσεως 3,000,000 διὰ τὴν παλινόστησιν τῶν Θεσσαλῶν.

Ὁ προϋπολογισμὸς τοῦ ἔτους 1898 ὑπεβλήθη μὲν τῇ 27 Δεκ. 97, ἀλλ' οὐδόλως συνεζητήθη, κηρυχθείσης ἀποτόμως τῆς λήξεως τῶν ἐργασιῶν τῆς συνόδου (§ 6.)

Ὁ δὲ προϋπολογισμὸς τοῦ ἔτους 1899, ὅστις κατὰ τὸ σύνταγμα ἔδει νὰ εἶναι, ἐὰν μὴ ἐψηφισμένος, τοῦλάχιστον ὑποβελημένος ἐντὸς τοῦ ἔτους 1898, οὐδόλως ὑπεβλήθη! Καὶ ὅμως ἡ νέα βουλὴ δὲν θὰ συνέλθῃ πρὸ τῆς 4 Μαρτίου 1899, τίς οἶδε δὲ πότε θ' ἀρξηται τῶν τακτικῶν ἐργασιῶν αὐτῆς.

Ἴδου ποῦ κατῆντησαν αἱ περὶ τοῦ προϋπολογισμοῦ τοῦ κράτους διατάξεις τοῦ συντάγματος, ὅστις συζητηθήσεται ὑπὸ τῆς α' συνόδου τῆς ΙΕ' περιόδου ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ **διεθνοῦς ἐλέγχου**, ὅστις ἐδημιουργήθη ὡς πρόδρομος τοῦ **συνταγματικοῦ ἐλέγχου**! . . .

§ 39.—Τέλη χαρτοσήμου

Ἐν ἐποχῇ φορομανίας ἐθεωρήθη ἡ ἀπονομή τῆς δικαιοσύνης ὡς πηγὴ ἀνεξάντλητος πρὸς πλουτισμὸν τοῦ δημοσίου ταμείου. Ὅτε ἐζητοῦντο φόροι, ἵνα μὴ πτωχεύσωμεν, ἐπεβλήθησαν τοιοῦτοι καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἐκπαίδευσιν, οἵτινες ὁμῶς παρέμειναν καὶ μετὰ τὴν πτώχευσιν ὡς τακτικοὶ πόροι τοῦ δημοσίου ταμείου. Οὕτως ἡ πολιτεία φορολογεῖ βαρύτερα τοὺς κοσσοῦντας ἔνεκα δίκης — διότι βεβαίως ἀσθενὴς εἶναι ὁ ἀναγκαζόμενος νὰ κατὰφυγῇ εἰς τὴν δικαιοσύνην, ἵνα ἀνακτήσῃ τὸ δίκαιόν του — ἐπιβάλλει δὲ τέλη εἰς τοὺς ἐκ τῆς ἀμαθείας τυφλοὺς καὶ ζητοῦντας φῶς ἐν τῇ ἐκπαίδευσί! Τοῦτο δὲ οὐ μόνον εἰς τὰ φυτώρια τῶν θεσιθῆρῶν, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ κατωτέρᾳ ἐκπαίδευσί, ἐν τῇ ὁποίᾳ διαπλάττονται οἱ ἐκλογεῖς καὶ μορφοῦνται αἱ μῆτρες. . . .

α' Ἐκπαιδευτικὰ.—Τὸ δηλιγιαννικὸν κόμμα κατὰ τὴν τελευταίαν ἐκλογικὴν ἐκστρατείαν εἶχεν ὑποσχεθῇ διὰ τοῦ ἡγέτου αὐτοῦ τὴν κατάργησιν τῶν ἐκπαιδευτικῶν τελῶν. Τὸ εἰς τὴν βουλὴν ὑποβληθὲν νομοσχέδιον προέτεινε τὴν μείωσιν αὐτῶν. Κατὰ τὴν β' συζ. ἀνέπτυξα (26 Ἰουν. 95), ὅτι, ἀφοῦ δὲν ὑφίσταται πλέον ὁ κύριος λόγος, ὁ τὴν ψήφισιν τοιούτων βαρῶν εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν ὑπαγορεύσας· ἀφοῦ τὰς ὑποχρεώσεις ἡμῶν δὲν ἐξετελέσαμεν πρὸς τοὺς δανειστάς· ἀφοῦ καὶ ὁ ἕτερος λόγος τῆς παρεμποδίσεως πλημμύρας τῶν ἐκπαιδευομένων ἀντίκειται εἰς τὸ ἀληθές τῆς πολιτείας συμφέρον — διότι «ὅπου ἰσχύει ἡ καθολικὴ ψήφοφορία οἱ παρεμβάλοντες προσκόμματα εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν καὶ μάλιστα τὴν κατωτέραν κατεργάζονται τὴν δουλείαν τοῦ λαοῦ» — ἐπεβάλετο ἡ κατάργησις τοῦ νόμου τοῦ 1892. Κατέδειξα, ὅτι ὁ νομοθέτης ὀφείλει μὲν νὰ πατάξῃ δι' ἄλλων μέτρων τὴν ἡμιμάθειαν, ν' ἀνοίξῃ ὁμῶς εὐρείας λεωφόρους πρὸς τὴν βιομηχανίαν, τὴν γεωργίαν καὶ τὸ βέμποριον. Ἀπέδειξα, ὅτι τὸ ἐπαχθές τῶν τελῶν δὲν αἰσθάνονται οἱ εὖποροι ἀλλ' οἱ πτωχοί, ὑπὲρ τῶν ὁποίων

δὲν ἀφέθη καὶ ἀνοικτὴ θύρα, ὅπως χορηγῇται ἀτέλεια ὡς βραβεῖον εἰς τοὺς ἀριστεύοντας [σ. 609]. Πρὸς τοῦτο μάλιστα ὑπέβαλον μετ' ἄλλων δύο συναδέλφων καὶ τροπολογίαν ἐπὶ τοῦ συζητουμένου νομοσχεδίου [27 Ἰουν. 95. — Ἐπισ. πρακτ. σ. 249], ἀλλ' ἥτις ἀπερρίφθη. μὴ ὑποστήριχθεῖσα. Ἡ δὲ βουλὴ ἐψήφισε τὸν ν. ΒΤΣ' τῆς 14 Ἰουλ. 95 μετὰ τινων τροπολογιῶν ὡς πρὸς τὴν διάθεσιν τῶν εἰσπραττομένων (ἄρθρ. 3. 4).

β' Δικαστικά. — Ἐκ πολλῶν ἄλλων δημοσιευμάτων μου εἶνε ἱκανῶς γνωστὴ ἡ ἐμὴ γνώμη περὶ τῶν δικαστικῶν τελῶν. Ταύτην ἔλαβον τὴν εὐκαιρίαν ν' ἀναπτύξω πλέον ἢ ἅπαξ καὶ ἐνώπιον τῆς ἐθνικῆς ἀντιπροσωπείας. Ἐνόμισα μάλιστα, ὅτι ἀρμοδιωτάτη εὐκαιρία πρὸς τοῦτο ἦτο ἀκριβῶς ἡ πρὸ τοῦ συμβιβασμοῦ μετὰ τῶν δανειστῶν ἐποχὴ, διότι ἐφοβήθησαν πάντοτε, ὅτι οἱ κυβερνῆται τῆς Ἑλλάδος δὲν ἤθελον ἔχει πρόνοιαν καὶ ἱκανότητα, ὅπως προφυλάξωσιν αὐτὰ ἀπὸ τοὺς ὄνυχας τῶν δανειστῶν. Τοῦτου ἕνεκα, πρὶν ἢ ἀποκρυσταλλωθῇ διὰ διεθνοῦς συμβάσεως μία τῶν κυριωτέρων αἰτιῶν τῆς κακῆς ἀπονομῆς τῆς δικαιοσύνης, προέτεινα (26 Ἰουν. 95) καὶ εὐρύτερον ἀνέπτυξα, συζητουμένου τοῦ προϋπολογισμοῦ [15 Μαρτ. 96 σ. 1004] τὴν γενικὴν ἀναθεώρησιν τοῦ νόμου περὶ τελῶν τοῦ χαρτοσήμου. ἀλλ' ἰδίᾳ τῶν δικαστικῶν κατὰ τὸ σύστημα τοῦ γαλλικοῦ ν. τῆς 26 Ἰαν. 1892, δι' οὗ μετὰ ἐπαισθητάτην ἐλάττωσιν τοῦ ἐπὶ τῶν ἐπιδοτηρίων τέλους κατηργήθησαν ὅλα ἀνεξαίρετως τὰ τέλη τοῦ χαρτοσήμου καὶ ὅλα τὰ ἀντιγραφικά. ἀνθ' ὧν ὑπεβλήθη εἰς καὶ μόνος φόρος ἀναλογικὸς ἐπὶ τῶν ὀριστικῶν καὶ τελεσιδίκων ἀποφάσεων, ἐλαφρὸς μὲν διὰ τὰ μικρότερα ποσὰ τῶν κατωτέρων δικαστηρίων, βαρύτερος δὲ διὰ τὰ μεγχλείτερα τῶν ἀνωτέρων πάντοτε ὅμως λογικὸς καὶ ἀνεκτὸς (26 Ἰουν. 95, σ. 608. 616).

γ'. Εἰσιτηρίων. — Ὑπὲρ τοῦ ν. ΒΤΠΓ' 20 Μαρτ. 96 περὶ ἀτελείας τῶν εἰσιτηρίων κατὰ τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας ἐσυνηγόρησα [11 Μαρτ. 96. σ. 865].

δ'. Εἰς χρυσόν! — Ὁ πρωθυπουργὸς ὡμολόγησε μὲν [26 Ἰουν. 95 σ. 611] τὸ ἐπαχθὲς τῶν δικαστικῶν τελῶν, ἀλλὰ, καὶ τοι προσέβη εἰς ἄλλας μειώσεις φόρων, δὲν ἐξετίμησε δεόντως τὰς περιστάσεις καὶ ἀφῆκε νὰ παρέλθῃ, ἴσως ἀνεπιστρεπτεῖ, ἡ εὐκαιρία πρὸς ἀνγκούφισιν τῶν δικαστικῶν τελῶν καὶ ἰδίᾳ τῶν εἰρηνοδικειακῶν. Ὅλως τὸ ἐναντίον διὰ τοῦ νομοσχεδίου περὶ προποιοιήσεως τῶν ἀρθρ. 15. 17. 30. 43 καὶ 53, ἐζήτει αὐξήσιν φόρων, πληρωμῆν τινῶν εἰς χρυσόν καὶ προσέτεινεν ἄλλας ἐπιβαρύνσεις. Τὰ παντὰ θὰ ἐψηφίζοντο μετὰ τῆς συνήθους σιδηροδρομικῆς ταχύτητος, ἐὰν μὴ ὑπεστήριζον [7 καὶ 9 Φεβρ. 96, σ. 74. 102] τὴν ἡρεμωτέραν συζήτησιν, ἥς ἀποτελεσμα ὑπῆρξεν ἡ ἐπ' ἀόριστον ἀναβολὴ τῆς ψηφίσεως τῶν, διότι κατὰ τὴν βῆν συζ. [28 Φεβρ. 96, σ. 495—7] πρῶτος λαβὼν τὸν λόγον, κατέδειξα τὸ πλημμελὲς καὶ ἐπιβλαβὲς τῶν ὑπουργικῶν προτάσεων, ἀνθ' ὧν ὑπέδειξα ἄλλας, ἡ γενομένη δὲ συζήτησις, εἰς ἣν μετέσχον ἐκτὸς ἐμοῦ [σ. 501. 503] καὶ ἄλλοι. ἔπεισε φαίνεται τὸν πρωθυπουργόν νὰ μὴ προτείνῃ πλέον τὴν ἐγγραφὴν τοῦ νομοσχεδίου του εἰς τρίτην ἀνάγνωσιν.

Ε'. Εἰρηνοδικειακά. Παράνομοι φορολογίαι. — Τῇ 28 Νοεμβρ. 96 ἐγένετο συζήτησις εἰδικώτερον περὶ τῶν εἰρηνοδικειακῶν τελῶν καὶ ἰδίως περὶ τῶν προστεθέντων ἐν ἔτει 1892. Καὶ ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ἐκείνῃ ὑπέβαλον τὰς αὐτὰς συστάσεις καὶ ἰδίως περὶ κητῶν συστάσεως τῶν πρηνόμων φορολογιῶν [σ. 288]. Τοιαύτη δὲ εἶνε ἐκτὸς πολλῶν ἄλλων (1) καὶ ἡ δυνάμει ὑπουργικῆς ἐγκυκλίου διαταχθεῖα, καθ' ἣν τὰ εἰσαγωγικὰ ἔγγραφα ἔδει νὰ μένωσιν ἐν τοῖς ἀρχείοις, ἵνα ἀναγκάζωνται οἱ διάδικοι νὰ λαμβάνωσιν ἀντίγραφα. καί τοι. ὡς ἀπέδειξα [3 Δεκ. 96, σ. 381], ὁ νόμος διατάσσει, ἵνα ταῦτα μένωσι παρὰ τῷ προκαλοῦντι τὴν πρᾶξιν.

Ε'. Πρὸ καὶ μετὰ τὸν ἔλεγχον. — Κατὰ τὰς διαπραγματεύσεις πρὸς ὑπογραφὴν τῆς εἰρήνης καὶ ἰδιαιτέρως

(1) Μπαλάνου. Ἐφημ. Νομολογίας, ΙΔ'. σ. 172, Μελέτη μου.

ἐπέστησα τὴν προσοχὴν τοῦ κ. ὑπ. ἐπὶ τῶν οἰκονομικῶν, ὅπως πάτῃ δυνάμει ἐργασθῇ, ἵνα μείνῃσι τὰ τέλη τοῦ χαρτοσήμου τοῦλάχιστον ἀπηλλαγμένα τοῦ ἐλέγχου· ἀλλὰ φαίνεται ὅτι τοῦτο πλέον δὲν ἦτο δυνατόν. Κατὰ τὴν γ'. συζ. τοῦ νομοσχεδ. περὶ διεθνoῦς ἐλέγχου ἐνόμισα καλὸν νὰ συστήσω [Ἐπ. πρακτ. σ. 135] τῷ κ. ὑπ. τῶν οἰκονομικῶν (23 Φεβρ. 98), ὅπως μεριμνήσῃ, ἵνα καὶ πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἰσχύος τοῦ ἐλέγχου διὰ διατάγματος κανονισθῇ τὸ ὁμοιόμορφον τῆς ἐφαρμογῆς τῶν τελῶν τοῦ χαρτοσήμου, τῷ δὲ κ. ἐπὶ τῆς δικαιοσύνης ὑπουργῶ, ἵνα παρασκευάσῃ ἐργασίαν, ὅπως τῇ συναιρέσει πλέον καὶ τῶν ξένων ἐλεγκτῶν, γίνῃ ἡ μεταρρύθμισις τῶν δικαστικῶν τελῶν [σ. 188]. Ὑποσχέσεις μοὶ ἐδόθησαν⁽²⁾, ἐλπίδες ἐγεννήθησαν, ἀλλὰ....

§ 40.— Διάφορα (Ὑπουργείου οἰκονομικῶν).

1 — Ὑπηρεσία τοῦ δημοσίου χρέους (γ. ΒΣΟΒ' 24 Ἰουν. 95). Παρατηρήσεις κατὰ τὴν α'. συζ. [13 Ἰουν. 95, σ. 254], ἐπαναληφθεῖσαι κατὰ τὴν γ'. συζ. [σ. 374 καὶ 376], ὅτε ἐγένοντο σύμφωνοι πρὸς τὰς ἐμὰς προτάσεις αἱ δέουσαι ἐν τοῖς ἐπισήμοις πρακτικοῖς δηλώσεις ὑπὸ τοῦ πρωθυπουργοῦ χάριν τῆς ἐρμηνείας τοῦ νόμου [Ἐπ. πρακτ. σ. 125, 167].

2 — Περὶ τῶν γενικῶν ἀποθηκῶν (γ. ΒΥΙΗ' 10 Ἀπρ. 96). Ὑπεστήριξα (22 Ἰουν. 95, σ. 468 πρότασιν περὶ ψήφισεως αὐτοῦ. ἐν ταῖς λεπτομεείαις δὲ τοῦ νμσχδ. ὑπέβαλον παρατηρήσεις πρὸς βελτίωσιν τοῦ νόμου καὶ τινα τροπολογίαν [2 καὶ 8 Μαρτ. 96, σ. 594, 595, 596 σ. 767. 768].

3. — Περὶ φορολογίας τοῦ καπνοῦ (γ. ΒΣΟΕ' τῆς 6/8 Ἰουλ. 1895). Ὑπεστήριξα πρότασιν τοῦ κ. Σχινᾶ πρὸς

(2) Τῇ ἐντολῇ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν οἰκονομικῶν παρσκευάσα σημεῖωμα, δεικνὺν πολλὰς παρανόμους φορολογίας, αἵτινες δύνανται νὰ ἐκλείπωσι διὰ τῆς καλῆς θελήσεως τοῦ ὑπουργοῦ, ἐκδίδοντες πρὸς τοῦτο διάταγμα σύμφωνον τῷ νόμῳ.

ἐνίσχυσιν τῆς *σιγαροποιίας* [27 Ἰουν. 95. σ. 654]. Εὐρύτερον δ' ἀνέπτυξα αὐτὴν κατὰ τὴν συζήτησιν τοῦ ν. ΒΥΙΑ' 9 Ἀπριλ. 96 περὶ μηχανημάτων, κατασκευῆς σιγαρέτων κλπ. [21 Μαρτ. 96, σ. 1233].

4 — *Περὶ φορολογίας τοῦ σταφιδοκάρπου* (ν. ΒΤΘ ²¹/₂₆ Ἰουλ. 95). Κατὰ τῆς παρακρατήσεως [σ. 740], ὑπὲρ τῆς μειώσεως τοῦ φόρου, καὶ ὑπὲρ τῆς ἐξαπλώσεως τῆς καταναλώσεως [10 Ἰουλ. 95. σ. 1059 — 60] καὶ κατὰ τῶν καταχραστῶν ἀποθηκαρίων [20 Αὐγ. 97, σ. 1242]. Κατὰ δὲ τὴν συζήτησιν τοῦ ν. ΒΦΜΘ' ἡ βουλὴ ἐδέχθη τροπολογίας μου τινὰς ὡς πρὸς τὴν ὀρθοτέραν γραμματικῶς διατύπωσιν [21 Μαρτ. 98. — Ἐπ. πρακτ. σ. 302].

5. — Ἐπὶ τοῦ νμσχδ. περὶ ταχτοποιήσεως τῶν παρίων προκαταβολῶν τῶν ἐπὶ τῶν στρατιωτικῶν καὶ τῶν ναυτικῶν ὑπουργείων ὑπέβαλον τροπολογίαν [9 Φεβρ. 96. σ. 105. — Ἐπ. πρακτ. σ. 45].

6. — Ἐπὶ τοῦ νμσχδ. περὶ παρατάσεως μέχρι τέλους Φεβρ. 96 τῆς προθεσμίας πρὸς πληρωμὴν τῶν ἐσόδων τοῦ δημοσίου τροπολογίαν περὶ ἐπιστροφῆς τῶν ἔνεκα ὑπερμερίας πληρωθέντων ἀπὸ 1 Φεβρ. μέχρι τέλους Μαρτ. 96. ψηφισθεῖσαν ὑπὸ τῆς βουλῆς [12 Φεβρ. 96. σ. 127 128].

7. — Κατὰ τοῦ νμσχδ. περὶ πιστώσεως δρ. 24,000, δι' οὗ ἐζητεῖτο νὰ καλυφθῇ ἡ ὑπουργικὴ εὐθύνη [16 Φεβρ. 96 σ. 227].

8. — Ἐπὶ τοῦ ν. ΒΥΠΑ' ¹⁸/₂₀ Φεβρ. 97 περὶ ἐθνικῶν γαιῶν καὶ φυτειῶν πολλάκις ὠμίλησα πρὸς βελτίωσιν αὐτοῦ [16 Νοεμ. 96 σ. 50 58] καὶ ἐν σχέσει πρὸς τὴν παράνομον ἐφαρμογὴν αὐτῶν καὶ ἐν Θεσσαλίᾳ [σ. 51. — Ἐπ. πρακτ. 6.26.] Ἐπίσης περὶ τοῦ αὐτοῦ ν. τῇ 5 καὶ 7 Φεβρ. 97 [σ. 1077. 1099].

9. — Ὅτε περὶ τοῦ συμβιβαιμοῦ μετὰ τῶν δανειστῶν ἐγένετο συζήτησις, ἐξήτασα τὰς φάσεις τῶν διαπραγματεύσεων καὶ κατέκρινα τὰς κυβερνήσεις, αἵτινες κακῶς διεξήγαγον αὐτάς [12 Δεκ. 96 σ. 614—18], ἐνόμισα δὲ ὅτι τὸ μεγαλύτερον σφάλμα, ὅπερ ἔφερε τὴν δεινὴν περιπλοκὴν εἰς

τὰς διαπραγματεύσεις ἦτο, ὅτι εἰς τὸν Χ. Τρικούπην, τὸν διὰ τῶν εἰκονικῶν προϋπολογισμῶν κυρίως παρασκευάσαντα τὴν πτώχευσιν καὶ κηρύξαντα αὐτὴν διὰ τοῦ ν. τῆς 10 Δεκεμβρ. 93, ἀνετέθη ὅπως θέσῃ καὶ τὰς βάσεις τοῦ συμβιβασμοῦ, ἐν ᾧ ἀπέναντι τῶν δανειστῶν εἶχε πολὺ ἐκτεθῇ ἐκ τῶν προηγουμένων του δηλώσεων (15 Μαρτ. 96).

10.—'Επὶ τοῦ ν. ΒΥΞΑ' ³/₉, 'Ιαν. 97 περὶ κυρώσεως συμβάσεως μετὰ τῆς 'Εθρ. Τραπεζῆς πρὸς βελτίωσιν καὶ ἐρμηνείαν τῶν ὅρων αὐτῆς ἡγόρευσα τῇ 14 Δεκ. 96 [σ. 698. 699. 700. 707. 709. 711]. Πρὸς ἐπέκτασιν τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς καὶ εἰς τὴν 'Επτάνησον καὶ τὴν Θεσσαλίαν τῇ 16 Δεκεμβρ. 96 [σ. 720]· ἐπίσης τῇ 21 Δεκ. 96 [σ. 878 879.880]

11.—'Επὶ τοῦ ν. ΒΦΜΑ' 21 Μαρτ. 98 πρὸς ἐνοποιήσιν τοῦ νόμου περὶ τραπεζικῶν γραμματίων τροπολογίαν τινὰ ἐπὶ τοῦ ἄρθρ. 19, ἀποδεκτὴν γενομένην [18 Μαρτ. 98. σ. 519.]

Γ'.— Ὑπουργεῖον στρατιωτικῶν.

§ 41.— 'Ο στρατός.

Μὴ ἀσχολούμενος εἰς μελέτας στρατιωτικὰς, ἀπέφυγα νὰ λάβω τὸν λόγον ἐπὶ τῶν εἰδικῶν περὶ τοῦ στρατοῦ νομοσχεδίων. Πολλάκις ὅμως ὠμίλησα γενικῶς περὶ στρατοῦ ἐν σχέσει πρὸς τὰς ὑποχρεώσεις τῆς ἐλευθέρου 'Ελλάδος χάριν τῆς ἐθνικῆς ἐνώσεως. Ἀναλυτικώτερόν πως ὠμίλησα περὶ τοῦ θέματος τούτου κατὰ τὴν συζήτησιν τοῦ προϋπολογισμοῦ τοῦ ὑπουργείου τῶν στρατιωτικῶν [16 Μαρτ. 96, σ. 1056—8] ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν, ὑποστηρίζας, ὅτι ὁ λαὸς πρὸ δεκαετηρίδων ἐμπαίζεται διὰ τῶν σκοπίμων ψευδοπαρασκευῶν.

« Ἀπὸ τοῦ ἀνωτάτου — ἔλεγον — μέχρι τοῦ κατωτάτου, πάντες οἱ ἐν τέλει εἶναι πράγματι εἰρηνικώτατοι, ἀλλ' εἰς τὸ ραίνόμενον πολέμοις, ἵνα ἱκανοποιηθῇ ἡ πάντοτε διὰ τὰ ἐθνικὰ ζητήματα εὐκόλως, συγκαταρούμενη κοινὴ γνώμη. . . »

«... Τρεῖς προϋπολογισμούς — ἔλεγον πρὸς τὴν βουλὴν (20 Νοεμβρίου 96) συζητουμένου τοῦ χρητικοῦ ζητήματος — ὑπέβαλεν ὁ κ. πρόεδρος τῆς κυβερνήσεως κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τῶν ἐτῶν 1895, 1896, καὶ 1897· τὸν παρ' ἑαυτοῦ καλῶ δὲ νὰ μοι ὑποδείξῃ ἐν αὐτοῖς εἰς ποίαν γραμμὴν εὐρίσκειται ἡ μέριμνά του ὑπὲρ τοῦ στρατοῦ; ἢ μὴ ἐνόμισεν, ὅτι ἦτο κατάλληλος ἡ στιγμή ἵνα οὐχὶ ὡς ἐν κοινοβουλίᾳ, ἀλλ' ὡς ἐν θεάτρῳ, ἀκαγγεῖλῃ ἕνα λόγον φιλοπόλεμον, ὅστις νὰ καταλήξῃ εἰς ἐπαίνους ὑπὲρ τοῦ στρατοῦ, ὃν ἐθεώρησεν εὐκόλον νὰ θωπεύσῃ (1) ἤδη;» [σ. 103].

Ἡ μελέτη τῆς ἱστορίας μ' ἔπεισεν, ὅτι ἡ συμβουλὴ τοῦ Πάλμερστον, καθ' ἣν ἡ Ἑλλάς δὲν εἶχεν ἀνάγκην στρατοῦ, ἀλλ' «ἔχρηζε κυρίως λυσιτελοῦς χωροφυλακτικῆς δοθεῖσα ἀπὸ τοῦ ἔτους 1863» σπουδαίως ἐπέδρασεν ἐπὶ τῶν σκέψεων τῶν ἰθυνόντων τὰ τῆς πολιτείας ἡμῶν. Ἐὰν μὴ ἐξετελέσθη κατὰ γράμμα, τ' ἀποτελέσματα ὅμως ἐπὶ τοσοῦτον προσήγγισαν, ὥστε δίκαιον εἶχε νομίζω ὁ Ζωχιὸς χαρακτηρίζων τοὺς ἐν Ἑλλάδι στρατευσίμους ὡς «*αἰχμαλώτους*». Μάτην δὲ ἀπὸ τῆς 28 Ἰανουαρ. 1877 ὑπενθύνιζεν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν κυβέρνησιν τὸ τοῦ Τιγράνου πρὸς τὸν ρωμαῖον στρατηγὸν Λούκουλον: «*Ἄν ἔρχονται ὡς πρέσβεις εἶναι πολλοί, ἀντὶ δὲ ὡς πολέμοιοι ὀλίγοι*».

Μελέτη συγκριτικὴ τῆς καταστάσεως τοῦ ἐν Ἑλλάδι στρατοῦ πρὸς τὴν τῶν ἐν Ρωμανίᾳ, Βουλγαρίᾳ καὶ Μαυροβουνίᾳ — ἔνθα τῇ πρωτοβουλίᾳ τῶν ἡγεμόνων ἐμορφώθησαν στρατοὶ ἀξιόμαχοι — ἐπαρκῶς ἀποδεικνύει, ὅτι ἐν Ἑλλάδι οὐ μόνον δὲν ἐγένετο ποτὲ οὐδ' ὑπὸ τῶν ὑπευθύνων ὑπουργῶν, ἔστω καὶ παροδικῶν, σπουδαία ἀπόφασις περὶ μορφώσεως στρατοῦ ἀνταξίου τῶν ἐθνικῶν περιστάσεων, ὑπὸ τὰς ὁποίας εὐρίσκεται ὁ Ἑλληνισμός, ἀλλ' ὅπως τούναντίον διετηρήθη οὗτος πρὸς τὸ θεαθῆναι, τὸ μὲν ὅπως εὐχαριστῆται ὁ λαός, νομίζων, ὅτι ἔχει στρατόν, τὸ δὲ ἵνα δικαιολογῶνται προβιθασμοὶ εὐνοουμένων καὶ πολλα-

(1) Αἱ θωπεῖαι τοῦ πρωθυπουργοῦ ἐγένοντο σχεδὸν ἀμέσως μετὰ τὰς ἀθρόας παραιτήσεις τῶν ἀξιωματικῶν ὡς μελῶν τῆς ἐν Ἀθῆναις στρατιωτικῆς λέσχης.

πλασιάζονται οἱ ὑποστράτηγοι. Ὑπάρχουσι μάλιστα καὶ παραδείγματα ὑπουργῶν αὐτοπροβιβασθέντων εἰς βαθμοὺς ἀνωτέρους.

Ὁ καθ' ὑπόδειξιν τοῦ κοινοῦ κριτηρίου προβιβασθεὶς εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ ὑποστρατήγου εἶναι ὁ κ. Σμολένσκης. Τὸν διορισμὸν αὐτοῦ ὡς ὑπουργοῦ τῶν στρατιωτικῶν πολλοὶ ἐχαίρετῃσαν ὡς προαγγέλλοντα τὴν ἀναδιοργάνωσιν τοῦ στρατοῦ. Ἀκριβῶς ἀντίθετον εἶχον γνώμην, ἐφ' ᾧ ἐν συνεντεύξει μου μετὰ τοῦ συντάκτου τοῦ «Νεολόγου» (22 Σεπτ. 97) ἔλεγον « . . . Τὸ σχέδιον, ὅπερ προϋτάθη πρὸ τριᾶκοντα τεσσάρων ἐτῶν ἀπὸ τὸν Πάλμερστον καὶ τὸν Ρῶσελ, ὅπως ἡ Ἑλλὰς περιορισθῇ εἰς ἀπλὴν χωροφυλακὴν, θέλει ἤδη ἐκτελεσθῇ. Διὰ τοῦτο δὲν βλέπω σταδίον ἐνεργείας εἰς τὸν στρατηγὸν κ. Σμολένσκη ἐν τῷ παρόντι ὑπουργείῳ ». Κατὰ τοῦτο εἶχον ἄδικον, διότι σκοπὸς ὑπῆρχεν — ὁ τῆς ἰσοπεδώσεως.

« . . . Ὁ νῦν ὑπουργὸς — ἔλεγον (7 Νοεμβρ., 97) ἐπὶ παρουσίᾳ αὐτοῦ εἰς τὴν βουλὴν — τῶν στρατιωτικῶν, εἰς τὸν ὁποῖον φεῦ ! δὲν ἐδόθη σπουδαίως ἐντολὴ ν' ἀνασυντάξῃ τὸν στρατὸν, ὡς ματαίως ἔσως ἐλπίζει — διότι πρᾶγμα τι πρόκειται περὶ διαλύσεως τοῦ στρατοῦ — ἐν μόνον ἔχει καθήκον, ν' ἀποκαλύψῃ τὴν ἀλήθειαν. . . » [σ. 17].

1—Πρὸς ἐπανόρθωσιν ἀδικήματος εἰς τοὺς κατωτέρους ἀξιωματικοὺς καὶ τοὺς ἀνθυπασπιστάς ὡς πρὸς τὸ ἐπιμίσθιον των, γενομένου διὰ τοῦ ν. τῆς 16 Φεβρ. 93, ἡγόρευσα τῇ 16 Μαρτ. 96 καὶ πρότασιν νόμου συνυπέγραψα μετ' ἄλλων συναδέλφων [29 Φεβρ., 96 σ. 515. — Παράρ. ἀριθ. 196].

2— Κατὰ τοῦ ν.σ.χδ. περὶ ὁρίου ἡλικίας ἀξιωματικῶν, ὑποβληθέντος ἔνεκα ἐπερωτήσεως διὰ τὴν ἀποστράτευσιν τοῦ συνταγματάρχου Γιαννιηκώστα, ἡγόρευσα τῇ 12 καὶ 16 Μαρτ. 98 [σ. 413. 471 - 3].

Ζ'. — Ὑπουργεῖον ναυτικῶν.

§ 42. — Ὁ στόλος.

Ἐπὶ τῶν ναυτικῶν νομοσχεδίων ἀπέφυγα ν' ἀναμιχθῶ εἰς συζητήσεις ζητημάτων εἰδικῶν. Πλέον ὅμως ἢ ἅπαξ ὠμίλησα ἐπὶ τε τοῦ προϋπολογισμοῦ τοῦ ὑπ. τῶν ναυτικῶν [16 Μαρτ. 96. σ. 1067. 1069], περὶ τῆς ἐμπορικῆς ἀτμή-
ρους ναυτιλίας, περὶ ἰδρύσεως μεγάλης ἀτμοπλοικῆς ἐται-
ρίας [14 Ἰουλ. 95. — 16 Μαρτ. 96 καὶ 7 Δεκ. 96] καὶ ἐν
γένει περὶ τοῦ στόλου, ἰδίᾳ δ' εἰς τὰς συζητήσεις τοῦ κρη-
τικοῦ ζητήματος καὶ τῆς θαλαμηγοῦ «Μπουμπουλίνας»
(ἄνωτέρω σ. 24).

Καὶ περὶ τοῦ στόλου ὅμως ὡς περὶ τοῦ στρατοῦ κρατεῖ
παρ' ἡμῖν παχυλὴ ἄγνοια τῶν ἀληθῶν αἰτίων, εἰς ᾧ ὀφεί-
λεται ἡ οἰκτρὰ κατὰστασίς του, διότι ὀλίγοι ἐμελέτησαν
τ' ἀπομνημονεύματα τοῦ Ἑρνέστου Κοβούγου, ὅστις βε-
βαιοῖ τ' ἀκόλουθα, ἅτινα παραλαμβάνω ἐν μεταφράσει ἐκ
τῆς «Νέας Ἡμέρας» τῆς Τεργέστης (ὑπ' ἀριθ. 784 (1772)
τῆς 9/11 Δεκεμβρ. 1889):

«... Σὺν ἀλλοις ὁ λόρδος Πάλμερστων ἐφρόνει, ὅτι ἡ συντή-
ρησις στρατοῦ καὶ στόλου ἀπέβαινε τῇ Ἑλλάδι ἐπιζήμιος
καὶ ἐπιβλαβής, διότι θὰ ἐνέβαλε τὸ κράτος εἰς περιπλοκάς,
ἃς ὁ μέλλων βασιλεὺς δὲν θὰ ἠδύνατο ν' ἀντιμετωπίσῃ ἀκινδύνως
κατ' οἶκον ἢ διεθνῶς. Ἡ Ἑλλὰς ἔχρηζε κυρίως μόνον λυσιτε-
λοῦς χωροφυλακῆς».

«... Ὁ Πάλμερστων μοι εἰχεν εἶπει ἐν Λονδίῳ,
ὅτι ἡ Ἑλλὰς δὲν ἠδύνατό ποτε ν' ἀποκτήσῃ πολεμικὸν στόλον
ἀνευ διηνεκοῦς κινδύνου τῆς εἰρήνης...».

Τὰ περὶ τῶν αἰτίων τῆς μὴ ὀργανώσεως τοῦ στρατοῦ καὶ
τοῦ στόλου ἐν πλάτει ἀνέπτυξα εἰς τὴν τελευταίαν μελέ-
την μου, ἐξ ἧς ἐπείσθην, ὅτι ἡ κατὰ τῶν στελεχῶν κατα-
φορὰ εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον ἀδικαιολόγητος. Νομίζω ὅτι,
ἐὰν ἡ ἐξωτερικὴ τῆς Ἑλλάδος πολιτικὴ ἐπέβαλε τὴν ἀνάγκ-
ην τῆς τοιαύτης ὀργανώσεως, τοῦτο δὲν ἦτο δυσκόλον. Ἡ
μὲν ἱστορίᾳ μαρτυρεῖ, ὅτι ὁ Ἑλληνισμὸς δὲν στερεῖται ὑλι-

κοῦ ἐμφύχου, ἐπιτηδείου πρὸς τοῦτο, οἱ δὲ προϋπολογισμοὶ βεβαιουῖσιν, ὅτι τὸ χρῆμα ἔδαπανήθη. Ἀλλ' ἀπαιτεῖται ἐπιμελὴς μέριμνα παρὰ τῶν ὑπὸ τῆς πολιτείας ταχθέντων, ἵνα διηγεκῶς καὶ ἄνευ διακοπῆς ἐποπτεύωσι τὸν στρατὸν καὶ τὸν στόλον. Φαίνεται ὁμως, ὅτι ἡ ἐφαρμοσθεῖσα πολιτικὴ δὲν ἐθεώρει ἀπαραίτητον τὸν στρατὸν καὶ τὸν στόλον. Τὸ φρικῶδες εἶναι, ὅτι, καὶ τῆς τοιαύτης πολιτικῆς ἐφαρμοσθείσης, τὸ χρῆμα κατηναλώθη, ἡ πτώχευσις ἐκηρύχθη καὶ ἡ τῶν ξένων ἐπὶ τῶν οἰκονομικῶν κηδεμονία ἔδесе περὶ τὸν λαὸν ἡμῶν κλοιόν, ἐπαπειλοῦντα τὸν ἑλληνισμόν ὑπὸ ἐθνικῆς ἀσφυξίας!

§ 43.—Τὸ κληροδότημα τοῦ Πανταζῆ Βασάνη

Ὁ ἐκ Πορταριᾶς αἰμύνηστος Πανταζῆς Βασάνης ἐκληροδότησε διὰ τῆς ἀπὸ 8 Ἰαν. 92 διαθήκης του εἰς τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν $\frac{60}{100}$ ἐκ τῆς περιουσίας του «ὕπὸ τὸν ὅρον τὰ κρίση αὕτη ναυτικὴν σχολὴν ἐν Πειραιεῖ, ἣτις δὲν πρέπει νὰ στοιχίζῃ πλέον τῶν 500,000 φράγκων εἰς χρυσόν, ἥτοι δραχμῶν νέων εἰς χρυσόν, τὰ δὲ ἐπίλοιπα νὰ καταθέσῃ ὑπότοκα εἰς τὴν Ἑθνικὴν τράπεζαν καὶ διὰ τῶν τόκων νὰ πέμπῃ εἰς Εὐρώπην ἢ Ἀμερικὴν τινὰς ἐκ τῶν ἱκανοτέρων καὶ ἐπιμελεστέρων τελιοφοίτων τῆς ναυτικῆς σχολῆς, μετὰ αὐστηρὰς καὶ ἀμερολήπτους ἐξετάσεις, ὅπως οὗτοι τελειοποιῶνται ἐκεῖ εἰς τὰ ναυτικὰ ἢ εἰς τὴν μηχανικὴν».

Καὶ ἡ μὲν κυβέρνησις εἰσέπραξε σχεδὸν ὅλον τὸ χρῆμα. Ἀλλ' οὔτε κατέθηκεν αὐτὸ εἰς τὴν τράπεζαν ἐπὶ τόκῳ οὔτε προῦνόησε περὶ τῆς ναυτικῆς σχολῆς καὶ περὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως ἀξιωματικῶν τοῦ ναυτικοῦ. Τῇ 15 Φεβρ. 96, ἀφωρμὴν λαβὼν ἐκ τινων παρρητήσεων τοῦ κ. Λ. Δεληγεώργη, ἐζήτησα ἀπὸ τὸν κ. ὑπουργόν νὰ καταθέσῃ ἀκριβὲς σημεῖωμα περὶ πάσης σχετικῆς πληροφορίας [σ. 199.—Ἐπ. πρακτ. σ. 75]. Ἀμὰ τῇ καταθέσει αὐτοῦ ὑπέβλεπον τὰς δεούσας παρρητήσεις περὶ τῆς ἀκράας ἀταξίας

ὡς πρὸς τ' ἀφορῶντα εἰς τὸ κληροδότημα τοῦτο, ἐζήτησα δὲ τὴν ἄμεσον τακτοποίησιν αὐτοῦ [17 Μαρτ. 96, σ. 1088]. Καὶ τὴν ἐπιούσαν μετὰ τὸν κ. Σχινᾶν ὠμίλησα πρὸς τοῦτο [σ. 1118], συντελέσας νὰ δημοσιευθῶσιν αἱ κατατεθεῖσαι πληροφορίαι καὶ ἡ διχθήκη [Παρ. σ. 479, ἀριθ. 305]. Μετέσχε δὲ τῆς συζητήσεως καὶ ὁ κ. Τοπάλης.

Πολλοὶ παρῆλθον μῆνες καὶ ὁμῶς οὐδὲν ἀπολύτως ἡ κυβέρνησις ἔπραξε. Διὰ τοῦτο ἔκρινα καλὸν νὰ κυνηγήσω τὴν κυβερνητικὴν ἀβελτηρίαν καὶ τὴν πρὸς τὴν τελευταίαν θέλῃσιν τοῦ μεγάλου εὐεργέτου τοῦ ναυτικοῦ ἀσέβειαν. Τῇ 2 Δεκ. 96 προανήγγειλα, ὅτι ἤθελον προκκλέσῃ περὶ τοῦτου συζήτησιν τὴν ἐπιούσαν, ὅτε εἰς εὐρεῖαν τῆς ἐπερωτήσεώς μου ἀνάπτυξιν [σ. 355], δριμέως ἔψεξα τὰς κυβερνητικὰς παρεκτροπὰς. Ἐπὶ τῇ βᾶσει τῶν ἐπισήμων πληροφοριῶν ἀπέδειξα, ὅτι ἀπὸ τοῦ Ἰουνίου 92 μέχρι τῆς 15 Μαΐου 94 εἶχον κατατεθῇ εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον φρ. χρ. 745,263.57, ἀτινα ἐδαπαρήθησαν εἰς «διαφόρους κατὰ καιροὺς παρουσιασθείσας δημοσίας ἀνάγκας». Ἐντεῦθεν τὸ κληροδότημα α') ἐστερεῖτο τῶν τόκων, β') τῆς νομισματικῆς διαφορᾶς, χωρὶς οὐδεμίαν νὰ γείνη πρόνοια περὶ κατασκευῆς τῆς σχολῆς καὶ περὶ ἐκπαιδεύσεως ἀξιωματικῶν [σ. 371—5]. Ταῦτοχρόνως ὑπέβχλον καὶ σύστασιν προσκαλέσας τὴν κυβέρνησιν νὰ καταθέσῃ εἰς τράπεζαν σὺν τῷ κεφαλαίῳ τὴν τε νομισματικὴν διαφορὰν καὶ τοὺς καθυστερουμένους τόκους, ἐν ἀνάγκῃ δὲ νὰ προκκλέσῃ καὶ εἰδικὸν πρὸς τοῦτο νόμον. Ἐν πάσῃ περιπτώσει νὰ διαταχθῇ ἄνευ πλέον ἄλλης ἀναβολῆς ἡ κατασκευὴ τῆς ναυτικῆς σχολῆς καὶ ἡ ἀπρστολὴ τῶν ὑποτρόφων. [σ. 377—9.—Ἐπ. πρακτ. σ. 89]. Κατὰ τὴν συνεδρίαν ἐκείνην ἔλαθε μέρος καὶ ὁ κ. Σχινᾶς εἰς τὴν συζήτησιν.

Ἀλλὰ καὶ πάλιν οὐδὲν ἐγένετο ἕνεκα ἀδιαφορίας καὶ ἕνεκα τοῦ ἐπελθόντος πολέμου. Διὰ τοῦτο ἐπανῆλθε τὸ αὐτὸ θέμα καὶ κατὰ τὴν 4 Μαρτ. 98, ὅτε ἔδωκα [σ. 318. 320. 321] τὰς δεούσας πληροφορίας εἰς τοὺς νέους ὑπ.τῶν ναυτικῶν καὶ τῶν οἰκονομικῶν, οἵτινες διετέλουν ἐν ἀγνοίᾳ

αὐτῶν, καὶ οἵτινες ὑπεσχέθησαν νὰ κανονίσωσι τὰ περὶ
τούτου ὀριστικῶς. Συνεπεία τῆς τελευταίας ταύτης συζη-
τήσεως ἐγένετο καλλιπέρα ἔρευνα ἐν ταῖς βιβλίαις τοῦ
ὑπουργείου τῶν οἰκονομικῶν. Τὸ εὐχάριστον ἀποτέλεσμα
αὐτῆς ὑπῆρξεν, ὅτι τὸ ὑπὲρ τοῦ κληροδοτήματος εἰσπραχ-
θὲν ποσὸν ἀνείχετο εἰς φρ. χρ. 846,436.32. [Παράρτ. γ'
συν. σ. 158—162, ἀρ. 112]! Ἐντεῦθεν δ' ἐπὶ πλέον τὸ
ποσὸν τῶν φρ. χρ. 101,172.75! Καὶ τοῦτο χαρακτηριστι-
κὸν τῆς τάξεως τῶν ἐπιστήμων βιβλίων.

Ἐκ τῶν ἐφημερίδων γινώσκουμεν, ὅτι μετὰ τὴν λήξιν
τῶν βουλευτικῶν ἐργασιῶν ἡ κυβέρνησις ἀπεφάσισε τέλος
πάντων νὰ καταθέσῃ ποσὸν τι εἰς τὴν τράπεζαν διὰ τὴν
ἐκπαίδευσιν τῶν ὑποτρόφων, νὰ διαταχθῇ δὲ καὶ ἡ προ-
καταρκτικὴ ἐργασία διὰ τὴν κατασκευὴν τῆς ναυτικῆς
σχολῆς. Εἰς τοὺς βουλευτὰς τῆς προσεχοῦς περιόδου μένει
ἡ φροντίς νὰ ὠθήσωσι τὴν ὑπόθεσιν μέχρις ἐκτελέσεως τοῦ
ἐκ Πορταριᾶς μεγάλου εὐεργέτου τοῦ ναυτικοῦ αἰοιδίμου
Πανταζῆ Βασιάνη καὶ ὡς Ἕλληνας καὶ ὡς ἀντιπρόσωποι
τῆς Πορταριᾶς, πατρίδος τοῦ διαθέτου.

§ 44.— Νομοθετικὰ ἔμπλαστρα εἰς φθίσιν!

Κλείων τὸ κεφάλαιον τοῦτο, ὀφείλω νὰ προσθέσω ἐν
συμπεράσματι, ὅτι τὸ δικαίωμα τῆς ἐπερωτήσεως λειτουρ-
γεῖ μὲν, ἀλλ' ἀτελῶς· ἡ θεραπεία ὅμως δὲν εἶναι δύσκολος
καὶ τοιαύτην ὑπέδειξα διὰ τῶν ὑποβληθεισῶν περὶ τοῦ κα-
νονισμοῦ τῆς βουλῆς προτάσεων μου. Ἀλλ' ἡ βουλή, ὡς νο-
μοθετικὸν σῶμα, ὑπέστη καίριᾳ τραύματι ὑπὸ τῆς πρωθυ-
πουργικῆς παντοκρατορίας, μὴ προστατευθεῖσα οὐδὲ ὑπὸ τῆς
προσηκούσης ἐνασχέσεως τοῦ δικαιώματος τῆς ἀρνησικυρίας
μέχρις ὅτου καὶ ἔλεγχος διεθνῆς ἐν ταῖς οἰκονομικοῖς ἐπὶ-
νεγκε μείωσιν καταστάσεως τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ κοινο-
βουλίου. Πάσχει ὑπὸ φθίσεως καλπαζούσης. Καὶ ὅμως οἱ
αὐτόκλητοι ἱατροὶ συμβουλεύουσι νομοθετικὰ ἔμπλαστρα!

Εἶναι τῇ ἀληθείᾳ σπαρακτικὸς ὁ ἐπιπόλαιος τρόπος, δι' οὗ οἱ μὲν κυβερνῆται εἰσηγοῦνται, οἱ δὲ βουλευταὶ ψηφίζουσι νόμους, ἐξ ὧν ἡρτῆται ἡ ζωὴ, ἡ τιμὴ καὶ ἡ περιουσία τῶν πολιτῶν· ἀλλ' εἶναι λυπηρότερον τὸ θέαμα τῆς καταργήσεως νόμων καὶ τοῦ ἐκ τῆς ἐλληνικῆς νομοθεσίας ἐξοβελισμοῦ θεσμῶν, ὅτινες εἴτε ἀκριβῶς ἐκτελούμενοι εἴτε καὶ διὰ νομοθετικῶν τροποποιήσεων βελτιούμενοι, ἡδύναντο μέγας νὰ χρησιμεύσωσιν εἰς τὸν τόπον.

Εἶμαι ριζοσπαστικὸς ὡς πρὸς τὰ ληφθῆσόμενα διὰ τὴν βελτίωσιν μας μέτρα. Δὲν πιστεύω, ὅτι ἡ νομοθετικὴ φθίσις θεραπεύεται διὰ καταποτίων ἐκ σάκχαρος. Ἀλλὰ δὲν λησμονῶ τὸ μάθημα τοῦ φίλου μου κ. Glasson, διδάσκοντος ἐν περισπουδαστῇ συγγράμματί του, ὅτι τὸ μόνον μέσον πρὸς ἐπιτυχίαν σπουδαίας τινὸς μεταρρυθμίσεως εἶναι νὰ δεχθῇ τις ὡς ἀφετηρίαν τὴν ὑπάρχουσαν τῶν πραγμάτων κατάστασιν, ὅπως τελειοποιήσῃ αὐτὴν ἀντὶ τῆς καταστρέψεως. *Μέχρις* ὅτου δὲ τὸ ἔθνος παρασκευασθῇ *διὰ τὴν συντακτικὴν συνέλευσιν* μόνον συντελεστικὰ πρὸς μείωσιν τοῦ κακοῦ μέτρα εὐρίσκω τὴν βελτίωσιν τοῦ κακοῦ τῆς βουλῆς, τὸν θεσμὸν νομοπροπαρασκευαστικῆς ἐπιτροπῆς καὶ τὴν ἀμερόληπτον ἐνάσκησιν τοῦ δικαιώματος τῆς ἀρνησικυρίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

ΘΕΣΣΑΛΙΑ

§ 45.— Ἀντὶ κήπου ἢ ἔλος ἢ Σαχάρα!

Δεκαεπταετία συμπληροῦται μετ' οὐ πολὺ ἀπὸ τῆς προσαρτήσεως τῆς Θεσσαλίας εἰς τὴν Ἑλλάδα. Λυπηρὸν δέ, ὅτι οἱ ἐκ τοῦ βασιλείου τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ Πειραιῶς διευθύνοντες τὸ ὑδροκέφαλον ἐλληνικὸν κράτος δὲν ἐκτείνουν τὰ

προστατευτικά αὐτῶν βλέμματα καὶ μέχρι τῶν ἐπαρχιῶν. Ἡ ἐριβῶλαξ Θεσσαλία οἰκτρῶς παρημελήθη ἐπὶ ζημιά ὑλικῇ τε καὶ ἐθνικῇ. Λησμονοῦσιν οἱ ἐν Ἀθήναις, ὅτι αὕτη γειτνιαίνει πρὸς ἑλληνικὰς χώρας, ἐφ' ὧν ἔχουσι ρίψει τρυφερὰ βλέμματα λαοὶ ἀντίζηλοι. Ἐὰν περὶ τῆς ἀλυτρώτου Ἑλλάδος ἐμερίμων, ἡδύναντο νὰ μεταβάλωσιν αὐτὴν εἰς τηλαυγῇ φάρον, ἐκ τοῦ ὁποίου νὰ ἐκπέμπωνται φωτειναὶ ἀκτῖνες καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις τῶν γειτνιαζουσῶν ὑποδούλων ἐπαρχιῶν. Ὅλως τούναντίον διὰ τῆς πλημμελοῦς ἀφομοιώσεως κακὰς ἔθηκαν βάσεις πολιτικῆς ἀνατροφῆς, τὴν ἐξόχως δ' εὐφορον θεσσαλικὴν γῆν ἀφῆκαν ἄγρονον, τὸν *χειμῶνα ἔλος, τὸ θέρος Σαχάραν*, ἐνῷ ἡδύναντο νὰ τὴν μεταβάλωσιν εἰς κῆπον ἀπέραντον, εἰς Αἴγυπτον.

Δὲν ὑποστηρίζω, ὅτι οὐδεμία ἐπῆλθε βελτίωσις. Τοῦτο θὰ ἦτο βλασφημία. Ἡ πρόοδος ἐν σχέσει πρὸς τὸ πρῶτον καθεστῶς φαίνεται καλ' ὅλα τὰ σημεία, εὐγλώττως δ' ἐξεδηλώθη καὶ ἐκ τοῦ ἀγίου ἐνθουσιασμοῦ, ὃν ἡσθάνθη ὁ θεσσαλικὸς λαὸς κατὰ τὴν ἐκ τοῦ ἐδάφους αὐτοῦ ἀπομάκρυνσιν τοῦ ὀθωμανικοῦ στρατοῦ. Ἀλλ' αὕτη δὲν εἶνε οἷα ἦτο δυνατόν νὰ γείνη καὶ δὴ ἐν ἐποχῇ καλλιτέρας οἰκονομικῆς καταστάσεως.

Πολλάκις ἐπέστησα εἰς τοῦτο τὴν προσοχὴν τῶν κυβερνώντων. Αἱ προσπάθειαι μου περὶ κοινῆς συνεργασίας μετὰ τῶν ἐκ Θεσσαλίας συναδέλφων κατὰ τὴν IB' περίοδον ἀπέτυχον· οὐχ ἦττον καὶ τότε (28 Φεβρ. 91), συζητουμένου τοῦ προϋπολογισμοῦ τοῦ κράτους, κατέδειξα τὴν ἐγκληματικὴν πρὸς τὴν ἐκμετάλλευσιν τοῦ ἐθνικοῦ πλούτου ἀδιαφορίαν καὶ ἐν γενικαῖς γραμμαῖς ὑπέδειξα τὴν ἀνάγκην ὑδραυλικῶν ἔργων, γεωργικῆς τραπέζης καὶ κανονισμοῦ τῶν σχέσεων τῶν καλλιεργητῶν καὶ ἰδιοκτητῶν «κατὰ τρόπον, μὴ παραβλάπτοντα τὰ κεκτημένα δικαιώματα τῶν ἰδιοκτητῶν» [σ. 868]. Κατὰ τὴν II' περίοδον οὐδὲν ἀπολύτως περὶ Θεσσαλίας ἐγένετο. Εἰς τὴν πρὸ μικροῦ ὅμως διαλυθεῖσαν σπουδαιοτάτην παρεσκευάσθη ἐργασία, ὀφειλομένη εἰς τὸν ζῆλον καὶ τὴν ὁμοφωνίαν ὅλων ἀνε-

Ξαιρέτως τῶν ἐκ Θεσσαλίας ἀντιπροσώπων. Ἀλλ' αὕτη ἀτυχῶς ἀνεστάλη ἔνεκα τοῦ πολέμου καὶ τῆς τουρκικῆς κατοχῆς. Συνεκεντρώθη ὅμως ἱκανὴ πρὸς λύσιν τῶν θεσσαλικῶν ἐν γένει ζητημάτων ὕλη. Καίτοι ἡ ἐπελθοῦσα ἐν Θεσσαλίᾳ καταστροφὴ ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις μετέβαλε τὰς περιστάσεις, ἐπὶ τῇ βράσει τῶν ὁποίων ἐγένοντο αἱ μελέται ἐκεῖναι, οὐδεμίαν ἔχω ἀμφιβολίαν ὅτι θέλει αὕτη ἐν καιρῷ τῷ δέοντι χρησιμοποιοῦν. ἔάν, ὡς ἐλπίζω, καὶ οἱ βουλευταὶ τῆς ΙΕ' περιόδου ἐργασθῶσι μετὰ τῆς αὐτῆς ἀρμονίας, τὸ δὲ ἐπ' αἰσίοις οἰωνοῖς ἰδρυνθὲν θεσσαλικὸν συνέδριον ὑποβοηθήσῃ τὰς ἐργασίας αὐτῶν.

§ 46. — Θεσσαλικοὶ νόμοι.

Ὅφειλω νὰ ὁμολογήσω, ὅτι ὁ Χ. Τρικούπης ἐν τῷ προγράμματί του βεβαίως εἶχε καὶ τὴν ἐξεύρεσιν τῶν δυνατῶν τρόπων πρὸς καλλιέργειαν τῆς Θεσσαλίας. Αὐτὸς εἶναι ὁ προκαλέσας τὰς ὑπὸ τῆς γαλλικῆς ἀποστολῆς μελέτας περὶ ὑδραυλικῶν ἔργων καὶ ὁ εἰσηγησάμενος εἰς τὴν βουλὴν τὰ πρὸς τοῦτο καὶ πρὸς ἐγγύησιν τοῦ κράτους εἰς ἐνυπόθηκα δάνεια γεωργοκτηματιῶν νομοθετικὰ μέτρα. Τὴν κατασκευὴν τῶν ὑδραυλικῶν ἔργων παρεκώλυεν ἡ ὑπὸ τὸν κ. Θ. Δηλιγιάννην κυβέρνησις (1890), μικρὰ ὅμως βελτίωσις τοῦ νόμου ὑπὲρ τῶν γεωργοκτηματιῶν προταθεῖσα ὑπὸ θεσσαλῶν βουλευτῶν ἐψηφίσθη καθ' ἣν ἐποχὴν ἐκεῖνος ἡγεῖτο τῆς πλειοψηφίας.

Ἰδοὺ ἐν συνόψει ἅπασα ἡ μέχρι τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐργασιῶν τῆς ληξάσης περιόδου ἰσχύουσα σχετικὴ νομοθεσία: α') ν. ΑΦΚΓ' 27 Μαΐου 87 περὶ ἐπιβολῆς εἰδικοῦ φόρου πρὸς μηχανικὰς μελέτας τῶν ἐκτελεστέων ἐν Θεσσαλίᾳ ὑδραυλικῶν ἔργων· β') ν. ΑΧΖΙ' τῆς $\frac{2}{3}$, Φεβρ. 89 περὶ ἐκτελέσεως ὑδραυλικῶν ἔργων ἐν Θεσσαλίᾳ· γ') ν. ΑΩΝΒ' 30 Μαΐου 1890 περὶ ἐγγυήσεως τοῦ κράτους εἰς ἐνυπόθηκα δάνεια γεωργοκτηματιῶν· δ') δ. $\frac{23}{30}$ Σεπτ. 90 περὶ συστάσεως ἐκτάκτου ὑπηρεσίας ὑπὸ τὸν τίτλον «εἰδικῆς

ὑπηρεσία ὑδραυλικῶν ἔργων ἐν Θεσσαλίᾳ· ε') ν. ΑΦΟ' 3/16 'Απ. 91 περὶ τροποποιήσεως τοῦ ν. ΑΩΝΒ'. Ὁ τελευταῖος οὗτος νόμος ἐψηφίσθη τῇ προτάσει θεσσαλῶν βουλευτῶν, ἐν οἷς καὶ ἐγώ.

Προτιθέμενος νὰ πραγματευθῶ τὰ θεσσαλικά ζητήματα ἐν ἀκροάτῃ συντομίᾳ, θέλω περιορισθῇ εἰς ἀπλὴν μνείαν κατὰ τάξιν χρονολογικὴν τῶν γενομένων κατὰ τὴν ΙΔ' περίοδον ἐργασιῶν ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἐμὴν εἰς αὐτὰ συμμετοχὴν.

§ 47.—'Επερωτήσεις μου ἀ δυνόδου.

Οὐδὲν ὑπὲρ τῆς Θεσσαλίας ἐγένετο κυβερνητικὸν διαῆμα κατὰ τὴν α' σύν., καίτοι ὁ ἡγέτης τοῦ δηλιγιαννικοῦ κόμματος, περιοδεύσας εἰς αὐτὴν ἐν παραμοναῖς ἐκλογῶν, πολλὰς ἔδωκεν ἐπαγγελίας, ὅς προσεπάθησα νὰ τῷ ὑπομνήσω, ἵνα τὴν προσοχὴν αὐτοῦ τε καὶ τῆς βουλῆς ἐφελεύσω ἐπὶ τῶν θεσσαλικῶν ζητημάτων.

Πρὸς τοῦτο τὴν 30 'Ιουν. 95 ὑπέβαλαν πρότασιν, ὅπως ἡ κυβέρνησις μελετήσῃ τὰ ζήτητα, ἵνα, ἀπαλλοτριωμένων τῶν ἐν Θεσσαλίᾳ χωρίων τῆς λαμπείου περιουσίας λόγῳ τῆς δημοσίας ἀνάγκης, χρησιμεύσωσι ταῦτα ὡς βάσις πρὸς λύσιν τοῦ ἀγροτικοῦ ζητήματος ἐν Θεσσαλίᾳ [σ. 722].— Τῇ 8 'Ιουλ. 95 παρεκάλεσα [σ. 1006] τὸν ὑπ. :

« I. Νὰ καταθέσῃ εἰς τὴν βουλὴν Iον) ἔκθεσιν περὶ τῶν ἐκτελεσθέντων ἐν Θεσσαλίᾳ ὑδραυλικῶν ἔργων ἀπὸ τῆς προσαρτήσεως αὐτῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα μέχρι σήμερον· 2ον) σημείωμα περὶ τῆς ἐν Θεσσαλίᾳ ἐθνικῆς περιουσίας K. Ζίππα, ἥτοι τὰ χωρία καὶ τὴν ἔκτασιν αὐτῶν κατὰ στρέμματα, τὸν ἀριθμὸν τῶν οἰκογενειῶν ἐν ἐκάστῳ χωρίῳ καὶ τὰ ἐνιαύσια εἰσοδήματα

II. Νὰ πληροφόρησῃ τὴν βουλὴν Iον) πότε διεκόπησαν τὰ ἐν Θεσσαλίᾳ ὑδραυλικά ἔργα καὶ διατί ; 2ον) Ἐὰν πρόκειται νὰ ἐπαναληφθῶσι καὶ πότε ; 3ον) Ἐὰν ὁ νόμος ΑΧΨΓ' τῆς 2/3 Φεβρουαρίου 1889 περὶ ἐκτελέσεως ὑδραυλικῶν ἔργων ἐν Θεσσαλίᾳ ἐλαττωρῆται, εἰς τὴν δὲ δὲν ἐφηρμόσθη, τίνας αἱ λόγοι τῆς μὴ ἐφαρμογῆς αὐτοῦ καὶ εἰς τὴν δὲ ἐνστάσῃ κυβερνήσις προτίθεται νὰ τὸν

ἐφαρμόσῃ· 4ον) ἐὰν εἰς τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν ἐγένοντο προτάσεις ὑπὸ τῶν ἐν Καυκάσῳ κατοικούντων χριστιανῶν περὶ ἐγκαταστάσεώς των εἰς Θεσσαλίαν καὶ εἰς ποῖον σημεῖον εὐρίσκονται αἱ περὶ τούτου διαπραγματεύσεις». [Ἐπ. πρακτ. σ. 419].

Τῇ δὲ 10 Ἰουλ. 95 παρεκάλεσα τὸν ὑπουργὸν [σ. 1045].

«I. — Νὰ καταθέσῃ σημεῖωμα ἐμφαῖνον: 1ον) Τὸ εἰσπραχθὲν ποσὸν δυνάμει τοῦ νόμου ΑΦΚΓ' τῆς 27 Μαΐου 1|10 Ἰουνίου 1887 περὶ ἐπιβολῆς εἰδικοῦ φόρου πρὸς μηχανικὰς μελέτας τῶν ἐκτελεστέων ἐν Θεσσαλίᾳ ὑδραυλικῶν ἔργων ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἰσχύος αὐτοῦ μέχρι 31 Μαΐου 1888. 2ον) Ποῦ ἐδαπανήθη τὸ ποσὸν τοῦτο 3ον) Τίνες αἱ διὰ τοῦ εἰδικοῦ τούτου φόρου γενόμεναι μηχανικαὶ μελέται.

II.—Νὰ πληροφορήσῃ τὴν βουλὴν, ἐὰν συνέστη ἡ διὰ τοῦ ἀπὸ 29|30 Σεπτεμβρίου 1890 ὀρισθεῖσα ἔκτακτος ὑπηρεσία ὑδραυλικῶν ἔργων ἐν Θεσσαλίᾳ». [Ἐπ. πρακτ. σ. 431].

§ 48. — "Οχι μόνον σταφίδα.

Κατὰ τὴν γενικὴν συζήτησιν τοῦ προϋπολογισμοῦ διὰ τὸ ἔτος 1895 ὡμίλησα (14 Ἰουλ. 95) ἐν γενικαῖς γραμμαῖς περὶ τῶν θεσσαλικῶν ἐν γένει ζητημάτων, ἥτοι ὑπέδειξα τὴν ἀνάγκην τοῦ κανονισμοῦ τῶν σχέσεων τῶν καλλιεργητῶν πρὸς τοὺς ἰδιοκτῆτας:

«... Ἀλλὰ μὲ ὅλον τὸν σεβασμὸν πρὸς τὰ κεκτημένα δικαιώματα—ἔλεγον—καὶ τὸ ἱερὸν τῆς ἰδιοκτησίας δικαίωμα. Ἀρίστη δὲ ἀφετηρία πρὸς τοῦτο εἶνε ἡ διανομὴ τῆς ἐθνικῆς περιουσίας τοῦ Κ. Νάππα εἰς τοὺς καλλιεργητάς... Τὸ δεύτερον ζήτημα εἶνε τὰ ὑδραυλικά ἔργα, ὅπως προφυλαχθῶσιν αἱ εὐφοροὶ πεδιάδες ἐκ τῶν πλημμυρῶν καὶ ἵνα χρησιμοποιοιθῶσιν οἱ ποταμοὶ πρὸς ἄρδουσιν· τὸ τελευταῖον πᾶς δυνατὸς τρόπος πρὸς αὐξήσιν τοῦ πληθυσμοῦ τοῦ κατὰ πολὺ ἐλαττωθέντος... Πρέπει ἡ κυβέρνησις ν' ἀναγράψῃ ἐν τῇ ἡμερησίᾳ διατάξει τὸ θεσσαλικὸν ζήτημα, ὅχι διότι ἐνδιαφέρει τὴν Θεσσαλίαν, μίαν περιφέρειαν, ἧς εἶμαι καὶ ἐγὼ ἀντιπρόσωπος, ἀλλὰ διότι τὸ ζήτημα συνδέεται μὲ τὸ γενικὸν οἰκονομικὸν καὶ μὲ ὅλα τὰ συναφῆ ἐθνικὰ ζητήματα, γειτνιάζει δὲ ἡ Θεσσαλία μετὰ τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Ἡπείρου. Συμπέρασμα μου εἶνε ὅτι ἡ Ἑλλάς ὀφείλει νὰ καλλιεργήσῃ ὅχι μόνον σταφίδα, ἀλλὰ καὶ σίτον καὶ καπνόν.» [σ. 1237 —8].

§ 49. — Θεσσαλικά νομοσχέδια.

Ὁ κ. Θ. Π. Δηλιγιάννης, ἐννοήσας τοὺς κινδύνους, οὓς διέτρεχεν ἐκ τῶν συσκέψεων τῶν θεσσαλῶν βουλευτῶν — οἵτινες ἰδιαιτέρως περὶ τῆς Θεσσαλίας δὲν ἔπαυσαν συνηγοροῦμενοι — ἐξεπόνησε μετὰ εἰσήγησιν φίλων του καὶ ὑπέβαλεν εἰς τὴν βουλὴν τ' ἀκόλουθα νομοσχέδια: 1) περὶ παραχωρήσεως γαιῶν ταῖς ἐν Θεσσαλίᾳ γεωργικαῖς οἰκογενείαις: 2) περὶ συστάσεως εἰδικοῦ γεωργικοῦ ταμείου; 3) περὶ ἀντικαταστάσεως τοῦ φόρου βοσκῶν διὰ στρεμματικοῦ φόρου εἰς τὰ ἐν Ἠπείρῳ καὶ Θεσσαλίᾳ μεγάλα ἀγροτικά κτήματα (τσιφλίκια) καὶ 4) περὶ ἐγγείου φόρου ἐπὶ τῶν ἐν Θεσσαλίᾳ παραγομένων δημητριακῶν καρπῶν [Παρ. ς. 6'. συν. σ. 24, ἀριθ. 16. 17. σ. 34, ἀριθ. 20]. Κατ' αὐτῶν πρὸ πάσης ἐξετάσεως ἤρξατο ὑπὸ τῶν ἐνδιαφερομένων ἀντιδράσις, καθ' ἧς ἀντετάχθη [1 Φεβρ. 96, σ. 37]. Τῇ 7 Φεβρ. 96 ὑπέμνησα τὴν ἀνάγκην τῆς καταθέσεως τῶν ζητηθεισῶν κατὰ τὴν ἀ. συν. πληροφοριῶν [σ. 72].

Τὰ ὑποβληθέντα νομ. ἀπεστάλησαν εἰς δύο εἰδικὰς ἐπὶ τούτῳ καταρτισθείσας ἐπιτροπὰς. Τὸ περὶ παραχωρήσεως γαιῶν ταῖς ἐν Θεσσαλίᾳ γεωργικαῖς οἰκογενείαις παρεπέμφθη εἰς ἐπιτροπὴν, συγχειμένην ἐκ τῶν κυρίων Μ. Δάλλα, Φ. Ἰσχομάχου, Κ. Βελλίνη, Γ. Σιβιτανίδου, Θ. Κριεμάδου, Σ. Χατζηγάκη, Ἰ. Καζαμπάκα καὶ ἐμοῦ, ἀπάντων ἀντιπροσώπων ἐκ Θεσσαλίας· προσέτι ἐκ τῶν κυρίων Λ. Δεληγεώργη, Δ. Ράλλη, Α. Σιμπούλου, Θ. Πέρρου καὶ Ν. Δρόσου. Εἰσηγητὴς τῆς ἐπιτροπῆς ταύτης ἐξελέγη ὁ κ. Βελλίνης, γραμματεὺς ὁ κ. Κριεμάδης, πρόεδρος δὲ αὐτῆς ἔσχον τὴν τιμὴν νὰ ἐκλεγῶ, προσπαθήσας νὰ διευθύνω τὰς πολλὰς αὐτῆς καὶ πολυώρους συνεδρίας κατὰ τροπὸν δυνάμενον νὰ διαφωτίσῃ τὸ ζήτημα ἐξόχως διὰ τὴν Θεσσαλίαν σπουδαῖον. Τὰ πορίσματα τῶν ἐπιτροπῶν ὑπεβλήθησαν εἰς τὴν βουλὴν, συνταχθεισῶν ἰδιαιτέρων ἐκθέσεων τῆς πλειοψηφίας καὶ τῆς μειοψηφίας [Παρ. ς. 6'. συν. σ. 363, ἀριθ.

220—1)(¹). Τὴν ἀπὸ 4 Μαρτ. 96 ἔχθεσιν τῆς ἐπιτροπῆς. ἥς μετέσχον, ὑπέγραψα μετ' ἐπιφυλάξεως τῆς γνώμης μου «μόνον ὡς πρὸς τὸ οὐσιαστικὸν μέρος τοῦ τρίτου ζητήματος.

Βραδύτερον τὸ ὑπ. τῆς δικαιοσύνης κατήρτισεν ἐπιτροπὴν ἐκ βουλευτῶν καὶ νομικῶν συμβούλων, εἰς ἣν συμπεριελήφθη καὶ ἐγὼ, πρὸς καταρτισμὸν καὶ 5ου νμσχδ. περὶ καθορισμοῦ τῶν μεταξὺ τῶν ἐν Θεσσαλίᾳ ἰδιοκτητῶν καὶ καλλιεργητῶν ὑφισταμένων σχέσεων, ὅπερ ὑπεβλήθη ἐπίσης εἰς τὴν βουλὴν.

§ 50. — Καλλιεργηταὶ καὶ ἰδιοκτῆται.

Τῇ 11 Μαρτ. 96 ἐπὶ τῇ προτάσει τοῦ κ. Τσαμαγκίδου περὶ συστάσεως ἐπιτροπῆς πρὸς ἐπιτόπιον μελέτην τῶν νομοσχεδίων περὶ τῆς ἐν Θεσσαλίᾳ γεωργίας προεκλήθη συζήτησις, καθ' ἣν ἐπήνεσα μὲν τὴν πρόνοιαν τῆς κυβερνήσεως, ἀλλὰ σπουδαίως ἐπέστησα τὴν προσοχὴν τῆς βουλῆς κατὰ τὴν βάσανον τῶν νομοσχεδίων καὶ παρεκάλεσα τοὺς συναδέλφους ἀμφοτέρων τῶν πτερύγων ν' ἀπομακρύνωσι πᾶσαν κομματικὴν ἀντίδρασιν ἐκ τοιαύτης συζητήσεως [σ. 830].

Ἡ γενομένη περὶ τῆς Θεσσαλίας προκαταρκτικὴ ἐργασία εἶχε παρεξηγηθῇ παρὰ τινων ἐκ τῶν ἐκτὸς καὶ ἐντὸς τῆς βουλῆς, κακῶς δ' ἐπιστεύθη ὅτι ἐγένετο μέρημα μόνον ὑπὲρ τῶν καλλιεργητῶν ἐπὶ ζημίᾳ τῶν ἰδιοκτητῶν, καίτοι ἡ ἐνώπιον τῶν ἐπιτροπειῶν ἐργασία ἀπέδειξεν, ὅτι πόθος ἡμῶν ἦτο ὁ συμβιβασμὸς ἀμφοτέρων τῶν στοιχείων χάριν τοῦ γενικοῦ καλοῦ. Τοῦτο μὲ ἠνάγκασε νὰ προβῶ εἰς τὴν ἀκόλουθον δῆλωσιν.

« Πάντες οἱ ἐκ Θεσσαλίας συνάδελφοι ἐπελήφθησαν ἐνθέρμως τῶν προτάσεων τούτων, διὰ νὰ φέρωσι τὴν ἀρμονίαν μεταξὺ τῶν ἰδιοκτητῶν καὶ τῶν γεωργῶν, ἥτις

(¹) Ἐδημοσιεύθη καὶ ὁ διὰ φερμανίου κανονισμὸς, ὅστις ὥριζε τὰς σχέσεις ἰδιοκτητῶν καὶ χωρικῶν τῶν ἐν Θεσσαλίᾳ τσιφλικίων.

δὲν ὑπῆρχε καὶ δὲν ὑπάρχει, διότι πάντες οἱ συνάδελφοι ἐκ Θεσσαλίας γνωρίζουσιν, ὅτι δὲν δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ ἐπιζητούμενος σκοπὸς ἄνευ πραγματικῆς ἁρμονίας, σ τ η ρ ι ζ ο μ ἔ ν η ς εἰ ς τ ὸ κ ο ι ν ὸ ν σ υ μ φ ἔ ρ ο ν. Δὲν θέλω λοιπὸν νὰ παραδεχθῶ, ὅτι τινὲς τῶν συναδέλφων μονομερῶς ἐξετάζουσι τὰ συμφέροντα τῶν καλλιεργητῶν, καὶ τρόπον πινὰ ἐχθρικῶς ἴστανται ἀπέναντι τῶν ἰδιοκτητῶν, διότι οἱ ἐκ Θεσσαλίας συνάδελφοι ἐκπροσωποῦσιν ἀμφοτέρω τὰ στοιχεῖα καὶ πρὸ πάντων ἐνδιαφέρονται διὰ τὸ ἀγαθὸν τοῦ τόπου. Ἀκριβῶς ὅμως, διότι τοιούτων ἐμφορούμεθα πάντες αἰσθημάτων. ἀκριβῶς διότι κοινὸς σκοπὸς τῶν μελῶν τῆς ἐπιτροπῆς, τῆς κυβερνήσεως καὶ τῆς βουλῆς εἶναι, νὰ ἐπέλθῃ ἡ ἁρμονία ἐκεῖ ὅπου δὲν ὑπάρχει, καὶ στηριζομένη ἐπὶ ἐδραίας βάσεως, διὰ τοῦτο ἀπεφασίσαμεν ἕκαστος ἐξ ἡμῶν νὰ προσφέρῃ τὰ μικρά του φῶτα» [σ. 839].

§ 51. — Ἀναβολὴ ψηφίσεως.

Μετὰ τὴν λήξιν τῆς συνόδου ἡ κυβέρνησις κατήρτισε διὰ τοῦ ἀπὸ 27 Ἀπρ. 96 δ. ἐξεταστικὴν ἐπιτροπεῖαν, συγκειμένην ὑφ' ὅλων τῶν δη.ληγιαννικῶν βουλευτῶν ἐκ Θεσσαλίας — ἀποκλεισθέντων πάντων τῶν ἀντιδηληγιαννικῶν (!) — ὑπὸ τῶν δύο νομαρχῶν, τῶν νομικῶν συμβούλων κυρίων Ἑμ. Λουκούδη καὶ Ἀριστ. Θεοδωρίδου, τοῦ διευθυντοῦ τῆς ἐν Αἰδινίῳ γεωργικῆς σχολῆς κ. Ρ. Δημητριάδου, καὶ τοῦ τμηματάρχου κ. Ι. Χαραλάμπη. ὅστις ὠρίσθη καὶ εἰσηγητῆς. Αὕτη, ἐπιτροπῆς μεταβάσα εἰς τὰ σπουδαιότερα τῆς Θεσσαλίας κέντρα, κατήρτισεν ἑκθεσίαν, τῆς ὁποίας μετὰ τῶν σχετικῶν πρακτικῶν τὴν κατὰθεσιν ἐζήτησα ἅμα τῇ ἐπακλήψει τῶν βουλευτικῶν ἐργασιῶν [15 Νοεμβρίου 96, σ. 25. — Ἐπ. πρακτ. σ. 15]

Τῇ 14 Δεκ. 96 ἡ κυβέρνησις ἐπέμνε νὰ προκαλέσῃ συζήτησιν μεμονομένως ἐπὶ τινων ἐκ τῶν νμ.σχδ., ἐν οἷς καὶ τὸ περὶ κυρώσεως συμβάσεως μετὰ τῆς ἐθνικῆς τραπέζης, ἥτις στενῶς συνεδέετο μετὰ τοῦ γεωργικοῦ τριμείου ἐν Θεσσαλίᾳ. Οὕτως ὑπῆρχεν ὁ φόβος νὰ ἐπιβαρυνθῇ ἡ Θεσσαλία χωρὶς νὰ ἐξασφαλισθῶσι τὰ ἐκ τῶν βαρῶν εὐεργετήματα. Τοῦτου ἕνεκα προέτεινε νὰ υποβληθῶσι καὶ δύο ἔτι νμ.σχδ.,

τὸ μὲν περὶ ὑδραυλικῶν ἔργων. τὸ δὲ περὶ ἀγροτικῆς πίστεως, ν' ἀναγραφῇ δὲ καὶ τὸ περὶ κανονισμοῦ τῶν σχέσεων τῶν ἰδιοκτητῶν καὶ τῶν καλλιεργητῶν καὶ οὕτω γείνηται γενικὴ συζήτησις ἐφ' ὅλων τῶν συναφῶν νομοσχεδίων [σ. 691—3]. Ἀτυχῶς ἡ ἐνέργεια τινῶν συναδέλφων ἐκ Θεσσαλίας ἐκλονίσθη ἐκ κομματικῶν, ὡς φαίνεται, ἀντενεργειῶν, τοῦτο δ' ἐνεθάρρυνε τοὺς περὶ τὴν κυθέρνησιν ν' ἀποκρούσωσι τὴν πρότασίν μου, καίπερ γενομένην μετὰ προηγουμένην ἀπόφασιν τῶν συναδέλφων. Φοβηθεὶς δυσάρεστα ἐπακόλουθα, ἐὰν ἐσπευσμένως ἐψηφίζοντο νομοσχέδια τοσοῦτον σοβαρά, ἀντετάχθην εἰς τὴν συνήθη ψαλμωδιάν ἀντὶ συζητήσεως ἡρέμου. Ὁ ἡγέτης ὅμως τῆς πλειοψηφίας ἔδωκε τὸ σύνθημα **βουλευτοταραχῆς**, ἧς ἔνεκα ὁ πρόεδρος ἠναγκάσθη νὰ διακόψῃ καὶ τὴν συνεδρίαν, μετὰ τὴν ἐπανάληψιν τῆς ὁποίας συνεχίσας ἐπερώτωσα τὴν ὁμιλίαν μου [σ. 698—700]. Καὶ κατὰ τὴν 16 Δεκ. 96 ἐγένετο συζήτησις ἐπὶ τῶν νμσχδ. τούτων, ἐπείσθη δὲ ὁ κ. πρωθυπουργὸς νὰ δεχθῇ τὴν περὶ ἀναβολῆς πρότασιν [σ. 726].

Ἡ ἐπελθοῦσα λαίλαψ τοῦ πολέμου ἐν Θεσσαλίᾳ δὲν ἐπέτρεψε τὴν συζήτησιν τῶν νομοσχεδίων.

Περὶ τῶν παρχνόμων ἀξιώσεων τοῦ Δημοσίου ἐπὶ βοσκῆς τῶν γαιῶν ἐν Ἀλμυρῷ ὑπέβαλον ἐπερώτησιν ὑπογεγραμμένην καὶ ὑπὸ ἄλλων 7 συναδέλφων, ἦν καὶ ἀνέπτυξα. [2 Μαρτ. 96, σ. 571.—Ἐπ. πρακτ. σ. 208].

§ 52.—Συναγωνισμὸς τραπέζων.

Τὸ μόνον ὁρατὸν ἀποτέλεσμα ἐπὶ τῶν Θεσσαλικῶν ζητημάτων, ἐκτὸς τῆς συγκεντρωθείσης πολυτίμου ὕλης, εἶνε ἡ ἱδρυσις τῶν ὑποκαταστημάτων τῆς ἐθνικῆς τραπέζης ἐν Θεσσαλίᾳ, τὴν ὁποίαν ἐκθύμως καὶ ἐγὼ ὑπεστήριξα κατὰ τὴν συζήτησιν τοῦ ν. ΒΥΕΑ'. ^{*}/, Ἰαν. 97 περὶ κυρώσεως συμβάσεως μετὰ τῆς ἐθνικῆς τραπέζης, ἧς μετέσχον | 14 καὶ 21 Δεκ. 96 σ. 707, 709, 711, 878, 879]. Καὶ ὅτε ἔτι ἐγένετο ἡ συζήτησις περὶ ὑποκαταστημάτων ἐν Ἐπτα-

νήσω ἐπανάλαβον τὴν σύστασίν μου [16 Δεκ. 96, σ. 720]. Τὸ ζήτημα ἐπανάφερον εἰδικώτερον κατὰ τὴν 21 Δεκ. 96, ὅτε ἐπέστησα τὴν προσοχὴν τῆς κυβερνήσεως διὰ τὴν περίπτωσιν τῆς ἄρσεως τῆς ἀναγκαστικῆς κυκλοφορίας, διότι φοβοῦμαι μὴ τότε παρεμβληθῇ πρόσκομμα εἰς τὴν λειτουργίαν τῶν ὑποκαταστημάτων τῆς ἐθνικῆς τραπέζης ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ ἐν Ἑπτανήσῳ.

Ἐγένετο μὲν ἡ ἀπόφασις τῆς ἰδρύσεως τῶν ὑποκαταστημάτων, ἀλλ' οὐδεμία ἐκτέλεσις. "Ὅτε ὁμῶς συνεζητεῖτο ὁ ν. ΒΦΜ' ²¹/₉₆ Μαρτ. 98 περὶ διαθέσεως πιστώσεως ἐκ δραχ. 7,500,000 διὰ διαφόρους χορηγίας κλπ. πάντες ἀνέξαιρέτως οἱ ἐκ Θεσσαλίας βουλευταὶ συνεφωνήσαμεν ὅπως ἀνατεθῇ ἡ διανομὴ τῶν πιστώσεων εἰς τὰ ὑποκαταστήματα τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης, ἵνα οὕτως ἐξασφαλίσωμεν τὴν ἰδρυσιν αὐτῶν. Ἐπειδὴ δὲ ἐγένετο ἀντίδρασίς τις ἐκ μέρους ἐνδιαφερομένων, ἐδέησε νὰ ὑψώσω τὴν φωνήν μου. ὅπως μὴ ματαιωθῇ ἡ ἐγκατάστασις καὶ τῆς ἐθνικῆς τραπέζης ἐν Θεσσαλίᾳ, διότι, ὡς ἔλεγον τὴν 11 Μαρτ. 98. «*τὴν ὠφέλειαν προσδοκῶμεν ἀκριβῶς ἐκ τοῦ συναγωνισμοῦ τῶν τραπεζῶν ἐν Θεσσαλίᾳ*». Πρὸς ὑποστήριξιν τούτου καὶ τὴν 4 Μαρτ. 98, ὑπέβαλον ἐπερώτησιν [Ἐπ. πρακτ. σ. 217], ἣν εὐρέως ἀνέπτυξα τὴν 12 Μαρτ. 98, ἀντικρούσας τὸν ἀντίθετον ἔχοντα γνώμην κ. Α. Σιμόπουλον. Ἀπέδειξα τότε, ὅτι ἡ τε διεύθυνσις καὶ τὸ προσωπικὸν τῆς ἡπειροθεσσαλικῆς τραπέζης εἶναι ἄριστον ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν. Ἀλλ' αἱ ἀποφάσεις καὶ αἱ ὁδηγαὶ τοῦ ἐν Ἀθήναις συμβουλίου ἄστοργοι διὰ τὴν Θεσσαλίαν, ὡς μαρτυροῦσι τ' ἀποφασισθέντα κατὰ τὴν συνέλευσιν τῶν μετόχων τὸν Μάρτιον τοῦ 1885, ἅτινα *ἠτύχησα νὰ ματαιώσω* [σ. 425 — 8]. Δὲν ἔχω ἐχθρικᾶς διαθέσεις κατ' αὐτῆς. Ἐπιθυμῶ τὴν πρόοδον ἀμφοτέρων τῶν τραπεζῶν, εἰ δυνατόν, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὸ μονοπώλιον, ὅπερ οὐδὲν ὡφέλησε μέχρι τοῦδε τὴν Θεσσαλίαν καὶ ἰδίως τοὺς ἥττον εὐπόρους. Τούτου ἕνεκα οὐδὲ πρὸς τὴν ἐθνικὴν τραπέζαν ἐθεώρησα καλόν, ὅτι ἔπρεπε νὰ εἶναι δεσμευμένη ἡ Θεσσαλίᾳ καὶ διὰ τοῦτο τῇ προτάσει

μου ἀνεγράφη διατάξεις, καθ' ἣν καὶ πρὸ τῆς λήξεως τῆς δεκαετίας ἐπιτρέπεται ἡ ἀπόδοσις τῆς ἐντόκου καταθέσεως, καθόσον ἡ Θεσσαλία ἔχει ἀνάγκην ἀγροτικῆς καὶ κτηματικῆς τροπῆς, τὰ θεμέλια δὲ πρὸς τοῦτο ἐτέθησαν διὰ τοῦ ἀρθ. 10 τοῦ ν. ΒΦΜ' τῆς 21 Μαρτ. 98.

§ 53.— Κοινοὶτες.

Ἡ κοινοτικὴ πρόοδος, ἣν εὗρον ἐν τῷ Πηλίῳ εὐθὺς μετὰ τὴν προσάρτησιν τῆς Θεσσαλίας, μεγάλην μαι ἐνέπνευσεν ἀγάπην πρὸς τὸν κοινοτικὸν θεσμόν («Εὐθὺναι 1895», σ. 68). Συνεχίζων τὰς ὑπὲρ αὐτοῦ ἐργασίας μου, ὑπέβαλον (27 Ἰαν. 96) πρὸς ἀντικατάστασιν τοῦ ν. ΑΡΠ' τῆς 18 Ἀπριλ. 1884 ἰσχύοντος εἰς τοὺς νομοὺς Λαρίσσης, εἰς τὴν ἐπαρχίαν Καλαμπάκας κ. τ. λ. νομοσχέδιον ἐξ ἀρθ. 33 μετ' ἀναλυτικῆς αἰτιολογικῆς ἐκθέσεως, περιεχούσης καὶ τὴν ἱστορίαν τοῦ θεσμοῦ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων [Παράρτ. σ. 10, ἀριθ. 7]. Ὑπὲρ τῆς συζήτησεως καὶ τῆς ψηφίσεως αὐτοῦ εἰργάσθην πάσῃ δυνάμει, διότι εἰς τὴν ἐφαρμογὴν αὐτοῦ μεγάλας στηρίζω ἐλπίδας περὶ τῆς ἀναβιώσεως καὶ ἀκμῆς τῶν κοινοτήτων. Ἀτυχῶς δὲν ἐπετεύχθη ἡ συζήτησις του. Τῇ ὑποκινήσει ὁμως καὶ ἄλλων συναδέλφων, ἰδίως τοῦ κ. Δάλλα, ὑπεβλήθη ὑπὸ τοῦ ὑπ. τῶν ἐσωτερικῶν ἑτερον. Τῇ 5 Δεκ. 96 ἐν ἐπαρχῇ καθ' ἣν ἡ κυβέρνησις ἐπεδείκνυε μέριμναν ὑπὲρ τῆς Θεσσαλίας (§ 49) ἐνθέρμως ὑπεστήριξα νὰ καταταχθῇ καὶ τὸ περὶ κοινοτήτων εἰς τὴν τάξιν τῶν λοιπῶν νομοσχεδίων, ἵνα αὐζητηθῇ ταύτοχρόνως [σ. 435], τὴν δὲ πρότασίν μου ὑπεστήριξαν καὶ δύο βουλευταὶ ὁ μὲν ἐκ Βονίτσης, ὁ δὲ ἐκ Κυκουρίας, ζητοῦντες νὰ γενικευθῇ ἡ ἰσχὺς αὐτοῦ· ἀλλ' ἀτυχῶς οὐδὲν ἤρκεσεν, ὅπως ἐλκύσῃ ἐπαρκῶς τὴν προσοχὴν τῆς κυβερνήσεως, σκληρῶς ἀδιαφορούσης περὶ τοῦ μέλλοντος τῶν κοινοτήτων καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Ἀλλ' ἐν δὲν ἐψηφίσθη τὸ νμοσχδ. μου, συνετέλεσεν ὁμως ἡ μελέτη αὐτοῦ, ὅπως γείνωσι θιασῶται τοῦ κοι-

νοτικού θεσμοῦ καὶ ἄλλοι, ἐν οἷς ὁ κ. Κ. Μανιάκης, ἀν-
 τισαγγελεὺς τοῦ Ἀρείου Πάγου, ὅστις, πολλὰ περὶ τοῦ
 ὑποβληθέντος νμοχδ. μου γράψας εἰς ἀρτιφκνὲς νομικὸν
 ἔργον του (Ἑρμηνεῖα τῆς Πολ. Δικ. σ. 105), συνιστᾷ τὴν
 ψήφισιν αὐτοῦ. Ἐπίσης δ' εὐχάριστον ὅτι ὁ κ. Ἡ. Δια-
 κόπουλος, τμηματάρχης τοῦ ὑπ. τῶν Ἑσωτερικῶν, λαβὼν
 εἰς τὰς μελέτας του ὡς βάσιν τὸ παρ' ἐμοῦ ὑποβληθέν
 νμοχδ. κατὰ τὸ πλεῖστον, συνέταξε σχέδιον νόμου, ὅπερ
 τελευταῖον διὰ τῆς ἀπὸ 30 Ὀκτωβρ. 1898 ἐγκυκλίου ὁ
 ὑπουργὸς κ. Τριανταφυλλάκος διηύθυνε πρὸς τοὺς νομάρ-
 χας τοῦ κράτους, ἵνα προκληθῇ ἡ γνωμοδότησις τῶν κοι-
 νοτικῶν καὶ τῶν δημοτικῶν συμβουλίων ἐπ' αὐτοῦ πρὶν ἢ
 ὑποβληθῇ εἰς τὴν βουλὴν. Οὕτω προσδεύει ἡ καλλιέργεια
 τῆς γνώμης μου, ὅτι μεγάλη ὑφίσταται ἀνάγκη, ἵνα διὰ
 νόμου περὶ κοινοτήτων καθ' ὅλον τὸ κράτος ἀνυψωθῇ ὁ
 κοινοτικὸς θεσμὸς εἰς τὸ προσήκον ὕψος του, ἔχω δὲ ἀκρά-
 δαντον πεποιθήσιν, ὅτι διὰ τῆς δεούσης ἐφαρμογῆς αὐτοῦ,
 καὶ μάλιστα μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ δημοτικοῦ θεσμοῦ,
 τὰ εὐεργετικὰ ἀποτελέσματα ἔσονται ἐπαισθητά, οὐ μόνον
 πρὸς βελτίωσιν ὑλικὴν τῶν κοινοτικῶν περιφερειῶν, ἀλλὰ
 καὶ ἠθικὴν διὰ τῆς καλῆς μορφώσεως μελῶν τῆς κοινό-
 τητος, ἥτις εὐρίσκεται μετὰξὺ τῆς οἰκογενείας καὶ τοῦ
 δήμου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

ΕΠΑΡΧΙΑ ΒΛΟΟΥ.

§ 54. — Γενικαὶ ἐπαρχιακαὶ ἀνάγκαι.

Ἡ ἡμετέρα νομοθεσία τυπικῶς διατηρεῖ τὴν ἐπαρχιακὴν
 διαίρεσιν. Ἐχομεν ἐπαρχίας ἄνευ ἐπαρχῶν, καὶ τοι τὸ
 σύνταγμα ἀξιοῖ διοικητικὰς διαιρέσεις ἐπαρχιῶν. Εἶναι
 ἀναντίρρητον, ὅτι ἀντὶ τῶν 16 νομῶν ἡ Ἑλλὰς πρέπει νὰ

διαιρεθῇ εἰς 30 ἢ 35 **ἐπαρχίας**, αἵτινες νὰ εἶναι καὶ αἱ ἐκλογικαὶ περιφέρειαι ἀντὶ τῶν μέχρι τοῦ δε 68 ⁽¹⁾. Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς τοιαύτης διαιρέσεως δέον νὰ κανονισθῶσι αἱ ἐκλογικαί, αἱ δικαστικαί, αἱ οἰκονομικαὶ καὶ αἱ ἐκπαιδευτικαὶ περιφέρειαι. Οὕτως αἱ νῦν περιφέρειαι Βώλου, Ἀλμυροῦ καὶ Σκοπέλου δύνανται ν' ἀποτελέσωσι τὴν ἐπαρχίαν Μαγνησίας ἢ Πηλίου μὲ πρωτεύουσαν τὸν Βῶλον.

«Οἱ βουλευταὶ — λέγει τὸ σύνταγμα ἀρθρ. 67 — **αντιπροσωπεύουσι τὸ ἔθνος καὶ οὐχὶ μόνον τὴν ἐπαρχίαν**, ὑπὸ τῆς ὁποίας ἐκλέγονται». Ἐν τῷ βουλευτικῷ μου βίῳ προσεπάθησα νὰ μὴ λησμονήσω τὴν συνταγματικὴν ταύτην ρήτηραν. Ἀγωνιζόμενος ἐν τοῖς ἐθνικοῖς ζητήμασι κατὰ τὰς δυνάμεις μου, προσήνεγκα, νομίζω, τὸν ὀβολὸν μου εἰς τὰ γενικὰ τῆς πολιτείας ζητήματα, ἀλλὰ δὲν ἐπελαθόμην οὔτε τῶν πρὸς τὴν Θεσσαλίαν ὑποχρεώσεων μου καὶ εἰδικώτερον τῶν πρὸς τὴν ἐπαρχίαν Βώλου, ἥτις τυγχάνει καὶ ἡ ἐκλογικὴ περιφέρεια, ἐξ ἧς εἶχον τὴν τιμὴν νὰ ἐκλέγωμαι.

Ἐν ἐποχῇ τοῦ ἀκράτου κομματισμοῦ τὸ μεγαλότερον τῶν ἀγελαρχῶν ἐπιχείρημα ἦτο. ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐκλέγηται δίκην κορδονίου ὁλόκληρος ὁ συνδυασμὸς χάριν συνεργασίας *ἐν ταῖς γενικαῖς ἐπαρχιακαῖς ἀνάγκαις*. Ἡ ἀρτίως διαλυθεῖσα περίοδος — καθ' ἣν καὶ ἅπαντες οἱ ἐκ Θεσσαλίας συνάδελφοι εἰργάσθησαν ἐν ἐπαινετῇ ὁμοφωνίᾳ, συνεχῶς εἰς ἰδιαιτέρας συσκέψεις συνερχόμενοι, ὑπὲρ τῶν θεσσαλικῶν συμφερόντων — διέψευσεν ἴσως *πρώτην φοράν* καὶ τὸ περὶ τῶν γενικῶν τῆς ἐπαρχίας ἀναγκῶν ἄλλοτε λεγόμενον. διότι, καίτοι διῴσταμενος πρὸς τοὺς τέσσαρας συναδέλφους ἐν τῇ γενικῇ πολιτικῇ, ἐν πάσῃ ὁμῶς ἀρμονίᾳ συνειργάσθην μετ' αὐτῶν σχεδὸν περὶ ὅλων τῶν τοπικῶς ἐνδιαφερόντων τοὺς ἡμετέρους συμπολίτας ζητημάτων. Οὐδὲ ἀναιροῦνται ταῦτα ἐκ τῆς μικρᾶς διαφωνίας, ἥτις ἐπῆλθε

(1) Μετὰ τῶν τριῶν προνομιούχων νήσεων αἱ ὅλαι ἐκλογικαὶ περιφέρειαι εἶναι 71.

μετά τινος ἐξ αὐτῶν ἐν ζητήματι τινι τῆς ὁδοποιίας (§ 55) περὶ πράξεων προγενεστέρων τῆς ἐκλογῆς του, ὑπὲρ ὧν ἡμύνθη μάλλον ἔνεκα λόγων συγγενικῶν. Οὐδὲ συμφέρει ἄλλως τε ἢ *υπερβολικῇ ἐκ προαποφάσεως ὁμοφωνία*, ὡς ἀποδεικνύει καὶ ἡ ἐν τῷ λιμενικῷ ζητήματι διαφορὰ γνώμων, ἣτις βεβαίως δὲν συνετέλεσεν εἰς ζημίαν τῶν λιμενικῶν ἔργων Βώλου (§ 61). Εὐελπιστῶ, ὅτι τοῦτο ἀποδείχθήσεται καὶ ἐκ τῆς συνοπτικῆς ἀναμνήσεως τῶν τελεσθέντων.

§ 55. — Ὁδοποιΐα Πηλίου.

Οὐδεμία παρελείφθη εὐκαιρία καὶ καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς περιόδου (¹), ὅπως ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς βουλῆς γείνωσιν αἱ δέουσαι δυναταὶ ἐνέργειαι ὑπὲρ τῆς ὁδοποιίας ἐν Πηλίῳ καὶ ἰδίως πρὸς κατασκευὴν τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς μέχρι Καλῶν—Νερῶν καὶ ἐκεῖθεν διὰ μιᾶς μὲν διακλαδώσεως μέχρι Μηλῆνης διὰ τῆς Ἀφῆσου καὶ Χέρτου· δι' ἑτέρας δὲ μέχρι Ζαγοράς διὰ Νεοχωρίου, Τσαγκαράδας, Μουρέσεως καὶ Κισσοῦ. Ὁ διευθύνων τὴν ἐταιρίαν τῶν θεσσαλικῶν σιδηροδρόμων κ. Ε. δὲ Κηρύκος, φύσει φιλοπρόοδος καὶ εἰλικρινῶς ἀγαπῶν τὴν Θεσσαλίαν, συνδυάζων δὲ τὸ συμφέρον τῆς παρ' αὐτοῦ ἐκπροσωπούμενης ἐταιρίας πρὸς τὸ γενικὸν καλόν, μετὰ τὴν ἐναρξιν τῆς λειτουργίας τοῦ μέχρι Λεχωνίων τμήματος παρέσχε πᾶσαν δυνατὴν συνδρομὴν εἰς τὴν προκαταρκτικὴν συνεννόησιν καὶ μελέτην τῆς σχεδιαζομένης ὁδοῦ. Ἀλλὰ καὶ ἡ κυβέρνησις καὶ τὸ τμήμα τῶν δημοσίων ἔργων δὲν ὑστέρησαν εἰς ὅ,τι ἦτο δυνατόν· ἀτυχῶς ὁ ἐπεληθὼν πόλεμος καὶ ἡ τουρκικὴ κατοχὴ εἶχον διακόψει τὰς πρὸς τοῦτο ἐργασίας, ἐπαναληφθείσας ἀπὸ τοῦ Ἰουνίου 1898 συνεπεῖα παραστάσεων τῶν συναδέλφων καὶ ἐμοῦ.

Ἀμαξιτὸς ἀπὸ Βώλου εἰς Πορταρίαν.—

(¹) Τὰ προγενέστερα εἰς «Εὐθύναις» 95 σ. 61—8.

Ἐρωτήσιν ὑπέβαλον [5 Ἰουν. 95, σ. 116. Ἐπ. πρακτ. σ. 68] περὶ τῆς κατ' ἐπανάληψιν ἀναβληθείσης δημοπρασίας τῆς διὰ τοῦ κληροδοτήματος Παντ. Βασάνη κατασκευῆς τῆς ὁδοῦ ταύτης.—Τῇ 9 Ἰαν. 1895 ὁ ὑπουργὸς δούς τὰς πληροφορίες προσέθηκεν, ὅτι διέταξε τὰ δέοντα.

Ἀπὸ Μεχωνίων μέχρι τῆς γεφύρας τῆς Κουφάλας κατασκευάσθη ἀμαξιτὸς καὶ βραδυτέρον σιδηρᾶ γραμμὴ οὐχὶ ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἀμαξιτοῦ (κατὰ τὸ ἀρθ. 26 τῆς ἀπὸ 16 Δεκ. 1892 συμβάσεως μετὰ τῆς σιδηροδρομικῆς ἐταιρίας) χάριν ἐνὸς μόρου ἐργοστασίου δαπάνη τοῦ δημοσίου χρήματος καὶ χωρὶς ν' ἀποζημιωθῶσιν οἱ ἰδιοκτῆται τῶν ρυμτομηθέντων κτημάτων. ἐνῷ διὰ τῆς αὐτῆς δαπάνης ἦτο προτιμότερον νὰ ἐξακολουθήσῃ ἡ κατασκευὴ τμήματος ὁδοῦ τῆς μέχρι Καλῶν—Νερῶν ἀγούσης. Τῇ 13 Ἰουνίου 95 περὶ τούτου ὑπέβαλον ἐπερώτησιν (Ἐπ. πρακτ. σ. 124) καὶ ἐζήτησα πληροφορίας, ἀλλ' ἡ ὑπηρεσία τοῦ ὑπουργείου ἐκ τῶν πέντε ἐρωτήσεων μου ἀπήντησε μόνον εἰς τρεῖς:

Τῇ 4 Ἰουλ. 95 ἠγόρευσα διὰ μακρῶν περὶ τῆς ὁδοποιΐας ἐν Πηλῳ ἐν γένει εἰς ἀπόδειξιν, ὅτι δεδικαιολογημένως γογγύζουσιν οἱ ἀπὸ τῆς προσαρτήσεως βαρέως φορολογηθέντες καὶ διὰ τῶν ὀδικῶν φόρων Πηλιορεῖται, στερούμενοι δὲ τῶν μέσων τῆς συγκοινωνίας ἐπὶ ζημίᾳ ἀνυπολογίστῳ αὐτῶν καὶ τοῦ δημοσίου ταμείου. Τοὺς πληρωθέντας φόρους, ἐξ ὧν ἐλάχιστον ποσὸν ἐδαπανήθη διὰ τὴν κατασκευὴν ὁδῶν ὀλίγων χιλιομέτρων. ὑπελόγησα.—Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν κατατεθεισῶν ὡς ἄνω πληροφοριῶν ἀνέπτυξα τῇ 13 Ἰουν. 95 τὴν ἐπερώτησίν μου (σ. 852—855). Τῇ 6 Ἰουλ. 95 ἐζήτησα τὴν κατάθεσιν πληροφοριῶν ἐν σχέσει πρὸς τὴν παράβασιν τοῦ ν. ΒΣΔΗ' τῆς 9 Μαρτ. 1894 περὶ δημοτικοῦ λογιστικοῦ κατὰ τὴν κατασκευὴν τῆς διακλαδώσεως μέχρι τῆς γεφύρας τῆς Κουφάλας (σ. 940.—Ἐπ. πρακτ. σ. 348). Τῇ 18 Ἰουλ. 95 ἀνταπήντησα εἰς ἀπάντησιν τοῦ κ. Τοπάλη, δικαιολογήσαντος τὰ ἐν παρελθόντι χρόνῳ τελεσθέντα παρὰ τὴν γέφυραν τῆς

Κουφάλας (σ. 1361).—Τῇ 7 Φεβρ. 96 ὠμίλησα περὶ καλλιτέρου δρομολογίου τῶν θεσσαλικῶν σιδηροδρόμων μετὰξὺ Βώλου—Λαρίσης; [σ. 71].—Τῇ 16 Φεβρ. 96 ἐζήτησα νὰ κατατεθῇ ἡ ἔκθεσις μετὰ τοῦ σχεδιαγράμματος τῆς ἐπιτροπῆς, ἥτις εἶχε προκαταρκτικῶς μελετήσῃ τὸ σιδηροδρομικὸν συμπλέγμα τοῦ Πηλίου (σ. 216.—Ἐπ.πρακτ. σ. 81). Ὁ πρωθυπουργὸς κατέθηκε τὰ ζητηθέντα [24 Φεβρ. 96 σ. 391].

Τῇ 26 Φεβρ. 96 ἐνδιαφέρουσα ἐγένετο συζήτησις περὶ τῆς μελετωμένης σιδηροδρομικῆς ἐν Πηλίῳ γραμμῆς. Μετὰ τοὺς συναδέλφους κυρίους Τοπάλην καὶ Σχινᾶν, εὐρέως καὶ ἐπιτυχῶς ἀναπτύξαντας τὰ περὶ τοῦ θέματος τούτου, προσέθηκα τινὰ πρὸς συμπλήρωσιν γενικῶς περὶ αὐτοῦ καὶ περὶ τοῦ ὅλου ὁδικοῦ συμπλέγματος ἐν Πηλίῳ (σ. 417—18), ὑποβελών ἐν τέλει ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ σὺν τῇ ἀναφορᾷ τῶν κατοίκων Ἀλλῆς—Μεριᾶς καὶ σύστασιν, συνοπογραφεῖσαν ὑπὸ τοῦ κ. Σχινᾶ, ὅπως δαπάνη τοῦ δημοσίου ταμείου συνδεθῶσιν αἱ συνοικίαι τοῦ Ἀνω Βώλου καὶ ἰδίως τῆς Ἀλλῆς—Μεριᾶς μετὰ τῆς ἀμαξιτοῦ ἀπὸ Βώλου εἰς Πορταρίαν (Ἐπ. πρακτ. σ. 157).—Τῇ 16 Δεκ. 96 σύστασιν ὑπέβηλον περὶ ἐνισχύσεως τοῦ προσωπικοῦ τῆς ὑπηρεσίας πρὸς ἀποπεράτωσιν τῆς μελέτης διὰ τὴν κατασκευὴν σιδηροδρόμου ἐν Πηλίῳ (σ. 721.—Ἐπ. πρακτ. σ. 192).

Καὶ ἐκτὸς τῆς βουλῆς οὐδεμίαν παρέλιπον εὐκαιρίαν. ὅπως ὠθήσω κατὰ τὸ δυνατόν ζήτημα, ἐξ οὗ ἤρτηται τὸ εὐτυχές μέλλον καὶ ἡ ἀνάπτυξις τοῦ Πηλίου, ὥς τοῦτο εὐγλώττως καὶ πειστικῶς ἀπέδειξεν ὁ κ. Ε. Κηρύκος εἰς τὴν ἀπὸ 8 Σεπτεμβρίου 1896 ἐπιστολὴν του, ἣν ἀπηύθυνε πρὸς ἐμέ, ὅπως μοι δώσῃ τὰς ζητηθείσας πληροφορίας καὶ ἦν αὐθόρμητος καὶ ἐν ἀγνοίᾳ μου ἔσχῃ τὴν πρόνοιαν νὰ δημοσιεύσῃ (1). ἵνα πάντες λάβωσι γνῶσιν αὐτῆς.

(1) «Περὶ τῆς σχεδιαζομένης κατασκευῆς σιδηροδρόμου ἐν Πηλίῳ.—Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Κύριον Γεώργιον Φιλάρετον βουλευτὴν Βώλου». Ἐν Βώλῳ ἐκ τοῦ τυπογραφείου Ι. Φ. Μπέμπου εἰς 16ον σ. 16.

Ἐάν, ὡς δὲν ἀμφιβάλλω, μετὰ τοῦ αὐτοῦ ζήλου, δι' οὐ εἰργάσθησαν πάντες οἱ βουλευταὶ Βώλου τῆς διαλυθείσης περιόδου, συνεχίσωσι τὴν ἐργασίαν καὶ οἱ ἐκλεχθισόμενοι κατὰ τὴν προσεχῆ, ἔχω δι' ἐλπίδος, ὅτι αἱ εὐχαὶ τῶν Πηλειορειτῶν δὲν θὰ βραδύνωσι νὰ ἐκτελεσθῶσι, διότι τὸ εὐχάριστον συμπέρασμα ἐκ τῆς ἐπιτοπίου μελέτης τῆς δυσκολωτέρας μέχρι Ζαγοράς διακλαδώσεως πρὸ μικροῦ ἐγένετο γνωστόν. Κατ' αὐτὸ ἢ κατὰ χιλιόμετρον κατασκευὴ δὲν εἶνε κατὰ μέσον ὅρον ἀνωτέρα τοῦ προϋπολογισθέντος διὰ τὴν μέχρι Μηλίνης διακλάδωσιν. Διὰ τῆς ἐλπιζομένης δὲ ἀποπερατώσεως καὶ τοῦ σιδηροδρόμου Πειραιῶς — Λαρίσσης ἢ Θεσσαλίας καὶ μετ' αὐτῆς ὀλόκληρος ἢ Ἑλλάς θέλει λάβει ὅψιν πεπολιτισμένης χώρας, τὸ δὲ Πήλιόν μας, ἐν ἀπωτέρῳ μέλλοντι, ἑλληνικῆς Ἑλβετίας, ἥς ὑπὸ φυσικὴν ἔποψιν ὑπερτερεῖ ἕνεκα τῆς γειτνιαζούσης θαλάσσης τῶν μαγευτικῶν τριῶν κόλπων τοῦ Παγχαΐου, τοῦ Εὐβοϊκοῦ καὶ τοῦ Θερμαϊκοῦ.

§ 56. — Σχολεῖα.

Ἑλληνικά. — Ἐκτὸς τῶν ὧσων γενικῶς περὶ ἐκπαιδεύσεως ἐξέθηκα (§ 36, 37) πρέπει εἰδικώτερον περὶ τῶν σχολείων τοῦ Πηλίου νὰ προσθέσω τινά. Μὴ εἰσακουσθεῖσῶν τῶν καὶ ἰδιαίτέρως γενομένων εἰς τὸν ὑπουργὸν παραστάσεων μου, ἠναγκάσθην νὰ ὑποβάλω ἐπερώτησιν γενικῶς περὶ τῶν σχολείων τοῦ Πηλίου, ἰδίως δὲ περὶ τῶν ἑλληνικῶν τῷ κ. ὑπουργῷ, ἵνα λάβῃ — ὡς ἐν τῇ βουλῇ ἔλεγον — ταχέως τὴν δέουσαν μέριμναν πρὸς θεραπείαν, διότι τῇ ἀληθείᾳ ἀσύγγνωστον εἶνε ἐν ἐποχῇ καυχήσεως περὶ βελτιώσεως τῆς ἐκπαιδεύσεως νάναμιμνησκομεθα, ὅτι τὰ σχολεῖα τοῦ Πηλίου καλῶς ἐλειτουργοῦν ἐπὶ τουρκοκρατίας, ἤδη δὲ ποῦ μὲν μεγάλως ἐχειροτέρευσαν, ἀλλαχοῦ δὲ καὶ ἐντελῶς κατηργήθησαν. [21 Φεβρ. 96, σ. 120]. Τὰ σχολεῖα τοῦ Κισσοῦ καὶ Μουρέσεως λειτουργοῦντα ἐπὶ τουρκοκρατίας, κατηργηθέντα δὲ διὰ τῆς μεθόδου τῶν ἐκ-

παιδευτικῶν τελῶν, εἶχον συστηθῇ ἐκ νέου τῇ ἐπιμελείᾳ μου κατὰ τὸ ἔτος 1892. Ἀλλὰ καὶ πάλιν κατηργήθησαν ὑπὸ τῆς διαδόχου κυβερνήσεως· τὸ σχολεῖον τοῦ Νεοχωρίου ἦτο χωλὸν ἕνεκὰ ἐλλείψεως δευτέρας τάξεως τὸ δὲ τοῦ Λαύκου ἕνεκα ἀνεπαρκείας προσωπικοῦ. Καὶ περὶ τούτων ὠρισμένως ὑπέβαλον ἐπερώτησιν [Ἐπ. πρακτ. σ. 51]. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ὑπουργὸς οὐδὲν ἐνήργησεν, οὐδ' ἀπῆντησεν, ἠναγκάσθην νὰ κεντήσω τὸν σιγήσαντα μετὰ περισσοτέρας δριμύτητος [8 Μαρτ. 96, σ. 755], ἥτις ἀμέσως ἔφερε τὸν ὑπουργὸν εἰς τὸ βῆμα, ἵν' ἀπαντήσῃ τ' ἀκόλουθα :

«Δ. Πετρίδης (ὑπ. ἐπὶ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως). Ὁ ἀξιότιμος ἐκ Βώλου συνάδελφος διὰ τῆς ἐπερωτήσεώς του, τόσῳ αὐστηρῶς διατυπωθείσης, μάρτυρεῖ τὸν ἀξιέπαινον ζῆλον καὶ τὸ θερμὸν ἐνδιαφέρον. ὕφ' οὗ ἐμπνέεται ὑπὲρ τῶν ἐλληνικῶν σχολείων τῆς ἐπαρχίας αὐτοῦ· διότι καὶ διὰ προφορικῆς παραστάσεως ἔσπευσε νὰ μοὶ συστήσῃ τὴν ἀνασύστασιν τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ αὐτοῦ καταργηθέντων ἐσχάτως σχολαρχείων. Εὐδὴλον δὲ ὅτι διερμηνεύει ὁ κ. βουλευτὴς τὸ θερμὸν ὑπὲρ τῆς ἐκπαιδεύσεως ἐνδιαφέρον τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ, ὃπερ εἶνε φυλετικὸς χαρμηκτὴρ εὐγενέστατος, ἐκδηλούμενος διὰ τῆς πρὸς τοὺς ἀντιπροσώπους αὐτοῦ ἐντολῆς νὰ μεριμνήσωσιν ὑπὲρ τῆς παιδείας. Πολλοὶ δὲ τῶν ἀξιολόγων βουλευτῶν καὶ δὴ ἐκ Θεσσαλίας, ὡς ὁ ἀξιότιμος φίλος μου κ. Λυμπρίτης καὶ ἄλλοι, κατ' ἐπανάληψιν ἠξίωσαν νὰνασυσταθῶσι καταργηθέντα ἐλληνικὰ σχολεῖα. Ἀλλ' ἀτυχῶς αἱ οἰκονομικαὶ περιστάσεις, ὕφ' ἃς διατελεῖ τὸ κράτος σήμερον, καθιστῶσι δυσπλήρωτον τὸν εὐγενῆ τοῦτον πόθον τῶν κ. κ. βουλευτῶν. Εὐελπιστῶ δὲ ὅτι τάχιστα θέλει δοθῇ τῇ κυβερνήσει ἡ εὐχέρεια νὰ σπεύσῃ εἰς πλήρωσιν τόσῳ σοβαρᾷ σχολικῆς χρείας τοῦ λαοῦ».

Ὑπὲρ τοῦ ὑπουργοῦ ἐφάνη συνηγορῶν καὶ εἰς συνάδελφος ἐκ Βώλου, ἀλλ' εἰς ἀμφοτέρους ἔδωκα πάραυτα τὴν προσήκουσαν ἀπάντησιν [σ. 756].

Περὶ τοῦ Κασαβετείου παρθεναγωγείου
ἠναγκάσθην νὰ ἐπερωτήσω (27 Φεβρ. 96) τοὺς ὑπ. πῶν ἐσωτερικῶν καὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως, «διὰ τί κατ' ἀναμφισβήτητον παράβασιν τοῦ ἀπὸ 11 Ἰουν. 88 β. διατάγματος, δι' οὗ ἐνεκρίθη ὁ κανονισμὸς τῆς διοικήσεως τοῦ ἐν Ζαγοράῃ (τοῦ Πηλίου) Κασαβετείου παρθεναγωγείου, τὸ

δημοτικὸν συμβούλιον, ὅλως ἀναρμόδιον, προέβη εἰς τὴν παῦσιν τῆς διαχειριστικῆς ἐπιτροπῆς καὶ τὸν διορισμὸν ἄλλης, καὶ διὰ τί ὁ κ. Νομάρχης Λαρίσσης ἐνέκρινε τὴν παράνομον ταύτην πράξιν ; »

Περὶ τῆς ἱστορηλικῆς σχολῆς τῆς ἐν Βώλῳ κοινότητος (5 Δεκ. 96) σύστασιν περὶ διορισμοῦ διδασκάλου τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης [Ἐπ. πρακτ., σ. 116] ὑπεστήριξα «διότι — εἶπον—εἶναι ἄδικον, ἐκεῖνο τὸ ὅποῖον οἱ Ἰσραηλιταὶ εἶχον ἐπὶ τουρκοκρατίας, ἵνα μανθάνωσι τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, νὰ μὴ τὸ ἔχωσι σήμερον, ἀφοῦ εἶναι ἄριστοι συγγραμματικοὶ Ἑλληνας πολῖται καὶ ἔχουσιν αἰσθήματα ἐπίσης ἑλληνικά, ὥς οἱ λοιποὶ συμπολίται μου, μολονότι δὲ φίλεργοι, δὲν ἔχουσι κοινότητα εὐπορον, ὅπως ἄνταποκριθῇ καὶ εἰς τὴν ἀνάγκην ταύτην» [σ. 442].

Περὶ τῆς ἱστορικῆς σχολῆς τῶν Μηλεῶν ὑπέβαλον (12 Μαρτ. 96) σύστασιν πρὸς τοὺς κ. κ. ὑπ. τῶν ἐσωτερικῶν καὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως, «ἵνα λάβωσι πρόνοιαν, ὅπως μὴ ἐρειπωθῇ ἡ ἐπιμελεία τῶν διδασκάλων τοῦ γένους Γαζῆ, Κωνσταντᾶ καὶ Φιλιππίδου ἰδρυθεῖσα, ἥς τὸ κτίριον ἤδη ἀνήκει εἰς τὴν κοινότητα Μηλεῶν, χρησιμεύει δὲ ἀπὸ τῆς προσαρτήσεως τῆς Θεσσαλίας ὡς σχολαρχεῖον. Ἐπίσης παρακαλῶ νὰ ληφθῇ ἡ δέουσα μέριμνα πρὸς διατήρησιν τῆς ἐν αὐτῇ βιβλιοθήκης καὶ πρὸς σύνταξιν τοῦ καταλόγου τῶν ἐν αὐτῇ πολυτίμων βιβλίων» [Ἐπ. πρακτ. σ. 316 — 317]. Ἀτυχῶς ἡ ἕνεκα τοῦ πολέμου ἐπελθοῦσα θύελλα δὲν μοὶ ἐπέτρεψε νὰ ὑπομνήσω ταῦτα πάντα.

§ 57. — Ὑλοτομία, καυσοξύλεια, ἀνθρακοποιΐα.

Τὸ μὲν αἰ. πολλαὶ ἐλλείψεις τοῦ ν. ΒΡΕΒ' 13 Φεβρ. 93 περὶ δασῶν, ὡς ἐτροποποιήθη διὰ τοῦ ν. ΒΣΒ' 28 Δεκ. 93, τὸ δὲ ἡ παρερμηνεία καὶ ἡ διαστροφὴ αὐτοῦ ὡς ἐκ τῶν ἀρπακτικῶν διαθέσεων πολλῶν ἐκ τῶν ἐπιτετραμμένων τὴν ἐκτελεσίν του μεγάλην ταραχὴν καὶ δυσχέρεϊαν

ἔφερον εἰς τοὺς Πηλιορείτας, χωρὶς νὰ προστατεύωνται καὶ τὰ δάση, ὧν ἡ ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν εὐεργετικὴ ἐπίδρασις εἶνε κατὰδῆλος. Καταστροφὴ τῶν ὠραίων τοῦ Πηλίου δένδρων ἀφ' ἑνός, καταπιέσεις τῶν ἰδιοκτητῶν αὐτῶν ἀφ' ἑτέρου. Καὶ τὴν μὲν προστασίαν τῶν δασῶν πρωτίστως ὀφείλει νὰ αναλάβῃ ἡ πολιτεία διὰ τῶν ὀργάνων της, ἥτις ὅμως εἶνε ἀνεπαρκής, ἐὰν μὴ πάντες συντρέξωμεν εἰς τοῦτο καὶ ἐὰν μὴ ἐμπνευσθῇ ὑπὸ τῶν γονέων, τῶν δημοδιδασκάλων καὶ τῶν ἱερέων εἰς τὰς καρδίας παντὸς πολίτου, ὅτι τὰ δάση δὲν εἶνε μόνον πλοῦτος, δὲν εἶνε μόνον καλλωπισμὸς καὶ τέρψις, ἀλλ' εἶνε καὶ πηγὴ ὑγείας σώματος καὶ πνεύματος.

Εἰς τὴν ἐφαρμογὴν ὅμως τῶν νόμων τὸ σφάλμα εἶνε τῆς διοικήσεως καὶ ἰδίως τῶν κατωτέρων ὀργάνων αὐτῆς, ὧν αἱ πράξεις συνήθως μένουσιν ἄγνωστοι εἰς τὸ κέντρον. Ὅφειλω νὰ ὁμολογήσω, ὅτι παρὰ τῶν ἀρμοδίων ὑπαλλήλων τοῦ ὑπουργείου ἔλαβον περὶ τῆς ὀρθῆς ἐρμηνείας τῶν νόμων ἀκριβεῖς πληροφύριαι, εἰς ἃς ἐρείδόμενος ἐδημοσίευσα (εἰς «Βῶλον» 7 Μαΐου 95) ἐνυπογράφους ὁδηγίας ἐπὶ τῶν ἀναφυνέντων ζητημάτων ἥτοι 1) τῆς ἐλευθερίας πρὸς ἐκκοπὴν δένδρων ἐν κήποις, ἀμπελῶσι καὶ ἀγροῖς (μετὰ ἔκδοσιν ἀδείας ἀνευ πληρωμῆς τέλους ὑπὸ τοῦ οἰκονομικοῦ ἐφόρου ἢ τοῦ δασάρχου ἢ τῶν πρὸς τοῦτο ἐντεταλμένων εἰρηνοδικῶν Ἀργαλαστῆς, Ἀγίου Λαυρεντίου, Ζαγοράς, Μηλεῶν καὶ Φερῶν). 2) τῆς ἐλευθερίας πρὸς ἐκκοπὴν καυσξύλων κατὰ τὴν διάρκειαν ὀλοκλήρου τοῦ ἔτους. 3) ὡς πρὸς τὴν ἀνθρακοποιίαν, ὅτι ἦτο ἀνάγκη εἰς τὰ ὀρεῖνὰ μέρη νὰ ὀρισθῇ ὁ χρόνος τῆς ἐνάρξεως ἐνωρίτερον.

Τὸ δημοσίευσμά μου, ὁδηγήσαν τοὺς φορολογουμένους εἰς τὰ δικαιώματά καὶ καθήκοντά των, συνετέλεσεν εἰς τὴν μείωσιν τῶν πικραπόνων. Ἀλλ' ὑπῆρχεν ἀνάγκη καὶ αὐθεντικῶν ὁδηγιῶν. Διὰ τοῦτο κατ' ἀπόφασιν τῶν Θεσυχλῶν βουλευτῶν διετυπώθη ὑπόμνημα, ὅπερ, ἐνεχειρίσθη τῷ πρωθυπουργῷ. Ἀλλ' ἡ δέουσα ἐνέργεια ἐβράδυνε καὶ διὰ τοῦτο τῇ 8 Ἰουλ. 95 ἀνέπτυξεν ἐν τῇ βουλῇ τὰ σχε-

τικὰ ζητήματα [σ. 1004] καὶ ἔγγραφον δ' ἐπερώτησιν περὶ αὐτῶν ὑπέβαλον, δι' ἧς ὑπέδειξα τὴν ἀνάγκην ἐκδόσεως ἐγκυκλίου καὶ τῆς ἀναγνώσεως αὐτῆς ἐπ' ἐκκλησίαις. τὴν ἐκδοσιν δὲ διατάγματος, δι' οὗ νὰ ὁρισθῇ ἐποχὴ πρὸς ἀνθρακοποιίαν ἀπὸ τῆς 15 'Ιουλ. διὰ τὰ ὀρεινὰ μέρη καὶ ἐν τέλει ἐζήτησα τὴν καταδίωξιν τῶν παρανομούντων χωροφυλάκων, οἵτινες καὶ αὐτὴν τὴν καυσοξυλείαν εἶχον ἐμποδίζει [Ἐπ. πρακτ. σ. 417]. Ὁ πρωθυπουργὸς ἀπήντησεν, ὅτι διὰ μὲν τὴν ἀνθρακοποιίαν ἤθελεν ἐκδοθῇ ἡ δέουσα διαταγὴ, ὡς πρὸς δὲ τὰ λοιπὰ ὑπεσχέθη νὰ ἐκδώσῃ ἐγκύκλιον. Συμφώνως πρὸς ταῦτα ἐξεδόθη ἡ ἀπὸ 10 'Ιουλ. 95, δι' ἧς συγκοινοποιεῖται ἡ ἀπὸ 20 'Ιαν. 95 ὑπουργικὴ διαταγὴ μετὰ τῆς παραγγελίας, ὅπως αὕτη λάβῃ ὅσον οἶόν τε εὐρυτέραν δημοσίευσιν καὶ ἀναγνώσθῃ ἐπ' ἐκκλησίαις [ἀνετυπώθη εἰς «Βῶλον» 5 Αὐγ. 95].

§ 58. — Εἰσπρακτορες.

Ἐνθυμοῦμαι ἔτι τὰ ζῶντ' αὐτῶν Πηλιορειτῶν παράπονα, οἵτινες, ἀναγκαζόμενοι ἀπὸ τὰ ἀπώτατα τοῦ Πηλίου μέρη, νὰ μεταβαίνωσιν εἰς Βῶλον πρὸς ἀναζήτησιν τοῦ κ. ὑποταμίου, ἵνα πληρώσωσι μικροὺς φόρους, ἐπεβαρύνοντο διὰ τῶν ἐξόδων τοῦ ταξειδίου των καὶ τῶν ἡμεραργιῶν των. Πάντων τούτων αἰτία ἦτο ὁ ἐλαττωματικὸς ν. ΑΥΓΔ' τῆς 1 'Απριλ. 87 καὶ τὸ ἀπὸ 12 Μαΐου 87 ἐκτελεστικὸν διάταγμα, ἃμα δὲ ἡ κερδοσκοπικὴ ἐρμηνεία τῶν ὑποταμιῶν χάριν τῶν ποσοστῶν. ὅθεν εἶχε παύσει ἡ διὰ τῶν εἰσπρακτῶρων πληρωμὴ τῶν φόρων. Ἀμ' ἀρξαμένων τῶν βουλευτικῶν ἐργασιῶν ἀνεμνήσθην τὰς παρακλήσεις τῶν συμπατριωτῶν πρὸς τοῦτο ὑπέβαλα ἀναλυτικὴν σύστασιν [10 'Ιουν. 95. σ. 192.—Ἐπ. πρακτ. σ. 107]. Ὁ πρωθυπουργὸς ἀμέσως ἀπαντήσας, ὑπεσχέθη θεραπείαν [σ. 193]. —Τῇ 12 'Ιουν. 95 ἀνεκοίνωσα καὶ ἀνέπτυξα τηλεγράφημα τῶν κατοίκων Ἀργαλαστῆς περὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος [σ. 213]. —Συνεπεία τῶν παραστάσεων μου καὶ τῶν ὑπὸ τῶν συναδελφῶν ἐκ Βῶλου γενομένων διετάχθησαν τὰ δέοντα.

§ 59. — Ὑποτελωνεῖα.

Ἀγριᾶς. — Συζητουμένου τοῦ νμσχδ. περὶ καταργήσεως καὶ συστάσεως τελωνειακῶν θέσεων *υπεστήριξα* [14 Ἰουν. 95, σ. 288] τὴν ὑπουργικὴν πρότασιν περὶ προαγωγῆς τοῦ τελωνειακοῦ σταθμοῦ Ἀγριᾶς εἰς ὑποτελωνεῖον τρίτης τάξεως, ἣτις καὶ ἐψηφίσθη (ἀρθ. 2. β' ν. ΒΤΔ' 4 Ἰουλ. 95).

Χορευτοῦ. — Διὰ τοῦ δ. τῆς 3 Ἰουν. 85 εἶχεν ἀπαγορευθῆ ἡ εἰσαγωγὴ ἐμπορευμάτων εἰς τὰ ὑποτελωνεῖα Χορευτοῦ καὶ Ταμουχάρεως. Ἐπὶ τῇ προτάσει μου τότε ὁ κ. Δηλιγιάννης διὰ τοῦ ἀπὸ 27 Σεπτ. 85 δ. διέταξε τὴν ἀνασύστασιν τοῦ ἐν Χορευτῷ, οὐχὶ δὲ καὶ τοῦ τῆς Ταμουχάρεως. Ἀλλὰ βραδύτερον κατηργήθη καὶ αὗτις τὸ ἐν Χορευτῷ. Τοῦτου ἔνεκα ὑπέβαλον [14 Ἰουν. 95, σ. 288] πρότασιν περὶ ἀνασυστάσεως αὐτοῦ [Παράρτ. σ. 154, ἀρ. 146.] — Ὑποβληθέντος καὶ ἑτέρου ὑπουργικοῦ νμσχδ. (2 Δεκ. 96) περὶ ἀνασυστάσεως ἄλλων ὑποτελωνείων, οὐδεμία ἐλήφθη πρόνοια περὶ τοῦ ἐν Χορευτῷ. Διὰ τοῦτο ἐπανελάβον τροπολογίαν μετὰ αἰτιολογικῆς ἐκθέσεως [5 Δεκ. 96, σ. 442. — Παράρτ. σ. 152, ἀριθ. 142], ἐπὶ τῆς ὁποίας ὁμως δὲν ἐδόθη εὐκαιρία ν' ἀποφανθῇ ἡ βουλὴ, μὴ συζητηθέντος οὐδὲ τοῦ ὑπουργ. νμσχδ. ἔνεκα τοῦ πολέμου.

§ 60. — Ἐξαγωγὴ ἐλαιῶν καὶ σύκων.

Ὁ βαρὺς δασμὸς διὰ τὰς εἰς Ρωσσίαν εἰσαγομένας ἐλαίας σπουδαίως ζημιοῖ τὸ σημαντικώτερον τοῦ Πηλίου προϊόν. Ἐπὶ ταῖς διαδόσεσιν, ὅτι διαπραγματεύσεις διεξήχοντο μεταξὺ τῆς ἐλληνικῆς καὶ τῆς ῥωσικῆς κυβερνήσεως πρὸς ὑπογραφὴν ἐμπορικῆς συμβάσεως, ἔθιξα μὲν τὰς περὶ τῆς συμβάσεως φήμας τῇ 5 Ἰουν. 95 [σ. 116], ἀλλὰ καὶ κατηγορηματικὴν προεκάλεσα ἀπάντησιν τῆς κυβερνήσεως τῇ 28 Ἰουν. 95, ὅτε, ἀπόντος τοῦ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν, ὁ πρωθυπουργὸς μοὶ ἀπήντησεν, ὅτι εἰς τὰς διαπραγματεύσεις «εἶχεν ἐγκαταλειφθῇ τὸ ζήτημα τῶν ἐλαιῶν» [σ. 674].

Πάρχυτα ἔσπευσα νὰ ὑποβάλω σύστασιν, ὅπως συμπεριληφθῶσι καὶ αἱ ἐλαῖαι ἐν τῇ συμβάσει, ἀλλ' ὁ πρωθυπουργὸς μοὶ ἀπήντησε μετὰ διπλωματικῆς ἐπιτηδειότητος: «Αἱ συμβάσεις, ὡς γνωρίζετε, καταρτίζονται διὰ τῆς συναινέσεως τῶν συμβαλλομένων» [αὐτόθι]. Ἐκ τῆς ἀπαντήσεως ταύτης καὶ ἐκ τῶν πληροφοριῶν μου φοβοῦμαι, ὅτι χάριν ἄλλων προϊόντων θὰ θυσιάσθῃ ἡ ἐλαία, ἐὰν μὴ συντονωτέρα καὶ ἔγκαιρος γείνη ἐνέργεια ὑπὸ τῶν ἀπανταχοῦ ἐλαιοκτημόνων. Τοῦτο μοὶ φαίνεται ἀπεδείχθη καὶ ἐκ τῆς συζητήσεως, ἥτις ἐγένετο τῇ 2 Μαρτ. 96, ὅτε ἰδηλώθη ὅτι ἡ ρωσικὴ κυβέρνησις εἶχε δεχθῇ τὴν μείωσιν τοῦ φόρου τῆς εἰσαγωγῆς ἐπὶ τῶν ἐλαίων καὶ τῶν σῦκων, ἀλλ' ὅτι χάριν τῆς σταφίδος, εἰς ἣν αἱ ἀξιώσεις τῆς ἐλληνικῆς κυβερνήσεως ἦσαν μεγάλαι, παρημελοῦντο αἱ ἐλαῖαι καὶ τὰ σῦκα. Καὶ ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ διεμαρτυρήθη, παρακαλέσας θερμότατα τὴν κυβέρνησιν νὰ προστατεύσῃ τὰς ἐλαίας καὶ τὰ σῦκα, ἐπίσης ὡς τὴν σταφίδα [σ. 571].

§ 61. — Λιμενικὰ ἔργα Βώλου.

Μεταξὺ τῶν σπουδαιότερων ἐντολῶν, ἃς ἔλαβον παρὰ τῶν ἐκλογέων μου ἐν σχέσει πρὸς τὰ γενικὰ τῆς ἐκλογικῆς περιφερείας καὶ δὴ θεσσαλικά συμφέροντα, ἦτο ἡ ἐπαγρύπνησις κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν λιμενικῶν ἔργων Βώλου, διότι ὡς ἐκ τῶν ἀναφυέντων προσκομμάτων ἐπὶ προδήλῳ ζημίᾳ τοῦ λιμενικοῦ ταμείου εἶχε μεγάλως κλονισθῇ ἡ πεποιθήσις πάντων. Εὐκόλως κατενόησα τὴν σπουδαιότητα τῶν ἐνδοιασμῶν καὶ τοὺς ἀπειλουμένους κινδύνους οὐ μόνον εἰς τὸ λιμενικὸν ταμεῖον ἀλλ' εἰς τὸ ἔργον ἐν συνόλῳ, ἐμμέσως δὲ καὶ εἰς τὸ θεσσαλικὸν ἐμπόριον καὶ προσετι εἰς τὸν καλλωπισμὸν τῆς νύμφης τοῦ Παγασσητικοῦ κόλπου.

Ἐπισταμένως ἐμελετήσα ἀπάσας τὰς λεπτομερείας τοῦ ἔργου, ἐνόμισα δέ, ὅτι ἀμύνομαι ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τοῦ λιμενικοῦ ταμείου καὶ ὅτι συντελῶ εἰς τὴν ταχεῖαν ἀποπεράτωσιν τοῦ ἐν προγενεστέρῳ ἐποχῇ σχεδιασθέντος

λιμένος ἐπὶ τῇ ἐλπίδι τῆς ἐν τῷ μέλλουτι βελτιώσεως αὐτοῦ, ἐὰν ἀντετασσόμενην εἰς τὰς ἐπικινδύνους τῶν ἐργολάβων προτάσεις καὶ ἀδίκους ἐπιθέσεις μετὰ θάρρους καὶ ἀμεροληψίας. οὐδένα προσωπικῶς καταδιώκων, ἀλλὰ καὶ πρὸ οὐδενός ὀπισθοχωρῶν. Εἰς ἐμὲ δὲν ἀνήκει νὰ κρίνω, ἐὰν ἐπέτυχον τοῦτο· εὐελπιστῶ ὅμως, ὅτι δὲν παρέλιπον νὰ πράξω ἀπ' ἀγαθοῦ τοῦ συνειδότος ὅτι ἀπὸ ἐμὲ ἐξήρτητο.

Τὸν ἀγῶνα ἤρξατο εἰς βουλευτῆς Τρικκάλων, ζητήσας (10 Ἰουν. 95) τὴν καταθεσιν ἐγγράφων. Τῇ 19 Ἰουν. 95 ἔσπευσα νὰ ζητήσω καὶ ἄλλα ἐγγράφα [σ. 384. — Ἐπ. πρακτ. σ. 184]. ἐντεῦθεν προεκλήθη συζήτησις, εἰς ἣν μετέσχον καὶ οἱ κ. κ. Κριεμάδης, Δημητριάδης καὶ Τοπάλης, πρὸς δὲ τοὺς ἐναντιοφρονοῦντας ἀμέσως ἀπήντησεν ὁ κ. Σχινᾶς καὶ ἐγὼ [σ. 386].

Ἐπὶ τῇ μεταθέσει τοῦ εἰρηνοδίκου κ. Χαμαρτου, ὅστις ὡς πρόεδρος τῆς λιμενικῆς ἐπιτροπῆς τῇ ὁμοφώνῳ συμπράξει καὶ τῶν μελῶν αὐτῆς εὐσυνειδήτως ὑπερήσπισε τὰ συμφέροντα τοῦ λιμενικοῦ ταμεῖου καὶ ἐπὶ τῇ παρὰσκευαζομένη μείζονι ἐκβαθύνσει πρὸ τῆς ἀποτετρατώσεως τοῦ ἐγκριθέντος σχεδίου ἐπηρώτησα τὸν ὑπ. τῶν ἐσωτερικῶν [σ. 1040. — Ἐπ. πρακτ. σ. 429], ὅστις ἔδωκε πληροφορίας τινὰς ἀνεπαρκεῖς, εἰς τὴν ἐντεῦθεν δὲ προκληθεῖσαν συζήτησιν συμμετέσχον καὶ οἱ κ. κ. Κριεμάδης καὶ Σχινᾶς. ἀλλὰ προανήγγειλα τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐπερωτήσεώς μου εἰς ἄλλην συνεδρίαν [σ. 1043], ἥτις ὅμως ἀνεβλήθη τῇ 13 Ἰουν. ἕνεκα τοῦ προκεχωρημένου τῆς ὥρας [σ. 1180]. Τὴν ἐπιούσαν ὁ ὑπ. τῶν ἐσωτερικῶν κατέθηκεν ἐγγράφον τινα ἐκ τῶν παρ' ἐμοῦ ζητηθέντων [σ. 1218], ὅτε ἔδηλωσα, ὅτι μετὰ τὴν μελέτην αὐτῶν ἤθελον ἐπανέλθει. Τοῦ κ. Τοπάλη ἐπιμένοντος νὰ γείνη ἀμέσως ἡ συζήτησις, προεκλήθη προκαταρκτικὴ τοιαύτη [σ. 1219—1220]. Κατὰ τὴν ταχθεῖσαν ἡμέραν (17 Ἰουλ.) ἀνέπτυξα τὴν σχετικὴν ἐπερωτήσιν μου [σ. 1320—2]. Ἀλλὰ τότε οἱ ἐναντιοφρονοῦντες δὲν ἔλαβον μέρος. Τὴν ἐπιούσαν ὅμως ἀπήντησεν ὁ κ.

Τοπάλης, εἰς δὲν ἀπὸ τῆς θέσεώς μου ἀνταπήντησα συντόμως [σ. 1361—2], διότι ἦτο ἡ παραμονὴ τῆς λήξεως τῶν ἐργασιῶν τῆς συνόδου, ἡ δὲ βουλὴ ἔσπευδεν εἰς τὴν ψήφισιν τῶν ἐπειγόντων νομοσχεδίων.

Τῇ 16 Μαρτ. 96 ἀνεκοίνωσα εἰς τὴν βουλὴν τηλεγράφημα τῶν κατοίκων Βώλου περὶ τῶν λιμενικῶν ἔργων [σ. 1082].—Τῇ 5 Αὐγ. 96, ἀπούσης τῆς βουλῆς, ἀπηύθυνα ἐκ Βώλου πρὸς τὸν ὑπ. τῶν ἐσωτερικῶν τηλεγράφημα, διὰ δὲ τοῦ ἀπὸ 12 Αὐγ. 96 ὑπομνήματός μου πρὸς αὐτὸν παρεκάλεσα νὰ μελετηθῇ ἐπισταμένως ἡ διαμαρτυρία τῶν μελῶν τῆς ἐπιτροπῆς κυρίων Δ. Σπυρίδου, Ε. Ἀγγελίδου καὶ Ἰ. Σαράτση ἐν σχέσει πρὸς τὸ ἀνακινήθην ζήτημα περὶ ἐκσκαφῆς ἀσκόπου ὑπὸ τύπον κατασκευῆς προσθέτου λιμενίσκου.

Ἐπὶ τῇ παύσει τοῦ ἀρχαιότερου μέλους τῆς λιμενικῆς ἐπιτροπῆς, τοῦ κ. Δ. Σπυρίδου, ὅστις εὐλόγως δύναται νὰ ὀνομασθῇ «ὁ Κέρβερος τοῦ λιμένος», ἠναγκάσθην μετὰ μακρὰν σιγὴν νὰ φέρω καὶ αὐθις τὸ λιμενικὸν ζήτημα ἐνώπιον τῆς βουλῆς [21 Δεκ. 96, σ. 869], ὑποβαλὼν καὶ αἵτησιν πολλῶν συμπολιτῶν, ὅπως μὴ ἐπιτραπῇ τροποποιήσεις τῆς συγγραφῆς τῶν ὅρων καὶ ζητήσας τὴν κατάθεσιν πολλῶν ἐγγράφων χρησίμων διὰ τὴν συζήτησιν [Ἐπ. πρακτ. σ. 217—218], ἣτις ὁμως ἐματαιώθη ἕνεκα τοῦ ἐπελθόντος πολέμου καὶ τῆς ξενικῆς κατοχῆς.

Ἔστωσαν βεβαιοτάτοι οἱ ἐνδιαφερόμενοι, ὅτι πᾶν ὅ,τι ἐνήργησα οὐδένα προσωπικὸν εἶχε λόγον καὶ ὅτι ἡ νῦν γενομένη ἀνάμνησις τῶν ἐνεργειῶν μου ὡς μόνον σκοπὸν ἔχει τὴν λογιδοσίαν τῶν πεπραγμένων πρὸς τοὺς ἐντολεῖς μου ἐπὶ ζητήματος ἐκτάκτως ἐνδιαφέροντος, ὅπερ δὲν ἦτο πρόπον ν' ἀποσιωπῇσω. Οὐδόλως ὁμως ἐννοῶ νὰ ἐπιρρίψω μομφὴν εἰς τοὺς ἐκ πεποιθήσεως, ὡς ὑποθέτω, ἀντιταχθέντας ὡς πρὸς τοῦτο εἰς τὰς ἐμὰς ἐργασίας.

§ 62.—Ἀλυκὴ Βώλου.

Ἐκ τῆς γενομένης εἰς τὴν ἀλυκὴν ἐπισκέψεώς μου ἐπεί-

σθην. ὅτι ἡ κυβέρνησις μεγάλως εἶχε παραμελήσει τὴν καλλιέργειαν αὐτῆς. "Οθεν, προκειμένου νὰ συζητηθῇ τὸ νμσχδ. περὶ καλλιιεργείας τῶν ἀλυσκῶν δι' ἐργολαβίας, ἐζητήσα (28 Φεβρ. 96) τὰς ἀκολούθους πληροφορίας :

« 1) Τίς ὁ προϋπολογισμὸς δαπανῶν διὰ τὰ ἔτη 1890—1894, ὁποῖον ποσὸν ἐξ αὐτῶν ἐδαπανήθη, ἐπὶ πόσον εἰργάσθη τὸ προσωπικὸν καὶ ὁπόση ἡ παραγωγὴ τοῦ ἄλατος ἐνιαυσίως ; 2) Ἀντὶ πόσου ἐγένετο ἡ μίσθωσις διὰ τὸ ἔτος 1895, ὁποῖος ὁ προϋπολογισμὸς τῆς δαπάνης, ὁποῖον ποσὸν ἐδαπανήθη καὶ ὁποῖα ἡ παραγωγὴ διὰ τὸ ἔτος 1895; » [Ἐπ. πρακτ. σ. 189].

Αἱ ζητηθεῖσαι πληροφορίες κατετέθησαν (7 Μαρτ. 96, σ. 691), ἀλλὰ δὲν ἐδημοσιεύθησαν ἐν τῷ παραρτήματι. Ἐξ αὐτῶν πληροφοροῦμεθα ὅτι ἡ μεγαλειτέρα παραγωγὴ ἐγένετο ἐν ἔτει 1890, ὅτε ἡ μὲν ἐγκριθεῖσα δαπάνη δι' ἡμερομισθίων εἶχεν ὁρισθῇ εἰς δραχ. 16,233, τὸ δαπανηθὲν ποσὸν ἀνῆλθεν εἰς δρ. 16,789, ἡ δὲ παραγωγὴ τοῦ ἄλατος ἀπὸ Ἀπριλίου μέχρις Ὀκτωβρίου ἀνῆλθεν εἰς ὀκτάδας 833.613 καὶ ὁ μέσος ὅρος τῆς κατ' ὀκτὼ δαπάνης εἰς λεπτὰ 2, ἐν ᾧ ἡ παραγωγὴ προέβη μαιουμένη μέχρις ὀκτᾶδων 263.884 κατὰ τὸ ἔτος 1894, ὅτε τὸ μὲν προϋπολογισθὲν ποσὸν ὠρίσθη εἰς δραχ. 14,310, τὸ δαπανηθὲν εἰς δραχ. 12.065, ὁ δὲ μέσος ὅρος τῆς δαπάνης κατ' ὀκτὼ εἰς λεπτὰ 4 καὶ ⁶⁰/₁₀₀. Ἐν ἔτει δὲ 1895 ἐκαλλιιεργήθη ἐργολαβικῶς ἀντὶ δραχ. 12.796 καὶ παρήγαγεν ὀκτᾶδας 556.382 ἥτοι ἡ κατὰ μέσον ὅρον δαπάνη κατ' ὀκτὼ κατεβιβάσθη εἰς λεπτὰ 2 καὶ ⁶⁰/₁₀₀.

§ 63.—Βοιθνής Λίμνη.

Πολλὰ καὶ δίκαια εἶχον ἀκούσει παράπονα κατὰ τὴν εἰς Κανάλια ἐπίσκεψίν μου (Ἰούλ. 95) περὶ τῶν ἐκθέσμων ἐνεργειῶν τῶν ὑπαλλήλων τῆς κυβερνήσεως ἐναντίον τῶν ἰδιοκτητῶν τῶν περὶ τὴν λίμνην γαιῶν, αἵτινες ὡς ἐκ τῶν πλημμυρῶν ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν καλύπτονται ἐκ τῶν ὑδά-

των τῆς λίμνης, τούτου δ' ἔνεκεν ἡ κυβέρνησις ἀπεπειροῶθη νὰ χαρακτηρίσῃ αὐτὰς ὡς ἐθνικὰς, καίτοι τὸ ἄρθρον 28 τοῦ ν. ΑΤΜΔ' 30 Δεκ. 85 ρητῶς ἀπαγορεύει τὴν ἐφαρμογὴν τῶν περὶ ἐθνικῶν γαιῶν καὶ φυτειῶν νόμων ἐν ταῖς νέαις ἐπαρχίαις. Πρὸς κατὰ πᾶσιν τῶν παρανομιῶν τούτων ἐπὶ τῇ πρῶτῃ τὸν ὑπ. τῶν οἰκονομικῶν (16 Νοεμβρίου 96, σ. 51.—'Επ. πρακτ. σ. 27), ὅτε οὗτος ἐδικαιολογήθη παραστήσας, ὅτι αἱ ἐργασίαι τῶν ἀρχῶν δὲν ἐσκόπουν τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ νόμου περὶ ἐθνικῶν γαιῶν, ἀλλὰ μελέτας πρὸς ἐξακρίβωσιν τῶν ἐν τῇ λίμνῃ γενομένων μεταβολῶν ἔνεκα τῶν πλημμυρῶν [σ. 51]. Ἴσως(;)...

§ 64.—Κατασκευὴ οἰνοπνεύματος («τσάιπρου»).

Εἰς πολλάς κωμοπόλεις τοῦ Πηλίου καὶ ἰδίως εἰς τὰς ἀνατολικὰς πτωχοὶ κτηματῖαι ἐδικαιούντο νὰ κατασκευάζωσιν εἰς μικρὰς ποσότητας τὸ λεγόμενον «τσάιπρον» ἐκ μούρων, σιτηπότην μῆλων, δύκων καὶ κομάρων. ὅπερ ἐχρησίμευεν εἰς ἰδίαν τῶν χρῆσιν ὡς ἀντιμιασματικὸν ἢ ὀρεκτικὸν ποτόν. Διὰ τοῦ περὶ φρουρολογίας τοῦ σταφιδοκάρπου τελευταίου ν. τῆς 24 Ἰουλ. 95, ἐν κατεψήφισα (12 Ἰουλ. 95, σ. 1144), ἀπηγορεύθη ἡ ἐν τῷ κράτει ἀπὸ σταξίς ἐξ ἐτέρων ὕλων πλὴν τῶν ἐκ τῶν ἀμπέλων καὶ σταφιδάμπέλων (ἄρθρ. 12) κατὰ τοῦ παραβάτου ἡπειλήθη πρόστιμον δραχ. τρισχιλίων καὶ ἄλλαι παρὰ κόλουθοι ποῖναι (ἄρθρ. 18).—Πρὸς θεραπείαν τοῦ κακοῦ τούτου κατὰ τὴν ψήφισιν τοῦ ν. ΒΥΚΕ' 6 Μαΐου 96 ἐπίσης περὶ φρουρολογίας σταφιδοκάρπου ἐγένετο δεκτὴ ἡ παρ' ἐμοῦ ὑποβληθεῖσα (8 Μαρτ. 96 σ. 786) ἐπὶ τοῦ ἄρθ. 11 τροπολογία (1)

(1) Τῇ ἐπιμελείᾳ τοῦ κ. Δάλλη εἶχε παρασκευασθῇ ἡ ἀπὸ 12 Φεβρ. 96 τροπολογία, ἣτις ὑπεγράφη καὶ παρ' ἄλλων βουλευτῶν, ἀλλὰ τὴν στιγμὴν τῆς ψηφοφορίας, τὸ μὲν προεδρεῖον δὲν εἶχε πρόχειρόν τὴν τροπολογίαν ταύτην, οἱ δὲ ὑπογράψαντες συνέπεσε ν' ἀπουσιάζωσι καὶ διὰ τοῦτο ὑπέβαλον ἐγὼ τὴν ψηφισθεῖσαν.

προσθεμισῶν ἐν τῷ νόμῳ μετὰ τὴν λέξιν τῶν «σταφιδάμπελων,» τῶν λέξεων «τῶν σύκων, κομάρων, συκομούρων, μήλων, κορομήλων» [Ἐπ. πρακτ. σ. 286].

§ 65.—Φορολογία ἐλαίου καὶ ἐλαιῶν.

Ὅποιαν πάντοτε ὑπεστήριξα γνώμην περὶ τῆς φορολογίας τοῦ ἐλαίου καὶ τῶν ἐλαιῶν εἶνε γνωστὸν («Εὐθύσαι,» 1895 σ. 53). Θελήσας νὰ συνεχίσω τὴν ἐργασίαν μου ἐκείνην ἔθιξα τὰ περὶ τούτου κατὰ τὴν γενικὴν τοῦ προϋπολογισμοῦ συζήτησιν [14 Ἰουλ. 95 σ. 1238]. Ἐκλεγείς μέλος τῆς ἐπιτροπῆς τοῦ προϋπολογισμοῦ διὰ τὸ ἔτος 1896, εὐρέως ἀνέπτυξα ἐνώπιον αὐτῆς τὸ θέμα τοῦτο, ἐντεῦθεν δὲ προεκλήθη μακρὰ συζήτησις, ἥς τὸ πόρισμα καὶ κατεχωρίσθη ἐν τῇ εἰς τὴν βουλὴν ὑποβληθείσῃ ἐκθέσει καὶ ἐξ ἧς ἀποσπῶ κατὰ λέξιν τὸ ἀκόλουθον χωρίον:

«Τὰ ἐκ τῶν ἐλαιοφόρων ἐπαρχιῶν μέλη τῆς ἐπιτροπῆς διὰ μακρῶν κατέγειναν ν' ἀποδείξωσι τὸ δυσανάλογον καὶ καταθλιπτικὸν τῆς φορολογίας ταύτης. Ὁ βουλευτὴς Βώλου κ. Φιλάρετος, καταδείξας τὴν ἀνισότητά μεταξὺ τῆς ἐλαιοδεκάτης καὶ τοῦ φόρου τῶν δημητριακῶν καρπῶν, ἣν ἀνωμολόγησε καὶ ἡ κυβέρνησις, ὑποβίβάσασα εἰς ἕκτην ἐν Θεσσαλίᾳ τὴν ἐπὶ τῶν δημητριακῶν φορολογίαν, συνέστησε τὴν ἀντικατάστασιν τοῦ τρόπου τῆς φορολογίας διὰ τῆς ἐπιβολῆς ἀνιλόγου φόρου ἐπὶ τῆς μεταφορᾶς, ὡς ἐπὶ τῶν ἐλαιῶν. Κατὰ τὸν εἰσηγητὴν τῆς προτάσεως, διὰ τῆς προτεινομένης μεταβολῆς ἐκτὸς τοῦ ὁμοιομόρφου τῆς ἐπὶ τοῦ προκειμένου φορολογίας θέλει πολὺ πλείοτερον ἀσφαλισθῶσι τὰ συμφέροντα τοῦ Δημοσίου. Ἐν γένει, ἀσχετῶς πρὸς τὴν προτεινομένην μεταρρύθμισιν, ὁ φόρος κρίνεται ὡς ὑπερόγκος, ἀνερχόμενος μετὰ τοῦ δημοτικοῦ εἰς 12 $\frac{1}{2}$ τοῖς $\frac{1}{100}$ ἐπὶ τοῦ ἀκαθαρίστου, εἰς 40 δὲ τοῖς $\frac{1}{100}$ ἐπὶ τοῦ καθαρῷ εἰσοδήματος. Ἡ ἐπιτροπὴ συνιστᾷ τὴν ἐπάνοδον αὐτοῦ εἰς 7 τοῖς $\frac{1}{100}$ » [Παράρτ. 6' συν. σ. 335].

Τὴν πρότασίν μου περὶ μειώσεως τοῦ φόρου ἀνέπτυξα καὶ ἐνώπιον τῆς βουλῆς κατὰ τὴν γενικὴν τοῦ προϋπολογισμοῦ συζήτησιν [15 Μαρ 96, σ. 1005]. Ἀτυχῶς ὅμως δὲν εἰσηκούσθη, διότι εὐκόλως μὲν ἐπιβάλλονται ἐπαγχεῖς καὶ δυσανάλογοι φόροι, ἀλλὰ μετὰ μεγάλης δυσχερείας ἀποφατίζεται ἡ ἀνακούρσις τῶν φορολογουμένων.

§ 66. — Διάφορα (Ἐπαρχιακά).

1. — Πρὸς παράδοσιν τοῦ ἀρχείου τῆς κοινότητος Κισσου συμφώνως τῇ ἀποφάσει τοῦ νομικοῦ συμβουλίου εἰς τὸ κοινοτικὸν συμβούλιον ὑπέβαλον ἐπερώτησιν [1 Ἰουλ. 95. — Ἐπ. πρακτ. σ. 299].

2. — Σύστασιν περὶ ἀτμοπλοῖκῃς συγκοινωνίας μετὰ τῆς Ζαγοράς, ὑποβληθεῖσαν καὶ ἄλλοτε, ἐπανέλαβον [11 Ἰουλ. 95, σ. 1089. 1090].

3. — Τηλεγράφημα τοῦ κ. Ἀριστείδου Καρτάλη, δι' οὗ κατηγγέλλοντο παρανομίαι τοῦ νομάρχου Τρικκάλων, ἀποσταλὲν μοι, ἀνεκοίνωσα ζητήσας νὰ γείνη ἡ δέουσα ἔρευνα [2 Φεβρ. 96, σ. 44].

4. — Σύστασιν περὶ τῶν δημοτικῶν προϋπολογισμῶν τοῦ Πηλίου καὶ ἰδίᾳ πρὸς ἐκδίκασιν τῆς ἐφέσεως τοῦ δημάρχου Σπαλάθρων διὰ τὸ ἔτος 1896 ὑπέβαλον [19 Μαρτ. 96. — Ἐπ. πρακτ. σ. 451].

5. — Σύστασιν περὶ ἰδρύσεως εἰδικοῦ πταισματοδικείου καὶ περὶ διορισμοῦ εἰδικοῦ ὑποθηκοφύλακος ἐν Βώλῳ ὑπέβαλον [21 Δεκ. 96, σ. 869. — Ἐπ. πρακτ. σ. 217] κατὰδείξας τὴν περὶ τούτου ἀνάγκην. Τὰ ἐπελθόντα γεγονότα τοῦ πολέμου δὲν μοι ἐπέτρεψαν νὰ ἐπαναλάβω καὶ ἐπιμείνω εἰς αὐτήν.

6. — Τὰ περὶ σιγαροφύλλων ὑπόμνημα τῶν καπνοπωλῶν Βώλου ὑπεστήριξα κατὰ τὴν συζήτησιν τοῦ σχετικοῦ νομοσχεδ. (21 Μαρτ. 96, σ. 1233).

7. — Περὶ τῆς ἐν Βώλῳ Ἰσραηλιτικῆς κοινότητος καὶ πρὸς ὑποστήριξιν τῶν ἀρχῶν ἀνεξιθρησκείας ἔλαβον τὴν εὐκαιρίαν—ὅτε ἐν συζητήσει εἰς τῶν συναδέλφων περιφρονητικῶς ἀνέφερε περὶ "Ἕλληνας τινὸς προξένου, ὡς ὄντος Ἰουδαίου—νὰ τῷ ἀπαντήσω τάκόλουθα : α . . . Ἐγὼ δὲν ἔχω τὴν προκατάληψιν κατὰ τῶν Ἰουδαίων. Ἐχω εἰς τὴν πατρίδα μου λαμπροὺς συμπολίτας Ἰουδαίους . . . » [7 Δεκ. 96, σ. 467].

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΙ ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΚΑΤΟΧΗ.

§ 67. — Βουλευτικὸν ἡμερολόγιον.

« . . . Ἡ ἐντολὴ εἶναι βαρεῖα ὡς ἐκ τῶν ἀνωμάλων συνταγματικῶν περιπετειῶν καὶ τῶν ἀπειλουμένων παρτοίῳν ἔθνεσιν κινδύνων . . . » Τοὺς λόγους τούτους, οὓς ἀπηύθυνα διὰ τοῦ πρὸς τὸν λαὸν εὐχαριστηρίου μου τὴν ἐπιούσαν (Ἀπρίλ. 95) τῆς ἐκλογικῆς μου ἐπιτυχίας, ἀτυχῶς ἐκύρωσαν τὰ γεγονότα.

Λόγον τῶν παρ' ἐμοῦ πεπραγμένων ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἐμὴν γνώμην καὶ τὴν ψῆφον, ἣν ἔδωκα ὡς πρὸς τὰ ἀναφύεντα ζητήματα ἐν σχέσει πρὸς τὰς κρητικὰς ἐπαναστάσεις, τὴν ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ κατοχὴν τῆς Κρήτης, τὴν πρότασιν περὶ κρητικῆς ἡγεμονίας, τὸν πόλεμον, τὴν συνθήκην, τὸν διεθνῆ οἰκονομικὸν ἔλεγχον καὶ τὴν τουρκικὴν κατοχὴν ἔδωκα ἤδη διὰ τῆς δημοσιεύσεως τῆς «**Ξενοκρατίας καὶ βασιλείας ἐν Ἑλλάδι**». Τὸ θέμα, ἄλλως εἶναι λίαν ἀνεξάντλητον. Εἰς τὰς στενὰς ὁμως σεσελίδας βουλευτικῆς λογοδοσίας, γραφομένης καὶ ἐκτυπούμενης ἐν ἀκροτάτῃ σπουδῇ, ἐν παραμοναῖς τῶν ἐγγιζουσῶν ἤδη ἐκλογῶν μόνον ἡμερολόγιον τῶν ἀγορεύσεων τῶν ἀμέσως ἢ ἐμμέσως σχετιζομένων πρὸς τὸ ἐθνικὸν ζήτημα δύναται νὰ ἔχῃ θέσιν καὶ τὸ πολὺ βραχύτατα συμπεράσματα. Ὅθεν παραπέμπων πάντα, ἐπιθυμοῦντα λεπτομερείας εἰς τὸ δημοσίευσμά μου ἐκεῖνο, θέλω ἤδη μᾶλλον ὡς ἐν εὐρετηρίῳ σημειώσῃ τὰς συζητήσεις, ὧν μετέσχον πρὸς εὐκολίαν τῶν βουλομένων νὰ μ' ἐλέγξωσι μετὰ τῶν παρὰπομπῶν εἰς τὰς ἐπισήμους πηγὰς καὶ θέλω περιορισθῇ μόνον εἰς συμπεράσματα.

§ 68. — Προανακρούσματα τοῦ πολέμου.

1 *Ιουλ. 1895*. Ἠρώτησα τὴν κυβέρνησιν περὶ τῆς ἐπιδρομῆς βουλγαρικῶν σιτιρῶν εἰς Μκεδονίαν [σ. 758], εἰς ἣν ἀπήντησεν ὁ πρωθυπουργός. — 28 *Φεβρ. 1896*. Μετὰ τριῶν συναδέλφων ἡρωτήσαμεν τὴν κυβέρνησιν περὶ τῆς ἐν Κρήτῃ καταστάσεως καὶ «ποῖαν ἔλαβε πρόνοιαν πρὸς ἀποσόβησιν τῆς ἐπικειμένης δεινῆς ἐκρήξεως» [σ. 474—Ἐπ. πρακτ. σ. 180].

Σφαχὰὶ ἐν Χανίοις. 11 *Νοεμ. 1896*. Ἐζήτησα τὴν κατὰθεσιν τῶν ἐγγράφων περὶ τῆς κρητικῆς ἐπαναστάσεως ἕνεκα τῶν σφαγῶν καὶ πυρπολήσεων ἐν Χανίοις κατὰ Μάιον τοῦ 1896 [σ. 13, 15]. — 15 *Νοεμ. 96*. Ἐρώτησιν περὶ τῆς κρητικῆς νομοθεσίας τοῦ νέου πολιτεύματος [σ. 25.—Ἐπ. πρακτ. σ. 16]. *Κατὰ τὴν αὐτὴν συνεδρίαν*, ψέγων τὴν κυβέρνησιν διὰ τὴν βροχὴν εἰρηνικωτάτων νομοσχεδίων, ἡρώτων αὐτήν: «*Ἡ μὴ τυχὼν συνεπιληρώσατε ὅ, τι ἀπαιτεῖτο διὰ τὸν στρατὸν καὶ τὸν στόλον, καὶ ἐτράπητε μετὰ τὴν καθησύχασιν πλέον τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἐπὶ τὰ ἔργα τῆς εἰρήνης;*» [σ. 35]. — 18 *Νοεμ. 96*. Περὶ τῆς ἡμέρας πρὸς συζήτησιν τοῦ κρητικοῦ ζητήματος [σ. 63, 65]. 20 *Νοεμ. 96*. Μακρὰ ἀγόρευσις εἰς ἀνάπτυξιν τῶν ἐπερωτήσεων περὶ τοῦ κρητικοῦ ζητήματος [σ. 96—109.—Ἀνετυπώθη εἰς «Ἐστίν» 29 *Νοεμ. 96*] — 21 *Νοεμ. 96*. Ἐπὶ τῆς προτάσεως πρὸς μυστικὴν συνεδρίαν καὶ εἰς ἀπάντησιν τοῦ ὑπ. τῶν ἐξωτερικῶν διὰ τὴν κατὰθεσιν τῶν ἐγγράφων. [σ. 120, 122].

Τὸ βασιλικὸν διάγγελμα.—25 *Νοεμ. 96*. Ἐκ τῆς συζητήσεως, ἥτις προεκλήθη ἐπὶ τοῦ ὑπὸ τύπον ἐπιστολῆς ἀποσταλέντος εἰς τὸν πρωθυπουργὸν ἀπὸ 23 *Νοεμ. 96* βασιτικοῦ διηγγέλματος τὸ συμπέρεχόμεν τῆς ἀγορεύσεώς μου. «...Νομίζω ὅτι ἡ κυβέρνησις παίζει ἐν οὐ παικτοῖς. Ἡ δυσθυμία, ἡ ὁποία ὑπάρχει εἰς τὸν λαόν, ἡ ὑποψία καὶ ἡ ἀνητυχία εἶνε, ὅτι φοβεῖται μὴ τυχὼν κατὰ συμβουλήν τῆς κυβέρνησεως ἐδημοσιεύθῃ μία ἐπιστολὴ τοῦ

» βασιλέως, ἀφ' ἑνὸς μὲν, ὅπως ζητηθῇ συνυπεύθυνος, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὅπως γείνη τὸ πρῶτον βῆμα νεωτέρου » εἰρηνοπολέμου... » [σ. 229—233].

Τὰ ἐν Σκοπείσις.—25 Νοεμ. 96. Ἐπερώτησιν περὶ τῶν συμβάντων εἰς ἑλληνικὸν ναὸν ἐν Σκοπείσις τῆς Σερβίας [σ. 233], εἰς ἣν τὴν ἐπιούσαν ἀπήντησεν ὁ ὑπουργὸς καὶ ἐπὶ τῆς ἀπαντήσεώς του ὑπέβαλον τὰς παρατηρήσεις μου [σ. 261]. Τὸ ζήτημα ἐπανῆλθε τὴν 24 Ἰαν. 97 [σ. 974].

Ρωμανικὸν σχίσμα.—9 Δεκ. 96. Προανήγγειλα τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐπερωτήσεώς μου περὶ τῆς παραβιάσεως τῶν προνομίων τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου ἐν σχέσει πρὸς τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει μητροπολίτην τῶν Ρωμούνων [σ. 515]. Ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου ἐγένετο τὴν ἐπιούσαν μετὰ τὴν ἐμὴν εἰσήγησιν εὐρεῖα συζήτησις, εἰς ἣν ἀξιοπρεπῶς μετέσχεν ὁ πρωθυπουργὸς οὐχὶ δὲ καὶ ὁ κ. ὑπ. τῶν ἐξωτερικῶν [σ. 526—9. 539]. Καὶ ὑπεβλήθη μὲν σύστασις μου, ὑπογεγραμμένη καὶ ὑπὸ δύο συναδέλφων τῇ κυβερνήσει πρὸς « περιφρούρησιν τῶν ἀπειλουμένων προνομίων τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου » [Ἐπ. πρακτ. σ. 150], ἀλλὰ μετὰ τὰς πρωθυπουργικὰς δηλώσεις ἐθεωρήθη αὕτη περιττή. Περὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος ἐγένετο συζήτησις καὶ τῇ 24 Ἰαν. 97 [σ. 974].

Στρατόπεδον ἐν Θήβαις.—11 Δεκ. 96. Πληροφορίαι περὶ τοῦ στρατοπέδου Θηβῶν ἐζητήθησαν παρὰ τοῦ κ. Π. Ραζέλου καὶ ἐμοῦ [σ. 555. — Ἐπ. πρακτ. σ. 155], ἃς ἡ κυβέρνησις τὴν ἐπιούσαν ἀδικαιολογήτως ἡρνήθη νὰ δώσῃ, ἐντεῦθεν δὲ προεκλήθη συζήτησις [σ. 597. 598. 599].

Ἀτέλεια ὀπλων.—13 Δεκ. 96. Πρότασις περὶ ἀτελείας τῶν ὀπλων γκρᾶ κατὰ τὴν εἰσαγωγὴν [σ. 641].

§ 69. — Ὁ στόλος πρὸ τῶν Χανίων.

Αἱ νεώτεραι σφραγίδι, αἱ πυρπολήσεις καὶ αἱ παντοῖαι κακουργίαι, ἐν Κρήτῃ γινόμεναι κατὰ τὰ τέλη Ἰανουαρίου Γ. ΦΙΛΑΡΕΤΟΥ.—ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΑΙ ΕΓΘΥΝΑΙ

1897 ἔνεκα τῆς πλημμελοῦς κυβερνητικῆς πορείας, ἐξήγειραν νέαν θύελλαν εἰς τὸν ὀρίζοντα τῆς Ἀνατολῆς.

Κυβερνητικὴ ἀνεπάρκεια.— 23 Ἰανουαρ. 1897. Ἐπὶ τῇ ἐπερωτήσῃ βουλευτοῦ περὶ τῆς ἐν Κρήτῃ καταστάσεως προεκλήθη ἔνεκα «τῆς πολεμοειρηνικῆς» κυβερνητικῆς πορείας συζήτησις, ἥς μετέσχον. Καταλήγων τὴν ὁμιλίαν μου, ἔλεγον « . . . Μία δὲ φωνὴ πρέπει νὰ ὑψωθῇ ἐκ τῶν ἐδωλίων τῆς ἀντιπολιτεύσεως, ἡ **ἀνεπάρκεια τῆς κυβερνήσεως** » [σ. 961 — 2]. — 24 Ἰαν. 97. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τοῦ κρητικοῦ ζητήματος κατέδειξα καὶ αὖθις τὴν κυβερνητικὴν ἀνεπάρκειαν [σ. 981 — 2. — Ἀνωτέρω σ. 21]. Περὶ τὸ τέλος τῆς ἰδίας συνεδρίας : « **Θ. Η. Δηλιγιάννης** (πρωθυπουργός). Πρὸ μεσημβρίας διετάχθη ὁ ἀπόπλους εἰς Κρήτην δύο πλοίων τοῦ στόλου ! *Χειροκροτήματα καὶ παταγώδεις ἐπευφημίαι ἐξ ἀμφοτέρων τῶν πτερύγων καὶ ἐκ τῶν ἀκροατηρίων τῆς βουλῆς* » [σ. 983]. — Τὴν ἐπιούσαν ὁμως ἡ ἡμερησία διάταξις ἐμύριζεν εἰρήνην. Εἶχε γείνει ἐν βῆμα πρὸς τὰ ἐμπρός, ἦτο ἀνάγκη νὰ γείνη ἕτερον βῆμα πρὸς τὰ ὀπίσω. Τούτου ἔνεκα ὑπέδειξα, ὅτι ἔδει νὰ συνταχθῇ ἡ ἡμερησία διάταξις συμφώνως πρὸς τὰς ἐκτάκτους ἐθνικὰς περιστάσεις [σ. 989].

§ 70. — Ἡ κατοχὴ τῆς Κρήτης.

« Ἀποβιβαζόμενος μετὰ τοῦ ὑπ' ὡμᾶς στρατοῦ εἰς Κρήτην καὶ ἐν καταλλήλῳ μέρει θέλετε ἐν ὀνόματι τοῦ βασιλέως τῶν Ἑλλήνων Γεωργίου τοῦ Α' καταλάβῃ τὴν νῆσον αὐτὴν ἀποδιώκων τοὺς τούρκους ἐκ τῶν φρουρίων καὶ κατέχων αὐτά· πᾶσαν ἐνέργειαν ὡμῶν θέλετε στηρίξει εἰς τοὺς κειμένους ἐλληνικοὺς νόμους ἐν ὀνόματι τοῦ βασιλέως καὶ ὑπ' εὐθύνην τῆς ἐλληνικῆς κυβερνήσεως ».

Ταῦτα ἀναγράφει ἡ ἀπὸ 1 Φεβρ. 97 εἰς τὸν ἀρχηγὸν τοῦ στρατοῦ τῆς κατοχῆς δοθεῖσα διαταγή, δημοσιευθεῖσα δὲ εἰς τὴν ἐπίσημον « Ἐφημερίδα τῆς κυβερνήσεως » (τεῦχ.

Α', 3 Φεβρ. 97). Ὁ κ. Τ. Βάσσος ὑπασπιστὴς τοῦ βασιλέως, ἐν τῷ κηρύγματι, ὅπερ ἀπηύθυνε πρὸς τὸν κρητικὸν λαόν, ἅμα πατήσας τὸ αἷματοβαφὲς κρητικὸν ἔδαφος ἔλεγε :

«Ἡ Α. Μ. ὁ βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων καὶ ὑψηλός μου κύριος ἀπεφάσισε νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὴν κατὰστασιν ταύτην διὰ τῆς στρατιωτικῆς καταλήψεως τῆς νῆσου. — Ἐν ὀνόματι τῆς Α. Μ. τοῦ βασιλέως τῶν Ἑλλήνων Γεωργίου τοῦ Α'. καταλαμβάνω τὴν νῆσον Κρήτην».

Μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἀπέπλεεν ἐκ τοῦ λιμένος Πειραιῶς ὁ τορπιλλικὸς στόλος ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ πρίγκιπος Γεωργίου διὰ τὰ κρητικὰ ὕδατα.

Ἀπορριφθεῖσης τῇ 27 Ἰανουαρίου 1897 τῆς περὶ μυστικῆς συνεδριάσεως προτάσεως, καθ' ἧς καὶ ἐγὼ εἶχον κηρυχθῆ, ἐπηρώτησα τὴν κυβένησιν περὶ τῆς ἐν Κρήτῃ καταστάσεως καὶ προσέτι, ἂν ἔλαβε καὶ τίνα «μέτρα περὶ τοῦ ἐν Θεσσαλίᾳ στρατοῦ» [σ. 1004.—Ἐπ. πρακτ. σ. 299]. — 28 Ἰαν. 97. Ἐπὶ τῇ ἀπαντήσει τοῦ ὑπ. τῶν ναυτικῶν καὶ τῶν στρατιωτικῶν εἰς τὰς ἐπερωτήσεις μου προεκλήθη συζήτησις περὶ τοῦ κρητικοῦ ζητήματος, ἧς μετέσχον. Ὑποστηρίξας τὴν ἐπείγουσαν ἀνάγκην σχηματισμοῦ νέας κυβερνήσεως δηναμένης σπουδαίως διὰ γενναίων μέτρων νάντιμετωπίσῃ τὴν ἐγγιζούσαν θύελλαν [σ. 1006—9]. — 30 Ἰαν. 97. Σύστασιν περὶ περιθάλψεως τῶν προσφύγων Κρητῶν [σ. 1033].

Ὑπεστηρίξα τὸ ὑπουργικὸν νμσχδ. περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀξιωματικῶν καὶ ὑπαξιωματικῶν τοῦ ναυτικοῦ [31 Ἰαν. 6. 8 Φεβ. 97, σ. 1066. 1092. 1116].

§ 71.— Σαλπίσματα «ἐθνικοῦ» πολέμου.

Μετὰ τὸ βασιλικὸν διάγγελμα (23 Νοεμ. 96) τὸ στέμμα ἐφάνη ἐπιφυλακτικὸν ὡς πρὸς τὰ ἐν Κρήτῃ συμβαίνοντα. Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀποστολὴν τῶν πολεμικῶν πλοίων καὶ τοῦ τορπιλλικοῦ στόλου ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ πρίγ-

κιπος Γεωργίου, ιδίως δὲ μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ κατοχὴν τῆς Κρήτης τὰ πράγματα οὐσιωδῶς μετεβλήθησαν.

Πᾶσαι αἱ ἀθηναϊκαὶ ἐφημερίδες ἀνήγγειλαν τότε, ὅτι εἶχεν ἰδρυθῇ **στρατιωτικὸν γραφεῖον ἐν τοῖς ἀνακτόροις**, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐξεπέμποντο διαταγαὶ ἅμα δὲ καὶ ἀνακρινωθέντα, ἅτινα πανομοιότυπως ἐδημοσιεύοντο ὡς ὁμιλίαι τοῦ βεσιλέως πρὸς πρεσβευτὰς ἢ πολιτευτὰς ἢ ἀνωτέρους ἀξιωματικούς ἢ ἄλλοδαπούς δημοσιογράφους. Ἀδύνατον νὰ συνοψίσω ἐνταῦθα πάντα τὰ ὑπὸ τοιαύτην ἔννοιαν βασιλικὰ σαλπίσματα («**Ξενοκρατία**» § 182—3, 186, 189, 190), οὐδέποτε διαψευθέντα. Ὡς δείγματα μόνον τοῦ ὕφους καὶ τῆς δυνάμεως, μεθ' ἧς προηγέλετο ὁ ἐπικείμενος **ἐθνικὸς πόλεμος** ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν αὐτοῦ τοῦ βασιλέως ἀναγκαῖον εἶναι νομίζω νὰ παραθέσω ὀλιγίστας περικοπὰς :

«.....Γνωρίζω καλῶς τὴν δύναμίν μου καὶ τὴν ἀδυναμίαν τῆς Εὐρώπης. Σήμερον κρατῶ τὴν εἰρήνην πρὸς εἰς τὰς χεῖράς μου καὶ τῆς δυνάμεώς μου ταύτης ἔχω σταθερὰν καὶ ἀμετάκλητον ἀπόφασιν νὰ κάμω χρῆσιν. Ἐὰν μὲ ἀποκλείσητε ἐν Κρήτῃ, θὰ τραπῶ πρὸς τὰ σύνορα καὶ θὰ προχωρήσω εἰς τὴν **Μακεδονίαν** ἄγων τριακοσίας χιλιάδας Ἑλλήνων. Τότε θὰ ἴδωμεν, τί θὰ γίνῃ ἡ εὐρωπαϊκὴ ὁμοφωρία καὶ ἡ σύμπραξις πρὸς καταπίεσιν τῆς Ἑλλάδος ὑπὲρ τῆς εὐρωπαϊκῆς εἰρήνης» (**Ξενοκρατία** σ. 363).—

«.....Οὐδὲν πλέον ζητῶ παρὰ τῆς Εὐρώπης οὐδὲ ἀνεξαρτησίαν τῆς Κρήτης οὐδὲ ἔνωσιν αὐτῆς μετὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐπομένως ἀπεφάσισα νὰ προσαρτηθῶ ἐγὼ τὴν **Κρήτην** εἰς τὴν Ἑλλάδα.... Ἡ δὲ ἀπόφασίς μου αὕτη εἶναι ἀμετακλήτος καὶ δὲν ἐννοῶ οὔτε κατὰ κεραίαν νὰ ὑποχωρήσω...» (αὐτόθι σ. 365). — «....Πιθανῶς ἡ τοιαύτη ἀμετάσρεπτος ἀπόφασίς μου νὰ δυσαρεστήσῃ τὰς μεγάλας Δυνάμεις καὶ ἴσως προβῶσιν αὐταὶ εἰς καταθλιπτικὰ ἐναντίον

μέτρα. 'Αλλ.' ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει εἶμαι βέβαιος, ὅτι θὰ ἔχω ὑπὲρ ἐμοῦ ὀλόκληρον τὸ ἑλληνικὸν γένος καὶ τοῦτο μοὶ εἶνε ὁ μόνος ἀπαιτούμενος μοχλός. 'Ο ἑλληνικὸς στρατὸς δὲν θὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Κρήτην....» (αὐτόθι σ. 365).

Εἰς τοὺς συντάκτας τοῦ «Ἡμερησίου Χρονογράφου» καὶ τῆς «Ἐφημερίδος» τὰ αὐτά. Εἰς δὲ τὸν τῆς παρισυνῆς «Ἡμέρας». «*Ἡ κυβέρνησίς μου ἐνεργεῖ συμφῶνως πρὸς τὴν λαϊκὴν θέλησιν. Δὲν θὰ ὑποχωρήσωμεν καθόλου. Θὰ πολεμήσωμεν μὲ τὴν Τουρκίαν*» [αὐτόθι σ. 368].

Τῇ 9 Φεβρ. 97 εἰς ἐπιτροπὴν πολυπληθεστάτου συλλαλητηρίου ἐν Ἀθήναις ἔλεγε : *Θὰ ἐμμένω εἰς τὴν διαχαρχθεῖσαν ὁδὸν ἐπὶ τοῦ ἐθνικοῦ ζητήματος, ὑπὲρ οὗ εἶ-
ναι ἐκπεφρασμένα ἡ κοινὴ τῆς Εὐρώπης γνώμη*» (αὐτόθι σ. 374).

§ 72.—Συμφωνία κυβερνήδεως καὶ στέμματος.

Ταῦτοχρόνως ἡ κυβερνήσις συνεμερίζετο πάσας τὰς πανηγυρικῶς διατυμπανιζομένας τάύτας δηλώσεις, οὐδέποτε οὐδεμίαν ἐξ αὐτῶν διαψεύσασα εἴτε ἐντὸς εἴτε ἐκτὸς τῆς βουλῆς, ἐπιδεικτικῶς δὲ δακτυλοδεικτούσα εἰς τοὺς δυσπιστοῦντας τὰς πολεμικὰς τρασκευάς. Ἐν τῇ βουλῇ μάλιστα ὁ πρωθυπουργὸς οὐδεμίαν παρέλιπεν εὐκαιρίαν, ὅπως κομπαστικῶς διαβεβαίῃ αὐτὴν περὶ τῆς ἄκρας ἁρμονίας, ἣτις ἐβασίλευεν ὡς πρὸς τὸ πολεμικὸν πρόγραμμα μεταξὺ τοῦ στέμματος καὶ τῶν συμβούλων του. Τοῦτο ἄλλως διετρανώθη καὶ ἐκ τῆς ἀντικαταστάσεως τοῦ ὑπ. τῶν στρατιωτικῶν διὰ τοῦ μὴ βουλευτοῦ κ. Ν. Μεταξᾶ, μέλους τοῦ αὐλικοῦ ὑπουργείου (§ 2). Ὁ παραιτηθεὶς ὅμως κ. Ν. Σμόλενιτς (19 Φεβρ. 97) ἐδημοσίευσεν εἰς τὰς ἀθηναϊκὰς ἐφημερίδας, ὅτι ὁ κ. Θ. Δηλιγιάννης διὰ ψευδεπιδείξεων «*συνέγραφεν αἵματηρὰν τραγωδίαν*» (αὐτόθι σ. 377). Καὶ ἀντιστρόφως τὸ στέμμα διήνεκῶς ἐξεδήλου τὴν πρὸς τὴν κυβέρνησιν ἐμπιστοσύνην (ἀνωτέρω § 9—10 σ. 18).

§ 73.— Ἡ θέλησις τοῦ λαοῦ.

Οὐδεμίαν πόλιν ἢ κώμην ἑλληνική, οὐδεμίαν κοινότητα ἐν τῷ ἐξωτερικῷ ἔμεινεν ἀπαθής εἰς τὰ σαλπίσματα τοῦ πολέμου. Οἱ ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες εἶχον ἤδη ἀφυπνίσει τὸ ἐθνικὸν αἶσθημα. Ἡ κρητικὴ καὶ ἡ μακεδονικὴ ἐπανάστασις ἐν ἔτει 1896 ἐξήγειραν αὐτὸ πλειότερον ὑπὸ διαφόρων κομητάτων καὶ συλλόγων, ἐν οἷς καὶ ἡ ἐθνικὴ ἐταιρία. Αἱ σφαγαὶ ὑποδούλων ἀδελφῶν, καὶ οἱ ἐμπρησμοὶ χριστιανικῶν κωμῶν, διασαλπίζόμεναι καὶ ὑπὸ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ τύπου. Ἐξήπτυν τὸ αἶσθημα τῆς ἀγανακτήσεως τοῦ λαοῦ.

Ἡ ἐξ ὑστεροβουλίας ἀπανθρωπία τῶν κυβερνήσεων τῶν ἑξ Μεγάλων δυνάμεων—ὧν οἱ ἡνωμένοι κραταιοὶ στόλοι ἐβομβάρδιζον τοὺς ὑπὸ σφαγῶν ἀπειλούμενους ὑποδούλους—ἡρέθιζον τὰ ἀπανταχοῦ τῆς γῆς τέκνα τῆς ἐν διωγμῷ μητρὸς Ἑλλάδος. Ἡ συμπαθής δὲ φωνὴ τῶν λαῶν καὶ τῶν διερμηνευουσῶν αὐτὴν ἀντιπολιτεύσεων ἰδίως ἐν Ἀγγλίᾳ, ἐν Ἰταλίᾳ καὶ ἐν Γαλλίᾳ—ἐν ἁκρᾷ ἀντιθέσει πρὸς τὰς κυβερνήσεις τῶν—παρώτρυνε τοὺς καταδυναστευόμενους εἰς ἄμυναν μέχρις ἐσχάτων. Τὸ προσκλητήριο τοῦ ἀρχόντος τῶν κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν δυνάμεων τοῦ Πανελληνίου ἐκάλει ὑπὸ τὰς πτυχὰς τῆς κυανολεύκου σημαίας μας τὰς σχεδὸν συνεχῶς πρὸ τῆς πλατείας τῶν ἀνακτόρων ἐνθουσιωδῶς παρειαυνοῦσας φάλαγγας τῶν ἐφέδρων καὶ τῶν φιλελλήνων ὅλων τῶν ἐθνικοτήτων!...

Τὰ συλλαλητήρια ἐκράτουν εἰς ἐθνικὸν ὄργανισμὸν τὸν λαόν, ὅπου ἔπαλλεν ἑλληνικὴ, φιλελληνικὴ ἢ ἀπλῶς φιάνθρωπος καρδιά. Τὰ ψηφίσματα βροχηδὸν ἐπιπτον ἐν τῷ ἑλληνικῷ κοινοβουλίῳ ⁽¹⁾.

(1) Δύο τοιαῦτα ἀνεγνώσθησαν ἐν τῇ βουλῇ, ψηφισθέντα ὑπὸ τοῦ πηλεγοριτικοῦ λαοῦ ἐν Βώλῳ καὶ φέροντα ὑπογραφὰς ἐκ τῶν ἐγκριτοτέρων πολιτῶν [Ἐρ. βουλῆς ἐκτ. συν. σ. 1005 καὶ 1109].

§ 74.—Ἡ βουλὴ ὑπὲρ τοῦ πολέμου.

Ἐν τοιαύτῃ καταστάσει πραγμάτων καὶ οἱ ἐν τῷ ἐθνικῷ συνεδρίῳ ἀντιπρόσωποι τοῦ λαοῦ, τὸ μὲν ὑπακούοντες εἰς τὰ ἴδια αὐτῶν αἰσθήματα, τὸ δὲ ἡγούμενοι τῶν φρονημάτων τοῦ λαοῦ, ὡς ἐρμηνεῖς αὐτῶν, μεταξὺ τῶν πρώτων ὑπέδειξαν τὰ καθήκοντα τῆς ἐλευθέρως πρὸς τὴν δούλην Ἑλλάδα. Ἐνθουσιωδῶς ἀπεδέξαντο τὰς βασιλικὰς δηλώσεις ἐν γνώσει μὲν βεβαίως τῶν πολλῶν τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου ἐλλείψεων, ἐν τῇ ἀκραδάντῳ ὅμως πεποιθήσει, ὅτι —καὶ ἐὰν ἢ τε κυβέρνησις μετὰ τοῦ στέμματος δὲν ἐστηρίζοντο ἐπὶ διπλωματικῶν ἐρεισμάτων, ἵνα δι' αὐτῶν ἀποσβηθῇ μὲν ὁ πόλεμος οὐχὶ δ' ἐπὶ ζημίᾳ τῆς ἐθνικῆς ἐνώσεως —τούλᾳχιστον διὰ τῆς ταῦτοχρόνου καὶ προσηκούσης χρησιμοποίησεως ὅλων τῶν ἐθνικῶν δυνάμεων θὰ ᾔητο δυνατόν ν' ἀναφθῇ πυρκαϊὰ εἰς τὴν γωνίαν ταύτην τῆς Ἀνατολῆς, ἣτις, καὶ ἐὰν μὴ ἔδιδε τὴν νίκην εἰς τὸν ἑλληνισμόν, θὰ ἔσωζεν ὅμως τὴν τιμὴν αὐτοῦ. Τοιαῦτα δ' ἐκήρυττε τότε καὶ ὁ Διάδοχος.

« . . . Ἀλλ' ὁποιοδήποτε καὶ ἂν εἶναι—ἔλεγε εἰς τὸν συντάκτην τῆς «Ἐφημερίδος» τῶν Παρισίων (8 Μαρτίου 97)—τὰ ἐμποδία, τὰ ὁποῖα θ' ἀναγκασθῶμεν νὰ ὑπερνικήσωμεν, θ' ἀναλάβωμεν τὴν ἐκστρατείαν μὲ τὴν ιδέαν αὐτήν, ὅτι **προτιμωτέρα εἶναι μῆα ἥττα**, ἢ τ ι ε θ δ ἔ σ ω ζ ε τ ἡ ν τ ι μ ἡ ν μ α ς, ἢ παραλτησις ἀπὸ τῶν δι-
καιωμάτων μας, ἢ ὁποῖα θὰ μᾶς ἠτίμαζεν... » [Ξενοκρατία σ. 379].

Ὑπὸ τοιαύτην καὶ ἐγὼ διατελῶν ἐπίδρασιν, βεβαίως εἰργάσθην εἴπερ τις καὶ ἄλλος πρὸς ἀναζωπύρησιν τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος καὶ διεξαγωγὴν **πολέμου ἐθνικοῦ, φυλετικοῦ**, τοῦ **τάχιστον ἀληθοῦς**.

Περὶ ἡγεμονίας **πρότασις** ἐψιθυρίζετο μὲν, ἀλλ' **οὐδέποτε** **υπεβλήθη** εἰς τὴν βουλὴν. Οἱ ἐπισιτήσιοι δηλιγιναννικοὶ φίλοι ἀπανταχοῦ διέδιδον, ὅτι τοιαύτην πρότασιν, ὅθεν δῆποτε προτεινομένην, ἀπέκρουεν ἡ κυβέρνησις ὡς

ἀσύμφορον, θὰ ἐδέχετο ὅμως σύστημα παρεμφερές πρὸς τὸ ἐν Βοσνίᾳ ἐν Ἑρζεγοβίνη. Ἄλλ' αὐτὸ καὶ οἱ μᾶλλον φιλοπόλεμοι δὲν ἀπέκρουσαν. Ὅσον τὸ ἐπ' ἐμοὶ ὁσάκις εἰς ἰδιαιτέρας ὁμιλίας ἠρωτήθην, ἀπήντησα, ὅτι, ἂν τοιαύτη ὑπεβάλλετο πρότασις, μετ' ἀγαλλιάσεως ἤθελον ἀποδεχθῇ αὐτὴν πρὸς ἀποσόθῃσιν τοῦ πολέμου.

§ 75. — Ἐν τῇ βουλῇ.

5 Φεβρ. 97. Κατὰ τοῦ νμσχδ. περὶ τοῦ ἐν Χανίοις προξενείου ὑπέβαλον βραχείας παρατηρήσεις, ὡς ἀκαίρου [σ. 1075]. — 10 Φεβρ. 92. Ἐπὶ τῆς συζητήσεως ἐν σχέσει πρὸς τὸν βομβαρδισμόν τῶν ἐπαναστατῶν ὑπὸ τῶν ἡνωμένων στόλων [σ. 1121]. Περὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος τὴν ἐπιοῦσαν [σ. 1125—7], ὅτε, ἀπαντήσας εἰς τὰς δηλώσεις τοῦ πρωθυπουργοῦ [σ. 1122—3], ὑπέβαλον πρότασιν τὸ μὲν περὶ διαμαρτυρίας ἐπὶ τῷ κανονιοβολισμῷ, τὸ δὲ περὶ τῆς εὐγνωμοσύνης πρὸς τοὺς ἀπανταχοῦ λαοὺς, τοὺς ὑπὲρ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ συνηγοροῦντας. Ἐπὶ τοῖς ψιθυρισμοῖς περὶ τῆς κρητικῆς ἡγεμονίας ἐδήλωσα γνώμην ἐναντίαν κατὰ πεποιθήσιν (Ξενοκρ. σ. 375) καὶ διότι τοιαῦται ἐν τοῖς κοινοβουλίοις συζητήσεις ἀντιπολιτευομένων ἐνισχύουσι τὰς συνετὰς κυβερνήσεις, ὅσαι ἐξ αὐτῶν θέλουσι νὰ ὠφεληθῶσι. [σ. 1125—7. — Ἐπ. πρακτ. σ. 343]. Ποσάκις ὁ Ἀλ. Κουμουνδούρος δὲν προεκάλει ἐπιθέσεις τῶν ἀντιπολιτευομένων κατὰ τῆς κυβερνήσεως, ἢν' ἀντλήσῃ διπλωματικὰ ἐπιχειρήματα; Καὶ ὁ κ. Δηλιγιάννης εἰς τὴν περὶ τοῦ ρωμανικοῦ σχίσματος ὁμιλίαν μου ἐκεῖνον ἐμιμήθη (ἀνωτέρω σ. 113)—17 Φεβρ. 97. Μετὰ τὰς χορηγηθείσας πληροφορίας ὑπὸ τῶν ἐκ Κρήτης ἐπανελθόντων κυρίων Παπαμιχαλοπούλου, Τοπάλη καὶ Ραζέλου ἐπὶ τῆς ἀναφύεσης συζητήσεως ἐν σχέσει πρὸς τὸν ἀποκλεισμόν τῆς Κρήτης καὶ τὴν στάσιν τῶν δυνάμεων ἢ ἀκριβέστερον περὶ τῶν πέντε «ἐπιθυμιῶν» τῶν ναυάρχων — κατὰ τὴν διπλωματικὴν τοῦ κ. Δηλιγιάννη φρασεολογίαν — [σ. 1145 — 7. 1150]. —

3 Μαρτ. 97. Ἐζήτησα πληροφορίας ὑπὸ διπλωματικὴν ἔποψιν, ἐφ' ὅσον αὐταὶ ἠδύναντο ν' ἀνακοινωθῶσι, καὶ περὶ τοῦ βομβαρδισμοῦ τῶν ἐν Ἱεραπέτρᾳ ἐπαναστατῶν [σ. 1165], εἰς ἃς ἀπήντησεν ὁ ὑπουργός. — 6 Μαρτ. 97. Ἐπίσης περὶ τῆς καταβυθίσεως πλοίου ἐλληνικοῦ ὑπὸ αὐστριακοῦ τορπιλλικοῦ [σ. 1178], εἰς ἃς ἀπήντησεν ὁ κ. Σκουζές. — 6 Μαρτ. Περὶ τῶν ἐφέδρων πολιτικῶν μηχανικῶν καὶ ἐργοδηγῶν [σ. 1179]. — 4 Ἀπρ. 97. Ἐπὶ τοῦ νμσχδ. περὶ ἀποφυλακίσεως τῶν ὑπεχόντων στρατιωτικὴν ὑποχρέωσιν [σ. 1192, 1194, 1196, 1197].

§ 76. — Ἡ ἐγκατάλειψις τοῦ Βῶλου.

Ὁ κατὰ τὸ διπλωματικὸν σχεδίασμα πόλεμος ἐγένετο.... Ἡ παθητικὴ ἄμυνα ἐν τοῖς συνόροις ἐτηρήθη, καθ' ὃν τρόπον γινώσκομεν. Ἡ ἀνατολικὴ μοῖρα ἔδρασεν ἀδρανῶς καὶ ἡ δυτικὴ διεσκέδασε διὰ τῶν ἀραιῶν ἐναντίον τοῦ φρουρίου Προβέζης κκνονιοβυλισμῶν. Καθ' ὃν χρόνον ἡ ἐξ ἱππέων ἐμπροσθοφυλακὴ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ προσήγγιζεν εἰς Τούρναβον, τὴν ἐπιτελεῖτον τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ εἶχεν αἰσίως ἀφίχθῃ εἰς Φάρσαλα, διακηρύττον ἀπανταχοῦ ὅτι ἐκεῖ ἦτο τὸ μόνον σημεῖον τῆς συγκεντρώσεως· οἱ διεσκορπισμένοι στρατιῶται διεηθύνοντο πρὸς τὰ ἐκεῖ, καὶ ὁ εἰς τὸ ἔλκος τῶν Τούρκων ἐγκαταλειφθεὶς «ἄνευ οὐδεμιᾶς προειδοποιήσεως» πληθυσμὸς ἔτρεχεν ἐν ἀπογνώσει πρὸς τὰς παραλίας, τὰς φάραγγας καὶ τὰ ὄρη!...

Ὁ Βῶλος μετὰ τοῦ πολεμικοῦ ὕλικου ἀξίας δέκα περὶπου ἑκατομμυρίων δραχμῶν καὶ οἱ ἐν τοῖς νοσοκομίαις τραυματαῖαι εἶχον ἐγκαταλειφθῇ... εἰς τὴν τύχην των. Ἐπίσης ἡ κατὰ θάλασσαν συγκοινωνία· κατ' ἀκολουθίαν καὶ τὰ πρὸς τροφοδοσίαν τοῦ ἐν Φαρσάλοις στρατοῦ διὰ Βῶλου μέσῃ πρὶν ἢ παρασκευασθῇ ἡ διὰ Δομοκοῦ ἐπιμελητεία!...

"Ἀμα τῇ εἰδήσει τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐχθροπραξιῶν, ἦν ἔμαθον ἐν Πάτραις — διακόψας τὸ εἰς Βιέννην ἕνεκα οἰκογενειακῶν λόγων ταξειδιόν μου — μετέβην κατ' εὐθείαν εἰς

Λαρίσσαν. Ἐκεῖ ἀφίχθεις, τηλεγραφικῶς εἶχον δηλώσει τῇ κυβερνήσει ὅτι ἐπιθέμην ὑπὸ τὰς διαταγὰς τῆς. Ἐκ τῶν μέχρι Τουρνάβου παρατηρήσεών μου ἀπεκόμισα ἐντυπώσεις οὐχὶ εὐαρέστους, ταύτας δὲ αὐθημερὸν ἀνεκοίνωσα εἰς τὸν ἀρχηγὸν τοῦ ἐπιτελείου· ἐπίσης διὰ τηλεγραφικῆς συνομιλίας μου μετὰ τοῦ κ. ὑπ. τῶν ἐσωτερικῶν ἐκ Λαρίσσης (9 Ἀπριλ. 97) εἰς τὴν κυβέρνησιν· διὰ τηλεγραφημάτων μου δ' ἐνυπογράφου εἰς τὸ « Ἐμπρός » (11 Ἀπριλ. 97) ἔδωκα κεκαλυμμένως πῶς νύξιν περὶ τῆς καταστάσεως Ἀλλ' οὐδέποτε, οὐδέποτε ἐφάνταζόμην οὐδὲ πόρρωθεν, ὅτι πρὸ τῆς Λαρίσσης δὲν θ' ἀντετάσσετο οὐδὲ ὀλιγοήμερος ἄμυνα! Ὁ νομάρχης Λαρίσσης παρεκάλεσεν ἐμὲ καὶ τὸν κ. Ἀλεξ. Τοπάλην νὰ μεταβῶμεν εἰς Βῶλον, ὅπως συντελέσωμεν. ἵνα ἡ ἐπιμελητεία ἔχῃ βοήθειαν τινὰς, μεριμνήσωμεν δὲ καὶ περὶ ἄλλων τινῶν. Καὶ εἰς Βῶλον ἀφίχθεις συνωμίλησα τηλεγραφικῶς μετὰ τοῦ κ. ὑπ. τῶν ἐσωτερικῶν, ὑποδείξας μέτρα ἐπείγοντα. Τὴν νύκτα ὅμως τῆς ἐκεῖ ἀφίξεώς μου ὅλως ἀπροόπτως ἦλθεν ἡ εἰδήσις τοῦ πανικοῦ καὶ τῆς ἐγκαταλείψεως ὁλοκλήρου τῆς Θεσσαλίας. Ἐκεῖ εὐρεθεὶς κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην στιγμήν. συνεσκεπτόμην μετὰ τῶν συμπολιτῶν μου καὶ συνειργαζόμην μετὰ τῶν συνεδέλφων κυρίων Κ. Τοπάλη, Ἰω. Γιαννακοπούλου καὶ Ν. Σταματιάδου περὶ παντὸς δυνατοῦ μέτρου. Διὰ τηλεγραφημάτων ἡμῶν ὡς βουλευτῶν Βῶλου ⁽¹⁾ πρὸς τὴν κυβέρνησιν καὶ πρὸς τὸν ἀρχηγὸν τοῦ ἐν Θεσσαλίᾳ στρατοῦ συνετελέσαμεν, νομίζω, ὅπως ληφθῶσι μέτρα, εἰς τὰ ὅποια ἀναμφισβητήτως ἐν μέρει ὀφείλεται ἡ διάσωσις τῶν τραυματιῶν, τοῦ πλείστου ὕλικου, ἡ προφύλαξις τῶν κατοίκων κατὰ τὰς πρώτας ἐντυπώσεις τοῦ πανικοῦ, καὶ βραδύτερον ἕνεκα τῆς πρὸ τοῦ Βελεστίνου ἀμύνης, τῆς ἀφίξεως τοῦ στόλου, τῶν γενομένων μετὰ τοῦ νικαύχου διαπραγματεύσεων καὶ

(1) Δύο ἐξ αὐτῶν τὸ μὲν ἀπὸ 12 Ἀπρ. πρὸς τὸν πρωθυπουργόν, τὸ δὲ ἀπὸ 13 Ἀπρ. πρὸς τὸν Διάδοχον ἐδημοσιεύθησαν εἰς « Ἐξουκρατίαν » [σ. 394 σημ. 1].

τῆς βουθεΐας τῶν ὑποπροξένων καὶ τοῦ ἀρχιεπισκόπου ἡ διάσωσις τοῦ Βῶλου καὶ τῶν κωμῶν τοῦ Πηλίου. Ἐπαρκῆ ὅμως ὑπάρχουσι στοιχεῖα πρὸς ἀπόδειξιν, ὅτι καὶ ὁ Βῶλος μεθ' ὀλοκλήρου τοῦ Πηλίου ἀπὸ τῆς πρωΐας τῆς 12ης μέχρι τῆς 15ης Ἀπριλ. εἶχον ἐντελῶς ἐγκαταλειφθῆ—ὡς ἡ Ἀάρισσα—καὶ ὅτι ἡ πρὸ τοῦ Βελεστίνου ἄμυνα διετάχθη ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως εἰς τὸ ἐν Φαρσάλοις ἐπιτελεῖν, ὅπερ ἐκ τηλεγραφήματος τοῦ κ. Τοπάλη ἔμαθε τὴν ἄφιξιν τῶν Τούρκων εἰς Ἀάρισσαν!

§ 77.—Πρόταξις μου εἰς τὴν ἀντιπολίτευσιν.

Ἡ δημοσία τάξις εἶχε σπουδαίως διασαλευθῆ, διότι οὐδὲ σικὰ ἐξουσίας ὑπῆρχε πλέον ἐν Βῶλῳ. Ἐκράτει οἰονεὶ μεταπολίτευσις ἄνευ ἀρχῶν ἐλληνικῶν ἀλλ' οὐδὲ τουρκικῶν. Μετ' ἀπόφασιν τῶν συναδέλφων καὶ ἄλλων ἐγκρίτων πολιτῶν, γενομένην ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ κ. Τοπάλη, ἀνεχώρησα τὸ ἑσπέρας τῆς 14 Ἀπρ. 97, λαβὼν τὴν ἐντολὴν νὰ παραστήσω εἰς τὴν κυβέρνησιν τὴν ἐπείγουσαν ἀνάγκην τοῦλάχιστον ἀποστολῆς φρουράρχου εἰς Βῶλον, καὶ νὰ ἐκθέσω ὅπου παραστῇ ἀνάγκη τὴν ἐν Θεσσαλίᾳ κατὰστασιν.

Τὴν ἐν Ἀθήναις διαρπυγὴν τῶν ὀπλοπωλείων ἡκολούθησεν ἡ πρόσκλησις τῶν ἐπιφανῶν εἰς τ' ἀνάκτορα. Ἡ βουλὴ εἶχε κληθῆ. Ἡ ἄφιξις μου εἰς Ἀθήνας ἦτο χρήσιμος καὶ διὰ τὸν σχηματισμὸν τῆς ἀπαρτίας. Μὴ καταρτισθείσης ὅμως τοιαύτης ἀμέσως, ἀνεκοίνωσα (16 Ἀπρ.) ἰδιαιτέρως εἰς τὸν πρωθυπουργὸν τὴν ἀνάγκην τῆς ἀποστολῆς φρουράρχου, καὶ ὡς τοιοῦτος, τηλεγραφικῶς διαταχθεὶς, μετέβη ὁ κ. Ι. Σ. Μήλιος, πολὺ συντελέσας κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκεῖνας εἰς τὴν τήρησιν τῆς τάξεως.

Εἰς τὰ μέλη τῆς ἀντιπολιτεύσεως, ἅτινα εὖρον εἰς ἰδιαιτέραν τῆς βουλῆς αἰθούσαν ἐν συσκέψει ἐκθεῖς τὴν κατὰστασιν ἐν γένει, ὑπεστήριξα, ὅτι ἐὰν ἡ ἀντιπολίτευσις δὲν ἔχῃ ἀπόφασιν, ὅπως ἐπιβῇ εἰς τὴν ἐξ αὐτῆς σχηματισθησομένην νέαν κυβέρνησιν **πόλεμον φυλετικόν**

οίονει διὰ πανστρατιᾶς ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν αὐτοῦ τοῦ βασι-
λέως ἀποσυρομένων τῶν βασιλοπαίδων ἐθνικὸν ἦτο συμφέ-
ρον νὰ μείνῃ ἢ ὑπὸ τὸν κ. Θ. Δηλιγιάννην κυβέρνησις, ὅπως
συνομολογηθῇ μὲν ἀμέσως καὶ ὅσον οἶον τε τάχιστα ἢ εἰ-
ρήνην **πρὸ τῆς Λαρίσσης**, νὰ βοηθήσωμεν δὲ πάντες αὐ-
τὴν εἰς τὴν τήρησιν τῆς τάξεως.

§ 78. — 'Επὶ τῆς «'Αλβανίας».

Τοιαῦτα ἀνέπτυξα ἐφ' ὅσον αἱ περιστάσεις μοὶ ἐπέτρε-
πον καὶ ἐν τῇ βουλῇ κατὰ τὴν ἀνακοίνωσιν τοῦ προγράμ-
ματος τῆς νέας κυβερνήσεως διὰ τοῦ πρωθυπουργοῦ κ. Δ.
Ράλλη [19 Ἀπρ. σ. 1210].

Οἱ τὴν Λάρισσαν ἐγκαταλείψαντες ἐπισήμως διεβεβαί-
ουν τοὺς πάντας, ὅτι εἰς Φάρσαλα δῆθεν προϋτίθεντο νὰ
δώσωσι τὴν ἀποφασιστικὴν μάχην. Ἀλλὰ, καὶ ἐκεῖ μετα-
βάλλαντες, οὐδὲν μὲν ὀχύρωμα ἐξετέλεσαν, μετ' ὀλίγας δὲ
ἡμέρας ἐτρέποντο τὴν πρὸς τὸν Δομοκὸν ἄγουσιν.

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῆς ὑπὸ τὸν κ. Σμολένσκην τα-
ξιαρχίας ἀπὸ τὸν Βελεστῖνον ὁ μέχρι Τρικέρων ἀσπλος
πληθυσμὸς κατέφυγεν εἰς τὰς παραλίαις, ζητῶν πλοῖα καὶ
ἄρτον. Κατ' ἀκολουθίαν τῶν εἰς ἐμὲ ἐκ Ξηροχωρίου καὶ
Χαλκίδος τηλεγραφηθέντων, ἡ κυβέρνησις ἔπεμψε τὴν
«'Αλβανίαν» ἐκ Πειραιῶς, τηλεγραφικῶς δὲ διέταξε τὴν
ἐν Ἀλμυρῷ «'Ιωνίαν» καὶ τὴν «Θράκην» νὰ περιπλεύσωσι
τὰ παράλια τῆς Θεσσαλίας. Παρακληθεὶς ὑπὸ τοῦ πρωθυ-
πουργοῦ καὶ ἐντολῇ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν ἐσωτερικῶν παρη-
κολούθησα τὴν «'Αλβανίαν», ἵνα βοηθήσω τὸν πλοίαρχον
αὐτῆς εἰς ἐκτέλεσιν τῆς ἐντολῆς του, ὅπερ καὶ ἐγένετο
(27 Ἀπρ. — 2 Μαΐου 97). Διὰ τῆς αὐτοπροσώπου δὲ
μεταβάσεώς μου τὸ μὲν εἰς τὰ μέρη τῆς συγκεντρώσεως
τῶν προσφύγων ἐν τῇ λοιπῇ Ἑλλάδι, τὸ δὲ εἰς τὰ παρά-
λια τοῦ Πηλίου, συνετέλεσα, ὑποθέτω, εἰς πᾶσαν δυνατὴν
περίθαλψιν καὶ εἰς τὴν διάσωσιν τῶν πρὸς ἀναχώρησιν ἐτοι-
μων γυναικῶν καὶ παιδῶν. Κατὰ τὴν ἐπάνοδόν μου ἐξέ-

θηκα τὴν κατὰστασιν προφορικῶς μὲν εἰς τὸν πρωθυπουργόν, διὰ δὲ τοῦ ἀπὸ 2 Μαΐου 1897 ὑπομνήματός μου πρὸς τε τὸν ὑπ. τῶν ἐσωτερικῶν καὶ τὴν κεντρικὴν ἐπιτροπὴν ἐπὶ τῶν ἐκ Θεσσαλίας προσφύγων, ἥτις, κατὰ τὴν ἀπουσίαν μου εἶχε καταρτισθῇ. Εἰς αὐτὴν εἶχον καὶ γὰρ συμπεριληφθῇ, δὲν ἀπεδέχθην ὅμως τὴν ἐντολήν, δι' οὗς λόγους ἐξέθηκα εἰς τὸ ἀπὸ 2 Μαΐου 97 πρὸς τὸν ὑπ. τῶν ἐσωτερικῶν ἔγγραφον τῆς παραιτήσεώς μου ⁽¹⁾.

§ 79.— « Σπεύσατε εἰς ἀπελευθέρωσιν... » .

Καὶ ἐν τῷ τύπῳ, ἀπούσης τῆς βουλῆς, ἔγγραφον ἐνυπογράφως «*ἡ εἰρήνη μεθ' ὅρων ἀνεκτῶν καὶ ταχέως ἡ πόλεμος φυλετικός*» («*Ἐμπρὸς*» 5 Μαΐου 97). Καὶ ἐν τῇ βουλῇ τ' αὐτὰ βραδύτερον ἐπανέλαβον [19 Αὐγ. 97, σ. 1223]. «*Ὅτε δὲ ἐπὶ τῇ ἀνακοινώσει τῶν προκαταρκτικῶν τῆς εἰρήνης ὅρων, ὁ βουλευτὴς ἐκ Γόρτυνος προὐκάλεσε ζήτημα ἐμπιστοσύνης, ἐκράυγαζον πρὸς τοὺς μαχομένους περὶ καταλήψεως τῆς ἀρχῆς «... σπεύσατε εἰς ἀπελευθέρωσιν τῆς Θεσσαλίας»* [18 Σεπτ. 97, σ. 1266]. Συμφώνως τῇ ἀποφάσει καὶ τῶν λοιπῶν συναδέλφων ἀπέσχον τῆς ψηφοφορίας ἐκείνης, δι' ἧς ἐζητεῖτο ἀνατροπὴ τῆς κυβερνήσεως μόνον ἔνεκα λόγων κομματικῶν.

§ 80.— Αἱ δύο διαμαρτυρίαι.

Ὑπὸ τύπον ἀνακοινωθέντος ἐδημοσιεύθη («*Ἄστυ*» 22 Ἰουλ. 97), ὅτι ὁ βασιλεὺς εἶπεν εἰς τὸν ὑπουργόν τῶν ἐξωτερικῶν κ. Σκουλούδην: «*Δὲν θὰ δεχθῶ νὰ γείνω Κεδίβης τῆς Ἑλλάδος καὶ χάριν τῆς ἀξιοπρεπειᾶς καὶ τοῦ λαοῦ μου καὶ τοῦ αἵτός μου. Θὰ καταθέσω ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τὸ στέμμα*». — Ὀλίγον ὅμως

(1) Καὶ ὅμως ἡ ἀπὸ 29 Ἀπριλ. 97 ἐν ἀπουσίᾳ μου δημοσιευθεῖσα ἐκκλησις φέρει καὶ τὴν ἐμὴν ὑπογραφήν ἀνευ ἐντολῆς μου!

βραδύτερον ἢ ἐν Ἀθήναις «Ἐφημερίς»—τότε καυχωμένη ὅτι εἶχεν ἀκριβεῖς εἰδήσεις—ὑπεστήριζε γνώμην ἀπαισίαν, ὅτι προκειμένου νὰ ὑπαχθῶμεν εἰς τοὺς βαρεῖς τῆς συνθήκης ὅρους, προτιμότερον θὰ ἦτο νὰ ἔμεινεν ἡ Θεσσαλία ἐπὶ πενταετίαν εἰς τὴν Τουρκίαν. Τὴν γνώμην ταύτην μετὰ βδελυγμίας ἀπέκρουσεν ἡ συνείδησις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, οὐδὲ σπουδαία ἐπ' αὐτῆς ἐγένετο ποτὲ συζήτησις, ὅθεν καὶ ἀναξίαν ἀντικρούσεως πάντοτε ἐθεώρησα.

Εἶχον ὁμῶς τὴν γνώμην, ὅτι οἱ βουλευταὶ οὐδέποτε ἔλαβον ἐντολὴν πρὸς κατάργησιν τοῦ συντάγματος καὶ ὅτι, ἐὰν τὸ στέμμα, συμφῶνως πρὸς ὅσα ἤδη εἶχεν ἐκφρασθῇ σπουδαίως ἡμύνητο ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ κράτους δυνάμει τῶν συνθηκῶν τῆς 7 Μαΐου 1832, τῆς 1 Ἰουλίου 1863 καὶ τῆς 17 Μαρτ. 1864 (Ξενοκρ. σ. 409), ἦτο δυνατὸν ν' ἀποσοβηθῇ ὁ τοσοῦτον ἀπηνὴς διεθνὴς ἑλεγχος. Ἀλλ' ἔδει πρὸς τοῦτο νὰ πειληθῇ πρὸς τοὺς μονομερῶς παραβιάζοντας τὰς συνθήκας καὶ αὐτὴ ἡ παραίτησις ἐκ τοῦ θρόνου. Αἱ ἐλπίδες μου αὗται διεψεύσθησαν. Ὅτε δ' ἐκλήθην νὰ ἐκφράσω ὑπευθύνως τὴν **ἐπὶ τῆς συνθήκης γνώμην μου**, ἠρκέσθην εἰς τὴν ὑποβουλὴν τῆς ἀκολουθοῦ διαμαρτυρίας, **καταχωρισθείσης κατ' ἀπόφασιν τῆς βουλῆς** [4 Δεκ. 97 σ. 110] καὶ ἐν τοῖς ἐπισήμοις πρακτικοῖς [σ. 97] **ὡς διαμαρτυρίας ὀλοκλήρου τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους :**

«Διαμαρτύρομαι ἐνώπιον τῆς δικαιοσύνης τῶν λαῶν, διότι ἔνεκα ἀνωτέρας βίας—τῶν στεναγμῶν τῆς εἰς τοὺς Τούρκους παραδοθείσης Θεσσαλίας καὶ τοῦ ἐθνικοῦ ἀποπλισμοῦ—ἀδυνατῶ νὰ προτείνω τὸ ἀπαράδεκτον τῆς συζητήσεως καὶ τὴν ἀπόρριψιν συνθήκης ἐπονειδίστου, προκληθείσης μὲν ἐξ εἰκονικοῦ πολέμου, ὑπαγορευθείσης δὲ ὑπὸ τῆς ἀδικίας τῶν κυβερνήσεων ἐξ κραταιῶν Δυνάμεων, δι' ἧς—παραβιαζομένων τῶν ἐν ἔτεσι 1832, 1863 καὶ 1864 συνομολογηθισῶν συνθηκῶν—ἀναρεῖται ἡ ὑπὸ τριῶν ἐξ αὐτῶν ἐγγυηθεῖσα ἀνεξαρτησία τοῦ Κράτους, καταργεῖται τὸ Σύνταγμα, καιρίως δὲ τιτρώσκεται ὁ Ἑλληνισμός· ἀναλλοίωτα ὁμῶς θεωρῶ καὶ ἐκ τῆς ἐπιβαλλομένης ταύτης βίας τὰ δικαιώματα τῆς ἐθνικῆς κυριαρχίας, ἥτις—παραδίδουσα τοὺς ἐργάτας τοῦ διεθνοῦς τούτου τερατουργήματος εἰς τὴν κρίσιν τῆς ἱστορίας

— ὀφείλει ἐν καιρῷ διὰ συγχλήσεως συντακτικῆς συνελεύσεως ν' ἀναζητήσῃ καὶ νὰ τιμωρήσῃ τοὺς ἐντὸς τῆς Ἑλλάδος ἐνόχους, λαμβάνουσα διὰ τὸ μέλλον μέτρα ἐπαρκῆ πρὸς περιφρούρησιν τοῦ ἔθνους».

Συζητουμένου δὲ καὶ τοῦ ν.μ.σχ.δ. περὶ διεθνοῦς ἐλέγχου πρὸς συμπλήρωσιν [20 Φεβρ. 98, σ. 153] ὑπέβαλον τὴν ἀκόλουθον διαμαρτυρίαν ἅμα καὶ σύστασιν, κα-
ταχωρισθεῖσαν ἐπίσης κατ' ἀπόφασιν τῆς βουλῆς καὶ ἐν
τοῖς ἐπισήμοις πρακτικοῖς [σ. 123] :

« Ἡ διαταγὴ τῶν ἐξ Δυνάμεων, ἵνα καὶ πρὸ πάσης ψηφίσεως καὶ κυρώσεως καταστῶσιν ἐκτελεσταὶ ἀποφάσεις αὐτῶν, δι' ὧν προηγούμεναι συνθῆκαι μονομερῶς ἀναιροῦνται καὶ αὐτὸς ὁ θεμελιώδης ἡμῶν νόμος ἐν πολλοῖς καταργεῖται — καθιστᾷ ὅλως τυπικὴν καὶ ἄσκοπον τὴν τριπλὴν τοῦ περὶ διεθνοῦς ἐλέγχου νομο-
σχεδίου ἀνάγνωσιν, ἐν ἀπολύτῳ ἀδυναμίᾳ διατελούντων τῶν βου-
λευτῶν εἰς συζήτησιν ἐλευθέραν καὶ ψηφοφορίαν εὖορκον, ἀφοῦ
ἄλλως καὶ αὐτὴ ἡ τῆς Θεσσαλίας ἀπολύτρωσις ἐξηρτήθη ἐκ
τῆς τυφλῆς ὑποταγῆς τῆς νομοθε-
τικῆς ἐξουσίας εἰς τ' ἀμετχκλήτως ἀπὸ τῆς ⁶/₁₈
Σεπτεμβρίου 1897 ἀποφασισθέντα. Μόνον ὁ πατριω-
τισμὸς τῶν ἀπανταχοῦ Ἑλλήνων δύναται ν' ἀποτινάξῃ τὸν ζυγὸν
τοῦ ξενικοῦ ἐλέγχου διὰ τῆς ἀποδόσεως τῶν ὀφειλομένων, ἡ δ'
ἔμφυτος πρὸς τὴν ἀληθοῦ ἐλευθερίαν ἀγάπη τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ
νὰ διασώσῃ τὰ ἐρείπια τῶν συνταγματικῶν θεσμῶν ἐπὶ τὸ λυσι-
τελέστερον ἐν καιρῷ τῷ δέοντι ρυθμιζομένων ὑπὸ ἔθνοσυνε-
λεύσεως».

Αὕτη καὶ μόνη εἶνε ἡ ἐπὶ τῆς συνθήκης καὶ τοῦ διεθ-
νοῦς ἐλέγχου ἐνέργειά μου, ἡ βεβαιουμένη ἐξ ὅλων τῶν
δημοσιευμάτων μου καὶ προσεπικυρουμένη ἐκ τῶν ἐπισή-
μων πηγῶν. Πᾶσαν ἄλλην διάδοσιν — ἀρχὴν ἔχουσιν ἢ
παρεννόησιν ἐν προφορικαῖς ὁμιλίαις τῶν ἀγνίων ἢ πόθους
ἀσεβεῖς τῶν διαστροφέων πάσης ἀληθείας ἔνεκεν φάυλου
κομματικῆς κερδοσκοπίας — θεωρῶ ἀναξίαν καὶ μνείας,
πολὺ δ' ὀλιγώτερον καὶ διαψεύσεως.

§ 81. — Τὰ 15 ἐρωτήματα.

Θέλων νὰ ματαιώσω τὴν ἀνόσιον ἐπιθυμίαν τῶν βουλο-

μένων νὰ συγκαλύψωσι τὰς εὐθύνας δι' ἐσπευμένης ἐκδόσεως *συγχωροχαρτίου* (ἡνωτέρω σ. 25 γ') ὑπεστήριξα εἰς τὴν βουλὴν, ὅτι αὕτη ἦτο ἡ πασσῶν ἀκαταλληλοτέρα, καὶ δὴ διαρκούσης τῆς ἐν Θεσσαλίᾳ τουρκικῆς κατοχῆς, ὅπως δικάσῃ τοὺς ὑπευθύνους ὡς ὑπαιτίους τῶν τελεσθέντων, ἀλλ' ὅτι καθῆκον εἶχομεν πάντες νὰ συγκεντρώσωμεν ἐφ' ὅσον ἦτο δυνατόν τὴν πρὸς τοῦτο ἀνγκυαίαν ὕλην, *ἐνα χρησιμεύσῃ ἐν καιρῷ τῷ ὀείοντι*. Ἐκ τοιούτων ὁρμώμενος σκέψεων, ὑπέβαλον εἰς τὸν ὑπ. τῶν στρατιωτικῶν [10 Νοεμβρ. 97 σ. 72—75.—Ἐπ. πρακτ. σ. 81] τὰκόλουθα δεκαπέντε ἐρωτήματα :

«Παρακαλῶ τὸν κ. ἐπὶ τῶν Στρατιωτικῶν ὑπουργὸν νὰ πληροπορήσῃ τὴν βουλὴν καὶ νὰ καταθέσῃ τὰς τε δευούσας καταστάσεις καὶ πάντα τὰ σχετικὰ πρὸς τὰς ἀκολουθοῦσας ἐρωτήσεις ἔγγραφα:—Α'.) Τίς ἦτο ὁ ἀριθμὸς τῶν ὑπὸ τὰς σημαίας κατὰ ξηρὰν ὑπηρετούντων ἀξιώματικῶν, ὑπαξιωματικῶν καὶ στρατιωτῶν; α') τῇ 1 Φεβρουαρίου 1897· β') τῇ 5 Ἀπριλίου 1897;—Β'.) Ὅποση ἡ δύναμις τοῦ κατὰ ξηρὰν στρατοῦ καθ' ὅλην τὴν μεθόριον ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ ἐν Ἡπείρῳ γραμμῇ μετὰ σημειώσεως τοῦ ἀριθμοῦ διακεκριμένως; α') τῇ 1 Φεβρουαρίου 1897· τῇ 5 Ἀπριλίου 1897;—Γ'.) Ὅποσον καὶ ὅπως ὅλκον πολέμου ὑπῆργεν ἐν ταῖς ἀποθήκαις τοῦ στρατοῦ; α') τῇ 1 Φεβρουαρίου 1897· β') τῇ 5 Ἀπριλίου 1897;—Δ'.) Ἐλειτουργοῦσι στρατιωτικὸν γραφεῖον ἐν τοῖς ἀνακτόροις, ἀπὸ τίνος ἐποχῆς συνέστη, πρὸς τίνα σκοπὸν καὶ ὑπὸ τίνων συνέκειτο, ἐὰν ἔπαυσε λειτουργοῦν καὶ διατί; Ἐὰν κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐχθροπραξιῶν μετὰ τῆς Τουρκίας ἐδόθησαν παρὰ τοιούτου γραφεῖου διαταγαί, ποῖαι καὶ πρὸς τίνας; Ἦσαν πῃσαι ἐν γνώσει τοῦ ὑπουργείου τῶν στρατιωτικῶν;—Ε'.) Ὑπῆρχε σχέδιον πολέμου, ὑπὸ τίνων συντετάχθη καὶ ποῖον; Ἐξεπονήθη ἐγκαίρως σχέδιον ἀμύνης καὶ ὑποχωρήσεως ἐν ἀνάγκῃ καὶ ποῖον; Ποῖα ἔργα ἀμυντικὰ εἶχον ἀποφασισθῇ καὶ ἐκτελεσθῇ, εἰς τίνα μέρη καὶ πότε; Πότε οἱ σωματάρχαι μετέβησαν εἰς τὰς θέσεις των καὶ τίνας ἔλαβον διαταγὰς;—ΣΤ'.) Τίνες αἱ ἀπὸ τῆς 5 Ἀπριλίου 1897 δοθεῖσαι διαταγαί εἰς τὰ ἐν τῇ μεθόρῳ γραμμῇ σώματα, ἐάν, πότε, καὶ παρὰ τίνος; Εἰδικώτερον: α') Ἐδόθη διαταγὴ γενικῆς ὀπισθοχωρήσεως τοῦ ἐν Θεσσαλίᾳ στρατοῦ ἀπὸ τῆς 6 Ἀπριλίου 1897, παρὰ τίνος, διατί, ἐὰν ἀνεκλήθη καὶ τίνας λόγου ἔνεκα; β') Ἡ μερικὴ ἐκτέλεσις τῆς διαταγῆς ταύτης ἐπὶ νεγκεν ἀπώλειαν θέσεων καὶ τίνων; γ') Τίς διέταξε τὴν ἀπὸ τῆς

θέτως Μάτι· ὁπισθοχωρήσιν, πότε καὶ διὰ ποίους λόγους; γ') Προηγῆθη τῆς τοιαύτης διαταγῆς πολεμικὸν συμβούλιον, πότε, ποῦ καὶ ὑπὸ τίνων ἐγένετο τοῦτο; Ἐξετελέσθη ὑποχώρησις ἢ φυγὴ ἄτακτος καὶ διὰ τίνας λόγους; Ποῖα ἐλήφθησαν ὑπὸ τοῦ ἀρχηγείου καὶ τοῦ ἐπιτελείου αὐτοῦ μέτρα πρὸς ἀναστολὴν τῆς φυγῆς καὶ συγκράτησιν τοῦ στρατεύματος; — Ζ'.) Ὑπῆρχε σχέδιον ἀμύνης πρὸ τῆς Λαρίσης ἐν συνδυασμῷ μετὰ τοῦ Πηνειοῦ ἢ ἐγκαταλείψεως αὐτῆς; Ἐὰν ὑπῆρχεν, ἕνεκα τίνων λόγων ἐγκατελείφθη, ἐὰν περὶ τούτου ἐγένετο πολεμικὸν συμβούλιον, πότε καὶ ὑπὸ τίνων; Ὑπὸ ποίας περιστάσεις ἐγένετο ἡ ἐγκατάλειψις τῆς Λαρίσης καὶ ἕνεκα ταύτης ὅλων τῶν θεσσαλικῶν μέχρι τῆς Ὁθρύος πόλεων καὶ χωρίων; Ὅποιον ἦτο τὸ σημεῖον τῆς συγκεντρώσεως τοῦ ὁπισθοχωροῦντος στρατοῦ, ἐὰν τὰ Φάρσαλα καὶ ὁ Δομοκὸς καὶ ἀμφοτέρω, ἐὰν εἰς τὰ σημεῖα ταῦτα εἶχον παρασκευασθῇ ἀμυντικὰ ἔργα, ποῖα καὶ πότε; — Η'.) Ἐγένετο εἰς τοὺς κατοίκους τῆς Λαρίσης καὶ τῶν λοιπῶν ἐγκαταλειφθέντων μερῶν γνωστὴ ἡ περὶ ἀναχωρήσεως τοῦ στρατοῦ ἀποφασίς, πότε καὶ πῶς; Ἐλήφθη πρόνοια περὶ ἐξασφαλίσεως τοῦ ὕλικου τοῦ πολέμου, τῶν ἐν τοῖς δημοσίοις καὶ δικαστικοῖς γραφεῖσι χρημάτων, ἐγγράφων καὶ παρακαταθηκῶν; Ἐὰν μετηνέχθησαν οἱ ὑπόδικοι καὶ οἱ κατάδικοι τῶν θεσσαλικῶν πόλεων εἰς μέρη ἀσφαλῆ καὶ ἐλευθερώθησαν, πότε, παρὰ τίνων καὶ διατί; — Θ'.) Μετὰ τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς Λαρίσης ὁ Βελεστίνος ἦτο ἐν τῷ σχεδίῳ τῆς ἀμύνης ἢ εἶχεν ἐπίσης ἐγκαταλειφθῇ καὶ διὰ τί, ὡς ἡ Λάρισα; Ἡ ἐγκατάλειψις τοῦ Βελεστίνου εἶχεν ὡς ἄμεσον ἀποτέλεσμα καὶ τὴν ἐγκατάλειψιν τοῦ Βώλου, ἄρα καὶ τῆς διὰ θαλάσσης συγκοινωνίας; Διὰ τί οὐχὶ ἐκ Λαρίσης εἰς Βελεστίνον, ἀλλ' ἐκ Φαρσάλων ἀπεστάλη ἐκεῖ ταξιαρχία, πότε καὶ πρὸς τίνα σκοπὸν; Ὅπόσον ὕλικόν πολέμου ὑπῆρχεν ἐν Βώλῳ τὴν 12 Ἀπριλίου 1897; — Ι'.) Ὅποιον καὶ ὅπόσον ὕλικόν πολέμου καὶ τροποδυσίων καὶ ὀπόσης ἀξίας περιῆλθεν εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων, εἰς τίνας πόλεις καὶ εἰς τίνα χωρία, πότε καὶ πῶς; — ΙΑ'.) Ὅποια ὑπῆρχεν ἀποτελέσματα τῶν ἐχθροπραξιῶν ἐν Θεσσαλίᾳ ἀπὸ 5 Ἀπριλίου μέχρι τῆς ἐσπέρας τῆς 11 Ἀπριλίου 1897; — ΙΒ'.) Πότε ὁ τουρκικὸς στρατὸς κατέλαβε τὸν Νεζερὸν, τὸν Τούρναβον, τὴν Λάρισσαν, τὰ Τρίκαλα καὶ τὴν Καλαμπάκαν καὶ μετὰ πόσης δυνάμεως; Πότε δ' ἐφάνη ὁ ἐχθρὸς πρὸ τοῦ Βελεστίνου, ἐὰν ἀπεκρούσθῃ νικηφόρος καὶ ἐκ τίνων σωμάτων συνέκειτο ἡ ἀποκρούσασα αὐτὸν ταξιαρχία καὶ ἐὰν ἐν αὐτοῖς ὑπῆρχον στρατιῶται, ὑπαξιωματικοὶ καὶ ἀξιωματικοί, οἵτινες πρὶν ἀνῆκον εἰς τὸν ἐκ Λαρίσης ὁπισθοχωροῦντα στρατόν; — ΙΓ'.) Τίνες οἱ λόγοι τῆς ἐκ Φαρσάλων ὁπισθοχωρήσεως καὶ ἕνεκα τίνων ἀνδραγαθίων ἀπε-

στάλη τῇ 23 Ἀπριλίου 1897 ὑπὸ τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου συγχαρητήριοιον τηλεγράφημα πρὸς τὸν ἀρχηγὸν τοῦ ἐν Θεσσαλίᾳ στρατοῦ; — **ΙΔ'.**) Ἐὰν καὶ τίνα μέτρα ἐλήφθησαν ἀπὸ τῆς 18 Ἀπριλίου μέχρι τῆς 6 Σεπτεμβρίου 1897 πρὸς αὐξήσιν τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων καὶ πρὸς προμήθειαν ὀπλικοῦ τοῦ πολέμου; — **ΙΕ'.**) Ἐὰν μετὰ τὴν ὑπογραφήν τῆς προκαταρκτικῆς εἰρήνης ἐγένετο πολεμικὸν συμβούλιον ἐν Ἀγίᾳ Μαρίνῃ καὶ τί ὑπ' αὐτοῦ ἀπεφασίσθη ;»

Κατὰ τὴν ιδίαν συνεδρίαν ἀπηύθυνα καὶ τὴν ἀκόλουθον σύστασιν :

«Παρακαλῶ τὸν κ. ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑπουργὸν νὰ καταθέσῃ εἰς τὴν βουλὴν, ἅπαντα τὰ ἀπὸ 1ης Σεπτεμβρίου 1895 μέχρι τῆς 26ης Αὐγούστου 1896 — ὅτε ὑπεγράφη ἐν Χανίοις ὁ νέος ὀργανισμὸς — καὶ ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης μέχρι τῆς 14 Ἀπριλίου 1897 διαμειφθέντα ἔγγραφα μετὰ τῶν διπλωματικῶν καὶ τῶν προξενικῶν ἀρχῶν, ἐπίσης μετὰ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν ξένων κυβερνήσεων ἐν σχέσει πρὸς τὸ κρητικὸν ἐν γένει ζήτημα καὶ τὸν ἐπακολουθήσαντα ἐλληνοτουρκικὸν πόλεμον».

Ἡ δημοσίευσίς τῶν διπλωματικῶν ἐγγράφων διετάχθη, κατηρτίσθησαν δέ, ὡς ἔμαθον, δύο τεύχη, διανεμηθησόμενα εἰς τοὺς βουλευτάς τῆς ιδ' περιόδου· ὁ δὲ ὑπ. τῶν στρατιωτικῶν, ἀπούσης τῆς βουλῆς, κατέθηκεν εἰς τὸ γραφεῖον αὐτῆς ἀπαντήσεις εἰς τὰς ὑπ' ἀριθ. **Α** — **ΙΕ** ἐρωτήσεις μου, ἐν μέρει εἰς τὴν ὑπ' ἀριθ. **ΙΓ'**, καὶ εἰς τὴν **ΙΕ'**. Ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἐρώτησιν **Α** κατέθηκε καὶ τέσσαρα τηλεγραφήματα, ὧν τὸ ἕν γαλλιστὶ συντεταγμένον. Ταῦτα τῇ ἐπιμελείᾳ μου καὶ δυνάμει τοῦ δικαιώματος, ὅπερ ἐκ τοῦ κανονισμοῦ εἶχον, ἐδημοσιεύθησαν εἰς τὴν «Ἐστίν» τῆς 5 Φεβρ. 98. Ἐπαναληφθεῖσων δὲ τῶν ἐργασιῶν τῆς βουλῆς, ἐζήτησα καὶ τὴν ἐπίσημον δημοσίευσιν, ἣν ἡ βουλὴ διέταξεν ἐκτὸς τοῦ γαλλιστὶ συντεταγμένου, ὅπερ κατὰ τὴν δήλωσιν τοῦ κ. Σμολένσκη εὐρέθη εἰς τὴν ἐπιτελικὴν ὑπηρεσίαν κατὰ λάθος [24 Φεβρ. 98, σ. 189—191.—Παράρτ. σ. 143 ἀριθ. 63].

§ 82. — Τελωνισμός ἐμπορευμάτων.

Τὸ μὲν ἔνεκα τοῦ πολέμου, τὸ δ' ἔνεκα τῆς μακρᾶς κατοχῆς τῆς Θεσσαλίας ὑπὸ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ ἀνεφύησαν πλεῖσται ὅσαι θεσσαλικαὶ ἀνάγκαι, ὑπὲρ ὧν εἰργάσθη—τὸ κατὰ δύναμιν. Περὶ αὐτῶν εἶναι ἀδύνατος τελεῖα ἔκθεσις· ὅθεν θέλω περιορισθῆ εἰς ἀπλὴν μνηεῖαν τῶν συζητήσεων μετὰ τῶν παραπομπῶν.

Πρὸ τούτου ὁμῶς ἀνάγκη νὰ προσθέσω τινὰ εἰδικῶς ἐπὶ τοῦ ζητήματος ἐκείνου, ὅπερ συνετάραξε καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ κρατῇ ἀνάστατον οὐ μόνον τὸν ἐμπορικὸν κόσμον ἀλλὰ καὶ σύμπαντα τὸν θεσσαλικὸν λαόν. Περὶ τούτου δι' εἰδικοῦ δημοσιεύματος θὰ ἡδυνάμην ἴσως ἐπαρκέστερον νὰ ἐξηγηθῶ, ὅπερ ὁμῶς ὡς ἐκ τῆς ἐλλείψεως ἡδὴ χρόνου καθίσταται ἀνεφικτον· ἄλλως δὲ τοῦτο δὲν εἶνε καὶ ἀπολύτως ἀναγκαῖον, διότι πρὸ πολλοῦ ἐπραγματεύθη τὰ περὶ τοῦ θέματος τούτου εἰς τρία κατὰ συνέχειαν φύλλα τοῦ «Νεολόγου» (20 - 22 Ἰουλ. 98).

Ἡ ἔλλειψις τακτικῆς ταχυδρομικῆς συγκοινωνίας καὶ δημοσιεύσεως ἐφημερίδων ἐν Θεσσαλίᾳ, ἡ ἔνεκα τῆς ξενικῆς κατοχῆς δυσχέρεια τῶν ἐν Θεσσαλίᾳ ἐμπόρων πρὸς ἔγκαιρον σύσχεψιν καὶ ὑποβολὴν ἐπαρχῶν πληροφοριῶν καὶ ὠρισμένων μέτρων, ἡ ἐσφαλμένη πεποιθήσις τινων ἐκ Θεσσαλίας περὶ κερδοσκοπίας ἐκθέσμου ἐπέτρεψαν νὰ κυκλοφορήσωσι καὶ νὰ πιστευθῶσιν ἐν Ἀθήναις τερατώδεις εἰδήσεις περὶ εἰσαγωγῆς ἐμπορευμάτων εἰς μυθώδη ποσὰ ὑπὸ κερδοσκοπῶν ἐμπόρων ἐκ διαφόρων μερῶν, ἰδίως Θεσσαλονικέων καὶ Ἀθηναίων. Ταῦτα πάντα ἐπέδρασαν ὁπωςδῆποτε εἰς τὴν κρίσιν τῶν κυβερνώντων καὶ τῶν βουλευτῶν, πᾶς δὲ ὁ ὑποστηρίζων τὴν ἄκραν ἀτέλειαν ἡδύνατο νὰ θεωρηθῇ ὑποποτος, ὡς ὑπηρετῶν ὕλικὰ ἢ τοῦλάχιστον κομματικὰ συμφέροντα.

Ἡ γνώμη τῶν ὑποστηριζόντων, ὅτι κατὰ τὰ διεθνή νόμιμα **οὐδὲ διὰ νόμου** δὲν ἐπετρέπετο νὰ ἐπιβληθῇ ὁ τελωνισμὸς τῶν διαρκούσης τῆς τουρκικῆς κατοχῆς εἰσαχ-

θέντων καὶ ὑπὸ τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν τελωνισθέντων ἐμπο-
ρευμάτων δὲν στερεῖται σπουδαιοτάτων ἐπιχειρημάτων.
Νομίζω ὅμως, ὅτι καὶ οἱ θεωρητικῶς ὑποστηρίζοντες, ὅτι
διὰ νόμου ἡδύνατο νὰ ζητηθῇ ἡ συμπλήρωσις τοῦ **μὴ**
πληρωθέντος εἰς τὴν Τουρκίαν τελωνιακοῦ δασμοῦ δὲν
λέγουσι τι προδήλως παράλογον, ἐὰν ἐν τῇ ἐφαρμογῇ ἦτο
δυνατὸν νὰ ληθῇσι τοιαῦτα μέτρα, ὥστε νὰ μὴ ἐπέλθω-
σιν ἀδικίαι καὶ καταστροφαί. Ἀλλ' ἡ τε κυβέρνησις καὶ ἡ
βουλὴ ὑπὸ τὸ κράτος ζωηρῶν ἐντυπώσεων, ὅτι ἐγένοντο ἐπὶ
ζημίᾳ τοῦ δημοσίου ταμείου μεγάλαι κερδοσκοπικαὶ ἐπι-
χειρήσεις, ἐν ἀγνοίᾳ δὲ πολλῶν οὐσιωδῶν λεπτομερειῶν
ἐκλιναν ὑπὲρ τῆς δευτέρας γνώμης· ὅθεν, ἀποσυρθέντος
ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως τοῦ περι τελωνιακῆς ζώνης πρώτου
νμσχδ., χωρὶς ἐπ' αὐτοῦ νὰ γείνη συζήτησις τις, ὑπε-
βλήθη τὸ ἀπὸ 7 Μαρτ. 98 ὑπουργικὸν ἐπίσης, ὅπερ ἐβα-
σίζετο εἰς τὸ σύστημα τῶν δηλώσεων, εἶχεν ὅμως πολλὰ,
πλεῖστα τὰ τρωτὰ μέρη. Τοῦτο ἀπεστάλη ὑπὸ τῆς βου-
λῆς εἰς εἰδικὴν ἐπιτροπὴν, συγκροτηθεῖσαν, ὡς ὑποθέτω,
τῇ ὑποδείξει τοῦ ὑπ. τῶν οἰκονομικῶν, ἐξ ἧς ἀπεκλείσθη-
σαν ἅπαντες ἀνεξαιρέτως οἱ ἐκ Θεσσαλίας βουλευταὶ ὡς
ὑποπτοί ! Οἱ ἐπεξεργασθέντες ὅμως αὐτό, ξένοι πάντῃ
τῶν τοπικῶν περιστάσεων, κατήρτισαν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν
τῶν αὐστηρῶν τοῦ κ. Σιμοπούλου οἰκονομικῶν σκέψεων—
ἀγνοῶ, ἐὰν ἐπίσης σκληρῶς θὰ ἐνομοθέτει, ἐν ᾗ περιπτώσει
ὁ νόμος ἦτο ἐφαρμοστέος καὶ εἰς Παρνασσίδα — ἕτερον
ἀπαρθρωπότερον νμσχδ. Τὸ ἀληθὲς εἶνε, ὅτι εὐαριθμότατοι
τῶν ἐκ Θεσσαλίας ἀντιπροσώπων ἔδωκαν ὅσῃν ὤφειλον
σπουδαιότητα εἰς τὸ νμσχδ. τοῦτο — ὡς καὶ ἐκ τῆς ἐν
τῇ βουλῇ ἀφασίας των ἀποδεικνύεται — οὐδὲ συνῆλθον νὰ
συζητήσωσιν αὐτὸ ἰδιαίτερος τούλάχιστον· τούναντίον
πολλοὶ καὶ μάλιστα οἱ πλεῖστοι τῶν φίλων τῆς κυβερνή-
σεως σιωπηρῶς ἀπεδέξαντο τὴν ὑπουργικὴν πρότασιν.

§ 83. — Τὰ ἐμπορεύματα ἐν τῇ βουλῇ.

Τρομάζων ἐπὶ ταῖς συνεπείαις τῆς ψήφισεως τοιούτου

νομοσχεδίου, πρῶτος ἔλαβον τὸν λόγον εὐθὺς κατὰ τὴν ἀ. συζ., ἥτις ἐγένετο τὴν 17 Μαρτ. 98 [σ. 488—491]. Παράθετω ἐνταῦθα ἐλαχίστας ἐκ τῶν πολλῶν περικοπὰς, δι' ὧν προσεπάθησα ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ συνόλου τῶν ἔως τότε πληροφοριῶν μου νὰ καταστήσω εἰς τὴν βουλὴν γνωστὴν τὴν ἀλήθειαν.

«... Εὐρέθησαν ἐν Θεσσαλίᾳ ἐμπορεύματα κατὰ τὴν 12 Ἀπρ. 97, τὰ ὅποια εἶχον ὑποβληθῇ εἰς τελωνιακὸν δασμὸν κατὰ τοὺς νόμους τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους καὶ ἄλλα εἰς τὸ τελωνεῖον. Ἡ αἰφνιδία ὀπισθοχώρησις τῶν ἑλληνικῶν στρατευμάτων ἐπέφερε τὴν τρικυμίαν ἐκείνην εἰς τὸν θεσσαλικὸν πληθυσμὸν καὶ εἰς τὰ συμφερόμενα αὐτοῦ. Ἡ ἀντίστασις ἢ ἀντιταχθεῖσα εἰς Βελεστίνον, ἢ ἄμυνα ἐκείνη ἔδωκεν εὐκαιρίαν εἰς πολλοὺς τῶν ἐμπόρων νὰ μεταφέρωσι τὰ ἐμπορεύματα αὐτῶν εἰς Βῶλον καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα, ἵνα μὴ ὑποστῶσι ὅ,τι οἱ ἐν Λαρίσσει, Τουρνάβῳ καὶ εἰς ἄλλας πόλεις. Ἀλλ' ὅλοι δὲν εἶχον τὰ μέσα τῆς μεταφορᾶς, οἱ δὲ ναῦλοι ἦσαν μεγάλοι. Μέρος ὅμως τῶν ἐμπορευμάτων ἤλθεν εἰς τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα, καὶ ἰδίως εἰς τὴν Εὐβοίαν μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς προκαταρκτικῆς εἰρήνης ἐπανεφέραν τὰ ἐμπορεύματά των εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ἀλλ' εὖρον ἐκεῖ τὴν τουρκικὴν ἐξουσίαν, τὰς τουρκικὰς τελωνειακὰς ἀρχὰς καὶ ἐπλήρωσαν νέους δασμοὺς κατὰ τοὺς ὀθωμανικοὺς νόμους, δηλαδὴ 8⁰/₁₀ τὸν τελωνειακὸν δασμὸν κατὰ τὸ ὀθωμανικὸν σύστημα, καὶ 3⁰/₁₀ διὰ δημοτικὸν καὶ λιμενικὸν φόρον. Εὐρέθησαν ὅμως καὶ πρὸ μεγάλων δυσχερειῶν, διότι εὖρον ἐκεῖ δεινὸν συναγωνισμὸν...»

«... Ὑπάρχει καὶ ἄλλη κατηγορία, ἡ τῶν μικρεμπόρων Θεσσαλῶν, οἱ ὅποιοι δὲν εἶχον τὰ μέσα, οὔτε εὐκολίαν νὰ προῶσιν εἰς τοιαύτας κερδοσκοπικὰς ἐπιχειρήσεις, διότι εὐρέθησαν ἀνοικτοί, ὡς λέγεται, καὶ τὰς μικρὰς των πιστώσεις εἶχον εἰς τὴν θεσσαλικὴν τῶν πεδιάδα, ὡς πολλοὶ ἔμποροι τοῦ Βῶλου, καὶ εἰς τ' ἄλλα μέρη τῆς Θεσσαλίας, ὅπου ὅμως εὐρίσκοντο καὶ τὰ πρὸ τοῦ πολέμου τελωνισθέντα ἐμπορεύματα τῆς λοιπῆς Θεσσαλίας. Διὰ τοῦτο ἀπὸ τὰ ποσά, τὰ σκοπίμως ὑπὸ τινων ἐξογκούμενα, πρέπει νὰ ἔχῃτε ὑπ' ὄψιν, ὅτι τὸ μέγα ποσὸν εἶνε τὸ διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ χρέσιμον καὶ ἄλλο ποσόν, τὸ ὅποϊον θέλει ἀποσυρθῇ πρὸ τῆς ἀπομακρύνσεως τῶν Τούρκων ἐκεῖθεν τῶν ἐλληνικῶν ὁρίων...»

«... Τὸ σύστημα, τὸ ὅποϊον ἀκολουθεῖ ἡ ἐκθεσις τῆς ἐπιτρο-

πῆς, θεωρῶ π λ η μ μ ε λ ές, έ π ι κ ί ν δ υ ν ο ν, έ π ι ζ ή μ ι ο ν, ά δ ι κ ώ τ α τ ο ν, σχεδόν άπάνθρωπον. Διότι, κύριοι βουλευταί, δέν πρέπει νά λητμονήσητε περί τίνος πρόκειται. 'Ως πόρισμα όλης αύτης τῆς εργασίας μας έρχεται ό χαρακτηρισμός τών ειδών, τά όποια δέν θέλουσιν υποβληθῇ εἰς τελωνειακόν δασμόν κατά τās διατάξεις τοῦ νομοσχεδίου, ό χαρακτηρισμός, λέγω, αύτῶν ώς λ α θ ρ ε μ π ο ρ ε υ μ ά τ ω ν! Δηλαδή οἱ παραβιάζοντες τόν ψηφισθησόμενον νόμον θά υποπέσωσιν εἰς πράξιν συνεπάγουσαν β α ρ υ τ ά τ α ς καί π ο ι κ ι λ α ς π ο ι ν ά ς, αἵτινες δύνανται ν' άπολήξωσιν εἰς φοβεράς καταστροφάς...» [σ. 489].

Διά μακρῶν κατέκρινε τās πλείστας τῶν διατάξεων τοῦ νομοσχεδίου, ιδίως δέ τήν τοῦ άρθ. 12 τῆς τελείας άφομοιώσεως τῶν παραβατῶν τῶν δηλώσεων πρὸς τοὺς λαθρεμπόρους! Δέν ήδυνάμην οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν νά φαντασθῶ, ὅτι ό Θεσσαλός, ὅστις διατελῶν ὑπὸ τὸ κράτος τῆς τουρκικῆς κατοχῆς καὶ εἰσαγαγὼν ἐν πλήρει μεσημβρίᾳ ἐμπορεύματα, ἀφοῦ προηγουμένως συνεμορφώθη μετὰς διατάξεις τῶν τελωνειακῶν ἀρχῶν—**αἵτινες διὰ συνθήκης εἶχον άναγνωρισθῇ ὡς νόμιμοι ἔστω καὶ προσωρινῶς**— καὶ ἐπλήρωσε τόν δασμὸν εἰς ὀθωμανικὰς ἀρχάς, ήδύνατο νά καταδιωχθῇ ὡς λαθρέμπορος καταδικαζόμενος μὲν εἰς τὸ ὀκταπλοῦν τοῦ τέλους, τοῦ ὁποίου τὸ ήμισυ ήθελε δωρηθῇ εἰς τοὺς καταδότας—εἰλικρινεῖς ἢ δολίους—καὶ προσέτι, ὅτι ήδύνατο νά τιμωρηθῇ διὰ τῶν ποινῶν τῆς κλοπῆς, άναλόγως τοῦ ποσοῦ καὶ μέχρι κκυρογήματος. ὡς τὰ περὶ τούτου ἐρρύθμισεν ό νόμος τοῦ 1892! Ὑπεστήριξα λοιπόν ὅτι πᾶσαι αὐταὶ αἱ διατάξεις ἔπρεπε νά παλειφθῶσιν.

Οἱ κύριοι Σιμόπουλος καὶ Σκουζές με άντέκρουσαν, ἐπίσης ὁ κ. Δηλιγιάννης, ὑποστηρίζοντες τὸ νμσχδ. τῆς ἐπιτροπῆς. ὁ δέ κ. Λυμπρίτης άποκρούων πάσαν τροπολογίαν, ήτις ήδύνατο νά καταστήσῃ άνεκτὸν τὸ νομοσχέδιον, ἔλεγε: «έάν τροποποιηθῇ τὸ νμσχδ., ὡς προτείνετε, εἶναι ὡς ν' άφησητε τὰ πάντα ἐλεύθερα» [σ. 499]. Εἰς τόν βουλευτὴν Τουρνάκου ἔσπευσεν άμέσως ν' άπαντήσω τὰκόλουθα:

«... 'Αλλά τὸ νομοσχέδιον θά ψηφισθῇ δι' ὅλον ἄνθρωπον»

ρ ές τωσ τόν θεσσαλικόν πληθυσμόν, θά εφαρμ-
σθῇ μὲ τὸ αὐτὸ μέτρον διὰ τὴν τυχόν κερδοσκοπόν, περὶ οὗ πρὸ
μικροῦ ὠμίλει, ἀλλ' ἔσως καὶ μετ' ἡν αὐτὴν αὐστη-
ρότητά διὰ τὸν χωρικὸν καὶ τὸν μικρέμπορον· δηλαδὴ
καὶ κατ' ἐκείνων ἔτι τῶν μικρεμπόρων, οἵτινες μεταφέρουσι τὰ
ἐμπορεύματά των ἀπὸ τόπου εἰς τόπον ἢ καὶ κατὰ τῶν μικρεμπο-
ρίστων ἐν τοῖς χωριδίοις διότι ὁ νόμος οὐδ' ἐμίαν ποιεῖ-
ται διακρίσιν» [σ. 499].

Ἐλαβον τὸν λόγον καὶ ἐφ' ἐκάστου τῶν ἄρθρων τοῦ
νμσχδ., πολλὰς ὑποδείξας βελτιώσεις ἰδίως ἐπὶ τῶν ἄρθ-
ρων 1ου [σ. 493. 494. 496. 497. 499] 6ου [σ. 500]
9ου [σ. 501], αἵτινες, ἐὰν ἐγένοντο δεκταί, ἤθελον ἔσως
καταστήσῃ τὸν νόμον δεκτικὸν ἐφαρμογῆς ἄνευ ἀδικιῶν,
ἄνευ κλονισμοῦ καὶ ἄνευ καταστροφῶν. Κατὰ τὴν ἰδίαν
συνεδρίαν ἐκ τῶν θεσσαλῶν συνχδέλφων ὠμίλησε καὶ ὁ κ.
Σχινᾶς ὡς πρὸς τινὰς βελτιώσεις.

Τῇ 18 Μαρτ. 98 ὁ ὑπουργὸς ὑπέβαλεν ἕτερον νμσχδ.
κατὰ τὰς προτάσεις τῆς ἐπιτροπῆς, ἐφάνη δὲ πολὺ σπεύ-
δων εἰς τὴν ψήφισιν τοῦ ταρατώδους ἐκείνου ἔργου. Γνω-
ρίζων τὴν ἀπροσεξίαν, μεθ' ἧς ψηφίζονται οἱ νόμοι καὶ
φοβηθεὶς, ὅτι ἐντὸς δύο τὸ πολὺ ἡμερῶν ἦτο ἐνδεχόμενον
νὰ ψηφισθῇ ἀπαράλακτον ἐξεπόνησα ὁλόκληρον νμσχδ.
μετὰ αἰτιολογικῆς ἐκθέσεως, διὰ τοῦ ὁποίου προετεινόντο
σπουδαϊόταται βελτιώσεις, δυνάμεναι νὰ μειώσωσι τὸ κα-
κόν. ὅπερ κυρίως καὶ πρωτίστως ἐγέννησεν ἡ κυβερνητικὴ
ἀπρονουσία, **μὴ εἰδοποιήσασα τοὺλάχιστον ἐγκά-
ρως τὸν ἐμπορικὸν κόσμον, ὅπως προφυ-
λαχθῇ ἐκ τῆς τοιαύτης παγίδος.** Εἶχον παρακα-
λέσῃ πολλοὺς τῶν συναδέλφων, ἵνα πρὸ τῆς ὑποβολῆς συ-
σκεφθῶμεν ἐπ' αὐτοῦ. Ἀλλὰ πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς συνε-
δριάσεως εἰς τὴν βουλὴν ἦλθον μόνον οἱ κύριοι Σχινᾶς καὶ
Τσαμαγκίδης, οἵτινες καὶ συνυπέγραψαν αὐτό. Μὴ οὔσης
δυνατῆς τῆς ἀναβολῆς, ὑπεβλήθη οὕτω τῇ 19 Μαρτ. 98
[σ. 523. — Παρῶρτ. σ. 204, ἀριθ. 152]. Περὶ τὸ τέλος
τῆς συνεδρίας ἐκείνης ἤρξατο ἡ συζήτησις ἐπὶ τοῦ νμσχδ.,
κατὰ τοῦ ὁποίου ὠμίλησεν ὁ βουλευτὴς Τρικκάλων κ.

Κριεμάδης, μετὰ τῆς αὐτῆς δὲ δριμύτητος διὰ μακρῶν καὶ ἐγώ, δηλώσας ὅτι καὶ ἐπὶ ἐνὸς ἐκάστου ἄρθρου ἤθελον ζητήσῃ τὸν λόγον, ὅπως πολεμήσω διατάξεις ὁρακοντείας [σ. 543-5]. *Ἄλλ' εὐχρισθότατοι ἐκάθηντο ἐν τοῖς βουλευτικοῖς ἐδωλίοις, τούτου δ' ἕνεκεν καὶ ἐλύθη ἡ συνεδρία.*

§ 84. — Ἡ διὰ διατάγματος φορολογία :

Ματαιωθείσης τῆς συζητήσεως, ἀναμφισβήτητον κατὰ τὴν πεποιθήσιν μου εἶναι, ὅτι ἡ κυβέρνησις **δὲν ἡδύνατο πλέον** νὰ διατάξῃ τὴν διὰ διατάγματος εἰσπραξίν *τελωνειακῶν* δασμῶν περὶ ἐμπορευμάτων, εἰσαχθέντων καὶ τελωνισθέντων κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ξενικῆς κατοχῆς ἐν Θεσσαλίᾳ. Καὶ ὅμως διὰ πολλῆς ἀνυπαρξείας ἐξεδόθησαν τ' ἀπὸ 19 Ἀπριλ. καὶ 17 Μαΐου 98 διατάγματα, ἅτινα **ἀμέσως** ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεώς τωι ὠνόμασα **ἐκ-θεσμὰ** εἰς ἀπεντήσεις φιλικῶν ἐπιστολῶν ἐκ Βώλου. Ἀλλὰ βραδύτερον καὶ οἱ κύριοι Ε. Ψαρᾶς, καθηγητῆς τῆς νομικῆς σχολῆς, Ἀ. Μομφερράτος, νῦν ἐπὶ τῆς δικαιοσύνης ὑπουργός, Κ. Ἐσλιν, τέως πρόεδρος τοῦ δικηγορικοῦ συλλόγου Ἀθηνῶν καὶ νόμαρχος, καὶ Κ. Μυκκᾶς, τέως νομικὸς σύμβουλος ἐχαρκτήρισαν **παράνομα** διὰ τῆς ἀπὸ 26 Ἰουλ. 98 γνωμοδοτήσεώς των (« Νεολόγος » 30 Ἰουλ. 98). Δὲν ἐλλείπουσι νομίζω μάλιστα καὶ ἐπιχειρήματα, ἵνα τὰ διατάγματα ταῦτα θεωρηθῶσι καὶ ὡς *ἀντικείμενα* εἰς τὰς διατάξεις τοῦ συντάγματος.

Περὶ τὸν νὰ προσθέσω πλείονα ἐπὶ τοῦ φλέγοντος τούτου ζητήματος, περὶ τοῦ ὁποίου ἄλλως τελευταῖον ἐξεδήλωσα τὴν γνώμην μου — καὶ κατὰ τὴν τελευταίαν φάσιν του — ἥτις δὲν ἀναιρεῖ ὅσα ἀνέκαθεν ὑπεστήριξα (« Θεσσαλία » 24 Δεκεμβρ. 98). Ἀλλὰ τὸ ἀρθρίδιόν μου ἐχρησίμευσεν εἰς τοὺς ἕνεκα τῆς προσεγγίσεως τῶν ἐκλογῶν *ἐκμεταλλευομένους* τὸ τῶν ἐμπορευμάτων ζήτημα ἐπὶ ζημίᾳ τῶν ἐνδιαφερομένων, νὰ δημοσιεύσωσιν ἀμέσως ψεύδη τινὰ ἐναντίον μου, ἅτινα ἀμέσως ἀνῆρσα (« Φωνὴ τοῦ Λαοῦ » 9

Ίαν. 99). Τοῦτο μόνον παρατηρῶ, ὅτι αἱ καταπιέσεις καὶ αἱ ἀδικίαι ἀναντιρρήτως ἤθελον εἰσθαι ἀσυγκρίτῳ λόγῳ μείζονες, ἐὰν μὴ ἀντετασσόμην ἐν τῇ βουλῇ καὶ ὅτι ἔχω πάντοτε τὸ θάρρος τῶν πεποιθήσεών μου, ὡς δικαιοῦμαι νὰ πιστεύω, ὅτι ἀπέδειξεν ἡ πολυετὴς πολιτικὴ μου πορεία. Ἐὰν δὲ δὲν ἐπειθόμην, ὅτι πρόκειται περὶ παρανόμου καὶ ἀδικοτάτης φορολογίας, οὐτ' ἐντὸς οὐτ' ἐκτὸς τῆς βουλῆς θὰ ἐδυσκολευόμην νὰ ἐκδηλώσω τὴν γνώμην μου, καὶ ἐὰν αὕτη ἀπήρεσκεν εἰς οἷους δήποτε ἢ ὅσους δήποτε.

Ὅπως δὴ ποτ' ἂν ἦ, ἡ νέα βουλὴ συμφῶνως καὶ πρὸς τὴν γνώμην τοῦ γὰρ ἐπὶ τῆς δικαιοσύνης ὑπουργοῦ δέον νὰ ἀκυρώσῃ τὰ διαταγμάτα ταῦτα. Ἀφοῦ δ' ἐκ τῶν γενομένων δηλώσεων ἀπεδείχθη, ὅτι τερατώδεις ἦσαν μῦθοι τὰ περὶ καταπληκτικῶν κερδοσκοπιῶν ἄλλοτε διατυμπανισθέντα. δὲν εἶναι βεβαίως λογικόν, δὲν εἶναι φιλόνηρον οὐδὲ δίκαιον — καὶ ἐὰν ἦτο νόμιμον — ἥδη, ὅτε ἐγνώσθησαν πᾶσαι αἱ λεπτομέρειαι καὶ αἱ μεγάλαι τῆς Θεσσαλίας καταστροφαί, νὰ προστεθῶσι καὶ νομοθετικοὶ καταδιωγμοί. Πιστεύω δὲ ὅτι ἡ νέα βουλὴ θὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν καὶ τὸ ἀλληλόνδετον ἀπάντων τῶν θεσσαλῶν, ὡς ἐκ τῆς στενωπότητος συναφείας τῶν ἐμπόρων πρὸς πάσας ἀνεξαίρετως τὰς τάξεις τῶν κατοίκων, τῶν ὑποστάντων ἀμέσως ἢ ἐμμέσως πανολεθρίαν ἢ μεγάλας ζημίας ἐκ τοῦ πολέμου καὶ τῆς μακρᾶς τουρκικῆς κατοχῆς.

§ 85. — Διάφορα.

1. — Φορολογία ἐν Θεσσαλίᾳ ὑπὸ τῶν Τούρκων. Νύξιν περὶ τῆς παρανόμου ἐν Θεσσαλίᾳ φορολογίας ἔδωκα εἰς τὴν κυβέρνησιν κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 7 Νοεμ. 97 [σ. 9]. Τῇ δὲ 5 Δεκ. 97 ἀνέπτυξεν, ὅτι κατὰ τὰ διεθνή νόμιμα καὶ συμφῶνως πρὸς τὴν προκαταρκτικὴν εἰρήνην, δὲν ἐδικαιοῦντο αἱ τουρκικαὶ ἀρχαὶ νὰ εἰσπράττωσι φόρους, ὑποβάλων περὶ τούτου καὶ ἐπερώτησιν, εἰς ἣν ἀμέσως ὁ πρωθυπουργὸς ἀπήντησεν, ὁμολογήσας τὸ ὄρθον τῶν

παρατηρήσεών μου καὶ ὑποσχεθεὶς νὰ ἐνεργήσῃ τὰ δέοντα διὰ τῆς διπλωματικῆς ὁδοῦ [σ. 114. — Ἐπ. πρακτ. σ. 100]. Περὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος καὶ τὴν 27 Δεκ. 97, ὅτε ὁ πρωθυπουργὸς ἐβεβαίωσε τὴν βουλὴν, ὅτι ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτὴς διετάχθη νὰ ποιήσῃται ἐντόνους παραστάσεις παρὰ τῇ ὑψηλῇ Πύλῃ καὶ νὰ αἰτησῇται τὴν παῦσιν τῆς ἐνεργουμένης ἐν Θεσσαλίᾳ παρχνόμου καὶ καταπιεστικῆς φορολογίας» [σ. 127]. — Ἐπίσης τῇ 9 Μαρτ. 98, ὅτε καὶ περὶ τῶν ἐν Θεσσαλίᾳ γενομένων κακώσεων καὶ καταπιέσεων ἐγένετο συζήτησις, ὑπέδειξα δὲ τὴν ἀνάγκην τῆς κυβερνητικῆς ἐνεργείας πρὸς μεσολάβησιν τῶν Δυνάμεων, ἰδίως πρὸς πρόληψιν κακουργημάτων κατὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ, ὅπερ ὁ ἀμέσως ἀπαντήσας πρωθυπουργὸς ὑπεσχέθη [σ. 341. 342].

2.— Διετὴς φορολογικὴ ἀτέλεια ἐν Θεσσαλίᾳ κτλ. Ἐπὶ τοῦ ν. *ΒΦΛΖ'* 17|18 Μαρτ. 98 παρατηρήσεις τινὰς ἐπὶ τῶν λεπτομερειῶν πρὸς βελτίωσιν αὐτοῦ [24 Φεβρ. 98, σ. 210. 211]. Κατὰ τῆς ψηφίσεώς του ἐγένετο ἀντίδρασις τις ὑπὸ ὀμάδος τινὸς ἐκ τῶν δηλιγιαννικῶν, ἥς προϊστάτο ὁ βουλευτὴς Ἀττικῆς κ. Ἀγγελόπουλος. Εἰς τὰς ἀντιρρήσεις τῶν ἐνκντισφορονούντων ἀπήντησα [4 Μαρτ. 98, σ. 329], ἰδίως κατὰ τὴν γ'. συζ., ὅτε ἐπιμόνως προετείνετο νὰ ἐξαίρεθῇ ἡ ἐπαρχία Βώλου τῆς ἀτελείας, ὅπερ ἐπαρκῶς ἀντέκρουσα. Ἀνεφύη δ' ἐπεισόδιον μετὰ τοῦ κ. Ἀγγελοπούλου ἕνεκα ἀνακριβῶν πληροφοριῶν ἐν σχέσει πρὸς τὴν παρ' ἐμοῦ γενομένην (17—26 Μαρτ. 97) ἐπιθεώρησιν τῆς μεθορίου γκαρμυῆς πρὸ τοῦ πολέμου, ἧς ἀμέσως ἀνέσκαύσα [σ. 351—3. 359—360]. — Πρὸς μεῖζονα διασάφισιν, ὅτι εἰς τὴν ἀτέλειαν συμπεριλαμβάνονται καὶ αἱ ἐλαῖαι κατ' ἀπόφασιν τῶν βουλευτῶν Βώλου ἠρώτησεν ὁ κ. Σχινᾶς (21 Μαρτ. 98), τὴν δὲ καταφατικὴν ἀπάντησιν τοῦ ὑπ. ἐζήτησα νὰ σημειωθῇ εἰς τὰ ἐπ. πρακτικά [σ. 580. — Ἐπ. πρακτ. σ. 303].

3. — Περίθαλψις προσφύγων. Τηλεγράφημα τῶν ἐν Ξηροχωρίῳ προσφύγων ἀνεκοίνωσα [18 Σεπτ. 97,

σ. 1264]. Τῇ 6 Νοεμ. 97 βραχέα τινὰ περί περιθάλψεως τῶν προσφύγων [σ. 5]. Τῇ 25 Φεβρ. 98 ἀνακοίνωσις τηλεγραφήματος τῶν ἐν Χαλκίδι καὶ παραστάσεις περί τῶν ἐν Τουρνάβῳ, Καζακλάρ, Σμοκόβῳ, Δρανίστῃ, Θραψιμίῳ καὶ Ἀλμυρῷ προσφύγων [σ. 218]. Περὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος τῇ 28 Φεβρ. 98 [σ. 260].

4. — Στρατιωτικὰ εἰσφορὰί. Συνεχεῖς, πυκνὰς, ἀλλεπαλλήλους, ἐπιμόνους παραστάσεις ὑπέβαλον εἰς τὴν κυβέρνησιν ἐν τῇ βουλῇ καὶ ἐν ταῖς ὑπουργείοις, ἵνα ἐπιτευχθῇ ἡ ἀποζημιώσεις τῶν δυνάμει τοῦ κάκιστα ἐφαρμοσθέντος νόμου περί τῶν στρατιωτικῶν καὶ ναυτικῶν εἰσφορῶν δικαιουμένων δι' ἡμιόνους καὶ τὴν χρῆσιν αὐτῶν, δι' αὐτῶν, φορτηγίδας κλπ. [6 καὶ 8 Νοεμ. 5. Δεκ. 98. σ. 5. 45, 47, 121]. Καὶ ρητὴν ἐπερώτησιν περί τούτου ὑπέβαλον [8 Νοεμ. 97. — Ἐπ. πρακτ. σ. 77], εἰς ἣν ἀπήντησεν [8 Νοεμβρ. 97, σ. 47] ὁ ὑπ. τῶν στρατιωτικῶν, καταθέσας καὶ σημειώματι. Κατ' ἀκολουθίαν δὲ τούτων πολλοὶ ἀπεζημιώθησαν, μετὰ τινος πάντοτε γλισχρότητος, μένει ἔτι νὰ λύσῃ ἡ νέα βουλὴ τὸ ζήτημα τῶν ἀποζημιώσεων διὰ τὴν χρῆσιν τῶν ἀποζημιωθέντων ἢ ἀποδοθέντων ἡμιόνων, διότι τὰ ὑπουργεῖα προδήλως ἐνεκα παρερμηνείας τῶν νόμων ἀρνοῦνται τὴν πληρωμὴν.

5. — Πληρωμὴ ἐκκαθαρισμένων ἀπαιτήσεων. Πρὸς ἀνακούφισιν τῶν παθόντων ὑπεστήριξα πάντοτε, ὅτι ἡ κυβέρνησις ὀφείλει πρὸ παντὸς νὰ πληρώτῃ τὰ εἰς Θεσσαλοὺς παρὰ τοῦ Δημοσίου ὀφειλόμενα ἐξ ἐκκαθαρισμένων ἀπαιτήσεων, ὡς ἐνοίκια, καθυστατούμενους μισθοὺς κλπ. [6 Νοεμ. 5 Δεκ. 97, 20 Φεβρ. 98. σ. 5. 121, 144].

6. — Προκαταβολὴ μισθῶν δημοτικῶν ὑπαλλήλων. Ἐπὶ τοῦ ν. ΒΦΚΒ' 25]28 Φεβρ. 98, ὃν ὑπεστήριξα κατ' ἀρχὴν, ὑποβαλὼν καὶ τροπολογίαν τινὰ [4 Δεκ. 97 σ. 6. 111. — Παράρ. σ. 54 ἀριθ. 122], ὡμίλησα τῇ 5, 6 καὶ 27 Δεκ. 97 [σ. 121, 125, 128].

7. — Ἀδελφαὶ εἰς ἐφέδρους Θεσσαλοὺς. Ἐπε-

ρώτησιν περὶ τῶν εἰς Θεσσαλούς στρατιώτας καὶ ναύτας ἀδικιωδῶς ὡς πρὸς τὴν μὴ χορήγησιν ἀδειῶν ὑπέβαλον [19 Αὐγ. 97, σ. 1221. — Ἐπ. πρακτ. σ. 417], εἰς ἣν ἀμέσως ἀπήντησεν ὁ πρωθυπουργὸς [σ. 1224], πρὸς δὲ ἀνταπήντησα [σ. 1225]. Γενικώτερον ἐξήτασα τὸ θέμα τοῦτο, ζητήσας καὶ στατιστικὰς πληροφορίας [7 Νοεμ. 97, σ. 17. — Ἐπ. πρακτ. σ. 13], κατατεθείσας βραδύτερον.

8. — Περὶ ταχείας ἐκδικάσεως τῶν λιποτακτῶν, ὡς πρὸς τοὺς ὁποίους ὑπέδειξα καὶ τὴν ἀνάγκην διακρίσεως μεταξὺ τῶν λιποτακτησάντων μετὰ τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς Ααρύσης καὶ μετὰ τὴν προκαταρκτικὴν εἰρήνην. Ζητήσας καὶ ὠρισμένας πληροφορίας [7 Νοεμβ. 97, σ. 16. — Ἐπ. πρακτ. σ. 13], κατατεθείσας βραδύτερον, καὶ ὑποστηρίξας τὴν σύστασιν τρίτου στρατοδικείου ὠμίλησα τῇ 23, 26 καὶ 27 Φεβρ. 98 [σ. 177, 235, 250, 252 καὶ 254].

9. — Ἀποζημιώσεις καὶ πιστώσεις. Ὑπὲρ τοῦ ν. ΒΦΜ' 21 Μαρτ. 98 περὶ διαθέσεως τῶν πιστώσεων τῶν 7,500,000 δραχμῶν (πράγματι δὲ 10,000,000) ὠμίλησα τῇ 27 Φεβρ. 5, 11 καὶ 13 Μαρτίου 98 [σ. 255, 257, 338, 405, 451]. Κατὰ τὴν ψήφισιν τοῦ ἀρθρ. 9 ἐπὶ τῇ προτάσει μου ἐσημειώθη εἰς τὰ πρακτικά, ὅτι αἱ ὑποχρεώσεις τῆς Ἑθνικῆς Τραπεζῆς ἐκ τοῦ ν. 8 Ἰαν. 97 τηροῦνται ἐν ἰσχύϊ [12 Μαρτ. 98, σ. 451. — Ἐπ. πρακτ. σ. 253].—Τὸ δὲ ἀπὸ 18 Φεβρ. 98 ἐκ μέρους ὅλων τῶν Θεσσαλῶν βουλευτῶν ὑποβλήθην νμσχδ. τοῦ τρόπου τῆς βεβαιώσεως τῶν ἐκ τῆς εἰσβολῆς τοῦ ἐχθροῦ καὶ τῆς ὑπ' αὐτοῦ κατοχῆς τῆς Θεσσαλίας ζημιῶν πρὸς κανονισμόν τῆς ὀφειλομένης ἀποζημιώσεως [Παράρ. γ'. συν. σ. 58, ἀριθ. 30] συνυπέγραψα καὶ ἐγὼ Ἀλλ' ἔνεκα τῆς ἐσπευσμένης λήξεως τῶν ἐργασιῶν δὲν κατωρθώθη ἡ ἐπ' αὐτοῦ συζήτησις, ἣν δὲν ἦτο δυνατόν οὐδὲ συνέφερε νὰ προκαλέσωμεν πρὸ τῆς ψηφίσεως τοῦ νμσχδ. περὶ τῆς φορολογικῆς ἀτελείας.

10. — Τὰ Σχολεῖα ἦτο δυνατόν μετὰ τὴν ὑπογραφήν τῆς προκαταρκτικῆς εἰρήνης καὶ κατὰ τὰ διεθνή

νόμιμα νὰ λειτουργήσωσιν εἰς πολλὰ μέρη τῆς Θεσσαλίας καὶ ἰδίως ἐν Πηλῳ. Ἦτο δὲ καὶ δίκαιον τοῦτο, ἀφοῦ οἱ διδάσκαλοι ἐπληρώνοντο, ὑπὲρ οὗ καὶ ἐγὼ ἐσυνηγόρησα [27 Δεκ. 97. σ. 126. — 21 Φεβρ. 98, σ. 155], ὁ δὲ ὑπ. ἐπὶ τῇ συστάσει μου ἐμερίμνησε διοικητικῶς [σ. 126] καὶ βραδύτερον ὑπέβηκε νμσχδ. πρὸς τοῦτο, ὅπερ καὶ ἐψηφίσθη [σ. 241]. Ὑπεστήριξα ἐν τῇ βουλῇ [7 Νοεμ. 97 σ. 5], ὑπέμνησα [8 Νοεμ. σ. 46] καὶ ρητὴν ὑπέβαλον ἐπερώτησιν [5 Δεκ. σ. 114. — Ἐπ. πρακτ. σ. 100]· καὶ αὖθις ἐπανελάβον [27 Φεβρ. 98 σ. 241], ὅπως διαταχθῶσιν οἱ δημοδιδάσκαλοι νὰ μεταβῶσιν εἰς τὰς θέσεις των, ἀλλ' ὁ ὑπουργὸς μέχρι τέλους δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐννοήσῃ τοῦτο.

11. — Ἑκπαιδευτικὰ τέλη. Τῇ 6 Νοεμ. 97 προέτεινα ἵνα διοικητικῶς χορηγηθῇ εὐκολία κατὰ τὴν ἐγγραφὴν τῶν ἐκ Θεσσαλίας σπουδαστῶν καὶ ὑπὲρ τῶν ζητούντων νὰ υποβληθῶσιν εἰς ἐξετάσεις [σ. 5]. Τοῦτο ὑπέμνησα [8 Νοεμ. σ. 46] καὶ βραδύτερον, ὅτε δὲ ὁ ὑπ. ὑπέβηκε νμσχδ.. ὑπέδειξα αὐτῷ τὴν ἀνάγκην, ὅπως μέχρι τῆς ψηφίσεως τοῦ ἐκδοθῶσι διαταγαί, ἵνα μὴ παρακωλυθῇ ἡ πρόοδος τῆς ἐγγραφῆς καὶ τῶν ἐξετάσεων [σ. 46]. Κατὰ τὴν β'. συζ. προέτεινα [4 Δεκ. σ. 112] νὰ ἐπεκταθῇ τὸ μέτρον καὶ διὰ τὸ β'. ἐξάμηνον, ὅπερ ἀπεδέξατο ὁ ὑπουργὸς καὶ ἡ βουλὴ. Κατὰ τὴν γ'. συζ. ἐγένετο δεκτὴ τροπολογία μου ἐπὶ τοῦ ἄρθ. 4 [σ. 124], ἐπὶ τοῦ ἄρθ. δὲ 1 ἐγένετο δεκτὴ [5 Δεκ. σ. 122] καὶ ἐτέρα τροπολογία μου. Τῇ προτάσει μου ἀφωμοιώθησαν ὡς πρὸς τοῦτο οἱ φοιτηταὶ καὶ μαθηταὶ ἐκτὸς τῶν ἐκ Κρήτης καὶ Ἡπείρου καὶ οἱ ἐκ Μακεδονίας [σ. 124]. Οὕτως ἐψηφίσθη ὁ ν. ΒΦΙΖ' τῆς 16 Δεκ. 97. Τῇ 21 Φεβρ. 98 σύστασιν περὶ ταχείας ἐκδόσεως τοῦ δ. διὰ τὸ θερινὸν ἐξάμηνον [Ἐπ. πρακτ. σ. 125], ὅπερ καὶ ἐξεδόθη. Ἀπούσης τῆς βουλῆς δὲν ἐλήφθη νομοθετικὴ πρόνοια διὰ τὸ χειμερινὸν ἐξάμηνον τοῦ 1899. ἡ δὲ κυβέρνησις — παρὰ τὰς ὑποσχέσεις, ἃς ἔδωκεν εἰς τὴν ἐπιτροπὴν τῶν βουλευτῶν — ἀδικαιολογητῶς βασανίζει τοὺς σπουδαστάς.

12. — Σήμανσις ἐγγράφων. Ἐπὶ τοῦ σχετικοῦ νμσχδ. πρὸς σήμανσιν ἐγγράφων κατὰ τὴν ξενικὴν κατοχὴν ὑπέβαλον τροπολογίαν [25, 26 Φεβρ., 2 Μαρτ. 98. σ. 239, 240, 290, 291. — Παράρτ. σ. 140, ἀριθ. 72].

13. — Δωρεαὶ ὑπὲρ ἐθνικῶν σκοπῶν. Τῇ 19 Αὐγ. 97 ἠρώτησα τὴν κυβέρνησιν πόσα καὶ παρὰ τίνων ἐδωρήθησαν ποσὰ ὑπὲρ ἐθνικῶν σκοπῶν ἀπὸ τοῦ ἔτους 1864 μέχρι σήμερον διὰ τοῦ βασιλέως, ἐὰν ἐδαπανήθησαν ὅλα ἢ μέρος καὶ πρὸς τίνας σκοπούς, ἐὰν δὲν ἐδαπανήθησαν, ποῦ εἶνε κατατεθειμένα, ἀπὸ τίνος ἐποχῆς καὶ ἐπὶ τίνι τόκῳ [σ. 1222. — Ἐπ. πρακτ. σ. 417]. Ὁ πρωθυπουργὸς ἔδωκεν ἀνεπαρκεστάτην ἀπάντησιν, μὴ συμβιβασομένην πρὸς τὰ κατὰ καιροὺς δημοσιευθέντα, ἐφ' ᾧ καὶ ἐκ δευτέρου ἔλαβον τὸν λόγον [σ. 1225].

14. — Περὶ τῆς βεβλαμένης βαμβάκοφυρτίδος καὶ περὶ ὑπεξαίρέσεως χαλκίνων δακτυλίων ὀβιδῶν ἐγένετο ὑπὸ τοῦ κ. Σκουλούδη ἐπερώτησις, εἰς ἣν ἔλαβον μέρος, ζητήσας τὴν ἀποκάλυψιν τῆς ἀληθείας (7 Δεκ. 96. σ. 467).

15. — Περὶ ἀναδιτορισμοῦ τῶν ἀπολυθέντων ἐφέδρων σύστασιν ὑπέβαλον τῇ 26 Φεβρ. 98, εἰς ἣν, ἀμέσως ἀπαντήσας ὁ πρωθυπουργός, ἐδήλωσεν ὅτι αὕτη ληφθήσεται ὑπ' ὅψιν [σ. 229].

16. — Ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ Φίλικος Καβαλλόττη τῇ προτάσει μου ἀπεστάλη συλλυπητήριον τηλεγράφημα κατ' ἀπόφασιν τῆς βουλῆς (24 Φεβρ. 98 σ. 205).

ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ

Si mundus decipi vult,
decipietur.

LIVIVS

Ἐκ τῆς ἐκθέσεως τῶν παρ' ἐμοῦ πεπραγμένων εὐελπιστῶ, ὅτι ἀπέδειξα τὴν ἐμὴν προσπάθειαν, ἵνα μὴ παρεκκλίνω ἐκ τῶν ἐπαγγελιῶν μου. Αἱ πολιτειακαὶ καὶ αἱ ἐθνικαὶ περιστάσεις ἦσαν τοιαῦται, ὥστε ὁ βουλευτικός μου ὁβολός, ἀντὶ θετικωτέρων ἀποτελεσμάτων, συνετέλεσε μᾶλλον ὥς διαμαρτυρία ἐπὶ τοῖς τελεσθεῖσιν. Ἐχῶ ὅμως τὴν συνείδησιν ἀναπεπαυμένην, ὅτι εἰργάσθην κατὰ τὸ ἀνθρωπίνως δυνατόν καὶ ἀπ' ἀγαθοῦ τοῦ συνειδότος.

Τὸ μέγα σφάλμα μου—ὅπερ εἰλικρινῶς ἐξομολογοῦμαι ἐνώπιον τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ—εἶνε τὸ ὅτι ἐπίστευσα, ὅτι ὑπὸ τὰς πολιτειακὰς περιστάσεις, ὑφ' ἃς διατελεῖ ἡ Ἑλλάς, ἦτο ποτὲ δυνατόν νὰ διεξαχθῇ πόλεμος ψυλετικός, ἐθνικός, **τούλάχιστον ἀληθής**. Αἱ γενόμεναι ὅμως ἐκδηλώσεις ἦσαν τοσοῦτον ἀπατηλαί, ἡ ἰδέα πολέμου εἰκονικοῦ μοι ἐφαίνετο τοσοῦτον τερατώδους, ὥστε οὐδεὶς, πιστεύω, οὔτε προεῖδεν οὔτε ἦτο δυνατόν νὰ φαντασθῇ αὐτήν. Τοῦτο ἐλαφρύνει τὴν συνείδησίν μου. Εἰς τοὺς μὴ ἀποσοδήσαντας ὅμως τὰ ἐθνικὰ δυστυχήματα, ἐπιρρίπτοντας δὲ τὰς ἀποτυχίας εἰς τὴν ράχιν τῶν βουλευτῶν καὶ τοῦ λαοῦ ἢ εἰς τὸ ἀπαράσκευν τοῦ στρα-

τοῦ καὶ τοῦ στόλου—ἐὰν μὲν ᾤσαν πρωθυπουργοὶ ἢ ὑπουργοὶ, ζητῶ τὴν ἄδειαν νὰ ὑπομνήσω τὴν γνώμην τοῦ Βήκονσφιλδ, ὅτι μόνον ἀνόητοι κυβερνῆται δύνανται νὰ περιφρονήσωσι τὴν κοινὴν γνώμην, ἀλλ' ἡλίθιοι παρασύρονται ὑπ' αὐτῆς, οἱ δ' εὐφρεῖς διαφωτίζονται καὶ καθοδηγοῦσιν αὐτήν.—ἐὰν δὲ ὑπουργοὶ τῶν στρατιωτικῶν καὶ τῶν ναυτικῶν ἢ ἀρχηγοὶ τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου—συνταγματικῶς ὑπεύθυνοι—ἢ ἐὰν ἀρχώσι τῶν κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν δυνάμεων—μόνον ἠθικῶς ὑπεύθυνοι—ἐρωτῶ, διὰ τί ἐν καιρῷ εἰρήνης δὲν παρεσκεύασαν ἀξιόμαχον στρατὸν καὶ στόλον; Διὰ τί τοῦλάχιστον, ἐν πληρεστάτῃ ὄντες γνῶσει τούτου καὶ εἰς τὰ μυστήρια τῆς διπλωματίας μεμυημένοι—ἀντὶ νὰ διαλύσωσι τὰ νέφη τοῦ πολέμου—ἐκάλεσαν πάντα Ἑλλήνα καὶ φιλέλληνα εἰς ἔθνικὸν ἀγῶνα;

*

Ἐκ μακρᾶς τοῦ παρελθόντος μελέτης ἐμόρφωσα τὴν πεποίθησιν, ὅτι καὶ τῶν ὑπερβολικῶς αἰσιοδόξων ἐπιζημιώτεροι εἰς τὴν πολιτείαν εἶνε οἱ ἄγαν ἀπαισιόδοξοι.—ὅτι ὁ ἐλληνικὸς λαὸς εἶνε ἄξιος κρείττονος τύχης καὶ ὁ Ἑλληνισμὸς δὲν στερεῖται ἱκανῆς ζωτικότητος, ὅπως στερεῶς κρατήσῃ τὸ σκῆπτρον τῆς ἡγεμονίας ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἀλλ' ὅτι ἢ ἐνεστῶσα τοῦ Πανελληνίου κατάστασις πρωτίστως εἶνε ἔργον ξενικῶν ἐπιδράσεων, ἃς ὅμως ἡδύναντο νὰ ἐξουδετερώσωσιν οἱ Ἕλληνες πολίτευταί, ἐὰν μὴ εὐκόλως ἔνεκα τῆς φιλαρχίας τῶν ἐπιπτον εἰς τὴν παγίδα τῶν ἐπιτηδείων.—ὅτι ἐὰν οἱ μὲν ἀδιάφοροι ἐξέλθωσι τῆς ἐνόχου οὐδετεροότητός των, οἱ δὲ δίκην γραϊδίων μεμψιμοιροῦντες, ἀλλ' ἅμα καὶ συμφεροντολογοῦντες ἔχωσιν ὡς πολικὸν ἀστέρα τὸ ἡσιόδειον «καὶ δὲ δύναμιν ἔρδειν».—ὅτι ἐν

τέλει εἰς καὶ τινὰ ἐξ αὐτῶν ἐκτελεσθῶσι, βεβαίως διὰ τακτικῆς καὶ συνεχοῦς, εἰλικρινοῦς καὶ μεθοδικῆς ἐργασίας δύνανται τὰ καθ' ἡμᾶς νὰ εἰσέλθωσιν εἰς ὁδὸν πραγματικῆς βελτιώσεως. Ἐὰν ὅμως ὁ ἑλληνικὸς λαὸς σταυρώσῃ τὰς χεῖράς του, ἥς ἀναμείνῃ τὴν ὑποδούλωσίν του, οὐδένα αἰτιώμενος.

*

Οἱ Ρωμαῖοι μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κορίνθου διώρισαν ἐν Ἑλλάδι δέκα ἐλεγκτὰς ἢ ἐπιτρόπους πρὸς διοίκησιν τῆς χώρας, ἣν βραδύτερον καὶ ὀριστικῶς ὑπεδούλωσαν. Οἱ ἐξ ἑξένων ἐν Ἀθήναις ἐλεγκταὶ πολλὴν ἀτυχῶς ἔχουσιν ὁμοιότητα πρὸς τοὺς ἐκ Ρώμης πρὸ εἴκοσι καὶ πλέον αἰώνων σ υ ν α δ ἔ λ φ ο υ ς τ ω ν.

Πρὸ τοιούτων καὶ τηλικούτων κινδύνων μόνον δι' **ἐθνοσυνελεύσεως** ἡ δύνατο νὰ ἐπιζητηθῇ θεμελιώδης θεραπεία· ἀ λ λ' ὕ π ὀ τ ὸ ν ρ η τ ὸ ν κ α ἰ ἀ π α ρ ά θ α τ ο ν ὄ ρ ο ν τῆς μορφώσεως περιεσκευμένου, ὀρίμου καὶ σώφρονος λ α ῖ κ ο ὦ π ρ ο ο γ ρ ά μ μ α τ ο ς, **ἐν χειρὶ δὲ τῷ δέοντι** κ α ἰ ο ὕ χ ῖ, ὥς συνήθως, εἰς β ρ α σ μ ὸ ν ψ υ χ ι κ ῆ ς ὀ ρ μ ῆ ς. Ἐως οὗτος ὅμως παρασκευασθῇ ἑδᾶφος ἀσφαλὲς πρὸς τοῦτο, ἐπείγουσα ὑφίσταται ἀνάγκη, τὸ μὲν, ὀργανώσεως τοῦ λαοῦ, ἵνα παλαίσῃ ὑπὲρ ἀρχῶν ὀρισμένων, εἰς τοῦτο δὲ τὰ μέγιστα δύνανται νὰ συντελέσωσιν ὁ **τύπος** καὶ οἱ **πολιτικοὶ σύλλογοι** — ὥς δύο ἀκτινοβόλοι φάροι, φωτίζοντες τὸ παρασκευασθὲν ἔρεβος — τὸ δὲ, ἵνα ληφθῶσι ριζικὰ μέτρα καὶ οὐχὶ νομοθετικὰ ἐμπλαστρα, δι' ὧν προσωπιδοφόροι πολιτευταὶ πειρῶνται νάπατήσωσι τὸν λαόν, γελοίως λέγοντες, ὅτι θέλουσι θεραπεύσει τὴν χρονίαν καὶ δεινὴν τῆς πολιτείας νόσον.

*

Συμφέρει, νομίζω, εἰς τὸ ἔθνος νάνοίξῃ τέλος πάντων τοὺς ὀφθαλμούς του. Οἱ ἀληθῶς ποθοῦντες τὴν νῦν Ἑλλάδα **πρότυπον** βασιλείου ἐν τῇ Ἀνατολῇ — σεβαστὴ δὲ πᾶσα πεποίθῃσις — ἄς ὑποστηρίξωσιν, ἀλλ' ἀπροκαλύπτως καὶ ἀπεριστρόφως τὸν περιορισμὸν ἢ τὴν κατάργησιν τοῦ στρατοῦ, τὴν βελτίωσιν τῆς χωροφυλακῆς, τὴν πώλησιν τοῦ στόλου καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐμπορικῆς ναυτιλίας, τέλος τὴν ἐκμετάλλευσιν τοῦ πλούτου τῆς νῦν Ἑλλάδος. Οὕτω τοῦλάχιστον τὸ δημόσιον ταμεῖον θὰ ἔχῃ πλείονα χρήματα, ἢ δ' ἐν Ἀθήναις πλάτεια τοῦ συντάγματος ὀλιγωτέρους ὑποστρατήγους — ἀσκθέντας εἰς τὰς τελετὰς καὶ τὰ συμπόσια — καὶ ὑποναυάρχους — εὐδοκίμως ὑπηρετήσαντας εἰς τὸ Φίληρον καὶ εἰς τὸν Πειραιᾶ. Ἀλλ' οἱ ἔχοντες πεποίθῃσιν εἰς τὴν ζωτικότητα τοῦ Ἑλληνισμοῦ, οἱ βαθύτερον συναισθανόμενοι τὰς ἐπιβλητικὰς ὑποχρεώσεις τῆς ἐλευθέρας πρὸς τὴν ἀλύτρωτον Ἑλλάδα — λαμβάνοντες διδάγματα ἐκ τῶν Βουλγάρων ἢ καὶ ἐκ τῶν Μαυροβουνίων — ἐργασθήτωσαν σωφρόνως καὶ περιεσκεμμένως **ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς καιροσκόπου πολιτικῆς**, ἵνα προσελκύσωσι τὰ βλεμματα τῶν ἰσχυρῶν καὶ τὴν συμπάθειαν τῶν ἀπανταχοῦ λαῶν τῆς γῆς, οἵτινες ἀγρύπνως ἐργάζονται ὑπὲρ τῆς προόδου καὶ τῆς ἐλευθερίας. Ἴδὲ οὐ καὶ ἔτερον στάδιον, ὅπως διαίρεθῶμεν εἰς **συντηρητικοὺς καὶ εἰς φιλελευθέρους**.

Ἀλλὰ **κάτω, κάτω** ἡ διπρόσωπος, ἡ ἐρμαφρόδιτος, ἡ ἐθνολέτειρα **εἰρηνοπολεμικὴ πολιτικὴ** — ἡ συντρίβουσα μὲν τὴν ἐλευθέραν ἑλληνικὴν γῆν καὶ παρακωλύουσα τὴν ἀνάπτυξιν αὐτῆς, ὑπούλως δὲ ἀφαιροῦσα τὸ αἷμα τοῦ ὑποδούλου Ἑλληνισμοῦ. Ἐὰν ἐπικρατήσῃ ἡ γνώμη τῶν συντηρητικῶν — ἀλλ' ἀκεραία — ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ζημιούται μὲν ἐθνικῶς,

ἀλλὰ τοῦλάχιστον ἐσωτερικῶς ἐλπίζει εὐημερίαν. Ἐὰν δὲ ἡ τῶν φιλελευθέρων, τὸ κράτος δύναται μὲν νὰ ἐξακολουθῇ ὑφιστάμενον τὰς σχετικῶς μεγάλας διὰ τὸν στρατὸν καὶ τὸν στόλον ἤδη γενομένην ας δαπάνας, ἀλλὰ τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος θὰ προσδοκᾷ, ὅτι, ὅταν ἔλθῃ τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, θὰ δυνηθῇ νὰ παραστῇ ὁπωσοῦν εὐπροσώπως εἰς τὸν παροασκευαζόμενον ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἄγωνα.

Ἐπὶ σδήποτ' ἂν ᾖ, τὴν 7 Φεβρουαρίου 1899 καὶ εἰς τὸ ἐθνικὸν ζήτημα ὁ ἐλληνικὸς λαὸς ὀφείλει «χάριν τοῦ γενικοῦ συμφέροντος» εἴτε ἐκ τοῦ ἐνὸς εἴτε ἐκ τοῦ ἄλλου κόμματος νὰ ἐπιβάλῃ εἰς τοὺς ἐντολοδόχους αὐτοῦ τὸ σύνθημά του:

«Κάτω αἱ προσωπίδες!»

«Κάτω τὰ προσωπικὰ κόμματα!»

Τοῦ λοιποῦ μόνον δύο στρατόπεδα :

«Ἡ Φιλελεύθερος ἢ Συντηρητικὴ» .

ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ ΜΟΥ

(1893—1898)

Ἐν ταῖς «**Εὐθύναις**» τοῦ ἔτους 1895 ἐδημοσίευσα (σ. 94—96) πίνακα τῶν μέχρι τοῦ ἔτους ἐκείνου δημοσιευμάτων μου ἐν βιβλίοις, φυλλαδίοις, περιοδικοῖς, συγγράμμασιν, ἐφημερίσι κτ.λ. Τὴν συνέχειαν δημοσιεύω κατωτέρω, διότι τὰ πλεῖστα αὐτῶν, τὰ καὶ σπουδαιότερα, σχετίζονται πρὸς τὰ γεγονότα τῆς τελευταίας τετραετίας καὶ τὴν ἐπ' αὐτῶν ἐκδηλωθεῖσαν ἐμὴν γνώμην.

ΞΕΝΟΚΡΑΤΙΑ ΚΑΙ ΒΑΣΙΛΕΙΑ

ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ

(1821 — 1897)

Ἐξέλιξις ἱστορικὴ (ἐκ σελίδων 448) τῶν κατὰ τοῦ ἐλλήνισμοῦ διπλωματικῶν δολοπλοκιῶν ἐπὶ τῇ βάσει ἀνεκδότων ἐπισήμων πηγῶν.

Πωλεῖται εἰς τὸ ἥμισυ τῆς πραγματικῆς ἀξίας (ἥτοι ἀντὶ δραχ. 2.50) **πρὸς ὄφελος χηρῶν καὶ ὀρφανῶν ἐκ τοῦ πολέμου.** (Ἔνεκα τούτου δὲν διενεμήθη δωρεάν). Ἐκ τοῦ τυπογραφείου Σ. Κουσουλίνου.—1897.

Annuaire de législation étrangère (Paris) : 1) Notice sur les travaux du parlement hellénique **en 1893** (Annuaire 1894 p. 702—709). Loi du 10 Février 1893 sur la protection de marque de fabrique et de commerce (αὐτόθι p. 709-

714).—2)...**en 1894** (An. 1895 p. 858—863).—3)...**en 1895** (An. 1896 p. 782).—4)...**en 1896**. (An. 1897. p. 702—8).

Revue politique et parlementaire. (Paris). Chronique politique et parlementaire: 1) Vol. VIII. 1896. p. 718—26.—2) sur le traité préliminaire, vol. XIV. 1897, p. 219.—3) Vol. XII, 1897 p. 166—175.

Questions diplomatiques et coloniales (Paris): 1) Les insurrections de Crète, vol. I. 1897, p. 280—4. 350—5.—2) La localisation de la lutte Greco-turque Vol. II. 1898. p. 337—349.

Congrès international des avocats. Bruxelles. Reponse au questionnaire.. Grèce 1897. Φυλλάδιον εἰς σ. 13.

Justice (Paris) (Ἐφημερίς, διευθυνομένη ὑπὸ τοῦ κ. Γ. Κλεμανσώ): 1) «La question crétoise» (6 Mars 1897). — 2) «La politique nationale» — (4 Avril 97).—3) «Vaincus, mais trahis! (28 Mai 97.) Ἐπὶ τοῦ ἄρθρου τούτου ἐγένοντο κρίσεις ὑπὸ τῶν λονδινίων ἐφημερίδων «Ἡμερήσια Νέα» καὶ «Σπῆκερ», αἵτινες καὶ τὸ ἀνεδνημοσίευσαν.

— Εἰς «**Λεξικὸν Νομικῆς**» ὑπὸ Θ. Φλογαίου **τόμος Α΄**. 1) «Ἀνακριτὴς» (σ. 86—92).—2) «Γραμματεὺς δικαστικὸς» (σ. 349—365).—3) «Δικαστήρια» (σ. 597—606).—4) «Δικαστήρια ἀστικά» (σ. 606—615).—5) «Δικαστήρια ποινικά» (σ. 616).—«Εἰσαγγελεὺς» (σ. 695—706).—**Τόμος Β΄**. «Κλητὴρ» δικαστικὸς (σ. 107—115).

— Εἰς «**Νομικὴν**» τόμος **Β΄**. (1895—1896-ὑπὸ Η. Λιακοπούλου: 1) «Ἐπιθεώρησις ἀλλοδαπῆς νομοθεσίας» (σ. 126—8. 293—4) 342—5. 641—7). — 2) Γνωμοδοτικαί. «Ἐν πολυδόχῳ ἐνοχῇ ἀπέναντι ἐντολέως. — Δόλος ἐν-

τολοδόχου δὲν βλάπτει τὸν τρίτον. — "Εξωσις διὰ τοῦ προέδρου γίνεται καὶ ληξάσης τῆς μισθώσεως" (166.—169) — 3) Γνωμοδότησις: «Χρόνος βεβαιώσεως χορέου». — Ὑπολογισμὸς τριμηνίας κατὰ τὸ ἄρθ. 4 ν. ἈΡΝΔ τοῦ 1884. — Ἀποφυλάκισις παρὰ νόμῳ κρατουμένου πῶς γενήσεται» (σ. 401—4). — 4) Γνωμοδότησις: «Κλητήριον θέσπισμα ὑπὸ τίνος συντάσσεται; Πταισματικὴ ὑπόθεσις ἀποσύρεται; Χαρτόσημον ἐκθέσεως πραγματογνωμόνων. "Ὀρκου πραγματογνωμόνων ἰσχὺς» (σ. 444—6). 5) Διατριβή. Ἀναίρεσις δημαγρεσιακῶν δικαστικῶν ἀποφάσεων» (σ. 179—184). — Τόμος Γ'. (1896—1897). 6) «Διεθνὲς δικηγορικὸν συνέδριον ἐν Βρυξέλλαις» (σ. 16—17). — 7) «Δικηγορικοὶ σύλλογοι» (σ. 102—4). — 8) «Εἰρηνικὸς ἀποκλεισμὸς» (σ. 319—321). 9) «Ἐπιθεώρησις ἀλλοδαπῆς νομοθεσίας» (σ. 244—245. 413—416. — Τόμος Δ'. (1897—1898). 10) Ἐπιθεώρησις ἀλλοδαπῆς. — Ταμιευτήρια καὶ τράπεζαι κατὰ τὸ 1895» (277—282. 421—426). 11) Γνωμοδότησις «χαρτοσήμου ἀξία εἰς τί ἐγκείται; Κλοπὴ χαρτοσήμου πῶς χαρακτηρίζεται» (σ. 516—18).

— Εἰς «**Ἐφημερίδα τῆς ἑλληνικῆς καὶ γαλλικῆς νομολογίας**» ὑπὸ Σ. Μπαλάνου. «**Ἰατροδικαστικὴ ἐξέτασις** τῆς διανοητικῆς καταστάσεως τοῦ διαθέτου διὰ τελευταίας βουλήσεως» (τομ. 15 σ. 153—158). [Ἐδημοσιεύθη καὶ ἐν χωριστῇ φυλλάδιῳ.]

— Εἰς «**Θέμιδα**» Βιβλιογραφία «**La parole—Du style judiciaire—L'accusation à Athènes**» (1894 σ. 255—6).

— Εἰς **Ποικίλην Στοάν** ὑπὸ Ἰ. Α. Ἀρσένου 1) Ἰ. Α. Ἀρσένου 1) «**Ἡ σφραγὴ τοῦ Προμυρίου**» (1896 σ.

81—86). [Ἐδημοσιεύθη καὶ ἐν χωριστῷ τεύχει].—2) Ἡ χιλιετηρὶς τοῦ οὐγγρικοῦ βασιλείου» (1898, σ. 60—66.)

—Εἰς «**Ἐθνικὸν Ἡμερολόγιον**» ὑπὸ Κ. Σκόκου. 1) Βουλευτοποιΐα καὶ δημαρχοποιΐα» (1896, σ. 417—420). 2) ἡ μνηστὴ τοῦ οὐρανοῦ ἐν τῷ μαργαρίτῃ τοῦ Δουνάδεως» [Ἐδημοσιεύθη καὶ ἐν χωριστῷ τεύχει]. (1897 σ. 308—314). 3) «Ἡ ἱστορία ἐνὸς στρατιώτου» (1898, σ. 337—339).

Εἰς «**Ἄστυ**» (Ἀθηνῶν): 1) «Εὐθῦναι συνταγματικαί» (6 Δεκ. 95).—2) «Σ τ ρ ο ὕ γ κ α ι» καὶ κόμματα» (15 Δεκεμ. 95).—3) «Προϋπολογισμὸς τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ μέλλοντος. Βῆμα—τύπος» (11 Μαΐου 96).—4) «Ὁ ὁθωμανικὸς στόλος κατὰ τὴν... Πρωίαν» (20 Ἰουλ. 96).—5) «Ὀλίγα εἰς τοὺς πολλοὺς χαριεντισμοὺς τῆς «Πρωίας» (23 Ἰουλ. 96).—6) «Τὸ ἐν τῇ βουλῇ ἐπαισόδιον» (12 Μαρτ. 98).

—Εἰς «**Ἐμπρὸς**» (Ἀθηνῶν):—1) «Ἐμπρὸς ἀλλὰ προσοχὴ» (11 Νοεμ. 96).—2) Κομματικὴ ἐξέλιξις τῶν ἀριθμῶν (1882—1896)» (14 Νοεμ. 96).—3) «Ἡ προῖξ τῆς βασιλόπαυδος. Τὸ κερθῆκον τοῦ στέμματος» (18 Νοεμ. 96).—4) «Ἡ ἱστορία τοῦ ἰδιωτικοῦ δικαίου τῆς ἀθηναϊκῆς δημοκρατίας» (13 Ἰαν. 97).—4) «Ἐθνικὴ πολιτικὴ» (12 Μαρτ. 97).—6) «Εἰς προσοχὴν» (18 Μαρτ. 97).—7) «Εἰρήνην ταχέως ἢ πόλεμον φυλετικόν» (5 Μαΐου 97).—8) Πρὸς τὴν ἀγίαν Πόλιν (8 Ἀπρ. 98).

—Εἰς «**Ἐστίαν**» (Ἀθηνῶν): 1) Κοινοβουλευτικὴ ἀντιπολίτευσις» (Ἰουλ. 96).—2) «Ὑπὲρ τῶν Ἀρμενίων» (21 Αὐγ. 96).—3) «Τὸ ἐν Βουδαπέστη συνέδριον τῆς εἰρήνης» (7 Σεπτ. 96).—4) «Ἀποστολὴ φυλακίδος εἰς Κωνσταντινουπόλιν» (21 Σεπτ. 96).—5) «Ὁ αἱματηρὸς εἰρηνοπόλεμος» (2 Μαΐου 97).—6) «Εὐθῦναι»

(24 Μαΐου 97).—7) «Αἱ ζημίαι τῶν Θεσσαλῶν καὶ τὸ δίκαιον τοῦ πολέμου» (6 Ἰουν. 97).—8) Μεταξὺ «πολέμου καὶ εἰρήνης» (21 Ἰουν. 97).—9) «Μόνη ἡ ἔθνο-συνέλευσις ἀρμοδία» (21 Ἰουλ. 97).—10) «Κρίσεις κηδεμόνων» (21 Νοεμ. 97).—11) «Ἡ ἐλευθεροτυπία ὑπόδικος ἐν Χαλκίδι» (6. Φεβρ. 98).

—Εἰς «**Καιροῦς**» (Ἀθηνῶν): 1) «Ὁ δημοσιογραφικὸς ἔλεγχος» (29 Δεκ. 97).—2) «Ἡ θέλησις τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ βασιλέως» (8 Μαΐου 98).—3) «Ἐν Φιλίπποις ὄψει με» (27 Σεπτ. 98).—4) «Θεσσαλοὶ ἐν προφυλακίσει ἐπὶ 33 μῆνας» (28 Σεπτ. 98).—5) «Οἱ Μουσουλμάνοι ἐκλογεῖς ἐν Θεσσαλίᾳ» (27 Νοεμ. 98).

—Εἰς «**Νεολόγον Κωνσταντινουπόλεως**» (ἐν Ἀθήναις): 1) «Ἡ κατάστασις ἐν Θεσσαλίᾳ» (11—24 Ἰουλ. 98).—2) «Ὁ ἐλληνικὸς τύπος» (11 Ὀκτ. 98).—3) «Ἡ κατάστασις τῶν σχολείων ἐν Θεσσαλίᾳ» (6 Νοεμ. 98).—4) «Ἡ φιλοδικία, ὁ Σωκράτης καὶ ὁ κ. Εὐταξίας» (8 Νοεμ. 98).—5) «Τὸ ὑπουργικὸν πρόγραμμα «δὶὰ τὴν δικαιοσύνην» (20—23 Νοεμβρ. 98).

Εἰς «**Βῶλον**» (Βώλου): 1) «Ὑλοτομία, καυσσ-ξυλεία, ἀνθρακοποιία» (7 Μαΐου 95).—2) «Ἡ πρὸς τὰ δάση ὀφειλομένη ἀγάπη» (27 Μαΐου καὶ 9 Ἰουν. 1895).

Εἰς «**Θεσσαλίαν**» (Βώλου): 1) «Τὸ πανθεσλικὸν συνέδριον» (29 Αὐγ. 98).—2) «Οἱ ἐκλογικὶ συνδυασμοὶ» (5 Σεπτ. 98).—3) Συντηρητικοὶ καὶ φιλελευθέροι» (19 Δεκ. 98).—4) «Τὰ ἐμπορεύματα, αἱ εὐθῦναι, αἱ ἐκλογαὶ» (24 Δεκ. 98).

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Ν. ΦΙΛΑΡΕΤΟΥ

ΕΥΘΥΝΑΙ

«Καὶ ἀντὶ τούτου τὸν ἀποτυχόντα βουλευτὴν ἐπὶ τῇ ἐξουσίᾳ αὐτοῦ ἀποκαταστήσει»

ΕΚΛΟΓΑΙ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΑΙ

1676 Ἀπριλίου 1895

ΑΝΤΙ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ

Λ Ο Γ Ο Δ Ο Σ Ι Α

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Ν. ΦΙΛΑΡΕΤΟΥ

Ὡς βουλευτοῦ ἐπὶ τρεῖς περιόδους, ὡς ὑπουργοῦ
ἀπὸ 18 Φεβρουαρίου 1892 ἕως 10 Ἰουνίου 1892, καὶ
ὡς ἀποτυχόντος ἐπὶ βουλευτοῦ τῇ 3 Μαΐου 1892.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΗΣ ΕΣΤΙΑΣ

1895

Γ. Ν. ΦΙΛΑΡΕΤΟΣ

ΤΟΙΣ ΑΠΑΝΤΑΧΟΥ ΕΛΛΗΣΙΝ

«Τὸν αὐτὸν μὴ ἄρχειν ὑπεύθυνον
ὄντα ἑτέρας ἀρχῆς».

Ἀττικὸν δίκαιον.

Αἱ εὐθύναι ᾗσαν ἐν τῷ Ἀττικῷ δικαίῳ ἡ ὑπερ-
τάτη ἐγγύησις κατὰ τῶν καταχρήσεων τῶν ἀρχόν-
των καὶ τὸ ἰσχυρότατον τῆς εὐνομίας ἐλατήριον.

Οἷα δὴποτε ἀρχὴ κατὰ τὴν λῆξιν τῆς ὑπηρεσίας
αὐτῆς ὥφειλε νὰ δώσῃ εὐθύνας τοῦ τρόπου τῆς
ἐκπληρώσεως τῶν ἐμπιστευθέντων αὐτῇ καθηκόν-
των καὶ ἀπολογισμὸν τῶν χρημάτων, ὧν εἶχε τὴν
διαχείρισιν· οὐ μόνον δὲ αἱ κυρίως ἀρχαὶ καὶ οἱ
δημόσια χρήματα παραλαβόντες ἢ δαπανήσαντες,
ἢ δημοσίων χρημάτων ἐπιμεληθέντες, ἀλλὰ καὶ
ὅστις μόνον ἐξήσκησεν οἷον δὴποτε διοικητικὸν ἢ
δικαστικὸν δημόσιον καθῆκον, ὅπως δὴποτε ἦψατο
τῶν δημοσίων, ὡς λέγει ὁ Αἰσχίνης· «ὅς οὔτε εἰ-
ληφεν οὐδὲν τῶν δημοσίων, οὔτ' ἀνύλωκε, προσ-
ῆλθε δὲ πρὸς τι τῶν κοινῶν».

Ὁ ἀμελής νὰ δώσῃ αὐθορμητῶς εὐθύνας ἐν-
τὸς ἡμερῶν τριάκοντα ἀπὸ τῆς λήξεως τῆς ἀρχῆς
ὑπέκειτο εἰς γραφὴν Ἀλογίου. Ἐντεῦθεν καὶ τὰ
ξιώματα τοῦ Ἀττικοῦ δικαίου· «Τὸν αὐτὸν μὴ ἄρ-
χειν ὑπεύθυνον ὄντα ἑτέρας ἀρχῆς». — «Ἀρχὴν ὑπεύ-
θυνον μὴ στεφανοῦν». Ὁ ὑπεύθυνος οὔτε νὰ ποδη-
μῇσῃ ἠδύνατο, κατὰ τὸν Αἰσχίνην, οὔτε νὰ αναθέσῃ
ἀνάθημα, οὔτε νὰ ἐκποιήσῃ τὴν περιουσίαν αὐτοῦ.

Ἐξελέγην βουλευτῆς τῆς ἐπαρχίας Βώλου κατὰ
τὴν Θ' καὶ Ι' Περίοδον, τοῦ νομοῦ δὲ Λαρίσης
κατὰ τὴν ΙΒ' Περίοδον. Ἐχρημάτισα ὑπουργὸς ἐπὶ
ἡμέρας 113. Ὅφειλῶ εὐθύνας. — Τῆς Θ' Περιόδου
ἀπέτιστα τὴν ὀφειλὴν μου διὰ τακτικῆς λογοδοσίας,
ἐν καιρῷ δημοσιευθείσης¹. Ἡ αἰφνιδία τῆς Βουλῆς

¹ Ἐκλογαὶ Βουλευτικαὶ τοῦ 1885. Παρελθὸν καὶ μέλλον.
Λογοδοσία καὶ Πρόγραμμα. σ. 84. Ἐν Ἀθήναις ἐκ τοῦ τυπο-
γραφείου τῆς Ἐνώσεως. 1885.

διάλυσίς τῇ 6 Νοεμβρίου 1886, ἡ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἀσθένειά μου, ἥς ἔνεκα δὲν ἠγωνίσθην ἐν ταῖς ἐκλογαῖς τῆς 4 Ἰανουαρίου 1887, καὶ ἡ ἐξ ἀπροόπτου σύμπραξις μου ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῆς 18 Φεβρουαρίου 1892 δὲν μοὶ ἔδωκαν τὴν εὐκολίαν νὰ πράξω τὸ αὐτὸ ἐγκαίρως διὰ τὰς δύο ἐτέρας Περιόδους, εἰ καὶ διὰ πολλῶν ἄλλων δημοσιευμάτων μου καὶ διὰ προφορικῶν ὁμιλιῶν οὐδεμίαν παρέλιπον εὐκαιρίαν νὰ ἐκτελέσω ἐν μέρει τὸ καθήκον τοῦτο. Ἀλλ' εἶναι, νομίζω πάντοτε καιρὸς, ὅπως ἀποπληρωθῇ ὀφειλή. Μολονότι δὲ κατὰ τὰς ἐκλογὰς τῆς 3 Μαΐου 1892 ἡ πλειοψηφία τῶν ἐκλογέων τοῦ Πηλίου καὶ τῶν Φερῶν δὲν μοὶ ἀνέθηκε τὴν ἐντολὴν τῆς ἐκπροσωπήσεως τοῦ ἔθνους, οὐχ ἥττον ἐνόμισα ἑαυτὸν ὑπόχρεων εἰς ἐκθεσιν τῶν παρ' ἐμοῦ ἀπὸ τῆς προσαρτίσεως τῆς Θεσσαλίας πεπραγμένων ἐν ἐποχῇ καθ' ἣν δικαίως πανταχόθεν ζητοῦνται ἐπὶ τῷ ἐθνικῷ δυστυχίῳ εὐθύναι μὲν διὰ τὸ παρελθὸν παρ' ὅλων τῶν ἐντολοδόχων τοῦ Λαοῦ, — ἴσως οὐχὶ ἀδίκως καὶ παρὰ παντὸς ἐκλογέως, — ἐγγυήσεις δὲ διὰ τὸ μέλλον πρὸς ἑναρξιν νέας ἐθνικῆς περιόδου.

Πρὸς τοῦτο ἐδημοσίευσα σχεδὸν ταυτόχρονως δύο φυλλάδια ὑπὸ τοὺς τίτλους: «**Ὁ προϋπολογισμὸς** τῶν ἐσόδων καὶ τῶν ἐξόδων τοῦ Κράτους. Ἐλεγχος τοῦ παρελθόντος. Πρόγραμμα περὶ τοῦ μέλλοντος. — **Τὸ Αἶγυπτιακὸν ζήτημα** ἐν τῇ Βουλῇ». Πρὸς συμπλήρωσιν τῆς ἐν γένει λογοδοσίας ἐμοῦ δημοσιεύω μετὰ σπουδῆς εὐνοήτου, ἵνα μεταβῶ εἰς τὸ πεδίον τοῦ ἐκλογικοῦ ἀγῶνος, — δικαιολογούσης δὲ ἴσως ἐν μέρει τὰς ἀτελείας, — καὶ τὰς **Εὐθύνas**, διότι κατὰ τὸν Εὐπολιν: «Καὶ γὰρ αἰσχρὸν ἀλογίους ὀφλεῖν».

Ἐν Ἀθήναις τῇ 14 Μαρτίου 1895.

Γ. ΦΙΛΑΡΕΤΟΣ

ΑΝΤΙ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΕΥΘΥΝΑΙ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Ν. ΦΙΛΑΡΕΤΟΥ

Ὡς βουλευτοῦ ἐπὶ τρεῖς περιόδους, ὡς Ὑπουργοῦ ἀπὸ 18
Φεβρουαρίου 1892 — 10 Ἰουνίου 1892 καὶ ὡς ἀποτυχόντος ἔτι
βουλευτοῦ τῇ 3 Μαΐου 1892.

§ 1. — Ἀνάγκη λογοδοσίας.

Πολλοὶ οἱ δυσπιστοῦντες εἰς τὰ ἐκλογικὰ προγράμματα.
Οὐδεὶς εἰς τὴν λογοδοσίαν βουλευτοῦ ἢ ὑπουργοῦ.

Ἀπὸ τῆς πρώτης ἐνώπιον τῶν ἐκλογέων Βώλου ἐμφανί-
σεώς μου ἀνεπιφυλάκτως ἐκηρύχθη ὑπὲρ τῶν καταρτιζόντων
τὴν μεταξὺ ἐκλογέως καὶ ἐκλογίμων σύμβασιν διὰ προγραμ-
μάτων, ὑπὸ τὸν ῥητὸν ὅμως ὅρον τῆς μετὰ τὴν λῆξιν τῆς
ἐντολῆς λογοδοσίας τοῦ ἐκλεκτοῦ, «διότι,—ὡς ἔγραφον ἐν
τῷ πρὸς τοὺς Πηλιερίτας καὶ Φερχίους κηρύγματί μου τῆς
16 Νοεμβρίου 1881,— ἀμφοτέρω ταῦτα δύνανται νὰ ὀδη-
γήσωσι τὸν ἐκλογέα πρὸ τῆς κάλπης ὡς ἡ πυξὶς τὸν ναυσι-
πόρον ἐν τῷ ὠκεανῷ».

Ἡ λογοδοσία, οἶονεὶ ὡς φωτογραφία τοῦ παρελθόντος,
πρόχειρα παρέχουσα τῷ ἐκλογεῖ τὰ εἰς τὴν κρίσιν τοῦ ἐκλο-
γέως περὶ τοῦ μέλλοντος μέσα, εἶνε καὶ τοῦ προγράμματος
ὑπερτέρα, ὡς ραδιότερον τὸ ὑπόσχεσθαι καὶ συμβουλεύειν
τοῦ ἐκτελεῖν τὰ ὑπεσχημένα καὶ τὰς πρὸς τοὺς ἄλλους παραι-
νήσεις. Πρόγραμμα ὅμως ἄνευ λογοδοσίας συνήθως ἀποδει-

κνύεται ἄγκιστρον πρὸς ἀλιείαν ψήφων διὰ τοῦ δολώματος ἐπαγωγῶν ἐπαγγελιδῶν. Οἱ κωφάλαλοι ὑποψήφιοι βουλευταί, οὓς ἐπιμελῶς στρατολογοῦσιν οἱ ἐν τῇ Βουλῇ φατριάρχαι, οὐδ' ἐνώπιον τῶν ἐντολέων των αἰσθάνονται ὑποχρέωσιν νὰ λαλήσωσιν. Ἀλλ' ὅσοι διετύπωσαν πρόγραμμα ἀνέλαβον πρὸ τοῦ κυριάρχου Λαοῦ τὴν ἀφρευκτον ὑποχρέωσιν τῆς εἰς αὐτὸν ἐκθέσεως τῶν πεπραγμένων.

Δυσάρεστος ἡ περιαυτολογία· διότι τί ἄλλο ἦν ἡ λογοδοσία ἢ αὐτοβιογραφία; Ἀσύγνωστος δὲ ἤθελεν εἶσθαι ἡ ταυτή ἐγωϊστικὴ ἐπίδειξις, ἐὰν μὴ ἐπεβάλετο ὡς πληρωμὴ ὀφειλομένου εἰς τοὺς ἐντολεῖς χρέους. Ἀλλως δὲ ὁ Κριτής—Λαὸς—ἔτοιμος πρὸς ἐκδοσιν τῆς ἐτυμηγορίας αὐτοῦ, —εἶνε ἐγγύησις πρὸς πρόληψιν τῶν περὶ τὴν ἀφήγησιν παρεκτροπῶν.

§ 2.—Εὐθῦναι καὶ ἐξομολογήσεις.

Οὐδεὶς ὁ ἀνεύθυνος. Αὐτὸς ὁ κατὰ συνταγματικὸν πλάσμα ἐξαίρεθεις τῆς νομικῆς εὐθύνης ἀνώτατος Ἀρχων πάσης συνταγματικῆς πολιτείας, οὐχ ἥττον μένει ὑπὸ τὸν ἠθικὸν ἔλεγχον καὶ τὴν ἀμείλικτον τοῦ ἱστορικοῦ γραφίδας.

Ἐὰν ὁ τῶν ἐντολοδόχων τοῦ Λαοῦ διηνηκῆς ἔλεγχος καὶ ἡ τῶν ὀπωσδήποτε διχχειριζομένων ἀξίωμα τι εὐθύνῃ, εἶνε αἱ μόναι τῶν δικαιωμάτων τῶν πολιτῶν ἐγγυήσεις ἀείποτε, —τί δύναται νὰ προστεθῇ τὴν ἐπιοῦσαν τοῦ ἐνσκήψαντος ἐθνικοῦ δυστυχήματος, ὅπερ ἀπεκάλυψεν εἰς τὰ ὅμματα ὅλων μέγα μέρος τῶν εἰδεχθῶν τῆς πολιτείας ἐλκῶν, ὑφ' ὧν καταβιβρώσκεται ἡ νεωτέρα Ἑλλάς; . .

Ἡ Ἑλλάς, ἣν ὠνειρεύθη ὁ Βελεστινλὴς Ῥήγας μας,—δι' ἣν ἡγωνίσθη ὁ Βύρων μεθ' ὅλης τῆς εὐγενοῦς τῶν φιλελλήνων χορείας, — ἥτις ἐγέννησε τὸν Κανάρην καὶ τὸν Μιαούλην, τὸν Κολοκοτρώνην καὶ τὸν Καραϊσκάκη, — ὑπὲρ ἧς ἐμόχθησεν ὁ Καποδίστριας καὶ πατριωτικῶς ἐργάσθη ὁ Ὅθων, — ἡ ἀγωνισθεῖσα ὑπὲρ Χάρτου συνταγματικοῦ πρὸς ἐξασφάλισιν τῶν ἐλευθεριῶν, — ἡ ὑπερήφανος καὶ φιλότιμος τῶν ἐαυτῆς δικαιωμάτων Ἑλλάς τοῦ 1862, — ἡ εἰς τοὺς ἐθνι-

κούς παλμούς τῶν ὑπὸ δουλείαν στεναζόντων ἀδελφῶν ἐνθουσιώδης πατρὶς ἡμῶν, ὅποσον μετεμορφώθη; Ἀλληλοσφάζεται ἐν σιωπηλῷ ἀκηρύκτῳ πολέμῳ, διότι ἐσκληύθη ἡ βᾶσις τῆς πολιτείας καὶ ἐλύθησαν οἱ νόμοι! Κυβερνᾶται ὑπὸ ἀνευθύ-νου πρωθυπουργικῆς τυραννίας! Μεθ' ὅλην τὴν προσάρτησιν τῆς Ἐπτανήσου, τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Ἡπειρωτικῆς λωρίδος, — μεθ' ὅλην τὴν κύρτωσιν τῆς ῥάχως τῶν φορολογουμένων, ἀρνεῖται τὴν ἐκτέλεσιν τῶν πρὸς τοὺς δανειστάς ὑποχρεώσεων αὐτῆς! Ἀλλὰ καὶ πολλοὶ τῶν ἐπιβούλων δανειστῶν, ἐκμεταλλευόμενοι τὴν δυστυχίαν τοῦ ἑλληνικοῦ Λαοῦ, τοῦ προθύμου εἰς λογικὴν ἐπούλωσιν τῶν οἰκονομικῶν αὐτοῦ τραυμάτων, ἀγρίως σφυρηλατοῦσι χειροπέδας τῆς κυριαρχικῆς ἀνεξαρτησίας!

Ὁ κώδων τοῦ κινδύνου ἤνοιξεν ἐπὶ τέλει τοὺς ὀφθαλμούς τοῦ προδοθέντος ἑλληνικοῦ Λαοῦ, διέλυσε τὴν ἐκ τοῦ κομματισμοῦ παχυτάτην ὁμίχλην, ἀφύπνισε τοὺς ἀδικόφρους πολίτας. Σχεδὸν οἱ πάντες, σκυθρωποὶ καὶ περίλυποι κατ' ἀρχάς, πρὸ τῆς ὑπερτάτης συμφορᾶς ἐξερράγησαν ἀμέσως εἰς ζῶηράν ἀποδοκιμασίαν τοῦ ὀλεθρίου παρελθόντος, ὑπὸ τὰς ἀράς δὲ τοῦ ἀναθέματος ἐκρήμνισαν τινὰς τῶν ὑπαίτιων. Εὐθὺναι δικαίως πανταχόθεν ζητοῦνται πρ' ὅλων τῶν ὀπωσδήποτε διαχειρισθέντων τὴν οἰκονομικὴν τῆς χώρας πίστιν, ἐξ ὧν εὐλόγως δὲν ἐξαίρουνται οἱ μὴ εὑρεθέντες μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς κατ' ἐξοχὴν ἀμαρτωλῆς Βουλῆς τῆς 3 Μαΐου 1892, διότι τὸ κακὸν ὑπέβασκε πρὸ πολλοῦ. Τούλαχιστον ἀπὸ τῆς προσαρτήσεως τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Ἡπειρωτικῆς λωρίδος — ὅτε δεδικαιολογημένως ἤρξατο νέα εὐσέωνος ἐθνικῆς περιόδος, — ἀνάγκη νὰ ἐξετασθῇ ἡ πολιτεία ἐνὸς ἐκάστου τῶν ὅπως δῆποτε ὑπευθύνων. Πᾶς ἐντολεὺς ἐρωτᾷ ὀργίλως τοὺς ἐντολοδόχους αὐτοῦ: «Τί ἐκάματε τὴν Ἑλλάδα τοῦ 1882;» Πᾶς Ἕλλην ἐλεύθερος ἢ δούλος, προθύμως ἀείποτε ἀκούσας ἐν ἐποχῇ θυσιῶν χρήματος ἢ αἵματος τὴν φωνὴν τῆς ἡδὴ κινδυνευούσης καὶ ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν ἐξευτελιζομένης Πατρίδος καλεῖ τοὺς ὑπευθύνους εἰς λογοδοσίαν, εἰς ἐξομολόγησιν, εἰς ἀπολογίαν.

§ 3. — Πρὸ τοῦ κυριάρχου Λαοῦ.

Κάγῳ ἐν συγκινήσει κλίνω τὸ γόνυ πρὸ τῆς ἐπιτακτικῆς φωνῆς τοῦ κυριάρχου Λαοῦ, ὅστις μοὶ ἡρνήθη μὲν ἐκλογικὸν πληρεξούσιον κατὰ τὴν 3 Μάϊου 1892, ἀλλ' ὅστις εἰς τρεῖς περιόδους μέτίμησε διὰ τῆς ἀνεξαρτήτου καὶ πεφωτισμένης ψήφου του. Θέλω μετὰ παρρησίας προσβῆ εἰς ἔκθεσιν τῶν παρ' ἐμοῦ πεπραγμένων, οὐ μόνον ὡς ἀντιπροσωπεύσας τὸν Λαόν, ἀλλ' ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ καὶ ὡς σύμβουλος τοῦ Στέμματος ἐπὶ ἡμέρας 113, καθ' ἃς αἱ πολιτικαὶ περιστάσεις μετέβαλον εἰς τὸ ὑπουργικὸν ἀξίωμα. Εὐχαρίστως ἤδη θέλω ἀπαντήσῃ εἰς τοὺς ἀπὸ ἀγαθοῦ τοῦ συνειδότες ἐλέγχοντες τὴν πολιτικὴν μου πορείαν, ἴσως ἐν τισὶ παρὰσυρθέντες ὑπὸ πολιτικῶν ἀντιπάλων· ἀλλὰ ταῦτοχρόνως θέλω ἐν τῷ δικαιώματι, ὅπερ ἔχω, στιγματίσῃ διὰ τοῦ καυτηρίου τῆς ἀληθοῦς τῶν πραγμάτων ἀφηγήσεως ἐλείνους τῶν ἀρχομένων ἢ τῶν κατὰ τὴν δίεσθον τῆς ἐν τῷ ἀξιώματί μου ἐνεργείας τιμωρηθέντων, οἵτινες, ἐπιλανθάνομενοι τῶν ἐκ τῆς καλῆς πίστεως, ἔστιν ὅτε καὶ αὐτῆς τῆς καλῆς ἀνατροφῆς ὑποχρεώσεων, ἐνόμισαν ὅτι ἀτιμωρητεὶ ἡδύναντο νὰ σκοτίσωσι, ἔστω καὶ προσωρινῶς, τὴν ἀλήθειαν.

§ 4. — Τὸ πολιτικὸν Εὐαγγέλιον.

Ἡ λογιστικὴ βεβαίως ἤθελεν εἶσθαι ἀκατανόητος ἄνευ τῆς ὑπερνήσεως τῶν πρὸς τοὺς ἐκλογεῖς μου ἐπαγγελιῶν, αἵτινες, σαφέστερόν πως διατυπωθεῖσθαι ἐν τῷ πρώτῳ προγράμματι τῆς 16 Νοεμβρίου 1891 (Ἐκλογαὶ Βουλευτικαὶ τοῦ 1881 σ. 7—12), σχεδὸν στερεοτύπως ἐπανελήφθησαν τόσον εἰς τὸ δεύτερον τῆς 8 Μαρτίου 1885 (Ἐκλογαὶ Βουλευτικαὶ τοῦ 1885 σ. 77—82), ὅσον καὶ εἰς τὸ τῆς 16 Σεπτεμ. 1890· πολλὰ δὲ ἐξ αὐτῶν ὑπάρχουσι καὶ εἰς τὸ ἀπὸ 21 Μαρτίου 1892 πρόγραμμα τοῦ Ὑπουργικοῦ συμβουλίου πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν Λαόν (Ἐφημερίς Κυβερνήσεως 1892, Α' σ. 327), ὅπερ ἔσχον τὴν τιμὴν νὰ ὑπογράψω καὶ ἐγὼ ὡς μέλος αὐτοῦ.

Αἱ γενικώτεραι γραμμαὶ τοῦ πρώτου προγράμματος αὗται:¹

Πρὸς τὰ προσωπικὰ κόμματα, τὴν πρωθυπουργικὴν συγκέντρωσιν καὶ τὴν προσωπολατρεῖαν ἀποστροφή. Ὁπαδὸς τῶν συστημάτων καὶ τῆς πάλης ἀρχῶν.

Μέσα πρὸς μόρφωσιν τῶν πολιτῶν καὶ θεραπείαν τῶν κακῶς ἐχόντων εἶχεν προτείνει: — α) *Εὐθύνας* τῶν ἀρχόντων· β) *Ἀποκέντρωσιν*· γ) *Ἀυτοδιοίκησιν τῶν δήμων*· δ) *Δικαιοσύνης βελτίωσιν*· ε) *Ἐκπαίδευσιν τοῦ Λαοῦ*, διότι «μόνος ὁ ἥλιος τῶν γραμμάτων, ἔγραφον, συμπληροῖ τὸ ἔργον τοῦ νεμεθέτου καὶ τοῦ δικαστοῦ» (Ἐκλ. Βουλ. 1881 σ. 14).

Περὶ ἐξωτερικῆς πολιτικῆς προσέθηκα, ὅτι οἱ ἐν Ἀθήναις τὰς τύχας τῆς πατρίδος ὑμῶν διευθύνοντες ὀφείλουσι νάποτινάξωσι τὸν ἐπαχθῆ τῶν πρέσβειων ζυγόν. «Ὁ ἔξωθεν ἐρχόμενος κίνδυνος, ἔλεγον, καὶ μέγας εἶνε καὶ ἀκατασχέτως κατ' ὑμῶν ἔρχεται. Φρόνησις στοιχειώδης ὑπαγορεύει εἰς τὸν ἑλληνικὸν λαὸν νὰ λάβῃ ἐγκαίρως ὅλα τὰ προφυλακτικὰ μέτρα καὶ κατὰ τῶν ἐν Ἀθήναις ἐν κρυπτῷ ἐργαζομένων ἐχθρῶν καὶ κατὰ τῶν πέραν τῶν ἑλληνικῶν ὁρίων» (αὐτόθι σ. 18).

Περὶ τῶν ἐπαρχιακῶν ἀναγκῶν ὑπεσχέθην μέριμναν ἰδίως ὑπὲρ τῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ τῆς ὁδοποιΐας, προσωπικὴν δὲ προστασίαν ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς ἀρμοδιότητός μου κατὰ πάσης αὐθαιρέτου Κυβερνητικῆς πίεσεως.

Περὶ συναλλαγῆς, ὅτι: «Δὲν θέλω μὲν ἐνισχύσῃ τὴν λαοφθόρον θεσιθρίαν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν προτρέπω πάντα συμπολίτην νάπέχῃ, κατὰ τὸ δυνατόν, καὶ μάλιστα ὅταν στερῇται τῶν ἀπαιτουμένων προσόντων· ἀλλὰ καὶ δὲν θέλω σιωπήσῃ, ἐὰν ἴδω, ὅτι οἱ ἐν Ἀθήναις πολιτικοὶ κερδοσκοποὶ θεωροῦσι τὴν Θεσσαλίαν ὡς λειμῶνα εὐφορον εἰς βοσκήν κηφήνων, διότι ὅσον οἱ καλὰ καὶ εὖσυνείδητοι τοῦ Κράτους λειτουργοί, — δημόσιοι καὶ δικαστικαί, — εἶνε ἐπαίνου ἄξιοι, τόσον οἱ παράνομοι καὶ οἱ ἀσεβεῖς μοι διεγείρουσιν ἀποστροφήν καὶ ἀπέχθειαν» (αὐτόθι σ. 20).

¹ Περὶ τῆς μορφῆς τοῦ πολιτεύματος κατωτέρω § 8.

Τὸ ἐκλογικὸν μου ἐκεῖνο πρόγραμμα κατέληγεν οὕτω :

« Ἀλλὰ κατέρχομαι ἄνευ συνδυασμοῦ καὶ μὲ τὸ πρόγραμμά μου ὡς μόνην σημαίαν, διότι τοὺς συνδυασμοὺς ἐθώρησα πάντοτε ὡς προσβάλλοντας τὴν περὶ τὸ ἐκλέγειν ἐλευθερίαν. Δὲν προέβην δὲ καὶ εἰς τὰς συνήθεις ἐνεργείας πρὸς ἄγραν ψήφων διότι φρονῶ ἀδιστακτικῶς, ὅτι ἀνέφικτος εἶνε ἡ ἐκλογή « γνησίου » ἀντιπροσώπου, ὅταν οὗτος, κρατῶν δίσκον ἐπαίτου, ζητῇ νὰ ριφθῶσιν ἐπ' αὐτοῦ ψῆφοι, εἴτε λόγῳ ἄλλων συμφερόντων, εἴτε διὰ προσπειρημένων μειδιαμάτων καὶ κουμπαρίων ἐνεργειῶν ».

§ 5. — Ἐκλογικὴ ἐπιτυχία ἐν ἔτεσι 1881 καὶ 1885 ἄνευ συνδυασμοῦ.

Μετὰ τὴν προσάρτησιν τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς ἡπειρωτικῆς γωνίας οἱ ἀπελευθερωθέντες συμπατριῶταί μου ἀνεζήτησαν ὑποψηρίους, ὅπως ἀντιπροσωπευθῶσιν ἐν τῷ Ἑθνικῷ Συνεδρίῳ. Τὴν πρότασιν τῶν ἐκ Προμυρίου, Λαύκου, Ἀργαλαστῆς καὶ Τρικκέρων συμπατριωτῶν ἐδέχθη ὑπὸ τοὺς ἐν τῷ προγράμματί μου διατυπωθέντας ὅρους (αὐτόθι σ. 7—22). Δι' αὐτοῦ δὲ καὶ μόνου ἐφοδιασμένος, κατῆλθον, ἄνευ βεβιαῶς συνδυασμοῦ, εἰς τὴν ἐκλογικὴν παλαίστραν. ὀλίγας ἡμέρας, καὶ δὴ ἐν κριτῷ χειμῶνος, μεταβάς εἰς ἐλάχιστα μέρη τοῦ Πηλίου.

Τῇ **24 Δεκεμβρίου 1881** ἐκ τῶν 9.441 ἐκλογέων, οἵτινες ἐψηφοφόρησαν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Βώλου, οἱ 4.972 μοὶ ἔδωκαν ψῆφον λευκήν. Χαρακτηριστικὸν εἶνε, ὅτι ἐκ τῶν 320 ἐκλογέων Προμυρίου εὐρέθησαν ἐν τῇ κάλπῃ μου 304 **Ναί**, καὶ ἐκ τῶν 423 τοῦ ἐκλογικοῦ τμήματος Λαύκου 399 **Ναί**, ἐκ δὲ τῶν 784 τῆς Ἀργαλαστῆς 742 **Ναί**. Πολλὰ τῶν μελανῶν σφαιριδίων ἀπεδόθησαν εἰς ἄγνοιαν τῶν κατὰ πρῶτον λαβόντων γινῶσιν τοῦ μηχανισμοῦ τῶν καλπῶν. Οὕτω πανηγυρικῶς ἐξελέγη ἡ διὰ τῆς ἐλευθέρως τῶν ἐκλογέων ψήφου ἐν τάξει τρίτου μεταξὺ ἑξ συνεκλεγέντων βουλευτῆς τῆς Θ' Περιόδου.

Ἡ βουλευτικὴ ἐκείνη περίοδος εὐρίσκατο περὶ τὴν δύσιν τῆς Δτῆς συνόδου, ὅτε ὁ κ. Χ. Τρικουπῆς, ἡγούμενος κατ' ἄρ-

χὰς πολυπληθοῦς κόμματος, ἐξησθένισε βαθμικίως, μέχρις ὅτου ἠναγκάσθη νὰ διαλύσῃ τὴν Βουλὴν. Ἀμα τῇ δημοσιεύσει τοῦ περὶ διαλύσεως Διατάγματος ἔσπευσα νὰ δημοσιεύσω βουλευτικὴν λογοδοσίαν τῶν κατὰ τὰς τέσσαρας ἐκείνας Συνόδους πεπραγμένων μετὰ νέου προγράμματος, ἐκδοὺς ἐπὶ τούτῳ φυλλάδιον (ἐκ σελίδων 84 ἐν Ἀθήναις 1885) ὑπὸ τὸν τίτλον **Ἐκλογαὶ Βουλευτικαὶ τοῦ 1885. Παρελθὼν καὶ μέλλον. Λογοδοσία καὶ πρόγραμμα.** Πρὸ τούτου εἶχον ἐν φυλλάδιῳ (ἐκ σ. 51 ἐν Ἀθήναις 1883) δημοσιεύσῃ ὑπὸ τὸν τίτλον **Ἀγορεύσεις ἐν τῇ Α' καὶ Β' συνόδῳ τῆς Θ' περιόδου τῆς Βουλῆς, περὶ κατεπειγούσης ἀνάγκης ἀναδιοργανισμοῦ τῶν δικαστηρίων καὶ νομοθετικῆς μεταρρυθμίσεως.** Σχεδὸν ταύτοχρόνως μετὰ τῆς λογοδοσίας ἐδημοσίευσα μελέτην (ἐκ σ. 319) ὑπὸ τὸν τίτλον **Δικαστικὴ ἀναδιοργάνωσις ἐν Ἑλλάδι,** ἐν τέλει τῆς ὑποίας κατεχωρίσθησαν καὶ τὰ παρ' ἐμοῦ εἰς τὴν Βουλὴν ὑποβληθέντα νομοσχέδια πρὸς βελτίωσιν τῆς ἀπονομῆς τῆς Δικαιοσύνης¹.

Τῇ 7 Ἀπριλίου 1885 ἐπάλαιον τρεῖς συνδυασμοί, ἐξ ὧν δύο τρικουπικαὶ καὶ εἰς δηλιγιαννικός· ἐγὼ κατῆλθον καὶ αὐθις εἰς τὸν ἀγῶνα ἄνευ συνδυασμοῦ, οὐδὲν ἄλλος ἔχων ἐφ' ὅδιν ἐκτὸς τῆς προσωπικῆς τῶν ἐκλογέων ἐκτιμῆσεως :

«Ἐνα καὶ μόνον ἐγώ, — ἔλεγον ἐν τῷ κηρύγματί μου τῆς 8ης Μαρτίου 1885, — ἐπιζητῶ διὰ τῆς ὑποψηφιότητός μου σκοπόν, — τὴν ἀπόφασιν τῶν ἐκλογέων ἐπὶ τῆς πολιτικῆς μου πορείας».

Ἀνεξάρτητος ἐν τῇ ἐνεργείᾳ μου, εἰς οὐδὲν τῶν προσωπικῶν κομμάτων ἀνήκων καὶ στρατιώτης τῶν φιλελευθέρων ἀρχῶν ἐδήλωσα, ὅτι παλαιῶ ἐλικρινῶς κατὰ τῆς Πρωθυ-

¹ Εἰς τὰ τρία ταῦτα δημοσιεύματα εὗρον οἱ ἐντολεῖς ἐμοῦ πάντα τὰ πρὸς ἐκτίμησιν τῆς βουλευτικῆς πορείας κατὰ τὴν Θ' Περίοδον στοιχεῖα. Εἰς αὐτὰ παραπέμπω καὶ ἤδη τὸν ἀναγνώστην, διότι ἐν τῇ αὐτῇ χεῖρας λογοδοσίᾳ θέλω κυρίως ἀσχοληθῆ εἰς τὸν μετέπειτα χρόνον, ἀνατρέχων εἰς τὰ δημοσιεύματα ἐκεῖνα μόνον ἐφ' ὅσον ἀπαιτεῖται, ὅπως συνεχίζω τὴν ἐργασίαν μου.

πουργικῆς τυραννίας, ἥτις μηδενίζει τὸ ὑπουργικὸν καὶ τὸ βουλευτικὸν ἄξιωμα.

«Ποθῶν, — προσέθετον, — τὴν διάκρισιν τῶν τριῶν ἐξουσιῶν χάριν τῆς ἀπροσκόπτου λειτουργίας τοῦ θεμελιώδους ἡμῶν νόμου, ἐν πεποιθήσει ἀγωνίζομαι κατὰ Κυβερνήσεως, ἐνόχως ἀδιεφορησάσης πρὸς τὴν Δικαιοσύνην καὶ ἐκθύμως ἐργασθείσης ὑπὲρ τῆς διοικητικῆς καὶ δημοτικῆς συγκεντρώσεως. Πολέμιος τῆς συναλλαγῆς, δὲν δύναμαι νὰ μὴ πατάξω τοῦ ἀπατεῶνα, οἵτινες, καταδικάσαντες αὐτήν, ὑπερθεματίζουν ἤδη εἰς τὰς προτάσεις τῶν συναλλασσομένων, καὶ τῶν ἐν τοῖς βουλευτικοῖς ἀκροατηρίοις ἐγκαθίσταν. Ὁπαδὸς τῆς φορολογικῆς ἰσότητος καὶ τῶν οἰκονομῶν, θεωρῶ ἐπιζημίαν τὴν Κυβέρνησιν, ἥτις ἐπέβαλε ταυτοχρόνως φόρους δυσβάστακτους καὶ ἀνίσους, ὑπέθαλψε τὴν σπατάλην καὶ ἐδημιούργησε χιλιάδας περιττῶν θέσεων. Ὁδηγούμενος ἐκ τῶν παθημάτων τοῦ παρελθόντος, φοβοῦμαι τὴν πρόωρον τῶν οἰκονομικῶν τοῦ τόπου δυιάρμεων ἐξάντλησιν καὶ θέλω ἀνάλογον πρὸς αὐτάς τὴν στρατιωτικὴν ὀργάνωσιν, ἀλλὰ δὲν πείθομαι, ὅτι τὸ χρῆμα τοῦ φορολογουμένου δαπανᾶται εἰς σπουδαίας ναυτικὰς παρασκευάς, ὅταν βλέπω τὰ Ἐθνικὰ ἀτμόπλοια, διατχιζόντα τὰς θαλάσσας χάριν ἐξυπηρετήσεως τῶν Ὑπουργῶν καὶ τῶν βουλευτῶν, — χάριν τῆς ἐξογκώσεως τοῦ κόμματος» . . .

«Ἐπιδοκιμάζετε τὴν πολιτικὴν μου πορείαν; Ἐγκρίνετε τὸ πρόγραμμά μου; Ἀπαντήσατε τὴν 7ην Ἀπριλίου. Ἐὰν εἴμεθα σύμφωνοι, σᾶς ὑπέσχομαι νὰ μὴ λησμονήσω τὰς ὑποσχέσεις μου καὶ νὰ συνεχίσω ἰδίως τὰς περὶ Δικαιοσύνης ἐκκρεμεῖς νομοθετικὰς ἐργασίας. Ἐὰν ἔσφαλόν, μὴ καταταχθεῖς εἰς προσωπικὸν κόμμα καὶ μὴ προεξοφλήσας τὸν ψῆφόν μου διὰ ψιχίων τῆς Ὑπουργικῆς Τραπεζῆς, ἐὰν ἔπταισα μὴ παραβὰς τὰς διὰ τοῦ ἐκλογικοῦ προγράμματος ὑποσχέσεις — κλείσατε πρὸ ἐμοῦ τὴν θύραν τῆς Ἐθνικῆς Ἀντιπροσωπείας».

Ἐκ τῶν 10,886 ψηφοφορησάντων ἐκλογέων οἱ 6,401 ἐπειδοκίμασαν τὴν βουλευτικὴν μου πορείαν, οὐδόλως ὑπακούσαντες εἰς τὰ κελεύσματα τῶν κομματικῶν ἐν Βῳλῳ τοποτηρητῶν. Οὕτω καὶ ἐκ δευτέρου ἐξελέγην ἄνευ συνδυασμοῦ βουλευτὴς τῆς Ι'. Περιόδου, ἥτις διήνυσεν δύο τακτικὰς καὶ μίαν ἔκτακτον σύνεδρον. Μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ ἀποκλεισμοῦ ὑπὸ τῶν ξένων στόλων ἀντὶ λογοδοσίας ἐδημοσίευσεν φυλλάδιον

(ἐκ σελ. 83 ἐν Ἀθήναις 1886) ὑπὸ τὸν τίτλον «**Ἀγορεύσεις καὶ ἄρθρα κατὰ τοῦ εἰρηνοπολέμου**».

§ 6. — Ἐν τῷ Λαϊκῷ συνδυασμῷ τῆς εὐρυτάτης ἐκλογικῆς περιφέρειας.

Εἰς τὰς ἐκλογὰς τῆς 4 Ἰανουαρίου 1887 δὲν ἐξετέθη κάλπη ἐπ' ὀνόματί μου. Εἶχον ἀσθενήσῃ ἐκ τῶν βουλευτικῶν ἀγρυπνιῶν καὶ κοπώσεων, καθ' ἣν ἐποχὴν, συνεπέα ἐπερωτήσεώς μου τῇ 4 Νοεμβρίου 1886 (σ. 330)¹ περὶ τῶν μεθοριακῶν συμπλοκῶν, εἶχε τοιχοκολληθῇ ἐπὶ τῆς θύρας τοῦ κεινοβουλίου δίκην ἐνοικιαστηρίου τὸ περὶ τῆς διελύσεως τῆς Βουλῆς διάταγμα ἀπὸ 6 Νοεμβρίου 1886, ὅπως διακοπῇ συζητήσεις ἀσύμφορος εἰς τὴν τότε Κυβέρνησιν.

Τῇ 14 Ὀκτωβρίου 1890, κατὰ τὰς τότε ἐνεργηθείσας ἐκλογὰς ὑπὸ ὅλως ἐξαιρετικὰς συνθήκας τῆς εὐρυτάτης περιφέρειας, ἐδέχθην τὴν αὐθόρμητον τῶν συμπατριωτῶν μου πρότασιν, ὅπως συμπράξω ἐν τῷ *Λαϊκῷ συνδυασμῷ*, ἀλλ' ὑπὸ πρόγραμμα ὅλως *ιδιαιτέρον* ἀπὸ 16 Σεπτεμβρίου 1890, ὅπερ ἀπηύθυνε πρὸς τοὺς ἐκλογεῖς τοῦ νομοῦ *Λαρίσσης*. Ἐκ τῶν ψηφοφορησάντων 24,526 οἱ 16,565 ἐκλογεῖς μοὶ ἔδωκαν τὴν ἐκυτῶν ψῆρον, ἀποστείλαντές με διὰ μεγάλης πλειονοψηφίας μεταξὺ τῶν δέκα ἀντιπροσώπων τῶν πρῶτον.

§ 7. — Ἄνευ συνδυασμοῦ ἀποτυχία.

Ἡ μεγάλη κατὰ τὰς ἐκλογὰς τῆς 14 Ὀκτωβρίου 1890 ὑπεροχὴ τῶν λευκῶν ψήφων μεγάλως ἡρέθισε τὰ νεῦρα ἀρχομανῶν, οἵτινες τῇ βοθητείᾳ ἐκμεταλλευτῶν τινῶν τῆς καθολικῆς ψηφοφορίας — εὐτυχῶς εὐαρίθμων — φιλοτίμως εἰργάσθησαν, ὅπως ὑποσκάψωσι τὴν πρὸς ἐμὲ λαϊκὴν ἀγάπην. Πρὸς τοῦτο εὖρον λαμπρὰν εὐκαιρίαν τὸν εἰς τὸ Ὑπουργικὸν

¹ Ὅσακις ἡ παραπομπὴ γίνεται διὰ σημειώσεως ἀριθμοῦ μόνον, ἐννοεῖται ἡ «*Εφημερὶς τῶν Συζητήσεων τῆς Βουλῆς*».

ἄξιωμα ἕνεκα τῶν γνωστῶν πολιτικῶν περιστάσεων — περὶ ὧν κατωτέρω πλατύτερον — διωρισμὸν μου καὶ τὴν ἕνεκα τῆς ὑπηρεσίας ἀπομάκρυνσίν μου ἀπὸ τῆς ἐκλογικῆς περιφέρειας ἐν ἐποχῇ πολιτικῶν δολοφονιῶν. Οὕτως ὁ πανταχόθεν ἀμείλικτος καὶ λυσσώδης ἐναντίον μου πόλεμος ἐπήνεγκε τὴν ἐκλογικὴν μου ἀποτυχίαν κατὰ τὰς ἐκλογὰς τῆς 3 Μαΐου 1892, ὅτε ἐξετέθην ἄνευ συνδυασμοῦ, εἰ καί, μεθ' ὅλον τὸν ἀπηνῆ καταδιωγμὸν, ἐκ τῶν 11,744 ψηφοφρησάντων, πῖστοι μέχρι τέλους ἔμεινον 5,205. Ἀμέσως παρητήθη ἐκ τοῦ ὑπουργικοῦ ἄξιώματος, ἀλλὰ δὲν ἐγένετο δεκτὴ ἡ παραιτήσις μου μέχρι τῆς ἐκλογῆς τοῦ προέδρου τῆς Βουλῆς, ὅτε παρητήθη ὁλόκληρον τὸ Ἰπουργεῖον, ἐσχηματίσθη δὲ καὶ ὠρκίσθη νέον (10 Ἰουνίου 1892) ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ κ. Χ. Τρικυπῆ, τοῦ ὡς ναυαγισώστου ἀνελθόντος διὰ καταπληκτικῆς πλειοψηφίας, ὅπως διασώσῃ τὸν Τόπον ἐκ τοῦ οικονομικοῦ ναυαγίου.

Τὴν 10 Δεκεμβρίου 1893 ἀπὸ τοῦ βουλευτικοῦ Βήματος διεσάλπιζεν αὐτὸς οὗτος ὁ Σωτὴρ πρὸς τὸν Ἑλληνισμόν καὶ τὰς πέντε ἡπείρους τὸ . . . «Δυστυχῶς ἐπτώχευσάμεν!» ὑπὸ τὰ ζωηρά . . . χειροκροτήματα τῶν πολιτικῶν αὐτοῦ φίλων!

§ 8. — Αἱ πρὸς τοὺς ἐκλογεῖς ἐπαγγελίαι περὶ τῆς μορφῆς τοῦ πολιτεύματος.

Κακῆς πίστεως ἢ ἐπιπόλαιαι συζητηταὶ ἐτόλμησαν νὰ ψιθυρίσωσιν, — ἐν ἀπουσίᾳ μου δὲκ τῆς ἐκλογικῆς περιφέρειας Βώλου καὶ νὰ διασπείρωσι κατὰ τὰς παραμονὰς τῶν ἐκλογῶν τῆς 3ης Μαΐου 1892 λιβέλλους, — ὅτι ἐκ φιλαρχίας ἠθέτησα δῆθεν τὰς πολιτικὰς ἐμοῦ ἐπαγγελίας, διότι, καίπερ ἔχων δημοκρατικὰ φρονήματα, οὐχ ἤττον χάριν τοῦ ὑπουργικοῦ ἄξιώματος ἐπελανθανόμην αὐτῶν. Εἰ καὶ οἱ δυσμενῶς ἐναντίον ἐμοῦ διατεθειμένοι, — μὴ ὠθούμενοι βεβαίως ἐξ ἐλατηρίων φιλελευθέρων φρονημάτων, — δὲν θέλουσιν μεταπεισθῆ, οὗτ' ἐκ τῶν δοθεισῶν, οὗτ' ἐκ τῶν διδομένων διὰ τοῦ ἀνά χειρὸς δημοσιεύματος ἐξηγήσεων, χάριν ὅμως τῶν ἀπὸ ἀγα-

θοῦ τοῦ συνειδότης δυναμένων νὰ παρασυρθῶσιν ἐκ κακοπί-
στων εἰσηγήσεων, ὀφείλω νὰ ὑπομνήσω τοῖς πᾶσιν, ὅτι ρητῶς
ἐξηγήθην εἰς ἅπαντα τὰ δημοσιευθέντα ἐκλογικὰ μου κη-
ρύγματα περὶ τῶν πολιτικῶν μου δοξασιῶν ὡς πρὸς τὴν
μορφήν τοῦ πολιτεύματος.

Ἐν μὲν τῷ ἀπὸ 16 Νοεμβρίου 1891 προγράμματί μου
ὑπεσχόμην ἐπὶ λέξεσιν, ὅτι: «Τῆς μὲν ἀπολύτου Μοναρχίας
ἡμην, εἶμαι καὶ ἔσομαι ἄσπονδος ἐχθρός, τὸ δὲ *Συνταγματι-
κὸν πολίτευμα ἀνέχομαι κατ' ἀνάγκην*, θεωρῶ δὲ ὡς γέφυραν
πρὸς διάβασιν εἰς τὸ θεῖον πολίτευμα». (Ἐκλ. Βουλ. 1881
σ. 11). Ἐν τῇ βουλευτικῇ λογοδοσίᾳ μου τῆς 25 Φεβρουα-
ρίου 1885 (σ. 24) τάχολουθα:

«Προῦ τὴν Δημοκρατίαν οὐ μόνον διὰ τὴν Ἑλλάδα, ἐν
ἣ αὕτη ἐγεννήθη, ἠνδρώθη καὶ ἐτελειοποιήθη, ἀλλὰ καὶ
δι' ὅλα τὰ ἔθνη. *Ἀνέχομαι ὅμως τὸ καθεστὼς ὡς καὶ διὰ*
τοῦ προγράμματός μου ἐδήλωσα, καὶ δι' αὐτοῦ ἐπιθυμῶ νὰ
τεθῶσι βάσεις τοιαῦται τῆς Ἑλληνικῆς Δημοκρατίας, ὥστε
*νὰ μὴ ἐπανίδῃ πλέον ἢ πατρὶς τοῦ Περικλέους καὶ τοῦ Κλει-
σθέους ἄλλο πολίτευμα. Θέλω δικαιοσύνην καὶ δικίαν,*
ἐκπαίδευσιν καὶ μόρφωσιν ἡθῶν τοιαύτην, ὥστε νὰ ἐννοήσῃ
πᾶς πολίτης, ὅτι ἔχει σφαῖραν ὑποχρεώσεων ἐν τῷ κράτει,
λήγουσαν ἐκεῖ, ἔνθα ἄρχεται ἡ σφαῖρα τῶν δικαιωμάτων
τῶν ἄλλων· θέλω ἀνάπτυξιν τοιαύτην, ὥστε ὁ πολίτης
νέχαπῇ τὴν εἰλικρινῶς τὸ νέον πολίτευμα, ὑπὲρ τοῦ ὁποίου
νὰ θυσιάσῃ καὶ αὐτὴν τὴν ζωὴν του».

Διὰ τοῦτο, προσέθετον, ὅτι τὰ δημοκρατικὰ μου φρονή-
ματα ἀνεφέροντο εἰς τὸ ἀπώτερον μέλλον, καὶ μόνον ὅταν οἱ
πολῖται μορφωθῶσιν, ἔλθῃ δὲ τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου· ἀλλ'
ὅτι δὲν ὠνειρευόμην συνωμοσίας καὶ ἀνκτροπὰς, ὅπως ἐπιβλη-
θῶσιν οἱ ὀλίγοι ἐπὶ τῶν πολλῶν, διότι ἤθελον βάσεις εἰλικρι-
νεῖς καὶ στερεάς.

Ἐν τῷ πρὸς τοὺς ἐκλογεῖς κηρύγματι τῆς 8ης Μαρτίου
1885 ἐπανελάμβανον τὰ αὐτὰ καὶ ὅτι, μὴ καταταχθεὶς
εἰς τι προσωπικὸν κόμμα, ἔμενον πάντοτε *στρατιώτης* τῶν
φιλελευθέρων ἀρχῶν καὶ πολέμιος τῆς Πρωθυπουργικῆς τοῦ

ραννίας. Ἐπίσης ἐν τῷ ἀπὸ 16 Σεπτεμβρίου 1890 προγράμματι ὑπεσχέθη, «ὅπως ἐργασθῶ εἰς τὴν κανονικὴν τοῦ συνταγματικοῦ πολιτεύματος μηχανήν, τὴν προσκόπτουσαν ἕνεκα τῆς ἐλλείψεως τῶν ὀργανικῶν νόμων, βοηθούντων τὴν ἀκώλυτον λειτουργίαν τῶν τριῶν ἐξουσιῶν», πάντοτε δὲ κατὰ τῆς ἀνευθύνου πρωθυπουργικῆς τυραννίας. Αὕτη ἡ τελευταία μετὰ τῶν ἐκλογέων σύμβασις, εἰς ἣν οὐδὲν ἐγράφη περὶ δημοκρατίας. Αὕτη δὲ ἦτο μόνον ἐξεταστέα. Εἰς οὐδεμίαν ἐκ τῶν ἐν τῇ Βουλῇ ἀγορεύσεών μου, εἰς οὐδὲν τῶν ἐν ἐφημερίσιν ἢ περιοδικαῖς δημοσιευμάτων ἀνέπτυξα τάντιθετα τῶν ἀνωτέρω.

Ἐρωτῶ μεθ' ὅλα ταῦτα τοὺς ἀύστηροὺς καὶ ἐκ τοῦ ἀφανοῦς ἐπικριτὰς μου: «Μὴ ἡ πολιτεία αὐτῶν καὶ τῶν ἀρχηγῶν των, — τῶν ἀνευθύνων τυράννων, — ἦτο τοιαύτη, καὶ ἐμορφώθησαν ἐπὶ τοσοῦτον τὰ πολιτικά ἥθη καὶ ἐβελτιώθησαν οἱ χαρακτῆρες τῶν πολιτῶν, ὥστ' ἐπείσθησαν, ὅτι, κανονικῶς πλέον λειτουργούσης τῆς Συνταγματικῆς Μοναρχίας, δεδικαιολογημένως ἀνυπομονοῦσιν, ὅπως ἀποκτήσωμεν τὰ ἐκ τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος ἀγαθὰ; ἢ τοὐναντίον ἡ ἀτάσθαλος πολιτεία αὐτῶν καὶ τῶν ἀγελαρχῶν των εἶνε τοιαύτη, ὥστε ἐπετεύχθη νάκρῶνται θρυλήματα δυσάρεστα περὶ τοῦ περιορισμοῦ καὶ αὐτῶν τῶν συνταγματικῶν ἐλευθεριῶν; »

Ἐπὶ τέλει ἐρωτῶ: Μὴ τὸ δημόσιον ἀξίωμα εἶον δῆποτε, καὶ αὐτὸ τὸ Ὑπουργικόν, εἶναι ἀσυμβίβαστον πρὸς τοὺς ἔχοντας δημοκρατικὰ φρονήματα; Ἄλλ' ἡ πολιτικὴ ἱστορία τῶν ἐθνῶν καὶ ἡ εἰλικρινὴς τῆς βαθμιαίας ἀναπτύξεως τῶν φιλοπροόδων ἀρχῶν πείρα παρέχουσιν ἡμῖν ἀξιολίμητα παραδείγματα, ὅπως ἀντίθετα πρὸς τοιαύτας προλήψεις. Οὐτε δύναται τις τὰ φαντασθῆ, ὅτι τὰξιώματα παρέχει ὁ Ἀνώτατος Ἀρχὼν καὶ οὐχὶ τὸ Ἔθνος, ἐξ οὗ πηγάζουσι, κατὰ τὸ ἄρθ. 21 τοῦ Συντάγματος, πᾶσαι αἱ ἐξουσίαι, λειτουργοῦσαι δι' ἐντολοδόχων, ἀνωτέρων ἢ μικρότερων.

Τὰς ἐξηγήσεις ταύτας περὶ τῶν δι' ὧν καὶ ἐν τῷ δημοσιεύματί μου, ὅτε πολιτικοὶ ἀντίπαλοι καὶ δημοσιογράφοι, καταχρώμενοι τῆς δυνάμεως τοῦ καλάμου, ἀνεκίνησαν τὸ ζήτημα ἐπ' ἐλπίδι τῆς διαστροφῆς τῆς ἀληθείας.

«Λυποῦμαι, — ἔγραφον τότε ἐν τῇ «Παλιγγενεσίᾳ» (19 'Οκτωβρ. 1892), — περιαιτολογῶν ἀκουσίως· ἀλλ' ὁ πολιτικός μου βίος εἶναι, ὑποθέτω, ἱκανῶς γνωστός, ὅπως μὴ λάβω τὸν κόπον ἀναφέρω καὶ, ὅτι οὐδέποτε ὑπῆρξα ὑπουργοθήρας. Ἐκ φύσεως καὶ ἐκ πολιτικῆς ἀνατροφῆς ἀρέσκομαι μᾶλλον ἐν τῇ Ἀντιπολιτεύσει.

Ἄλλως δὲ οὔτε τὸ ὑπουργικὸν ἄξιωμα, ὡς μάλιστα τὸ κατήντησαν, ἦτο τόσῳ μέγα, οὔτε ἡ ἀπόκτησις αὐτοῦ ἦτο τόσῳ δυσχερὲς· ἦρκει νὰ καταταχθῶ κατὰ τὴν διαρκεῖαν τοῦ ἐνδεκαετοῦς περίπου βουλευτικοῦ μου βίου εἰς ἐν ἐκ τῶν δύο προσωπικῶν κομμάτων καὶ νὰ ἐπιζητήσω τὸ χαρτοφυλάκιον διὰ τῶν συνήθων μέσων. Κατακριθεὶς ἐν τούτοις ὑπὸ πολλῶν καὶ μάλιστα ὑπὸ ἐκλογέων μου, ἴσως δὲ καὶ οὐχὶ ἀδίκως, ὅτι κοπιᾶζω ἀσκόπως ὡς ἐλεῦθερος σκοπευτής—δίκην καλᾶμου ἐν τῇ μέσῳ πεδιάδι, πληττόμενος πανταχόθεν ὑπὸ τῶν ὀχυρωμάτων συντεταγμένων στρατοπέδων—ἐνόμισα, ὅτι μοι ἐδίδετο ἡ κατὰλληλος εὐκαιρία, ὅπως συμπράξω ἐν κόμματι νέῳ, οὔτινος τὰ μέλη συνηντήθησαν εἰς τὰ σπουδαιότερα σημεῖα τοῦ προγράμματός μου πρὸς κοινὴν πολιτικὴν ἐνέργειαν· ὅθεν καὶ τὴν ὑποχρέωσιν ἀνέλαβον, ἐὰν ὁμαλῶς ἐδίδετο εὐκαιρία νὰ ποδείξω, ὅτι ἡδυνάμην, ὑπὸ τῆς καλῆς πίστεως ὀδηγούμενος καὶ ὑπὸ τοῦ πόθου τῆς ἐκπληρώσεως τοῦ πρὸς τὴν πατρίδα καθήκοντος ἐνισχυόμενος, νὰ ὑπηρετήσω αὐτήν καὶ ὡς συμπολιτευόμενος, νὰ ἐπιχειρήσω δὲ τὴν δυνατὴν ἐφαρμογὴν μεταρρυθμίσεων ἐν τῷ δικαστικῷ κλάδῳ, εἰς ὃν πρὸ δεκαετηρίδων μετὰ ἰδιαιτέρου ζήλου ἡσχολήθην. Θὰ ἦτο ἐγωῖστικὸν λίαν, ἐὰν, ὡς μοι ἐτέθη τὸ ζήτημα, ἡρνούμην τὴν παροχὴν τῆς ζητηθείσης συνδρομῆς μου, μόνον καὶ μόνον διότι αἱ περιστάσεις ἦσαν δυσχερεῖς ἢ καὶ ἐκ φόβου πορεξήγησεων ὑπὸ στενοκεφάλων ἢ ὑπὸ κακοδοῦλων, οἵτινες ὅ,τι δὴποτε καὶ ἂν ἔπραττον ἢ θέλω πράξῃ δὲν θέλουσι παύσῃ ὑλακτοῦντες τοιαύτη καὶ μόνῃ ἡ ἀποστολὴ των. Ὅπαδὸς τοῦ «καθ' δύναμιν ἔρδεις», αἶπέποτε προσεπάθησα νὰ μὴ ἀρνηθῶ τὰς μικράς μου ὑπηρεσίας ὡς στρατιώτης καὶ ἄνευ ὑπεροδουλίας, ὁσάκις αὐταὶ ἐκρίθησαν χρήσιμοι».

§ 9.—Τὸ νέον κόμμα.

Πρὸς τελεῖαν κατανόησιν τῶν περιστάσεων, ὑφ' ἧς μοι προσηνέχθη Ἰπουργικὸν χαρτοφυλάκιον, ὅπερ ἠναγκάσθη

νά δεχθῶ, ἀναδημοσιεύω τὰς ἐν τῇ «Παλιγγενεσίᾳ» τῆς 19 Ὀκτωβρίου 1892 δεθείσας ἐξηγήσεις, κυρωθείσας δι' ἐπιστολῶν, ἐπίσης ἐν τῇ αὐτῇ ἐφημερίδι δημοσιευθεισῶν (20—21 Ὀκτ. 1892) τῶν συναδέλφων κ. κ. Κ. Κωνσταντοπούλου, Π. Μχνέτα καὶ Κ. Παππαμιχαλοπούλου. Ἐκ τοῦ δημοσιεύματός μου ἐκείνου ἀποσπῶ τὰς ἀκολουθοῦντας περικοπὰς.

«Κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς 6'. συνόδου τῆς 16' βουλευτικῆς περιόδου, ἐκτὸς τοῦ κυβερνητικοῦ στρατοπέδου καὶ τοῦ ἡττηθέντος κατὰ τὴν 14 Ὀκτωβρίου 1890 τρικουπικοῦ κόμματος, ὑπῆρχον ἐν τῇ βουλῇ καὶ τινες ἀντιδηλιγιαννοτρικουπικοί· εἶχον ἀρχίσῃ δὲ καὶ προῦχώρουν αἱ περὶ συμπήξεως νέου κόμματος ἐνέργειαι, ἔτε εἰς τὸ φύλλον τῆς 3 Δεκεμβρίου 1891 τοῦ «Χρόνου Ἀθηνῶν» ἀνεγινώσκετο ἐν συνεντεύξει τοῦ συντάκτου μετὰ τοῦ κ. Ράλλη, ὅτι «Τρίτον κόμμα δὲν ὑπάρχει». «Ἐγὼ τοῦλάχιστον δὲν ἀναγνωρίζω τὴν ὑπαρξίν τρίτου κόμματος», προσέθετεν ὁ βουλευτὴς Ἀττικῆς. «Ὡστε τὰ γραφόμενα περὶ συστάσεως τρίτου κόμματος ὑπὸ ἀρχηγὸν κλπ.» ἤρώτα ὁ συντάκτης. «Μῦθοι καὶ οὐδὲν ἄλλο» ἀπήντα ὁ κ. Ράλλης.

Καὶ ἀληθῶς τρίτον κόμμα δὲν ὑπῆρχε τότε, πᾶσα δὲ περὶ τοῦ ἐναντίου βεβαίωσις, διαψεύδεται ὑπὸ τοῦ *ιδίου* κ. Ράλλη. Ὑπῆρχον ἕως τότε ἐλεύθεροί τινες σκοπευταί, φιλελεύθεροι ἢ ἀποκεντρωτικοί, ἀλλ' ἀσύντακτοι. Ἐν τούτοις, καὶ μετὰ τὴν ἐξ ἀποθρύνσεως διάψυξιν τοῦ κ. Ράλλη περὶ ὑπάρξεως τρίτου κόμματος, ἐξηκολούθησαν αἱ διαπραγματεύσεις, — ἐὰν δέικρατούντο ἐστενεγραφημένα πρακτικὰ αὐτῶν καὶ ἐπετρέπετο ἡ δημοσίευσίς, δὲν θὰ ἦτο ἄνευ ἐνδιαφέροντος καὶ ἄνευ διδακτικῶν συμπερασμάτων ἢ ἀνάγνωσις των, — ἀπολήξασαι εἰς ὀριστικὴν συνεννόησιν. Τὴν 7 Νοεμβρίου 1891 συνηντήθησαν κατὰ πρῶτον οἱ ἰδρυταὶ τοῦ τρίτου κόμματος, ἐπτά τὸν ἀριθμόν, εἰς οὓς βραδύτερον προσεχώρησε καὶ ὄγδοος, οἵτινες ἔθηκαν ὡς βάσεις κοινῆς πολιτικῆς ἐνεργείας τὰς ἀκολουθοῦντας: — 1) Τὴν ἴδρυσιν πολιτικῆς ὁμάδος ρητῶς ἐξηγηθέντος, ὅτι οὐδεὶς ἀναγνωρίζεται ὡς ἀρχηγός, μὴ ὑπαρχούσης τοιαύτης ἀνάγκης· διότι καὶ ἡ διεύθυνσις τῶν συνεδριάσεων ὡς ἐκ τοῦ ὀλιγομελοῦς τοῦ κόμματος οὐδεμίαν παρῆχε δυσχέρειαν καὶ ἡ ἐπιθυμία τῶν μὴ ἐννοούντων νὰ συντελέσωσιν εἰς τὴν αὔξησιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν προσωπικῶν κομμάτων ἦτο νάποδειχθῇ ἀπὸ τῶν πρώτων βημάτων, ὅτι τὰ προσωπικά ἦσαν δευτερεύοντα διὰ τὸ τρίτον κόμμα· ὅταν δὲ ἤθελε

παρουσιασθῇ ἡ τοιαύτη ἀνάγκη, ἤθελε γίνῃ καὶ ἡ ἐκλογὴ τοῦ πρώτου ἐν ἴσοις. 2) Τὴν καταπολέμῃσιν τῆς πρωθυπουργικῆς τυραννίας διὰ τῆς διακρίσεως τῶν ἐξουσιῶν καὶ τὴν ἐν τῇ βουλῇ πάλιν κατὰ τὴν τῆς Κυβερνήσεως καὶ κατὰ τοῦ τρικουπικοῦ κόμματος πρὸς τοῦτο δὲ ἀπεφασίσθη ἡ διατύπωσις πολιτικοῦ κηρύγματος, συζητηθέντος εἰς μεταγενεστέρας συνεδριάσεις, οὗτινος ἀνεβλήθη ἡ δημοσίευσίς εἰς ἀρμοδίαν εὐκαιρίαν ἐπ' ἐλπίδι συνυπογραφῆς πλείονων βουλευτῶν, διότι πλεῖστοι ἐκ τοῦ κυβερνητικοῦ στρατοπέδου ὑπέσχοντο μετὰ τὴν παγίωσιν τοῦ νέου κόμματος νὰ προσχωρήσωσιν εἰς αὐτό. 3) Τὴν ὀνομασίαν τοῦ κόμματος οὐχὶ ἐξ ὀνόματος τοῦ μέλλοντος ἀρχηγοῦ, ἀλλ' ἐκ λέξεως, ἐκ φραζούσης περίπου τὸν σκοπὸν τοῦ ἀγῶνος.

“Ὅθεν πᾶσα διαβεβαίωσις ἐν τῷ Τύπῳ ἢ ἐν τῇ Βουλῇ, γενομένη περὶ ἀναγνώρισεως ἀρχηγοῦ οἰουδήποτε, ἦν ψευδестаτή.

Τὸ τρίτον κόμμα, ἐμφανισθὲν ἐν τῇ Βουλῇ, τὸ πρῶτον κατὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ προέδρου τῆς θ'. συνόδου τῆς ιδ'. περιόδου¹, ἠγωνίσθη πρὸς ἐπικράτησιν τῶν ἀρχῶν του. Ὁ κ. Ράλλης ἐμάχετο ἐν ταῖς πρώταις τάξεσιν, ἀλλὰ, κατὰ τὴν γνώμην πολλῶν, τὸ ἄγαν ἐπιθετικὸν ὕψος του δὲν συνετέλεσεν εἰς τὴν αὔξησιν τῶν μελῶν τῆς νέας ὁμάδος».

§ 10. — Ἡ 18 Φεβρουαρίου 1892.

Ἰδοὺ τίνι τρόπῳ ἐξέθηκα ἐν τῷ αὐτῷ δημοσιεύματι τὰ κατὰ τὴν 18ην Φεβρουαρίου 1892, ἅτινα οὐδέποτε ἐνυπογράφως καὶ ὑπευθύνως ἀντέκρουσέ τις :

«Τότε ὅλοι ἐνθυμοῦνται, ὅτι ἡ κοινὴ γνώμη ἐζήτει ἐπιμόνως παρὰ τῆς βασιλείας τὴν ἀποπομπὴν τοῦ κ. Θ. Δηλιγιάννη, ὡς ἀθετήσαντος τὸ πρόγραμμα τῆς 14 Ὀκτωβρίου 1890 καὶ ὠθοῦντος τὸν τόπον εἰς τὸ χεῖλος τοῦ οἰκονομικοῦ βεράθρου καὶ τῆς διοικητικῆς παραλυσίας. Τὸ τρίτον κόμμα, διερμηνεύον τὸ φρόνημα τοῦ Τόπου, ὑπεστήριξε τὰ αὐτὰ ἐν τῇ Βουλῇ καὶ ἐν τῇ δημοσιογραφίᾳ.

Ὁ Βασιλεὺς, σταθμίσας τὴν γενικὴν τῶν πραγμάτων κατά-

¹ Ἐν τούτοις ὁ τότε ὑποψήφιος Πρόεδρος τοῦ δηλιγιαννικοῦ κόμματος εἶχε τὴν ἀξίωσιν «χάριν προσωπικῆς φιλίας» νὰ τῷ δώσω ψῆφον λευκὴν !

στασιν, υπέδειξε τῇ 17ῃ Φεβρουαρίου 1892 εἰς τὸν τότε πρωθυπουργόν, ὅτι τὸ ὑπουργεῖον δὲν ἔχαιρε πλέον τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ. Ὁ κ. Θ. Δηλιγιάννης μετὰ τῶν συνυπουργῶν τοῦ δι' ἐπιστολῆς των παρέπεμψαν τὸν βασιλέα εἰς τὸ ἄρθρ. 31 τοῦ Συντάγματος, ἐν τῷ ὁποίῳ ἀναγράφεται τὸ δικαίωμα τῆς παύσεως. Μετὰ τὴν ἀποποίησην τοῦ κ. Χ. Τρικούπη, ἀρχηγοῦ τῆς μεζονος μερίδος τῆς ἀντιπολιτεύσεως, ὁ βασιλεὺς αὐθορμήτως καὶ ὅλως αἰφνιδίως ἀνέθηκε τῷ κ. Κ. Κωνσταντοπούλῳ, προέδρῳ τῆς βουλῆς κατὰ τὴν α' σύνοδον τῆς 16' περιόδου, τὸν σχηματισμὸν τῆς νέας Κυβερνήσεως.

Συνέπεσε νάσθενῶ ἀπὸ τῆς 10 Φεβρουαρίου· διστελουν δὲν ἀναρρώσει, ὅτε τὴν πρωίαν τῆς 18ης Φεβρουαρίου ἐπληροφορήθην τὸ πρῶτον ἐκ τῶν ἐφημερίδων τὰ συμβάντα τῇ προτεραίᾳ· ἡ «Ἐφημερίς» τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ἀγγέλλουσα τὴν ὑπουργικὴν κρίσιν συνεβούλευε τὴν Βασιλείαν νὰ μὴ ἀποταθῇ εἰς τὸν κ. Τρικούπη, ἀλλ' εἰς τὸ τρίτον κόμμ. Δικτελῶν ἐν πλήρει ἀγνοίᾳ τῶν διατρεχόντων, μετέδην ἐφ' ἀμάξης εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ κ. Σωτηροπούλου, ὅστις ὡς ἐγὼ οὐδὲν νεώτερον ἐγνώριζεν· ἀμφότεροι τότε μετέβημεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ κ. Κωνσταντοπούλου, ὅπου ἐπληροφορήθημεν, ὅτι ὁ βουλευτὴς Μαντινείας ἐκλήθη εἰς τὴν ἀνάγκορα, μολονότι δὲ ἦτο ἀσθενὴς καὶ παρεκάλεσε νὰ μεταβῇ βραδυτέρον, τῷ παρεστάθῃ, ὅτι ἐπείγουσα ἦτο ἡ ἀνάγκη καὶ διὰ τοῦτο μετέβη ἄνευ ἀναβολῆς. Ἐκείθεν μετὰ τοῦ κ. Σωτηροπούλου μετέβημεν εἰς τὸ δικηγορικὸν γραφεῖον τοῦ κ. Δ. Ράλλη, ἔνθα εὑρομεν τὸν κ. Γ. Δηλιγιάννην, νομίζω δὲ καὶ τὸν κ. Εὐστ. Τουρνάκη, ἀμφοτέρους βουλευτὰς Κορινθίας, συσχεπτομένους. Ἐκαλέσαμεν καὶ τοὺς λοιποὺς συναδέλφους, μετὰ τὴν ἄφιξιν τῶν ὁποίων συνεσκέφθημεν περὶ τῆς πορείας, ἣν ἔδει νὰ κολουθῶμεν, πρὸ τῆς νέας τῶν πραγμάτων φάσεως. Βεβαίως ἡ εἴδησις περὶ προσκλήσεως τοῦ κ. Κωνσταντοπούλου δὲν ἐπροξένησε πολλὴν εὐχαρίστησιν εἰς τὸν κ. Ράλλην καὶ ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἤρξατο θεωρῶν τὰ πράγματα ὀλίγον σκοτεινὰ. Μετ' οὐ πολὺ ἀφίκετο ὁ κ. Κωνσταντόπουλος, ἐπανερχόμενος ἐκ τῶν ἀνακτόρων, ὅπως δηλώσῃ ἡμῖν, ὅτι τῷ ἀνετέθη ὁ σχηματισμὸς νέας κυβερνήσεως καὶ ὅτι θέλει προβῇ εἰς τοῦτο, συνεννοούμενος μετὰ τῶν πολιτικῶν τοῦ φίλων. Ὁ κ. Ράλλης κατ' ἀρχὰς παρετήρησεν, ὁ δὲ κ. Σωτηρόπουλος ὑπεστήριξεν, ὅτι ὁ κ. Κωνσταντόπουλος, πρὶν ἀποδεχθῇ τὴν ἀνατεθεισάν ἐντολήν, ὤφειλε νὰ συμβουλευθῇ τοὺς φίλους τοῦ. Ὁ δὲ κ. Κων-

σταντόπουλος ἀπήντησεν, ὅτι ἐθεώρησε τοῦτο περιττόν, διότι τὸ νέον κόμμα ἐπεδίωκε τὴν πτῶσιν τοῦ ὑπουργείου πρὸς ἐφαρμογὴν τῶν ἀρχῶν, ὑπὲρ ὧν ἡγωνίζετο· ἀρχηγὸν δὲν εἶχεν ἐκλέξῃ μέχρι τῆς στιγμῆς τῆς ὑπὸ τοῦ Βασιλέως προσκλήσεως. "Οθεν οὐδένα λόγον εἶχεν ὁ κ. Κ. ὅπως συντελέσῃ εἰς τὴν παράτασιν τῆς κρίσεως, ἀφοῦ μάλιστα ἦτο ἀνάγκη νὰ ὀρκισθῇ τὸ νέον ὑπουργεῖον τὸ βραδύτερον μέχρι τῆς 2 ὥρας μ. μ. Τότε ὁ κ. Ράλλης παρέστησεν, ὅτι τὸ τρίτον κόμμα δὲν ἔπρεπε ν' ἀναλάβῃ τὴν εὐθύνην τοῦ σχηματισμοῦ Κυβερνήσεως πρὸ τῆς τόσῃ δεινῆς καταστάσεως πραγμάτων, μάλιστα ἀφοῦ πρὸ αὐτοῦ ἐκλήθῃ ὁ κ. Τρικούπης.

Εἰς ταῦτα παρετήρησα ἐγώ, ὅτι τὰ πράγματα ἀπὸ τῆς πρωΐας δὲν μετεβλήθησαν· ἐν τούτοις καὶ εἰς τὸ φύλλον τῆς « Ἑφημερίδος » τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ εἰς ὅλα τὰ προηγούμενα καὶ ἐν τῇ Βουλῇ καὶ ἀπανταχοῦ τὰ μέλη τοῦ τρίτου κόμματος ὑπεστήριζον τὴν παῦσιν τοῦ ὑπουργείου Δηλιγιάννη καὶ τὴν πρόσκλησιν τῆς νέας ὁμάδος, χωρὶς νὰ ἐλπίζωσι τοῦτο τόσῳ ταχέως· ἀφοῦ δὲ ἀπέναντι τοῦ Τόπου καὶ τῆς Βασιλείας ἀνελάθομεν τὴν ὑποχρέωσιν, ὅτι, ἐὰν ἐκαλεῖτο τὸ τρίτον κόμμα, ὥφειλε νὰ σχηματίσῃ Κυβέρνησιν, — τοῦτο καὶ ὁ κ. Ράλλης ρητῶς εἶχε πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν δηλώσῃ εἰς συνέντευξιν μετὰ τοῦ συντάκτου τῆς « Ἀκροπόλεως », — θὰ εἴμεθα ἀδικαιολόγητοι τὴν στιγμὴν τῆς προσκλήσεως νάρνηθῶμεν ἄνευ λόγου πειστικοῦ, νὰ συντελέσωμεν δὲ ἴσως διὰ τῆς ἀρνήσεώς μας, οὐ μόνον εἰς τὴν παράτασιν τῆς κρίσεως, ἀλλ' ἴσως καὶ εἰς σχηματισμὸν ὑπουργείου ἀγρόου, ὅπερ ἡμεῖς ἀπεκρούομεν καὶ ὅπερ εἶχε διαδοθῇ, ὅτι ἐπιζητεῖ ὁ κ. Τρικούπης, καθ' οὗ ἡμεῖς ἐσκοποῦμεν βεβαίως νὰ ἐξακολουθήσωμεν τὸν πόλεμον. Τότε ὁ κ. Ράλλης εἶπεν, ὅτι ἡδύνατο νὰ σχηματισθῇ Κυβέρνησις ἐκ τοῦ τρίτου κόμματος καὶ θὰ τὴν υποστηρίξῃ, ἀλλὰ δὲν λαμβάνει εἰς αὐτὴν προσωπικῶς μέρος. Ὁ κ. Σωτηρόπουλος εἶχε μὲν δισταγμοὺς τινάς, ἀλλ' ἐπέιθετο νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὴν Κυβέρνησιν, ἐὰν δὲν τῷ ἀντίθετο τὸ ὑπουργεῖον τῶν Οἰκονομικῶν. Πάντες οἱ λοιποὶ πέντε εἴμεθα ἀνεπιφυλάκτως σύμφωνοι εἰς τὸν σχηματισμὸν Κυβερνήσεως ὑπὸ τὸν κ. Κωνσταντόπουλον, ἐλευθέρων περὶ τὴν ἐκλογὴν τῶν προσώπων.

Ἦττηθεῖς εἰς τὸ πρῶτον ὁχύρωμα ὁ κ. Ράλλης, κατέφυγεν εἰς τὸ δεύτερον· ἀπέκρουσε τὴν ἐκλογὴν τοῦ βασιλέως, ἀφίνων νὰ ἐννοηθῇ, ὅτι αὐτὸς εἶχε δικαίωμα προσκλήσεως, ὅτι αὐτὸς ἦτο

ὁ καταλληλότερος καὶ ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ γίνη ὑπουργὸς ὑπὸ τὸν κ. Κωνσταντόπουλον, ὅστις κατὰ τὴν γνώμην του ἦτο καὶ ἀκατάλληλος, ὅπως ἔλθῃ εἰς πολιτικὴν συνεννόησιν μετὰ τῶν βουλευτῶν τῆς πλειοψηφίας. Ὁ κ. Κωνσταντόπουλος ἀπήντησεν, ὅτι «οὐδεὶς δύναται νὰ ὑποτιμήσῃ ἑαυτὸν ἄλλως δέγῳ, — προσέθηκεν, — οὔτε λόγον, ἀλλ' οὔτε δικαίωμα ἔχω νὰ ὑποδείξω ἄλλον ὡς πρωθυπουργόν». — Τότε ἐγὼ εἶπον, ὅτι καθήκον ἔχομεν νὰ συντελέσωμεν πάντες εἰς τὴν λύσιν τῆς κρίσεως, ἣν κοὶ ἡμεῖς ἐν μέρει προεκαλέσαμεν, «δὲν ἔπρεπε δὲ νὰ ματαιωθῇ τὸ ἔργον μας ἀπέναντι προσωπικοῦ ζητήματος, ἀφοῦ μάλιστα ἡμεῖς ἐκηρύχθημεν πολέμιοι τῶν προσωπικῶν κομμάτων καὶ ὅπαδοὶ οὐχὶ ἀρχηγοῦ, ἀλλὰ τοῦ προγράμματός μας, διότι τότε ἤθελεν ἐπαληθεύσῃ ἡ πρόρρησις τῶν ἀντιπάλων ἡμῶν, ὅτι ἠθέλομεν διαλυθῇ τὴν στιγμὴν τῆς ἐκλογῆς τοῦ ἀρχηγοῦ». Ἐν τέλει ρητῶς ἐδήλωσα, ὅτι «ὅσον τὸ ἐπ' ἐμοί, ἄνευ οὐδεμιᾶς προσωπικῆς ἀξιώσεως, θέλω ὑποστηρίξῃ Κυβέρνησιν, ἀπορρέουσιν ἐκ τοῦ τρίτου κόμματος, ὅπωςδὴποτε σχηματισθῇ».

Ὁ κ. Κωνσταντόπουλος ἀνεχώρησε, δηλώσας, ὅτι θέλει ἀσχυρηθῇ εἰς τὸν σχηματισμὸν τοῦ καταλόγου τῶν ὑπουργῶν. Ἐγὼ δὲ παρέμεινα ἐπ' ὀλίγον παρὰ τῷ κ. Ράλλῃ, ὅπως προυπαθῇσω νὰ τὸν μεταπείσω, ἀλλ' οὐδὲν κατώρθωσα.

Ἐπανῆλθον εἰς τὸν οἶκόν μου, ὅπως νοσηλευθῶ ἐκ τῆς ὥταλγίας μου. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης οὐδένα εἶδον μέχρι τῆς 5 μ. μ. ὥρας, ὅτε, ἀγνοῶν καὶ τὰ ἐν τῇ πόλει συμβαίνοντα, ἐκλήθην δι' ἀμάξης ὑπὸ τοῦ κ. Κωνσταντοπούλου, ὅπου ἔμαθον τὴν γενομένην ἐν τῇ βουλῇ συνεδρίαν καὶ ψηφοφορίαν, τὰς δηλιγιαννικὰς διαδηλώσεις καὶ τὰς συγκρούσεις μεταξὺ δύο ἀνωτέρων ἀξιωματικῶν, ὅτι δὲ ἠπειλεῖτο σπουδαίως ἡ δημοσία τάξις, ὅπως παραταθῇ ὁ πρωθυπουργικὸς βίος τοῦ κ. Δηλιγιάννη. Μοὶ προὔτάθη νὰ λάβω μέρος εἰς τὸ νέον ὑπουργεῖον, οὗτινος μοὶ ὠνομάσθησαν τὰ μέλη. Ἐζήτησα προθεσμίαν 24 ὥρῶν ἣ τοῦλάχιστον ὀλιγόωρον. Μοὶ παρεστάθη, ὅτι οὐδὲ λεπτῶν ἀναβολῇ ἐπετρέπετο.

Ἐδέχθην, ἀλλὰ, καὶ πρὶν ὀρκισθῶ, ἐθεώρησα καλὸν ὡς πιστὸς σύντροφος νὰ ἐπιχειρήσω καὶ κατὰ τὴν τελευταίαν ἐτι στιγμὴν, ὅπως μεταπείσω τοὺς δύο συναδέλφους, οὓς ἐπεσεκέσθην κατ' οἶκον, παρακαλέσας νὰ μὴ ἐπιμείνωσιν ἀρνούμενοι, ὅπως λάβωσι μέρος εἰς τὴν νέαν Κυβέρνησιν.

— «Καλῶς ἐπράξατε σεῖς νὰ δεχθῆτε», μοι εἶπεν ὁ κ. Σωτηρόπουλος, «ἐὰν ἤμην εἰς τὴν θέσιν σας, τὸ αὐτὸ θὰ ἔπραττον· ἀλλ' ἐγὼ, προκειμένου περὶ τοῦ ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν, δὲν δέχομαι νὰ λάβω μέρος. Οὐχ ἦττον θὰ ὑποστηρίξω τὴν νέαν Κυβέρνησιν».

— «Δὲν νομίζω, ὅτι ἔκαμες καλῶς νὰ εἰσέλθῃς εἰς αὐτὴν τὴν ἀύλικοφωλιᾶν», μοι εἶπεν ὁ κ. Ράλλης, — «σοὶ εὖχομαι ἐν τούτοις νὰ δυνηθῇς νὰ συμβιδάσῃς ἐκεῖ τὰ φιλελεύθερα φρονήματά σου, ἀλλ' ἐγὼ δὲν δέχομαι». — «Ὅταν πράττω τὸ καθήκόν μου» — ἀπήντησα, — «ὅπουδῆποτε καὶ ἂν εἶμαι οὐδὲν ἔχω νὰ φοβηθῶ».

Τὸ δὲ συμπέρασμα μου ἐπὶ τῶν πολιτικῶν συμβάντων τῆς 17ης Φεβρουαρίου 1892 εἶναι ὅτι :

Ὅσακις ἡ φιλοδοξία — ἀπαραίτητος ἄλλως τε παντὶ χάριν τῆς προόδου τοῦ ἀνθρωπίνου γένους — ὑπερβῇ τὸ προσήκον ὅριον, λαμβάνει τὸν χαρακτήρα νόσου ἀνιάτου, καλουμένης ἰσχυροματίας, ὁλεθρίας μὲν τῷ πάσχοντι, ἀλλ' οὐκ ὀλίγον βλαβεραῖς καὶ τῷ τόπῳ, εἰς ὃν ἀνήκει ὁ ὑπὸ τῆς ἀσθενείας νυχθήμερον κατατρυχώμενος.

§ 11. — Ὑπὲρ τῆς Συνταγματικῆς Μοναρχίας ὑπὸ τὸν ὅρον τῆς ἁρμονικῆς λειτουργίας τῶν τριῶν ἐξουσιῶν.

Οὐχὶ πρὸ πολλοῦ χρόνου ἐδημοσίευσεν ἐν τῇ «Ἑστία» (2—5 Δεκεμβ. 1894) τέσσαρα ἄρθρα, ἐπίσης τὰς πλείστας περικοπὰς αὐτῶν εἰς τὴν παρισινήν «Revue politique et parlementaire» ὑπὸ τοὺς τίτλους : — α) «Φωνὴ πολίτου» — ἐν ᾧ ἐφέρετο ἐν κεφαλίδι ἡ γνώμη τοῦ Laboulaye, ὅτι «ἐν ταῖς πολιτικαῖς κρίσεσι μόνον οἱ ἐπιτήδειοι σιγῶσιν ἕνεκα ὑστεροβουλίας». — β) «Συνταγματικὴ ἐπισκόπησις τοῦ παρελθόντος», — ἐπὶ κεφαλῆς δὲ ἡ γνώμη τοῦ Guizot : — «Ὁ λαός, ὅστις μελετᾷ καὶ γινώσκει τὴν ἱστορίαν αὐτοῦ, κρίνει σχεδὸν πάντοτε ἀσφαλέστερον καὶ ὀρθότερον περὶ τε τοῦ παρόντος, περὶ τῆς προόδου καὶ περὶ τῆς μελλούσης τύχης αὐτοῦ». — γ) «Βασιλικὴ δρᾶσις ἐντὸς τῶν συνταγματικῶν

δρίων», — καὶ ἐν κεφαλίδι τὰ πολύτιμα τοῦ Prévost-Paradol ῥήματα: — «Ὁ συνταγματικὸς βασιλεὺς, τιθέμενος ὑπεράνω τῶν πολιτικῶν κομμάτων, οὐδὲν ἐλπίζων καὶ οὐδὲν φοβούμενος ἐκ τῶν ἀντιζηλιῶν καὶ τῶν περιπετειῶν τῶν μερίδων, ἐν καὶ μόνον ἔχει συμφέρον, ἐν καὶ μόνον καθήκον: — τὴν ἄγρυπνον ἐπιτήρησιν πρὸς εὐρυθμον κίνησιν τῆς συνταγματικῆς μηχανῆς, ὅπως προλαβὴ πᾶσαν σοβαρὰν ἐν αὐτῇ ἀταξίαν». καὶ δ) «Κάτω ἢ πρωθυπουργικῇ ἀνεύθυνος τυραννία», — οὗτινος προέταξα τὴν γνώμην τοῦ Minghetti, ὅτι «Καθῆκον τῆς πολιτείας εἶνε τὸ ὑποτάσσειν τὸ συμφέρον ἐκάστου πολίτου καὶ ἐκάστης τάξεως εἰς τὸ γενικὸν συμφέρον». — Ἐκ τοῦ τελευταίου τούτου ἀποσπῶ περικοπήν. ἤρριζουσιν τὰς περὶ τῆς μορφῆς τοῦ πολιτεύματος ἐνεστώσας δοξασίας μου, συμφώνους πρὸς ὅσα ἐπηγγέλθην πρὸς τοὺς ἐκλογεῖς ἢ ἐσάλπισα ἀπὸ τοῦ βουλευτικοῦ βήματος:

«Τολμῶμεν νὰ προχωρήσωμεν, — ἔγραφον ἐν τῇ «Ἑστία» (5 Δεκ. 1894), — μέχρι τοῦ σημείου, καθ' ὃ καταδικάζομεν ἀνενδοιάστως τοὺς ἐν βρασμῇ ψυχικῆς ὁρμῆς εὐαριθμοτάτους, — εἶνε ἀληθεῖς, — καὶ οὐχὶ σπουδαίως νομίζοντας, ὅτι ἡ θεραπεία θὰ ἐπῆρχετο διὰ τῆς ἀπολύτου μοναρχίας ἢ καὶ διὰ τοῦ περιορισμοῦ τῶν συνταγματικῶν ἐλευθεριῶν. — Ἰπολαμβάνομεν καὶ ἤδη, — ὡς καὶ πάντοτε ἐδηλώσαμεν, — ὅτι, ἄνευ προηγουμένης μορφώσεως πολιτῶν, ἐπαρκῶς συναισθηνομένων ἐκτὸς τῶν δικαιωμάτων καὶ τὰ πρὸς τὴν πολιτείαν καθήκοντά των, πρόωρος εἶνε ἡ ἀγαθὴ ἔφεσις ἄλλων, οὐχὶ βεβαίως πολυαριθμῶν ἔτι, πρὸς ἀπόκτησιν δημοκρατικοῦ πολιτεύματος, ὑπὲρ οὗ ὅμως, ὁ Τόπος κατ' ἀνάγκην καὶ οὐχὶ ἴσως πρὸς ἴδιον αὐτοῦ ὄφελος θὰ ἐπέπτετο, μόνον ἂν ἀποτόμως ἐτίθετο πρὸ τοῦ διλήμματος: «ἢ ἀπόλυτος μοναρχία ἢ δημοκρατία». — Πιστεύομεν, ὅτι, ἀδικαιολογῆτως καταδικάζεται τὸ ἐν Ἑλλάδι συνταγματικὸν πολίτευμα, ἁπλοῦς οὐδέποτε σχεδὸν ἐδοκιμάσθη ἢ παρ' ὅλων τῶν ἐξουσιῶν εἰλικρινῆς καὶ προσήκουσα αὐτοῦ ἐφαρμογὴ ἐπὶ τινι συνεχῇ ὅπωςδῆποτε χρόνον ἐπὶ τῇ βάσει ὠρισμένου συστήματος, συμφώνου πρὸς τὸ ρόημα αὐτοῦ. Πεποίθαμεν δέ, ὅτι, τό γε νῦν, καὶ ἐνεκα τῆς μὴ συντελεσθείσης ἐθνικῆς ἡμῶν ἐνώσεως, ἐν τῇ **Συνταγματικῇ μοναρχίᾳ** δικαιούμεθα νὰ προσδοκῶμεν τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν, ἀλλ' ὑπὸ τοὺς ῥητοὺς καὶ ἀπαροβάτους ὁρους:

— τῆς ἁρμορίας τοῦ συνταγματικοῦ ἡμῶν γάρτου πρὸς τοὺς ὀργανικοὺς νόμους, τῆς ἀμέσου συστάσεως νομοπροπαρασκευασικῆς ἐπιτροπῆς ἢ Συμβουλίου ἐπικρατείας καὶ τῆς ἀπροσωπολήπτου, συνεχοῦς, ἀείποτε δ' ἐντὸς τῶν συνταγματικῶν ὁρίων ἐποπτείας τοῦ Στέμματος.

«Ἀριστον πολίτευμα εἶνε, τὸ ἔχον τὰ ἥττονα ἐλαττώματα», εἶπέ τις τῶν δημοσιολόγων. Τὸ ἐλάττωμα τῶν πρὸς τοὺς ἐκλογεῖς παροχῶν, — κοινὸν εἰς ὅλα τὰ κοινοβουλευτικὰ κράτη, — εἶνε μηδαμινὸν ἐν συγκρίσει πρὸς τὰ δεῖνὰ τῶν λαῶν ὑπὸ ἀπέλυτον μοναρχίαν. **Πανάκειά τις πρὸς ἐκρίξωσιν τοῦ κακοῦ ἀτυγῶς δὲν ὑπάρχει· ἀλλ' ὁ μετριασμός διὰ τῆς χαλαρώσεως τῶν δεσμῶν τοῦ ἐκλογέως μετὰ τῶν κομματάρχων** — ὧν τινὲς ἀκριβέστερον ἠδύναντο νὰ ὀνομασθῶσι μεταπράται τῆς ἐκλογικῆς ψήφου, — μετὰ τῶν δημάρχων, βουλευτῶν, ὑπουργῶν καὶ κατ' ἐξοχὴν μετὰ τοῦ πρωθυπουργοῦ, ὅστις ἵσταται ὑπεράνω ὅλων, ὡς ἐν πυραμίδι, δὲν εἶνε ἀνέφικτος, ἐὰν ληθῶσιν ὑπ' ὅψει τὰ ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς πείρας ὡς ἀνωτέρω ὑποδειχθέντα μέτρα.

§ 12. — Τὰ ἔργα τῆς Κυβερνήσεως τῆς 18 Φεβρουαρίου 1892.

Ὀλίγας λέξεις ὀφείλω καὶ περὶ τῶν ἔργων τοῦ Ὑπουργικοῦ συμβουλίου, εἰς ὃ καὶ ἐγὼ εἶχον μέρος, διότι, νομίζω, ὅτι οἱ πολλοὶ, χάρις εἰς τὰς ὑπὸ ἐνδιαφερομένων φητριάστων γενομένας διαστροφάς, ὡς δὲν ἔχουσι σαφῆ ἰδέαν περὶ τῆς καταγωγῆς αὐτοῦ, διὰ τὴν ὁποίαν εὐελπιστῶ, ὅτι τῷ ἀνωτέρῳ ἐκτεθέντα ἀρκοῦσιν, οὕτω καὶ περὶ τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ κατὰ τὸν βραχὺν βίον του. Ἀνάγκη δὲ καὶ περὶ τούτου νὰ λεχθῶσι τινά, διότι ὑπῆρξαν τινες οἱ γελοῖως ἀποδόντες τῇ Κυβερνήσει ἐκείνη **ἀνικανότητα** πρὸς σύμπληξιν κόμματος, διότι δὲν ἤνοιξε τὰς θύρας τῶν ἐπτά Ὑπουργείων εἰς τοὺς **δουσφετολήπτας** ἢ διότι μετὰ τὴν παραίτησίν της, ὁ πρόεδρος αὐτῆς δὲν ὑπεσχέθη πᾶσι τοῖς ὑπουργοθήραις καὶ ἐκ τῶν τρικουπικῶν τάξεων λιποτάκταις ὑπουργεῖα, ὡς ἄλλοι τὸ ἐπραξάν.

Καὶ ἄλλοτε μὲν ὁ κ. Τρικούπης ἐνήργησεν ὅ,τι ἠδυνήθη πρὸς ματαίωσιν παγιώσεως νέας πολιτικῆς ὁμάδος, σκοπού-

σης πρὸ παντὸς τὴν καταπολέμησιν τῆς πρωθυπουργικῆς τυραννίας, ἣν ἐδημιούργησε καὶ εἰσήγαγεν ἐκεῖνος, ἀτελῶς δέφηρμεσεν ὁ ἀνίκανος διαδόχός του· ἄλλὰ καὶ κατὰ τὴν 18 Φεβρουαρίου ἐκθύμως ἠγωνίσθη ὑπὲρ τοῦ σχηματισμοῦ Κυβερνήσεως ἀχρόου, ἀποτυχὼν δέλυπῆθη καὶ ἐροβήθη μὴ τὴν φορὰν ταύτην ἀπωλεσθῇ ὁ μικρὸς πῆχυς, δι' οὗ ἐπὶ 10ετίαν ἐμετρήθη τὸ μεγαλεῖόν του.

Χάρις εἰς τὴν διορατικότητα τῆς ἐξουσίας ἐκείνης, ἥτις, —μετὰ τὴν δειλὴν ἄρνησιν τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς μερίζονος μερίδος τῆς ἀντιπολιτεύσεως, —μόνη ἡδύνατο καὶ ὤφειλε νὰ προβῇ εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ νέου πρωθυπουργοῦ, μὴ ὑπάρχοντος ἐνδεδειγμένου ἀρχηγοῦ τῆς ἡττονος μερίδος τῆς ἀντιπολιτεύσεως, ἐσχηματίσθη κυβέρνησις ἐκ τοῦ ἀρτιπαγοῦς **νέου πολιτικοῦ κόμματος**, ἥτις ἀκεραίαν ἀνέλαβε τὴν εὐθύνην τῆς παύσεως τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου, εἰκονικῶς στηριζόμενον ὑπὸ πλειοψηφίας βουλευτικῆς, πρὸ πολλοῦ μὴ ἐκπροσωπούσης τὸ φρόνημα τοῦ Τόπου. Τὸ ὑπουργεῖον τῆς 18 Φεβρουαρίου ἀφήρεσε τὸν ἐφιάλτην τοῦ φατριασμοῦ ἀπὸ τὰ στήθη τοῦ λαοῦ καὶ τῆς ὑπαλληλίας, ἐτήρησε τὴν πρέπουσαν ἀπέναντι τῶν χάριν ἀρχομανίας ἀναρχικῶν στάσιν, κατέστησε κατὰ τὸ ἐνὸν τοὺς νόμους σεβαστοὺς, ἐτήρησε τὴν τάξιν, ἐβελτίωσε τὴν δημοσίαν ἀσφάλειαν, ἐφ' ὅσον ἦτο δυνατόν καὶ ἰδίως ἐν Θεσσαλίᾳ, ἀντιμετώπισε τὰς ὑποχρεώσεις τοῦ δημοσίου καὶ ἐσταμάτησε τὴν πρὸς τὸν οἰκονομικὸν ὀλεθρον πτώσιν τοῦ τόπου, ἐν τέλει δένήργησε ἐκλογὰς μετὰ θρησκευτικῆς ἀμεροληψίας κατὰ τὴν κοινὴν ὁμολογίαν φίλων καὶ ἀντιπάλων. Τοιαύτη δὲ καὶ τηλικαύτη ἐβασίλευσεν ἐν τῷ Κράτει ἡσυχία, ὥστε σύμπασα ἡ βασιλικὴ οἰκογένεια, ἀναχωρήσασα ἐξ Ἑλλάδος διὰ τὰς ἐν Κοπεγχάγῃ ἑορτάς, ἐνεπιστεύθη μετὰ πάσης πεποιθήσεως τὴν Κυβέρνησιν τῆς χώρας εἰς τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον μεθ' ὅλκας τὰς δονκισωτικὰς ἀπειλὰς τῶν ταραξιῶν.

Τὴν κυβέρνησιν τῆς 18 Φεβρουαρίου, γεννηθεῖσαν **δυνάμει τοῦ συντάγματος** ἐκ τῆς Βουλῆς καὶ συμπληρωθεῖσαν ὑπὸ εἰδικῶν προσώπων, ἐχρωμάτισαν οἱ μὲν

πκυθέντες δηλιγιαννικοὶ ὡς τρικουπικὴν, οἱ δὲ τρικουπικοὶ ὡς προῖόν τοῦ κορδονικοῦ κόμματος. Ἐξ αὐτῶν ὁμῶς τῶν πράξεων τῆς ἀπεδείχθη, ὅτι αὕτη ἦτο μὲν ἀντιδηλιγιαννικο-τρικουπικὴ καὶ εἰργάζετο, ἐπιθυμοῦσα, εἰ δυνατόν νάπο-κτῆσῃ πλείονας ἐν τῇ Βουλῇ φίλους, ὅπως χειραφετηθῇ ὁ τόπος ἐκ τῆς ἀφορήτου τυραννίας τῶν δύο, ἀλλ' οὐδέποτε ἐπὶ θυσίᾳ τῆς ὑπηρεσίας.

Ἀπλῶς χάριν παραδείγματος ὑπομινῆσκω, ὅτι οὐ μόνον χάρις τις δὲν ἀπενεμήθη, ἀλλ' οὐδὲ μεταφορὰ κατὰ δίκου ἀπὸ φυλακῆς εἰς φυλακὴν ἐπετράπη πρὸ τῶν ἐκλογῶν. Τοῦτο καὶ τόσα ἄλλα ἱκανῶς χαρακτηριστικά, γνωρίζουσι πάντες οἱ μετὰ ὑπουργῶν λαλήσαντες, τῆς δὲ τοιαύτης ἐπιμόνως τηρηθείσης ὑγιоῦς ἀρχῆς πρῶτα θύματα ἐντίμως ἔπασαν ἐν τῇ παλῇ οἱ τρεῖς ὑπουργοί, πολεμηθέντες ἔνεκεν ἐκλογικῶν ἐπεμβάσεων τρικουπικῶν ἰδίως καὶ δηλιγιαννικῶν κακω-θυμένων ὀργάνων, ἅτινα εὖσεθέντα ἐν ὑπηρεσίαις καὶ ὑπὸ τῆς τότε κυβερνήσεως διατηρηθέντα πρὸς ἀπεφυγὴν παρεξηγή-σεων, κακὴν ἐποιήσαντο χρῆσιν τῆς ἐν τῇ ἐξουσίᾳ θέσεώς των.

Καὶ μεθ' ὅλα ταῦτα ὁ ἐπὶ 30ετίαν ἐπὶ τῆς πολιτικῆς σκηνῆς εὐρισκόμενος καὶ διὰ τὰς πολλὰς τοῦ τόπου ἀμαρ-τίας ἐπὶ δεκαετίαν ἐν τῇ παντοδυναμίᾳ του, εἴτε ὡς πρωθυ-πουργός, εἴτε ὡς ἀρχηγός τῆς Ἀντιπολιτεύσεως διαφθείρας τὸν τόπον ἠθικῶς, αὐτὸς ὁ κατὰ τὰς παραμονὰς τῶν ἐκλογῶν τῆς 4 Ἰανουαρίου 1887 χάριν καθαρᾶς πολιτικῆς κερδοσκο-πίας ἀνοιξας τὰς θύρας τῶν εἰρκτῶν εἰς τοὺς ἐπιφρονέτους κακούργους, αὐτὸς ὁ παρὰσημοφορήσας χιλιάδας κομματαρ-χῶν ὑπόπτου ἠθικῆς, αὐτὸς ὁ διαπράξας τὰς παντοειδεῖς ἐκ-λογικὰς ἀσχημίαις τῆς 10 Ὀκτωβρίου 1890, ὡς ὁ βουλούμενος δύναται νάναγνώσῃ εἰς τὸ τεῦχος τῶν ἐξελέγξεων τῶν βουλευ-τικῶν ἐκείνων ἐκλογῶν, αὐτός, οὗ ἔνεκεν ἡ ἑλληνικὴ σημαία, ἀντὶ νὰ κυματίζῃ ὑπερῆφάνως ἐν τῇ Μεσογείῳ, ὡς εἶχε πομ-πωδῶς ὑποσχεθῇ εἰς τὰς παρὰμονὰς τῶν ἐκλογῶν ἐκείνων, ἐσχεύετο ταπεινῶς ἐπὶ πολεμικῶν πλοίων, μεταφερόντων ἐκλογεῖς καὶ κομματάρχας, αὐτὸς ὁ γνωστὸς ἐπὶ ἀσεβείᾳ πρὸς τοὺς νόμους τοιαύτη καὶ τοσαύτη, ἐτόλμησε νὰ συλο-

φαντήσῃ δι' ἀοριστιῶν, ἀλλὰ μετὰ πολλοῦ θράσους τὴν τέως Κυβέρνησιν διὰ τὴν ἐνέργειαν τῶν ἐκλογῶν τῆς 3 Μαΐου, ἐνῶ μόνον χρονικὸν διάστημα ἐξήκοντα ἡμερῶν εἶχε παρέλθει, ὅτε ταῦτα ἔλεγεν ἐν τῇ Βουλῇ, τὰ δὲ γεγονότα ἦσαν ἔτι πρόσφατα.

Ἐν τούτοις οὐδεὶς τῶν πολυαρίθμων φίλων ἢ τῶν ἀντιπάλων του, οἵτινες, πάντες ἐξ ἴσου προστατευθέντες, ὑπὸ τῶν ὀργάνων τῆς ἐξουσίας πρὸς ἐνάσκησιν τῶν πολιτικῶν τῶν δικαιωμάτων, ἡκρεῶντο τὴν ἄκοσμον πρωθυπουργικὴν γλῶσσαν, οὐδεὶς ἀτυχῶς ἔλαβε τὸν λόγον, ἵνα δώσῃ τῷ ἀδίκῳ πρωθυπουργῷ τὴν δέουσαν ἀπάντησιν . . .

§ 13.— Πολιτικὰ συμβάντα μεταγενέστερα.

Πολλοί, ἐπιπολαίως ἐξετάζοντες τὰ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη συμβάντα, κρίνουσι τὰ τῆς 18 Φεβρουαρίου 1892 ἐκ τῶν ὑστέρων, διότι ἀδικαιολογητῶς ἐπιρρίπτουσιν εἰς τοὺς τὸ Ὑπουργεῖον τῆς 24 Ὀκτωβρίου 1890 παύσαντας Συμβούλους τοῦ Στέμματος εὐθύνην ἐπὶ ταῖς πλάναις τῶν ἐκλογῶν τῆς 3 Μαΐου 1892 καὶ ἐπὶ τῇ ἀθετησίᾳ τῶν ἐγκαταλειψάντων τὰς θέσεις πολιτικῶν αὐτῶν φίλων ἐκ τῶν ἐπιτυχόντων, εἴτε χάριν ρουσφετίων, εἴτε ὑποκινήσεων ἄλλων ἔνεκα· ἄλλοι καὶ αὐτὰ τὰ σφάλματα τοῦ σχηματισμοῦ τῆς Κυβερνήσεως Σωτηροπούλου—Ράλλη ἢ τῆς ἐπανόδου τοῦ κ. Τρικούπη, ἵνα κηρίξῃ τὴν χρεωκοπίαν, δὲν δυσκολεύονται νὰ καταλογίσωσιν εἰς βάρος τῆς βραχυδίου ἐκείνης Κυβερνήσεως, ἥς οἱ προθέσεις, ἔχω τὸ θάρρος νὰ εἶπω, δὲν κατενόηθησαν ἐπαρκῶς ὑφ' ὅλων, οὔτε ὑπ' ἐκείνων τοῦλάχιστον, οἵτινες καὶ τὴν κατὰ γωγὴν αὐτῆς καὶ τὴν ἐνέργειαν ἐγνώριζον κάλλιον τῶν μακρόθεν ἀνευθύνως καὶ συνήθως ἐπιπολαίως κριτῶν αὐτῆς.

Ἀλλὰ τὰ περὶ τῶν συμβάντων τούτων ἐξέθηκα ἐν πλάτει εἰς τὴν «Ἑστίαν» (4 Δεκεμβρίου 1894), ἐν ἄρθρῳ ὑπὸ τὸν τίτλον «Βασιλικὴ δρᾶσις ἐντὸς τῶν συνταγματικῶν ὁρίων».

εἰς ὃ πυραπέμπω τὸν ἀναγνώστην καὶ ἐξ οὗ ἀποσπῶ μόνον τὸν ἐπίλογον.

«Συνιστῶμεν εἰλικρινῶς τὴν συνταγματικὴν τοῦ Στέμματος δρᾶσιν, ἀλλὰ καὶ δὲν παραγνωρίζομεν ὅσας παρέχει δυσχερείας ἡ ἐπιτυχὴς διαχείρισις τῆς τόσῳ λεπτῆς ἐντολῆς τοῦ συντάγματος. Νομίζομεν μάλιστα, ὅτι καὶ ἀνέφικτος καθίσταται αὕτη ἄνευ τῆς ἠθικῆς ἐνισχύσεως τοῦ Τόπου. Ἐν τούτοις ὑπάρχουσι καὶ περιστάσεις ἐθνικαὶ ἑκτακτοὶ, καθ' ἃς ἐν ἀνάγκῃ ἀναποδράστω, τὸ παράδειγμα τῆς αὐτοθυσίας τοῦ Κόδρου θὰ ᾔτο αἰρετώτερον πάσης ἄλλης ἀνσχῆς καταστάσεως, διαιωνιζούσης τὴν δυστυχίαν ὀλοκλήρου λαοῦ καὶ ἀπειλούσης ἐθνότητά, ἣτις διὰ χειμάρρων αἵματος ἐχάραξεν εἰς τὰς δελτοὺς τῆς παγκοσμίου ἱστορίας τὰς ἐνδοξέστερας τῆς ἀνθρωπότητος σελίδας. Ἄλλ' ὁ συνταγματικὸς ἥμῶν βίος μαρτυρεῖ, ὅτι ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς οὐδέποτε ἠρνήθη τὴν ἐνθερμον ἀρωγὴν του εἰς πᾶν γενναῖον καὶ ἀπὸ ἀγαθοῦ τοῦ συνειδότος διάδημα τοῦ Στέμματος ἢ καὶ αὐτῆς τῆς Κυβερνήσεως».

§ 14. — Συνταγματικὴ ἀφομοίωσις τῶν νέων ἐπαρχιῶν.

Χρήσιμος διὰ τὸν ἱστορικὸν τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος καὶ διδασκτικώτατη διὰ τοὺς νῦν ἐλευθέρους, ἀτυχῶς καὶ διὰ τοὺς ὑποδούλους, εἶναι ἡ μελέτη τοῦ τρόπου τῆς ἀφομοιώσεως τῆς ἀπελευθερωθείσης Θεσσαλίας καὶ τῆς Ἡπειρωτικῆς λωρίδος. Τὰ περὶ τῆς συνταγματικῆς ἀφομοιώσεως αὐτῶν μελετήσας ἐκ τοῦ σύνεγγυς, οὐ μόνον θεωρητικῶς ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἐφαρμογῇ, ἐδημοσίευσα ἐν τῇ «Παλιγγενεσίᾳ» (τῆς 29 Μαΐου, 1 καὶ 4 Ἰουνίου 1894) τρία ἐκτενῆ ἄρθρα ὑπὸ τοὺς τίτλους: — α') «Ὁ διδάσκαλος καὶ οἱ μαθηταὶ τῆς «Συναλλαγῆς ἐν ταῖς νέαις ἐπαρχίαις». β') «Θεσσαλία — Ἡπειρος. Ἡ διδασκαλία τοῦ Συντάγματος ὑπὸ τοῦ κ. Χαριλάου Τρικούπη». γ') «Θεσσαλία καὶ Ἡπειρος πρὸ καὶ μετὰ τὴν προσάρτησιν». Ἐκ τῶν ἄρθρων τούτων δὲν θεωρῶ ἔσκόπον καὶ ἀνωφελὲς νὰ παραθέσω τὰς ἀκολουθοῦντας τούλάχιστον περιεκτικὰς ἐν ἐποχῇ, καθ' ἣν ζητοῦνται οἱ ὑπεύθυνοι τῆς ὀλισθηρᾶς πολιτικῆς κατωφερείας, εἰς ἣν ἐρρίφθημεν:

«Σύσσωμος σχεδόν, — ἔγραφον ἐν τῇ «Παλιγγενεσίᾳ τῆς 1' Ιουνίου 1894, — ἡ ἐθνικὴ ἀντιπροσωπεΐα τῶν ἄρτι ἐκ τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ ἐλευθερωθεῖσων ἐπαρχιῶν ἔπεσεν εἰς τὴν παγίδα. Αἱ συκοφαντίαι, ἐξυφανεῖται ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως τοῦ ἐλλείμματος τοῦ ταμείου Θηβῶν καὶ τῆς ἐγκαταλείψεως τῶν Ἰωαννίνων, ἐπίσης αἱ ψευδεῖς περὶ χρυσοῦ αἰῶνος ἐπαγγελίαι παρεσκεύασαν τὸ ἔδαφος· ἡ δὲ ἀρπάγη τῆς πολιτικῆς συναλλαγῆς, ἐπιτηδεῖως ἐργασθεῖσα ἐν ταῖς χερσὶ τῶν τριῶν στύλων τοῦ πέμπτου κόμματος, — τῶν κ.κ. Τρικούπη, Ράλλη καὶ Λομβάρδου, — συνέλαβε δολίως σχεδὸν πάντας τοὺς Θεσσαλοὺς καὶ Ἑπειρώτας βουλευτὰς καὶ τοὺς ἐκάρφωσε σιδηροδεσμίους ἐπὶ τῶν ἐδωλίων τῆς τρικουπικῆς πτέρυγος» . . .

«Ὁ διδάσκαλος τῆς νέας, ὡς διέδιδε, σχολῆς, ὁ ἄλλοτε ποτε μὲν τῆς συναλλαγῆς πολέμιος ἀμείλικτος, τότε δὲ εἰς σύστημα ἄρτιον ἀναβιάσας αὐτὴν, οὐρίου πανταχόθεν πνέοντος ἀνέμου, διενεσθῆ σατανικῶς : «Νενίκηκα ἐπὶ τέλει, — ἔλεγε καθ' ἑαυτόν. — Καὶ ἤδη μετὰ τὴν ἐκ τῶν τούρκων ἀπελευθέρωσιν δρακὸς ὑποδούλων ἀδελφῶν, ἀνάγκη νὰ ὀργανώσω ὅσον εἶόν τε τελειότερον τὴν εἰς ἐμὲ ὑποδούλωσιν ἀπάσης τῆς λεγομένης ἐλευθέρως Ἑλλάδος· ὅλα τὰ στοιχεῖα μὲ βοηθοῦσιν· ὁμογενεῖς καὶ αὐτοὶ οἱ ξένοι, μάλιστα δὲ οἱ πανίσχυροι Ἀγγλοὶ, πρὸς ἐμὲ ἔχουσιν ἐστραμμένα τὰ βλέμματα. Διὰ τοῦ συστήματος τῆς **πρωθυπουργικῆς παντοκρατορίας** βεβαίως ἔσομαι ὁ ισόδιος πρωθυπουργὸς τοῦ βασιλείου τῶν Ἑλλήνων· ἀλλὰ προσοχὴ εἰς τοὺς Θεσσαλοὺς βουλευτὰς· ἀνάγκη νὰ τοὺς διδάξω τὸ συνταγματικὸν πολίτευμα, ὡς οἱ ἀτυχεῖς, ἐξελθόντες ἐκ τῆς δουλείας αἰώνων, ἀγνοοῦσιν!»

Ἀληθῶς ὁ κ. Τρικούπη, ἐν Ἀγγλίᾳ ἀνατραφεὶς καὶ διδασκόμενος τὸ κοινobουλευτικὸν πολίτευμα, οὐδεμίαν πρὸς τοῦτο παρέλιπεν εὐκαιρίαν· ὑπαρχηγοὶ καὶ ἀξιωματικοί, ὑπαξιωματικοί καὶ στρατιῶται τοῦ κόμματος εἶχον ἀποστηθίσῃ τὸ μάθημα, ὅπερ διὰ τῆς εὐγλωττίας τῶν ἔργων ἐκυροῦτο πειστικώτατα : «Ὁ πρωθυπουργός, ὦ ἄνδρες Θεσσαλοὶ καὶ Ἑπειῶται, εἶνε κατὰ τὸ συνταγματικὸν πολίτευμα, — ἐδίδασκον οἱ κατὰ θεῖαν πρόνοιαν τυγχόντες τῆς ἐντολῆς νὰ βαπτίσωσιν εἰς τὰ νάματα τῆς ἐλευθερίας τοὺς νέους συνταγματικοὺς πολίτας, — ὁ πρωθυπουργός εἶναι τὸ πᾶν· αὐτὸς εἶναι πρωθυπουργός, ἀνεύθυνος, ἀναμάρτητος, τῶν πάντων χορηγός· αὐτὸς κρατεῖ τὸ κέρας τῆς Ἀμαλθείας. Εἶναι Κυβερνήτης καὶ νομοθέτης· αὐτὸς εἶναι νομάρχης, ταμίης, ἑφορός, εἰσπράκτωρ καὶ διδάσκαλος· αὐτὸς δῆμαρχος, χωροφύλαξ καὶ

κλητῆρ' αὐτὸς πταισματοδίκης, ἀνακριτῆς καὶ Εἰσαγγελεύς. "Όταν τις τὰ ἔχῃ κάλὰ μὲ τὸν "Ελληνα μέγαν βελύρην, οὐδένα φοβεῖται· ὑδαμοῦ προσκόπτει· ἀπ' αὐτοῦ τὰ πάντα ἤρτηνται. Αὐτὸς ἔφα' οἱ κωφάλαλοι ὑπουργοὶ μεγάλην των θεωροῦσι τιμὴν, κύπτοντες τὴν εὐλύγιστον αὐτῶν σπονδυλικὴν στήλην εἰς τὰ νεύματα τοῦ παντοκράτορος πρωθυπουργο-τυράννου. Δύναται ὁ γαληνότατος πρωθυπουργὸς, ὁσάκις εὐδοκῇσει, νὰ ἐκχωρήσῃ τὰ δικαιώματά του ἅπαντα πρὸς τοὺς φίλους του βουλευτάς, οἱ βουλευταὶ πρὸς τοὺς κομματάρχας καὶ δημάρχους, οὗτοι δὲ εἰς τοὺς ἐκλογεῖς· ἐπὶ τῆς κομματικῆς ταύτης πυραμίδος ἀναριχώμενος ὁ κυφὴν καρποῦται τὸν προὑπολογισμὸν τῶν ἐσόδων τοῦ Κράτους· ὁ συκοφάντης διαθέτει τὴν δικαιοσύνην· ὁ κακοῦργος ἀποκτᾷ ἐλευθέρως τὴν ιδιοκτησίαν τοῦ ἄλλου, ἀφαιρεῖ τὴν ζωὴν, ἐπιβουλεύεται τὴν τιμὴν τοῦ ἀντιπάλου του. Ἐὰν μὴ διαφύγῃ κατὰ τὴν προδικασίαν τὸν δεσπότην τῶν ἀρχόντων, τὸν νόμον, ἐξέρχεται θριαμβευτικῶς μὲ ὑψηλὸν τὸ μέτωπον ἐκ τοῦ δωματίου τῶν ἐνόρκων. Καὶ ἐὰν τοῦτο ἀποτύχῃ, ὅπερ συνήθως ἀπίθانون, διὰ τῆς χάριτος εἶναι βεβαιότατος, ὅτι θέλει ἀνακτήσῃ τὴν προσωπικὴν του ἐλευθερίαν, ὅπως ἀρχίσῃ ἐκ νέου τὴν αὐτὴν ἐπικερδῆ ἐργασίαν. Ταῦτα καὶ ἄλλα, ἐν οἷς καὶ ἡ τοποθέτησις ἀπάσης τῆς ὑπαλληλίας ἐν τῇ Ἐπαρχίᾳ, εἶναι τὰνχαίρετα δικαιώματα τῶν πολιτικῶν φίλων τῆς Κυβερνήσεως, ζητούσης ὅμως ὡς ἀντάλλαγμα παρὰ τοῦ βουλευτοῦ τὰκόλουθα:—1) *ρητορικὴν ἰχθύος* κατὰ τὴν συζήτησιν τῶν νόμων ἢ ἀκριβέστερον κατὰ τὴν παπαγαληδὸν ἀνάγνωσιν τῶν πρωθυπουργικῶν προτάσεων πρὸς ἀχύνειν τῶν πιστῶν τοῦ κόμματος στρατιωτῶν· 2) συγχωροχάρτιον ἀνευθύνου, *ἐὰν ποτὲ (ζητηθῇ) εὐθύνῃ πρωθυπουργικῆς πράξεως*, καὶ 3), ὅπερ καὶ τὸ πάντων κυριώτατον, ψηφοροσίαν δίκην νευροσπάστων τοῦ Χόλδεν, πάντοτε κατὰ τὰ νεύματα τοῦ ἀρχηγοῦ. Ἐν ἀνάγκῃ καὶ καταψήφισιν τῶν ἰδίων βουλευτικῶν προτάσεων. Ὁ τολμῶν νᾶνοῖξῃ τὸ στόμα, ὅπως ἐπαναλάβῃ ἄλλο τι ἐκτὸς τοῦ πρωθυπουργικοῦ «Ναί» ἢ «Όχι», διώκεται ἐκ τῆς ἀγέλης, ἀφαιρουμένων αὐτοστιγμῇ τῶν δώρων τῆς ἐξουσίας καὶ καταδιώκεται ἀπηνῶς. Διὰ τῆς θρησκευτικῆς τηρήσεως τῶν συνταγματικῶν τούτων κανόνων ἡ *εὐνομία*, ἢ τοῖς ὑπεσχέθη ὁ πρωθυπουργὸς κατὰ τὴν 4 Μαρτίου 1882, ἡ γῆ τῆς ἐπαγγελίας τοῦ πραγματικοῦ ἰσοζυγίου, ὁ χρυσοῦς τέλος αἰὼν ἔχουσιν ἐξασφαλισθῇ τοῦλάχιστον ἡ Μακεδονία, ἡ Ἡπειρος καὶ ἡ Κρήτη ἀπελευθεροῦνται. Δὲν ἐγγύεται ὅμως ὁ στρατηλάτης, ἐὰν αὐθάδης τις, διαρρωνῶν πρὸς τὴν

βισμάρκειον πολιτικὴν, τολμήσῃ νὰ κόψῃ, ἔστω καὶ ἐπ' ὀλίγους μῆνας, τὸ νῆμα τῆς ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς δράσεως».

Ἰδοὺ τὸ πολιτικὸν Εὐαγγέλιον, ὅπερ ὁ κ. Τρικούπης ἐδίδαξε τοὺς ἄνδρας Θεσσαλοὺς καὶ Ἑπειρώτας μετὰ ζήσεως αἰρεσιάρχου. Χάριν τῶν ἀποκεντρωτικῶν του φρονημάτων, περὶ ὧν πολλάκις καὶ ἐκαυχήθη, ἐξελέξατο ἐν ἐκάστῳ σπουδαίῳ ἐκλογικῷ κέντρῳ ἀνὰ ἓνα ἀνθύπατον ἢ τοποτηρητὴν ἢ τυραννίσκον ἢ ἀπλούστερον **Ἑλληνα πασσάν**, ὅστις par délégalion διεχειρίζετο τὴν πρωθυπουργικὴν ἐξουσίαν *(ἀνεξέλεγκτως)*.

« Πᾶς μὴ τρικουπικός, ἐχθρὸς τῆς πατρίδος » ἦτο τὸ σύνθημα. Ὑπάλληλος δημόσιος, ἀποσπασματάρχης ἐπὶ τῆς καταδιώξεως τῆς ληστείας, διδάσκαλος, ἔμπορος, βιομήχανος, ἢ γεωργὸς ὥρειλε νὰ ἐξοντωθῇ διὰ μεταθέσεων ἀλλεπαλλήλων, διὰ πτύσεως ἐν ἀνάγκῃ, διὰ φορολογικῶν καταπίεσεων, διὰ καταγγελιῶν, διὰ συκοφαντιῶν, διὰ παντοίων καταδιωγμῶν, μέχρις ὅτου γίνεαι **ρυχιᾶς** τοῦ κόμματος.

Πᾶς τρικουπικός σωτήρ τῆς πατρίδος, **ἀγαῶς**, ἦτο ἡ εἰς τὸ σύνθημα διδομένη ἀπάντησις ὑπὸ τῶν πιστῶν, οἵτινες μετ' ἀφοσιώσεως *φρακίρου* εἰργάζοντο δραστηρίως πρὸς κομματικὴν κατὰ κτησιν τῆς Θεσσαλίας διὰ τοῦ καταπληκτικοῦ πολλαπλασιασμοῦ τοῦ φατριαστικοῦ μιάσματος τῶν τρικουπικῶν *μεγαλοβίων*. Δι' αὐτὸν πᾶσα εὐκολία, πᾶσα περιποίησις, πᾶν τιμητικὸν ἐπίθετον, πᾶσα ἀτέλεια, πᾶσα ἀτιμωρησία· δι' αὐτὸν ἡ ἐκ τῆς στρατολογίας ἀπαλλαγὴ, δι' αὐτὸν αἱ χάριτες, δι' αὐτὸν τὰ παράσημα, δι' αὐτὸν τὰ πάντα.

Ἐὰν δέ τις ἐτόλμα νάντιστῇ, εἰς διεμαρτύρετο λέγων, ὅτι τοῦτο δὲν εἶνε ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ συνταγματικοῦ πολιτεύματος, ὅτι ὁ βουλευτὴς εἶνε νομοθέτης καὶ ἐλεγκτὴς τῶν *λοιπῶν ἐξουσιῶν*, ὅτι ὁ πολιτευτὴς δὲν πρέπει νὰ ἐπεμβαίνει εἰς τὴν ἀπονομὴν τῆς δικαιοσύνης, ὅτι ὁ ἐκλεκτὸς τοῦ λαοῦ ὀφείλει νὰ μὴ προεξορλῇ τὴν ψῆφον του, ἀλλὰ νὰγωνίζεται ὑπὲρ τῶν δικαιωμάτων τοῦ Λαοῦ ἐν *ἀνεξαρτησίᾳ φρονήματος*, ὅτι δὲν ὀφείλει νὰ κάθηται ἐν τῇ βουλῇ ὡς νευρόσπαστον τοῦ πρωθυπουργοῦ—εἰς ταῦτα ὁ Θεσσαλός, μετὰ τὰ ὑπὸ τῶν τρικουπικῶν δεθίντα μαθήματα ἀπήντα μετ' ἀφελείας καὶ πεποιθήσεως, ὅτι: « ἔτσι τὸ θέλει τὸ *πολίτευμα* »· δὲν βλέπεις,—προσέθετεν ὁ κατηχηθεὶς εἰς τὸ Σύνταγμα,—τὸν Τρικούπην; Δὲν παρατηρεῖς τὸν ἐπαρχιακὸν ἀντίπαλόν σου πῶς ἐδημιούργησε καὶ πῶς συντηρεῖ τὸ προσωπικὸν κόμμα; *Ἡ πολιτικὴ τὸ ἀπαιτεῖ*» . . .

Μάτην ἐξηκολούθει τις ὑποστηρίζων, ὅτι πάντες οἱ κύριοι οὗτοι καὶ πρωτίστως ὁ Ἀγγλομαθὴς Λαϊλάμας διαστρέφουσι τὸ νόημα τοῦ Συνταγματικοῦ χάρτου. Οἱ πολλοὶ ἔδιδον σημασίαν εἰς τὴν εὐγλωττίαν τῶν πραγμάτων, πάντα δὲ ἄλλον ἐξελάμβανον ὡς θεωρητικὸν ἢ ταξειδιώτην τῶν νεφελῶν. Τὰ πράγματα τοῖς ἀπεδείκνυσεν, ὅτι τὸ σύνταγμα εἶναι προωρισμένον, ὅπως βοηθῇ τὴν πολιτικὴν φραυλότητα· διότι αὕτη ἐθριάμβευε καὶ ἐτίγλανε τῆς γερικῆς ὑποστηρίξεως!

Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ ὑπὸ τοῦ ἐν τῇ κοιτίδι τοῦ συνταγματικοῦ πολιτεύματος ἀποστηθίσαντος τὰς συνταγματικὰς θεωρίας κ. Χ. Τρικουπῆ διδασκαλία καὶ ἐφαρμογὴ τοῦ Συντάγματος ἐν τῇ Θεσσαλίᾳ καὶ ἐν τῇ Ἑπειρωτικῇ λωρίδι . . .

Εἶναι δὲ καὶ ἐπισήμως ὁμολογημένον, ὅτι τὸ σύστημα τοῦτο ἰσχύον ἐν τῇ παλαιᾷ Ἑλλάδι, μετεφυτευθὴ ἐπιτυχῶς καὶ εἰς τὴν νέαν, διότι εἰς βουλευτὴν, δικαιολογοῦντα τὴν ἐκ τῶν τρικουπικῶν τάξεων μετάστασίν του, ὁ τότε ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης Ὑπουργὸς κ. Δημήτ. Πάλλης (12 Νοεμβ. 1882) εἶπεν, ὅτι ἐξ ὅλων τῶν βουλευτῶν μόνος ἐγὼ εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ ὁμιλῶ κατὰ τῆς συναλλαγῆς (σ. 179), ἐπέριψε δὲ εὐτῷ τὴν μομφὴν εἰς ὅλους τοὺς φίλους τῆς Κυβερνήσεως, ὅτι διὰ τῆς συναλλαγῆς ἐπολιτεύοντο. Ἡ τοιαύτη ὑπουργικὴ δῆλωσις οὐδεμίαν ἐπὶ τῶν τρικουπικῶν τάξεων διήγειρε θύελλαν, οὔτε ὅτε ἐπανελήφθησαν ἀκριβέστερον τὰ αὐτὰ κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 1 Φεβρ. 1883 (σ. 725-7).

Ἐννοεῖται, ὅτι τὸ σύστημα τῶν πρώτων ἰδρυτῶν φιλοτίμως ἐφῆρμωσε καὶ ὁ κ. Δηλιγιάννης κατὰ τὰς δύο πρωθυπουργίας του. Νέοι διορισμοὶ πασάδων ἐν ταῖς πρωτευούσαις τῶν ἐπαρχιῶν, νέοι ἀγάδες εἰς ἐκάστην κωμόπολιν καὶ οἱ τέως καταπιεσθέντες ἐζήτουν τάντίποινα, μεταβάλλοντες τοὺς ἀντιπάλους των εἰς ῥαγιάδες!

Ἀναλόγως τῶν καταβληθέντων ἀγώνων ὀφείλω νὰ ὁμολογήσω, ὅτι ἡ ἀνεξαρτησία τῶν ἐκλογέων τοῦ Πηλίου ἐν συνόλῳ ἱκανῶς ἀντέσχεν εἰς τὰς τοιαύτας κακοβούλους ἐξ Ἀθηνῶν ἐπιθέσεις καὶ οἱ πλείστοι δὲ τῶν πολιτευτῶν ἔδειξαν πολιτικὴν σταθερότητα· ἀλλ' ἡ πεδινὴ Θεσσαλία ὑπέκυψε τούτου ἕνεκα οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ἐκάστοτε προσωπικῶν

κομμάτων θεωροῦσιν αὐτὴν ὡς λίμνην πλουσίαν εἰς ἀλιείαν βουλευτικῶν ψήφων ἐν παραμοναῖς ὑπουργικῆς μεταβολῆς. Ἐννεῖται, ὅτι πᾶν κακὸν ἔχει καὶ τὰς ἐντίμους ἐξαιρέσεις του· τὸ δὲ εὐχάριστον, ὅτι ἤδη καὶ μέχρι τῶν πεδινῶν Θεσσαλῶν ἔφθασε τὸ πνεῦμα τῆς ἐκλεκτικότητος καὶ τῆς ἀνεξαρτησίας.

§ 15.— Ἡ ληστεία ἐν Θεσσαλίᾳ (1878-1891).

Ἡ Θεσσαλία ἐκ τῆς προσαρτήσεως οὐδὲν ἄλλο ἀτυχῶς εἶχε κερδίσει ἐκτὸς τῆς ἐξαφανίσεως τῆς ληστείας. Οἱ ἐκ τῆς παλαιᾶς Ἑλλάδος φυγόδικοι καὶ φυγόποινοι καὶ οἱ ἐκ τῆς ἐπαναστάσεως (1878—1881) λησταντάρται εἶχον πυκνῶτη τὰς ληστρικὰς φάλαγγας κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς κατοχῆς. Εὐθύς ἀμέσως ὁ ὑποστράτηγος Γρίβας διὰ τῆς δραστηρίας αὐτοῦ ἐνεργείας τοὺς μὲν συνέλαβε, τοὺς δὲ ἐξεδίωξεν ἀνεπιστρεπτὲι πέραν τῶν ἐλληνικῶν ὁρίων.— Ἡ Θεσσαλία πολλὰ μὲν ἐκ τῆς ἀδεξιοτάτης ἀφομοιώσεως ὑπέφερε κατὰ τὰ ἔτη 1882—1886· ἀλλὰ βεβχίως ἦτο ἀπηλλαγμένη πάσης ληστρικῆς ἐνοχλήσεως. Αἱ κατὰ τὰς παραμονὰς τῶν ἐκλογῶν τῆς 4ης Ἰανουαρίου 1887 κατὰ χιλιάδας χρηγηθεῖσαι χάριτες ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως τοῦ κ. Τρικούπη ἤνοιξαν τὰς πύλας τῶν φυλακῶν εἰς τοὺς κηκούργους, ὧν οἱ πλεῖστοι, ἐνθαρρυνθέντες ὑπὸ τῆς κομματικῆς ὑποστηρίξεως τῶν διὰ τοῦ τρόμου ἀρχόντων ἐν ταῖς ἐπαρχίαις, εἴτ' ἐτράπησαν εἰς τὸ ἀρχαῖον των ἐπάγγελμα, εἴτε περεξेत्रάπησαν βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον μέχρι τοῦ σημείου τοῦ νῶ κηρυχθῶσιν ὀριστικῶς ἐχθροὶ τῆς κοινωνίας.

Τὸ κακὸν ὑπέβασκεν ἀπὸ τοῦ ἔτους 1887 μέχρι τοῦ 1890. Τὰ δὲ κατὰ τῆς δημοσίας ἀσφαλείας τυχόμενα ἦσαν μεμονωμένα μέχρι τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν ἡ Κυβέρνησις τοῦ κ. Τρικούπη ἤρξατο παρασκευαζομένη διὰ τὰς ἐκλογάς, ὅτε ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ δικαιοσύνη ἐχαλαρώθησαν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἀνώτεροι ὑπάλληλοι εἶχον μεταβάλλῃ τὰ γραφεῖα των εἰς ἐκλογικὰ κέντρα, ἀναφανδὸν καὶ σκηνδελωδῶς λειτουρ-

γούντα εἰς τὴν διὰ πάσης θυσίας ἐπιτυχίαν τῶν φίλων τοῦ κόμματος. Ἐνῷ δὲ ἦτο πασίγνωστον, ὅτι ἡ μεθόριος γραμμὴ ἔβριθε κακοποιῶν στοιχείων, οὐδεμίαν ἀπολύτως ἐγένετο καταδιώξις· αἱ πλεῖσται τῶν ἀρχῶν κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν εἰργάζοντο δραστηρίως εἰς τὴν ἰσχυροποίησιν τοῦ κόμματος. Ἐκτοτε τὰ ὅρη τῶν ἐπαρχιῶν Καλαμπάκας καὶ Τρικκάλων, ἐγένοντο τὰ κρησφύγετά κακούργων, οἵτινες ἐνέσπειραν τὸν τρόμον. Κατὰ περίεργον σύμπτωσιν δὲν ἐφαίνοντο κατεχόμενοι ὑπ' αὐτοῦ οἱ συμπολιτευόμενοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

Ἡ ὑπὸ τὸν κ. Δηλιγιάννην κυβέρνησις, νωχελὴ καὶ ἀδιάφορος, ὡς εἰς ὅλα, οὐδεμίαν ἔδωκε προσοχὴν εἰς τὴν βελτίωσιν τῆς δημοσίας ἀσφαλείας. Τοῦτο ἐφάνη καὶ ἐκ τῆς ἐκλογῆς τοῦ προσωπικοῦ καὶ ἐκ τοῦ τρόπου τῆς ἐνεργείας τῆς. Εἶναι σημειώσεως ἄξιον, ὅτι πολλαὶ βουλευτικαὶ μεταστάσεις ἐγένοντο κατὰ τὰς παραμονὰς τῶν ἐκλογῶν τοῦ 1890 καὶ ἰδίως μετὰ τὸ ἐκλογικὸν ἀποτέλεσμα.

Κατὰ τὸ ἔτος 1891 ἡ δημοσία ἀσφάλεια ἐσαλεύετο ἐπαισθητῶς. Τὰ ἐν ταῖς πόλεσι κακούργήματα ἐπολλαπλασιάζοντο, τὰ δὲ παλληκάρια τῶν ὁρέων ὑπενθύμιζον τὴν πρὸ τῆς προσαρτήσεως κατὰστασιν. Καὶ αὕτη ἡ θεσσλικὴ πεδιάς ἐκυριεύθη ὑπὸ ληστῶν ἱππέων, ἄνευ τῆς ἀδείας τῶν ὁποίων δὲν ἐπετρέπετο ἡ διάβησις πολλῶν χωρίων εἰς μικρὰν ἀπὸ τῆς Κηρδίτσας, τῶν Τρικκάλων, τῆς Καλαμπάκας, τοῦ Ἀλμυροῦ καὶ αὐτῆς τῆς Λαρίσσης ἀπόστασιν. Οἱ λησταὶ εἶχον διακόψῃ τὴν συγκοινωνίαν. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Φεβρουαρίου 1892 ὁ ληστρικὸς ἥρως Τσουλῆς ἐλήστευσε τὸν Κιαδῆμον ἐν τῷ Λαύκῳ τοῦ Πηλίου, ὅπερ εἶχε μείνη ἕως τότε ἀπόσιτον εἰς τοὺς ληστάς !

§ 16.—Ἡ ληστεία ἀπὸ 18 Φεβρουαρίου 1892 ἕως 10 Ἰουνίου 1892.

Εὐθὺς μετὰ τὸν σχηματισμὸν τῆς Κυβερνήσεως τῆς 18 Φεβρουαρίου 1892 ὁ Εἰσαγγελεὺς τῶν ἐφετῶν Λαρίσσης ἐπιμόνωσ

ὑπέδειξε τὴν ἀνάγκην τῆς διὰ διατάγματος ἐπαναφορᾶς τῆς ἰσχύος τῶν νόμων περὶ ληστείας. Τοιούτη δὲ ἦτο καὶ ἡ γνώμη φαίνεται τῶν ἄλλων ἀνωτέρων ἀρχῶν. Ἄλλ' ἡ Κυβέρνησις, σύμφωνα μετ' ἐμοῦ, ἀπέδωκε τὴν ἔκρυθμον κατὰστασιν εἰς διοικητικὴν παραλυσίαν καὶ εἰς τὴν μὴ μεθοδικὴν καὶ συστηματικὴν καταδίωξιν. Ἦρκεσε δὲ ἡ ὀλιγοχρόνιος, εἰλικρινὴς καὶ δραστηρία σύμπραξις τῶν ὑπουργείων τῶν Στρατιωτικῶν, τῶν Ἑσωτερικῶν καὶ τῆς Δικαιοσύνης, ὅπως καθαρισθῇ σχεδὸν καθ' ὁλοκληρίαν ἡ Θεσσαλία ἐκ τῶν ἀτάκτων στοιχείων.

Κατ' ἀρχὰς οἱ κάτοικοι οὐδόλως ἢ ὀλίγην ἐδίδον συνδρομήν. Εὐθὺς ὅμως ὡς ἐπέσθησαν περὶ τῆς συστηματικῆς καὶ ἐπιμόνου ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως καταδιώξεως καὶ οἱ κάτοικοι δὲν ἔμειναν ξένοι εἰς τὸν εὐγενῆ ἀγῶνα τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς τάξεως. Οὐκ ὀλίγον συνετέλεσε καὶ ἡ εἰς Λάρισαν ἐπὶ τούτῳ μετὰβασίς μου, μετὰ τὰς ἐκλογὰς δὲ ἡ προσωπικὴ περιδεΐα ἐμοῦ μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ κ. Ζυμβρακάκη καθ' ἅπασαν σχεδὸν τὴν Θεσσαλίαν. Μολονότι δὲ μετὰ τὸ ἐκλογικὸν ἀποτέλεσμα ἡ Κυβέρνησις ἐστερεῖτο τοῦ προσήκοντος κύρους εἰς τὰς διδομένας διαταγὰς, καθόσον ἐπέκειτο ἡ ὑπουργικὴ μεταβολή, οὐχ ἥττον εἶχεν ἐπιτευχθῇ ἡ τελεία σχεδὸν ἀνάκτησις τῆς ἡσυχίας καὶ τῆς τάξεως, διότι, ὅτε ἀπεχώρει ἡ Κυβέρνησις ἐκείνη, τὰ ἐλάχιστα ἐναπομείναντα κακοποιὰ στοιχεῖα εἶχον ἐξέλθῃ εἰς τὴν τουρκικὴν χώραν. Ἄπαντες δὲ οἱ κάτοικοι ἀναθαρρήσαντες περιήρχοντο ἐλευθέρως καὶ ἀφόβως νύκτα τε καὶ ἡμέραν ἀπανταχῶς.

Μετὰ τὸν σχηματισμὸν τῆς ὑπὸ τὸν κ. Τρικυπὴν Κυβερνήσεως ἤρξατο αὐθις σκληρομένη ἡ δημοσία τάξις. Εἶναι περιέργον, ὅτι καὶ πάλιν παρετηρήθησαν βουλευτικαὶ τινες μεταστάσεις. Δραστηριωτέρα τις καταδίωξις ἐπήνεγκε προσωρινὴν βελτίωσιν, ἀλλὰ κατὰ τὰς παρὰ μὲν τῆς παραιτήσεως τῆς Κυβερνήσεως ἐκείνης οἱ λησταὶ καὶ οὐθις ἐνεφανίσθησαν ἀπειλητικοί, γενόμενοι κύριοι ὅλου σχεδὸν τοῦ Θεσσαλικοῦ ἐδάφους ἀπὸ τοῦ σχηματισμοῦ τῆς ὑπὸ τὸν κ. Σωτηρόπουλον Κυβερνήσεως, ἥτις ὡς πανάκειαν τοῦ κακοῦ ἐθεώ-

ρησε τὴν ἀμελέτητον, ἐσπευσμένην καὶ ἄτεχνον ἐπαναφορὰν τῆς ἰσχύος τῶν νόμων περὶ ληστείας.

Ἡ ληστεία ἐξαφανίζεται διὰ τῆς συστηματικῆς καταδιώξεως ἀναλόγου ἀριθμοῦ καταλλήλων στρατιωτικῶν ἀποσπασμάτων, ἐνισχυμένων ὑπὸ τῆς εἰλικρινοῦς συνδρομῆς τῶν διοικητικῶν καὶ τῶν δημοτικῶν ἀρχῶν, ἰδίᾳ δὲ τῶν δικαστικῶν, ὅτε δὲν εἶναι ἀνέφικτος καὶ ἡ συνδρομὴ τῶν κατοίκων. Πρὸς τοῦτο ἀνάγκη ἡ Κεντρικὴ διοίκησις νὰ διαφορήσῃ, ἐὰν ἐκ τῶν ὑπὸ τῶν ἀρμοδίων ἀρχῶν λαμβανόμενων μέτρων δὲν παγιοῦται ἡ κομματικὴ τῆς Κυβερνήσεως ἰσχὺς. Ἄνευ τριαύτης ἀποφάσεως καὶ ἐνεργείας, πάντα τὰ κατὰ τῆς ληστείας μέτρα, πρὸς τὸ θεαθῆναι γεγόμενα, εἶναι ἄσκοπα καὶ ἐνίοτε ἐπιβλαβῆ. — Εὐτυχῶς ἡ δημοσία ἀσφάλεια ἐν Θεσσαλίᾳ ὁπωσοῦν ἐβελτιώθη ἀπὸ τινος χρόνου, ἀλλὰ τὸ κακὸν δὲν ἐξεριζώθη ἔτι.

§ 17. — Εἰς τὸν βασιλικὸν λόγον ἀπάντησις.

Κατὰ τὴν συζήτησιν τῆς ἀπαντήσεως εἰς τὸν βασιλικὸν λόγον ἐπὶ τῇ ἐνάρξει τῶν βουλευτικῶν ἐργασιῶν τῆς IB' Περιόδου ὑπεβλήθη σχέδιον τυπικόν. Διαφωνήσας ὑπέβαλεν τροπολογίαν, ἐν ἣ διετύπωσα τὴν λαϊκὴν ἐντολὴν τῆς 14 Ὀκτωβρίου 1890 (Παράρτ. Ἑφημ. Συζ. Βουλῆς σ. 111 ἀριθ. 29), ἣν καὶ εὐρέως ἀνέπτυξα τῇ 18 Δεκεμβρίου 1890 (τ. 202). Τὴν ἀγόρευσίν μου ἐκείνην, καὶ ἐν ἰδιαιτέρῳ φυλ-
λαδίῳ δημοσιεύσας, ἀπέστειλα τοῖς ἐκλογεῦσι.

§ 18. — Ἑκλογικὴ μεταρρύθμισις.

Ὑπάρχουσι πολλοὶ τῶν αὐτοκαλουμένων ἀρχηγῶν τοῦ Α ἢ τοῦ Β κόμματος, κομπορρημονοῦντες ἐπὶ ἐνθουσιῳδαί τῶν ἐκλογέων ἀγάπῃ· ἄλλοι δὲ, ὅπαδοι πιστοὶ τῶν ἐπαρχιακῶν ἀρχηγῶν, οἵτινες ὡς συνυποψήφιοι, συνεισφέροντες εἰς τὸν συνδυασμὸν τῶν ἔρρων δὺο ἢ τριῶν ἐκχτοντάδων ψήφων, νοθεύουσι τὴν ἀντιπροσωπείαν τοῦ Λαοῦ καὶ ὁμιλοῦσιν εἰρωνικῶς

περὶ ἐκείνων, οἵτινες τολμῶσι νὰ προτάσσωσι τὰ στήθη των εἰς τὰς ἐκλογικὰς σφαίρας τῶν συντεταγμένων κομμάτων, οἵτινες χιλιάδας λευκῶν σφαιριδίων, τὰ ὅποια ὡς ἀδάμαντες ἀνθίστανται καθ' ὅλων τῶν πειρασμῶν, λαμβάνουσι, προτιμῶντες τὴν ἐντιμον ἡτταν. Ἀλλ' εἰς τοὺς ὑποψηφίους ἀμφοτέρων τῶν κατηγοριῶν ἀπευθύνω τὴν πρκατήρησιν, ὅτι ἡ λαϊκὴ ἀγάπη δύναται ἀσφαλῶς νὰ μετρηθῇ οὐχὶ εἰς τὴν ἐταιρικὴν ἀνάμιξιν τῶν ἐκλογικῶν κεφαλαίων, — ὡς ἐξευτελιστικῶς περὶ τῆς ἐκλογικῆς ψήφου ἐκφράζονται, — ἀλλ' εἰς τὴν ἐκθεσιν καλπῆς ἀνευ συνδυασμοῦ. Ἐκεῖ φαίνεται ἡ ἐπιδοκιμασία ἢ ἡ ἀποδοκιμασία προγράμματος, ἢ προσωπικῆ ἔστώ ἐκτίμησις τοῦ ἀγωνιζομένου ἢ ἡ κατ' αὐτοῦ ἀπέχθεια καὶ ἐν ἡ περιπτώσει δὲν ἔχουσιν ἔτι λυθῇ ἀπὸ τὰς χεῖρας τῶν ἐκλογέων τὰ δεσμὰ τῶν χρηματικῶν ὑποχρεώσεων ἢ τοῦ φόβου τῶν κυβερνητικῶν πιέσεων. Ἀλλ' οἱ οὕτω μεγαλαυχούντες οὐδέποτε ἐτόλμησαν τοιαῦτα πειράματα. Τὸ ἀληθές εἶναι, ὅτι ὑπὸ τὸ κρατοῦν σύστημα οἱ συνδυασμοὶ ἐπιβάλλονται ὑπὸ τῶν ἀρχηγῶν τῶν προσωπικῶν κομμάτων, οἵτινες ἀρεσκομένοι εἰς τοικύτηνπραγμάτων κατὰστασιν οὐδέποτε ἠθέλησαν βελτίωσιν ἐκλογικὴν· διότι οἱ ἐν τῇ Βουλῇ φατριάρχαι προπετῶς προχειροτονοῦσιν ἐν Ἀθῆναις τοὺς ὑποψηφίους, δελεάζοντες τοὺς κομματάρχας καὶ τοὺς ἐκλογεῖς, εἰς τὴν θέλησιν τῶν ὁμοίων αὐθιχῶς ὑποκαθίστανται. Οὕτως οἱ βουλόμενοι νὰ πολιτευθῶσιν ἀνεξαρτήτως ἀνγκάζονται ἢ νὰ ὑποκύψωσιν εἰς μικτοὺς συνδυασμούς, ἐὰν μὴ ἀποκλεισθῶσι κακοβούλως καὶ ἐκεῖθεν, ἢ νὰ ποσυρθῶσιν ἐκ τῆς πολιτικῆς σκηνῆς, ἐγκαταλίποντες ἐλεύθερον τὸ στάδιον εἰς τοὺς ἐξ ἐπαγγέλματος ἐπιτηδείους ἐκμεταλλευτὰς τῆς καθολικῆς ψηφοφορίας.

Οὐδεμίαν πρῆλιν εὐκαιρίαν, ὅπως καὶ δι' ἔργων καλλιεργήσω τὴν ἐκλεκτικότητα τῶν ψηφοφόρων, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ Βουλῇ πολλάκις εἰργάσθην, ἵνα ἐπέλθῃ νομοθετικὴ θεραπεία. Πρὸ ταύτης δὲ οὐδεὶς εὐλόγως δύναται νὰ κατὰκρίνῃ τοὺς μικτοὺς συνδυασμούς, οἵτινες εἶναι τὸ ἥττον κακόν

Ἐπὶ τῆς συζητήσεως τῶν τεσσάρων ἐκλογικῶν νομοσχεδίων, τῶν ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως τοῦ κ. Χ. Τρικουπῆ ὑποβλη-

θίντων, ἐν εἰς τὸ ὑπὲρ τῆς εὐρυτάτης ἐκλογικῆς περιφερείας καὶ τὸ ὑπὲρ τοῦ περιορισμοῦ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν βουλευτῶν, μετὰ ἀγόρευσιν μακρὰν τῇ 3 Ἰουνίου 1886 (Ἐφημ. Συζητ. Βουλῆς σ. 158—170), κατέληξα εἰς τὰκόλουθα συμπεράσματα :

«Ταῦτα λέγω, διότι κατ' ἀρχὴν εἶμαι ὑπὲρ εὐρείας περιφερείας, ὡς προηγουμένως ἐξήγησα. Εἶμαι ὅμως ἀπαραιτήτως καὶ ὑπὲρ τοῦ ἐνιαίου τῆς ψήφου. διότι μόνον δι' αὐτοῦ θέλουσι παταχθῇ οἱ συνδυασμοί, μόνον διὰ τῆς μοναδικῆς ψήφου θὰ ἐκλείψωσιν αἱ ἐπεμβάσεις, θὰ χειραφετηθῶσι δὲ καὶ οἱ βουλευταὶ καὶ θὰ δημιουργηθῶσιν ἐν τῇ Βουλῇ συστήματα ἀρχῶν. Ἐὰν ἀντὶ τοῦ ἐνιαίου ὑπάρχῃ ἄλλο σύστημα καλλίτερον, καταπολεμοῦν τοὺς συνδυασμούς, δὲν τὸ ἀποκρούω· οὐσιῶδες δι' ἐμὲ εἶνε νὰ λείψωσιν οἱ κάκιστοι ἐκλογικοὶ συνεταιρισμοὶ καὶ τὰ διακριτικὰ ἐπὶ τῶν καλῶν σημεῖα, ἅτινα καθιεροῖ ὡς δικαίωμα ὁ ἰσχύων ἐκλογικὸς νόμος.— Συμπεραίνων λέγω, ὅτι δὲν δύναμαι νὰ ἔχω ἐμπιστοσύνην εἰς τὴν παροῦσαν Κυβέρνησιν, οὔτε εἰς οἵανδήποτε ἄλλην προσωπικὴν Κυβέρνησιν, εἰς οὐδὲν προσωπικὸν κόμμα, διότι πάντες οἱ εἰς αὐτὸ στηριζόμενοι δὲν ἐπιζητοῦσι μεταβολὴν συστήματος. Δὲν δύναμαι νὰ ἔχω ἐμπιστοσύνην εἰς Κυβέρνησιν, μὴ μεριμνῶσαν ὑπὲρ τῆς εἰλικρινοῦς λειτουργίας τοῦ Πολιτεύματος, διὰ τῆς διακρίσεως τῶν Ἐξουσιῶν, δι' ἧς καὶ μόνης θέλει ἐπιτευχθῇ ἡ πραγματικὴ χειραφέτησις τοῦ ἐκλογέως ἀπὸ τοῦ κομματάρχου, τοῦ κομματάρχου ἀπὸ τοῦ βουλευτοῦ, καὶ τῶν βουλευτῶν ἀπὸ τῶν Ὑπουργῶν καὶ τοῦ Πρωθυπουργοῦ. Νομίζω λοιπόν, ὅτι ἡ Βουλὴ ὀφείλει νὰ καταψηφίσῃ ὡς ἀντισυνταγματικὰ τὰ νομοσχέδια ταῦτα, ὡς ἐπιβλαβῆ καὶ ὡς μὴ σκοποῦντα τὴν πραγματικὴν βελτίωσιν τοῦ Τόπου. Φρονῶ δέ, ὅτι ἡ Κυβέρνησις ὀφείλει νὰ ποσύρῃ μὲν τὰ ὑπὸ συζήτησιν νομοσχέδια καί, ἐὰν δὲν θελῇ νὰναθέσῃ εἰς εἰδικὰς ἀπὸ τοῦδε ἐπιτροπὰς, νὰ εἰσαγάγῃ διὰ τῆς πρωτοβουλίας τῆς τῶν Οκτώβριον νομοσχέδια περὶ μεταβολῆς τοῦ διοικητικοῦ συστήματος καὶ τοῦ ἐκλογικοῦ νόμου, ἐπὶ τῇ βάσει, ἣν ἔλαβον τὴν τιμὴν νὰ ὑποδείξω, ἀλλὰ ταυτοχρόνως καὶ νομοσχέδια περὶ δικαστικῆς ἀναδιοργανώσεως, ἧς ἄνευ οὐδεμία ἐσωτερικὴ μεταρρύθμισις δύναται νὰ ἐπιτύχῃ».

Ἄλλὰ τὰ νομοσχέδια ἐκεῖνα ἐψηφίσθησαν, ὡς γνωστόν. Ἐν τῷ ἀπὸ 16 Σεπτεμβρίου 1890 προγράμματί μου ἔγραφον : — « Ἰπὸσχομαι δέ, ἐὰν ἐκλεχθῶ ἀντιπρόσωπός σας, νὰ

ἐργασθῶ ἐν τῇ Βουλῇ ὑπὲρ ἐκλογικῆς μεταρρυθμίσεως, συντε-
 λούσης κατὰ τὸ δυνατὸν εἰς τὴν ἐξασφάλισιν γνησίας ἀντι-
 προσωπείας». Κατὰ τὴν α'. συζήτησιν τῆς προτάσεως τῆς
 ὑπὸ τὸν κ. Θ. Δηλιγιάννην Κυβερνήσεως, γενομένης ὅπως ἐπα-
 νέλθη τὸ πρῶην καθεστῶς τῶν ἐκλογικῶν νόμων ἄνευ βελ-
 τιώσεων, προέτεινα (19 Δεκεμ. 1890) τὴν παραπομπὴν τοῦ
 νομοσχεδίου εἰς τὴν εἰδικὴν ἐπιτροπὴν (σ. 224). ἄλλ' ἡ πρό-
 τασίς μου, ἀποκρουθεῖσα ὑπὸ τοῦ πρωθυπουργοῦ, εἰς δὲν καὶ
 ἐκ δευτέρου ἀπήντησα (σ. 225-6), ἀπερίφθην. — Τῇ 20
 Δεκεμβρίου 1890 ὑπέβαλον παρατηρήσεις (σ. 231) ἐπὶ τοῦ
 νμσχδ. περὶ τροποποιήσεως τοῦ περὶ δημαιρεσιῶν νόμου.

Κατὰ τὴν γ' συζήτησιν τῶν ἐκλογικῶν νμσχδ. ἡγόρευσα
 (21 Δεκεμβρ. 1890) ὑπὲρ τῆς βελτιώσεως τοῦ ἐκλογικοῦ
 νόμου ἐν διατάξεσι τισι καὶ περὶ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς
 δικαστικῆς ἀρχῆς, ἰδίᾳ ὅμως κατὰ τῶν συνδυασμῶν καὶ
 ὑπὲρ τῆς μονοψηφίας, ἅμα δὲ ὑπὲρ τῆς ἀναλόγως εὐρείας
 καὶ ὅσον οἶόν τε ἴσης ἐκλογικῆς περιφερείας. Ἐν τέλει
 ὑπέβαλον (σ. 254) τὴν ἀκόλουθον πρότασιν :

« Ἐπιτροπὴ ἑνδεκαμελὴς, ἐκλεχθησομένη ὑπὸ τοῦ κ. Προέ-
 » δρου τῆς Βουλῆς, θέλει συντάξῃ νομοσχέδιον περὶ διοικητικῶν,
 » ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἐπαρχιακοῦ συστήματος, καὶ ἐκλογικῶν περι-
 » φερειῶν, ἐκάστης αὐτῶν περιλαμβανούσης πληθυσμὸν 60,000
 » — 80,000 ψυχῶν, ἐφ' ὅσον τοπογραφικῶς εἶναι τοῦτο δυνατόν ».

Δευτερολογήσας (σ. 259) προσέθηκα τ' ἀκόλουθα :

« Ὁμολογουμένως οἱ συνδυασμοὶ εἶναι μία τῶν κυριωτέρων
 αἰτιῶν, ἔνεκα τῶν ὁποίων κακοδαιμονοῦμεν, διότι δὲν εἰσῆλθη-
 σαν ἐν τῷ Κοινοβουλίῳ συστήματα ἀρχῶν, ὡς ὑπάρχουσιν
 εἰς ἄλλα Κράτη, ὅτε θὰ ἦσαν ὠφέλιμοι. Οἱ συνδυασμοί, Κύ-
 ριοι, διαιροῦσι τὸν τόπον εἰς δύο στρατόπεδα, τυραννούντων καὶ
 τυραννουμένων, οἱ συνδυασμοὶ εἶναι ἐκεῖνοι, οἵτινες καθιέρωσαν
 βεβαιότητα καὶ κατ' ὀλίγον, ἰδίως ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ κ. Τρι-
 κούπη, εἰς τὸ κατακόρυφον τὴν πρωθυπουργικὴν ἀνεύθυνον
 τυραννίαν, τὸν κομματικὸν δεσποτισμὸν. Ἐπειδὴ ὅμως τοι-
 αῦτα ζητήματα δὲν πρέπει νὰ συζητῶνται ἐσπευσμένως, δι' αὐτὸ
 καὶ ἐγὼ δὲν ἀπεφάσισα νὰ φέρω πρότασιν νόμου· χαίρω ὅμως
 τὰ μέγιστα, διότι ἀντιλαμβάνομαι, ὅτι ἡ Βουλὴ εἶναι διατεθει-

μένη νὰ ἐξετάσῃ σπουδαίως τὸ ζήτημα, καὶ τοῦτο δι' ἐμὲ εἶναι ἀρκετόν· ἀλλ' ἐνόμισα, ὅτι εἰς τὸ συζητούμενον νομοσχέδιον δύναται νὰ ψηφισθῇ ἑτέρα τις πρότασις, ἡ ὁποία φέρει ὀλιγωτέρας τινὰς ὠφελείας».

Ἐν τέλει δὲ ἀνέπτυξεν καὶ ὑπέβαλεν τὴν ἀκόλουθον τροπολογίαν, πρὸς ἀπαλλαγὴν τοῦ τόπου ἐκ τῶν βουλευτῶν τῶν σημείων (Ἡμερολόγιον Κ. Σκόκου 1891 σ. 228), ἣν ὁμως ἡ Βουλὴ ἀπέρριψε (σ. 260).

«Ἄρθρ. 3. Τὸ ἄρθρον 56 τοῦ ΧΜΗ' νόμου τοῦ 1877 ἀντικαθίσταται οὕτω:—Ἀπαγορεύεται ἐπὶ ποινῇ ἀκυρώσεως τῆς ἐκλογῆς πᾶν διακριτικὸν σημεῖον ἐπὶ τῶν καλῶν καὶ τῶν ἀντιπροσώπων ἢ σφαιριδιοδοτῶν».

«Ἄρθρ. 4. Ἡ διάταξις αὕτη ἰσχύει καὶ ἐπὶ δημηρεσιῶν». Ἐπὶ τοῦ νομοσχεδίου περὶ ἐπαναφορᾶς ἐν ἰσχύϊ τοῦ ἄρθρ. 87 τοῦ περὶ ἐκλογῆς βουλευτῶν νόμου ὑπέβαλεν (16 Φεβρ. 1891) καὶ ἀνέπτυξεν (σ. 610) τροπολογίαν, μὴ ψηφισθεῖσαν ὁμως.

§ 19.—Κανονισμὸς τῆς Βουλῆς.

Αἱ συνεδριάσεις τοῦ ἀνωτάτου Ἐθνικοῦ συνεδρίου ἔπρεπε νὰ ὦσι τὸ ὑπόδειγμα κοσμίας καὶ κανονικῆς συζητήσεως τῶν πολυμελῶν σωμάτων. Ἀλλὰ τὰ συμφέροντα τῶν προσωπικῶν κομμάτων καθιέρωσαν, τὸ κάκιστον συνταγματικὸν ἔθος νὰ θεωρῇται ζήτημα ὑπουργικῆς ἐμπιστοσύνης ἢ ἐκλογῆς τοῦ προέδρου τῆς Βουλῆς, ἐνῶ τοῦτο εἶναι καθαρὸν ζήτημα τῆς ἐσωτερικῆς ὑπηρεσίας καὶ τοῦ κανονισμοῦ τῆς Βουλῆς, ὡς ταῦτα ἀνέπτυξεν τῇ 18 Δεκεμβρίου 1890. Ἐντεῦθεν ἡ κυρίᾳ αἰτία τῆς συχνῆς παρὰβιάσεως τοῦ κανονισμοῦ, τῆς ἀταξίας τῶν συνεδριάσεων, τῆς ἀκοσμίας τῶν βουλευτικῶν συζητήσεων καὶ τῶν ἀγορεύσεων τῶν ἐν τοῖς θεωρείοις ἐγκαθέτων θεσιθρῶν, συνήθως τοποθετουμένων ἐκεῖ ὑπὸ βουλευτῶν τῆς πλειοψηφίας, ἐκτελούντων δὲ πιστῶς τὰ συνθηματικὰ σημεῖα, ἅτινα πολλάκις ἐξ αὐτῆς τῆς αἰθούσης δίδονται πρὸς ἐπιδοκιμασίαν ἢ ἀποδοκιμασίαν! Τοιαῦτα ζητήματα πολλάκις μὲ ἠνάγκασαν νὰ διαμαρτυρηθῶ.

Ἀλλὰ τὸ χεῖριστον πάντων εἶναι ἡ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἀναπτυχθεῖσα εἰς βαθμὸν ἐπικίνδυνον κωλυσιεργία διὰ σκοπίμων καὶ συνεχῶν ἐνστάσεων περὶ μὴ ἀπαρτίας καὶ διὰ τῆς ἀποχωρήσεως ὁλοκλήρου κόμματος ἢ καὶ τῆς ἀντιπολιτεύσεως. Ἐνστάσιν περὶ μὴ ἀπαρτίας οὐδέποτε ὑπέβηλον, εἰς οὐδεμίαν δὲ ἀποχώρησιν ἔλαβον μέρος· διότι δοξάζω, ὅτι, ὅσάκις προφανῶς δὲν ὑπάρχει ἀπαρτία, αὐτὸς ὁ πρόεδρος ὀρεῖται νὰ λύῃ τὴν συνεδρίαν καὶ ὅτι ὁ βουλευτὴς ἐκλέγεται ὑπὸ τοῦ λαοῦ νάγωνίζεται ἐν τῇ Βουλῇ, ἀκροώμενος, ψηφοφορῶν ἢ καὶ ἀγορεύων, οὐχὶ δὲ τρέχων, ὡς ἐν νηπιαγωγείῳ κατὰ τὰς στιγμὰς τῆς διασκεδάσεως τὰ παιδία, εἰς τὸν κρυφῶν τῶν παραπετασμάτων εἰς πᾶσαν γενομένην ἐνστάσιν περὶ μὴ ἀπαρτίας ἢ παίζων σφαιριστήριον καὶ πίνων ζῦθον, ὅπως στενοχωρήσῃ τὴν Κυβέρνησιν κατὰ τὸν σχηματισμὸν τῆς ἀπαρτίας. Ἐὰν ὑπάρχῃ περίπτωσις ὅλως ἐκτακτος ἐπιτρέπεται, κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην, οὐχὶ ἀπεργία βουλευτικῇ, ἥτις ἦν δειλὴ ἐπανάστασις ἐντὸς τοῦ μόνου νομοθετικοῦ σώματος, ἀλλ' ἀποχώρησις σοβαρὰ μετὰ παραιτήσεως καὶ κηρύγματος τῶν φρουρῶν τοῦ πολιτεύματος πρὸς τὸν Λαὸν περὶ τοῦ λόγου τῆς καταθέσεως τῆς ἐντολῆς, ἵνα ἐκεῖνος ἐν τῇ κυριαρχικῇ αὐτοῦ ἐξουσίᾳ κρίνῃ, ἐὰν ὑπάρχῃ περίπτωσις γενναιοτέρων φαρμάκων ἢ οὐ.

Ἐπὶ τῇ προσδοκίᾳ τῆς βελτιώσεως τοῦ Κανονισμοῦ ὑπέβηλον μετὰ προφορικὴν ἐπαρκῆ εἰσαγωγὴν ἀντὶ αἰτιολογικῆς ἐκθέσεως (14 Δεκ. 1890) πρότασιν περὶ τροποποιήσεως αὐτοῦ (σ. 176. — Πράγμ. σ. 110 ἀριθ. 27), ἥτις εἶχε μέτρα δραστηκᾶ μὲν, ἀσύμφορα δὲ τοῖς ἡγέταις τῶν προσωπικῶν κομμάτων οὕτως, ἐκτὸς ἄλλων καινοτομιῶν, προτείνετο ὅτι ἡ ἐνστάσις περὶ μὴ ἀπαρτίας εἶδει νὰ ὑποστηρίζηται ὑπὸ πάντε τοῦλάχιστον βουλευτῶν, ὠρίζετο ὁ ἀνώτατος ὅρος τῆς διαρκείας τῶν συνεδριάσεων, διετάσσετο ἡ τὴν πρωΐαν τῆς ἐπιούσης δημοσίευσις ἐπισήμου περιλήψεως τῶν πρακτικῶν τῆς Βουλῆς ἐν τέλει δὲ τὰκόλουθα :

« Ἡ κατὰ τὴν ὀνομαστικὴν κλήσιν πρὸς βεβαίωσιν τῆς ἀπαρτίας ἢ κατὰ τὴν ὀνομαστικὴν ψηφοφορίαν ἀπουσία βουλευτοῦ τινος

στεροῦ αὐτὸν διὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην τοῦ δικαιώματος τῆς ἀποζημιώσεώς του, ἐκ τῆς ὁποίας, πληρωνομένης μετὰ τὴν λήξιν τῆς συνόδου κατὰ τὸ ἄρθρον 75 τοῦ Συντάγματος, ἀφαιρεῖται δι' ἐκάστην συνεδρίαν τόσον ποσόν, ὅσον ἀναλογεῖ εἰς μίαν τοιαύτην, διαιρουμένου τοῦ ὅλου ποσοῦ τῆς βουλευτικῆς ἀποζημιώσεως διὰ τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν συνεδριάσεων τῆς συνόδου».

Τοιαῦται προτάσεις δὲν ἠξιώθησαν τῆς τιμῆς τῆς συζητήσεως. Ἀλλὰ τὸ ἀληθές εἶναι, ὅτι ἐὰν μὴ ληφθῇ τοιαύτη τις ἀπόφασις ἢ ἐὰν μὴ ὁλόκληρον κόμμα ἀναγράψῃ τὴν ἀρχὴν νὰ συντελῇ εἰς τὸν καταρτισμὸν ἀπαρτίας, οὐδὲν πλέον κόμμα θέλει δυνηθῇ νὰ προχωρήσῃ οὕτως ἢ συνταγματικῇ μηχανῇ θέλει ὀριστικῶς σταματήσῃ καὶ ἐὰν οὐχὶ δι' ἄλλον λόγον διὰ τοῦτον καὶ μόνον ταχέως θέλει παρυστῇ ψηλαφητὴ ἢ ἀνάγκη τῆς τροποποιήσεως τοῦ Συνταγματικοῦ χάρτου.

§ 20. — Δικαστικὴ ἀναδιοργάνωσις.

Ἄπασα ἡ σχετικὴ ἐν τῇ Βουλῇ ἐργασία μου (1881—1884) εὐρίσκεται ἐν πλάτει ἐν τῇ εἰδικῇ μελέτῃ ὑπὸ τὸν τίτλον: «*Ἡ δικαστικὴ ἀναδιοργάνωσις ἐν Ἑλλάδι*» μετὰ Παρρητήματος περιέχοντος τὰς εἰς τὴν Ἐφημερίδα τῶν Συζητήσεων τῆς Βουλῆς παρρηγομπάς (σ. 251—266) καὶ τῶν ἕως τότε ὑποβληθέντων (σ. 267—314) νομοσχεδίων: 1ον) περὶ καταργήσεως τῆς προσωπικῆς κλητέσεως, 2ον) περὶ μεταρρυθμίσεως διατάξεων τινῶν τοῦ ὀργανισμοῦ τῶν δικαστηρίων, 3ον) περὶ μεταρρυθμίσεως καὶ συμπληρώσεως τοῦ νόμου περὶ προσόντων τῶν δικαστικῶν ὑπαλλήλων, 4ον) περὶ τῶν μισθῶν τῶν δικαστικῶν λειτουργῶν καὶ ὑπηρετῶν, 5ον) περὶ δικηγορικῶν Συλλόγων, 6ον) περὶ μεταρρυθμίσεως καὶ συμπληρώσεως διατάξεων τινῶν τῆν Παινικῆς Δικονομίας, 7ον) περὶ διορισμοῦ καὶ ἀπαλλαγῆς τῶν ἀνακριτῶν καὶ περὶ τοῦ ἐπιμισθίου αὐτῶν, 8ον) περὶ μεταρρυθμίσεως καὶ συμπληρώσεως διατάξεων τινῶν τῆς Πολιτικῆς Δικονομίας.

Ἡ δὲ μεταγενεστέρᾳ (1884—1894) εἴτ' ἐντὸς τῆς Βουλῆς κατὰ τὴν Γ' καὶ ΒΒ' Περίοδον (1885—1886 καὶ 1890

—1892), εἴτ' ἐκτὸς αὐτῆς διὰ διαφόρων δημοσιευμάτων ἐν περιδικαῖς καὶ ἐν ἐφημερίσι ἐργασία μου, ἐπίσης ἡ κατὰ τὴν βραχυτάτην ὑπουργείαν μου συνεκεντρώθη παρ' ἐμοῦ ἐν τῷ ὑπὸ τὸν τίτλον «**Δικαστικὸς Ὁργανισμὸς**», ἔργῳ μου (ἐν Ἀθήναις 1894 ἐκ σελίδων νβ' + 759). Μακρότατον ἤθελεν εἶσθαι καὶ νὰ ὑπομνήσω ἀπλῶς τοὺς διαφόρους σταθμούς τῶν περὶ βελτιώσεως τῆς ἀπονομῆς τῆς δικαιοσύνης ἀγορεύσεων μου ἢ τῶν γεννημένων κατὰ διαφόρους ἐποχὰς προτάσεων, ἀρκούμενος νὰ εἶπω, ὅτι πολλοὶ μὲν τῶν δικαστικῶν νόμων τοῦ 1887 ἐψηφίσθησαν, ἀπόντος ἐμοῦ ἐκ τῆς Βουλῆς, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐμῶν νομοσχεδίων, κατὰ δὲ τὴν IB' Περίσδον ἐψηφίσθη τῇ ἐμῇ εἰσηγήσει εἰς δύο ἀναγνώσεις τὸ νομοσχεδίον μου περὶ δικηγορικῶν συλλόγων. Ὑπέβαλον δ' ἐκ νέου κατὰ τὴν IB' Περίσδον μετὰ τινὰς βελτιώσεις ἐκτὸς τοῦ περὶ καταργήσεως τῆς προσωπικῆς κρατήσεως τῇ 28 Ἰανουαρ. 1891 (Παράρτ. Ἀριθ. 115) καὶ τοῦ περὶ μισθῶν τῶν δικαστικῶν λειτουργῶν καὶ ὑπηρετῶν τῇ 17 Μαρτίου 1891 (Παράρτ. Ἀριθ. 318) καὶ τ' ἀκόλουθα :

α') *Περὶ καταργήσεως τοῦ θεσμοῦ τῶν παρέδρων εἰς τὰ πολυμελῆ δικαστήρια καὶ τῶν διατάξεων περὶ ἀναπληρώσεως ἰσοβίων δικαστῶν καὶ εἰσαγγελέων διὰ δικηγόρων μετὰ αἰτιολογικῆς ἐκθέσεως τῇ 18ῃ Φεβρ. 1891, ὅτε καὶ ἀνέπτυξα αὐτὴν (σ. 643).*

β') *Περὶ ἀπαγορεύσεως τοῦ δικαιώματος τοῦ δικηγόρου εἰς τοὺς βουλευτὰς ἐνώπιον τῶν ποινικῶν δικαστηρίων τῇ 18 Φεβρ. 1891, ὅτε καὶ ἀνέπτυξα αὐτὴν (σ. 644) Παρκτηρητέον, ὅτι ἐπὶ τῇ προτάσει μου καὶ ἄλλοτε ἐπὶ ὁμοίῳ σχεδὸν νομοσχεδίου μου ἐγένετο συζήτησις ἐν τῇ Βουλῇ (27 Μαρτίου καὶ 29 Ὀκτωβρίου 1886), ἣτις ἀπέριψεν αὐτό.*

γ') *Περὶ τοῦ Ἀρείου Πάγου τῇ 12 Μαρτίου 1891 (σ. 991. Παράρτ. 348 ἀριθ. 286) νομοσχεδίον ἐξ ἄρθρων ὀκτώ, ὅπερ ἀνέπτυξα διὰ μακρῶν τῇ 11 Μαρτ. 1891 (σ. 1140-9).*

Τὰς κατὰ τὴν συζήτησιν τῶν δικαστικῶν νομοσχεδίων, δι' ὧν εἶχον ζητηθῇ ἡ κατάργησις τῶν νόμων τοῦ 1887,

ἀγορεύσεις μου, ἐδημοσίευσα κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1890 ἐν χωριστῷ φυλλαδίῳ (σ. 36—37).

Ἐν ἐποχῇ, καθ' ἣν ἔσχον τὴν τιμὴν νὰ διευθύνω τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Δικαιοσύνης ἕνεκα ἀπουσίας τῆς Βουλῆς, τῶν πολιτικῶν ἀνωμαλιῶν καὶ τῶν παρχμενῶν τῶν ἐκλογῶν (§ 12), οὔτε νομοσχέδιον ἦτο δυνατόν νὰ ὑποβληθῇ κἀν, οὔτε ἐπαρκὲς χρόνος πρὸς ἐκδοσιν κανονιστικῶν διαταγμάτων. Ἐξεδόθησαν οὐχ ἦττον τινά, ἐν αἷς τὸ ἀπὸ 3/6 Μαΐου 1892 Β. Διάταγμα. Περὶ ἐκτελέσεως τῶν ἄρθ. 281 καὶ ἐπ. τοῦ Ὁργανισμοῦ τῶν Δικαστηρίων καὶ ἄλλα ἦσαν εἰς παρσχκευὴν, ἐπεζητήθη δὲ, καὶ ἐφ' ὅσον τὸ βραχὺ διάστημα ἐπέτρεπε ἐπετεύχθη διοικητικῶς, ἐν τισιν ἡ θεραπεία διὰ τῆς ἐλδόμεως ἐγκυκλίων ὑπουργικῶν διαταγῶν (Συλλογὴ ἐγκυκλίων τοῦ ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης Ὑπουργείου ὑπὸ τῶν κ.κ. Α. Κλεώπια καὶ Ι. Νικολαΐδου τόμ. Ε' σ. 341—364).

Ἐπιτροπὴ εἰργάσθη εἰς πᾶσιν τὴν προπαρσχκευστικὴν ἐργασίαν διὰ τὴν ἀνέγερσιν «Μεγάρου τῆς Θέμιδος» ἐν Ἀθήναις (Παλιγγενεσίᾳ 18 καὶ 19 Φεβρουαρίου 1894), περὶ οὗ πολλάκις καὶ ἐν τῇ Βουλῇ ὠμίλησα. Ἡ ὅλη δὲ ἐργασία ἐσκόπει τὴν προπαρσχκευὴν σχεδίου ἀνεγέρσεως δημοσίων δικαστικῶν καταστημάτων καὶ φυλακῶν.

Ἡ δὲ ἐπὶ τῆς ψηφίσεως τοῦ Ἀστικοῦ Κώδικος ἐπιτροπεία, ὑπὲρ ἧς πολλάκις ὡς τῇ 7 Ἰουνίου 1886 (σ. 253) καὶ τῇ 28 Φεβρ. 1891 (σ. 867) ὠμίλησα, ἐξηκολούθησε τακτικώτατα τὰς ἐργασίας αὐτῆς, ἀτυχῶς διακοπέας μετ'αγενεστέρας.

Τὰ πρὸς βελτιώσιν τῆς ἀπονομῆς τῆς δικαιοσύνης μέτρα ἐπεχείρησα νὰ συνοψίσω εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ προϋπολογισμοῦ ἀγόρευσίν μου (τῇ 28 Φεβρ. 1891), ἀρτίως δημοσιευθεῖσαν (σ. 30—35). Τοῦτο προσθέτω ἐνταῦθα, ὅτι ἐν ἐποχῇ τοῦ ὀριστικοῦ κανονισμοῦ τοῦ δημοσίου χρέους δὲν πρέπει νὰ λησμονηθῇ, ὅτι εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Δικαιοσύνης ἀνάγκη αὐξήσεως πιστώσεως χάριν τῆς βαθμιαίας βελτιώσεως τῶν δικαστικῶν μισθῶν καὶ τῆς αὐξήσεως τοῦ εἰσαγγελικοῦ καὶ ἀνακριτικοῦ προσωπικοῦ, ἰδίως χάριν τῆς ἐνημερότητος τῆς ποινικῆς δικαιοσύνης, ἣτις καθυστέρει ἐπικινδύνως. Ἀλλὰ καὶ

αὐτὴ ἢ ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῆς Δικαιοσύνης ὑπηρεσία δεῖται σπουδαίας ἀναδιοργάνωσεως καὶ αὐξήσεως προσωπικοῦ.

§ 21. — Ἐξωτερικὴ πολιτικὴ.

Τὰς ἐπὶ τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς πεποιθήσεις μου πολ-
λάκις διετύπωσα ἐν τῷ τύπῳ καὶ ἐν τῇ Βουλῇ ἀνέπτυξα.
Μέγα μέρος αὐτῶν ἐδημοσίευσα μετὰ τὸν ὑπὸ ξένων στόλων
ἀποκλεισμόν τῶν ἐλληνικῶν παρχαλίων ἐν φυλλαδίῳ ὑπὸ τὸν
τίτλον « Ἀγορεύσεις καὶ ἄρθρα κατὰ τοῦ εἰρηνοπολέμου ».
Ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ φυλλαδίῳ μου, τῷ περιέχοντι τὴν ἀγόρευσίν
μου (τῆς 18 Δεκεμβρίου 1890) ἐπὶ τῆς ἀπαντήσεως εἰς τὸν
Βασιλικὸν λόγον (σ. 25—32) καὶ ἐν τῷ ἀρτιφανεῖ φυλλα-
δίῳ μου « ὁ προϋπολογισμὸς τοῦ Κράτους » (σ. 36) ἱκανὰ
ἐπαναλαμβάνω.

Περὶ δὲ τοῦ Αἰγυπτιακοῦ ζητήματος εἰδικὸν φυλλάδιον
(ἐκ σελ. 48 ἐν Ἀθήναις 1895) ἀρτίως ἐδημοσίευσα περιέχον
ὅλας τὰς ἐπὶ τούτῳ σχετικὰς ἀγορεύσεις μου. — Κατὰ τὸ
ὀλιγοήμερον χρονικὸν διάστημα, καθ' ὃ διηύθυνα τὸ ὑπουρ-
γεῖον τῶν ἐξωτερικῶν προσεπάθησα νὰ συλλέξω καὶ τὰς ἀπαι-
τούμενας ἐπισήμους πληροφορίας ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου,
περὶ τοῦ ὁποίου εἰσήγησιν ἐποίησάμην τῷ διαδόχῳ ὑπουργῷ,
ὅσον οἶόν τε ἀκριβῆ πρὸς καλλιτέραν τοποθέτησιν προσωπι-
κοῦ καὶ μᾶλλον συμφέρουσαν ἐν τῷ μέλλοντι πορείαν τῶν
ἐκκρεμῶν διαπραγματεύσεων.

§ 22. — Σύμβασις μετὰ τῆς Αἰγύπτου.

Ἐπὲρ τῆς συμβάσεως μετὰ τῆς Αἰγύπτου πρὸς εἰσαγω-
γὴν τῶν Ἑλληνικῶν καπνῶν, ἥς ἢ ὑπογραφὴ ἐβράδυνεν,
εἶχον ὑποβάλῃ τῇ 9 Δεκεμβρίου 1891 (σ. 111) ἐπερώτησιν,
ἐζήτησα δὲ καὶ τὴν κατὰθεσιν σχετικῶν πληροφοριῶν τῇ 6
Φεβρ. 1892 (σ. 499), ἐπὶ τέλει ἡγόρευσα ἐπὶ τοῦ θέματος
τούτου τῇ 7 Φεβρ. 1892 (σ. 518), ὅτε ἐκτὸς ἄλλων προσέ-
θηκα καὶ τὰκόλουθα :

« Ἡρώτησα τὸν κ. ἐπὶ τῶν Ἑξωτερικῶν Ὑπουργὸν πρὸ πολλῶν ἡμερῶν, διατί ἀναβάλλεται λύσις οἰκδῆποτε εἰς τὸ ζήτημα τῆς εἰσαγωγῆς τῶν Ἑλληνικῶν καπνῶν εἰς Αἴγυπτον, ὁ δὲ κ. Ὑπουργὸς πρὸ μικροῦ μᾶς ἀπήντησεν, ὅτι ἐξακολουθοῦσιν αἱ διαπραγματεύσεις. Βεβαιωθῆτε, ὅτι ἡ ἀπάντησις τοῦ δὲν εἶναι διόλου ἐνθαρρυντική· διότι καθ' ὅς ἔχω ἐγὼ πληροφορίας, ἡ Αἴγυπτος ἀνενέωσε τὰς συμβάσεις τῆς ἡ μετὰ τῶν πλείστων ἡ μεθ' ὅλων τῶν ἄλλων Κρατῶν, μόνον δὲ ἡ Ἑλλὰς μένει ἔξω τοῦ νυμφῶνος. Πρὸς τίνα σκοπὸν; Πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ὠφελείας κερδοσκοπῶν τινῶν ἐν Αἰγύπτῳ, οἵτινες, ἔχοντες μεγάλην παράκαταθήκην καπνοῦ, ἔχουσι καὶ μέγα συμφέρον νὰ μὴ ἀνανεωθῇ ἡ σύμβασις, διὰ νὰ πωλήσωσι τὰ καπνὰ αὐτῶν. Λόγος λοιπὸν πραγματικὸς πρὸς ἀναβολὴν ἄλλος δὲν ὑπάρχει ἐκτὸς αὐτοῦ. Ὅποιαν σημασίαν δύναται νὰ ἔχῃ τὸ ζήτημα, ἐννοεῖτε πάντες· ἀλλ' ὑπομιμνήσκω καὶ ἐγὼ τὰ ἐξῆς· ὅτι χάρις εἰς τὰς προσπάθειας τῆς τέως Κυβερνήσεως, ἡ ὁποία ἐμολογουμένως εἶνε ἀξιέπαινος λίαν, κατωρθώθη μία σύμβασις μετὰ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως καὶ τῆς Αἰγυπτιακῆς, διὰ τῆς ὁποίας ἐπετράπη ἡ εἰσαγωγὴ καπνῶν εἰς Αἴγυπτον. Ἐζήτησα πληροφορίας στατιστικὰς, ἀλλ' ἄγνωσθ' ἂν θὰ κατατεθῶσι, διότι ὁ κ. Ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν παρέστησεν, ὅτι ὑπάρχει δυσχέρεια . . .

ΔΗΛΙΓΙΑΝΝΗΣ (Πρωθυπουργὸς καὶ Ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν). Δὲν εἶπον ὅτι εἶναι δυσχέρεια, εἶπον, ὅτι ὑποθέτω, ὅτι δὲν εἶνε ἀκριβεῖς. — **Γ. ΦΙΛΑΡΕΤΟΣ**. Ἀλλ' ἀρκεῖ νὰ ἐννοήσωμεν καὶ ἐξ ἑνὸς μόνου ἔτους ἀριθμῶν. Εὐρίσκω εἰς τοὺς ἐπισήμους πίνακας τοῦ 1890, ὅτι ἐξήχθησαν ἐξ Ἑλλάδος 2,084,433 ὀκάδες, ὑποθέτω ὅχι χιλιόγραμμα. — **ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ**. Ὅκάδες βεβίαιως. — **ΕΥΤΑΞΙΑΣ**. Δὲν εἰσῆχθη εἰς τὴν Αἴγυπτον ὅλον αὐτὸ τὸ ποσόν.

Γ. ΦΙΛΑΡΕΤΟΣ. Εἰς Αἴγυπτον ἐξήχθησαν κατὰ τὸ 1890 1,522,850 ὀκάδες, διὰ δὲ τὰ ἄλλα Κράτη 1,117,114. Διὰ νὰ ἐννοήσητε δὲ καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τὸ ἰδιαίτερον ἐμοῦ, ὅχι ὡς Βουλευτοῦ καὶ πολίτου, ἀλλ' ὡς Βουλευτοῦ Βώλου, σὰς ἀναφέρω ὅτι ἐκ τοῦ τελωνείου Βώλου, δηλαδὴ ἐκ Θεσσαλίας, ἐξήχθησαν 1,106,332 ὀκάδες. Ὑπολογίσατε ταύτας εἰς χρυσὸν καὶ εὐρίσκετε ἐν ζήτημα ἱκανῶς σπουδαῖον εἰς τὰς σημερινὰς περιστάσεις. Ἡ σύμβασις, ἡ συνομολογηθεῖσα ὑπὸ τῆς τέως Κυβερνήσεως, ἐγένετο, ὡς γινώσκετε, τὴν 3 Μαρτίου 1884, ἐψηφίσθη δὲ ὑπὸ

τῆς Βουλῆς τὴν 22 Μαρτίου 1884· ἐν τῷ μεταξύ διὰ συνενόησεως τῶν Κρατῶν ἐπῆλθον τροποποιήσεις τινές, ἴσχυε δὲ μέχρι τῆς 3 Μαρτίου 1891· ἔκτοτε ἔπαυσεν εἰσαγόμενος καπνὸς εἰς Αἴγυπτον. Διὰ τὸ νὰ ἐννοηθῶ καλλίτερον ἐφείλω νὰ σᾶς εἴπω, ὅτι εἰς τὴν Αἴγυπτον δὲν ὑπάρχει μονοπώλιον, ὑπάρχει ὁμως δασμὸς ἐπὶ τῆς εἰσαγωγῆς. Ἐὰν δὲ αἱ πληροφορίες μου εἴνε ἀκριβεῖς, ὁ δασμὸς εἶνε 20 γρόσια τὸ χιλιόγραμμα . . .

ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ. Καὶ ἀπαγόρευσις τῆς καλλιεργείας.

Γ. ΦΙΛΑΡΕΤΟΣ. Θὰ ἔλθω εἰς αὐτό. . . Ἡ Αἴγυπτος ἀπηγόρευσε τὴν καλλιέργειαν τοῦ καπνοῦ διὰ τὸ νὰ ἔχῃ τὸν δασμὸν· ἐνῷ δὲ πρὸ τῆς ἀπαγορεύσεως εἰσήγοντο εἰς Αἴγυπτον 1.300.000 ἕως 1.500.000 χιλιόγραμμα καπνοῦ, μετὰ τὴν ἀπαγόρευσιν τῆς καλλιεργείας εἰσάγεται σχεδὸν τὸ διπλάσιον. "Ὅταν λάβωμεν ὑπ' ὄψει, ὅτι ἡ Θερσαλία, κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς πολλῶν, παράγει τρία ἑκατομμύρια ὀκάδας καπνοῦ περίπου, ὅτι ἡ λοιπὴ Ἑλλάς παράγει $2\frac{1}{2}$ ἑκατομμύρια περίπου, ὅτι ἂν κατορθωθῇ κατάλληλος τρόπος ἐξαγωγῆς, ἡ Θερσαλία δύναται νὰ φθάσῃ καὶ μέχρι 10 ἑκατομμυρίων, καθ' ἃς μοι ἔδωκαν πληροφορίας, εἶναι ἐν ζήτημα, τὸ ὅποσον ἔπρεπε νὰ πασχολήσῃ τὴν Κυβέρνησιν σπουδαιότερον, παρ' ὅσον δὲν τὴν ἀπασχολήσῃ. Πῶς συμβαίνει τώρα, ἐνῷ ἡ Αἴγυπτος ἀνενέωσε τὰς συμβάσεις τῆς με' ὅλα τὰ Κράτη, νὰ μὴ ἀνανεοῦται σύμβασις μετὰ τῆς Ἑλλάδος, ἀφοῦ καθ' ἃ ἐγὼ τοῦλάχιστον ἐπληροφορήθην ἡ Αἴγυπτος δὲν φέρει ἀντιρρήσεις; Εἶνε ἀληθές, ὅτι διὰ τῆς συμβάσεως τῆς ψηφισθείσης ὑπῆρξαν διατάξεις τινές, αἱ ὁποῖαι ὑποθέτω, ὅτι ἤθελον ἐκθέσῃ τὴν Ἑλληνικὴν σημαίαν εἰς κινδύνους, ἀλλὰ καθ' ἃς ἔλαβον πληροφορίας δὲν ἐγένετο κατάχρησις· ἐν καὶ μόνον παράδειγμα μοὶ ἀνέφερον, ὅτι εἶχε γίνεαι, καὶ ὅτι ἔσπευσεν ὁ διευθυντὴς τοῦ μονοπωλίου νὰ διορθώσῃ τὸ σφάλμα του καὶ ζητήσῃ συγγνώμην. Ὑποθέτω λοιπόν, ὅτι τὸ κώλυμα δὲν εἶνε τοῦτο.

Τὸ ζήτημα, ἐπαναλαμβάνω, ἰδίως εἰς τὴν ἐποχὴν εἰς τὴν ὁποίαν εὕρισκόμεθα, ἔχει μεγάλην σημασίαν, διότι ἐνῷ ζητοῦμεν καὶ κρούομεν πανταχοῦ τὰς θύρας διὰ χρυσόν, πράττομεν, ὅτι εἶνε δυνατόν, διὰ τὸ νὰ μὴ εἰσάγῃται χρυσός, ἐν τῷ μεταξύ δὲ κερδοσκοποὶ πωλοῦσι τὰς παρακαταθήκας των. Ἀλλὰ τί συμβαίνει; Ἐν Ἑλλάδι δύο ἐτῶν εὐφορία μένουσιν εἰς τὰς ἀποθήκας. Ἐὰν τοῦλάχιστον ἐπρόκειτο νὰ λάβωσι τὴν ἀπόφασιν των οἱ καπνοπαραγωγοί, ὅτι δὲν θέλει κατορθωθῇ ἡ ἀνανέωσις τῆς συμβάσεως,

ἠδύναντο νὰ φροντίσωσι περὶ ἄλλου τρόπου καλλιιεργείας· ἀλλὰ μὲ τὴν ἐλπίδα τοῦ σήμερον καὶ τοῦ αὔριον καταστρέφονται, μὴ πωλοῦντες τὸν ὑπάρχοντα καὶ παρκατατεθειμένον καπνόν, μὴ γνωρίζοντες δέ, τί νὰ πράξωσι διὰ τοὺς ἀγρούς των. Ἐπομένως, ἐὰν αἱ πληροφορίες μου εἶνε ἀκριβεῖς, λυποῦμαι, διότι εὐρίσκομαι εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ μὴ ἐπαινέσω τὴν Κυβέρνησιν διὰ τὴν βραδύτητα ταύτην, τὴν ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν ἐπιζήμιον, ἰδίως εἰς τὴν παροῦσαν περίστασιν. Ἐνεκα τοῦ ζητήματος εὐρέθην εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ λάθω τὸν λόγον καὶ πρὸ τῆς ἡμερησίας διατάξεως, διότι πρὸ μικροῦ ἐδόθησαν αἱ πληροφορίες».

Ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν εἰς ταῦτα ἀπήντησε δούς πληροφορίας, ἐφ' ὧν δευτερολογήσας ὑπέβηλον παρκτηρήσεις τινὰς σ. (519).

§ 23.— Φορολογικὴ μεταρρύθμισις.

Εἰς τὰς ἀρτίως δημοσιευθείσας ἐπὶ τοῦ προϋπολογισμοῦ ἀγορεύσεις μου (ἐκ σελίδων 48. Ἐν Ἀθήναις 1895) ὑπὸ τὸν τίτλον «Ὁ Προϋπολογισμὸς τῶν ἐσόδων καὶ τῶν ἐξόδων τοῦ Κράτους» πολλάκις ἀνέπτυξα τὴν ἀνάγκην τῆς φορολογικῆς μεταρρυθμίσεως, κατὰδείξας καὶ τὸν κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην ἐφικτὸν τρόπον.

Ὑπὲρ τῆς φορολογικῆς ἀφομοιώσεως τῆς Ἑπτανήσου διὰ συστήματος μικτοῦ, τιθεμένου ἐν ἰσχύϊ καθ' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα, εἰργάσθην καὶ ὠμίλησα ἀείποτε, ἐπίσης τῇ 16 Φεβρ. 1892 (σ. 623), διότι ταύτην θεωρῶ ἐπείγουσαν ὑπὸ πολλὰς ἀπόψεις, ἰδίως τὴν *συνταγματικὴν*.

Ὑπὲρ τοῦ *μονοπωλίου* τοῦ *καπνοῦ* ἠγόρευσα τῇ 6 Φεβρουαρ. 1892 (σ. 503) «ὑπὸ τοὺς δύο ῥητοὺς ὅρους τῆς μὴ πίεσεως τῆς παραγωγῆς πρωτίστως καὶ δεύτερον τοῦ ἐμπορίου, ἐφ' ὅσον τοῦτο δύναται νὰ συμβιβασθῇ»· ἀπέδειξα δέ, ὅτι κατὰ τὰς δοθείσας μοι πληροφορίας τοῦτο εἶνε ἐφικτόν.

Περὶ τῶν εἰς τοὺς *φόρους* τῶν *ἐπιτηδευμάτων* γενομένων πίεσεων καὶ ἀδικιῶν τῇ 16 Φεβρ. 1891 (σ. 623), ὅτε εἶπον τινὰ καὶ περὶ τοῦ φόρου τῶν *ἀροτριῶντων* *κτηνῶν*.

Ἐπὶ τοῦ ἁλατος ἐπεβλήθη ἕνεκα τῆς ἐπιστρατεύσεως φόρος πέντε λεπτῶν κατ' ὀκτὼν ὁ τότε πρωθυπουργὸς κ. Δηλιγιάννης ἐδικαιολόγησε τὴν αὕξησιν « ἕνεκα τῶν ἐκτάκτων περιστάσεων ». Ἐζήτησα τῇ 7 Νοεμβρίου 1885 (σ. 235) νὰ ὁρισθῇ, ὅτι μετὰ τὴν λήξιν τῆς ἐπιστρατεύσεως θὰ ἐπανήρχετο τὸ πρῶτον καθεστῶς, ἀλλ' ἡ πρότασίς μου δὲν ἐγένετο δεκτὴ.

Ὑπὲρ τῆς στρευματικῆς φορολογίας εἰργασθὴν ἐν τῇ κατὰ Μαῖον 1885 καταρτισθείσῃ ἐπιτροπῇ καὶ ὠμίλησα ὁσάκις ἐδόθη εὐκαιρία· ἀλλ' ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ συστήματος τούτου παρουσιάζει οὐκ ὀλίγας δυσχερεῖας καὶ ἀπαιτεῖ προπαρασκευὴν μακράν, εἰς ὁμαλὰς περιστάσεις ἐκτελεστέαν.

Κατὰ τοῦ τελωνιακοῦ δαδμολογίου πολλάκις ὕψωσα φωνήν, φρονῶν, ὅτι ἀνάγκη ἐπείγουσα ὑπάρχει πρὸς μείωσιν τῶν δασμῶν τινῶν ἐκ τῶν εἰδῶν τῆς πρώτης ἀνάγκης.

§ 24.—Τέλῃ Χαρτοσήμου. Δικαστικὰ καὶ Ἐκπαιδευτικὰ.

Ἐὰν ὑπάρχῃ φόρος, πρὸς ὃν ἀσυνειδήτως καὶ μεγάλῃ ζημίᾳ τῆς δημοσίας τάξεως, πᾶσαι σχεδὸν αἱ Κυβερνήσεις προσέτρεξαν πρὸς αὕξησιν τῶν δημοσίων πόρων, εἶναι βεβαίως ὁ τοῦ χαρτοσήμου. Μόνον ὁ νόμος τῆς 18 Δεκεμβρίου 1865 ἀποτελεῖ τὴν ἐξαίρεσιν ἐπὶ μικρὸν ἀτυχῶς ἰσχύσας, διότι δι' αὐτοῦ τὰ δικαστικὰ τέλῃ εἶχον μειωθῇ εἰς τὸ ἥμισυ. Ἀλλ' ἐπὶ τῶν εὐκλεῶν ἡμερῶν τοῦ κ. Τρικούπη — ὅστις, ἐνῶ ἔπραττεν ὅ,τι ἡδύνατο πρὸς καταστροφὴν καὶ τοῦ τελευταίου ἔχοντος τῆς δικαιοσύνης, ἐπομένως ἠρνεῖτο καὶ τὴν παραμικράν ἔτι βελτίωσιν τῶν δικαστικῶν μισθῶν, οὐχ ἥττον ἠύξανε τεραστίως τὸν ἐπὶ τῶν δικῶν φόρον, ὥσεί ἡ ἀπόκτησις δίκης ἦτο παραγωγικὴ ἐργασία, — τὸ κακὸν ἐφθασεν εἰς τὸ μὴ περαιτέρω. Τό γε νῦν μόνον οἱ εὐποροὶ καὶ οἱ ἄρπαγες δύνανται γάνθξωσιν εἰς τὴν πληρωμὴν τῶν δικαστικῶν τελῶν.

Πολλάκις ἐν τε τῇ Βουλῇ καὶ ἐκτὸς αὐτῆς εἰργάσθην ἐπὶ τοῦ θεσμοῦ τοῦ χαρτοσήμου εἰδικῶς. Ἀπασαν δὲ τὴν σχετικὴν ἐργασίαν μου συνεκέντρωσα ἐν τῷ ἔργῳ μου ὑπὸ τὸν τίτλον «**Κώδιξ Χαρτοσήμου**» (ἐν Ἀθήναις 1889 ἐκ σελ. κ' + 416) καὶ ἐν τῷ «**Συμπληρώματι Κώδικος Χαρτοσήμου**» (ἐν Ἀθήναις 1893 ἐκ σελ. 118).

Αἱ συναλλαγαὶ πιέζονται ἐκ τῶν μεγάλων περιορισμῶν τοῦ τελευταίου νόμου ἰδίως τῆς δημοευτικῆς διατάξεως τοῦ ἄρθ. 47 περὶ στερήσεως τῆς ἀποδεικτικῆς ἰσχύος τῶν μὴ σεσημασμένων ἰδιωτικῶν ἐγγράφων καὶ ἐπιστολῶν! Ἡ διάταξις αὕτη ἀνάγκη νὰ καταργηθῇ καὶ τὰ περὶ χαρτοσημάνσεως τῶν ἐμπορικῶν βιβλίων νὰ μεταρρυθμισθῶσιν, ἰδίως ὅμως τὰ δικαστικὰ τέλη ἀνάγκη νὰ μειωθῶσιν ἐπαισθητῶς. Ταῦτα δὲ πάντα πρὸς ὄφελος οὐ μόνον τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς ἀπονομῆς τοῦ δικαίου, ἀλλὰ καὶ ἐπ' ὠφελείᾳ ἐμμέσῳ, ἰδίως τοῦ δημοσίου ταμείου, ὅπερ πολυειδῶς ζημιούται διὰ τῶν εἰς τὰς συναλλαγὰς ἐμποδίων καὶ διότι ἐκλείσθη ταῖς ἀδικουμένοις ἡ θύρα τοῦ ναοῦ τῆς Θέμιδος διὰ τῶν ἐπαχθῶν τελῶν. Ταῦτα πρέπει νὰ λειφθῶσιν ὑπὸ σπουδαιοτάτην ἐποψιν ἐν ἐποχῇ, καθ' ἣν γίνεται σκέψις χάριν τῆς ὑπηρεσίας τοῦ δημοσίου χρέους ἀποκραυσταλλωθῇ ἡ καταθλιπτικὴ φορολογία τοῦ χαρτοσήμου.

Τὰ Ἐκπαιδευτικὰ τέλη εἰσῆγαγεν ἀπατηλῶς ἀντὶ διδάκτρων ὁ ν. τῆς 24 Ἰουλ. 1892 ἐπὶ σκοπῷ ἀποτυφλώσεως τοῦ Λαοῦ ἐν ἐποχῇ, καθ' ἣν δὲν εὐρισκόμην ἐν τῇ Βουλῇ. Εἴμαι ἀνεπιφυλάκτως ὑπὲρ τῆς καταργήσεως τοῦ νόμου ἐκείνου, δι' οὗς λόγους ἀναπτύσω καὶ ἀλλαχού (Συμπλήρωμα Κώδ. Χαρτ. σ. 6). Ὑπὲρ τῆς ἐκπαίδευσως δὲ αἰετοποτε θερμὴν ὕψωσα φωνὴν ἐν τῇ Βουλῇ καὶ πάσῃ δυνάμει εἰργάσθην ἐκτὸς αὐτῆς.

§ 25.—Φορολογία ἐλαίου.

Πατητήρια.—30' Οκτωβρίου 1882 (σ. 18—23) ὤμνησα περὶ τῆς ἀδείας ἐξωγωγῆς τοῦ ἐλαίου ἐν Πηλῳ εἰς

πατητήρια. — 22 Δεκεμβρίου 1882 (σ. 600—1) ὠμίλησεν περὶ τῶν ἐνοικιαστῶν ἐλαίου ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Βώλου, περὶ ἐλευθερίας πατητηρίων κλπ. — Αἱ δίκαιαι τῶν ἐλαιοκτημόνων παρσχτάσεις μου εἶναι γνωστόν, ὅτι ἔκτοτε εἰσηκούσθησαν.

Ἐλαιοδεκάτη. — 22 Δεκεμβρίου 1882 (σ. 600—1). Παραρτ. ρλ' ἀρ. 168) ὑπέβαλον τροπολογίαν εἰς τὸ ὑπουργ. νμσχδ. πρὸς μείωσιν τῆς ἐλαιοδεκάτης εἰς 7 ταῖς $\frac{0}{10}$. — 3^α Μαρτίου 1883 (σ. 1077) ὑπέμνησεν τὴν τροπολογίαν περὶ ἐλαιοδεκάτης. — 11 Μαρτίου 1883 (σ. 1202) ἡγόρευσα πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς περὶ μειώσεως τῆς ἐλαιοδεκάτης προτάσεώς μου. — 14 Μαρτίου 1883 (σ. 1229) ὑπέβαλον πρότασιν περὶ ὀνομαστικῆς ψηφοφορίας ἐπὶ τῆς προτάσεως περὶ μειώσεως τῆς ἐλαιοδεκάτης, ἣν ἡ Βουλὴ ἀπέρριψε δι' ἀνυστάσεως, ἔνεκεν τῆς σιδηρᾶς κομματικῆς πειθαρχίας τῶν τότε Ὑπουργῶν (σ. 1230). — 7 Δεκεμ. 1883 (σ. 250 61) ὑπέβαλον καὶ ἀνέπτυξα ἐπερώτησιν περὶ τῆς παρὰ νόμον διαταγῆς τῆς εἰσπράξεως τοῦ δημοτικοῦ ἐπὶ τοῦ ἐλαίου φόρου κατὰ τὸ παλαιὸν νομισματικὸν σύστημα. — 8 Φεβρουαρίου 1884 (σ. 574) ὑπέβαλον τὴν καὶ ὑπὸ ἄλλων ὑπογεγραμμένην πρότασιν περὶ μειώσεως τῆς ἐλαιοδεκάτης. — 6 Μαρτίου 1884 (σ. 801-2. 805-6) ἡγόρευσα δις πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς περὶ μειώσεως τῆς ἐλαιοδεκάτης προτάσεώς μου. — 1 Δεκεμβ. 1884 (σ. 165-6) ὑπέβαλον πρότασιν περὶ μειώσεως τῆς ἐλαιοδεκάτης εἰς 7 ταῖς $\frac{0}{10}$.

Μείωσις εἰς 7 $\frac{0}{10}$. — Μάιος 1885. Ἐν ἐπιτροπῇ, ἐργασθείη ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῶν Οἰκονομικῶν, εἰς ἣν εἶχον μέρος καὶ ἡτις εἰργάσθη ἐπὶ τῶν φορολογικῶν νομοσχεδίων ὑπὸ τὴν πρεσβρείαν τοῦ πρωθυπουργοῦ, ὑπέμνησεν τοὺς ἀγῶνας τῆς ἀντιπολιτεύσεως ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου, ἐμειώθη δὲ τότε ὁ δημόσιος φόρος εἰς 7 $\frac{0}{10}$.

Νομοσχέδιον περὶ φόρου ἐξαγωγῆς. — 14 Φεβρουαρίου 1891. Ὑπεβλή (σ. 561) τροπολογίας ἐπὶ τοῦ νομοσχεδίου περὶ φορολογίας τῶν προϊόντων τῆς γῆς καὶ τῶν ζώων πρὸς ἀντικατάστασιν τοῦ φορολογικοῦ συστήματος ἐπὶ τοῦ ἐλαίου διὰ τοῦ ἀκρολύτου νομοσχεδίου.

«**Άρθ. 3.** — Ὁ φόρος ἐπὶ τοῦ ἐλαίου ὁρίζεται εἰς ἑπτὰ
 »καὶ ἡμῖς ἐκατοστὰ τῆς δραχμῆς ($7 \frac{1}{2}$ λεπτά) κατ' ὀκάν.
 »Ἡ βεβαιώσις τοῦ ἐπὶ τοῦ ἐλαίου φόρου γίνεται ὡς ἡ ἐπὶ τῶν
 »βρωσίμων ἐλαιῶν κατὰ τὴν ἐξαγωγὴν ἢ τὴν μεταφορὰν
 »αὐτοῦ διὰ ξηρᾶς ἢ διὰ θαλάσσης, ἀπαλλασσομένου παντός
 »δημοσίου φόρου τοῦ πρὸς βρώσιν ἐλαίου, ὅταν τοῦτο δὲν
 »μεταφέρεται διὰ ξηρᾶς ἢ διὰ θαλάσσης, ἐπεκτεινομένων δὲ
 »τῶν περὶ τοῦ τρόπου τῆς φορολογίας τῶν ἐλαιῶν διατάξεων
 »τοῦ ἄρθρ. 2 § 6' τοῦ ΑΔ' ψηφίσματος τῆς Β' Συνελεύσεως
 »καὶ τοῦ ἄρθρου 19 § 2 τοῦ νόμου Υ' 7Θ' τοῦ 1874 καὶ ὡς
 »πρὸς τὸν τρόπον τῆς φορολογίας τοῦ ἐλαίου».

Τὴν πρότασιν ταύτην ἡτιολόγησα διὰ μακρᾶς ἐκθέσεως
 (Παράρτ. Ἐφημ. Συζ. Βουλῆς σ. 243 ἀριθ. 175) ὑποστη-
 ρίζας, ὅτι ὁ τότε ἐπιβαλλόμενος φόρος ἀνῆρχετο ἐπὶ μὲν τοῦ
 ἀκαθαρίστου εἰς 12 τοῖς $\frac{0}{10}$ ἐν ὄλῳ, ἐπὶ δὲ τοῦ καθαροῦ
 εἰσοδήματος εἰς 40 τοῖς $\frac{0}{10}$ περίπου. Ἡ ἐκθεσίς μου αὕτη
 κατέληγεν οὕτω :

«Τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ δικαίου τούτου πόθου ἐπιθυμῶν νὰ
 θεράπευσω λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ ὑποβάλω τὴν πρὸς τοῦτο
 δέουσαν τροπολογίαν ἐπὶ τοῦ νομοσχεδίου περὶ φορολογίας
 τῶν προϊόντων τῆς γῆς καὶ τῶν ζώων, καθ' ἣν καὶ ἡ φορο-
 λογία τοῦ ἐλαίου ἀφομοιοῦται ὡς πρὸς τὸν τρόπον τῆς βε-
 βαιώσεως τοῦ φόρου. Λαμβανομένου δὲ ὑπ' ὄψει, ὅτι τὸ
 ἔλαιον πωλεῖται συνήθως εἰς τὴν τιμὴν τῶν λεπτῶν 80—90
 ἢ ἔστω καὶ μίαν δραχμὴν περίπου κατ' ὀκάν, δὲν ἦτο μικρὸν
 τὸ ποσὸν τῶν 7 λεπτῶν κατ' ὀκάν κατὰ τὰ ἄνω ἐκτεθέντα·
 ἀλλ' ἀνεβίβασα εἰς $7 \frac{1}{2}$ λεπτά κατ' ὀκάν τὸν δημόσιον
 φόρον, ἵνα τὸ περιπλέον ἀντισταθμίσῃ τὸ ἐν τῷ τόπῳ τῆς
 παραγωγῆς καταβιβρωσκόμενον ἔλαιον. Ἐννοεῖται, ὅτι, δε-
 κτῆς γενομένης τῆς προτάσεως ταύτης, τὸ ἐξυγόμενον ἔλαιον
 διὰ ξηρᾶς ἢ διὰ θαλάσσης θέλει ὑποβάλεσθαι καὶ εἰς δη-
 μοτικὸν φόρον δύο λεπτῶν κατ' ὀκάν, καὶ εἰς ὀδικὸν ἡμῖς
 κατ' ὀκάν».

Πρὸς ὑποστήριξιν τῆς προτάσεώς μου ἔλεξα πρὸς τὴν Βου-
 λην ταῦτα :

« Ἄλλ' ἔχω ἐν σπουδαιότατον ζήτημα, τὴν πρότασίν μου περὶ φορολογίας τοῦ ἐλαίου, καὶ περὶ αὐτῆς ἐφρόντισα διὰ μακρᾶς αἰτιολογίας νὰ εἰσαγάγω τὴν γνώμην μου, τὴν ὁποίαν ἔχομεν ἀνὰ χεῖρας, τυπωθεῖσαν. καὶ δὲν θὰ καταχρασθῶ τὴν ὑπεμονὴν τῆς Βουλῆς διὰ νάναπτύξω ὅλα αὐτά, τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται εἰς πολλὰς συζητήσεις ἐν τῇ Βουλῇ καὶ διὰ πολλῶν ἐπιχειρημάτων ὑποστηρίζουσι τὴν πρότασίν μου. Ἐγὼ κατ' οὐσίαν ὡς πρὸς τὸ ἔσοδον τοῦ ἐλαίου θέλω τὴν μεταβολὴν τοῦ φορολογικοῦ συστήματος, διότι ὡς πρὸς τὸ ποσὸν τοῦ φορολογικοῦ ὄρου δὲν πιστεύω νὰ διαφωνήσω μὲ τὴν Κυβέρνησιν, ὡς ἐγὼ τοῦλάχιστον ἐξηγῶ τὴν πρότασίν μου, καὶ ὡς θέλω ἐξηγήσῃ, καθόσον ἡ Κυβέρνησις καὶ τέως Ἀντιπολίτευσις προεμάχησεν ὑπὲρ τῆς ιδέας αὐτῆς, τοῦ νὰ μὴ φορολογῇται τὸ ἔλαιον πλέον τῶν 7 $\frac{0}{100}$. Εἶνε ἀληθές, ὅτι ὁ τέως Πρωθυπουργός, ἀφ' ὅτου τὸν ἐγνώρισά ἐν τῇ Βουλῇ, διηνεκῶς ἐπολέμησεν ἐναντίον τῆς ἐλαττώσεως ταύτης, ἀπηνῶς δὲ κατεδίωξε τοὺς ἐλαιοκτῆμονας, ἐπιμένων εἰς τὸ 10 τοῖς $\frac{0}{100}$. τὸν διαβεβαίω δέ, ὅτι—καὶ τοῦτο εἶνε ἴσως πρὸς τιμὴν του—ἀπὸ τὸ Πήλιον πολλὰς μελαίνας ψήφους ἔλαβεν ἕνεκα τῆς καταδιωκομένης πρὸς αὐτοῦ ἐλαίας. Ἐπεθύμουν νάναπτύξῃ ἀπὸ τοῦ βήματος τούτου—διότι σημειώσκατε οὐδέποτε ἀνέπτυξε—ποῦ στηρίζει τοὺς ὑπολογισμούς του καὶ ἐπιμένει τόσον σκληρῶς εἰς τὴν ιδέαν, ὅτι οἱ ἐλαιοκτῆμονες πρέπει νὰ πληρώνωσι 10 ἐπὶ τοῖς $\frac{0}{100}$ καὶ κυρίως ὄχι μόνον 10 ἐπὶ τοῖς $\frac{0}{100}$, ἀλλὰ 10 ἐπὶ τοῖς $\frac{0}{100}$ δημοτικόν, 2 τοῖς $\frac{0}{100}$ ὁδικόν, ἐν ὧν 12 $\frac{1}{2}$ τοῖς $\frac{0}{100}$. Πρέπει νὰ μάθητε, ὅτι ἐν τῷ Πηλίῳ σήμερον πληρώνουσι περισσότερα παρὰ ἐπὶ τουρκοκρατίας, διότι ἐπὶ πλέον τοῦ 10 τοῖς $\frac{0}{100}$ ἔχουσι σήμερον τὸν δημοτικὸν καὶ τὸν ὁδικὸν φόρον, ἐνῷ ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἐκ τοῦ 10 τοῖς $\frac{0}{100}$ ἀφηρεῖτο ἡ δαπάνη τῆς παραγωγῆς. Πόσον ἀναιδέα ἐπὶ τοῦ καθαρῷ; 40 τοῖς ἑκατόν! Τί ἀπολαμβάνει ὁ ἰδιοκτήτης; 3 ἕως 5 $\frac{0}{100}$. Ἄλλ' αὐτὸ κύριοι ὑπερβαίνει καὶ τὸν κοινωτισμὸν! Ἡ ἐλαία, ἡ ὁποία καταδιώκεται ἀπὸ τὸ πετρέλαιον, ἀπὸ τὸ φωταέριον, ἀπὸ τὸ ἡλεκτρικὸν φῶς,

ἀπὸ τὴν αὔξησιν τῶν ἡμερομισθίων, ἀπὸ τὰ διάφορα ἔλαια, ἀπὸ τὰς χημικὰς οὐσίας, αὐτὴ μένει εἰς τὰ 10 % καὶ ὁ κ. πρῶν Πρωθυπουργὸς θαυμάζεται διὰ τὰς οἰκονομικὰς τοῦ γνώσεις! ἀλλ' ἐὰν κρίνω ἐξ αὐτῆς, θέλω διστάσῃ περὶ τῆς ἀξίης τῶν οἰκονομικῶν τοῦ γνώσεων. Τὰ πάντα ἀνεβίβαζεν εἰς ζήτημα ἐμπιστοσύνης, ὥστε δὲν ἠδυνάμεθα νὰ ἐλπίζωμεν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ τὴν ἐλαχίστην ἐλάφρυνσιν. . . . ΤΡΙΚΟΥΠΗΣ. Θὰ τὴν ἐπιτύχητε τώρα! — ΠΕΤΣΑΛΗΣ. Εἰς τὴν ἑλληνὴν σύνεδρον βεβαίως, διότι δὲν ὑπάρχει πλέον καιρὸς. — Γ. ΦΙΛΑΡΕΤΟΣ. Τὸ ἐπετύχαμεν, διότι ὁ κ. Δηλιγιάννης ἐφάνη τὸ 1885 συνεπῆς. Ἐνθυμεῖσθε τὴν συνεδρίαν 6ης Μαρτίου 1884, εἰς τὴν ὁποίαν πολλὰ ἐλέχθησαν περὶ τοῦ θέματος τούτου. Ὁ κ. Πρωθυπουργὸς καὶ τότε ἀρχηγὸς τῆς Ἀντιπολιτεύσεως, κατόπιν τοῦ τριετοῦς ἀγῶνος, τὸν ὁποῖον διεξηγάγομεν ὑμεῖς οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν ἐλαιοφόρων ἐπαρχιῶν, κατεδίκασε καὶ τὸν τρόπον τῆς φορολογίας καὶ τὸ ὑπερβολικὸν τοῦ φόρου καὶ ὑπεστήριξε τὴν τροπολογίαν ἐκείνην, ἥτις ἀπερρίφθη διὰ ψήφων 105 κατὰ 53. Ἐξεδηλώθη ὅμως ἡ ἐπιθυμία καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς πτέρυγος (δεικνύει τὴν δεξιάν) περὶ τῆς προτάσεως ταύτης καὶ ἤθελε γείνη δεκτὴ, ἂν μὴ διετέλει ἡ ὑπουργικὴ φάλαγξ ὑπὸ τὴν σιδηρὰν πειθαρχίαν, διότι ἡ τροπολογία, ἐστηρίζετο εἰς τὸν ὀρθὸν λόγον καὶ εἰς τὸ δίκαιον. Ὁ τότε ἀρχηγὸς τῆς Ἀντιπολιτεύσεως ἐγένετο Πρωθυπουργός, τῇ βοήθειᾳ τοῦ λαοῦ καὶ τῶν ἐλαιοφόρων ἐπαρχιῶν δὲν ἐννοῶ, κύριοι συνάδελφοι, αὐτὸν τὸν τρόπον τοῦ νὰ θεωρῇται κατῳρθωμα τὸ νὰ εἶνε τις ἄκαμptos εἰς τὰς ιδέας τοῦ καὶ μάλιστα εἰς τὰς ἀδίκους ιδέας περὶ φορολογίας· διὰ τοῦτο πολὺ ὀρθῶς ἀπεφάνθη ὁ λαὸς κατὰ τῆς τέως Κυβερνήσεως καὶ δι' αὐτὸν τὸν λόγον καὶ διὰ πολλοὺς ἄλλους. Ἡ Κυβέρνησις λοιπὸν τοῦ 1885, συνεπῆς πρὸς τὸ πρόγραμμά της, κατεβίβασε τότε τὸν φόρον εἰς 7 %, τῆς Βουλῆς ψηφισάσης τὴν πρότασιν, ἀλλὰ δὲν ἀντικατέστησε τὸ φορολογικὸν σύστημα, τοῦ ὁποίου τὸ ἐπαχθὲς γνωρίζετε ὅσοι ἀμέσως ἢ ἐμμέσως ἔχετε ιδεάν τινὰ περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐξαγωγῆς καὶ τῆς φορολογίας τοῦ ἐλαίου καὶ τοῦτο

διότι δὲν εἶχε καιρὸν νὰ παρασκευάσῃ νομισχέδιον. Ἄλλ' ἐπὶ πᾶσι, χάρις εἰς τὸν ἀποκλεισμόν τῶν ξένων πλοίων, ὁ πρῶτον πρωθυπουργὸς καὶ μετὰ τῶν πρώτων προτάσεων εἶχεν εἰπῆ, ὅτι, ἂν ἐπὶ πᾶσι ἤθελεν αὐξήσει τὸν φόρον τοῦ ἐλαίου! Ἐγὼ δὲν ἤμην ἀντιπρόσωπος τότε, ἄλλως ἤθελον διαμαρτυρηθῆ. Ἦθελε πρόχειρα χρήματα καὶ τὰ ἐζήτησεν ἀπὸ τοῦ ἀτυχεῖς ἐλαιοκτῆμονας. Προτάθη τὸ 10 % καὶ ἔπειτα ἐν 20 % παρεπᾶνω, ὀφείλομεν δὲ χάριτας εἰς τοὺς τότε ἀντιπροσώπους τῶν ἐλαιοφόρων ἐπαρχιῶν, οἱ ὅποιοι κατάρθωσαν νὰ μετριάσωσι τὴν ὀργὴν τοῦ πρωθυπουργοῦ καὶ περιωρίσθῃ ἡ αὐξήσις εἰς 20 %. Λοιπὸν ἐκτὸς τῶν 7 % μετὰ τὴν ἐπάνοδον εἰς τὴν ἐξουσίαν προσέθηκε καὶ 20 % ἐπὶ τοῦ φόρου. Ἐγὼ ὑπεβάλλει ἐπερώτησιν εἰς τὸν κ. Ὑπουργόν διὰ τὰς ὁδοὺς διὰ τὰς ὁποίας ἐπλήρωνε τὸ ἔλαιον ἐπὶ τόσα ἔτη, — ἀλλὰ δὲν κατέθηκεν ἔτι ὁ Ὑπουργὸς τὰς πληροφορίας — διότι θέλω νὰ μάθω πόσας ὁδοὺς κατεσκευάσαν. Μόνον κατὰ τὰς παρχμονὰς ἐκλογῶν οἱ κάτοικοι τοῦ Πηλίου παρὰ τὴν τοῦ ἐργαστηρίου, μεταβαίνοντες ἀπὸ τόπου εἰς τόπον, ἄλλοτε διὰ κατασκευὴν ὁδῶν, ἄλλοτε διὰ κατασκευὴν σιδηροδρόμων, πάντοτε δὲ πρὸς τὸ θεαθῆναι.

Πληρώνει λοιπὸν βεβαίως τὸν φόρον 35 % καὶ πλέον ἐπὶ τοῦ καθαροῦ εἰσοδήματος, ἐπὶ δὲ τοῦ ἀκαθάρτου 10 % ὁ ἰδιοκτῆτης διὰ τοῦτο ἡ ἐπιτροπὴ τοῦ Προϋπολογισμοῦ προτείνει τὴν κατάργησιν τῶν 20 % τοῦλάχιστον ὡς πρὸς τὸ ἔλαιον. Ἐγὼ εἶμαι ὑπὲρ τῆς καταργήσεως καὶ ἄλλων φόρων, χωρὶς νὰ κλονισθῇ τὸ ἰσοζύγιον τοῦ Προϋπολογισμοῦ, ἀλλὰ πρὸ πάντων εἶμαι ὑπὲρ τῆς καταργήσεως τῶν 20 % καὶ ὑποστηρίζω εὐτὼ τὴν πρότασιν τῆς ἐπιτροπῆς τοῦ Προϋπολογισμοῦ. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ δὲ ταύτῃ, λέγω, ὅτι εἶνε δυνατόν νὰ μεταβληθῇ καὶ τὸ φορολογικὸν σύστημα. Εἶνε δεικνύοντα τὸ πρᾶγμα καὶ ἂν περὶ ἄλλων φόρων ὑπάρχει δυσχέρεια, εἰς τοῦτον δὲν ὑπάρχει. Καθὼς γνωρίζετε, αἱ βρώσιμοι ἐλαῖαι πληρώνουσι δύο λεπτὰ τὴν ὁκάν, ἀλλ' ὁ φόρος οὗτος πληρώνεται ἐπὶ τῆς μεταφορᾶς διὰ ξηρᾶς ἢ θαλάσσης. Λοιπὸν ἐδῶ ἔχομεν καὶ τὸ ἀνόμιον τοῦ φόρου με-

ταξὺ ἐλαίων καὶ ἐλαίου. Ὁ φόρος τῶν ἐλαίων ἐπὶ τῆς μετα-
 φορᾶς λειτουργεῖ ἀπὸ τοῦ 1874 διὰ τὴν νὰ μὴ μεταβάλλω-
 μεν καὶ τὸν φόρον τοῦ ἐλαίου, χάριν τοῦ προγράμματος τοῦ
 τέως Πρωθυπουργοῦ, καὶ χάριν τῆς ιδέας τοῦ νῦν Πρω-
 θυπουργοῦ, οἵτινες κατεδίκασαν τὴν ἐπαχθὴ καὶ βάρβαρον
 δεκάτην, ὃ μὲν τὴν 22αν Μαρτίου 1880, ὃ δὲ τὴν 27ην
 Μαρτίου 1880; Συζητημένου τοῦ νόμου περὶ καταργήσεως
 τῆς δεκάτης, ἐξεφράσθησαν καὶ οἱ δύο κατ' αὐτῆς ἐν γέ-
 νει . . . ΔΗΛΙΓΙΑΝΝΗΣ (Πρωθυπουργός). Δὲν ἤμην ἐναν-
 τὶος κατ' ἀρχήν. — Γ. ΦΙΛΑΡΕΤΟΣ. Εἴσθε ἐναντίος ὡς πρὸς
 τὸν τρόπον, καθ' ὃν ἐφηρμόζετο ἡ δεκάτη. Ἀφοῦ εἰς τὴν
 ἐφαρμογὴν προσέκοπτε, διατὶ νὰ μὴ εἰσυχθῇ εἰς τρόπον
 ἀπλοῦς καὶ δίκαιος φορολογίας; — ΤΡΙΚΟΥΠΗΣ. Ἡμεῖς,
 λέγοντες δεκάτην, ἐννοοῦμεν τὴν δεκάτην τῶν δημητριακῶν
 καρπῶν, ἥτις ἐπεκράτει τότε. — Γ. ΦΙΛΑΡΕΤΟΣ. Αἱ λέξεις
 δὲν μεταβάλλουσιν τὰ πράγματα, διότι ἡ δεκάτη, εἴτε ἐπὶ
 τοῦ ἐλαίου, εἴτε ἐπὶ τῶν δημητριακῶν καρπῶν ἔχει τὰ αὐτὰ
 ἐλαττώματα. — ΔΕΛΗΓΕΩΡΓΗΣ. (Ὑπουργ. τῶν Ἐξωτ.).
 Ἡ εἰσπραξις δὲν γίνεται κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον. — Γ. ΦΙ-
 ΛΑΡΕΤΟΣ. Εἶνε χειρότερον. — ΤΡΙΚΟΥΠΗΣ. Ἀφοῦ εἶνε
 χειρότερον δὲν εἶνε ἡ αὐτή. — Γ. ΦΙΛΑΡΕΤΟΣ. Εὐχαριστῶ
 διότι καλλίτερον δὲν ἠδύνασθε νὰ ὑποστηρίξητε τὴν πρότα-
 σίν μου. Ἐὰν ὁ τρόπος τῆς φορολογίας εἶνε κακός, πρέπει νὰ
 ἐξοβελισθῇ καὶ νὰ εὑρεθῇ ἕτερος. Διὰ τοῦτο ὑπεβάλλω τὴν
 τροπολογίαν αὐτήν. Παραλείπω νὰ εἶπω, ὅτι εἰς τὴν αἰτιο-
 λογικὴν ἐκθεσιν ἔχω $7 \frac{0}{10}$, ἀλλὰ πρέπει νὰ ἐννοηθῇ κατ'
 ὁκᾶν, ἐπειδὴ ἡ ὁκᾶ πωλεῖται πρὸς 80 λεπτὰ μέχρι μιᾶς
 δραχμῆς· προσθέτω δὲ καὶ ἡμισυ λεπτὸν διὰ τὸ ἔλαιον, τὸ
 ὁποῖον θὰ καταναλωθῇ ἐν τῷ τόπῳ ὥστε τὸ ὅλον προτείνω
 $7 \frac{1}{2}$ λεπτὰ κατ' ὁκᾶν. — Αὐτὰ ἔχω νὰ προτείνω καὶ παρα-
 καλῶ τὴν Βουλὴν νὰ τὰ δεχθῇ».

Οὐδεὶς ὑπεστήριξε τὴν πρότασίν μου· ὃ ἐπὶ τῶν Οἰκονομι-
 κῶν Ὑπουργός ἀπέκρουσεν (σ. 630) αὐτήν, νομίζων ὅτι ὁ
 ἐπὶ τοῦ ἐλαίου φόρος εἶνε ἑλαφρὸς! Ὁ δὲ Πρωθυπουργός κ.
 Θ. Δηλιγιάννης (σ. 632) ὡμολόγησε μὲν τὸ ἐπαχθὲς καὶ

άνισον τοῦ φόρου ἀντέκρουσε δὲ τὴν περὶ ἀντικαταστάσεως τοῦ φορολογικοῦ συστήματος πρότασίν μου. — «ΠΡΟΕΔΡΟΣ. Ἄρθρον 3ον (ἀναγινώσκεται). Ἐπὶ τοῦ ἄρθρου τούτου ὑπάρχει τροπολογία τοῦ κ. Φιλαρέτου. — ΕἰΣ ΒΟΥΛΕΥΤΗΣ. Τὴν ἀποσύρει — Γ. ΦΙΛΑΡΕΤΟΣ. Ὅχι. Πολλοῦ γε καὶ δεῖ! Ὅχι μόνον δὲν τὴν ἀποσύρω, ἀλλ' ἐὰν δὲν ἦτο δεκάτη ὥρα, ἤθελον λάβει τὴν τιμὴν ν' ἀπαντήσω εἰς τὸν κ. Ὑπουργόν. Ἀλλ' ἐν ὀλίγαις λέξεσι λέγω ταῦτα. Δὲν ἐπείσθην ἐκ τῶν λεχθέντων παντελῶς. Ὁ κ. Πρωθυπουργὸς ἦτο ἀρχηγὸς τῆς ἀντιπολιτεύσεως ἀπὸ τὸ 1886· ἔπρεπε νὰ ἔχη ἑτοιμον σύστημα φορολογικὸν καὶ προϋπολογισμόν. . . . (θόρυβος). — ΤΙΝΕΣ ΒΟΥΛΕΥΤΑΙ. Ἀλλοτε. — Γ. ΦΙΛΑΡΕΤΟΣ. Τότε νὰ μᾶς παύσετε ἀπὸ βουλευτάς. . . Δὲν βλέπω τίς διαφορὰ ὑπάρχει μετὰξὺ τοῦ 1885 καὶ 1890. Οὐδεμίαν ἄλλην ἢ ὅτι τῶρα νομίζομεν, ὅτι δὲν ὑπάρχει ἀνάγκη νάνταποκριθῶμεν εἰς τὰς ὑποχρεώσεις, ἅς ὁμολογουμένως ἀνελάμβανεν. — ΕἰΣ ΒΟΥΛΕΥΤΗΣ. Τὰ χρεὴ μας δὲν εἶνε τὰ αὐτά. — Γ. ΦΙΛΑΡΕΤΟΣ. Δὲν εἴμεθα ἀκροατὰ ὅλοι εἰς τὴν Τρίπολιν διὰ νὰκούσωμεν τί εἶπεν ὁ κ. Πρωθυπουργός, ὁ τότε ἀρχηγὸς τῆς ἀντιπολιτεύσεως. Ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον γνωρίζομεν, εἶνε, ὅτι τὸ πρόγραμμα τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Ἀντιπολιτεύσεως, τὸ ὁποῖον ἀνέπτυξεν ἐν τῇ Βουλῇ πολλάκις, ἦτο ἄλλο. Καὶ ἐν παραδείγματι ἐπὶ τῆς φορολογίας τοῦ ἐλαίου ὅχι μόνον ἀνέπτυξεν ἄλλο σύστημα, ἀλλὰ καὶ τὸ ὑπεστήριξε διὰ νόμου. Ἡμεῖς λοιπόν, οἱ ὁποῖοι εἴμεθα ἐν τῷ συνδυασμῷ τῆς Ἀντιπολιτεύσεως, ἐξ ὀνόματος τῆς ὁμοσπονδιακῆς Ἀντιπολιτεύσεως ἡγορεῦσαμεν καὶ ὑπεσχέθημεν τὴν ἐκτέλεσιν δικαιοτάτης ἐπαγγελίας τῆς ἀντιπολιτεύσεως. Καὶ μὲ τοιούτας ἐπαγγελίας, Κύριοι, σήμερον εἶνε ἡ Κυβέρνησις αὕτη. . . . (θόρυβος) — ΤΙΝΕΣ ΒΟΥΛΕΥΤΑΙ. Ὅχι δά! — Γ. ΦΙΛΑΡΕΤΟΣ. Ναί, ναι. Τοῦλάχιστον, Κύριοι, εἰς τὸν νομὸν Λαρίσσης. . . ΦΙΛΙΟΣ. Ὅχι, κύριε Φιλάρετ· ὑμεῖς δὲν ὑπεσχέθημεν καμμίαν ἐλάττωσιν φόρου. — Γ. ΦΙΛΑΡΕΤΟΣ. Ἐπὶ τοῦ ἐλαίου, κύριε συνάδελφε, δύναμιν νὰ σᾶς διὰβεβιαώσω, ὅτι δικαίως καὶ σὺνεπῶς περιέμενον τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ προγράμματος τῆς

πρώην Ἀντιπολιτεύσεως· διότι ἡ ἐπαγγελία αὕτη εἶνε δικαιοσύνη . . . (θόρυβος). — ΑΝΑΣΤ. ΖΕΡΒΟΣ. Ἡμεῖς δὲν εἴμεθα εἰς τὴν Λάρισσαν, διὰ νάκούσωμεν, τί ἐλέγετε σεῖς. — Γ. ΦΙΛΑΡΕΤΟΣ. Ἐγὼ ὑποστηρίζω, Κύριε τὴν τροπολογίαν μου, καὶ παρακαλῶ νὰ ἐρωτηθῇ ἡ Βουλὴ. — ΣΧΙΝΑΣ. Ὑπάρχει ἐπίσης καὶ τροπολογία ἰδική μου, περὶ καταργήσεως τοῦ προσθέτου φόρου ἐπὶ τοῦ ἐλαίου».

Μετ' ἀγόρευσιν τοῦ βουλευτοῦ κ. Δάλλας, ἐρωτηθεῖσα ἡ Βουλὴ ἀπέρριψε τὴν πρότασιν δι' ἀναστάσεως (σ. 633). Ἐξήτησα τὴν ὀνομαστικὴν κλησιν, ἀλλὰ ταύτην δὲν ὑπεστήριξαν κατὰ τὸν κανονισμόν 15.

§ 26. — Ὁδοποιΐα.

17 Νοεμβρίου 1883. Ὑποβολὴ (σ. 59) τῆς ἀκολουθοῦ ἐπερωτήσεως:

«Παρακαλεῖται τὸ Ὑπουργικὸν Συμβούλιον νὰ πληροφρήσῃ τὴν Βουλὴν, ποῦ στηριχθὲν διέταξε διὰ τοῦ ἀπὸ 3 Αὐγούστου 1883 Διατάγματος τὴν κατασκευὴν 75 ὁδῶν κατὰ προτίμησιν καὶ διατὶ ἀπέκλεισεν ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν τοῦ εὐεργετήματος τῆς δι' ἀνθρωπίνων ὁδῶν συγκοινωνίας πολλὰς ἐπαρχίας τοῦ Κράτους, ἐν αἷς καὶ ἡ πολυάριθμος ἐπαρχία Βώλου, οὐκ ὀλίγους ἀποτίουσα φόρους εἰς τὸ Ταμεῖον τῆς ὁδοποιΐας, κατεπείγουσαν δὲ ἀνάγκην ἔχουσα συγκοινωνίας».

7 Δεκεμβρίου 1883. Ὑπέμνησα (σ. 260) τὴν ἐπερωτήσιν μου, διὰ τῶν ἀκολουθῶν λέξεων:

«... Ἐπίσης ἀπὸ τὸν κ. Ὑπουργὸν τῶν Ἐσωτερικῶν ἐξητήσα καὶ παρεκάλεσα αὐτὸν νὰ πληροφρήσῃ τὴν Βουλὴν τίνος λόγου ἐνεκὲν ἐξεδέθη τὸ Διάταγμα τῆς κατασκευῆς τῶν 75 ὁδῶν κατὰ προτίμησιν πάσης ἄλλης, διατὶ ἐγένετο ἡ προτίμησις αὕτη καὶ ὁ ἀποκλεισμός ἄλλων. κατὰ τὴν κρίσιν μου, μᾶλλον ἐπειγουσῶν; — ΛΟΜΒΑΡΔΟΣ. Ἐπ' αὐτοῦ ἀπήντησα, ὅτι ἐμελετήθησαν αἱ διάφοροι ὁδοὶ καὶ ἐπροτιμήθησαν αὐταί. — ΦΙΛΑΡΕΤΟΣ. Ὁ κ. Ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν μὲ πληροφορεῖ, ὅτι ἐμελετήθη τὸ ὅλον σύμπλεγμα τῶν ὁδῶν καὶ εὗρέθη, ὅτι αὐταὶ αἱ ὁδοὶ πρέπει κατὰ προτίμησιν νὰ γείνωσι, καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἐγένοντο ἄλλαι· προσθέτει δὲ, ὅτι θὰ μελετηθῇ καὶ τὸ σύμ-

πλεγμα τῶν Θεσσαλικῶν ὁδῶν· ἀλλὰ τὸ τελευταῖον τοῦτο θὰ ᾔτο βάσιμον, ἐὰν δὲν διετάσseto καὶ ἐν Θεσσαλίᾳ ἡ κατασκευὴ ὁδῶν κατὰ προτίμησιν. — ΛΟΜΒΑΡΔΟΣ. Ἦθέλοτε νὰ μὴ γείνη οὐδεμία ὁδός; — ΦΙΛΑΡΕΤΟΣ. Αὐτὰ θὰ τὰ εἴπωμεν ἐν καιρῷ. Σήμερον λαμβάνω ἀπλῶς σημείωσιν τῆς ἀπαντήσεώς σας».

Περὶ τῆς μεγάλης ἀποφασεως τῶν σιδηροδρομικῶν σταθμῶν ἐκ τινων Θεσσαλικῶν πόλεων παρετήρησα (σ. 260) τὰκόλουθα :

«Κατὰ τὰς βουλευτικὰς διακοπὰς ἐπεσκέφθην τὴν Θεσσαλίαν καὶ ἐξεπλάγην, ὅτε εἶδον τοὺς σιδηροδρομικοὺς σταθμοὺς τῶν Φερρῶν καὶ τῆς Λαρίτσης ὡς ἔμαθον δὲ καὶ τῶν Φερσάλων, τόσῳ ἀπομεικρυσμένους ἐκ τῶν πόλεων. Ἴσως ἡ Κυβέρνησις ἔχει λόγους, ἀλλ' ἐὰν πράγματι ἔχη, πρέπει νὰ τοὺς μάθωμεν καὶ ὑμεῖς. Διὰ τοῦτο παρακαλῶ τὸν Ὑπουργὸν τῶν Ἑσωτερικῶν νὰ μᾶς πληροφορήσῃ τὸ ταχύτερον, «διατί οἱ ἐν Φερραῖς, Λαρίσσει καὶ Φερσάλαις σιδηροδρομικοὶ σταθμοὶ ἐνεκρίθησαν ὑπὸ τοῦ τμήματος τῶν δημοσίων ἔργων εἰς καταπληκτικὴν μακρὰν ἀπὸ τῶν πόλεων ἀπόστασιν;»

Κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 9ης Δεκεμβρίου 1883 ὁ πρωθυπουργὸς κ. Χ. Τρικούνης ἀπήντησεν (σ. 311) εἰς τὴν περὶ τοῦ διατάγματος τοῦ ὁδικοῦ συμπλέγματος ἐπερώτησιν μου ἐπὶ λέξεσι τὰκόλουθα :

«ΤΡΙΚΟΥΠΗΣ. . . Καὶ σχετικῶς πρὸς ταῦτα εἶχε γίνει ἐπερώτησις παρὰ τοῦ ἀξιολόγου βουλευτοῦ ἐκ Βώλου κ. Φιλαρέτου, διατί δὲν περιελήφθη εἰς τὸ διάταγμα καὶ τὸ Πήλιον· ὁ λόγος εἶνε ὅτι κατὰ τὸν νόμον περὶ ὁδοποιίας δὲν ἠδύναντο νὰ περιληφθῶσιν αἱ ὁδοὶ τοῦ Πηλίου, ὡς ἐθνικαὶ ὁδοί, ἐνῷ εἶνε ἐπαρχικαί. Ὁ κατὰ τὸν νόμον περὶ ὁδοποιίας χαρακτηρισμὸς εἶνε τοιοῦτος, καὶ ἑωσὺ τροποποιηθῇ ὁ νόμος, δὲν ἐπιτρέπεται νὰ θεωρηθῶσιν αἱ ὁδοὶ ἐκεῖναι ὡς ἐθνικαί.

19 Δεκεμβρίου 1883. Εἰς τὴν ἀπάντησιν ταύτην τοῦ Πρωθυπουργοῦ παρετήρησα (σ. 450) τὰ ἐπόμενα :

«Εἶχον ὑποβάλῃ ἐπερώτησιν περὶ τῶν 75 ἐθνικῶν ὁδῶν, αἵτινες διὰ τινος Διατάγματος διετάχθη νὰ κατασκευασθῶσι κατὰ προτίμησιν. Ὁ κ. πρωθυπουργὸς εἶχε τὴν καλwsύνην νὰ ἀπαντήσῃ, ὅτι αἱ ὁδοὶ τοῦ Πηλίου δὲν περιελήφθησαν, διότι ἐκ τοῦ Νόμου ὑπάρχει κώλυμα. Τοῦτο δὲν εἶνε ἀκριβές· διότι ἐθνικαὶ ὁδοὶ δὲν

εἶνε μόνον αἱ ἐνώνουσαι πρωτευούσας ἐπαρχίῳ μετ' ἄλλων πρωτευουσῶν, ἀλλὰ καὶ αἱ ἐνώνουσαι πρωτευούσας ἐπαρχίῳ μετὰ *Λιμένων*. Κατὰ συνέπειαν τὸ Πήλιον, τὸ ὁποῖον δὲν στερεῖται λιμένων σπουδαίων, ἡδύνατο καὶ αὐτὸ νὰ συμπεριληφθῇ εἰς τὸ γενικὸν σύμπλεγμα. Ἀλλὰ καὶ ἂν πράγματι ὑπάρχει νομοθετικὸν κώλυμα, ὁ παντοδύναμος κύριος πρωθυπουργὸς, ὅταν θέλῃ νὰ κάμῃ τὸ καλὸν, δὲν πρέπει νὰ ἐπισθοδρομήσῃ ἀπέναντι τοιαύτης ἐλλείψεως Νόμου, ἀφοῦ πρόχρον ἔχει τὴν μηχανὴν τῆς κατασκευῆς νομῶν. — ΤΡΙΚΟΥΠΗΣ. Εἴπομεν· καὶ θὰ γείνη (¹).

Γ. ΦΙΑΡΕΤΟΣ. Τόσῳ καλλίτερον, ἀλλ' ἔως ὅτου γείνη ὁ Νόμος καὶ οἱ δρόμοι, τὸ Πήλιον ἔχει ἀνάγκην συγκοινωνίας. Τὸ Πήλιον ἔχει πλεόν τῶν 60,000 ψυχῶν, ἀλλ' εἶνε ἀποκεκλεισμένον ἀπὸ ὅλον τὸν κόσμον. Εἶνε ἀληθές, ὅτι ὁ Βῶλος ἀπολαμβάνει ὅλα τὰγαθὰ τῆς συγκοινωνίας καὶ δι' ἀτμοπλοίων καὶ δι' ὁδῶν καὶ διὰ σιδηροδρόμων, ἀλλὰ τὸ λοιπὸν Πήλιον εἶνε ἀποκεκλεισμένον. Ἡ χερσόνησος τοῦ Πηλίου εἶνε ὡς χεῖρ, ἀποκεκομμένη ἐκ τοῦ ὅλου σώματος τοῦ Κράτους. Εἶνε λοιπὸν ἀνάγκη κατεπίγειν νὰ ληφθῇ πρόνοια ἐκ μέρους τῆς Κυβερνήσεως, ὅπως συνδεθῇ ὁ τόπος δι' ἀτμοπλοΐαν τουλάχιστον συγκοινωνίας. Τοῦτο δὲ εἶνε εὐκολώτατον, διότι ὑπάρχει γραμμὴ πρὸς τὴν Σκιάθον καὶ πρὸς τὴν Σκόπελον, σχεδιάζεται δὲ ὡς θετικῶς γνωρίζω ἄλλη γραμμὴ πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην· μικρὰ λοιπὸν φροντίς τῆς Κυβερνήσεως δύναται νὰ θώσῃ ἐν μέγα καλὸν εἰς τὴν Ἐπαρχίαν. Ἐὰν ὁ Βῶλος συνδεθῇ τακτικῶς μὲ τὰ Καλὰ νερά, Ἀφησον, Χόρτον, Τρίκερι, Πλατανιά καὶ Ζαγοράν, νομίζω, ὅτι ἐπὶ τοῦ παρόντος ἱκανοποιεῖται ἡ Ἐπαρχία. Ὑποβάλλω λοιπὸν σύστασιν περὶ τούτου εἰς τὴν Κυβέρνησιν, τὴν ὁποίαν παρακαλῶ νὰ λάβῃ ὑπὸ σπουδαίαν ἐπισψιν, καὶ ἥτις ἔχει οὕτω :

«Τὸ Πήλιον κατοικεῖται ὑπὸ 60,000 περίπου ψυχῶν, παράγει
» δὲ εἰς μεγάλης ποσότητος ἔλαιον, ἐλαίας, σῦκα, κουκούλια,
» γεώμηλα, κάστανά, ξυλείαν κ.λ.π. Καὶ μέρος μὲν τῶν προϊόντων
» ὄντων πωλεῖται ἐπὶ τοῦ τόπου τῆς παραγωγῆς, ἀλλ' οὐ μικρὸν
» μέρος αὐτῶν μεταφέρεται κατὰ τὴν δις τῆς ἐβδομάδος — ἀνά
» πᾶσαν Τετάρτην καὶ Σάββατον — τελουμένην ἐμπορικὴν ἀγο-
» ράν. Ἐν τούτοις ἡ συγκοινωνία τῶν ἀνθρώπων τοῦ Πηλίου κω-
» μοπόλεων εἶνε οἰκτρά· κατὰ ξηρὰν μὲν ὁδοὶ στενωποὶ κρημνώ-

(¹) Ἐπὶ 12ετίαν ὁ νόμος δὲν μετεβλήθη !

» δεις καὶ διακοπτόμεναι ὑπὸ χειμάρρων ἀπειλητικῶν, καθιστῶσιν
 » οὐ μόνον ἐπαχθῆ, ἀλλὰ καὶ πολλάκις ἀδύνατον τὴν συγκοινω-
 » νίαν, μάλιστα δὲ μετὰ τῶν ἀνατολικῶν κωμοπόλεων (τῶν Ζα-
 » γοριανῶν), αἵτινες ἐπὶ μῆνας πολλάκις μένουσιν εἰς πλήρη
 » ἀποκλεισμόν· κατὰ θάλασσαν δὲ ἢ μετὰ τοῦ Βῶλου συγκοινω-
 » νία ἐνεργεῖται· δι' ἀθλίων τινῶν πλοιαρίων (παζάρ-καϊκίων), ἐν
 » τοῖς ὁποίοις οἱ ἐπιβάται τὸ μὲν θέρος στιβαζόμενοι ὡς ἐμπορεύ-
 » ματα ψήνονται ἐπὶ τῶν καταστρωμάτων, τὸν δὲ χειμῶνα πά-
 » σχουσι τὰ πάνδεινα, κινδυνεύοντες αὐτὴν τὴν ζωὴν των. Ἐκτὸς
 » τῶν ἀναγκῶν τοῦ ἐμπορίου τοὺς Πηλιορίτας καλεῖ καθ' ἐκά-
 » στην εἰς Βῶλον τὸ Πρωτοδικεῖον, τὸ Πλημμελιοδικεῖον καὶ ἢ
 » ἀνάκρισις, ἢ Ἐφορεία, καὶ χάρις εἰς τὸ παρ' ἡμῖν ἰσχύον συγ-
 » κεντρῶτικόν σύστημα πλεῖστοι ὅσοι λόγοι. Ἡ ἐλαχίστη βραδύ-
 » της φέρει μεγίστας ζημίας καὶ πολλάκις ἀνεπανορθώτους».

» Τῶν λόγων τούτων ἐνεκεν ἀπαραίτητος καθίσταται ἡ διὰ
 » καταλλήλου ὁδικοῦ συμπλέγματος συγκοινωνία τῶν πολυπλη-
 » θῶν καὶ ὠραίων τοῦ Πηλίου κωμοπόλεων καὶ οὐδὲν ὑπάρχει
 » ἐκ τοῦ Νόμου κώλυμα, ὡς ἰσχυρίσθη ὁ κ. Πρωθυπουργὸς κατὰ
 » τὴν συνεδρίαν τῆς 9ης Δεκεμβρίου 1883, καθόσον δυνάμει τοῦ
 » ἄρθρου 1ου τοῦ Νόμου ΣΕΙ' τῆς 16ης Δεκεμβρίου 1867
 » ἐθνικαὶ ὁδοὶ δὲν εἶνε μόνον αἱ συνδέουσαι τὰς πρωτευούσας τῶν
 » ἐπαρχιῶν πρὸς ἀλλήλας, ἀλλὰ καὶ αἱ συνδέουσαι αὐτάς πρὸς
 » λιμένας, καὶ τὸ Πήλιον δὲν στερεῖται λιμένων, ὡς εἶνε πασί-
 » γνωστον, ἀρκεῖ δὲ ἡ μνεία τῶν λιμένων Μηλίνης, Πλατανιά
 » καὶ Χορευτοῦ, ὡς τῶν ἀκροτέρων. Ἄλλως εἶνε ἄδικον οἱ ὡς
 » πάντες οἱ Ἕλληνες φορολογούμενοι βαρέως διὰ τὴν ὁδοποιίαν
 » Πηλιορῖται νὰ στερεῶνται τῶν ἀγαθῶν τῆς συγκοινωνίας, καθ'
 » ἣν ἐποχὴν ἡ Κυβέρνησις κομपाστικῶς ἐπιδεικνύει τὰς περὶ
 » συγκοινωνίας ἀμερολήπτους, ὡς λέγει, ἐργασίας της».

Ἐν τούτοις κατεπείγουσα ὑπάρχει ἀνάγκη ἐν πάσῃ περιπτώ-
 σει ἀτμοπλοικῆς τοῦλάχιστον συγκοινωνίας δις τῆς ἐβδομάδος
 μεταξὺ Βῶλου, Καλῶν Νερῶν, Ἀφήσου, Χόρτου, Τρικκέρων
 Πλατανιά καὶ Ζαγοράς, ἀρκεῖ δὲ μόνῃ ἡ καλὴ θέλησις τῆς
 Κυβερνήσεως ὅπως διὰ συνεννοήσεως μετὰ τινος τῶν Ἐταιριῶν
 κανονισθῇ δρομολόγιον πρὸς προσέγγισιν τῶν ἀνωτέρω λιμένων
 συνδυσζόμενον εἴτε μετὰ τῆς γραμμῆς Σκιάθου-Σκοπέλου, εἴτε
 μετὰ τῆς σχεδιαζομένης μέχρι τῆς Θεσσαλονίκης. Νὰ εἶνε δὲ
 βεβαιότατῃ ἡ Κυβέρνησις, ὅτι θέλει οὕτω συντελέσῃ ἐπαισθητῶς

εἰς μεγίστην ἡθικὴν καὶ ὕλικήν πρόοδον τοῦ Πηλίου καὶ θέλει ἔχει τὴν βαθεῖαν εὐγνωμοσύνην ἐξηκονταχιλίων Ἑλλήνων πολιτῶν».

23 Ὀκτωβρίου 1885. — Σύστασις μου (σ. 71) περὶ προ-
σεγγίσεως τῶν διὰ Θεσσαλονίκην ἀτμοπλοίων εἰς τινὰς τῶν
λιμένων τῶν ἀνατολικῶν κωμοπόλεων τοῦ Πηλίου.

6 Φεβρουαρίου 1891. — Ὑπέβχλον (σ. 440) τὴν κατω-
τέρω πρὸς τὸν κ. ἐπὶ τῶν Ἑσωτερικῶν ὑπουργὸν ἐπερώτησιν :

« Ποῖον ποσὸν κατέβαλεν εἰς τὸ ταμεῖον τῆς ὁδοποιΐας ἀπὸ τῆς
» προσαρτήσεως τῆς Θεσσαλίας μέχρι τῆς 31 Δεκεμβρίου 1890
» ἡ ἐπαρχία Βώλου, καὶ πόσων χιλιομέτρων ἀμαξιτὴ ὁδὸς κατε-
» σκευάσθη κατὰ τὸ αὐτὸ χρονικὸν διάστημα ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐπαρχίᾳ,
» ἢ ποῖα μελέται ἐγένοντο περὶ ὁδικοῦ ἐπαρχιακοῦ συμπλέγμα-
» τος ; — Πότε ἤρξατο καὶ διατί δὲν ἀπεπερατώθη ἡ ἀπὸ τῶν
» εὐδροδρομικῶν σταθμῶν μέχρι Βελεστίνου καὶ Φαρσάλων ἐξ
» ὀλιγίστων χιλιομέτρων ὁδός ; — Διατί δὲν ἀπεπερατώθη ἡ ἀπὸ
» Βώλου μέχρι Λεχωνίων ὁδός καὶ διατί διεκόπη, ἅμα ἀρξαμένη
» ἡ κατασκευὴ τῆς ἀπὸ Βώλου εἰς Ζαγοράν ὁδοῦ ; »

Εἰς τὴν ἐπερώτησιν ταύτην ὁ κ. Πρωθυπουργὸς κατὰ τὴν
συνεδρίαν τῆς 21 Φεβρ. 1891 ἀπήντησε τὰ ἑξῆς (σ. 705) :

« Συνάδελφος ἐκ τοῦ νομοῦ Λαρίσσης ἀπηύθυνεν ἐπερώτησιν,
» ζητῶν νὰ δοθῇ εἰς τὴν Βουλὴν ἡ πληροφορία, πόσα κατέθηκε
» τὸ ταμεῖον τῆς ὁδοποιΐας ἀπὸ τῆς προσαρτήσεως τῆς Θεσσα-
» λίας μέχρι τῆς 30 Σεπτεμβρίου 1890 ἡ ἐπαρχία Βώλου, τὰς
» πληροφορίας ταύτας, περιεχομένας ἐν τῷ τεύχει τούτῳ (δημο-
» σιευομένῳ κατωτέρω), καταθέτω· εἰ δὲ τυχὸν ὁ κ. Βουλευ-
» τῆς εὐρὴ αὐτὰς κατὰ τι ἐλλειπεῖς θέλω σπεύσει νὰ τὰς συμπ-
» πληρώσω ».

Αἱ πληροφορίες αὗται ἔχουσιν ὡς ἀκολούθως : ¹

« Πληροφορίαι παρασχεθεῖσαι ὑπὸ τοῦ κ. Προέδρου τῆς Κυβερνή-
σεως ὡς Ὑπουργοῦ ἐπὶ τῶν Ἑσωτερικῶν κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς
21 Φεβρουαρίου 1891 ἐπὶ ἐπερωτήσεως γενομένης εἰς προηγου-
μένην συνεδρίαν ὑπὸ τοῦ Βουλευτοῦ Λαρίσσης κ. Γ. ΦΙΛΑΡΕΤΟΥ.

¹ Τὰς χορηγηθείσας ἐπισήμους πληροφορίας ἀναγκάζομαι νὰ δημοσιεύσω ἐντιῦθα κατὰ λέξιν πρὸς ὁδηγίαν τῶν συμπολιτῶν μου τοσούτῳ μᾶλλον καθύστερον κατὰ παράδορμὴν τοῦ στενογραφικοῦ γραφείου δὲν ἐδημοσιεύθησαν ἐν τῷ Παραρτήματι τῆς « Ἐφημερίδος τῶν Συζητήσεων τῆς Βουλῆς ».

Ἑρώτησις.—Ποῖον ποσὸν κατέβαλεν εἰς τὸ ταμεῖον τῆς Ὀδοποιίας ἀπὸ τῆς προσαρτήσεως τῆς Θεσσαλίας μέχρι τῆς 31 Δεκεμβρίου 1890 ἡ ἐπαρχία Βώλου καὶ πόσων χιλιομέτρων ἀμαξιτῆ ὁδὸς κατεσκευάσθη κατὰ τὸ αὐτὸ χρονικὸν διάστημα ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐπαρχίᾳ ἢ ποῖα μελέται ἐγένοντο περὶ ὁδικοῦ ἐπαρχιακοῦ συμπλέγματος;

Ἀπάντησις.—Τὰ εἰς τὸ ταμεῖον τῆς Ὀδοποιίας εἰσαχθέντα ἔσοδα ἀπὸ τοῦ 1882 μέχρι τέλους τοῦ 1890 τῆς ἐπαρχίας Βώλου εἰσὶ τὰ ἑξῆς :

Τῆς Ἑθνικῆς	Ὀδοποιίας	Δραχμαὶ	1,215,400.35
» Ἐπαρχιακῆς	»	»	46,619.58
» Δημοτικῆς	»	»	46.619.54
Ἔθροισμα			1,308,639.47

Κατὰ Ἰανουάριον τοῦ ἔτους 1889 ἐνεκρίθη ἡ κατασκευὴ τοῦ ἀπὸ Βώλου μέχρις Ἀγριᾶς τμήματος τῆς ἐπαρχιακῆς ὁδοῦ Βώλου-Μηλεῶν, ἀντὶ ποσοῦ δραχμῶν 71,232,00. Τὸ δὲ μῆκος τοῦ τμήματος τούτου εἶναι 4,810,00 μέτρα.—Κατὰ Μάρτιον τοῦ ἔτους 1890 διετάχθη ἡ μελέτη χαράξεως τοῦ 6' τμήματος τῆς αὐτῆς ὁδοῦ ἀπὸ Ἀγριᾶς μέχρι Λεγωνίων. Τὰ δὲ σχετικὰ τῆς μελέτης ταύτης ὑπεβλήθησαν τῷ Ὑπουργεῖῳ κατὰ Δεκέμβριον τοῦ π. ἔ. τοῦ προϋπολογισμοῦ ἀνερχομένου εἰς τὸ ποσὸν τῶν δραχ. 25,923,00. Τὸ μῆκος τοῦ τμήματος τούτου εἶναι 4,980,00 μέτρα. Ἐνεκεν ἑλλείψεως κεφαλαίων ἐπαρχιακῆς ὁδοποιίας, δὲν ἐνεκρίθη ἡ κατασκευὴ τοῦ τμήματος τούτου.—Κατὰ Σεπτέμβριον π. ἔ. ἐνεκρίθη ἡ κατασκευὴ τοῦ ἀπὸ Βώλου εἰς Ἄνω Βῶλον τμήματος τῆς ἐθνικῆς ὁδοῦ ἀπὸ Βώλου εἰς Ζαγοράν, ἀντὶ ποσοῦ δραχμῶν 20,476,00. Τὸ μῆκος τοῦ τμήματος τούτου εἶναι 2,541,00 μέτρα.—Κατὰ τὸ π. ἔ. διετάχθη ἡ μελέτη διὰ τὴν κατασκευὴν γεφύρας ἐπὶ χειμάρρου μεταξὺ τῶν δῆμων Κισσοῦ καὶ Μυρесьίου καὶ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ἀπὸ Ταμούχαρη εἰς ἄγιον Ἰωάννην. Ὑπεβλήθη ἡ μελέτη τῷ Ὑπουργεῖῳ τοῦ μηχανικοῦ Βώλου κατὰ Δεκέμβριον π. ἔ. καὶ ἐπεστράφη πρὸς τὸν νομομηχανικόν, ὅπως συμπληρωθῇ.—Κατὰ τὸ π. ἔ. διετάχθη ἡ μελέτη διαχαράξεως τῆς ἐπαρχιακῆς ὁδοῦ ἀπὸ Ἀργαλαστῆς εἰς Χόρτον. Ἡ μελέτη ὑπεβλήθη τῷ Ὑπουργεῖῳ κατὰ Ὀκτώβριον π. ἔ. τοῦ πρὸς τοῦτο προϋπολογισμοῦ ἀνερχομένου εἰς δραχμὰς 76,663,00. Τὸ μῆκος τῆς ὁδοῦ ταύτης εἶναι 5,604,00 μέτρα. Ἐλλείψει κεφαλαίων ἐπαρχιακῆς ὁδοποιίας, δὲν διετάχθη ἡ ἐκτέλεσις τοῦ ἔργου.—Κατὰ τὸ ἔτος 1889 διετάχθη ἡ μελέτη ἀνακαίνισεως τοῦ ἀπὸ Ζαγορᾶς εἰς Ἀλικόπετραν τμήματος τῆς ἐθνικῆς βατῆς ὁδοῦ ἀπὸ Βώλου εἰς Ζαγοράν. Ὁ ὑποβληθεὶς προϋπολογισμὸς ἀνέρχεται εἰς δραχ. 31,350,00. Τὸ μῆκος τοῦ τμήματος τούτου εἶναι 10,632,00 μέτρα. Δις τὸ ἔργον ἐξέτέθη εἰς δημοπρασίαν ἐν Λαρίσῃ καὶ Βῶλῳ, ἀλλ' οὐδεὶς μειοδότης παρουσιάσθη.—

Κατὰ Φεβρουάριον τοῦ ἔ. ἔ. διετάχθη μελέτη πρὸς κατασκευὴν γεφύρας ἐπὶ τοῦ χειμάρρου «Μέγα Ρεῦμα» καὶ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ἀπὸ τῆς συνοικίας Σταγιάταις τοῦ χωρίου Μακρυνίτης εἰς Βῶλον. — Κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν διετάχθη ἡ μελέτη διαχαράξεως τοῦ ἀπὸ Βῶλου εἰς Πορταριὰν τμήματος τῆς Ἑθνικῆς ὁδοῦ ἀπὸ Βῶλου εἰς Ζαγοράν. — Κατὰ τὰ ἔτη 1884 καὶ 1885 κατεσκευάσθη τὸ ἀπὸ Γορίτσης εἰς Ἀτμόμυλον Κυριακοπούλου τμήμα τῆς Ἑθνικῆς ὁδοῦ ἀπὸ Βῶλου εἰς Λάρισαν ἀντὶ ποσοῦ δραχμῶν 83,386,00. — Τὸ μῆκος τοῦ τμήματος τούτου εἶναι περίπου 4,000,00 μέτρα. — Κατὰ Δεκέμβριον τοῦ ἔτους 1889 ἐνεκρίθη ἡ κατασκευὴ τοῦ ἀπὸ Βελεστίνου εἰς ὁμώνυμον σιδηροδρ. σταθμὸν τμήματος τῆς Ἑθνικῆς ὁδοῦ ἀπὸ Βῶλου εἰς Φάρσαλα ἀντὶ δαπάνης δραχμῶν 15,200,00. — Τὸ μῆκος τοῦ τμήματος τούτου εἶναι 1470,00 μέτρα.

Ἑρώτησις. — Πότε ἤρξατο καὶ διατὶ δὲν ἀπεπερατώθη ἡ ἀπὸ τῶν σιδηροδρομικῶν σταθμῶν μέχρι Βελεστίνου καὶ Φαρσάλων ἐξ ὀλιγίστων χιλιομέτρων ὁδός ;

Ἀπάντησις. — Αἱ ἐργασίαι τῆς ὁδοῦ ἀπὸ Βελεστίνου εἰς ὁμώνυμον σιδηροδρομικὸν σταθμὸν ἤρξαντο κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρελθόντος ἔτους καὶ ἐξετελέσθησαν μέχρι τοῦδε ἐργασίαι ἀξίας δραχμῶν 5,230,00. Ἐνεκὲν τῆς ἀπαιτουμένης ἀποζημιώσεως τῶν καταλαμβανόμενων κτημάτων, ἐβράδυνεν ἡ περάτωσις τοῦ ἔργου. Ἦδη ὁμως ἐτάχθη τῷ ἐργολάβῳ τριακονθήμερος προθεσμίᾳ πρὸς περάτωσιν τοῦ ἔργου. — Αἱ ἐργασίαι τῆς ὁδοῦ ἀπὸ Φαρσάλων εἰς ὁμώνυμον σιδηροδρομικὸν σταθμὸν ἤρξαντο κατὰ τὰ μέσα τοῦ ἔτους 1888. Ἐπερατώθησαν οἱ χωματισμοὶ καὶ μέρος τῶν τεχνικῶν ἔργων, ὑπολειπομένων ὀλίγων τινῶν πρὸς περάτωσιν τοῦ ἔργου.

Ἑρώτησις. — Διατὶ δὲν ἀπεπερατώθη ἡ ἀπὸ Βῶλου μέχρι Λεωνίων ὁδός καὶ διατὶ διεκόπη ἅμα ἀρξαμένη ἡ κατασκευὴ τῆς ἀπὸ Βῶλου εἰς Ζαγοράν ὁδοῦ ;

Ἀπάντησις. — Αἱ ἐργασίαι τοῦ ἀπὸ Βῶλου εἰς Ἀγριὰν τμήματος τῆς ἐπαρχιακῆς ὁδοῦ ἀπὸ Βῶλου εἰς Μηλεὰς διεκόπησαν, καθ' ὅσον τὰ κεφάλαια τῆς Ἐπαρχιακῆς ὁδοποιίας ἐξηντλήθησαν. — Αἱ ἐργασίαι τοῦ ἀπὸ Βῶλου εἰς Ἀνω Βῶλον τμήματος τῆς Ἑθνικῆς ὁδοῦ ἀπὸ Βῶλου εἰς Ζαγοράν διεκόπησαν, καθ' ὅσον δὲν ὑπῆρχε κατὰ τὸ π. ἔ. εἰδικὴ πίστωσις διὰ τὸ ἔργον. Κατὰ τὸ ἔ. ἔ. χορηγηθῆσεται ἀνάλογος τοιαύτη, πρὸς ἐξακολούθησιν τῶν ἐργασιῶν καὶ περάτωσιν τοῦ ἔργου».

18 Δεκεμβρίου 1891. Ὑπέβαλον (σ. 244) τὴν κατωτέρω πρὸς τὸν κ. ἐπὶ τῶν Ἑσωτερικῶν Ὑπουργὸν ἐπερώτησιν :

«Παρακαλεῖται ὁ κ. ἐπὶ τῶν Ἑσωτ. Ὑπουργὸς νὰ διατάξῃ, ὅπως ληφθῶσι τὰ κατάλληλα μέτρα διὰ τὴν κανονικὴν λειτουργίαν τῆς μετὰ τοῦ Βῶλου τηλεγραφικῆς συγκοινωνίας, συνε-

» ὡς διακοπτομένης καὶ ἐν καιρῷ ἔαρος ἐπὶ ζημίᾳ μεγίστῃ τῶν
» κατοίκων ἐν γένει, καὶ ἰδίως τοῦ ἐμπορίου τῆς Θεσσαλίας.»

Πρὸς τὸν αὐτὸν ὑπουργὸν τῶν Ἑσωτερικῶν ὑπέβαλον κατὰ
τὴν αὐτὴν συνεδρίαν τὴν ἀκόλουθον ἐπερώτησιν :

« Ὁ αὐτὸς κ. Ὑπουργὸς παρακαλεῖται νὰ διατόξῃ μετὰ τὴν
» ὅσον ἐνεστὶ ταχυτέραν περάτωσιν τῆς μελέτης τῆς ἀμυγιτῆς
» ὁδοῦ μετὰξὺ Βώλου καὶ Πορταριάς καὶ ἑναρξῆς τῆς κατα-
»σκευῆς τοῦ τμήματος αὐτοῦ, τὴν μελέτην τοῦ ἀπὸ τοῦ λιμένος
» Χορευτοῦ εἰς Ζαγορὰν τμήματος τῆς ἐθνικῆς ὁδοῦ Βώλου-Χο-
»ρευτοῦ, ἵνα οὕτω διευκολυνθῇ ἡ διὰ τοῦ λιμένος συγκοινωνία
» καὶ πρὸ τῆς ἀποπερατώσεως τοῦ ὅλου ἔργου».

18 Φεβρουαρίου 1892-10 Ἰανουαρίου 1892. Ἐπωφελη-
θεὶς τῆς ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῆς 18 Φεβρ. 1892 συμπράξεώς
μου ἔδωκα πᾶσαν δυνατὴν ὠθησιν εἰς τὰ δημόσια ἐν Πηλῳ
ἔργα. Κατὰ τὸ ὀλιγοχρόνιον δέκεινον διάστημα : α') διετά-
χθη (29 Φεβρ. 1892) καὶ ἐνηργήθη (12 Ἀπρ. 1892) ἡ
δημοπρασία τῆς κατασκευῆς τοῦ ἀπὸ Ἀνω Βώλου εἰς Πορ-
ταριὰν Β' τμήματος τῆς ἐθνικῆς ὁδοῦ ἀπὸ Βώλου εἰς λιμένα
Ζαγορᾶς-Χορευτοῦ (Ἐφημ. Κυβερν. Μέρος Β' ἀριθ. 79 σ.
315). β') Διετάχθη (8 Μαρτ. 1892) καὶ ἐνηργήθη (12
Ἀπρ. 1892) ἡ δημοπρασία τῆς κατασκευῆς τοῦ λιμένος
Βώλου (αὐτόθι ἀριθ. 88 σ. 353). γ') Διετάχθη (30 Μαρτ.
1892) καὶ ἐνηργήθη (17 Ἀπρ. 1892) ἡ δημοπρασία τῆς
ἐπισκευῆς τοῦ ἐκατέρωθεν τῆς γεφύρας Κραυσίνδωνος τεμαχίου
τοῦ Α' τμήματος τῆς ἐθνικῆς ὁδοῦ ἀπὸ Βώλου εἰς Λάρισαν
(αὐτόθι ἀριθ. 118 σ. 479).

§ 27. — Κοινότητες.

18 Νοεμβρίου 1882 (σ. 240-1) ὑπέβηλον νομοσχέδιον
περὶ κοινοτήτων.— 22 Δεκεμβρίου 1882 (σ. 600-1) ὡμί-
λησα περὶ ταχείας ψηφίσεως τοῦ νομοσχεδ. περὶ κοινοτή-
των.— 1 Φεβρουαρίου 1884 (σ. 511) ὑπέβηλον νομοσχέδιον
περὶ κοινοτήτων.— 27 Φεβρουαρίου 1884 (σ. 677) ἡγόρευσα
περὶ τῆς ἀνάγκης ταχείας ψηφίσεως τοῦ νμ.σχδ. περὶ κοινο-
τήτων.— 22 Μαρτίου 1884 (σ. 1023-5) ἡγόρευσα περὶ τῆς

ἀπαρχιότητος ἀνάγκης τῆς ψηφίσεως τοῦ περὶ κοινοτήτων νμσχδ. πρὸ τῆς λήξεως τῆς Συνόδου. — 23 *Μαρτίου* 1884 (σ. 1039) ὑπέβαλον τροπολογίαν ἐπὶ τοῦ ὑπουργ. νμσχδ. περὶ κοινοτήτων. — 24 *Μαρτίου* 1884 (σ. 1051-2) ἠγόρευσε κατὰ τὴν συζήτησιν τοῦ νμσχδ. περὶ κοινοτήτων.

Τὸ περὶ κοινοτήτων νομοσχεδίον μου εἶχε συνταχθῇ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐθίμων καὶ τῶν πρὸ αἰώνων ἰσχυόντων ἐν ταῖς νέαις Ἐπαρχίαις· ἀλλ' ἡ πρότασίς μου συνεχωνεύθη μετὰ τοῦ Ὑπουργικοῦ νομοσχεδίου, τοῦ ἀναμίζαντος ἀσκόπως, ἀδικαιολογήτως καὶ εἰς μέγαν βχθμόν τὴν διοίκησιν, οὕτω δὲ παρήχθη ὁ ἐν ἰσχύϊ νόμος, συντελέσας μὲν, εἶναι ἀληθές, εἰς τὴν ὅπως δῆποτε ἐκπροσώπησιν τῶν κοινοτήτων καὶ συντήρησιν τῶν δικαιομάτων αὐτῶν, ἀλλ' ἀνγκόψας τὴν πρόσδον τῶν κοινοτικῶν συμφερόντων ἐπὶ μεγίστη ζημίᾳ τῶν μελῶν.

1 *Δεκεμβρίου* 1884 (σ. 165-6) ὑπέβαλον ἐπερώτησιν περὶ τῆς ἀδικαιολογήτου ἀναβολῆς τῆς ἐκλογῆς τῶν κοινοτικῶν συμβουλίων. — 15 *Ἰανουαρίου* 1884 (σ. 438) ὑπέβαλον ἐπερώτησιν περὶ τῆς ἀδικαιολογήτου ἀναβολῆς τῆς ἐκλογῆς τῶν κοινοτικῶν συμβουλίων ἐν τοῖς δήμοις Ζαγοράς καὶ Νηλείας.

15 *Φεβρουαρίου* 1891. Μετὰ μελέτην μακράν συνέταξα νέον νομοσχεδίον ἐξ ἄρθ. 30 μετὰ αἰτιολογικῆς ἐκθέσεως, λαβὼν ὑπ' ὄψει τὰς ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς ἀποδειχθείσας ἐλλείψεις τοῦ ν. τῆς 18 Ἀπριλ. 1884, ὅπερ ἐπεξεργάσθημεν ἐν συσκέψει μετὰ τῶν κ. κ. Μ. Δάλα καὶ Ι. Φίλιου, μεθ' ὃ συνυπέγραψαν ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω καὶ οἱ κ. κ. Θ. Φλογαίτης, Πολ. Ζηρίμπας, Ν. Σχινάς, Α. Πετσάλης, Ν. Γεωργιάδης καὶ Ι. Παπαδόπουλος. Τὸ νμσχδ. τοῦτο ὑπεβλήθη διὰ τοῦ Προέδρου τῇ 16 Φεβρ. 1891 (σ. 611. Πκράρτ. σ. 258-262 ἀριθ. 199). Ἀτυχῶς οἱ ἰσχύοντες δὲν ἐζήτησαν τὴν συζήτησιν, ὁ δὲ πρωθυπουργὸς κ. Δηλιγιάννης οὐδόλως εἰληρεστήθη νὰ βοηθήσῃ τὰς Θεσσαλικὰς κοινότητας. — 13 *Δεκεμβρίου* 1891 (σ. 155) ἐζήτησα μετὰ τοῦ κ. Α. Πετσάλη, ὅπως ἀναγραφῇ κατὰ τὸν Κανονισμόν τὸ ἀνωτέρω νμσχδ. καὶ ἐν τῇ

ήμερησίᾳ διατάξει τῆς 6'. Συνόδου. — 14 Δεκεμβρίου 1891 (σ. 170) ἡγόρευσε ἐπὶ τοῦ νμ.σχδ, παραπονούμενος κατὰ τὸ τοῦ Προέδρου τῆς Βουλῆς, ὅστις μολονότι Θεσσαλὸς παρεμπροδίζει τὴν ψήφισιν, καὶ κατὰ τοῦ πρωθυπουργοῦ, λίαν πρᾶμμελοῦντος τὰ συμφέροντα τῶν νέων ἐπαρχιῶν. — Πρὸ τοιαύτης ἐπιμονῆς τὸ περὶ κοινοτήτων μετὰ μόχθου ἐκπονηθὲν νομοσχέδιον — μὴ παρατιθέμενον ἀτυχῶς διότι εἶναι λίαν ἐκτενές, — δὲν εὐηρεστήθησαν οἱ ἰσχύοντες νὰ ἐπιτρέψωσιν, οὔτε νὰ συζητηθῇ κἀν.

Προστασία τῶν Θεσσαλικῶν κοινοτήτων καὶ ἐκτὸς τῆς Βουλῆς. — Ἐνεκα λόγων καθαρῶς κομματικῶν καὶ διὰ τῆς νομαρχιακῆς αὐθαιρεσίας διέτρεξε κίνδυνον αὐτῇ ἡ ὑπαρξίς τῶν Θεσσαλικῶν κοινοτήτων· διότι ὑπὸ τὴν πρόφασιν ἐλλείψεως κοινοτικῆς περιουσίης ἀπεφασίζετο ὁ θάνατος τῶν κοινοτήτων ὅσαι ἐξεπροσωποῦντο ὑπὸ πολιτικῶν ἀντιπάλων τῶν δημάρχων ἢ τῶν ἐν Βώλῳ κομματικῶν τοποτηρητῶν, τούναντίον δὲ ἡ νεκρανάστασις αὐτῶν ἢ ἄλλων, ἐὰν τὰ κομματικὰ συμφέροντα τῶν ἐν Βώλῳ ἡγετῶν ὑπηγόρευον τοῦτο! Κατὰ τοιαύτης ἐπικινδύνου ἐπιβουλῆς τοῦ ἐνεστῶτος καὶ τοῦ μέλλοντος τῶν κοινοτήτων ἀντεπεξῆλθον μετὰ σθένους, ὅπερ ἦντλησα ἐκ τοῦ δικαίου τοῦ ἀγῶνος. Ἐστεροῦμην ὅμως τῆς ἀπὸ τοῦ βουλευτικῷ Βήματος φωνῆς· αἱ εἰς τὸν ἀρμόδιον Ὑπουργὸν διαμαρτυρίαι μου δὲν εἶχον εἰσακουσθῇ. Ἐν τούτοις τῇ βοήθειᾳ τοῦ Τύπου διεσώθησαν αἱ κοινότητες ἐκ τῆς νομαρχιακῆς ἐπιθέσεως χάρις καὶ εἰς τὴν εὐσυνειδήτην ἅμα δὲ καὶ πεφωτισμένην πρὸς τὸ νομικὸν συμβούλιον εἰσήγησιν τοῦ συμβούλου κ. Ἀριστ Θεοδωρίδου. Ἐπὶ τέλει διὰ τῆς ἐν τῇ Βουλῇ συνηγορίας τοῦ βουλευτοῦ Μαντινείας κ. Κ. Κωνσταντοπούλου ἐπεσπεύθη ἡ βραδύνασκα ἐκτέλεσις τῆς ἀποφάσεως τοῦ νομικοῦ συμβουλίου καὶ οὕτω ἐπετεύχθη ἡ ἀνάγνώρισις τῶν κοινοτικῶν δικαιωμάτων.

Ἐκ τῶν πολλῶν σχετικῶν δημοσιευμάτων μνημονεύω τέσσαρα ἄρθρα, ἐν τῇ «Ἐστίᾳ» δημοσιευθέντα, ἐν οἷς ἐν πλάτει ἐξητάσθη τὸ παρελθὸν καὶ τὸ ἐνεστὼς τῶν Θεσσαλι-

κῶν κοινοτήτων (16—19 Αὐγ. 1894) ὑπὸ τοὺς τίτλους :
 α') «*Αἱ κοινότητες ἐν κινδύνῳ*»· β') «*Αἱ κοινότητες ἐν τῇ
 ἱστορίᾳ*»· γ') «*Αἱ κοινότητες ἐν τῇ ἐλληνικῇ νομοθεσίᾳ*»·
 δ') «*Αἱ κοινότητες ἐν τῇ νομαρχιακῇ αὐθαιρεσίᾳ*».

§ 28.— Διάφορα νομοσχέδια.

Ἐκτὸς ἄλλων νομοσχεδίων ὑπέβαλον (18 Φεβρουαρίου
 1891. Παράρτ. σ. 266, ἀριθ. 206) καὶ περὶ ἀσυμβιβάστον
 τῶν δημοσίων θέσεων πρὸς τὴν τῶν ὑπαλλήλων ἀνωνύ-
 μων ἐμπορικῶν ἐταιριῶν.

Ἐπὶ τοῦ περὶ δῆμων νομοσχεδίου, δι' οὗ ἐτροποποιήθη ὁ
 ἀπὸ 27 Δεκεμβ. 1833, ὑπέβαλον τροπολογίαν, ἣν ἀνέπτυξα
 (σ. 682—5) καὶ τῆς ὁποίας διατάξεις τινὲς ἐλήφθησαν ὑπ'
 ὄψει κατὰ τὸν ψηφισθέντα ν. τῆς 7 Μαρτίου 1891.

Ἐπὶ τοῦ περὶ ἀπαλλοτριώσεως κτημάτων λόγῳ δημο-
 σίας ἀνάγκης νομοσχεδίου, συμπληροῦντος τὸν ν. 4 Ἰανουαρ.
 1888 ἡγόρευσα (σ. 447—450), συστήσας καὶ τὴν ἐπεί-
 γουσαν ἀνάγκην τῆς κωδικοποιήσεως νόμου ὀργανικοῦ συμ-
 φώνου πρὸς τὸ γράμμα καὶ τὸ νόημα τοῦ ἀρθρ. 17 τοῦ
 Συντάγματος, ὅπερ ἀναγράφει τὸν πρὸς τὴν ἰδιοκτησίαν σε-
 βασμόν, καταλαμβανομένην ὅμως ἤδη βανδαλικῶς καὶ ἄνευ
 προηγουμένης ἢ ἐπαρκoῦς ἀποζημιώσεως συνθήως.

Ἐπίσης συνυπέγραψα μετ' ἄλλων Θεσσαλῶν ἀντιπροσώ-
 πων τὸ περὶ διαθέσεως χρημάτων γεωργικῆς Τραπεζῆς καὶ
 ἐπισκοπικῶν κληρονομιῶν τῶν νέων ἐπαρχιῶν, ὅπερ καὶ
 ἐψηφίσθη (ν. ΑῤῈΜΖ' τῆς 21 Μαρτ. 1891).

Ἐπίσης μετ' ἄλλων Θεσσαλῶν βουλευτῶν τὸ περὶ συμ-
 πληρώσεως καὶ τροποποιήσεως διατάξεων τινῶν τῶν περὶ
 δασῶν νόμου, ὅπερ ἐπίσης ἐψηφίσθη (ν. ΑῤῈΝΘ' τῆς 3 Ἀπρ.
 1891). Ὁ μετέπειτα ἐν ἀπουσίᾳ ἐμοῦ ἐκ τῆς Βουλῆς περὶ
 δασῶν νόμος (13 Φεβρ. 1893), ἐπωφελὴς ἐν πολλοῖς, περιέ-
 χει μεγάλας ἀδικίας καὶ δεῖται βελτιώσεως ἰδίως ὡς πρὸς
 τὴν ἀνθρακοποιάν, τὴν ὑλοτομίαν καὶ τὴν φορολογίαν.

Ἐπὶ τοῦ περὶ ἐγγυήσεως τοῦ Κράτους εἰς ἐνυπόθηκα

δάνεια γεωργοκτηματιῶν νομοσχεδίου, δι' οὗ ἐζητήθη ἡ βελτίωσις τοῦ ν. ΑΩΝΒ' τῆς 30 Μαΐου 1890 συνυπέγραψα μετ' ἄλλων συναδέλφων· τὸ νομοσχέδιον ἐκείνο ἐψηφίσθη (ν. ΑΦΟ' τῆς 3) 16 Ἀπριλ. 1891).

§ 29. — Περὶ τοῦ μέλλοντος πρὸ τετραετίας.

Τὸ θέμα βουλευτικῆς καὶ ὑπουργικῆς λογοδοσίας, πρὸς γενικωτέραν ἐξέτασιν συνδεόμενον, εἶνε ἀτελεύτητον, διότι ταῦτοχρόνως χρησιμεύει καὶ ὡς *ἐπίκαιρος κατήχησις* πρὸς ἐκλογεῖς καὶ ἐκλογίμους· ἄλλ' ἔν ἐπεχείρουν τὴν ἐξάντλησιν αὐτοῦ, βεβαίως ἤθελον προσκόψῃ πρὸ τοῦ ἀδυνάτου. Ἐνῶ ἡ ἐμὴ πρόθεσις ἦν νὰ θίξω ἀπλῶς τὰ σπουδαιότερα ζητήματα. τὰ πρὸς τὸν λόγον τῶν παρ' ἐμοῦ πεπραγμένων σχετιζόμενα· ὅθεν ἀπὸ σκοποῦ ἀφέθησαν καὶ πολλὰ χάσματα. ἵνα μὴ δοθῇ ἔκτασις μεγαλειτέρα ἢ ὅσον ἐμπρέπει εἰς δημοσίευμα *Εὐθυμῶν*.

Ἐπιτροχάδην ὅμως ὀλίγας ἔτι λέξεις περὶ τινων ζητημάτων, ὧν ἀπλὴ τοῦλάχιστον μνεία εἶνε τῶν ὧν οὐκ ἔνευ. Ἐν τῇ ἀγορεύσει μου τῆς 28 Φεβρουαρίου 1891 ἐπὶ τῆς γενικῆς συζητήσεως τοῦ προϋπολογισμοῦ, ἀρτίως δημοσιευθείσῃ, δὲν ἠρκέσθην εἰς τὸν ἔλεγχον τοῦ παρελθόντος, ἀλλὰ εἶχον τότε διατυπώσῃ καὶ πρόγραμμα περὶ τοῦ μέλλοντος. Νομίζω, ὅτι ἐνταῦθα προσήκει νὰ παραθέσω τὸ πόρισμα τῆς ὁμιλίης μου ἐκείνης ὡς τὸ διετύπωσα ἐν τῷ προλόγῳ τοῦ πρὸ στίχων τινῶν μνημνευθέντος δημοσιεύματός μου.

« Ἡ βελτίωσις τῆς ἀπονομῆς τῆς δικαιοσύνης δι' ὠρισμένων προτάσεων, — ὁ κατὰ τῆς ἀνευθύνου πρωθυπουργικῆς τυραννίας πόλεμος διὰ τῆς ἁρμονίας τῶν ὀργανικῶν νόμων πρὸς τὸ πολίτευμα καὶ διὰ τοῦ περιορισμοῦ τῶν εἰς τοὺς ἐκλογεῖς παροχῶν ἐπ' ἀνταλλάγματι τῆς ψήφου αὐτῶν, — ἡ προπαρασκευαστικὴ τῶν νόμων ἐπιτροπὴ, — ἡ οὐχὶ εἰρηνοπολεμικὴ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ καὶ αἱ ἀνάλογοι πρὸς τὰς οἰκονομικὰς δυνάμεις τοῦ τόπου στρατιωτικαὶ παρασκευαὶ ἐν τῇ ξηρᾷ μὲν κατὰ τὸ Ἑλβετικὸν σύστημα κατὰ θάλασσαν δέ, ἰδίως, καὶ δι' ἰδρύσεως μεγάλης ἀτμοπλοικῆς ἐθνικῆς εταιρίας, — ἡ φορολογικὴ μεταρ-

ρήθμισις, δι' ἐξευρέσεως συστήματος οὐχὶ πιεστικῷ καὶ ἀνίσου πάντως δὲ ἀναλόγου πρὸς τὴν ἀντοχὴν τοῦ Τόπου, — ἡ ἐκμετάλλευσις τοῦ ἐθνικοῦ πλούτου καὶ ἰδίᾳ ἡ καλλιέργεια τῆς ἐριβώλακος **Θεσσαλίας**, — ἰδοὺ αἱ γενικαὶ γραμμαὶ τοῦ σχεδίου, ὅπερ ἔσχον τὴν τιμὴν ὡς ἐντολοδόχος τοῦ Λαοῦ κατὰ τὴν 14 Ὀκτωβρίου 1890 νὰ ὑποβάλω ἐν τῷ περιβάλλῳ τῆς Ἐθνικῆς ἀντιπροσωπείας (τῇ 28 Φεβρουαρίου 1891) εἰς τὴν κρίσιν τῶν Κυβερνητῶν καὶ τῶν νομοθετῶν τῆς Χώρας».

§ 30. — Καλλιέργεια Θεσσαλίας.

Περὶ πάντων τούτων πολλάκις ἔλαβον ἀφορμὴν νὰ ἐργασθῶ καὶ ἰδίᾳ περὶ τοῦ Θεσσαλικοῦ ζητήματος, ὅπερ ὅμως εἶναι τόσῳ πολυσύνθετον, ὥστε δι' εἰδικοῦ δημοσιεύματος ἐν ἄλλῃ εὐκαιρίᾳ θέλω δυνηθῆ νὰ τὸ ἀναπτύξω. Κεφαλαιωδῶς μόνον λέγω ἐνταῦθα, ὅτι τὸ Θεσσαλικὸν ζήτημα, εἶναι ἐθνικόν. πᾶσα δὲ παρκαμέλησις αὐτοῦ βαρύνει πρωτίστως τοὺς Θεσσαλοὺς ἀντιπροσώπους, οἵτινες ἀπὸ κοινοῦ καὶ ἀνεξαρτήτως κομματικῶν συμπαθειῶν ὀφείλουσι νὰ παρσκευάσωσι πᾶσαν τὴν ἀπαιτουμένην ἐργασίαν, οἷα δὴποτε δὲ Κυβερνήτις πέποιθα, ὅτι εὐγνωμόνως θέλει υἱοθετήσῃ αὐτήν. Τριαύτην ἐνέργειαν ἐπεχείρησα κατὰ τὴν IB' Περὶ δὲ, ἀλλὰ προσέκρουσα ἢ εἰς τὴν ματαιοδοξίαν τινῶν ἢ εἰς τὴν ἀδιαφορίαν ἄλλων.

Ἡ Θεσσαλία ἔχει ἀνάγκην τῆς προόδου τῶν ὑδραυλικῶν ἔργων, κτηματικῆς τραπέξης καὶ κανονισμοῦ τῶν σχέσεων μεταξὺ καλλιεργητῶν καὶ ἰδιοκτητῶν κατὰ τρόπον, μὴ παρὰ βλάβοντα τὰ κεκτημένα τῶν ἰδιοκτητῶν δικαιώματα. Τούτων γενομένων, ἀναγκαιῶς ἡ δεινδροφύτευσις τῆς Θεσσαλικῆς πεδιάδος, ἡ ἀποξήρανσις τῶν λιμνῶν καὶ ἡ ἐξυγίανσις τοῦ τόπου θέλουσιν ἐπέλθῃ.

ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως τοῦ κ. Τρικούπη, εἶναι ἀληθῆς ἐλήφθησαν μέτρα τινά, ἀλλ' ἀνεπαρκῆ. Εἰς τὴν πρωτοβουλίαν τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Θεσσαλίας προσήκει ἡ ἐξακρολούθησις καὶ ἡ συμπλήρωσις ἔργου, ἐξ οὗ ἡρτῆται ἡ εὐτυχία

τῶν Θεσσαλῶν καὶ ἡ ἐξασφάλις ἐμπορικοῦ ἰσοζυγίου τοῦ Κράτους.

Περὶ Καπνεμπορίας ἐγράφησεν ἄνωτέρω τινὰ (§ 22).

Περὶ ποιμνιοβοσκῆς, συνδεσμένης ἀρρήκτως μετὰ τῆς κτηνοτροφίας, προσθέτω, ὅτι οἱ ἐπὶ τῆς τρικουπικῆς Κυβερνήσεως πρὸς ἀγαθὸν σκοπὸν ψηφισθέντες νόμοι ἐν ἐποχῇ καθ' ἣν δὲν ἤμην ἐν τῇ Βουλῇ (1887—1889), ἔνεκα πολλῶν ἀτελειῶν καὶ χειρίστης ἐφαρμογῆς κατεδίωξαν σκληρῶς τὴν κτηνοτροφίαν. Ὑπύχθησα νὰ συντελέσω εἰς περιορισμὸν τῶν γενομένων καταχρήσεων, διότι τὸ ἀρχηγεῖον τῆς χωροφυλακῆς ἐξέδωκεν ἐπὶ ταῖς παραστάσεσί μου τὴν ὑπ' ἀριθ. 4876 τῆς 30ης Ἰαν. 1895 ἐγκύκλιον (δημοσιευθεῖσεν ἐν τῇ «Παλιγγενεσίᾳ» τῆς 21 Φεβρ. 1895) διὰ τῆς ἀκριβοῦς ἐφαρμογῆς τῆς ὁποίας θέλει, πιστεύω, περισταλῇ τὸ κκκόν· ἀλλὰ διὰ νέου νόμου ὑπάρχει ἀνάγκη νὰ συμβιβασθῇ ἡ προστασία τῶν βοσκῶν καὶ τῶν φυτειῶν πρὸς τὸ συμφέρον τῆς κτηνοτροφίας.

§ 31.— Εἰκὼν τῆς τελευταίας δεκαπενταετίας.

Ἐπιθυμῶ νὰ κλείσω τὰς **Εὐθύνας** μου διὰ σκέψεων γενικωτέρων ἐπὶ τῶν ἐνεστώτων καὶ τοῦ μέλλοντος ἡμῶν· πρὸ τούτου ὅμως ἀνάγκη νὰ ρίψω ἐν βλέμμα πρὸς τὸ παρελθόν. Ἀλλὰ πόσα δὲν δύναται τις νὰ εἴπῃ περὶ τοῦ συνταγματικοῦ ἡμῶν βίου ἰδίως κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαπενταετίαν! Πόσα καὶ πόσα νὰ προσθήσῃ περὶ τῶν παμμεγίστων ἐκείνων σχεδίων τοῦ ἐκ Μεσολογγίου πολιτευτοῦ, ὃν δὲν ἐδίστασαν ἄλλοτε ἐν στιγμαῖς παραφόρου ἐνθουσιασμοῦ οἱ φίλοι αὐτοῦ νὰ βαπτίσωσι Βίσμαρκ, Πομπηϊόν καὶ βρυχώμενον λέοντα! ἀλλ' ὅστις ἤδη, τρέμων ἵσταται ἐπὶ σκνίδος ὡς νχυαγός, αἰσθανόμενος βεβαίως ἰσχυράς τύψεις τοῦ συνειδότος, ἐπὶ τῷ ἐθνικῷ δυστυχήματι, οὔτινος πρωτεργάτης ὑπῆρξε! Τί πρῶτον καὶ τί ὕστατον νάναμνησθῇ τις ἐκ τῶν ῥητορικῶν ἐκείνων πομφολύγων, δι' ὧν ἐπατάσσετο ἡ συναλλαγὴ καὶ ἀπήστραπτε τὸ οἰκονομικὸν ἰσοζύγιον,

ἡ Ἑλλάς ἐγένετο χρηματιστήριον τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἡ γαλανὴ σημαία ἡμῶν ἐκυμάτιζεν ὑπερῆφάνως ἐν τῇ Μεσογείῳ, ἡλεκτρίζουσα τοὺς ὑποδούλους ἀδελφούς ἡμῶν, διότι ἦτο προσωρισμένη νὰ ζήσῃ καὶ θὰ ζήσῃ! . . .

Δὲν ἤρκεσεν ἡ ψῆφος τῆς 7 Ἀπριλίου 1885 καὶ ἡ κατ' αὐτοῦ καταφορά τῆς 14 Ὀκτωβρίου 1890· ἐδέησε τὸ λαϊκὸν ἀνάθεμα τῷ 1895 νὰ κόψῃ ἐν τέλει ἀποτόμως καὶ, ὡς εὐελπιστοῦμεν, ὀριστικῶς τὸ νῆμα τοῦ πολιτικοῦ του βίου. Λύτὸ ἔθηκε τέρμα εἰς τὸ δαπανηρότατον καὶ ἐπὶ δεκαπενταετίαν περίπου διαρκέσαν κωμικοτραγικὸν μελόδραμα. ὅπερ ἠδύνατο νὰ κληθῇ «**Ἡ ἀπώλεια Λαοῦ ὑπὸ ἐνὸς ἀρχομανοῦς καὶ ἐνὸς ὀυμουλκουμένου**», οὗτινος ἡ ouverture ἦτο ἡ προσάρτησις τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς ἡπειρωτικῆς λωρίδος. Ἡ πρώτη πράξις τῶν οὐνείρων καὶ τῶν ἐλπίδων ἔληξε τὴν 7 Ἀπριλίου 1885. Ἐν τῇ δευτέρᾳ ἀκούεται ὁ κλαυσίγελως τοῦ εἰρηνοπολέμου, διεξαχθέντος ἐπὶ τὸ κωμικοτραγικώτερον ὑπὸ τοῦ ἐκ Γόρτυνος πολιτευτοῦ, — τοῦ ἐπιπλεύσαντος ὡς ἀκουσίῳ ἀρχηγοῦ τῆς ἀντιπολιτεύσεως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξ. Κουρμουνδούρου, — καὶ ἀπολήξαντος εἰς τὴν Κούτρην καὶ εἰς τὸν ἀποκλεισμόν τῶν ἐλληνικῶν παρχαλίων, ἐξ οὗ ἐνεφυσθήθη νέα πολιτικὴ ζωὴ εἰς τὸν πολιτευτὴν ἐκ Μεσολογίου, ὡς γέρας τῆς πολιτικῆς τῆς ἐνέδρας, ἣν εἶχεν ἀκολουθήσῃ· ἡ τρίτη πράξις, ἀρξάμενη ἀπὸ τῆς ἐν παραμοναῖς ἐκλογῶν ἀπελευθερώσεως κακούργων κατὰ συμμορίας καὶ τῆς παρχσημοφορήσεως τῶν τρικουπικῶν κόμματαρχῶν κατὰ χιλιάδας, ὧν τινες ζωοκλέπται, μετὰ τῆς ποινικῆς δικαιοσύνης ἔχοντες ἀνοικτὸν λογαριασμόν, συνεπληρώθη διὰ τῆς φοροδανειομανίης, τῶν σπαρταλικῶν ἀγρυπνιῶν, τῆς κακονομίας καὶ τοῦ ἐν Ἀθήναις διορισμοῦ ὑποψηφίων βουλευτικῶν νευροσπάστων, ἐπερατώθη δὲ ὑπὸ τοῦ διχδόχου του εἰς πιστὴν ἀντιγραφὴν τοῦ τρικουπικοῦ προϋπολογισμοῦ παρὰ τὴν λαϊκὴν ἐντολὴν τῆς 14 Ὀκτωβρίου 1890· ἡ τετάρτη πράξις ἤρξατο τῇ 18 Φεβρουαρίου 1892, ἥς τοὺς ἐνδεχομένους ἀγαθοὺς καρπούς κατέστρεψεν ἡ ἀρχομανία τοῦ ἐν τῇ τρικουπικῇ σχολῇ ἐκπαι-

δευθέντος βουλευτοῦ ἐξ Ἀττικῆς καὶ ἡ τρωθεῖσα γεροντικὴ φιλοδοξία τοῦ ἐκ Τριφυλίας. Ἐντεῦθεν ὑπεδείχθη καὶ αὖθις ὡς Σωτὴρ ὁ ἐπιτήδειος πρωταγωνιστῆς, ὅστις ὅμως τῇ 28 Ἀπριλίου 1893 δραπετεῦει ἐκ τῆς ἀρχῆς, καθ' ὃν χρόνον εἰς Ἑλλήν ὑπουργὸς τείνει χάριν τοῦ ἰσχυροῦ τοῦ προὔπολο- γισμοῦ δίσκον ἐπαίτου ἐν τῷ χρηματιστηρίῳ τοῦ Λονδίνου· ἡ πράξις περατοῦται διὰ τῶν *σκριπ* καὶ τῶν *φαῖντιγκ*, ἅτινα μετεφυτεύθησαν τεχνηέντως ἐξ Ἀργεντινῆς πρὸς δημιουργίαν ῥαλλικοῦ προσωπικωτάτου κόμματος ἐκ λιποτακτῶν τρικου- πικῶν, —κατὰ περίεργον δὲ σύμπτωσιν σχεδὸν ἀπάντων ὑπο- ψηφίων ὑπουργῶν, —διακριθέντος ἐπὶ ἐνστασιολογίᾳ περὶ μὴ ἀπαρτίως καὶ ἐπὶ γενναίᾳ κωλυσιεργίᾳ. Ἐν τῇ τελευταίᾳ πράξει παρουσιάζεται τὸ φράγκον, ἀντιβιβαζόμενον εἰς δυσθεώ- ρητα ὕψη, ὁ δὲ Σωτὴρ, σκληπίζων ἀρειμανίως τὴν πτώχευσιν ὑπὸ τὰς ζωνὰς τῶν φίλων τοῦ ἐπευφημίας, ἀλλὰ καὶ μχ- ταιῶν παντοιοτρόπως πᾶσαν μετὰ τῶν δανειστῶν συνεννόη- σιν. Ἐπὶ τέλει ἐν λαϊκὸν ἀνάθεμα ἐξ ὅλων τῶν σημείων τοῦ Ἑλληνισμοῦ τραυματίζει θανασίμως τὸν πρωταγωνιστὴν τοῦ δράματος.

§ 32.— Ἀνεξαρτησία καὶ συναλλαγή.

Μετὰ τὴν εἰκτράν τῆς ὑπὸ τὸν κ. Τρικούπην Κυβερνήσεως πτώσιν καὶ τὴν ζωνῶν τοῦ παρελθόντος καταδίκην, ὁ κομ- ματικὸς δεσποτισμὸς ὑπέστη τραῦμα καίριον. Πιστοὶ τῶν κομμάτων στρατιῶται καὶ εἰδωλολάτραι, οὐχὶ δὲ ὀπαδοὶ ἀρχῶν, ἀπετίναξεν τὸν κομματικὸν ζυγόν· ἐξ αὐτῶν ἐνθαρ- ρυνθέντες καὶ οἱ ἀδιάφοροι ἀπετίναξεν τὴν νάρκην, κατελ- θόντες εἰς τὸν ἀγῶνα πρὸς διάσωσιν τῶν ἐθνικῶν ναυαγίων. Πανταχόθεν πνέει ἀήρ ζωειφόρος ἀνεξαρτησίας καὶ ἐκλεκτι- κότητος ὑπὲρ τῆς βελτιώσεως τῶν πραγμάτων καὶ οὐχὶ ὑπὲρ τῆς ἀλλαγῆς προσώπων, ἥτις ἐν πάσῃ ὑπουργικῇ μεταβολῇ ἦτο ἡ σημαία τῶν ἀγωνιζομένων! Ἀνεκαλύρθη πανταχόθεν ἡ φαγέδαινα τῆς πολιτειᾶς νόσου, ἡ κακότη- χως ὑπ' αὐτοῦ τοῦ κ. Τρικούπη ἄλλοτε κληθεῖσα *συναλλαγή*. Παρήγορον τὸ θέαμα καὶ ἐνθαρρυντικὸν διὰ τὸ μέλλον! Νο-

μίζομεν ὅμως, ὅτι ἐν τῷ βρασμῷ τῆς ψυχικῆς ὁρμῆς καὶ ἐν τῇ συνήθει ὑπερβολῇ, ὀφειλομένη ἴσως καὶ εἰς τὴν θερμότητα τοῦ φωτίζοντος τὴν Ἑλλάδα ἡλίου, ὑπάρχει σύγχυσις γλωσσῶν τόσον ὡς πρὸς τὴν ἀληθῆ πολιτικὴν ἀνεξαρτησίαν, ὅσον καὶ ὡς πρὸς τὴν συναλλαγὴν. Τοσοῦτον φρικώδη τὰ ἐκ τοῦ παρελθόντος δεινά, ὥστε ὑπὸ τρόμου κατέχεται ἡ ὑγιὲς κοινὴ γνώμη κατὰ τῆς συναλλαγῆς καὶ πάσχει ὑπὸ ἀνεξαρτητιδός.

Δημοσιογραφήσας ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν ἐν τελείᾳ ἀνεξαρτησίᾳ φρονήματος καὶ οὐδέποτε ὑποδουλώσας τὸ ἐμὸν πολιτικὸν φρόνημα χάριν τῆς συναλλαγῆς, τολμῶ μετὰ θάρρους νὰ εἴπω, ὅτι ὀλίγιστοι ἐμελέτησαν, ὅσον ἐγώ, οὐ μόνον θεωρητικῶς, ἀλλὰ καὶ πρακτικῶς ἀμφοτέρως τὰ ζητήματα, περὶ ὧν ἐλάλησα καὶ ἔγραψα πάμπολλα, τῶν ὁποίων ὅμως ἡ ἀνάλυσις δὲν εἶνε ἐφικτὴ ἐνταῦθα. Ἀλλὰ πρὸς μεθοδικωτέραν ἐξήγησιν ἐξεταστέον προηγουμένως, πῶς καλλιεργεῖται τὸ συνταγματικὸν τῆς συναλλαγῆς μικρόβιον καὶ εἰς τί κυρίως ὀφείλεται ἡ ὑποδούλωσις τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ ἔθνους.

§ 33. — Πρωθυπουργικὴ ἀνεύθυνος τυραννία.

Ἐν τῇ Εἰσχωγῇ τοῦ Συντάγματος (Νομικὴ Βιβλιοθήκη ἐν Ἀθήναις 1889 η' + 300) ὑπεστήριξα καὶ ἀπέδειξα, ὅτι ἀπὸ τοῦ 1821 οὐδεὶς τῶν συνταγματικῶν Χρτῶν ἐφηροδόθη (σ. 112), ἐν συμπεράσματι δέ, ὅτι ἡ πολιτικὴ πρόοδος προσέκρουσεν, εἴτε ὡς ἐκ τῆς ἐπεμβάσεως τῶν πρέσβων εἰς τὸν ἐσωτερικὸν ὑμῶν πολιτικὸν βίον, εἴτ' ἕνεκα τῆς συγκεντρώσεως τῶν πάντων εἰς τὴν ἐξουσίαν ἐνός, προέδρου δημοκρατίας, ὡς ἐπὶ Καποδιστρίου, βασιλέως, ὡς ἐπὶ Ὁθωνος Α', πρωθυπουργοῦ, ὡς ἐπὶ Γεωργίου Α'. Καὶ ὁ μὲν Χάρτης καθιεροῖ τὴν διάκρισιν τῶν τριῶν συνταγματικῶν ἐξουσιῶν καὶ ἀπαιτεῖ πρὸς κανονικὴν λειτουργίαν τὴν ἀποκέντρωσιν, οἱ δὲ ὀργανικοὶ νόμοι συγχωνεύουσιν ἀπάσας τὰς ἐξουσίας εἰς μίαν καὶ μόνην τὴν ἐκτελεστικὴν, ἡ ἀκριβέστερον εἰς χεῖρας τοῦ ἐκάστοτε πρωθυπουργοῦ καὶ

καταλήγουσιν εἰς τὴν **συγκέντρωσιν** (αὐτόθι σ. 116), ἐξ ἧς ἀναφύονται τὰ προσωπικὰ κόμματα, τρεφόμενα διὰ τῆς συναλλαγῆς καὶ ἀποθηριούμενα διὰ τῆς ὑποδουλώσεως τοῦ πολιτικοῦ φρονήματος τῶν ἀντιπροσώπων, ἐξ αὐτῶν δὲ ἡ **πρωθυπουργικὴ ἀνεύθυνος τυρρανία**.

§ 34.—**Νέον Πολιτικὸν κόμμα φιλελευθέρων.**

Συγκεχυμέναι κρατοῦσι γινώμαι περὶ τῆς ἐθνικοῦ συναλλαγῆς καὶ περὶ τῆς λαοσωτηρίου ἀνεξαρτησίας. Ἄν ἐπετρέπετο νὰ δώσω ὅρισμὸν εἰς τὴν πρώτην, ἤθελον εἶπῃ, ὅτι συναλλαγή εἶναι ἡ ἐπ' ἀνταλλάγματι τῆς ἐκλογικῆς ψήφου ἢ χάριν αὐτῆς παροχὴ δώρου κυβερνητικοῦ ἢ οἴου-δήποτε ἄλλου, ὑλικῷ ἢ ἡθικῷ, εἰς τὸν ἐκλογέα. Εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἐννοεῖται, ὅτι δὲν εἶναι ἀμαρτήματα ἡ εἰς ἐκλογέα παρὰ βουλευτοῦ ἢ ὑποψηφίου παρεχόμενη ἐντὸς τῆς ἀρμοδιότητος του νόμιμος προστασίαι. Τοῦτο συμφώνως πρὸς τὴν φύσιν τῶν κοινωνικῶν συνθηκῶν θὰ ἦτο ἀνέφικτον, ὑπάρχουσι δὲ καὶ περιστάσεις, καθ' ὧς θὰ ἐθεωρεῖτο τὸ ἐναντίον καὶ καθήκον. Δυσδιάκριτα ὅμως πολλάκις εἶναι τὰ ὅρια τῆς νομίμου προστασίας καὶ τῆς ἀρμοδιότητος τοῦ προστατοῦ. Ἐντεῦθεν ἀναπτύσσεται τὸ παράσιτον παντὸς πολιτεύματος, οἷος δὴποτε μωρῆς, μηδὲ τῆς ἀπολύτου μοναρχίας ἐξαιρουμένης. Πανάκειά τις πρὸς ἐκρίζωσιν τοῦ κακοῦ δὲν ὑπάρχει (ἄνω-τέρω § 11 ἐν τέλει): οὐχ' ἦτον διὰ νομοθετικῶν μέτρων δύναται νὰ περιορισθῇ οὐσιωδῶς ἀλλὰ μόνον διὰ τῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ τῆς οἰκογενειακῆς ἀνατροφῆς συμπληροῦται ἡ θεραπεία (§ 36).

Ὡς πρὸς τὴν ἀνεξαρτησίαν παρτηρῶ, ὅτι, ἐὰν ὑπάρχωσιν οἱ δοξάζοντες, ὅτι ἀπὸ τῆς κομματικῆς ὑποδουλώσεως ἡ Βουλὴ ἀπαλλάσσεται, ἐν ἣ περιπτώσει ἕκαστος τῶν 207 βουλευτῶν, ἔχων ἰδίαν γνώμην δύναται καὶ συμφέρει νὰ κρατῇ αὐτὴν χάριν τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ φρονήματος του, βεβιαίως οἱ οὕτω σχεπτόμενοι ζητοῦσι τὰ δύναντα καὶ Βουλὴν βαβυλωνικὴν. Ὅτι ζητεῖ ὁ Τόπος εἶναι ἡ κατάργησις τῶν

προσωπικῶν κομμάτων καὶ ἡ ἰδρυσις πολιτικῶν ὁμάδων, ἐχουσῶν ἀντὶ ἀρχηγοῦ—τυραννεύου σημαίνον προγράμματος καὶ παλαιουσῶν ὑπὲρ ἀρχῶν ἐν δυνατῇ ἀνεξαρτησίᾳ φρονήματος.

Τοιαύτην εἶχε βάσιν ὁ κατὰ τοῦ δηλιγιαννικοῦ καὶ κατὰ τοῦ τρικουπικοῦ κόμματος πόλεμος τοῦ κατὰ τὴν 7ην Νοεμβρίου 1890 ἰδρυθέντος νέου πολιτικοῦ κόμματος (ἀνωτέρω § 9). Ἡ ἐκτέλεσις τῆς ιδέας ἐκείνης προσέκρινε ἐν τῇ κρίσει στιγμῇ τῇ 18 Φεβρουαρίου 1890 ἐνεκεν ἀρχολιπτικῆς μελῶν τινῶν τῆς πολιτικῆς ἐκείνης ὁμάδος (§ 10) καὶ ἐντεῦθεν ἀπωλέσθη χρόνος πολὺτιμος, ἐζημιώθη δὲ μεγάλως ὁ ἴσος. Τὰ ἐπελθόντα πολιτικὰ συμβάντα ἐκύρωσαν τὴν στερεάν βάσιν τῆς πολιτικῆς ἐκείνης ὁμάδος, ἥδη δὲ ἀσχετῶς πρὸς τινὰ τῶν λαβόντων τὴν πρωτοβουλίαν τῆς πολιτικῆς ἐκείνης ἐργασίας πρόσωπα,—ὧν δύο ἐξεμεταλλεύθησαν τὴν ιδέαν χάριν ἰδρύσεως προσωπικοῦ κόμματος κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῶν προϋπάρχοντων διὰ τοῦ σχηματισμοῦ τῆς Κυβερνήσεως τῆς 3ης Μαΐου 1893 καὶ τῆς πορείας αὐτῆς,—ὁ σκοπὸς καὶ ἡ ἀνάγκη ὑφίστανται, τὸ ζήτημα δὲ τοῦτο κυρίως τίθεται εἰς τοὺς ἐκλογαῖς τῆς 16ης Ἀπριλίου 1895· διότι διὰ τῆς ἐκλογῆς ἀντιπροσώπων ἀληθῶς ἀνεξαρτήτων, ἀναγκασίως θέλει ἐπέλθῃ ἡ ἐκτέλεσις τῆς μόνης σωτηριώδους θεραπείας πρὸς κίνησιν εὐρύθμον τῆς συνταγματικῆς μηχανῆς, ἥτοι ἡ ἰδρυσις πολιτικῶν κομμάτων, ἐχόντων πρόγραμμα ὠρισμένων φιλελευθέρων ἀρχῶν καὶ καλουμένων οὐχὶ ἐξ ὀνόματος ἀρχηγοῦ, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ὁποίου διαλύονται. Ὑπὲρ τῆς ἐπικρατήσεως τοιούτων ἀρχῶν καὶ τοιαύτης συνταγματικῆς πορείας συνεχῶς καὶ ἀδιαλείπτως ἐργάσθην, ἐφ' ὅσον αἱ περίστασις τὸ ἐπέτρεψαν.

§ 35.—Ἡ ἀναθεώρησις τοῦ Συντάγματος. Συνέλευσις.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω συνάγεται, ὅτι προσδοκῶ θεραπείαν διὰ νομοθετικῶν μέτρων, ὑπὸ τὸν ρητὸν ὅρον τῆς ἐν τῇ ἐκλεχθησομένῃ Βουλῇ συναντήσεως πολλῶν ἀνεξαρτήτων

βουλευτῶν, ὅπως ἀναπτυχθῇ νέον πολιτικὸν κόμμα φιλελευθέρων, αἵτινες, κατάρτιζοντες πρόγραμμα ὑγιῶν ἀρχῶν, ἐργασθῶσιν εἰλικρινῶς εἰς τὴν ἐκτέλεσιν αὐτοῦ. Οἱ πολλοὶ φρονοῦσιν, ὅτι εἰς ὃ σημεῖον περιήλθομεν, εἶνε τοῦτο φυσικῶς ἀνέφικτον. Ἴσως οἱ φόβοι αὐτῶν δὲν στεροῦνται βάσεως. Ἰδοὺ διατὶ ἐν ἀρτιφανεῖ μελέτη μου « Ἡ ἀναθεώρησις τοῦ Συντάγματος ὑπὸ ἱστορικὴν ἔποψιν » (« Παικίλη Στοά » 1895 σ. 132—144) κατέληγον ὡς ἀκολούθως :

« Ὅτι δυνάμεθα ἀπὸ τοῦδε μετὰ θάρρους νὰ ὑποστηρίξωμεν εἶνε, ὅτι ἤγγικεν ἡ ὥρα πρὸς ἀρτίαν καὶ γενικὴν συζήτησιν ἐν τε τῷ Τύπῳ καὶ ἐν τῇ Βουλῇ τοῦ περὶ ἀναθεωρήσεως τοῦ Συντάγματος θέματος, διότι εἶνε ἀναντίλεκτον πλέον καὶ ἀτυχῶς ἐκ τῶν πραγμάτων βεβαιωμένον, ὅτι ἡ πολιτειακὴ νόσος σιδηροδρομικῶς προχωρεῖ καὶ ὅτι, ἂν μὴ ληθῶσι *ρίζικα* θεραπευτικὰ μέτρα, βεβαίως *ἐπίκεινται ἐθνικὰ δυστυχήματα*. Ἄν ἀπηλπίσθημεν περὶ νομοθετικῆς ὁργανώσεως ἀρμονικῆς πρὸς τὸ πολίτευμα καὶ περὶ τῆς εἰλικρινοῦς τῶν συνταγματικῶν ἐξουσιῶν συμπράξεως, ἴσως οὐδὲν ὑπολείπεται ἡμῖν θέμα συζητήσεως ἐκτὸς τοῦ τῆς *συνταγματικῆς ἀναθεωρήσεως*.

Ἐν τῇ Συντακτικῇ Συνελεύσει οἱ πλεῖστοι τῶν πληρεξουσίων ἐνόμισαν τὸν θησαυρὸν τοῦ Συνταγματικοῦ χάρτου, ἐξασφαλισθέντα διὰ τοῦ κλειθροῦ τοῦ 107^{ου} ἄρθρου. Ὑπῆρξαν καὶ τινες φοβηθέντες, ὅτι ἡ θύρα δὲν ἦτο ἀσφαλὲς, ἀνεπιφυλάκτως μάλιστα δηλώσαντες τοὺς φόβους των περὶ τῶν υποθέσεων ἐκ μέρους τῶν μὴ παραδεχομένων, ὅτι τὸ ἔργον ἐκεῖνο ὑπῆρξε τέλειον καὶ ὅτι ἡ γῆ δὲν ἔσται ἀκίνητος μετὰ τὴν τελευταίαν ψηφοφορίαν τῆς Συνελεύσεως !

Νομίζομεν, ὅτι ἐπέστη ἡ στιγμή νὰ ἐξετασθῇ, εἰς τὸ 107^{ον} ἄρθρον ἐπιτρέπη τὴν εἴσοδον εἰς τὴν λαϊκὴν κυριαρχίαν πρὸς ἐνᾶσκησιν τῶν δικαιωμάτων της διὰ *Βουλῆς* ἢ διὰ *Συνελεύσεως*· ἐπίσης εἰς τὴν ὑπάρχῃ ἡ ἀνάγκη τῆς διαρρηξέως τοῦ κλειθροῦ, ὅπερ ἐνέκλεισε τὸ οὐδέποτε, κατὰ τὸν Laboulaye, περιοριζόμενον δικαίωμα τοῦ κυριάρχου Λαοῦ πρὸς ἀναθεώρησιν τοῦ Συντάγματος ».

§ 36. — Πόρισμα πείρας πολιτικῆς.

Μεγίστην εἶπεν ἀλήθειαν ὁ Hume, ὅστις τὰ καθήκοντα τῶν δικαστηρίων ὡς πρὸς τὴν δικτῆρησιν τῆς κοινωνικῆς

τάξεως καὶ τῆς προόδου τῆς ἀνθρωπότητος ἐξετάζων, εἶπεν, ὅτι ἡ Ἀγγλία τὸ ὕψος αὐτῆς ὀφείλει εἰς τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν δικαστηρίων, εἰς τὴν δικαιοσύνην: «Ὁλόκληρον τὸ ἡμέτερον πολιτικὸν σύστημα, — διδάσκει ὁ διάσημος ἐκεῖνος Ἀγγλος δημοσιολόγος, — καὶ ἕκαστον τῶν ὀργάνων αὐτοῦ, ὁ στρατός, ὁ στόλος, ἀμφοτέραι αἱ Βουλαί, οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ μέσχα πρὸς ἓνα καὶ μόνον σκοπὸν ἄγοντα, τὴν διατήρησιν καὶ τὴν ἐλευθερίαν τῶν δώδεκα μεγάλων δικαστῶν τῆς Ἀγγλίας».

Τὸ δέμὸν ἐκ τῆς πολιτικῆς μου πείρας πόρισμα, δι' οὗ περαίνω τὰς ἐπὶ τῆς ἐνιστώσης καταστάσεως τῆς Ἑλληνικῆς Πολιτείας κρίσεις μου, εἶναι ὅ,τι καὶ ἐν τῷ προλόγῳ τοῦ «**Δικαστικοῦ Ὁργανισμοῦ**» ἐν ἄκρῳ πεποιθήσει ἔγραψον (σ. μδ'):

«Ἡ **ἐκπαίδευσις** μετὰ τῆς οἰκογενειακῆς ἀνατροφῆς προδῆλως εἶναι, — κατὰ τὴν ἡμετέραν ἀκρόαδαντον πεποίθησιν, — τὸ ἀσφαλὲς ἔδαφος, ἐφ' οὗ στερεῶς καὶ ἀφόβως ἵσταται πᾶσα **Πολιτεία**, καὶ μάλιστα Συνταγματική, ἐν ἣ ἰσχύει ἡ καθολικὴ ψηφοφορία· μόνη ὅμως ἡ **Δικαιοσύνη** εἶναι ὁ μοχλὸς, δι' οὗ αὕτη δύναται νὰ κινήσῃ ἐπιτυχῶς πάσας τὰς ἐθνικὰς δυνάμεις καὶ νὰ κρατήσῃ κατὰ τοὺς φυσικοὺς νόμους τῆς ἑλξεως καὶ τῆς ἀπώσεως ἐν ἰσορροπίᾳ τὴν κοινωνικότητα τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ εὐδαιμόνως συζῆν».

§ 37. — «Κὰδ δύναμιν ἔρδειν».

Τὰς «**Εὐθύνας**» ἀπηύθυνε πρὸς τοὺς ἀπανταχοῦ Ἑλληνας, διότι κατὰ τὸ ἄρθρ. 67 τοῦ Συντάγματος οἱ βουλευταὶ ἀντιπροσωπεύουσι τὸ ἔθνος καὶ οὐχὶ μόνον τὴν ἐπαρχίαν, ὑπὸ τῆς ὁποίας ἐκλέγονται, εἰ καὶ ὑπὸ τὴν βουλευτικὴν μου ιδιότητα ἀπευθύνονται πρωτίστως πρὸς τοὺς τιμήσαντάς με διὰ τῆς ψήφου των, ἐρ' ὃ καὶ ἐκτὸς τῶν γενικῶν, ἀπαραιτήτων ἄλλως ἐν ὑπουργικῇ λογθεσίᾳ, — ἐξητάσθησαν καὶ

τινα, ἐνδιαφέροντα κυρίως τὰς τοπικὰς ἀνάγκας, εἷα τὰ περὶ φορολογίας τοῦ ἐλαίου, τὰ περὶ τῆς ὁδοποιΐας καὶ τὰ περὶ κοινοτήτων.

Τὸ ὅλον ὅμως ἐγένετο μετ' ἐκτάκτου σπουδῆς ἐν τῷ μέσῳ δικηγορικῶν καὶ ἐπιστημονικῶν ἐργασιῶν καὶ οὐκ ὀλίγων ἐκλογικῶν ἀσχολιῶν· ὅθεν αἰτοῦμαι ἐπὶ ταῖς ἐλλείψεσι τὴν ἐπιείκειαν τοῦ ἀναγνώστου· ἄλλως δὲν ἐσκοποῦν διὰ φράσεων τετορνευμένων καὶ λέξεων κενῶν νὰ περικαλύψω τὰ πράγματα· τὸν ἀντίον ὁ κύριος σκοπὸς τοῦ ἀνὰ χεῖρας δημοσιεύματος ἦτο ἡ ξηρὰ αὐτῶν ἀφήγησις πρὸς τὸν Λαόν, παρ' οὗ ἀπειδέχομαι τὴν ἀμερόληπτον κρίσιν. Εὐρέθην εἰς δυσχερείας ἕνεκα τῆς κατ' ἀνάγκην περιαιτολογίας, ἣτις εὐελπιστῶ, ὅτι δὲν θέλει μοι καταλογισθῇ, λαυβανομένου ὑπ' ὅψει τοῦ θέματος τῶν **εὐθυνῶν**, ἐν αἷς ὅλως ἀνέφικτος καθίσταται ἡ ἑλλειψὶς μνείας περὶ τοῦ δημοσίου.

Διὰ τοῦ δημοσιεύματος τούτου δὲν προτίθεμαι νὰ ποδείξω, ὅτι εἶμαι ἀλάθης ἢ ὅτι ἐπραῖξα τὸ καθήκον μου *ἐν τελειότητι*· διότι, ἐκλέξας ὡς γνωμικὸν καὶ ὁδηγὸν τοῦ βίου μου τὸ ἡσιόδειον *πράττειν τὸ κατὰ δύναμιν*, πρὸς αὐτὸ στρέφω ἀδιαλείπτως ὡς ὁ ναυτιλλόμενος πρὸς τὸν πολικὸν ἀστέρα. Πέπειθα δέ, ὅτι, ἐὰν μόνον τὸ ἐν τέταρτον τῶν ἐλεγειακῶς παρὰ πονοιούμενων ἐπὶ τῇ οἰκτρᾷ ἡμῶν θέσει, ἀποφασίσῃ *εἰλικρινῶς* νὰ πράξῃ τὸ κατὰ δύναμιν καὶ, ἐὰν ἔτι ἕκαστος αὐτῶν ἐκτελέσῃ μόνον τὸ ἐν δέκατον τῶν καθηκόντων του, ἡ θεραπεία τῆς νοσοῦσης πολιτείας εἶνε βεβαιότατη ἐκ τῶν *προτέρων*. Ἀνχντιλέκτως ἡ ἐκ τῶν ἄνω βελτιώσεις εἶνε εὐκολωτέρα· ἀλλὰ, ταύτης μὴ ἐπελθούσης δι' οἰονδῆποτε λόγον, ἡ *μόνη ἐλπίς* εἶνε ἡ ἐκ τῶν *κάτω*, φυσικωτέρα ἄλλως τε, διὰ τῆς κατηχήσεως τοῦ Λαοῦ εἰς τὴν κατανόησιν τῶν δικαιωμάτων ἡμᾶς καὶ τῶν καθηκόντων του.

Δὲν ἐπεχείρησα διὰ τῶν **εὐθυνῶν** νὰ παραστήσω, ὅτι ἐγὼ ἢ ἡ Κυβέρνησις τῆς 18 Φεβρουαρίου 1892 ἐξετέλεσε θαύματα. Τὸν ἀντίον δὲν διστάζω νὰ δηλώσω τὴν *προσωπικὴν* μου γνώμην, χωρὶς δι' αὐτῆς νὰ βαρύνω ἄλλον συνάδελφον· ἐν ἡδυνάμην νὰ φαντασθῶ, ὅτι οἱ ἐκκληγεῖς καὶ

οἱ ὑποψήφιοι δὲν θὰ ἐνόουν τὰς καλὰς τῆς Κυβερνήσεως ἐκείνης προθέσεις, ὅπως, ἐπωφελοῦμενοι τῆς εὐκαιρίας ἀπαλλαγῶσιν ἐκ τῆς πρωθυπουργικῆς ἀνευθύνου τυρηνίας τῶν δύο φατριαρχῶν διὰ τῆς ιδρύσεως νέου πολιτικοῦ κόμματος ἀρχῶν, ἐν τῷ ὁποίῳ ὁ πρωθυπουργὸς νὰ ἐνεργῇ τὰ καθήκοντα τοῦ προέδρου τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου, ὡς θρησκευτικῶς ἐπραξεν ὁ πρωθυπουργὸς τῆς 18 Φεβρουαρίου 1892, καὶ οὐχὶ ὡς πανθυπουργός, ὡς οἱ πρὸ αὐτοῦ, — ἂν προέβλεπον, ὅτι ἡ 3ῃ Μαΐου 1892 ἤθελεν ἐπαναφέρει τὸν πρωτεργάτην τῆς ἐθνικῆς δυστυχίας διὰ τῆς αὐτῆς πλειοψηφίας, ἣν οὐδεμία ποτὲ Κυβέρνησις εἶχε, — ἂν καὶ ἐπὶ στιγμὴν ὑπώπτευν, ὅτι δεκάδες ὑποψηφίων βουλευτῶν ἐκ τῶν ἐπιτυχόντων ὑπὸ τὴν σημαίαν τοῦ πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν Λαὸν προγράμματος τῆς Κυβερνήσεως τῆς 18 Φεβρουαρίου 1892 τὴν ἐπιούσαν τῆς ἐπιτυχίας αὐτῶν θὰ διηλυθον ἀφελῶς τὰ βήματα των εἰς τὸν πρὸς τὸν ρουσφετοδότην μέλλοντα πρωθυπουργόν, — ἂν ἐφантаζόμην, ὅτι τὸ Στέμμα διὰ τῆς Κυβερνήσεως τῆς 3 Μαΐου 1893, — δημιουργηθείσης καὶ διατηρηθείσης διὰ τῶν σεβαστῶν μοι μὲν καὶ συνταγματικῶς ἀνευθύνων βασιλικῶν προνομίων, ὧν ὅμως τὴν χρησιμότητα ἢ μὴ μεθ' ὅλης πῆς προσηκούσης εὐλαθείας δικαιοῦμαι νὰ μπισθῇ, — ἤθελε συντελέσῃ εἰς τὴν μόρφωσιν, ἀνάπτυξιν καὶ παγίωσιν προσωπικοῦ κόμματος, οὗτινος ἡγέτης ἦν αὐτὸς οὗτος ὁ καταστρέψας τὰ ἀγαθὰ τῆς Κυβερνήσεως τῆς 18 Φεβρουαρίου 1892 ἀποτελέσματα, ὑφ' ἧς εἶχε παυθῇ Κυβέρνησις, τυγχάνουσα ὡς δὴ ποτε τῆς πλειοψηφίας τοῦ κοινοβουλίου, καὶ ὅτι ἤθελεν ἐκ νέου κληθῇ τῇ 30 Ὀκτωβρίου 1893 ὁ Σωτὴρ τῆς 3 Μαΐου 1892, ἵνα γίνῃ αὐτὸς οὗτος κήρυξ τῆς χρεωκοπίας, χειροκροτούντων τῶν ὑπὸ τοῦ Λαοῦ λαβόντων ἐντολὴν ὅπως ἐναντίαν καὶ ὅστις δὲν ἐξεδιώχθη ἐκ τῆς ἀρχῆς ὡς ὁ ἐκλεκτὸς τῆς 14 Ὀκτωβρίου 1890, ἀλλὰ διὰ τῆς βουλευτικῆς κωλυσιεργίας καὶ τοῦ λαϊκοῦ ἀναθέματος, — ἐγὼ τοῦλάχιστον ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἤθελον δεχθῇ νὰ συντελέσω εἰς τὸν σχηματισμὸν τῆς Κυβερνήσεως ἐκείνης, εἰ καὶ βεβαίως τὴν εὐθύναν τῶν μεταγενεστέρων πολιτικῶν συμβάντων δὲν δύ-

νατχι τις εὐλόγως νὰ καταλογίσῃ εἰς αὐτὴν (§ 13). ἀλλ' ὁ ἀναμάρτητος τὸν λίθον βαλλέτω!

Δὲν νομίζω, ὅτι οἱ παρ' ἐμοῦ κατακριθέντες ἐντός, ἢ ἐκτὸς τῆς Βουλῆς πολιτευταὶ δὲν ἀγαπῶσι τὴν πατρίδα ἡμῶν καὶ ὅτι δὲν ἐπιθυμοῦσι νὰ διαπράξωσι τὸ ἀγαθόν. Κατέκριναν τὸ ἔθνοφθόρον σύστημα τῶν προσωπικῶν κομμάτων, ἅτινα ἐδημιούργησαν τὴν ἐπικίνδυνον συνταγματικὴν ἀνωμαλίαν τῆς πρωθυπουργικῆς ἀνευθύνου τυραννίας, διότι ἤγγικεν ἡ ὥρα νὰ δώσωμεν πάντες εὐθύνας πραγματικὰς ἐπὶ τῷ ὄλεθρῳ παρελθόντι. Τὸ δριμύ τῆς ἐκφράσεως ἀποδοτέον εἰς τὴν ζωηρὰν ἀγανάκτησιν, ἣν αἰσθάνομαι, ἣν ἀκούω παρ' ὅλων καὶ ἣν διερμηνεύω, διότι ἡ Ἑλλάς, ἐνῶ ἡδύνατο νὰ ᾔηνε ὁλβία, κακοδαίμονε!

§ 38. — Τοῖς ἐκλογεῦσι τοῦ Πηλίου καὶ τῶν Φερῶν.

Ἰδιαιτέρως ἀπευθύνω ὀλίγας λέξεις πρὸς ὑμᾶς τοὺς ἐκλογεῖς τοῦ Πηλίου καὶ τῶν Φερῶν, ἵνα δηλώσω ὑμῖν, ὅτι μετὰ τὴν ἐμὴν ἐκλογικὴν ἀποτυχίαν τῆς 3 Μαρτίου 1892 διενεθῆθη νὰ μὴ δεχθῶ ἐν τῷ μέλλοντι βουλευτικὴν ὑποψηφιότητα, τοῦλάχιστον ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Βώλου· διότι ἐξήγησα τὰς πλείστας τῶν μελανῶν ψήφων ὡς ἀποδοκιμασίαν τῆς πολιτικῆς μου πορείας ἢ ὡς ἐκδήλωσιν τῶν συμπολιτῶν μου, σημερινούσων περιττὴν καὶ ἄχρηστον τὴν ἐν τῇ Βουλῇ εἰσόδόν μου, ὑφ' ἧς συνθήκας λειτουργεῖ παρ' ἡμῖν τὸ κοινοβουλευτικὸν πολίτευμα.

Ἀλλ' αἱ δοθεῖσσι μοι ἐξ ὅλων τῶν ἐκλογικῶν κέντρων ἐξηγήσεις περὶ τῶν ἀληθινῶν αἰτίων τῆς ἀποτυχίας μου ἐκείνης, ἡ μεταμέλεια τινῶν ἐκ τῶν πρᾶσιν ἐκτελέστων διὰ τῆς ἐν τῇ ἀπουσίᾳ μου διχαστροφῆς τῆς πολιτικῆς μου πορείας, αἱ αὐθόρμητοι δηλώσεις πολυπληθῶν φίλων περὶ τῆς ἐν προσεχέσιν ἐκλογαῖς ἐκθύμου ὑποστηρίξεώς μου, ἐν τέλει ἡ ἕνεκα τοῦ ἐθνικοῦ δυστυχήματος χαλάρωσις τῶν κομματικῶν δεσμῶν καὶ τὸ κρατοῦν πρὸς τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν ἐκλογέων

φρόνημα ὡς κατὰ τὰς ἐκλογὰς τοῦ 1881 καὶ 1885, μέκλονισαν ἐκ τοῦ τῆς ἀποχῆς σχεδίου· ἄλλως δέφοβήθην μὴ ὑποτεθῇ, ὅτι ἐγκαταλείπω θέσιν, εἰς ἣν μὲ ἀνύψωσεν ἡ ἀγνὴ τῶν ἐκλογέων ἀγάπη καὶ δὴ ἐν ἐποχῇ μεγάλων ἐθνικῶν κινδύνων!

Κατερχόμενος εἰς τὸν ἐκλογικὸν ἀγῶνα τῆς 16 Ἀπριλίου 1895, δὲν ἀπευθύνω νεώτερον πρόγραμμα, ὅπερ θεωρῶ περιττὸν (§ 1)· ἀλλ' ὑποβάλλω εἰς τὸν ἐκλογικὸν ἔλεγχον τὰς «**εὐθύνας**», ἃς ἔλαβον τὴν τιμὴν διὰ τοῦ ἀνά χειρας δημοσιεύματος νὰ θέσω ὑπὸ τὴν κρίσιν τοῦ λαϊκοῦ κριτηρίου. Αὐτὰ εἶναι τὸ **μόνον ἐφόδιόν μου**, δι' οὗ λαμβάνω τὸ θάρρος νάντιμετωπίσω τοὺς ἐν βραρεῖα πανοπλίᾳ πολιτικούς μου ἀντιπάλους. Τὴν ἐμὴν δὲ κάλπην τίθημι ὑπὸ τὴν ἰδιαιτέραν προστασίαν τῶν ἐν τῷ πολιτικῷ ἀγῶνι συστρατιωτῶν οἵτινες ἀείποτε εὐσταθεῖς τὸ φρόνημα, πιστοὶ καὶ ἀφιλοκερδεῖς φίλοι, ἐκλογεῖς ἀνεξάρτητοι, κατενόησαν τὸν ἀγῶνα, ὃν διεξάγω κατὰ προλήψεων καὶ ἐγωϊστικῶν συμφερόντων. Ἡ βουλευτικὴ ἐπιτυχία μου θέλει ἐξηγηθῇ ὡς ἐπιδοκιμασία τῆς πολιτικῆς πορείας ὅλων ἡμῶν· ἡ δὲ ἀποτυχία ὡς καταδίκη. Κατ' ἀμφοτέρας ὅμως τὰς περιστάσεις δὲν θέλω πύσση ἐν τῷ μέτρῳ τῶν ἀσθενῶν μου δυνάμεων νὰ πράττω τὸ κατὰ δύναμιν ὑπὲρ τοῦ Πηλίου καὶ τῶν Φερῶν, μεθ' ὧν θέλει μὲ συνδέῃ πάντοτε παρελθὼν πολιτικῶν ἀγώνων, ἀγάπη καὶ ἐνδιαφέρον μέχρι τέλους τοῦ βίου μου.

ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ

Διατρέχουμεν, κατὰ τὴν ἡμετέραν ταπεινὴν, ἀλλ' ἐπὶ τῶν πραγμάτων ἐρειδομένην γνῶμην, ἐπὶ ἡ-
βον κρίσιν ἐθνικὴν. Ὁ κώδων τοῦ κινδύ-
νου καλεῖ πάντας ἡμᾶς ἐπὶ τοῦ καταστροφώματος,
διότι περὶ ὅλων ὁ ἀγὼν, διότι ὁ βίος κατέστη τοῖς
πᾶσιν ἀφόρητος. Ἀποτινάξωμεν τὴν καταλαβοῦσαν
ἡμᾶς νάοικιν. Πάντες δὲ οἱ δυνάμενοι εἴτε διὰ τοῦ
λόγου, εἴτε διὰ τῆς γραφίδος, — **κατ' ἐξοχὴν ὅμως
οἱ ἐκλογεῖς** διὰ τῆς εὐσυνειδήτου χρήσεως τῆς
ψυχῆς των, — διδάξωμεν εὐπαρορησιάστως καὶ ἄνευ
περιστροφῶν, τοὺς συγκινδυνεύοντας, ὅτι ὀφείλο-
μεν πάσῃ θυσίᾳ νὰ ἐνασκήσωμεν ἐνθουσιωδῶς τὰ
κύριαρχικὰ ἡμῶν δικαιώματα, ἅτινα αὐτὸς ὁ Συν-
τάγματικὸς Χάρτης χορηγεῖ ἡμῖν ὡς ἀγρύπνοις
καὶ πιστοῖς φρουροῖς αὐτοῦ.

Δι' ἐγκαίρου, εἰλικρινοῦς καὶ συντόνου παντα-
χόθεν συμπράξεως πεποιθήμεν, ὅτι ὁ Ἑλληνισμὸς
χάρις εἰς τὸν ἠθικὸν καὶ φυσικὸν πλοῦτον αὐτοῦ,
χάρις εἰς τὸν πατριωτισμὸν τῆς ἀγαθῆς τῶν πολι-
τῶν μερίδος, ἐν τέλει χάρις εἰς αὐτὸ τὸ αἶσθημα
τῆς αὐτοσυντηρήσεως θέλει ἐξέλθῃ ἀλώβητος ἐκ
τῶν δυσχερειῶν, εἰς ἃς ἐσωτερικοὶ καὶ ἐξωτερικοὶ
ἐχθροί, τὴν ἀρχομανίαν Ἑλλήνων ἐκμεταλλευθέντες,
περιήγαγον αὐτόν. Τὸ πρῶτον παντὸς στρατιώτου
τοῦ καθήκοντος ἔργον ἔστω ὁ ἀμείλικτος πόλεμος
κατὰ τῆς πρωθυπουργικῆς ἀνευθύνης
τυραννίας, ἥς προϊόντα εἶνε ἥτε ἀποσύνθεσις
ἐν τῇ πολιτείᾳ καὶ ἡ τελευταία οἰκονομικὴ κατα-
σχύνῃ, — ἡ τὸν Τόπον ἐν ἀβεβαιότητι κρατοῦσα,
κινδύνους δὲ παντοίους ἐγκυμονοῦσα.

“Ὅσον τὸ ἐπ’ ἐμοὶ ἴσταμαι πρὸ τῶν βουλευτικῶν καλπῶν τῆς 16 Ἀπριλίου 1895, φέρων ἐπ’ ὧμον τὸ ὄπλον καὶ τὴν σκαπάνην ἀνηρτημένην ὡς εἷς ἐκ τῶν φρουρῶν τῶν συνταγματικῶν ἐλευθεριῶν καὶ εἷς τῶν ἐθελοντῶν πρὸς ἀγῶνας ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς προόδου, ἔτοιμος νὰ ὑπακούσω εἰς τὸ λαϊκὸν πρόσταγμα. Ἐὰν διαταχθῶ νὰ συνεχίσω τὴν ἐργασίαν μου, θαρρύντως θὰ βαδίσω **ἐμπρός**. Ἐὰν δὲ ἡ ἐν παντὶ κοινοβουλευτικῇ Κράτει ὑπερτάτη ἐξουσία, — ἡ λαϊκὴ ψῆφος, — χαρακτηρίσῃ καὶ ἐκ δευτέρου τὸν ἀγῶνα, ὑπὲρ οὗ μοχθῶ, περιττὸν ἢ ἄσκοπον, δὲν θὰ μνησικακήσω πρὸς ἐκείνους τῶν ἐμῶν συμπολιτῶν, οἵτινες καλὸν ἐνόμισαν νὰ μὲ ἀπαλλάξωσι νεωτέρων καὶ βαρυτέρων **εὐθυνῶν**.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελ.
Τοῖς ἀπανταχοῦ Ἑλλανοῖν	5
§ 1.—Ἀνάγκη λογοδοσίας	7
§ 2.—Εὐθύναὶ καὶ ἐξομολογήσεις	8
§ 3.—Πρὸ τοῦ κυριάρχου Λαοῦ	10
§ 4.—Τὸ πολιτικὸν Εὐαγγέλιον	»
§ 5.—Ἐκλογικὴ ἐπιτυχία ἐν ἔτεσι 1884 καὶ 1885 ἄνευ συνδυασμοῦ	12
§ 6.—Ἐν τῷ Λαϊκῷ συνδυασμῷ τῆς εὐρυτάτης περιφερείας	15
§ 7.—Ἄνευ συνδυασμοῦ ἀποτυχία	»
§ 8.—Αἱ πρὸς τοὺς ἐκλογεῖς ἐπαγγελίαι περὶ τῆς μορφῆς τοῦ πολιτεύματος	16
§ 9.—Τὸ τρίτον κόμμα	19
§ 10.—Ἡ 18 Φεβρουαρίου 1892	21
§ 11.—Ὑπὲρ τῆς Συνταγματικῆς μοναρχίας ὑπὸ τὸν ὅρον τῆς ἀρμονικῆς λειτουργίας τῶν τριῶν ἐξουσιῶν . .	25
§ 12.—Τὰ ἔργα τῆς Κυβερνήσεως τῆς 18 Φεβρουαρ. 1892 .	27
§ 13.—Πολιτικὰ συμβάντα μεταγενέστερα	30
§ 14.—Συνταγματικὴ ἀφομοίωσις τῶν νέων ἐπαρχιῶν . .	31
§ 15.—Ἡ ληστεία ἐν Θεσσαλίᾳ	36
§ 16.—Ἡ ληστεία ἀπὸ 18 Φεβρουαρ. ἕως 10 Ἰουνίου 1892.	37
§ 17.—Εἰς τὸν βασιλικὸν λόγον ἀπάντησις	39
§ 18.—Ἐκλογικὴ μεταρρύθμισις	»
§ 19.—Κανονισμὸς τῆς Βουλῆς	43
§ 20.—Δικαστικὴ ἀναδιοργάνωσις	45
§ 21.—Ἐξωτερικὴ πολιτικὴ	48
§ 22.—Σύμβασις μετὰ τῆς Αἰγύπτου	»
§ 23.—Φορολογικὴ μεταρρύθμισις	51
§ 24.—Τέλη χαρτοσήμου. Δικαστικὰ καὶ Ἐκπαιδευτικὰ .	52
§ 25.—Φορολογία ἐλαίου	53

	Σελ.
§ 26.—Ὁδοποιία	61
§ 27.—Κοινότητες.	68
§ 28.—Διάφορα νομοσχέδια	71
§ 29.—Περὶ τοῦ μέλλοντος πρὸ τετραετίας	72
§ 30.—Καλλιέργεια Θεσσαλίας	73
§ 31.—Εἰκὼν τῆς τελευταίας δεκαπενταετίας	74
§ 32.—Ἀνεξαρτησία καὶ συναλλαγή	76
§ 33.—Πρωθυπουργικὴ ἀνεύθυνος τυραννία	77
§ 34.—Νέον Πολιτικὸν κόμμα φιλελευθέρων	78
§ 35.—Ἡ ἀναθεώρησις τοῦ Συντάγματος. Συνέλευσις . .	79
§ 36.—Πόρισμα πείρας πολιτικῆς	80
§ 37.—«Κὰδ δύναμιν ἔρδειν»	81
§ 38.—Τοῖς ἐκλογεῦσι τοῦ Πηλίου καὶ τῶν Φερῶν . . .	84
Ἄντὶ ἐπιλόγου	85

Τ Ε Λ Ο Σ

ΣΗΜΕΙΩΜΑ¹

ΕΚΛΟΓΙΚΩΝ ΔΙΑΔΟΓΩΝ ΕΠΙ ΤΗΣ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗΣ ΥΠΟΥΡΧΕΙΟΤΗΤΟΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Ν. ΦΙΛΑΡΕΤΟΥ

24 Δεκεμβρίου 1881

Ἐκλογικὰ τμήματα: Βώλου (ἐπὶ 745) 423. — Ἄνω Βώλου (ἐπὶ 649) 223. — Πορταριᾶς (ἐπὶ 793) 570. — Μακρυνίτσης (ἐπὶ 717) 314. — Δράκας (ἐπὶ 647) 152. — Ἀγίου Λαυρεντίου (ἐπὶ 451) 237. — Ἀγίου Γεωργίου (ἐπὶ 754) 277. — Μηλεῶν (ἐπὶ 848) 312. — Ἀργαλαστῆς (ἐπὶ 784) 742. — Λαύκου (ἐπὶ 423) 399. — Προμυρίου (ἐπὶ 320) 304. — Τριζέρων (ἐπὶ 240) 148. — Τσαγκαράδων (ἐπὶ 400) 232. — Κισσοῦ (ἐπὶ 340) 202. — Ζαγοράς (ἐπὶ 600) 150. — Βελεστίνου (ἐπὶ 296) 72. — Καναλίων (ἐπὶ 434) 215 ἥτοι ἐπὶ ψηφοφορησάντων 9441 ἔδωκαν λευκὰς ψήφους οἱ 4972.

Ἐπιτυχόντες βουλευταί: Ἰ. Καρτάλης, Ν. Γεωργιάδης, Γ. Φιλάρετος, (ἔνευ συνδυασμοῦ) Ν. Κοκκωσλῆς, Α. Φρόνιμος, Ι. Κασαβέτης.

7 Ἀπριλίου 1885

Ἐκλογικὰ τμήματα: Παγασῶν (ἐπὶ 1036) 731. — Ἰωλκοῦ (ἐπὶ 677) 420. — Μακρυνίτσης (ἐπὶ 772) 414. — Ζαγοράς (ἐπὶ 857) 398. — Κισσοῦ (ἐπὶ 409) 333. — Μυρσίου (ἐπὶ 570) 224. — Φερῶν (ἐπὶ 332) 199. — Νηλείας (ἐπὶ 817) 248. — Μηλεῶν (ἐπὶ 898) 584. — Σπαλαθρῶν (ἐπὶ 828) 561. — Αἰκντείου (ἐπὶ 300) 263. — Δράκας (ἐπὶ 629) 342. — Ὀρμενίου (ἐπὶ 818) 544. — Ἀφειτῶν (ἐπὶ 431) 257. — Σηπιάδος (ἐπὶ 643) 602. — Ἀγίου Λαυρεντίου (ἐπὶ 442) 95. — Βεΐθης (ἐπὶ 427) 186. Ἦτοι ἐπὶ ψηφοφορησάντων 10,886 ἔδωκαν λευκὰς ψήφους οἱ 6.401.

Ἐπιτυχόντες βουλευταί: Ν. Ἀξελός, Ι. Καρτάλης, Α.

¹ Ἐθεωρήθη χρήσιμος ἡ παράθεσις τοῦ σημειώματος τούτου πρὸς ὁδηγίαν τῶν φίλων ἐκλογέων.

Ἀγγελίδης, Γ. Φιλάρετος (ἄνευ συνδυασμοῦ), Ζ. Χ. Κυ-
τιλῆς, Ε. Ἰωαννίδης.

14 Ὀκτωβρίου 1890

Ἐκλογικὰ τμήματα: Παγασῶν (ἐπὶ 962) 604. — Μα-
κρυνίτσης (ἐπὶ 841) 642. — Ἰωλκοῦ (ἐπὶ 742) 555. — Αἰαν-
τείου (ἐπὶ 222) 150. — Δράκκας (ἐπὶ 634) 508. — Κισσοῦ
(ἐπὶ 390) 314. — Ζαγοράς (ἐπὶ 837) 657. — Βοίθης (ἐπὶ
458) 322. — Ἀφρετῶν (ἐπὶ 362) 214. — Μυρσειῦ (ἐπὶ 469)
298. — Σηπιάδος (ἐπὶ 627) 503. — Σπαλάθρων (ἐπὶ 844)
488. — Μηλεῶν (ἐπὶ 825) 595. — Ἀγ. Γεωργίου (ἐπὶ 789)
568. — Ἀγ. Λαυρεντίου (ἐπὶ 461) 285. — Ὀρμηνίου (ἐπὶ
775) 568. — Φερῶν (ἐπὶ 367) 222 ἤτοι ἐπὶ ψηφοφορησάν-
των 10,605 ἔδωκαν λευκὰς ψήφους οἱ 7,493¹.

Ἐπιτυχόντες βουλευταί: Γ. Φιλάρετος, (ἐν τῷ λαϊκῷ
συνδυασμῷ), Ν. Σχινᾶς, Ι. Φίλιος, Ι. Παπαδόπουλος, Ρι-
ζόπουλος, Ν. Γεωργιάδης. Ν. Κοκωσλῆς, Δ. Οἰκονομίδης,
Μ. Δάλλας, Π. Ζαρίμπας.

3 Μαΐου 1892

Ἐκλογικὰ τμήματα: Παγασῶν (ἐπὶ 1429) 643. — Φε-
ρῶν (ἐπὶ 413) 265. — Βοίθης (ἐπὶ 452) 191. — Μακρυνί-
τσης (ἐπὶ 861) 347. — Ὀρμηνίου (ἐπὶ 837) 359. — Ἰωλ-
κοῦ (ἐπὶ 801) 288. — Νηλείας (ἐπὶ 1943) 941. — Μηλεῶν
(ἐπὶ 861) 215. — Σπαλάθρων (ἐπὶ 879) 340. — Ἀφρετῶν
(ἐπὶ 424) 125. — Σηπιάδος (ἐπὶ 686) 558. — Αἰκιντείου
(ἐπὶ 211) 123. — Ζαγοράς (ἐπὶ 985) 491. — Μυρσειῦ (ἐπὶ
517) 156. — Κισσοῦ (ἐπὶ 445) 163 ἤτοι ἐπὶ ψηφοφορη-
σάντων 11,744 ἔδωκαν λευκὰς ψήφους 5,205 ἡγωνίσθη
ἄνευ συνδυασμοῦ, ἀποτυχόν.

Ἐπιτυχόντες βουλευταί: Γ. Καρτάλης, Α. Κανταρ-
τζῆς, Ν. Κοκωσλῆς, Ν. Ἀξελός, Ν. Παρησιάδης.

¹ Ἐνεργηθειῶν τῶν ἐκλογῶν ἐν τῇ εὐρυτάτῃ περιφερείᾳ, ἐστη-
μειώθησαν ἀνωτέρω τὰ ἀποτελέσματα μόνον τῆς ἐκλογικῆς περι-
φερείας Βώλου. Ἐκ τῶν 24,526 ψηφοφορησάντων ἐν ὅλῳ τῷ νομῷ
Λαρίσης οἱ 16,565 ἔδωκαν λευκὰς ψήφους.

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Ν. ΦΙΛΑΡΕΤΟΥ

ΜΕΛΕΤΑΙ ΝΟΜΙΚΑΙ (ἐν περιοδικοῖς)

— Εἰς «**Ἑρμῆν**» ὑπὸ Γ. Π. Λυκιαρδοπούλου : Φορολογία ἐλαίου καὶ ἐλαιῶν (1882 ἀριθ. 27).

— Εἰς **Ἐπιθεώρησιν Πολιτικὴν καὶ Φιλολογικὴν** : — "Ἐν «δύνатаи» τοῦ Συντάγματος (Α'. σ. 305). — Περὶ τοῦ εἴδους καὶ τοῦ ποσοῦ τῆς ἐγγυήσεως τῶν διὰ πολιτικὰ ἐγκλήματα αἰτούντων ἀποφυλάκισιν (Α'. σ. 321). — Μοναρχικοὶ, Συνταγματικοὶ καὶ δημοκρατικοὶ (Β'. σ. 289). — Ὁδηγὸς ἐκλογέως (Β'. σ. 304. 337).

— Εἰς **Ἑφημερίδα νομολογίας** ὑπὸ Σ. Μπαλάνου : — Περὶ λαθρεμπορίου (Η'. σ. 357). — Δικαιολογητικὰ ἐγγράφα δι' ἀπόφασιν τοῦ βασιλέως περὶ μεταθέσεως στρατιωτικοῦ εἰς ἀργίαν (ΙΑ' σ. 80). — Παῦσις ἰσοβίου δικαστοῦ (ΙΑ'. σ. 546). — Τὸ Ὀθωμανικὸν ἡμερολόγιον κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν νομολογίαν (ΙΓ'. σ. 413). — Νόμος χαρτοσήμου. Ἐπίκρισις νομολογίας (ΙΔ'. σ. 172).

— Εἰς «**Θέμιδα**» ὑπὸ Θ. καὶ Π. Ἀθανάτων : — "Ἐκτασις τελεσιδικίας ἐπὶ ὁμορρύθμου ἐταιρίας (Α' σ. 53). — Λόγοι λύσεως τῆς πατρικῆς ἐξουσίας κατὰ τὴν γαλλικὴν νομοθεσίαν (Α'. σ. 244). — Οἱ νόμοι τῆς ἐκτάκτου Συνόδου τοῦ 1889 (Α'. σ. 444 καὶ 461). — Τὸ ἐν Παρισίοις διεθνὲς Συνέδριον. Περὶ τῶν ἐταιριῶν διὰ μετοχῶν (Β'. σ. 140). — Ἡ ἐγκληματικότης ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἐν Ἑλλάδι (Β'. σ. 396). — Κώδιξ χαρτοσήμου τῶν γαλλικῶν νόμων (Γ'. σ.

107). — Ἐπικουρικοὶ δικασταὶ παρ' Ἀρείῳ Πάγῳ (Γ'. σ. 405). — Τὸ ἀπόρρητον τῶν ἐπιστολῶν (Δ'. σ. 466 καὶ 482).

— Εἰς «**Δικαστικὴν Ἐφημερίδα**» (Ναυπλίου) ὑπὸ Σ. Γιαννοπούλου. — Στέρσεις βαθμοῦ στρατιωτικοῦ. Ἄρθρα 100 καὶ 34 τοῦ Συντάγματος (Β'. σ. 84). — Ὁ νόμος τοῦ χαρτοσήμου. Περὶ τῆς ἀναδρομικῆς ἰσχύος (Ε'. σ. 5).

— Εἰς «**Νομικὴν**» ὑπὸ Ἡλ. Λιακοπούλου : — Ἐπιθεώρησις ἀλλοδαπῆς νομοθεσίας. Γαλλία (Α'. σ. 78 καὶ 137). — Ὁπισθογραφῆσις ἐγγράφων εἰς διαταγὴν (σ. 231).

ΜΕΛΕΤΑΙ ΝΟΜΙΚΑΙ (ἐν ἐφημερίσι)

— Εἰς **Εὐβοίαν** : Ὀλίγα περὶ εἰρηνοδικείων (16 Σεπτ. 1876). — Βουλευτικαὶ ἀποζημιώσεις (16 Ἰουν. 1877). — Περὶ μονομαχίας (20 καὶ 27 Ὀκτ. 3. 10. 17. 24 Νοεμβ. 1. 8 Δεκεμβ. 1877). — Φορολογία τοῦ ἐλαίου (4 Μαΐου 1878). — Ὀλίγαι παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ νέου ἐκλογικοῦ νόμου (17 Ἀπρ. 3 καὶ 24 Μαΐου. 7 Ἰουν. 1879). — Τὸ 190 τοῦ Ποινικοῦ Νόμου (20 Σεπτ. 1879). — Οἱ δικηγόροι ἐν ταῖς ἐκλογαῖς (4 καὶ 11 Ὀκτ. 1879). — Ὁ ὕρκος τοῦ βουλευτοῦ (1 Νοεμ. 1879). — Νομοθετικὴ μεταρρύθμισις (15 Νοεμ. 1879).

— Εἰς **Αἰῶνα** : — Ἡ κατάργησις τῶν ἐμποροδικείων (24—26 Σεπτεμβ. 1887). — Περὶ δικαστικῶν ἐξόδων καὶ τελῶν (17—20 Σεπτ. 1887). — Περὶ προθεσμιῶν κατὰ τὴν ἀνάκρισιν καὶ τὴν δημοσίευσιν τῶν βουλευμάτων καὶ τῶν δικαστικῶν ἀποφάσεων. (23—26 Δεκ. 1887).

— Εἰς **Παλιγγενεσίαν** : — Περὶ τοῦ χαρτοσήμου (ν. 21 Δεκεμ. 1892). Ἐνδεκα ἄρθρα : Ὁ φόρος

ἐπὶ τῶν δικῶν. — Νέαι αὐξήσεις τοῦ χαρτοσήμου. — Νέαι πηγαὶ πλούτου. — Νομοθετικὸν ἔγκλημα πρὸς τὴν λαϊκὴν δικαιοσύνην. — Οἱ ἔμποροι καὶ τὰ πτηνά. — Τὸ συμπέρασμα. — Ἐπαναληπτικὴ χαρτοσήμανσις τῶν ἐμπορικῶν βιβλίων. — Ὑπουργικὴ ἐγκύκλιος τροποποιούσα νόμους. — Νομοθετικοὶ πιθηκισμοὶ μετὰ στρεβλώσεων. — Συνέχεια. — Ἐν Γερμανίᾳ καὶ ἐν Ἑπτανήσῳ (Δεκεμβρίου 1892—Ἰαν. 1893).

— Εἰς **Ἑστίαν** : — Αἱ κοινότητες ἐν κινδύνῳ. — Αἱ κοινότητες ἐν τῇ ἱστορίᾳ. — Αἱ κοινότητες ἐν τῇ ἐλληνικῇ νομοθεσίᾳ. — Αἱ κοινότητες ἐν τῇ νομαρχιακῇ αὐθαιρεσίᾳ (16—19 Αὐγ. 1894).

NOMIKA ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ (ἐν ἄλλοδαποῖς περιοδικοῖς).

Annuaire de législation étrangère, publié par la société de législation Comparée (Paris) : — Notice sur les travaux du parlement Hellénique en 1887—1888 (Annuaire 1888 p. 873). — en 1889 (An. 1889 p. 862). — en 1890 (An. 1890 p. 768). — en 1891 (An. 1891 p. 859). — en 1892 (An. 1892 p. 853).

Société de Législation Comparée. Session extraordinaire de 1889 (Paris).

(Παρατηρήσεις ἐκ τοῦ προχείρου) Observations sur l'organisation politique en Grèce (p. 82).

Note sur les causes qui peuvent motiver la déchéance ou la suspension de l'autorité paternelle d'après la loi grecque (p. 199).

Βιβλιογραφία εἰς Revue de droit international et de Législation Comparée (Bruxelles):

Des legs et de la tutelle, d'après le droit musulman en vigueur actuellement par A. Christides (1894. p. 228). — L'affaire Zappa. Conflit gréco—roumain par G. Streit (1894 p. 436).

Revue Politique et Parlementaire (Paris).

— La vie politique et parlementaire. **Grèce** 1° Chronique politique et parlementaire (Année 2eme 1895. p. 550—7). 2° Lois votées par la chambre hellénique et publiées pendant l'année 1883 (αὐτόθι p. 557-8).

ΜΕΛΕΤΑΙ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑΙ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑΙ

— Εἰς **Παρθενῶνα** ἱπὸ Ν. Μανιτάκη: Ὀλίγα περὶ γυναικῶν. Διατριβὴ ἀναγνωσθεῖσα καὶ ἐν τῷ «Παρνασσῷ» τῇ 24 Μαρτ. 1874 (Γ' σ. 371 καὶ 398).

— Εἰς **Παρνασσὸν**: — Ὁ ἐπὶ Δευκαλίωνος κατακλυσμὸς καὶ ὁ χωρισμὸς τῆς Εὐβοίας (1877 Α'. σ. 911). — Τὸ Ἀρτεμίσιον (1880 Δ'. σ. 381). — Ἰστιαία, Ὠρία, Ὠρεὸς, Ἑλλοπία (1894. ΙΣ'. σ. 833).

— «**Εὐβοία**» Ἐφημερὶς ποικίλης ἔλης, ἰδρυθεῖσα ἐν Χαλκίδι τῇ 1 Ἰανουαρίῳ 1876 καὶ βιώσασα μέχρι τῆς 1 Μαΐου 1881 (ἀπὸ τῆς 17 Ἀπριλ. 1880 ἦτοι ἀπὸ τῆς ἐκ Χαλκίδος ἀναχωρήσεως τοῦ συντάκτου αὐτῆς Γ. Φ., ἐσυνεχίσθη ἱπὸ τοῦ κ. Ν. Δημητριάδου). Πολιτικὴ πορεία ἀνεξάρτητος.

ΣΚΑΛΑΘΥΡΜΑΤΑ (ἐν ἡμερολογίῳ).

— Εἰς τὸ **Ἑθνικὸν ἡμερολόγιον** ὑπὸ Ν. Μανιτάκη: — Οἱ ἀριστοκράται ἢ οἱ εὐγενεῖς τὴν σήμερον (1882 σ. 27).

— Εἰς τὸ **Ἑμερολόγιον** ὑπὸ Κ. Σκόκου: — Ψεύδη καὶ εἰκονικότητες (1888 σ. 303). — Ὁ ἐξοβελισμὸς τῶν ε. ε.—τ. ε.—π. ε. (1889 σ. 95). — Δικαιώματα καὶ καθήκοντα τῶν καπνιζόντων καὶ μὴ (1890 σ. 329). — Οἱ Βουλευταὶ τῶν σημείων (1891 σ. 228). — Τὰ θύματα τῆς δικαστικῆς πλάνης (1892 σ. 73). — Ὁ ποινικὸς Κῶδιξ πταισματοδίκου (1893 σ. 405). — Ἡ δικηγорικὴ στρεψοδικοπανουργία (1894 σ. 220).

— Εἰς τὴν **Ποικίλῃν Στοᾶν** ὑπὸ Ι. Α. Ἀρσένη: Ἡ ἑλληνικὴ νομοθεσία περὶ τῆς ἐλευθερίας τοῦ τύπου (1887 σ. 164—8). — Γιάννης κερνᾷ καὶ Γιάννης πίνει (1889 σ. 93). — Οἱ ἀρεοπαγῖται κατὰ τὸ Ἀττικὸν δίκαιον (1894 σ. 123). — Ἡ ἀναθεώρησις τοῦ Συντάγματος ὑπὸ ἱστορικὴν ἔποψιν (1895 σ. 132—144).

ΑΓΟΡΕΥΣΙΣ

ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΣΤΕΦΑΝΟΥ

ΒΟΥΛΕΥΤΟΥ ΖΑΚΥΝΘΟΥ

ΠΕΡΙ ΕΥΘΥΝΩΝ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

ΕΝ ΣΧΕΣΕΙ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΝΕΡΓΕΙΑΝ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΙΑΣ

ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΝ ΤΗΣ 19 ΜΑΡΤΙΟΥ

(Ἐκ τῶν ἐστενογραφημένων πρὸς τὴν ἐκδόσιν αὐτῆς)

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

1902

ΑΓΟΡΕΥΣΙΣ
ΔΟΙΝΥΣΙΟΥ ΣΤΕΦΑΝΟΥ
ΒΟΥΛΕΥΤΟΥ ΖΑΚΥΝΘΟΥ
ΠΕΡΙ ΕΥΘΥΝΩΝ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ
ΕΝ ΣΧΕΣΕΙ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΝΕΡΓΕΙΑΝ ΤΗΣ ΕΘΝ. ΕΓΓΑΙΡΙΑΣ
ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΝ ΤΗΣ 19 ΜΑΡΤΙΟΥ

(Ἐκ τῶν ἐστενογραφημένων πρακτικῶν τῆς
Βουλῆς)

Δ. Στεφάνου. Ἀληθῶς, κ. Βουλευταί, ἡ κρίσις περὶ τῶν εὐθυνῶν τοῦ πολέμου ἀνήκει πλέον εἰς τὴν ἱστορίαν, διότι, ἀφοῦ δὲν ἔχομεν ἐνώπιον ἡμῶν τὴν ὑπεύθυνον Κυβέρνησιν ἵνα δώσῃ λόγον τῶν πράξεων αὐτῆς, πᾶσα συζήτησις ἀποβαίνει ματαιαία. Ἀλλ' ἀφοῦ ἀπαξ συζήτησις προεκλήθη διὰ τοῦτο καὶ ἐγὼ λίαν ἐνδιαφερόμενος διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ζητήματος τούτου (καθόσον ἀνεμίχθη τὸ ὄνομά μου καὶ ἀνεμίχθη κατὰ τρόπον σκληρόν, δύναμαι εἰπεῖν, διότι ἐζητεῖτο νὰ ὑπονομευθῇ ὑπόληψις καὶ ἐκτίμησις, τὴν ὁποίαν ἀπέκτησα διὰ μακρὰς σειρᾶς ἐτῶν ἐργασίας) προθύμως ἔρχομαι νὰ μετᾶσχῃ τῆς συζήτησεως καὶ ἀποκρούσω ἀπὸ τοῦ βήματος τὰς κατ' ἐμοῦ ἐκτοξευθείσας μομφάς· διότι ἐθεώρησα, ὅτι θὰ ἐταπεινούμην πολὺ συγκαταβαίνων νὰ ἀπαντήσω διὰ τοῦ τύπου, διὰ τοῦ τύπου ἐκείνου, ὅστις τόσα ἐξετόξευσε κατ' ἐμοῦ ἄδικα.

Διὰ τοῦτο χθὲς ἔλεγον, ὅτι μετὰ χαρᾶς ἔβλεπον τὴν συζήτησιν αὐτὴν ἐρχομένην ἐνώπιον τῆς Βουλῆς· διότι μόνον ἀπὸ τοῦ βουλευτικοῦ βήματος ἡδυνάμην νὰ ὁμιλήσω, οὐχὶ ἐν ὀνόματι Ἐταιρίας, τὴν ὁποίαν δὲν ἀντιπροσωπεύω, ἀλλ' ἀμυνόμενος ὑπὲρ τῆς ὑπολήψεώς μου, ἀμυνόμενος ὑπὲρ τῆς τιμῆς μου, τῆς ὁποίας ὁμᾶς καθιστῶ κριτάς.

Καὶ ἡ ἐπίθεσις, κύριοι, κατ' ἐμοῦ παρ' ἐκείνων, οὔτινες ὑπέ-

θετον, ὅτι ἐγὼ μετέσχον τῆς Ἑθν. Ἑταιρίας χάριν πολιτικῶν καὶ κομματικῶν σκοπῶν, ἔφθασε μέχρι καὶ τοῦ σημείου, ὥστε ἀπερχόμενον εἰς Κων(πολιν) ἵνα ἀντιπροσωπεύσω τὴν Ἑλλ. Κυβέρνησιν κατὰ τὰς διαπραγματεύσεις τῆς συνθήκης τῆς εἰρήνης, νὰ μὲ καταγγείλωσι πρὸς τὴν Τουρκικὴν Κυβέρνησιν, ὅτι ἐγὼ ὁ πρόεδρος, ὁ οὐδέποτε ὑπάρξας, τῆς Ἑθν. Ἑταιρίας μετέβην ἵναπραγματευθῶ τὰς συνεπείας τοῦ πολέμου, ὡς καὶ σήμερον ἔτι ὁ κ. ἐξ Οἰτύλου βουλευτῆς εὐηρεστήθη νὰ μοὶ εἴπῃ. Δὲν ἐννόησα δὲ ποτὲ ὅποιον ἦτο τοῦτο τὸ πατριωτικὸν ἔργον, τὸ ὅποιον ἐπετέλουν οἱ κατ' ἐμοῦ ἐπιτιθέμενοι, διότι εἰς Κων(πολιν), κύριοι, δὲν μετέβαινον ὑπὸ τὴν ιδιότητά μου τὴν ἀτομικὴν, ἀλλὰ μετέβαινον ὑπὸ ιδιότητα ἐπίσημον, συμφέρον δὲ ἐθνικὸν ἐπέβαλλε, καὶ ἐὰν τὰ πράγματα εἶχον ὅπως τὰ ἐφαντάζοντο, νὰ μὴ με διαβάλλωσιν. ἀλλὰ νὰ ὑποστηρίξωσι τὸν ἀντιπρόσωπον τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως μεταβάλλοντα ἵνα διαπραγματευθῇ ἐθνικὴν ὑπόθισιν, τοσούτῳ μᾶλλον, κύριοι, καθόσον ἐγὼ τὴν θέσιν ἐκείνην δὲν τὴν ἐξελιπάρησα, δὲν προσέφυγα νὰ παρακαλέσω, ἵνα μὲ ἀποστείλωσιν εἰς Κωνσταντινουπόλιν· ἔτυχε νὰ εὐρίσκωμαι εἰς Ζάκυνθον καὶ διὰ τηλεγραφημάτων τοῦ ὁ κ. Πρωθυπουργός, ὁ τότε καὶ νῦν, μὲ παρεκάλεσεν ἵνα δεχθῶ τὴν θέσιν αὐτήν, καὶ προθύμως ἀπεδέχθην, διότι καὶ τιμὴ μου ἦτο, καὶ καθῆκον εἶχον πρὸς τὴν πατρίδα μου νὰ προσφέρω τὰς ὑπηρεσίας μου ἐφόσον αὐταὶ ἠδύναντο νὰ συντελέσωσιν εἰς εὐόδους ἔργου ἐθνικοῦ.

Δὲν θὰ εἰσέλθω, κύριοι, ἐξετάζων τὰ κατὰ τὸ θέμα τοῦτο, διότι ἐλπίζω ἄλλοτε νὰ μοὶ δοθῇ εὐκαιρία ἵνα ἀποκρούσω καὶ τὰς ἄλλας κατ' ἐμοῦ ἐκτοξευθείσας μομφάς, σχετικῶς πρὸς τὰς ἐν Κωνσταντινουπόλει διαπραγματεύσεις· ἐλπίζω, λέγω, ὅτι θὰ μοὶ δοθῇ εὐκαιρία, ὅπως σήμερον μοὶ δίδεται ἡ παρούσα εὐκαιρία, ἵνα ἀποκρούσω τὰς ἄλλας μομφάς τὰς σχετικὰς πρὸς τὴν ἐνέργειαν τῆς Ἑθνικῆς Ἑταιρίας. Δὲν συνείδησα, κύριοι, ἐν τῷ βίῳ μου νὰ συνωμοτῶ, δὲν εἶμαι ἐξ ἡθους καὶ ἐξ ἀνατροφῆς ἐπαναστάτης, εἶμαι ὁ συντηρητικώτατος τῶν ἀνθρώπων καὶ θεωρῶ, ὅτι ἔχω καθῆκον νὰ ὑποστηρίξω ἐκάστοτε τὸ καθεστώς, οἰαδήποτε καὶ ἂν εἴη ἡ Κυβέρνησις τῆς πατρίδος μου. Διὰ τοῦτο, κύριοι, σὰς διαβεβαίω, ὅτι ἐὰν ἤθελον διαβλέψῃ, ὅτι εἰς τὴν ἐνέργειαν τῆς Ἑθνικῆς Ἑταιρίας ὑπῆρχε καὶ ἕνως καὶ σχετιζόμενον πρὸς τὰ ἐσωτερικὰ ἡμῶν πράγματα οὐδέποτε θὰ ἐλάβανον μέρος. Καὶ ὅτε κατὰ πρῶτον μοὶ ἐγένετο ἡ εἰσήγησις παρ' ἀξιωματικοῦ ἀνωτέρου, ἵνα μετόσχω τῆς Ἑθνικῆς Ἑταιρίας, πρώτην καὶ κυρίαν ἀντίρρῃσιν τῷ ἀντίταξά, ὅτι ἐὰν πρόκειται περὶ συνωμοσίας, ἔχε με παρητημένον, δὲν εἴη ἡ δουλειά μου. — Ἀλλὰ πρόκειται περὶ

ἔθνικοῦ σκοποῦ—τίνος καὶ διὰ τίνων μέσων ; — Ποίαν δὲ ἰδέαν ἔχω, κύριοι, περὶ τῶν μυστικῶν ἐταιριῶν, τῶν ἀνεξαρτήτως τῆς κυβερνητικῆς ἐνεργείας δρῶσων, τὸ ἐδήλωσα, καὶ πρὶν ἢ γίνω μέλος τῆς Ἐθνικῆς Ἐταιρίας, πρὸς συντάκτην ἐφημερίδος, ἐλθόντα νὰ ἐρωτήσῃ τὴν γνώμην μου περὶ τοῦ Μακεδονικοῦ κινήματος. Ἄς μὲ ἐπιτρέψῃ ἡ Βουλὴ νὰ ἀναγνώσω τὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς συνεντεύξεώς μου (ἀναγινώσκει).

« Πᾶν ἐξωτερικὸν κίνημα, ἔλεγον πρὸς τὸν ἐρωτῶντα με συντάκτην τῆς ἐφημερίδος, δὲν δύναται νὰ ἔχῃ σοβαρότητα ἐν ὅσῳ «δὲν συμμερίζεται αὐτὸ καὶ ἡ πολιτικὴ τῆς Κυβερνήσεως τῆς χώρας ἢ μᾶλλον ἐν ὅσῳ δὲν κανονίζει τοῦτο αὐτὴ ἡ Κυβέρνησις».

Λεβιδης. ποίαν ἡμερομηνίαν, παρακαλῶ, φέρει ;

Δ. Στεφάνου. 22 Ὀκτωβρίου 1896.

Καὶ ἐπεξηγῶν ἐν τῷ ἐπομένῳ φύλλῳ τῆς αὐτῆς ἐφημερίδος τὴν ἰδέαν μου ἐμφανέστερον καὶ καταδηλότερον, ἔλεγον (ἀναγινώσκει). « Κατ' ἀρχὴν ἡ διεύθυνσις πάσης ἐξωτερικῆς ἐνεργείας πολιτικῆς πρέπει νὰ ἀνήκῃ εἰς τὴν Κυβέρνησιν τῆς χώρας, καθ' ὅσον αὕτη πλέον παντὸς ἄλλου εἶναι εἰς θέσιν νὰ κανονίζῃ καὶ τὸ πρόσφορον καὶ τὸν τρόπον τῆς ἐνεργείας. Ἀλλὰ παρ' ἡμῖν ἡ στάσις τῆς ἡμετέρας Κυβερνήσεως ἐν τῷ Κρητικῷ ζητήματι καὶ ἡ παρὰ τῷ κοινῷ σχηματισθεῖσα ἀκράδαντος πεποιθήσις, ὅτι ἀπωλέσαμεν ἀνεπιστρεπτὴ καταλληλοτάτην εὐκαιρίαν πρὸς ἀπόκτησιν τῆς μεγαλονήσου, ἔσχεν ὡς ἄμεσον ἀποτέλεσμα τὸ νὰ ἐκλείψῃ πᾶσα πρὸς τὴν Κυβέρνησιν ἐμπιστοσύνη περὶ προσφόρου καὶ ἀποτελεσματικῆς διαχειρήσεως καὶ διευθύνσεως τῆς ἐξωτερικῆς ἐνεργείας. Ἐντεῦθεν δὲ προέκυψε καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ νὰ μεταποπισθῇ, ἐξ ἐθνικῆς συναίσθησεως καὶ ἀνάγκης, ἡ διεύθυνσις αὕτη εἰς ἄλλας χεῖρας ἀνεξαρτήτους πάσης κυβερνητικῆς ἐπηρείας καὶ σχέσεως. Οὕτω δὲ ἐδημιουργήθη τὸ Μακεδονικὸν κίνημα, ὅπερ ἐκ τῶν ὑστέρων ἀπεδείχθη ἐπωφελὲς εἰς τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα. ὑπὸ διττὴν ἔποψιν, καὶ διότι ἀνέκοψε τὰς ἐκ τῆς Μακεδονίας Βουλγαρικὰς ἐπιδρομὰς καὶ διότι ἀνεζωπύρησε καὶ ὑπεξέκαυσε τὸ Ἑλληνικὸν αἶσθημα ἐν Μακεδονίᾳ, ὅπερ ἀνεδείχθη ζωηρὸν καὶ ἀκμαῖον. Δισταγμοὺς ἔχω μόνον ἐὰν ὁ διχασμὸς οὗτος τῆς ἐνεργείας θὰ δυνηθῇ ἐπὶ μακρὸν νὰ παραταθῇ, ὅπερ ἄλλοις δέδοται ν' ἀποφασίσωσι ποία ἐκ τῶν δύο τούτων ἀντιθέτων ἐνεργειῶν πρέπει νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὴν ἐτέραν ἢ καὶ νὰ συναντηθῶσιν ἢ συγχωνευθῶσιν ἐν ἐνιάᾳ ἐνεργείᾳ κατὰ τὸ ἐκάστοτε ἐθνικὸν συμφέρον».

Ἄλλ' ὅταν, κύριοι, κατὰ Δεκέμβριον τοῦ ἔτους ἐκείνου μοὶ ἐγένετο, ὡς ἔλεγον, παρ' ἀξιωματικοῦ ἀνωτέρου εἰσήγησις, ἵνα

καταταχθῶ εἰς τὰ μέλη τῆς Ἑθνικῆς Ἑταιρίας, πρώτην καὶ κυρίαν ἀντίρρησην ἀντέταξα· πρόκειται ἡ Ἑθνικὴ Ἑταιρία νὰ συνεργασθῇ μετὰ τῆς κυβερνήσεως ἢ πρόκειται ν' ἀποτελέσῃ κράτος ἐν κράτει ; καὶ ὁ ἀξιώματικὸς ἐκεῖνος μοὶ ἀπήντησε· βεβαίως ὄχι, θὰ παρὰσκευάσωμεν μόνον τὰ μέσα πρὸς ἐνεργεῖαν.

Λεβίδης. Μοὶ ἐπιτρέπεται μίαν ἐρώτησιν ;

Στεφάνου. Μάλιστα, ἀλλ' ὅχι συζήτησιν.

Λεβίδης. Λέγετε ὅτι ἐννοεῖτε νὰ ᾔσθε πάντοτε σύμφωνος μετὰ τὴν πολιτικὴν ἐνεργεῖαν τῆς Κυβερνήσεως. Ἡ Ἑθνικὴ Ἑταιρία . . .

Στεφάνου. Προκαλεῖτε συζήτησιν πρωθυστέραν· ἐγὼ μὴ νομίζετε, ὅτι ἀνέβην εἰς τὸ βῆμα ἵνα τσαμπουνίσω, ἀλλ' ἵνα εἶπω πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν, ὃ δὲ θέλων νὰ ἀντιλέξῃ ἄς ἀνέλθῃ ἐπὶ τοῦ βήματος ν' ἀντιλέξῃ.

Ὅταν εἰσῆχθην εἰς τὴν Ἑθνικὴν Ἑταιρίαν, ἵνα μυηθῶ τὰ κατ' αὐτὴν, εὐρέθην ἀπέναντι ἀνθρώπων, τοὺς ὁποίους εἶχον πάντα λόγον νὰ σέβωμαι, εὐρέθην πρὸ στρατιωτικῶν ἀνωτέρων, εὐρέθην πρὸ δημοσίων ὑπαλλήλων ἀνωτέρων, πρὸ πολιτῶν ἀξίων πάσης τιμῆς καὶ ἀνηκόντων εἰς εὐυπολήπτους τάξεις τῆς κοινωνίας· καὶ τότε ἔθεσα εἰς ἑμαυτὸν τὸ ἐρώτημα, ἐὰν ἀληθῶς πάντες οὗτοι συνήρχοντο ἵνα συνομόσωσιν ἕως ἀνατρέψωσι τὰ καθεστῶτα, ἵνα ἰδρῦσωσι κράτος ἐν κράτει· ὁμολογῶ, ὅτι ἤλθον μετὰ τίνος δισταγμοῦ καὶ ἐπιφυλακτικότητος, θέλων νὰ κατοπτεύσω τὰ διαβήματα καὶ τὰς ἐνεργείας καὶ ἶδω μέχρι τίνος σημείου ἡδυνάμη νὰ συμπράξω.

Ἐσκεπτόμην, ὅτι δὲν εἶνε ἡ πρώτη φορά, ὅτε ἐν Ἑλλάδι ἀνεφάνη τοιαύτη μυστικὴ ἐταιρία μετὰ ὁράτον κέντρον καὶ σφραγίδα, πρὸς πατριωτικὸν ἐργαζομένη σκοπὸν. Ἐγνώριζον ἐκ τῆς ἱστορίας, ὅτι καὶ εἰς ἄλλα Ἑθνη αἱ τοιαῦται ἐταιρίαι ὑπῆρχαν οἱ μὲν ἅλῃ τῆς ἀνταρραχίας αὐτῶν. Ἐγνώριζον, ὅτι μετὰ τὰς καταστροφὰς τῶν ἐκ τοῦ Ναπολέοντος πολέμων τῆς Πρωσίας περισυλλεχθείσης ἵνα συντάξῃ τὰς στρατιωτικὰς δυνάμεις τῆς, ἐταιρία τοιαύτη ἀνέλαβε τὴν πρώτην πρὸς τοῦτο ὥθησιν. Ἄλλο προσφατώτερον παράδειγμα παρέχει ἡμῖν ἡ Ἰταλία· πῶς αὕτη ἐνήργησεν ἡ διὰ μυστικῶν ἐταιριῶν ; Ὁ ἀξίότιμος ἐκ Γόρτυνος πολιτευτῆς εἶπεν, ὅτι ἡ Ἰταλία ὀφείλει τὴν ἰταλικὴν ἐνότητα εἰς τοῦ Ναπολέοντος Γ'. τὰς ἐνεργείας καὶ τὰς ἀποφάσεις, ἀλλ' ἡ ἰταλικὴ ἐνότης δὲν ἐγένετο ἐκ τοῦ παραχρῆμα, ἐγένετο μικρὸν καὶ κατ' ὀλίγον, παλαίσασα ἐπὶ ἔτη ἀπέναντι δυσχερειῶν ἀνυπερβλήτων, διότι ἂν ἐνὸς ὑπῆρχεν ὁ Ναπολέων ὑπερασπιζόμενος τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν τοῦ Πάπα, ἂν ἐτέρου δὲ εἶχε τὸν Βίκτωρα Ἐμμαν-

νουήλ και τὸν Καβούρ ζητοῦντας τὴν ἐντελῆ ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἰταλίας διὰ πραξικοπημάτων· μόνον δὲ διὰ τῶν μυστικῶν ἐταιριῶν προελειάσθη τὸ ἔδαφος καὶ ἐν Νεαπόλει καὶ ἐν ταῖς Παπικαῖς ἐπαρχίαις καὶ ἐν Τοσκάνῃ καὶ εὗρέθη αὐτὸ παρασκευασμένον, ὥστε δὲν ἠδύναντο πλέον αἱ ξέναι Δυνάμεις νὰ ἀντιπράξωσι.

Αἱ σκέψεις αὗται μὲ ἀπασχολοῦν καὶ ἔλεγον κατ' ἑμαυτὸν, ἄρα γε ἐδῶ ἐν Ἑλλάδι δὲν ἔχομεν ἀνάγκην τοιαύτης τινος ἐνεργείας, ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ χρησιμεύσῃ εἰς τὴν κυβέρνησιν, ἐὰν καὶ ἡ κυβέρνησις θελήσῃ νὰ ἐπωφεληθῇ τῆς εὐκαιρίας τοιαύτης ἐνεργείας, διότι πολλάκις αἱ ἰδιωτικαὶ ἐνέργειαι ἔχουσι τοῦτο τὸ πλεονέκτημα, ὅτι καλύπτουσι τὴν εὐθύνην τῆς κυβερνήσεως.

Ἄλλως τε, κύριοι, πῶς ἠδυνάμην νὰ διστάσω καὶ νὰ θέσω ἐν ὑπόπτῳ τὴν Ἑταιρίαν ταύτην, ἀφοῦ ἔμαθον τὴν ἱστορίαν τῆς γενέσεώς της, τὸν ζῆλον τὸν ὑπεκκαίοντα τὰ στήθη τῶν μελῶν αὐτῆς καὶ τὴν πρώτην δρᾶσίν της. Ἡ Ἑθνικὴ Ἑταιρία ὅ,τι καὶ ἂν εἴπωσιν, ὅ,τι καὶ ἂν θελήσωσι νὰ ὑποστηρίξωσιν, ἦτον ἔργον καὶ δημιουργημα στρατιωτικῶν.

Α. Βιτάλης. Νὰ λέγητε καὶ τὰ ὀνόματα.

Στεφάνου. Δὲν εἶμαι ὑπερχρεωμένος νὰ λέγω ὅσα σὰς ἀρέσουν, ἀλλ' ἔχεινα, τὰ ὁποῖα κρίνω ἐγώ.

Καὶ ὅταν ἡ ἐφημεριδογραφία καὶ ἡ κοινὴ γνώμη κατηγορεῖ τὸν στρατὸν, ὁ ὁποῖος καὶ σήμερον ἀπὸ τοὺς αὐτοὺς κατηγορεῖται, ὅτι δὲν ἦτο προωρισμένος εἰς ἄλλο ἢ νὰ καταδιώκῃ φυγοδίκους καὶ νὰ φυλάττῃ τὰς φυλακάς, ἐννοεῖτε, κύριοι, ὅτι ἡ φιλοτιμία τῶν στρατιωτικῶν ἐθίγετο, καὶ δικαίως, καὶ ἡ πρώτη ἰδέα περὶ ἐργασίας ἄλλης παρὰ τὴν πεπατημένην, ἦλθεν εἰς τὸν νοῦν τῶν οὕτω ἀσπλάγχως προσβαλλομένων καὶ οὕτω ὀλίγοι ἀξιωματικοὶ κατωτέρου βαθμοῦ ἐσύστησαν τὴν Ἑταιρίαν κατὰ τὴν 11 Νοεμβρίου 1894, ὅτε ἤμεθα μακρὰν τῆς ἐποχῆς τοῦ πολέμου. Ἡ ἐταιρία αὕτη προήχθη καὶ ἔδρασεν ἐν τῷ ἀφανεῖ μέχρι τοῦ 1895 μεταξὺ στρατιωτικῶν, καὶ μόνον ὅτε τὰ ἐν Μακεδονίᾳ βουλγαρικὰ κινήματα προεκάλεσαν τὴν προσοχὴν τοῦ κοινοῦ, τῆς δημοσιογραφίας καὶ τῆς κυβερνήσεως, τότε οἱ στρατιωτικοὶ ἠσθάνθησαν τὴν ἀνάγκην νὰ προσλάβωσιν εἰς σύμπραξιν καὶ ἀστοὺς, καὶ τότε κατὰ πρῶτον εἰς τὴν Ἑταιρίαν προσῆλθον πολιτικοὶ ἄνδρες, τοῦτέστιν ἄστοι.

Δὲν θὰ ἀπασχολήσω τὴν Βουλὴν διαγράφων τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑθνικῆς Ἑταιρίας· ἤθελα μόνον νὰ εἴπω ταῦτα ἵνα φθάσω εἰς τὴν στιγμὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐγενόμην μέλος, κατ' ἀρχὰς ἐπὶ ψιλῷ μᾶλλον ὀνόματι τῆς ἐταιρίας, ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ἐκλείγεις μεταξὺ τῶν μελῶν τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου ἐν ἀγνοίᾳ

μου. Ἐδίστασα ἐπὶ μακρὸν νὰ δεχθῶ, ἀλλ' ὅταν συνήλθομεν οἱ ἐκλεχθέντες καὶ εἶδον ἀπέναντί μου συνταγματάρχας, ταγματάρχας, λοχαγούς, — διότι τὰ στρατιωτικὰ μέλη ἦσαν 12, τὰ δὲ ἀστικά 6, μεταξὺ δὲ τῶν 6 καὶ ἐγώ, — τότε δὲν ἐδίστασα νὰ συνεργασθῶ μετ' αὐτῶν ἀφοῦ ὁ σκοπὸς τῆς Ἑταιρίας ἦτο δεδηλωμένος ὅτι ἦτο ἐθνικὸς. Εἰς ὅρος δὲ ἀπαράβατος εἶχεν ἀπ' ἀρχῆς τεθῆ, ὅτι ἡ Ἑταιρία δὲν ὤφειλε νὰ ἀναμιχθῇ τὸ παράπαν εἰς τὴν ἐσωτερικὴν πολιτικὴν.

Προκαλῶ δὲ οἰονδήποτε νὰ μὲ διαψεύσῃ, ἂν ποτε ἡ Ἑθνικὴ Ἑταιρία μετέσχε πολιτικῶν κινήματων ἐν τῷ ἐσωτερικῷ, ἣ ἦλθεν εἰς συνεννόησιν ἢ σύμτρᾳξιν πρὸς τὰ κόμματα τὰ διαιροῦντα τὴν χώραν. Γνωρίζετε, κύριοι, ὅτι ἀπεδόθη εἰς τὴν Ἑθνικὴν Ἑταιρίαν ἡ παραίτησις ἐκ τῆς στρατιωτικῆς λésχης τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ πεζικοῦ, ἀλλ' ὅπως ἀποκρυσθῇ ἡ μομφὴ αὕτη, ἀρκεῖ νὰ σκεφθῇτε, ὅτι μόνοι οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ πεζικοῦ παρητήθησαν, καὶ παρητήθησαν ἔνεκα τοῦ ζητήματος τῶν γενικῶν θέσεων· τὸ δὲ συμβούλιον τῆς Ἑταιρίας ἀπετελεῖτο ἐξ ἀξιωματικῶν ὅλων τῶν ὅπλων, τὰ παράπανα δὲ τῶν ἀξιωματικῶν τῶν παραιτηθέντων ἀπηθύνοντο κατὰ τῶν ἐτέρων ὅπλων, καὶ πῶς ἤθελον οἱ ἀξιωματικοὶ, εἰ διευθύνοντες τὰ τῆς Ἑταιρίας νὰ ἐξωθήσωσι τοὺς ἀξιωματικούς τοῦ πεζικοῦ μόνοις κατὰ ἀδικίας ἐξ ἧς ὠφελοῦντο οἱ ἀξιωματικοὶ τῶν τεχνικῶν ὅπλων. Ἐλέχθη καὶ σήμερον ἀκόμη ἀπὸ τοῦ βήματος, ὅτι ἡ Ἑθνικὴ Ἑταιρία ἐπροκάλεσε τὰς ἐν Κρήτῃ ταραχὰς καὶ ἐνεθάρρυνε τὸν Κρητικὸν ἀγῶνα. Ἄλλ' οἱ ταῦτα ὑποστηρίζοντες ἀδικοῦσι τοὺς Κρητας καὶ τὴν Κρήτην.

Ἡ ἱστορία τῶν ἐξεγέρσεων τῶν Κρητῶν δὲν εἶνε χθεσινὴ, οὐδὲ μόνον κατὰ τὸ 1897 διεμαρτυρήθησαν κατὰ τῶν ἀλύσεων αἵτινες περιέσφιγγον αὐτούς. Τῆς Κρήτης ἡ ἱστορία εἶνε ἱστορία ὀλοκλήρου αἰῶνος. Ὅσοι δὲ διήλθον διὰ τῆς κυβερνήσεως τῆς χώρας γνωρίζουσι μετὰ πόσου κόπου καὶ πόσης προσπαθείας καὶ κατὰ καιρὸν κυβερνήσεις προσεπάθουν νὰ συγκρατήσωσι τοὺς Κρητας τοῦ νὰ ἐξεγερθῶσιν. Ἐκ τῆς μνήμης ἡμῶν δὲν ἐξηλείφθησαν βεβαίως τὰ ἐν ἔτει 1888 καὶ 1889 γεγονότα, ὅτε ἐπὶ τὴν κυβερνήσιν τῆς χώρας ἦτο ὁ αἰοίδιμος Τρικούπης. Ἄλλ' ὁ κυβερνήτης ἐκεῖνος διέγνωσε καλῶς τοὺς χρόνους καὶ τοὺς καιροὺς, καὶ ἔκαμεν πᾶν ὅ,τι ἦτο δυνατόν ἵνα συγκρατήσῃ τοὺς Κρητας καὶ τοὺς πείσῃ νὰ μὴ ἐξεγερθῶσι· καὶ κατηγόρηθη ὁ Τρικούπης, ὅτι ἐγένετο χωροφύλαξ τοῦ Μαχμουτ καὶ ἐξηνέχθη κατ' αὐτοῦ κατηγορία ἐπὶ προδοσίᾳ τῶν ἐθνικῶν συμφερόντων. Ἄλλ' ὅτε, ἐλεγχόμενος ἐν τῇ Βουλῇ ὑπὸ τῆς ἀντιπολιτεύσεως, παρῆλθεν εἰς τὸ βῆμα τοῦτο,

εἶπε μετὰ παρρησίας πρὸς τὴν Βουλὴν καὶ τὸ Ἔθνος· «Εὐρέθη-
μεν πρὸ τοῦ διλήμματος ἢ νὰ συγκαταστραφῇ ἡ Ἑλλάς μετὰ
τῆς Κρήτης, ἢ νὰ ζήσῃ ἡ Ἑλλάς ἵνα σώσῃ τὴν Κρήτην ! Καὶ
ἐπροτιμήσαμεν τὸ δεύτερον».

Αὕτῃ εἶνε ἡ γλῶσσα, Κύριοι, τὴν ὁποίαν μετέρχονται οἱ ἀλη-
θῶς ἀξιοὶ τοῦ ὀνόματος πολιτικοὶ ἄνδρες. Ὅταν διαγινώσκωσι τὰ
πράγματα καὶ τοὺς καιροὺς καὶ ἀποκτῶσι τὴν πεποίθησιν, ὅτι
τοιαύτην ἢ τοιαύτην πορείαν ὀφείλουσι νὰ χαράξωσιν, ὀφείλουσι
νὰ ἐμμένωσιν ἐν αὐτῇ· ἐπὶ ποινῇ νὰ συντριβῶσιν.

Ἀδικοῦσιν, ἔλεγον, Κύριοι, τὴν Κρήτην, οἱ ἀποδίδοντες εἰς
τὴν Ἑθνικὴν Ἑταιρίαν τὴν ἐξεγερσιν τὴν ἐν Κρήτῃ. Ἄν ἡ
Κυβέρνησις ἢ τότε, ὡς κατὰ τὴν ἐσπέραν ταύτην ὁ ἀξιότιμος ἐκ
Γόρτυνος πολιτευτὴς εἶπε, κατάρθωσεν, ὥστε νὰ ἀποδοθῇ εἰς τὴν
Κρήτην τὸ Σύνταγμα τῆς Χαλέπας, μέ τινας τροποποιήσεις, καὶ
ἂν οἱ Κρήτες δὲν ἀπεδέχοντο τὸ Σύνταγμα τοῦτο, διότι ἐθεώρουν,
ὅτι πᾶς συμβιβασμὸς πρὸς τὸν δυνάστην ἦτο ἀδύνατος, διότι
ἐγνώριζον ὅτι τὰς ὑποσχέσεις δὲν θὰ τὰς ἐτήρει, εἶχον ἄρᾳ γε
ἀνάγκην τῆς Ἑθνικῆς Ἑταιρείας διὰ νὰ πεισθῶσιν περὶ τοῦ ἰδίου
ἐαυτῶν συμφέροντος ; Ἐπικαλοῦμαι τὴν μαρτυρίαν τοῦ σεβαστοῦ
καὶ πολιοῦ ἐκ Πατρῶν συναδέλφου τοῦ παρακολουθήσαντος τὰ
πράγματα. (Ἐξ ἀριστερῶν σαρκαστικαὶ ἀναφωνήσεις· ἧ ! ἧ ! ἧ !
Σᾶς συγχάίρω διὰ τὸ κομπλιμέντο, τὸ ὁποῖον κάμνετε εἰς τὸν
γῆραιόν κ. Ρικάκην·) (Γέλωτες).

Καὶ εἶχον ἀνάγκην οἱ Κρήτες τῆς καθόδου τοῦ κ. Ῥωμάνου
διὰ νὰ πεισθῶσιν ἀπὸ τὸν νεαρόν πολιτευτὴν, ὅτι δὲν συνέφερεν
αὐτοῖς νὰ ἀπαδεχθῶσι τὸ Σύνταγμα τῆς Χαλέπας ; καὶ ἐχρειά-
ζετο ὅλη αὕτῃ ἡ ἐργασία, διὰ νὰ ἐπέλθῃ τὸ ἀποτέλεσμα νὰ πέσῃ
ἡ Κυβέρνησις τοῦ ἐκ Γόρτυνος πολιτευτοῦ, ὅπως ἀναβῇ εἰς τὴν
ἀρχὴν τὸ κόμμα τὸ τρικουπικόν ;

Ἄλλὰ τί θέλετε, κύριοι, νὰ ἐνδιατρίβωμεν εἰς ἐπιχειρήματα
ἀνάξια καὶ ἀνασκευῆς καὶ προσοχῆς, ὅταν ἔχωμεν αὐτὰ τὰ γε-
γονότα μαρτυροῦντα, ὅταν ἔχωμεν αὐτὰ τὰ πράγματα μονονουχί
φωνὴν ἀφιέντα ; Τίς προεκάλεσε τὰς σφαγὰς τοῦ Ἰαννουαρίου ;
Καὶ αἱ σφαγαὶ ἐκεῖναι δὲν συνεκίνησαν ὅλον τὸν Ἑλληνισμόν,
δὲν μετέδωκαν ὡς σπινθῆρα τῆς ἐξεγέρσεως, τὸ αἶσθημα τῆς
ἐκδικήσεως, τὸ αἶσθημα τοῦ καθήκοντος πρὸς ἀδελφούς, οἱ ὅποιοι
συνηγωνίσθησαν μετὰ τῆς ἐλευθέρως αὐτῆς γωνίας καὶ δὲν κα-
τάρθωσαν νὰ ἀποσείσωσι τὸν ζυγὸν τὸν ὁποῖον ἡμεῖς ἀπεσεί-
σαμεν ;

Τοιαύτη, Κύριοι, ἦτο ἡ στάσις τῶν πραγμάτων κατὰ τὰ
τέλη Ἰαννουαρίου, ὅτε αἱ ἐν Κρήτῃ σφαγαὶ συνέβησαν· καὶ τότε

μία ἡγέρθη φωνὴ ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον τῆς Ἑλλάδος, ἡ δημοσιογραφία, ἡ κοινὴ γνώμη πᾶσα ψυχὴ πάλλουσα ἔλεγε : τρέξατε. βοηθήσατε τοὺς Κρήτας. Ἐν τούτοις ἡ Κυβέρνησις ἐκείνη ἐδίσταζεν ἂν ἔπρεπε νὰ κινηθῇ, καὶ ἐχρειάσθη ἡ τρικυμιώδης ἐκείνη συνεδρίασις, ἡ γενομένη ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν λήγοντος τοῦ Ἰαννουαρίου, ἵνα ἀναγκάσῃ τὴν Κυβέρνησιν, ἵνα ἀναγγεῖλῃ τὴν ἐσπέραν αὐτὴν ἐκείνην, ληγοῦσης τῆς συνεδριάσεως ὅτι ἐπρόκειτο νὰ ἀναχωρήσῃ ἡ «Γόδρα» πρὸς βοήθειαν τῶν γυναικοπαίδων τῶν ἐν Κρήτῃ.

Ἀλλὰ τῶν γεγονότων τούτων, Κύριοι, προηγήθησαν καὶ ἄλλα ἐν τῷ ἰσωτερικῷ, τὰ γεγονότα δὲ ἐξετάζω ἐν σχέσει μόνον πρὸς τὸ ζήτημα, ἂν τούτέστιν ἡ Ἑθνικὴ Ἑταιρία ἦτο ὁ δημιουργὸς ὅλης αὐτῆς τῆς καταστάσεως, ἡ προκλήσασα τὸν πόλεμον, ἡ τὸναντίον αὐτὰ τὰ γεγονότα καὶ ἡ ἀμφίρροπος πολιτικὴ τῆς Κυβερνήσεως. Ἐλεγον, ὅτι πρὸ τῶν γεγονότων τούτων, προηγήθησαν ἄλλα. Καὶ ὄντως προηγήθη Διάγγελμα τοῦ Βασιλέως, διὰ τοῦ ὁποίου συνιστᾶτο μόνιμον στρατόπεδον ἐν Θήβαις, καὶ ἅμα τῇ δημοσιεύσει τοῦ Διαγγέλματος τούτου, τοῦ φέροντος τὴν ὑπογραφὴν τοῦ τότε ὑπευθύνου πρωθυπουργοῦ, ὁρθῶς πάντες ἠρωτῶμεν :—τίνα ἄρ' ἔτι σκοπὸν εἶχεν ἡ Κυβέρνησις; Ἀλλ' ὅταν ὁ κ. πρωθυπουργὸς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐπηρωτᾶτο ἐν τῇ Βουλῇ ποῖαι θὰ εἶνε αἱ συνέπειαι καὶ τὰ ἀποτελέσματα τοῦ Διαγγέλματος ἐκείνου, ἀπέφευγε νὰ ἀπαντήσῃ καὶ ἔλεγεν, ὅτι θὰ ἴδωμεν κατὰ πόσον καὶ πότε θὰ ἐφαρμόσωμεν τὰ μέτρα τὰ διὰ τοῦ Διαγγέλματος ὑποδεικνυόμενα ! Ἐν τούτοις ἡ κοινὴ γνώμη ἐξωχοῦτο, ἐν τούτοις ἡ κοινὴ γνώμη ἐζήτηε δράσιν, ἐζήτηε ἐνέργειαν καταφανῇ, ἵνα πεισθῇ, ὅτι ἠρχόμεθα ἄρωγοὶ εἰς σφαζομένους ἀδελφοὺς καὶ τότε, Κύριοι, μιᾷ τῶν ἡμερῶν, ἦτοι τὴν 1 Φεβρουαρίου ἐν τῇ ἐφημερίδι τῆς Κυβερνήσεως δημοσιεύεται ἡ ἐξῆς διαταγὴ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν, φέρουσα μόνην τὴν ὑπογραφὴν τοῦ κ. Ν. Σμόλενιτς πρὸς τὸν ἀρχηγὸν τοῦ Σώματος τῆς Κατοχῆς τῆς Κρήτης Συνταγματάρχην τοῦ πεζικοῦ Βάσον Τιμολέοντα. Ὁφείλω, Κύριοι, βουλευταί, νὰ ὁμολογήσω, ὅτι ἐθαύμασα τὴν ἐσπέραν ταύτην τὴν δεξιότητα τοῦ κ. ἐκ Γόρτυνος βουλευτοῦ, διολισθήσαντος διὰ τῆς διαταγῆς ταύτης καὶ ἐρμηνεύσαντος αὐτὴν εἰς τρόπον, ὥστε νὰ ἐννοηθῇ, ὅτι ἦτο τὸ ἀπλούστερον τῶν πραγμάτων, διότι ἐδίδετο ἡ διαταγὴ εἰς τὸν Βάσον νὰ καταλάβῃ ἕνα χῶρον !, ἐν ἄλλῃ χώρῃ !, ἐν Κρήτῃ ! διὰ νὰ πρσφύγωσιν ἴσως ἐκεῖ τὰ γυναικόπεδα ! Ἀλλ' ἐν τούτοις τὰ γράμματα ἄλλα φθέγονται.

● Π. Δηλιγιάννης. Στέργετε μίαν διακοπὴν ; Δὲν ἐδί-

δετο διαταγή εἰς τὸν τότε Συνταγματάρχην Βάσον καὶ τὸ Στρατιωτικὸν Σῶμα, τὸ ὁποῖον ἐταχθῇ ὑπ' αὐτόν. ἵνα καταλάβῃ ἓνα χῶρον, ἀλλ' ἐστέλλετο ὁ Συνταγματάρχης ἵνα ὑπάγῃ εἰς τὸ Ἡράκλειον καὶ ἀλλαχοῦ ὅπου ἦτον ἀνάγκη διὰ νὰ δυνηθῇ νὰ προστατεύσῃ τὰ γυναικόπαιδα, τὰ ὁποῖα ἔμελλον νὰ διασφαλισιν· ἀλλ' ὅταν ἔφθασε εἰς τὴν παράλιαν, εἰ συμμαχικοὶ στόλοι δὲν ἀφῆκαν νὰ μεταβῇ εἰς τὸ Ἡράκλειον, ἔμεινεν δ' οὗτος ἐκεῖ ὅπου ἀπεβιβάσθη.

Στεφάνου. Δὲν γνωρίζω ποῖαι ἦσαν αἱ διαταγαὶ αἱ προφορικῶς δοθεῖσαι εἰς τὸν Βάσον.

Δηλεγιάννης. Ἀναγνώσατε τὸ προοίμιον τῆς διαταγῆς.

Στεφάνου. Γνωρίζω, ὅτι ὁ Βάσος δὲν κατῴρθωσε νὰ ἀποβιβάσθῃ, διότι εὔρε τοὺς στόλους τῶν Δυνάμεων καὶ ἠναγκάσθη νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸ Κολυμπάρι καὶ νὰ ἀποβιβάσθῃ ἐκεῖ. Ἀλλ' οὐχ ἦττον ἡ διαταγή ἡ ἐγγράφος καὶ ἡ δημοσιευθεῖσα ἐν τῇ ἐφημερίδι τῆς Κυβερνήσεως φέρει τὰ ἐξῆς. (ἀναγινώσκει): «Τὰ ἐν Κρήτῃ διαπραχθέντα μέχρι τοῦδε ἐπῆνεγον εἰς τὴν δυστυχῇ νῆσον ἀληθῇ ἀναρχίαν, καθ' ἣν αἱ οἰκογένειαι τῶν χριστιανῶν καὶ αἱ περιουσίαι αὐτῶν ἔμειναν ἐκτεθειμέναι εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ ἀχαλινώτου φανατισμοῦ καὶ τὴν διαρπαγὴν τοῦ ὄχλου», τῶρα ἀληθῶς, ἀναγινώσκων τις τὸ προοίμιον τοῦτο, νομίζει ὅτι θέλει καταλήξῃ εἰς ἄλλο συμπέρασμα καὶ ὅτι τὸ «Διὰ ταῦτα», οὕτως εἰπεῖν, τῆς διαταγῆς θὰ εἶνε ἄλλο. Ἐν τούτοις ! (ἐξακολουθεῖ). «Ἡ ἑλληνικὴ Κυβέρνησις δὲν ἠδύνατο ἐπὶ πλέον νὰ ἀνεχθῇ τὴν ἀξιοθρήνητο κατάστασιν, εἰς ἣν περιήχθησαν οἱ ἐπὶ τῆς νήσου ὁμόφυλοι πληθυσμοί, μεθ' ὧν συνδέεται δὲ τῆς θρησκείας καὶ διὰ δεσμῶν ἰερῶν». Ἐξακολουθεῖ δηλαδὴ τῆς διαταγῆς τὸ σκεπτικόν. Καὶ τὸ συμπέρασμα, ἡ κατακλείς ποία; Ὅπως σώσῃ ἴσως τὰ γυναικόπαιδα; ὅπως προστατεύσῃ τοὺς σφαζομένους; Διόλου. «Ὅπως καταλάβῃ τὴν νῆσον! ἀποκαταστήσῃ τὴν τάξιν καὶ τὴν εἰρήνην ἐν αὐτῇ. τοῦ στρατοῦ δὲ τούτου τὴν διοίκησιν ἐνεπιστεύθη εἰς ὑμᾶς».

Ἐπάρχει ἀκόμη καὶ ἄλλη παράγραφος. «Ἀποβιβάζόμενος μετὰ τοῦ ὑφ' ὑμᾶς στρατοῦ εἰς Κρήτην καὶ ἐν καταλλήλῳ μέρει θέλετε ἐν ὀνόματι τοῦ Βασιλέως τῶν Ἑλλήνων Γεωργίου τοῦ Α' καταλάβῃ τὴν νῆσον ταύτην, ἀποδιώκοντες τοὺς Τούρκους ἐκ τῶν φρουριῶν !» (Γέλως ἐκ δεξιῶν). Βεβαίως πῶς ἄλλως ἤθελε καταλάβῃ τὴν Κρήτην; Τὸ ζήτημα εἶνε ἂν ἠδύνατο καὶ ἐπετρέπετο νὰ καταλάβῃ τὴν Κρήτην καὶ νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς Τούρκους !

Κ. Δούνης καὶ ἄλλοι. Κατὰ τίνα ἄλλον τρόπον ἠδύνατο ;

Στεφάνου (ἐξακολουθεῖ). «Πᾶσαν ἐνέργειαν ὑμῶν θέλετε στηρίξῃ εἰς τοὺς κειμένους ἐλληνικοὺς νόμους, ἐν ὀνόματι τοῦ Βασιλέως καὶ ὑπ' εὐθύνην τῆς ἐλληνικῆς Κυβερνήσεως» — τοῦτο δὲ σημαίνει, ὅτι καταλαμβάνει τὴν Κρήτην ἐν ὀνόματι τοῦ Βασιλέως «— καὶ ἀποδιώκοντες ἀπὸ τῶν φρουρίων τοὺς τούρκους στρατιώτας,» δηλαδὴ ἐκδιώκοντες τὴν κυρίαρχον Δύναμιν.

Ι. Μπακόπουλος. Τὴν σφάζουσιν τοὺς Ἕλληνας !

Στεφάνου. Ἐλθετε νὰ ἀντικρούσητε.

Μὴ λέγετε ὅμως, ὅτι ἡ Ἐθνικὴ Ἐταιρεία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας. (ἐξακολουθεῖ) «Νὰ εἰσαγάγῃ καὶ τοὺς ἐλληνικοὺς νόμους,» δηλαδὴ πλήρης κατοχὴ τῆς Νήσου, καὶ ὑπαγωγὴ εἰς ἄλλην κυριαρχίαν, τοῦτέστι προσάρτησις εἰς τὸ ἐλληνικὸν Βασίλειον !

Γ. Παπαδιαμαντόπουλος. Σεῖς ἐσπουδαίολογήσατε μάλιστ'α, νὰ κάμωμεν Ἐπαρχεῖα καὶ Νομαρχεῖα !

Στεφάνου. Δὲν συνεννοούμεθα, κύριε συνάδελφε. Ἐγὼ ἄλλοῦ βαρῶ καὶ σεῖς ἄλλοῦ βαρεῖτε. Ἄλλον ταμπουρᾶ ἐγὼ, καὶ ἄλλον ταμπουρᾶ σεῖς. (Γέλωτες παρατεταμένοι).

Καὶ ἐρωτῶ ὑμᾶς. Κύριοι, ὑπῆρξέ ποτε ἄλλη κατὰφωρος παραβίασις τοῦ δικαίου τῶν ἐθνῶν ;

Τοιαύτας παραβάσεις μόνον ὁ Μεσσιῶν ἀναφέρει, οὐχὶ ὅμως καὶ ὁ 19ος αἰὼν ! Καὶ ἐρωτῶμεν κατόπιν πῶς ἡ Τουρκία ἐκήρυξε καθ' ἡμῶν τὸν πόλεμον ; ! . . .

Δ. Τσιτσάρας. Ἡ Ἀνατολικὴ Ρωμυλία πῶς κατελήφθη ; (Διαμαρτυρίαι ἐκ δεξιῶν).

Στεφάνου. Δὲν δέχομαι διακοπὰς.

Δ. Τσιτσάρας. Ὑποβηθῶ τὴν μνήμην σας.

Στεφάνου. Καὶ ἐρωτῶμεν, Κύριοι, τίνος ἕνεκα λόγου ἡ Τουρκία ἐκήρυξε πρὸς ἡμᾶς τὸν πόλεμον ; ! — Καὶ ὅμως, Κύριοι, ἡ Τουρκία ἠνέχθη τὴν καταπάτησιν ταύτην τοῦ διεθνoῦς δικαίου καὶ δὲν ἐκήρυξε τὸν πόλεμον, καὶ δὲν ἐκήρυξε τὸν πόλεμον ὅταν καὶ ἄλλη ἀκόμη παραβίασις ἐγένετο. Συγχρόνως πρὸς τὴν διαταγὴν ταύτην, μετὰ δύο ἡμέρας, ἐκδίδεται Διάταγμα φέρον τὴν ἡμερομηνίαν 3 Φεβρουαρίου, διὰ τοῦ ὁποίου ὁ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν στρατὸς τίθεται ἐν ἐπιστρατεύσει. Καὶ ἤρχισαν αἱ κλήσεις τῶν ἡλικιῶν βαθμυδὸν καὶ κατ' ὀλίγον. Σᾶς ἐρωτῶ, Κύριοι, καὶ πάλιν· τί ἡδύνατο τὸ πολὺ κοινόν, τὸ ἀγνοοῦν τί ἐν τῷ νῷ τῆς Κυβερνήσεως ἐμαϊεύετο, τὸ ἀγνοοῦν τὰς σχέσεις τῆς Κυβερνήσεως πρὸς τὰς ἐξωτερικὰς Δυνάμεις, τὰς συνεννοήσεις αἱ ὁποῖαι δυνατόν νὰ ὑπῆρχον πρὸς τὴν Εὐρώπην ;

Σᾶς ἐρωτῶ, καὶ πάλιν, Κύριοι, ἦτο δυνατόν νὰ μὴ πεισθῇ

τις, νὰ μὴ παραδεχθῇ, ὅτι ἡ Κυβερνήσις ἐν γνώσει, ἐν ἐπιγνώσει τῶν πραγμάτων ἔβαινε, ἐκλέξασα τὴν ὁδὸν ἐκείνην τῆς προκλη-
σεως εἰς πόλεμον ;

Καὶ ἀληθῶς ἡ κοινὴ γνώμη ἐκ τῶν γεγονότων τούτων ἐξη-
γέρθη, ἡ κοινὴ γνώμη εἶχε πλέον ἀποκτήσῃ τὴν πεποίθησιν, ὅτι
ἐπρόκειτο νὰ πολεμήσωμεν πρὸς τὴν Τουρκίαν, οἱ ἐφεδροὶ ἤρχον-
το ἀνὰ ἡλικίας, καὶ ἀπεστέλλοντο οἱ μὲν εἰς τὴν Θεσσαλίαν, οἱ
δὲ εἰς τὴν Ἥπειρον, πολεμικαὶ παρασκευαί εἶχον ἀρχίσει, αἱ
ἀποθήκαι, ὁ στρατός, ὅλοι αἱ ὑπηρετίαι αἱ πρὸς τὸν στρατὸν
συνδεόμεναι εἶχον τεθῇ εἰς πλήρη ἐέργειαν. Τίς ἠδύνατο ν'
ἀμφιβάλλῃ ; Ὅτε δὲ ἡ Βουλὴ, ὅτε ἡ κοινὴ γνώμη διέγνωσε
δισταγμοὺς παρὰ τῇ Κυβερνήσει, ἠθέλησε νὰ ζητήσῃ παρ' αὐ-
τῆς ἐξηγήσεις καὶ κατὰ τὴν συνεδρίσιν ἐκείνην, (κατὰ τὴν
ὁποίαν ἐγὼ δὲν παριστάμην, διότι δὲν εἶχον τὴν τιμὴν νὰ εἰμαι
μέλος τῆς Βουλῆς) ὅτε, λέγω κατὰ τὴν συνεδρίσιν ἐκείνην ἐγένε-
το ἡ συζήτησις ἐκείνη ἡ θυελλώδης τῆς 24 Ἰανουαρίου, ὁ ἀξι-
ότιμος ἐξ Ἀττικῆς βουλευτὴς ἀποτεινόμενος πρὸς τὸν ἐκ Γόρ-
τυνος πολιεὺς καὶ τότε Πρωτοποργόν, διότι διέβλεπεν ἐν
αὐτῷ δισταγμοὺς, τῷ ἐφώνησε τρεῖς «τολμήσατε, τολμήσατε,
τολμήσατε», καὶ τὸν προσεκάλει νὰ διορίσῃ νομάρχας ἐν Κρήτῃ
καὶ ἐπρωτὰ αὐτὸν πῶς ἀκόμη διατηροῦνται πρόξενoi ἐν Κρήτῃ,
ἀποτέλεσμα τῶν συζητήσεων ἐκείνων ἦτο, ὅτι τὴν ἐσπέραν ἐ-
κείνην ἠγγέλθη ὅτι διετκχθη, ὁ ἀπόπλους τῆς «Υδρας» καὶ τῆς
«Μυκάλης», αἵτινες ἐν τούτοις δὲν ἦσαν ἐτοιμαὶ πρὸς ἀπόπλουν.
Ἀλλὰ δὲν ποριορίζονται αἱ πολεμικαὶ αὐταὶ ἐκφάνσεις ἐν τῷ
κύκλῳ τῆς Κυβερνήσεως μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς ἀνώτερον ἀκόμη
κύκλον, διότι ἡ Α. Μ. δεχόμενος ἐπιτροπὴν ἐπιδιδούσαν αὐτῷ
δημοψήφισμα τῶν πολιτῶν Ἀθηνῶν καὶ Πειραιῶς, συλλεθόντων
ἐν συλλαλητηρίῳ, ἀπήντα εἰς αὐτοὺς, ὅτι θὰ πράξῃ ὅ,τι τὸ κα-
θῆγον τὸ ἐθνικὸν ἐπιβάλλει πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν ἐθνικῶν συμ-
φερόντων.

Ροδόπουλος. Τί ἐζήτηι τὸ συλλαλητήριον ἐκεῖνο ;

Στεφάνου. Δὲν ἔλαβον μέρος εἰς τὸ συλλαλητήριον ἐκεῖνο,
δὲν λαμβάνω ποτὲ μέρος εἰς τὰ συλλαλητήρια, τὰ ἀπεχθάνομαι.

Ν. Γουναράκης. Τὰ προεκαλέσατε ὑμεῖς.

Στεφάνου. Αὐτὰ τὰ ὅποια λέγετε νὰ τὰ ἀποδείξητε.

Ν. Γουναράκης. Τὰ προεκάλεσεν ὁ κ. Στεφάνου ἐλθὼν
εἰς τὸν δικηγορικὸν σύλλογον μετὰ τοῦ κ. Ἐσλιν καὶ εἶπεν, ὅτι
ὁ Βασιλεὺς θέλει τὸ συλλαλητήριον.

Στεφάνου. Μὲ συγχωρεῖτε. Ὅ,τι λέγετε σχετίζεται μὲ

τὸ ἄγγελμα ἐκεῖνο περὶ τοῦ ὁποίου ἔκαμε λόγον ὁ κ. Παπαμιχαλόπουλος. Τότε ἦλθον εἰς τὸν δικηγορικὸν σύλλογον.

Δούνης. Μάλιστα, μάλιστα.

Στεφάνου. Τότε ἦλθον εἰς τὸν δικηγορικὸν σύλλογον καὶ διατί; Διὰ νὰ ἐμποδίσω τὸ συλλαλητήριον.

Δούνης. Ὁχι διὰ νὰ ἐμποδίσῃτε. Τὸν λόγον, Κύριε Πρόεδρε.

Στεφάνου. Νὰ ἔλθῃτε ἐνταῦθα νὰ με ἀντικρούσητε. Καθαρὸς οὐρανὸς ἀστραπὴ δὲν φοβάται, καὶ δι' αὐτὸ ὁμιλῶ μετὰ τοσούτου θάρρους· ἐὰν εἶχον τὴν οὐρὰν κομμένην δὲν θὰ ἤρχομην νὰ ὁμιλήσω.

Εἰς βουλευτῆς

Δ. Στεφάνου. Δὲν εἶμαι θρασύς κ. συνάδελφε, ἀλλ' ὁμιλῶ τὴν γλῶσσιν τῆς εὐλικρινείας καὶ τῆς ἀληθείας.

Εἰς τοιοῦτον σημεῖον, κύριοι, εἶχον περιέλθῃ τὰ πράγματα, ὅτε ἡ Ἐθνικὴ Ἑταιρία ἐθεώρησε καθήκον αὐτῆς νὰ δηλώσῃ, ὅτι τίθεται ὑπὸ τὰς διαταγὰς τῆς Κυβερνήσεως καὶ παρὰ τὸ πλευρὸν αὐτῆς, ὑποτασσόμενη εἰς τὰ κελεύσματά της. Τότε ἀκριβῶς, κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκεῖνας, ἐγένετο καὶ τὸ ἄγγελμα ἐκεῖνο περὶ τοῦ ὁποίου ὁμιλήσεν ὁ συνάδελφος κ. Παπαμιχαλόπουλος, τὸ ἄγγελμα ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἐκλήθη ἵνα διαδώσῃ καὶ διὰ τοῦ τύπου εἰς τὸ κοινὸν ὁ μακρὴντης Μιχαὴλ Μελάς, καὶ τότε κατ'ἐντολὴν τοῦ μακαρίτου Μελά ἦλθον εἰς τὸν δικηγορικὸν σύλλογον, ὅπου συνεζητεῖτο περὶ τοῦ τῆς ἐπομένης συλλαλητηρίου καὶ εἶπον πρὸς ὑμᾶς, περιττὸν νὰ γίνῃ τὸ συλλαλητήριον, διότι ἰδοὺ τὶ Ἀνώτατον πρόσωπον εἶπεν εἰς τὸν Μιχαὴλ Μελά. Δὲν ἦλθον διὰ νὰ διοργανώσω τὸ συλλαλητήριον, ἦλθον διὰ νὰ ἐμποδίσω τὸ συλλαλητήριον.

Δ. Τσάτσος. Εἶνε ἀκριβέστατον αὐτὸ, ἤμην καὶ ἐγὼ μέλος τοῦ δικηγορικοῦ συλλόγου καὶ πρέστην.

Ν. Γουναράκης. Κύριε συνάδελφε ἐπιτρέπετε διακοπὰς;

Πρόεδρος. Δὲν ἐπιτρέπονται διακοπαί.

Ν. Γουναράκης. Πρέπει ὅμως νὰ παρατηρήσω ὅτι αὐτὸ δὲν εἶνε ἀληθές.

Δ. Τσάτσος. Ὁχι, εἶνε ἀληθέστατον, ἐγὼ ἤμην μέλος τοῦ δικηγορικοῦ συλλόγου καὶ μετέβαινον τακτικῶς, σεῖς ἤρχεσθε μίαν φορὰν τὸν χρόνον.

Δ. Στεφάνου. Αὐταὶ εἶνε λεπτομέρειαι, αἱ ὁποῖαι δὲν ἔχουσι σημασίαν καὶ ἐπιρροὴν εἰς τὸ συζητούμενον θέμα. Τὸ ἀληθές εἶνε, ὅτι τὸ πολεμικὸν μένος ἐνεπνεύσθη εἰς τὸν λαὸν ἐκ τῶν δηλώσεων

καὶ τῶν πράξεων τῆς Κυβερνήσεως, ἐξ ἐκδηλώσεων καὶ ἀγγελμάτων ὑψηλοτέρων.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκεῖ ἡν ἀρχηγὸς τοῦ ἐν Θεσσαλίᾳ στρατοῦ διετέλει ὁ στρατηγὸς Μακρῆς, ὁ δὲ ἀρχηγὸς αὐτοῦ παρασκευάζων κίνημα, ἀγνοῶν ἐκ τῆς διαταγῆς, ἦλθεν εἰς συνάφειαν πρὸς μέλη τῆς Ἑθνικῆς Ἑταιρίας καὶ ἐπρότεινε τὸν ἐξοπλισμὸν ἀνταρτικῶν σωμάτων.

Θ. Π. Δηλογεάννης. Κύριε Πρόεδρε, τὸν λόγον.

Δ. Στεφάνου. Τὸ γεγονὸς τοῦτο βεβαιοῦται καὶ παρ' αὐτοῦ τοῦ κυρίου Μακρῆ, καθ' ὅσα ἀνέγνωσα τοῦλάχιστον διαμένον ἐν Κων)πόλει εἰς τὴν ἐκθεσιν αὐτοῦ. Καὶ δὲν ἐγένετο ἡ ἐμιλία αὕτη πρὸς τὰ ἐν Λαρίσση μέλη τῆς Ἑθνικῆς Ἑταιρίας ἀπλῶς καὶ παρεμπιπτόντως, ἐγένετο σπουδαίως καὶ σοβαρῶς, ἐδόθη μάλιστα ἡ ἐντολὴ εἰς τὰ μέλη ἐκεῖνα νὰ συνενσηθῶσι μετὰ τοῦ κέντρου περὶ τῆς ἐκτελέσεως τοῦ σχεδίου τούτου. Τότε δ' ἡ Ἑθνικὴ Ἑταιρία ἀπεράσισε, πρὸς καλλιτέραν καὶ εὐχερεστέραν συνεννόησιν πρὸς τὸν ἀρχηγὸν τοῦ ἐν Θεσσαλίᾳ στρατοῦ νὰ ἀποστείλῃ ἴδιον ἀπεσταλμένον καὶ ταύτην τὴν ἐντολὴν εἶχε μεταβάς εἰς Λάρισσαν ὁ κ. Ροῦλὸς κατὰ τοῦ ὁποῖου τοσαῦτα ἠκούσαμεν καταγγελλθέντα.

Ἀλεξάκης. Ἦτο δικαστικὸς ὑπάλληλος.

Δ. Στεφάνου. Δι' ἐμὲ εἶνε ἀδιάφορον τί ἦτο. Ὁ κ. Ροῦλὸς ἀνέλαθεν, ἐπὶ ἰδίᾳ εὐθύνη, ἐγὼ δὲν ἤμην γενικὸς ἐπιτηρητὴς τοῦ Κράτους διὰ νὰ ἐπιτηρῶ τοὺς ὑπαλλήλους οὐδὲ τῷ ἔδωκα μόνος καὶ ὡς ἄτομον τὴν ἐντολὴν αὐτήν, ἐνέκρινα ὅμως τὴν ἐκλογὴν του, διότι θεωρῶ αὐτὸν, ἐντιμὸν εὐθὺν καὶ ἱκανόν, πρὸ παντὸς δὲ ἀγνὸν πατριώτην. Ὀνομάζω τὸν κ. Ροῦλὸν καὶ διότι τὸ ὄνομά του πολλάκις ἀνεφέρθη ἐνταῦθα ὅχι εἰκότως βεβαίως, ἀλλὰ καὶ διότι ἡ ὑπογραφή του εἶνε τυπωμένη καὶ δημοσιευμένη ἐν ἐκθέσει μικροσκελεσιᾶται περιλαμβανούσῃ ἐμπεριστατωμένως λεπτομερείας. Ὁ κ. Ροῦλὸς μεταβάς εἰς Λάρισσαν, ἦλθεν εἰς συνάφειαν πρὸς τὸν κ. Μακρῆ καὶ διεπραγματεύθησαν τὰ τοῦ κταρτισμοῦ, ἐξοπλισμοῦ καὶ ἐξόδου τῶν σωμάτων. Ὁ κ. Μακρῆς ἐζήτησεν ἵνα παρασχεθῶσιν οὐχὶ εἰς αὐτόν, ἀλλὰ νὰ συνεισφέρῃ ἡ Ἑθνικὴ Ἑταιρία 100,000 δρ. διὰ τὸν ἐξοπλισμὸν τῶν σωμάτων τούτων καὶ διὰ τὴν συντήρησιν αὐτῶν, ὅπερ καὶ ἡ Ἑταιρία ἀπεδέχθη, καὶ διὰ τοῦτο πρὸς τὸν κ. Ροῦλὸν ἀπεστάλησαν 100 χιλιάδες δραχμῶν, ἵνα διατεθῶσι πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, καὶ εἶνε αὐταὶ αἱ 100 χιλιάδες, περὶ τῶν ὑποίων ἐγένετο τοσοῦτος λόγος καὶ ἀπεδόθησαν πρὸς τὸν κ. Ροῦλὸν πράξεις, τὰς ὁποίας δὲν δύναται οὐδεὶς ἐξ ἐκείνων, οἵτινες γνωρίζουσι τὸν κ. Ροῦλὸν, νὰ

παραδεχθῇ. "Αλλως τε ἡ δίκησις αὐτῆς τῆς δαπάνης τῶν δραχμῶν τούτων εἶνε ἐντελῶς δεδικοιολογημένη καὶ πλήρης.

'Αλλ' ἔνεκα τῶν ἐπελθουσῶν ἀμφιρρεπειῶν, ἔνεκα τῶν φάσεων τὰς ὁποίας διέτρεξεν ἡ ἀπόφασις τῆς Κυβερνήσεως τοῦ νὰ δράσῃ ἢ νὰ μὴ δράσῃ καὶ πότε νὰ δράσῃ, ἡ διαμονὴ τοῦ κ. Ροῖλου ἐν Λαρίσῃ παρτάθη μέχρις οὗ ἐφθασεν εἰς Λάρισσαν ἡ Α. Υ. ὁ Διάδοχος ἀναλαβὼν τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἐν Θεσσαλίᾳ στρατοῦ. Καὶ ἐνταῦθα παρεμπιπτόντως, ἐξ ἀφορμῆς τῆς μεταβάσεως τῆς Α.Υ. εἰς Λάρισσαν, ὀφείλω νὰ προκαλέσω τὴν προσοχὴν ὑμῶν καὶ ἐπὶ τοῦ γεγονότος τούτου. Ἐὰν δὲν εἶχε σκοπὸν ἡ Κυβέρνησις νὰ πολεμήσῃ, πρὸς τί ἀπέστειλεν εἰς Λάρισσαν τὴν Α. Β. Ὑψηλότητα τὸν Διάδοχον; Εἶνε ἀληθές, ὅτι ἀνεχώρησε νύκτωρ καὶ ἐν παραδύσῳ, ἀλλὰ πάντες ἐσκέφθημεν, ὅτι τοῦτο ἐγένετο πρὸς ἀποφυγὴν διαδηλώσεων, ἀλλὰ συγχρόνως ἐσκέφθημεν, ὅτι ἡ ἐν Λαρίσῃ παρουσία τοῦ Διαδόχου, τοῦ Διαδόχου τοῦ Ἑλληνικοῦ Θρόνου, τοῦ φέροντος τὸ ἐνδοξον τοῦ Κωνσταντίνου ὄνομα δὲν ἠδύνατο ἢ νὰ ἡλεκτρίσῃ τὸν στρατὸν, νὰ ἐμπνεύσῃ ἔτι μᾶλλον πολεμικὸν μένος εἰς τὸν στρατὸν καὶ νὰ καταστήσῃ αὐτὸν ἀχαλίνωτον. Ἐλέχθη, πράγματι καὶ ὁ κ. ἐκ Μαντινείας βουλευτῆς ἐπαναλαμβάνει, ὅτι ἐστάλη ὁ Διάδοχος ἵνα συγκρατήσῃ τὸν στρατὸν.

Μπακόπουλος. Θὰ ἴδῃτε τὰς διαταγὰς.

Στεφάνου. Δὲν ἔχω ἀμφιβολίαν, ὅτι ὑπάρχουσιν, ἀλλ' ἀμφισβητῶ τὴν ἀξίαν τῆς διαταγῆς, καὶ λέγω, καὶ πᾶς θὰ συμφωνήσῃ μετ' ἐμοῦ, ὅστις θελήσῃ νὰ εἶνε ἀμερόληπτος, ὅτι ἡ παρουσία τοῦ Διαδόχου τοῦ Θρόνου ἐν μέσῳ 50,000 στρατοῦ ἐτοιμοπολέμου δὲν ἠδύνατο ἢ νὰ ἐξάψῃ τὸ πολεμικὸν μένος αὐτοῦ, εἰς περιστάσεις, καθ' ἃς ἀφ' ἐνὸς εἶχομεν τὴν Κρήτην στεναζούσαν καὶ ἀποκεκλεισμένην ὑπὸ τοῦ στόλου τῶν Μεγάλων Δυνάμεων, τὰς ἀξιώσεις δὲ τὰς ἑλληνικὰς ἀποικουομένας, εὐρισκόμεθα δὲ ἀντιμέτωποι πρὸς τὸν τουρκικὸν στρατὸν, ὅστις ἐν τούτοις παρτάσσεται εἰς τὰ σύνορα.

"Αν καὶ μακρὰ ἡ ἔκθεσις τοῦ κ. Ροῖλου, θὰ μοι ἐπιτρέψῃτε νὰ σᾶς ἀναγνώσω αὐτήν, διότι παρέχει, ὡς ἐν φωτυτυπία, πάσας τὰς φάσεις τοῦ ζητήματος ἐν Θεσσαλίᾳ, ὡς διεχειρίσθη αὐτὸ ἡ Κυβέρνησις. Ὁ κ. Ροῖλος ἀπευθύνεται πρὸς τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον τῆς Ἐθνικῆς Ἐταιρίας.

Ἀλεξάκης. Πρὸς τὴν ἄλλην ἀρχὴν !

Δούνης. Ὑπὸ ποίων ἀπηρτίζετο αὐτό ;

Στεφάνου. Πηγαίνετε νὰ τὸ μάθητε. Δὲν εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ ἱκανοποιῶ τὴν περιέργειάν σας.

Εἰς βουλευτῆς. Ὁλόκληρος θὰ ἀναγνώσῃ ;

Στεφάνου. Ἡδυνάμην νὰ τὴν ἀποστηθίσω καὶ νὰ τὴν ἀπαγγείλω, καὶ θὰ εἰσθε ὑποχρεωμένοι νὰ τὴν ἀκούσετε, ἐλεύθεροι νὰ τὴν πιστεύσητε ἢ μὴ. Τὸ βῆμα εἶνε ἐλεύθερον καὶ ὁ λόγος ἐλεύθερος, σεῖ, δὲ ἀδιακόπως κόπτεσθε ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τοῦ λόγου. Ἀφήσατέ με

λοιπόν νά τά εἶπω, ὡς τά γνωρίζω, καί ὅπως ἐγώ θέλω, ἀφοῦ μάλιστα ἄλλοτε δέν ἔλαβον τόν λόγον.

«Ἐλάβον τήν ἐντολήν διὰ τοῦ ἀπό 15 Φεβρουαρίου 1897 ἐγγράφου σας νά συνεννοηθῶ, ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς Ἑθνικῆς Ἑταιρίας μετὰ τοῦ στρατηγοῦ κ. Μακρῆ Ἀρχηγοῦ, τοῦ ἐν Λάρισσῃ στρατοῦ περὶ τῆς πρὸς τήν Ἑθνικὴν Ἑταιρίαν προτάσεώς του διαβιβασθείσης ὑμῖν κατὰ τὸ ἀνωτέρω ἐγγραφον διὰ τοῦ ἀνθυπολοχαγοῦ κ.*** ὅπως χορηγήσῃ αὕτη δραχμὰς 100,000 πρὸς καταρτισμὸν ἀνταρτικῶν σωμάτων, εἰς ᾧ ὁ στρατηγὸς ἤθελε παρέξει καὶ τὸν ὀπλισμὸν.»

Καὶ διὰ νά ληφθῇ ὁ ὀπλισμὸς δέν ἠδύνατο ἢ νά ληφθῇ ἐκ τῶν δημοσίων ἀποθηκῶν καὶ τῇ συναινέσει τῆς Κυβερνήσεως.

«Συνωδᾷ τῇ ἐντολῇ ταύτῃ ἔφθασα εἰς Λάρισσαν τὴν 17 Φεβρουαρίου 1897 καὶ ἔσπευσα ἀμέσως ἅμα τῇ ἀφίξει μου νά ἴδω τὸν Στρατηγόν, ὅστις ἐπὶ τῇ δηλώσει μου, ὅτι ἡ Ἑθνικὴ Ἑταιρία ἀναμένει δι' ἐμοῦ τὰς διαταγὰς του, μοι εἶπε τὰ ἐξῆς σχετικά πρὸς τὴν ἐντολήν μου.

α1) Ἐν πρώτοις μοι εἶπεν ὁ Στρατηγὸς ὅ,τι ἐνεργηθῇ ἐννοῶ νά τὸ ἐνεργήσω κατὰ τὰς ὁδηγίας τῆς Κυβερνήσεως. Τὸν διέκοψα ἀμέσως καὶ τὸν διεβεβαίωσα, ὅτι οὐδ' ἡ Ἑταιρία σκοπεῖ νά πράξῃ τι ἄνευ διαταγῆς τῆς Κυβερνήσεως, τῷ ὑπέμνησα μάλιστα τὴν γνωστὴν δῆλωσιν τῆς Ἑταιρίας, ὅτι ἐτάχθη παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ Βασιλέως καὶ τῆς Κυβερνήσεως, τῷ ἐτόνισα δὲ πρὸ πάντων, ὅτι καὶ ἡ Ἑταιρία, ἂν δέν εἶχε τὴν πεποίθησιν ὅτι κατὰ παραγγελίαν καὶ ἐν γνώσει τῆς Κυβερνήσεως προέβη ὁ Στρατηγὸς εἰς τὴν ὑποβολὴν προτάσεως περὶ καταρτισμοῦ ἀνταρτικῶν σωμάτων, δέν ἤθελεν ἐπιχειρήσει νά συνεννοηθῇ μετ' αὐτοῦ περὶ τοιούτου ἀντικειμένου, ἀφ' οὗ ἡ ἰδιότης του ὡς Ἀρχηγοῦ τοῦ κατὰ τὴν Θεσσαλίαν στρατοῦ εἶνε κατ' ἐξοχὴν ἰδιότης ἀντιπροσώπου τῆς Κυβερνήσεως. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ὑπ' αὐτοῦ χορηγίαν ὀπλων, πρὸς ἣν κατὰ τὸ ὑμέτερον ἐγγραφον τῆς πρὸς με ἐντολῆς εἶχε προσενεχθῇ ὁ Στρατηγὸς, ἡρνήθη νά μοι χορηγήσῃ τοιαῦτα, εἰπὼν μοι ὅτι ἡ Ἑταιρία ἔχει ὅπλα, τί θὰ τὰ κάμῃ, ἂν δέν τὰ μεταχειρισθῇ τώρα; Ἀπήντησα δὲ ὅτι ἀληθῶς, ὡς καὶ ἐγὼ γνωρίζω, ἡ Ἑταιρία ἔχει ὅπλα, ἀλλὰ φαίνεται, προσέθηκα, ὅτι εἶχεν ὑπ' ὄφιν τῆς τὴν πληροφορίαν, ὅτι ὁ Στρατηγὸς προσφέρεται νά χορηγήσῃ τὰ διὰ τὸν ἐξοπλισμὸν τῶν ἀνταρτικῶν ὁμάδων, σκοπεῖ δὲ ἴσως ἕνεκα τούτου νά χρησιμοποίησῃ τὰ ἰδικά της ἀλλαχοῦ, εἰς Κρήτην εἴτε ἄλλως πως.»

Καὶ ἐπειδὴ πρόκειται περὶ ἀποστολῆς ὀπλων εἰς Κρήτην, ζητῶ τὴν ἄδειαν, ἐν παρενθέσει, νά δώσω πληροφορίας τινάς. Εἶπον ἐν τῇ σειρᾷ τῆς ὁμιλίας μου, ὅτι ἡ Ἑθνικὴ Ἑταιρία οὔτε προσεκάλεσεν, οὔτε ἐξήγγειλεν, οὔτε ἐνεψύχωσε τὴν ἐπανάστασιν ἐν Κρήτῃ, διότι δέν ὑπῆρχε καὶ ἀνάγκη πρὸς τοῦτο, ἀλλ' ὁσάκις ἐζητήθη ἡ ἀρωγὴ αὐτῆς, ἀπεστάλησαν καὶ ὅπλα, ἐν ὧν 100, καὶ 15,000 φράγκα χρυσᾶ, τὰ ὅποια ἐμετρήθησαν εἰς τὴν Κρητικὴν ἐπιτροπὴν διὰ τοῦ προέδρου αὐτῆς κ.

Δεληγεώργη. Αὐταὶ εἶνε αἱ μόναι εἰσφοραὶ τῆς Ἑθνικῆς Ἐταιρίας εἰς τὴν Κρήτην, καὶ ἐπειδὴ περὶ Κρήτης ὁ λόγος....

Δηλιγεάννης. Ἀπὸ τὴν Ἑθνικὴν Ἐταιρίαν ἢ τὸν Βασιλέα ἀπεστάλησαν ;

Στεφάνου. Ἀπὸ τὴν Ἑθνικὴν Ἐταιρίαν τὰ τυφέκια ἐζήτησεν ὁ κ. Χατζηδάκης.

Ρικάνης. Ἐδόθησαν 15,000 ἀπὸ τὴν Ἐταιρίαν ἢ ἐπεστράφησαν εἰς αὐτὴν ἀπὸ τὴν ἐπιτροπὴν τὴν Κρητικὴν ;

Στεφάνου. Ἐγὼ γνωρίζω, ὅτι ἐδόθησαν 15,000 φρ. χρυσῶν.

Ρώμας. Ἐπεστράφησαν, νομίζω.

Ρωμᾶνος. Ποσὸν 40,000 φράγκων μοὶ ἀπεστάλη δι' Ἑθνικοὺς σκοποὺς, ἐκ τούτων 20,000 ἔδει νὰ χρησιμοποιηθῶσιν ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος τῆς Κρήτης καὶ αἱ ἄλλαι 20,000 ὑπὲρ τῆς Ἑθνικῆς Ἐταιρίας. Τὰς 20,000 εἰσέγαγον εἰς τὸ ταμεῖον τῆς Κρητικῆς Ἐπιτροπῆς, τὰς ἄλλας δὲ, ἐπειδὴ τοιαύτην εἶχον ἐντολὴν παρὰ τοῦ κ. Τοπάλη, γαμβροῦ τοῦ κ. Καλλιφρονᾶ ἐκ Ρουμανίας, τὰς ἀπέστειλα εἰς τὸ Ταμεῖον τῆς Ἑθνικῆς Ἐταιρίας. Βραδύτερον δὲ ὅτε καὶ πρὸς τὴν Πριγκίπισσαν Σοφίαν ἀπεστάλη ποσὸν ἐκ μέρους τῆς Ἑθνικῆς Ἐταιρίας διὰ τὸ Ταμεῖον τῶν Ἀπομάχων, παρεκάλεσα, καθόσον εἶχομεν ἀνάγκην χρημάτων ὑπὲρ τῶν προσφύγων Κρητῶν, ὅπως μᾶς δώσωσιν, ἐκ τῆς Ἑθνικῆς Ἐταιρίας 15,000 φράγκων. Ἡ ἀπόδειξις τῆς παραλαβῆς περιέχεται εἰς τὴν ἐκθεσιν τῆς Ἑθνικῆς Ἐταιρίας καὶ εἶνε ὑπογεγραμμένη ὑπὸ τοῦ βουλευτοῦ κ. Δεληγεώργη.

Στεφάνου. Καὶ ἐπειδὴ ὁ λόγος περὶ Κρήτης, ὀφείλω νὰ ἀποκρούω καὶ ἄλλην μομφὴν ἀποδοθεῖσαν εἰς τὴν Ἑθνικὴν Ἐταιρίαν διὰ τὴν κάθοδον τῶν ἀξιωματικῶν. Ἡ κάθοδος αὕτη ἐγένετο ἐντελῶς αὐτοβούλως ἐκ μέρους τῶν ἀξιωματικῶν ἐκείνων, οὐδεμίαν δὲ ἐντολὴν ἔλαβον οἱ καταβάντες εἰς Κρήτην ἀξιωματικοὶ παρὰ τῆς Ἑθνικῆς Ἐταιρίας, τοσοῦτό μᾶλλον, ὅσον πολλοὶ ἐξ αὐτῶν δὲν ἀνῆκον καὶ εἰς τὰς τάξεις Ἐταιρίας.

Ἐξακολουθεῖ τὴν ἀνάγνωσιν.

«Μὲ ἠρώτησε τότε πόσα ὅπλα ἔχει ἡ Ἐταιρία. Ἐγὼ δὲ μὴ δυνάμενος ἀκριβῶς νὰ γνωρίζω τοῦτο, ἀπήντησα αὐτῷ ὅτι ἔχει ἤδη ἴσως διαθέσιμα περὶ τὰς 10,000, διότι ἐσχάτως εἶχον μάθει ὅτι κατὰ παραγγελίαν τῆς Ἐταιρίας εἶχε σταλῆ εἰς Πειραιᾶ τὸ ποσὸν τούτων ὀπλων. Ὁ Στρατηγὸς μοὶ εἶπεν, ὅτι ἀρκοῦν μόνον 2,000 ὅπλα. Ἐτηλεγράφησα ἀμέσως ὅπως ἀποστείλῃτε τὸ ποσὸν τοῦτο εἰς Βῶλον.

«Ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀνδρῶν ὁ Στρατηγὸς φρονεῖ, ὅτι εἶνε ἀρκετοὶ 2,000 ἀντάρται. Καὶ μὲ 1500 μοὶ εἶπε, θὰ εἶνε πολὺ εὐχαριστημένος. Ἐπὶ δὲ τῆς προτάσεώς μου, ὅπως τεθῶσιν ἐπὶ κεφαλῆς τῶν σωμάτων ἀξιωματικοί, ἀπέκρουσεν ἀπολύτως καὶ κατηγορηματικῶς τὴν σύμπραξιν ἀξιωματικῶν μετὰ τῶν ἀνταρτικῶν σωμάτων. Καὶ τέλος ἐρωτηθεὶς ὑπ' ἐμοῦ περὶ τοῦ χρόνου τῆς ἐνεργείας, μοὶ εἶπεν, ὅτι πρέπει ἀμέσως ἀπὸ τοῦδε ν' ἀρχίσωμεν τὴν ἐτοιμασίαν.

«Αὕτη ὑπῆρξεν ἡ μετὰ τοῦ Στρατηγοῦ πρώτη μου συνδιάλεξις, τὴν ὁποίαν φαίνεται ἀνεκοίνωσεν οὗτος εἰς τὴν Α. Υ. τὸν Πρίγκηπα Νικόλαον, διότι ἀμέσως τὴν ἐπομένην ἡμέραν ἔλθων ὁ κ. *** μοι εἶπεν, ἐκτὸς ἄλλων, ὅτι ἡ Α. Υ. ὁ Πρίγκηψ ἐπιθυμεῖ νὰ συντρέξῃ τὴν Ἑταιρίαν καὶ νὰ φανῇ χρήσιμος εἰς τὸ ἐθνικὸν αὐτῆς ἔργον καὶ ὅτι εἰς τὰς 6 τὸ ἑσπέρας μὲ περιμένει νὰ μεταβῶ παρ' Αὐτῷ, πράγματι δὲ μετέβην τὸ ἑσπέρας, παρόντος δὲ καὶ τοῦ κ. *** ἡ Α. Υ. μοι εἶπε περίπου τὰ ἑξῆς.

«Μοι ἐξήγησε πρῶτον διὰ μακρῶν διατὶ παρ' Αὐτοῖς δὲν ἐπεκράτει ἐν ἀρχῇ σαφὴς ἰδέα περὶ τῆς Ἑθνικῆς Ἑταιρίας, προσθέσας μοι, ὅτι σήμερον ὅλοι θεωροῦν τὸ ἔργον τῆς Ἑθνικῆς Ἑταιρίας πατριωτικώτατον καὶ ἄξιον πάσης ὑποστήριξεως, δὲν μοι ἀπέκρυψεν ὅτι ὁ Στρατηγὸς ἀνεκοίνωσεν Αὐτῷ τὴν ιδιότητά μου καὶ τὴν τῆς προτε-
ραίας μετ' αὐτοῦ ἐμιλίαν μου, οὐδὲ παρέλειψε νὰ μοι εἴπῃ, ὅτι εἶνε ἔτοιμος εἰς πᾶν ὅτι νομίσωμεν αὐτὸν χρήσιμον, πρὸς ἐπιτυχῇ διε-
ξαγωγῇ τῆς ἐντολῆς μου.

«Ἐσπευσα νὰ ἐρωτήσω αὐτὸν ἂν θεωρῇ πρόσφορον τὴν περίστα-
σιν δι' ἀνταρτικὰ κινήματα ἐν Μακεδονίᾳ, διὰ μακρῶν δὲ μοι ἀνέ-
πτυξε τοὺς λόγους ἕνεκα τῶν ὁποίων θεωρεῖ ἀποραίτητον τὴν ἔξο-
δον τοιούτων σωμάτων καὶ τὴν μεγίστην σήμασιαν, ἣν πρέπει ν'
ἀποδίδωμεν εἰς τὴν ἐξ αὐτῶν ὑποστήριξιν. Τότε ὑπέδειξα, ὅτι πιθα-
νὸν νὰ ἐλαμβάνετο ἀνάγκη συμπράξεως καὶ τινων ἀξιωματικῶν ὡς
ἀρχηγῶν τῶν ἀνταρτικῶν ὁμάδων, ὅπερ, προσέθηκα, μοι ἡρνήθη δυσ-
τυχῶς ὁ Ἀρχηγός. Τότε ἀπήντησε μετὰ μικρὰν σκέψιν, ὅτι ἀφοῦ
εἶνε ἀνάγκη δύναται τὸ πρᾶγμα νὰ εὐκολυνθῇ ὡς ἑξῆς : Ἐπειδὴ ἡ
ἐξοδος τῶν ἀνταρτικῶν σωμάτων θὰ γείνη μίαν ἢ δύο ἡμέρας πρὸ
τῆς ἐξόδου τοῦ στρατοῦ, εὐκὸλον θὰ εἶνε τότε εἰς τὸν Στρατηγὸν νὰ
παραγγείλῃ εἰς τινας τῶν ἀξιωματικῶν νὰ τεθῶσιν ἐπὶ κεφαλῆς.»

Καὶ τοῦτο νομίζω ἀπαντᾷ εἰς τὴν διακοπὴν, τὴν ὁποίαν ὁ ἀξιό-
τιμος συνάδελφος μοι ἔκαμεν, ὅτι ἡ Α. Ὑψηλότης ἐστελλεῖο εἰς
Θεσσαλίαν ἵνα συγκρατήσῃ τὸν στρατὸν. Ἀλλ' ἐντεῦθεν προκύ-
πτει, ὅτι μέλος τῆς Βασιλικῆς Οἰκογενείας εἶχε πεποίθησιν, ὅτι ὁ
στρατὶς ἐπρόκειτο νὰ ἐξελθῇ, ὅπως τοιαύτη ἦτο καὶ ἡ γενικὴ πε-
ποίθησις.

Δεληγεώργης. Ἀκόμη δὲν εἶχε μεταβῇ ὁ Διάδχος εἰς τὴν
Λάρισσαν.

Στεφάνου. Ἐν τούτοις τὰ πράγματα καὶ πρὸ τῆς μεταβά-
σεως αὐτοῦ ἐδήλουν τοῦτο (ἀναγινώσκει) :

«Ἡθέλησα νὰ μάθω κατὰ ποίαν ἐποχὴν περίπου σκοπεῖται τοι-
αύτη ἐξοδος τοῦ στρατοῦ μας διὰ νὰ γνωρίζω πόσαι ἡμέραι ὑπολεί-
πονται πρὸς ἐτοιμασίαν, ἂν δὲ καλῶς ἐνόησα, τοῦτο, μοι παρέστη-
σεν, ὅτι θὰ γείνη ἅμα συμπληρωθῇ ἡ συγκέντρωσις τοῦ στρατοῦ ἐν
ταῦθα

«Τὴν ἐπομένην μεταβὰς ὁ ὀπλαρχηγός ** παρὰ τῷ Ἀρχηγῷ ἀνε-
κοίνωσεν αὐτῷ, ὅτι ὑπάρχει ἄνθρωπος ἐνταῦθα, ὅστις δύναται νὰ με-

ταβῆ καὶ καταστρέψῃ τὴν γέφυραν τοῦ Ἀλιάκμονος, δι ἧς οἱ τοῦρκοι μεταφέρουσι στρατὸν καὶ πυροβόλα, ἐπὶ ἀμοιβῇ 50 λιρῶν. Ὁ Ἀρχηγὸς τὸν ἔστειλε νὰ συνεννοηθῇ μαζί μου. Πράγματι δὲ ἦλθεν ὁ * μετὰ τοῦ Ἀλαμάνου καὶ μοι εἶπον τ' ἀνωτέρω· ἀλλ' ἐγὼ ἀπήντησα, ὅτι δὲν δύναμαι ν' ἀναλάβω τοιαύτην πρωτοβουλίαν, ἀναλογιζόμενος τὰς συνεπείας τῆς τοιαύτης πράξεως, μεταξὺ τῶν ὁποίων πιθανὸν νὰ εἶνε καὶ ἡ ἐν οὐ θέοντι χρόνῳ ἔναρξις τῶν ἐχθροπραξιῶν, ὅτι πρέπει νὰ συνεννοηθῶ πρῶτον μὲ τὸν Ἀρχηγόν, ὅστις εἶνε ὁ ἀρμόδιος νὰ ἐγκρίνῃ τὴν ἐπιχείρησιν τοιαύτης πράξεως, ὅσον δ' ἀφορᾷ τὴν ἀμοιβὴν εἶπον ὅτι ἡ Ἑταιρία θὰ εἶνε πρόθυμος νὰ δώσῃ καὶ διπλάσιον ποσόν, ἀλλὰ μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν.»

Ὡστε βλέπετε, ὅτι ὁ κ. Ροῦλὸς ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς Ἑταιρίας ὑπέτασσε ἐντελῶς τὴν ἐνέργειαν καὶ ἀπόφασιν αὐτοῦ εἰς τὰ νεύματα τοῦ Ἀρχηγοῦ τοῦ στρατοῦ, καὶ οὐδὲν ἤθελε νὰ πράξῃ ἄνευ τῆς συναινέσεως καὶ τῆς ὁδηγίας αὐτοῦ. Ἡ τοιαύτη δὲ πορεία τῆς Ἑθνικῆς Ἑταιρίας ἐξηκολούθησε καὶ ἐν τῷ μέλλοντι (ἀναγιν.) «Πρότερον δὲ, μόνον τὰ ἐξοδα τῆς μεταβάσεως θάχορηγῆσιν. Τὴν ἀπάντησίν ταύτην μοι εἶπεν ὁ Ἀρχηγὸς κατόπιν ὅτι εὕρισκει ὀρθὴν καὶ ὅτι ἀκόμη θὰ συνεννοηθῇ πρῶτον μὲ τὴν Κυβέρνησιν, ἃν ἐγκρίνῃ τὸ πρᾶγμα, νὰ κράτήσωμεν ὅμως, μοι εἶπε, μέχρι τῆς ἀπαντήσεως τὸν ἄνθρωπον ἐνταῦθα. Τὴν ἐπομένην ὁ Ἀρχηγὸς μοι εἶπεν ὅτι πρέπει νὰ ἐπισπεύσωμεν τὴν ἐξοδὸν τῶν ἀνταρτικῶν σωμάτων. Πρέπει καὶ σήμερον εἰ δυνατόν νὰ ἐξεέλθουν, αὔριον ἴσως θὰ εἶνε ἀργά. Ἐτηλεγράφησα δὲ περὶ τούτου ὑμῖν ἀμέσως. «Ποῦ εἶνε τὰ ὅπλα σας; μοι εἶπε δυνασχετῶν, ποῦ τὰ χρήματά σας; πρέπει νὰ φωνάξῃς ἀμέσως τοὺς καταλλήλους ὀπλαρχηγοὺς διὰ νὰ τοὺς εἰπῇς νὰ ἐτοιμασθῶσι καὶ νὰ χορηγήσῃς ἀμέσως ἀπὸ τοῦδε τὰ ἀναγκαῖα, διότι ἄλλως δὲν θὰ ἐτοιμασθοῦν. Πρέπει δὲ νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι αὐτὸ χρειάζεται καὶ μερικὰς ἡμέρας διὰ τὴν προετοιμασίαν των, τὰ δὲ πράγματα δὲν περιμένουν». Ἠρώτησα τὸν Ἀρχηγόν τίνας ὀπλαρχηγοὺς θεωρεῖ καταλλήλους, μοι παρουσίασε δὲ κατάλογον, ἐν ᾧ ἐσημειοῦντο τὰ ἐξῆς ὀνόματα· Ζέρμας, Ἀλαμάνος, Νταβέλης, Λάζος, Νίκος.»

Ταῦτα εἰς ἀπάντησιν τοῦ ἀξιοίμου συναδέλφου ἐκ Παξῶν, ὁ ὁποῖος προχθὲς ἔπαιξε μὲ τὰ ὀνόματα τῶν ὀπλαρχηγῶν. Ὁ Ἀρχηγὸς καὶ στρατηγὸς Μακρῆς ὑπέδειξε τοῦ, ὀπλαρχηγοῦ καὶ οὐχὶ ὁ Ροῦλός, ὡς ἐλέγχθη (ἀναγινώσκει):

«Σὰς ἐτηλεγράφησα δὲ ἀμέσως ὡς ἐξῆς, ὅτι «πρέπει νὰ ἀποστείλῃτε ὅσον τὸ δυνατόν ὅπλα περισσότερα καὶ τὰ χρήματα μὲ ἄνθρωπον, ὅστις νὰ τὰ διαχειρισθῇ, διότι ἐγὼ ἀπολύτως ἀρνούμαι τοῦτο, οὐδ' ἐπαρκῶς ἄλλως τε καὶ διὰ τὴν διαχείρισιν».

Καὶ τοῦτο εἰς ἀπάντησιν ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι διεβάλον τὸν ἀξίότιμον κ. Ροῦλόν ὡς καταχρασθέντα τὰ χρήματα τῆς ἐθνικῆς ἐταιρίας (ἀναγινώσκει):

«Ἐκτὸς ὁμῶς τοῦ Ἀρχηγοῦ εἶδον καὶ τὸν Νομάρχην, ὅστις ἀπεριφράστως ἐζήτησε τὴν συνδρομὴν μου ὡς ἀντιπροσώπου τῆς

Ἑθνικῆς Ἑταιρίας, πρὸς ἐξοδὸν ἀνταρτῶν εἰς Μακεδονίαν ἀμέσως, προσθέσας, ὅτι ἀπὸ τῆν. Ἑθνικὴν Ἑταιρίαν περιμένομεν ὅλοι, ἐζήτησα δὲ τότε τηλεγραφικῶς τὴν γνώμην σας, διότι διὰ τοῦ τῆς 21 Φεβρουαρίου ἐ. ἐ. ἐγγράφου σας μοι ἐγνωστοποιεῖτε ὅτι «ἐὰν ὁ στρατὸς ἡμῶν δὲν ἐνεργήσῃ εἰς Μακεδονίαν, ἐνέργεια ἡμῶν μόνον εἰς Μακεδονίαν ἔσται ὀλεθρία, λημβανομένου ὑπ' ὄψιν τοῦ εἰς Μακεδονίαν συγκεντρωθέντος τουρκικοῦ στρατοῦ». Πρὸ τοῦ δὲ λάβω τὸ ἀπὸ 7 Μαρτίου ἐγγράφον σας ἐν τῷ ὁποίῳ μοι ἐγνωστοποιεῖτε ὅτι ἡ «ἡ Κυβέρνησις ἀπεφάσισε τὴν ἐξοδὸν ἐπαναστατικῶν ὁμάδων εἰς Μακεδονίαν. ὅτι εἰς τὸν μετὰ προηγουμένην πρόσκλησιν τῆς ἀποσταλέντα πρὸς τὸν κ. Δηλιγιάννην ἀντιπρόσωπόν μας ἔδωκεν αὕτη τὴν ρητὴν διαβεβαίωσιν ὅτι σήμερον ἐν τῷ αὐτῷ ἀτμοπλοίῳ τῷ φέροντι αὐτόσε λόχον τοῦ Α'. συντάγματος διέταξε νὰ φορτωθῶσι 500.000 φυσικῶν προωρισμένων ad hoc (ἐκφρασίς του) διὰ τὰ ὑφ' ὑμῶν μέλλοντα νὰ παρασκευασθῶσι πρὸς ἐξοδὸν εἰς Μακεδονίαν σώματα. Προσέτι δὲ ὁ κ. Δηλιγιάννης ἐπέτρεψεν ὅπως ὁ Γ. Καψαλόπουλος ὑπολοχαγὸς, ἐξέλθῃ τῶν συνόρων ἐπὶ κεφαλῆς τοιούτων σωμάτων». καλῶν με ὁ κ. Νομάρχης, παρόντος καὶ τοῦ Εἰσαγγελέως τῶν Πρωτοδικῶν κ. Μανοπούλου, μοι ἐσύστησε νὰ προετοιμάσω τὴν ταχεῖαν ἐξοδὸν τῶν ἐπαναστατικῶν σωμάτων εἰς Μακεδονίαν. Εἰς ἀπόδειξιν δὲ τοῦ ὅτι ἔπρεπε νὰ σπεύσωμεν, μοι ἀνέγνωσε τηλεγράφημα τοῦ κ. Πρωθυπουργοῦ, ὅπερ ἐν τούτοις ὁμολογῶ, ὅτι δὲν μὲ ἔπεισε, διότι ἐν αὐτῷ ὁ κ. Πρωθυπουργὸς ὁμίλει περὶ ἐπιθυμιῶν, ἔλεγε δηλαδὴ ἐπὶ λέξει, ὡς μοι τὸ ἀνέγνωσεν ὁ κ. Νομάρχης «**Μὴ παρεμποδίσῃτε τὴν ἐξοδὸν τῶν ἀνταρτικῶν σωμάτων εἰς Μακεδονίαν, ἂν ἡ Ἑθνικὴ Ἑταιρεία ἐπιθυμῇ τοῦτο**». Ἐνῶ δὲ ἐγὼ ἀντέτεινον καὶ ὑπεστήριζον, ὅτι μὲ τοιοῦτο τηλεγράφημα ὅπερ ὁμίλει περὶ ἐπιθυμιῶν, δὲν πρέπει ν' ἀναλάβωμεν τοιαύτην εὐθύνην, προσεπάθουν δὲ ὁ τε κ. Νομάρχης καὶ ὁ Εἰσαγγελεὺς νὰ μὲ πείσωσι περὶ τοῦ ἐναντίου, προτείνοντες ὡς ἐπιχείρημα μετὰξὺ ἄλλων, ὅτι τοιαύτη εἶναι ἡ φρασεολογία τοῦ κ. Πρωθυπουργοῦ, ἔφθασε κατ' αὐτὴν τὴν στιγμὴν δεῦτερον τηλεγράφημα τοῦ κ. Πρωθυπουργοῦ, ὅπερ μὲ ἀπήλλαξε παντὸς δισταγμοῦ περὶ τῶν διαθέσεων καὶ ἐπιθυμιῶν του, διότι αὗται διὰ τοῦ δευτέρου τηλεγραφήματος εἶχον μεταβληθῇ εἰς ρητὰς παραγγελίας καὶ διαταγὰς περὶ ἐξόδου τῶν ἀνταρτικῶν σωμάτων.»

Τώρα ἀφίνω εἰς ὑμᾶς νὰ κρίνητε, ἂν ὁ ἄνθρωπος, ὁ γράφων

ταῦτα, ὁ ἐπικαλούμενος τὴν μαρτυρίαν τοῦ Εἰσαγγελέως καὶ τοῦ Νομάρχου, ὁ ἀναφερόμενος εἰς τηλεγραφήματα τοῦ Πρωθυπουργοῦ, ἂν ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ψεύδεται, ὡς ἴσως θελήσῃσι νὰ τὸν παραστήσωσι, καὶ ἂν ὅλα αὐτὰ εἶνε κατασκευάσματα τῆς φαντασίας του ἢ εἶνε ὀνειροπολήματα ! (ἀναγινώσκει).

« Ἐσπευσα καὶ πάλιν νὰ ἴδω τὸν Ἀρχηγόν, ὅστις μοὶ εἶπεν, ὅτι ἔχει τηλεγραφικὴν διαταγὴν τῆς Κυβερνήσεως νὰ παραδώσῃ εἰς ἐμὲ ἐπείγοντως 500,000 φυσίγγια ἐκ τῶν ἀποθηκῶν τοῦ Δημοσίου, πράγματι δὲ ἐξέδωκε διαταγὴν πρὸς τὰς ἐφορεῖας ὑλικοῦ πολέμου Λαρίσσης καὶ Τρικκάλων, ὅπως παραδώσωσιν εἰς ἐμὲ τὸ αὐτὸ ποσὸν τῶν φυσιγγίων, ὅπερ καὶ βραδύτερον παρέλαβον· προσέτι δὲ ἐκάλεσεν ὁ ἀρχηγὸς τοὺς ὀπλαρχηγοὺς Ζέρμαν, Ἀλαμάνον καὶ Λάζον (βραδύτερον ἐκάλεσε τὸν Νταβέλην) εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ κ. Γαλάτη, παρόντος δὲ καὶ ἐμοῦ. συνεζήτησε μετ' αὐτῶν τὰ τῶν ὄρων τῆς ἐξόδου των εἰς Μακεδονίαν, ἐσύστησε δὲ εἰς ἐμὲ νὰ ἐφοδιάσω αὐτοὺς ἀμέσως μὲ τ' ἀναγκαῖα χρήματα. »

Ἀδύνατον, κύριοι, νὰ παραδεχθῆτε, ὡς ἴσως θὰ ζητήσωσι νὰ παραστήσωσιν, ὅτι ὁ Ροῦλδς, παραλαμβάνων τὰς 500,000 φυσίγγια, ἔδλεπεν ὄνειρον κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην, διότι τὸ δῆθεν ὄνειρον δι-αλύει ἢ ὑπαρξὶς τῆς διαταγῆς (ἀναγινώσκει)

« Ἄλλ' οὗτοι ἐνῶ ἐφαίνοντο σύμφωνοι μαζὶ του, ἐξελθόντες ἐκεῖθεν ξίωσαν, ἤπαρ' ἐμοῦ τὴν ἐκπλήρωσιν ἐτέρου ρητοῦ ὅρου πρὸς ἐξοδὸν των, δηλαδὴ τὴν σύμπραξιν ἀξίωματικῶν, ὠρισμένως δὲ ἀπήτησαν, ὅπως τεθῇ ἐπὶ κεφαλῇς αὐτῶν ὁ ὑπολοχαγὸς Μυλωνᾶς ἐπὶ τῇ παρατηρήσει μου δὲ διατὶ δὲν εἶπον οἱ ἴδιοι τοῦτο εἰς τὸν Ἀρχηγόν, μοὶ ἀπήνητησαν ὅτι ἐκ σεβασμοῦ πρὸς αὐτὸν δὲν ἠθέλησαν νὰ τὸν δυσαρεστήσουν, ἀλλ' ὁ κ. Ἀρχηγὸς, εἰς ὃν ἀνεκοίνωσα τὴν ἀξίωσιν τῶν ὀπλαρχηγῶν, ἀπεποιήθη καὶ πάλιν νὰ χορηγήσῃ ἀξίωματικόν. »

Καὶ ἐν τούτοις τοὺς ἀξίωματικοὺς τούτους, ὡς βραδύτερον θὰ ἴδω-μεν, ἐχορήγησεν ἡ Κυβέρνησις (ἀναγινώσκει).

« Τότε μετέβην παρὰ τῷ Πρίγκηπι Νικολάῳ, ὅπως παραστήσω αὐτῷ, ὅτι ἡ ἄρνησις τοῦ Ἀρχηγοῦ ἤθελεν ἐπιφέρει τὴν ματαιώσιν τῆς ἐξόδου τῶν ἐν λόγῳ ὀπλαρχηγῶν, οἵτινες ἐθεωροῦντο οἱ καταλληλότεροι. Εὗρον τὸν Πρίγκηπα λίχν δύσθυμον. « **Τί νομίζετε, μοὶ εἶπεν, ὅτι ἔχω ἐγὼ καμμίαν δύναμιν; φαντασθῆτε τί δύναμιν ἔχω ἐγώ, ἀφ' οὗ ἡ Κυβέρνησις διέταξε νὰ μοὶ ἀφαιρεθῶσιν οἱ ἔμποι τῆς πυροβολαρχίας μου, μένω δὲ ἐν αὐθιᾷ πλέον διοικητῆς προβολαρχίας ἄνευ ἔκπων, δηλαδὴ ἐντελῶς ἀχρήστου.** » (Σημειῶ τὴν λεπτομέρειαν ταύτην, διότι

ἰσχυρὰν μοὶ ἐπροξένησεν ἐντύπωσιν, τὸ ὅτι δακρύων ὁ Πρίγκηψ μοὶ εἶπε τ' ἀνωτέρω).

Καὶ ἐν τούτοις κατηγορήσαν τῆς Α. Ὑψηλότητος, ὅτι ἐπίτηδες παρέμεινεν ἐν Λαρίσση διὰ νὰ μὴν πολεμήσῃ: (ἀναγινώσκει)

«Ὅσον ὅμως ἀφορᾷ τὴν ἄρνησιν τοῦ Ἀρχηγοῦ διὰ τὴν χορήγησιν τοῦ ὑπὸ τῶν ὀπλαρχηγῶν αἰτηθέντος ἀξιοματικοῦ, μοὶ προσέθηκεν, ὅτι θὰ συνεννοηθῇ μετὰ τοῦ Ἀρχηγοῦ καὶ θὰ μοὶ ἀπαντήσῃ ἐγγράφως, ὅπερ καὶ ἔπραξε κατόπιν ἡ Α. Υ. ἐγγράφως γνωστοποίησας μοι, ὅτι ὁ στρατηγὸς θ' ἀποστείλῃ τὸν ζητηθέντα ὑπὸ τῶν ὀπλαρχηγῶν ἀξιοματικόν, ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ τηρηθῇ ἄκρα μυστικότης περὶ τούτου.»

«Οἱ ἀνωτέρω ὀπλαρχηγοί, οὓς ὑπέδειξεν, ὡς ἀνωτέρω ἔσημείωσα, αὐτὸς ὁ Ἀρχηγός, ἐθεωρήθησαν παρὰ πάντων ἀνεξαιρέτως ὡς οἱ καταλληλότεροι διὰ νὰ ἐξέλθωσιν εἰς Μακεδονίαν. Ἐκτὸς ὅμως τῆς κοινῆς ὑπὲρ αὐτῶν γνώμης, ἐνόμισα ὅτι διὰ τῆς προτιμῆσεως αὐτῶν, οὓς ὁ Ἀρχηγός τοῦ στρατοῦ ὑπέδειξε, διετρανοῦτο ἡ εἰλικρινὴς συνεργασία μετὰ τῆς Κυβερνήσεως, ἀφίετο δὲ πλήρης ἡ εὐθύνη τῆς ἐπιλογῆς εἰς τοὺς ἐκλέξαντας αὐτοὺς, οἵτινες εἶνε καὶ οἱ ἀρμοδιώτεροι, ὅπως κρίνωσι περὶ τοῦ καταλλήλου ἢ μὴ αὐτῶν. Πράγματι δὲ οὐδ' ἓνα ἀπλοῦν ὀπλοφόρον ὑπέδειξα ἐγὼ κατὰ τὸν καταρτισμὸν τούτων, ἀφῆκα δὲ ὡς ὁ ἀρχηγὸς ἔκρινεν ὀρθόν, ὅπως αὐτοὶ οἱ ἴδιοι ὀπλαρχηγοὶ ἐκλέξωσι τοὺς ἄνδρας, οἱ ὅποιοι ἤθελον ἀποτελέσει τὰ ὑπ' αὐτοὺς σώματα, διότι οὕτω θὰ ὑπῆρχεν ἡ ἐκ τῆς ἐπιρροῆς ἐπ' αὐτῶν ἱεραρχία ἢ ἀναπληροῦσα τὴν πειθαρχίαν τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ.» Καὶ ταῦτα πρὸς ἀπάντησιν τῶν ἐκτοξευθεισῶν ὕβρεων κατὰ τῶν λεγόμενων σταυραετῶν (ἀναγινώσκει).

«Ἐν τι μόνον ἤξιώσα ἐγὼ παρὰ τοῦ Στρατηγοῦ, νὰ ὀρκισθῶσιν οἱ ἄνδρες πρὸ τῆς ἐξόδου τῶν τὸν γνωστὸν πατριωτικὸν ὄρκον τῆς Ἑταιρίας, ὅπερ περιττὸν καὶ νὰ σημειώσω ὅτι προθύμως ἐδέχθη ὁ Στρατηγός.

«Ἐπὶ τῇ βάσει ταύτῃ καταρτισθέντων τῶν σωμάτων, διέταχθη μετὰ προηγουμένην συνεννόησιν τοῦ Ἀρχηγοῦ μετὰ τοῦ ὑπολοχαγοῦ Μυλωνᾶ, ἡ συγκέντρωσις αὐτῶν εἰς τὸ χωρίον Κουβέλτσι ἐκ διαφόρων σημείων κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν. Ἐνῶ δὲ εἶχεν ἀρχίσει ἡ συγκέντρωσις, καλέσας με ὁ Στρατηγὸς με ἡρώτησε ποῦ εὕρεσκαται ὁ Μυλωνᾶς; διότι ὡς μοὶ εἶπεν, ἤθελε νὰ συστήσῃ εἰς αὐτὸν τὴν ἀναβολὴν τῆς ἐξόδου τῶν ἀνταρτῶν ἐπὶ τῷ λόγῳ, ὅτι αὐρίον φθάνει ὁ Διάδοχος, ἀφοῦ δὲ αὐτὸς θὰ ᾔνοι πλέον ὁ Ἀρχηγός τοῦ Στρατοῦ πρέπει νὰ περιμείνωμεν τὴν γνώμην του· ἀνεχώρησα τότε μετὰ τοῦ κ. Γουσίου εἰς Κουβέλτσι,

ἐνθα εἶχον συγκεντρωθῇ πάντες σχεδὸν τὴν 16 Μαρτίου. Ἡ ἀναβολὴ τῆς ἐξόδου ἦτο πλέον ἐπιβεβλημένη ἕνεκα τῆς ἀνωτέρας ὁδηγίας τοῦ Στρατηγοῦ.

«Ὁφείλω ἐνταῦθα νὰ σημειώσω, ὅτι καθ' ὃν χρόνον εὗρισκόμεθα εἰς Κουβέλτσι, ὁ κ. Γούσιος ἔλαβε σύστασιν τοῦ κ. Λεβίδου, ὅπως βοηθήσῃ τὴν ἐξοδὸν εἰς Μακεδονίαν τοῦ Κρητὸς ὁπλαρχηγοῦ Βαγιανῆ μετὰ σώματος Κρητῶν καὶ ἐτέρων τοιαύτην τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν ἐσωτερικῶν κ. Μαυρομιχάλη, ὅπως προσληφθῇ εἰς τὸ σῶμα ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ κ. Μαυρομιχάλης μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν Λακωνῶν.»

Ἐπειδὴ ἐν τῇ ἐκθέσει ἀναφέρεται ἐπίσης τὸ ὄνομα τοῦ ἀειμνήστου καὶ ἀληθοῦς πατριώτου Γουσίου, ὁφείλω νὰ κάμω μίαν παρέκδασιν. Ὁ Γεώργιος Γούσιος ἦτο γνωστὸς ὡς ἐνθερμος καὶ ἐνθουσιώδης πατριώτης, λαβὼν μέρος κατὰ τὴν ἐξέγερσιν τὴν ἐν ἔτει 1878, καὶ κατὰ τὴν μάχην τῆς Μακρυνίτης ἀπώλεσε τὸν ἕνα τῶν ὀφθαλμῶν, διότι μία βόλις ἐνεπήχθη εἰς τὸν ὀφθαλμὸν αὐτοῦ, καὶ τὴν βολίδα ταύτην διετῆρει πάντοτε ἐντὸς τοῦ θυλακίου του καὶ τὴν ἐπεδείκνυεν. Ὁ Γούσιος κατεῖχε θέσιν ἐπιφανῆ Τραπεζίτου ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ἐγὼ δὲ ὅταν μετέβην ἐκεῖ, ἐν ἐκτάκτῳ ἀποστολῇ τὸ 1883, τὸν ἐγνώρισα καὶ συνεσχέτισθην μαζί του, καὶ διέγινωσα ἐν αὐτῷ πατριώτην ἐνθερμον, ἐνθουσιαζόμενον εἰς τὴν παραμικρὰν ἐθνικὴν ἰδέαν. Ὁ Γούσιος ἦτο Διευθυντὴς τῆς Ἀγγλο—Αἰγυπτιακῆς Τραπεζῆς, ἅμα δὲ ἔμαθε τὰ ἐν τῇ ἐλευθερίᾳ Ἑλλάδι συμβάντα καὶ ἰδίως τὰ ἐν Κρήτῃ, τὴν ἐπιστρατεύσειν τοῦ στρατοῦ, τὴν συγκέντρωσιν τοῦ στρατοῦ ἐν Θεσσαλίᾳ, ἔσπευσε καὶ αὐτὸς, ἀποῦ πρῶτον προεκάλεσε πλουσιώτατον ἔρανον ἐκ μέρους τῶν ἐν Αἰγύπτῳ ὁμογενῶν. Περὶ τοῦ ἐράνου τούτου ἐγένετο προχθὲς λόγος ἐκ μέρους τοῦ ἀξιοτίμου βουλευτοῦ ἐκ Παξῶν, καὶ εἶνε ἀληθές, ὅτι αἱ 3.000 λιρῶν αἱ συλλεχθεῖσαι ἐν Καίρῳ ἀπεστέλλοντο μὲν πρὸς τὴν Ἑθνικὴν Ἑταιρίαν, ἀλλὰ δι' ἄλλης χειρὸς.

Παπαγιαννακόπουλος. Τίνος χειρὸς ;

Στεφάνου. Τὴν ἐννοεῖτε, χωρὶς νὰ τὴν εἴπω.

Παπαγιαννακόπουλος. Τὸ ἀποσιωπᾶτε ἐπίτηδες ἢ δὲν τὸ ἐνθυμεῖσθε ;

Στεφάνου. Ἐνθυμοῦμαι πολὺ καλῶς. Τὸ δὲ ἄλλο ποσὲν ἐδόθη εἰς τὸν Γούσιον μὲ τὴν ἐντολὴν νὰ θάπανήσῃ αὐτὸ πρὸς οἷον ἔκρινεν αὐτὸς ἐθνικὸν σκοπόν. Διὰ τοῦτο ὁ Γούσιος, καίτοι ἦλθεν εἰς ἄμεσον συνάφειαν πρὸς τὴν Ἑθνικὴν Ἑταιρίαν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν Κυβέρνησιν συγχρόνως, μετέβη εἰς Θεσσαλίαν καὶ διέπραξε τὰ ἐκεῖ, συνεννοηθεὶς μετὰ τοῦ Ἀρχηγοῦ πρῶτον μὲν τοῦ Στρατηγοῦ Μακρῆ, εἶτα δὲ τῆς Α. Β. Ὑψηλότητος τοῦ Διαδόχου, διώρισε δὲ συγχρόνως καὶ ἀντιπρόσωπόν του, διότι δὲν ἠδύνατο παντοῦ νὰ παρίσταται, τὸν Ἰωάννην Καρτάλην τὸν ἐκ Βόλου, λίαν στενὸν φίλον του, καθ' ὃ ἐγκατεστημένον ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ ὁ μὲν Καρτάλης μετέβη καὶ ἐγκα-

θιδρύθη ἐν Τρικκάλοις, ὁ δὲ Γούσιος ἐν Λαρίσση. Θὰ ἀναγνώσω βραδύτερον ἐπιστολὴν τοῦ Γουσίου, διότι εἶνε ἄξιον νὰ ἀναγνωσθῇ, ἐν σχέσει ὅμως πρὸς τὴν διαχείρισιν τοῦ ποσοῦ, τὸ ὁποῖον εἰ ἐν Αἰγύπτῳ ἐνεπιστεύθησαν εἰς αὐτόν.

Ἐξακολουθῶ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς ἐκθέσεως.

«Ἐνῷ εὐρισκώμεθα εἰς Κουβέλτσι ἀπρακτοῦντες, ἦλθεν ἐκεῖ ὁ κ. Νομάρχης Τρικκάλων, ὅστις ἀνήγγειλε τῷ κ. Γουσίῳ, παρόντος καὶ ἐμοῦ, ὅτι ἐπῆλθον λόγοι, ἐξ ὧν ἦτο ἀνάγκη ν' ἀναβληθῇ ἡ ἐξόδος τῶν ἀνταρτῶν. Νομίσας δὲ τότε ἐγὼ, ὅτι ἡ Κυβέρνησις μετέβαλε γνώμην, ἐπρότεινα εἰς τὸν κ. Νομάρχην τὴν διάλυσιν τῶν σωμάτων, διότι θὰ ἦτο καὶ ἄσκοπον καὶ δεινὸν διὰ τὰ οἰκονομικὰ τῆς Ἑταιρίας ἡ ἀνευ σκοποῦ συντήρησις τόσοῦ ἐκεῖ πολυαριθμοῦ σώματος. Ἡ ἀπάντησις ὅμως τοῦ κ. Νομάρχου ἦν καὶ ἄλλοι παρόντες ἐκεῖ ἤκουσαν ἦτο αὐτολεξεῖ «ὄχι γιὰ ὄνομα τοῦ Θεοῦ».

Νομάρχης δὲ Τρικκάλων διετέλει τότε ὁ Πετρίτσης, ἐπίσης πατριώτης ἐνθερμος, καὶ ἄλλοτε πολεμήσας ἐν Κρήτῃ.

«Τὴν ἐπομένην τῆς ἡμέρας καθ' ἣν συνέβησαν τ' ἀνωτέρω ἐκάλεσεν εἰς Λάρισσαν τὸν κ. Γούσιον καὶ ἐμὲ ἡ Α. Υ. ὁ Διάδοχος καὶ μᾶς ἀνεκοίνωσε περίπου τὰ ἐξῆς· ὅτι δὲν πρέπει, ἐπὶ τοῦ παρόντος, νὰ ἐξέλθωσιν οἱ ἐπαναστάται, διότι ἤδη ἤρξαντο μετακινήσεις τοῦ στρατοῦ μας, καὶ ὅτι δὲν πρέπει νὰ διαμείνωσιν εἰς ἣν θέσιν ἦσαν (τοῦτ' ἔστιν εἰς τὸ Κουβέλτσι), ἀλλὰ ν' ἀποσυρθῶσιν εἰς μέρος ὅπου νὰ μὴ φαίνωνται, ἀνέθηκε δὲ εἰς ἐμὲ νὰ μεταβιβάσω τὴν διαταγὴν ταύτην εἰς τοὺς ἀρχηγούς τῶν σωμάτων, τὴν αὐτὴν δὲ νύκτα διέταξεν ἡ Α. Υ. καὶ τὸν ἐπίλαρχον κ. Ε. Μεταξῶν ὅπως μεταβῇ ἁμέτως εἰς Κουβέλτσι καὶ μεταβιβάσῃ τὴν ὡς ἄνω διαταγὴν. Πράγματι δὲ τὴν ἰδίαν νύκτα ἀνεχώρησεν ἔφιππος ἐκεῖσε ὁ κ. Μεταξῶς ἐκπληρώσας τὴν ἀποστολὴν του.

«Ἀκριβῶς δὲν δύναμαι νὰ γνωρίζω τί ἀπῆντησεν ὁ κ. Μεταξῶς, νομίζω ὅμως ὅτι τηλεγραφικῶς παρέστησε τὴν τε ἀναβολὴν τῆς ἐξόδου τῶν σωμάτων καὶ τὴν διάλυσιν αὐτῶν ὡς ἐπικίνδυνον. Ἐγὼ φθάσας εἰς Κουβέλτσι εὗρον, ὅτι ἐν μέρος τῆς διαταγῆς εἶχεν ἐκτελεσθῇ τοῦτ' ἔστιν εἶχον ἀποσυρθῇ τὰ σώματα εἰς τὸ δάσος Βερέντζι, ὁπόθεν ἔπαυσαν πλέον νὰ ἦναι καταφάνῃ, συνήντησα δὲ μόνον τὸν ἓνα τῶν στρατιωτικῶν ἀρχηγῶν, τὸν κ. Α. Μυλωνᾶν, ὅστις εὕρισκετο ἐκεῖ ἐξετάζων τὸν Πάρεδρον τοῦ χωρίου περὶ τῆς ζημίας, ἣν ὑπέστη τὸ χωρίον ἐκ τῆς διαμονῆς τῶν ἀνταρτῶν, ὅπως προβῇ εἰς ἀποζημιώσεις καὶ ἀντελήφθην, ὅτι πολλοὶ τῶν ὀπλαρχηγῶν δυσареστηθέντες διὰ τὴν ἐπὶ τόσοις ἡμέρας ἀναβολὴν τῆς ἐξόδου, κατόπιν τόσοις ἐσπευσμένων

διαταγῶν περὶ ἀμέσου συγκεντρώσεως καὶ εἰσβολῆς, ἠπείλουν, ὅτι δὲν θὰ ἀκούσουν κανένα εἰς τὸ ἐξῆς. Οὕτω λ. χ. εἰς ἐξ αὐτῶν ἔλεγεν ὅτι «ἐγὼ δὲν ἦλθον ἐδῶ διὰ νὰ τρώγω ἀρνιά, θὰ πάρω τοὺς ἰδικούς μου καὶ θὰ τραβήξω ἐμπρός. Ὅποιος θέλει ἄς μὲ ἀκολουθήσῃ».

«Κατόπιν τούτων ἐτηλεγράφησα τῷ κ. Σαπουντζάκη τὰ ἐξῆς· «Διευθύνοντες ὑποδεικνύουσιν ὀλεθρίας συνεπειάς ἐν περιπτώσει παρατεταμένης ἀναβολῆς, ιδίως παρατόλμους, μονομερεῖς καὶ αὐτοθούλους προσβολὰς κατὰ μικρὰς ὁμάδας». Ἀνεχώρησα δὲ πάλιν διὰ Λάρισσαν ἦτο (ἂν δὲν ἀπατώμαι) τότε ἡ 23 Μαρτίου, ἀνεκοίνωσα δὲ προφορικῶς εἰς τὸν κ. Σαπουντζάκην, ὅτι ἐφ' ὅσον δύνανται οἱ ἀρχηγοὶ θ' ἀναβάλλωσι τὴν ἐξέδον, μοὶ ἀπήντησε δὲ ὅτι «κανεῖς δὲν λέγει νὰ μὴν ἐξεέλθουν οἱ ἐπαναστάται· τὸ ζήτημα εἶνε νὰ μὴ συγκρουσθῶσιν εἰς τὴν γραμμὴν». Τὴν ἡμέραν τῆς 25 Μαρτίου συνήντησα τὸν κ. Νομάρχην εἰς τὸ Δημαρχικὸν Κατάστημα, μοὶ εἶπε δὲ παρόντος καὶ ἄλλου, ὅτι «αὐτὸς τώρα πάλιν ἠλλάξε γνώμην, θέλει νὰ βγάλωμεν καὶ αὐτοὺς καὶ ἄλλα σώματα». Ἐνόει δὲ τὸν κ. Πρωθυπουργόν.

«Τὸ δὲ ἐσπέρας τῆς 25 Μαρτίου ὁ κ. Σαπουντζάκης μετὰ τὸ γεῦμα, κρατήσας τὸν κ. Νομάρχην καὶ ἐμέ, μοὶ εἶπε τὰ ἐξῆς· «Σὰς ἐκράτησα διὰ νὰ σᾶς ἀναγνώσω τηλεγράφημα περὶ ἀδείας ἐξόδου τῶν ἀνταρτῶν, τὸ ὁποῖον ὁ κ. Νομάρχης παρακαλεῖται νὰ μεταβιδάσῃ διὰ τοῦ κρυπτογραφικοῦ του λεξικοῦ εἰς τὸν Νομάρχην Τρικκάλων, ὅπως λάβῃ καὶ οὕτως γνῶσιν».

«Τὸ τηλεγράφημα εἶχεν ὡς ἐξῆς·

«Νομάρχην Τρικκάλων. Εἰδοποιήσατε Ταξίαρχον Ἀντωνιάδην ἀφήσῃ ἐλεύθερα ὅπως ἐξεέλθουν ἀνταρτικὰ σώματα, ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ μὴ συγκρουσθῶσιν εἰς τὴν γραμμὴν. Κατὰ διαταγὴν, Σαπουντζάκης».

«Ἡ τηλεγραφικὴ αὕτη διαταγὴ παρεδόθη ὑπὸ τοῦ κ. Σαπουντζάκη τὴν ἐπομένην εἰς ἐμέ τὸν ἴδιον, ὅπως ἐγὼ τὴν ἐγχειρίσω εἰς τὸ τηλεγραφεῖον, ὅπερ καὶ ἐπραξα, ἦτοι τὴν 26 Μαρτίου. Ἐξῆλθον δὲ οἱ ἐπαναστάται τὴν 28 Μαρτίου.»

Καὶ ἐδῶ, κύριοι, ἐρωτῶ καὶ ἐρωτῶ μετ' ἀγανακτήσεως· ἡ Ἐθνικὴ Ἐταιρία ἀπέλυσε τὰ σώματα εἰς τὴν Μακεδονίαν ἢ ταῦτα διετέλουν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τῶν τεταγμένων ἀρχῶν ;

Θ. Π. Δηλιγεάννης. Θὰ τὰ ἴδῃτε τώρα μετ' ὀλίγον, ἀφοῦ καταβῇτε ἀπὸ τὸ βῆμα.

Μπακόπουλος. Ὅσα λέγει ὁ κ. Ροῦλδς εἶνε χρησμοὶ !

Στεφάνου. Εἶνε αὕτη ἡ ἀλήθεια (ἀναγινώσκει):

«Μίαν δὲ ἢ δύο ἡμέρας πρὸ τῆς ἐξόδου των, οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ἐπαναστατῶν ἐνόμισαν, ὅτι ἦτο ἀνάγκη νὰ παραλάβωσι μαζί των καὶ ἄλλα φυσίγγια, πλὴν τῶν ὧσων εἶχον· ὁ Γούσιος τότε μεταβάς παρὰ τῷ ἐπιτελάρχῃ κ. Σαπουντζάκη, ἐζήτησε παρ' αὐτοῦ 300,000 τοιούτων ἀλλ' ὁ κ. Σαπουντζάκης ἀπήντησεν, ὅτι πρέπει πρῶτον νὰ ἐρωτήσῃ τὴν Κυβέρνησιν περὶ τούτου (ὡς ἐπραττε κατὰ τὴν ἀντίληψίν μου καὶ διὰ πᾶν ὅ,τι ἀφεώρα τ' ἀνταρτικὰ σώματα) ἀνέγνωσε δὲ εἰς ἐμὲ τὴν ἐπομένην τηλεγράφημα τοῦ Πρωθυπουργοῦ ἢ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν, δι' ὧν ἐτηλεγραφοῦντο τὰ ἑξῆς· «Δύνασθε νὰ χορηγήσητε τὰς 300,000 φυσιγγίων ἢ ἐπὶ τῇ ἀμέσῳ πληρωμῇ τοῦ τιμήματος ὀριζομένου ἐπιεικῶς εἰς 30,000 δραχμῶν, ἢ ἐπὶ τῇ ὑποσχέσει ἀποδόσεως». Πράγματι δὲ τότε ὁ κ. Σαπουντζάκης ἐτηλεγράφησεν εἰς τὴν ἐφορίαν ὕλικου πολέμου Τρικκάλων, ὅπως παραδοθῶσιν εἰς τὸν κ. Καρτάλην αἱ 300,000 φυσιγγίων, αἱ ζητηθεῖσαι ὑπὸ τῶν ὀπλαρχηγῶν τοῦ εἰσβαλόντος σώματος, ὑπὸ τοὺς ὅρους, οὓς ἐτηλεγράφηε ὁ κ. Πρωθυπουργός.

«Τὴν ἐπομένην τῆς ἐξόδου των οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ἐπαναστατῶν ἐζήτησαν ἐν πυροβόλον διὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ Βαλτινίου, γνωρίζων δὲ ἐγὼ ὅτι ὑπῆρχον πολλὰ τοιαῦτα εἰς τὰς ἀποθήκας, μὴ χρησιμοποιηθέντα δι' ἑλλειψιν ἵππων καὶ ἡμιόνων, μετεβίβασα τῷ κ. Σαπουντζάκη τὴν αἴτησιν ταύτην τῶν ἐπαναστατῶν, ἀλλ' ὁ κ. Σαπουντζάκης μοὶ ἀπήντησε καὶ πάλιν, ὅτι ὅπως καὶ ὅλα οὕτω καὶ περὶ τοῦ πυροβόλου πρέπει νὰ ἐρωτηθῇ ἡ Κυβέρνησις καὶ ν' ἀναμείνωμεν τὴν ἀπάντησίν της. Δὲν γνωρίζω δὲ μέχρις ὥρας τίς ἢ ἀπάντησις τῆς Κυβερνήσεως.»

Καὶ ἔρχονται μετὰ τοῦτο νὰ σᾶς λέγωσιν, ὅτι ἡ Ἑθνικὴ Ἑταιρία ἦτο μυστικὴ Ἑταιρία ἐν παραδύσει ἐνεργοῦσα, ἀφοῦ ἐκ τούτου ἀποδεικνύεται καὶ ἐξ ἄλλων ἐπισήμων ἐγγράφων, ὅτι ἦτο εἰς ἄμεσον συναφειαν καὶ ἐπ' ᾗ μὲ τὴν Κυβέρνησιν, ἀφοῦ πράξεις τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου ἀνεγνώρισαν τὴν Ἑταιρίαν ταύτην καὶ παρέσχον εἰς αὐτὴν ἐκ τοῦ ὕλικού τοῦ ἐναποταμιευμένου καὶ ἀνήκοντος εἰς τὸ δημόσιον, φυσίγγια ἀβολιδωτα καὶ βολιδωμένα, διατὶ ; πρὸς ἰδίαν αὐτῆς χρῆσιν ; ἢ διότι ἀνεγνώριζον, ὅτι ὁ σκοπὸς, διὰ τὸν ὁποῖον ἐπρόκειτο νὰ μεταχειρισθῇ τὰ φυσίγγια ταῦτα, ἦτο ἐθνικὸς, ἦτο σκοπὸς ὁ ὁποῖος συνέπιπτε πρὸς τὰς γνώμας καὶ τὰς ἐνεργείας τῆς Κυβερνήσεως ; Διότι ἐὰν ἡ Κυβέρνησις ἀπεδοκίμαζε τὴν ἐξοδὸν τῶν ἀνταρτικῶν σωμάτων, δὲν εἶχε παρὰ νὰ διατάξῃ τὴν διάλυσιν αὐτῶν, καὶ ἐὰν δὲν πιστεύσητε εἰς τοῦ Ροῦλοῦ τοὺς λόγους, ὁ ὁποῖος αὐτὸς οὗτος ἐπρότεινε τὴν διάλυσιν τῶν σωμάτων, ὅταν εἶδε τὴν Κυβέρνησιν ἐπαμφοτερίζουσαν καὶ μεταβάλλουσαν γνώμην, σκεφθῆτε ὅτι ἡ Κυβέρνησις εἶχε 50,000 στρατὸν ἐν Θεσσαλίᾳ, καὶ δὲν ἠδύνατο ἀν

διαλύση 2,000 ἀντάρτας ; δὲν εἶχε, κύριοι, παρὰ νὰ δώσῃ τὴν διαταγὴν περὶ διαλύσεως τῶν σωμάτων, καὶ τὰ σώματα, εἶνε βέβαιον, θὰ διελύοντο. (Ἀναγινώσκει).

«Παρέλειψα ἀνωτέρω νὰ σημειώσω καὶ ἑτέραν ἐκδούλευσιν τοῦ κ. Νομάρχου Λαρίσης πρὸς τὴν Ἐθνικὴν Ἑταιρίαν Ἡμέρας. τινὰς πρὸ τῆς ἐξόδου τῶν ἐπαναστατῶν, καλέσας ὁ κ. Νομάρχης τὸν Δήμαρχον ἀνέθηκεν αὐτῷ νὰ καταρτίσῃ ἐπιτροπὴν πρὸς συλλογὴν ἐράνων ὑπὲρ τῶν ἀναγκῶν τῆς πατρίδος, ἐπὶ τῇ ὑποδείξει μου δέ, ὅτι τοιοῦτοι ἔρανοι διενεργοῦνται ἤδη ἐν Λαρίσῃ δι' ἐπιτροπῆς ὑπὸ τῆς Ἐθνικῆς Ἑταιρίας, ἔσπευσεν ἀμέσως ὁ κ. Νομάρχης νὰ παραγγείλῃ τῷ κ. Δημάρχῳ νὰ μὴ συστήσῃ τὴν ἐπιτροπὴν, ἣν τῷ εἶχεν εἰπεῖ, ἀλλὰ τὴν τῆς Ἐθνικῆς Ἑταιρίας ».

Δηλαδή ὁ Νομάρχης καὶ διοικητὴς τοῦ νομοῦ ἐκείνου ἐπέτρεπεν εἰς τὴν Ἐθνικὴν Ἑταιρίαν νὰ συλλέξῃ ἐράνους, καταργήσας τὴν ἐπιτροπὴν, τὴν ὅποιαν αὐτὸς εἶχε συστήσει· καὶ ὁμιλοῦσι περὶ παρανόμου συλλογῆς ἐράνων !

Χατζηπέτρος. Γνωρίζετε μάλιστα, ἐὰν ἐστάλησαν εἰς τοὺς Νομάρχας Τρικυάλων καὶ Λαρίσης ἀνά 10,000 δραχ. παρὰ τῆς Κυβερνήσεως πρὸς ἐξοπλισμὸν ἀνταρτικῶν σωμάτων διὰ τὴν Μακεδονίαν, καὶ ὅτι ὁ πρῶν ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν κ. Σιμόπουλος διέταξε τὴν ἐπιστροφὴν τῶν χρημάτων αὐτῶν παρὰ τῶν Νομαρχῶν ἀμφοτέρων, τοῦ Πετρίτσῃ καὶ τοῦ Μπκυκλάκου, ὡς κακῶς ἀποσταλέντων τῶν χρημάτων εἰς τοὺς κυρίους αὐτοὺς ;

Στεφάνου. Τὸ γνωρίζω· τὸ ἐφύλαττον νὰ τὸ ἀναφέρω ὅταν θὰ ἔλθω εἰς τὸ ζήτημα τῆς οἰκονομικῆς διαχειρίσεως.

Χατζηπέτρος. Καὶ 5,000 δραχμῶν εἰς τὸν Νομάρχην Φθιώτιδος, κ. Παπασταθοπούλου.

Στεφάνου. (Ἀναγινώσκει).

«Παρέλιπον ἐπίσης νὰ σημειώσω, ὅτι καθ' ὃν χρόνον εἶχε τελειώσει πᾶσα συνεννόησις τοῦ ἀρχηγοῦ κ. Μακρῇ μετὰ τῶν ὀπλαρχηγῶν εἶχε δὲ ἀρχίσει ἡ συγκέντρωσις τῶν ἐπαναστατῶν, ἀφίκετο ὁ Συνταγματάρχης κ. Δουμπιώτης, ὃν δὲν ἔσπευσα νὰ ἴδω ἀμέσως, διότι οὐδεμίαν σχετικὴν ὁδηγίαν εἶχον· ἐπειδὴ ὅμως βραδύτερον ὁ κ. Γούσιος μ' ἐβεβαίωσεν, ὅτι ἐκ μέρους τῆς Ἑταιρίας ἔρχεται ἐνταῦθα, ἔσπευσα ἀμέσως νὰ τὸν ἐπισκεφθῶ μετὰ τοῦ κ. Γουσίου καὶ δηλώσω αὐτῷ, ὅτι εἵμεθα εἰς τὰς διαταγὰς του, τὸν παρεκάλεσα δὲ νὰ μᾶς εἴπῃ τὶ ἐπιθυμεῖ νὰ κάμωμεν, μοὶ ἀπήντησεν ὅμως ὁ σεβαστὸς Συνταγματάρχης, ὅτι δὲν ἐννοεῖ νὰ ἐξέλθῃ εἰς Μακεδονίαν μετὰ τὴν κήρυξιν τοῦ πολέμου καὶ μετὰ τὴν ἐξοδὸν τοῦ στρατοῦ, μὲ ὑπέδειξεν ὅτι θὰ λάβῃ ἀνάγκην καὶ 100 ἡμιόνων πρὸς μεταφορὰν πολεμφοδίων καὶ τροφίμων, σὰς ἐτηλεγράφησα δὲ ἀμέσως περὶ τῶν γνωμῶν του, αἵτινες ἀντέκειντο πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ Στρατηγοῦ παραγγελλόμενα περὶ ἐξόδου τῶν ἀνταρτῶν πρὸ τοῦ στρατοῦ.

«Ἐγὼ πολὺ ἐλυπήθην, διότι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ τεθῇ ἐπὶ κεφαλῆς ὅλων τῶν ἐπαναστατῶν ὁ Συνταγματάρχης κ. Δουμπιώ-

της, ὡς ἐνόμιζον, καὶ περὶ οὗ πολλάκις ἔγραψα ὑμῖν, ὅτι εἶνε ὁ καταλληλότερός πάντων, ἰδίως ἕνεκα τοῦ γοήτρου ὁπερ ἄσκει τ' ὄνομά του ἐν Μακεδονίᾳ.»

Θ. Βελλικιανέτης. "Ἄλλα λέγει ὁ κ. Δουμπιότης εἰς τὴν κατάθεσιν του· ἀλλ' ἀδιάφορον.

Στεφάνου. 'Ἄλλ' ὁ κ. Δουμπιότης, ὡς γνωρίζετε, εἶχεν ἀποσταλῆ εἰς τὴν Θεσσαλίαν παρὰ τῆς Κυβερνήσεως ἵνα καταρτίσῃ καὶ αὐτοὺς ἀνταρτικά σώματα (ἐξακολουθεῖ).

«Ἦδη θεωρῶν λήξασαν τὴν ἐντολὴν μου καὶ ἀναχωρῶν ἐντεῦθεν ὑποβάλλω ὑμῖν τὴν παρούσάν μου ἔκθεσιν περὶ τῶν ἐνταῦθα δι' ἐμοῦ διενεργηθέντων ὡς ἀντιπροσώπου τῆς Ἑθνικῆς Ἑταιρίας.»

«Λάρισσα, 2 Ἀπριλίου 1897.

(Ὑπογρ.) **Λάμπρος Ροῦλός**

'Ἀλλὰ δὲν περιωρίσθησαν, κύριοι, εἰς τὰ ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ μόνον αἱ σχέσεις τῆς Ἑθνικῆς Ἑταιρίας πρὸς τὴν Κυβέρνησιν, διότι ἡ Ἑθνικὴ Ἑταιρία ἦλθεν εἰς ἅμας σχέσιν πρὸς τὴν Κυβέρνησιν τὴν τότε καὶ κατὰ πρόσκλησιν καὶ κατ' ἀπαίτησιν τῆς Κυβερνήσεως. Καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἄλλων ὑψηλοτέρων κύκλων μετεπέμψθησαν μέλη τῆς Ἑθνικῆς Ἑταιρίας, πρὸς τὰ ὅποια ὑπεδείχθη, ὅτι ἔδει νὰ γίνῃ ἐνέργεια συντόμως, καὶ ἠρωτῶντο οἱ μετὰ τῆς Κυβερνήσεως ἐλθόντες εἰς ἐπαφὴν, ἐντὸς πόσων ἡμερῶν καὶ πόσους ἄνδρας δύνανται νὰ διαθέσωσι.

Τί ἄλλο ἡδυνάμεθα νὰ πιστεύσωμεν ἐκ τούτων, ἢ ὅτι ἡ Κυβέρνησις σπουδαίως ἐσκόπει νὰ δράσῃ πολεμικῶς; Γνωρίζω, ὅτι θὰ διαψευσθῶ ἀναφέρων εἰς τὴν Βουλὴν λεπτομερέστερον τὰ περὶ τοῦ γεγονότος τούτου. 'Ἄλλ' ὅπως ἀνέγνωσα τὴν ἔκθεσιν τοῦ κ. Ροῦλου, θὰ μοὶ ἐπιτρέψῃ ἡ Βουλὴ ν' ἀναγώσω ἐτέραν ἔκθεσιν περιγράφουσαν καὶ συνέντευξιν ἐνὸς μέλους τῆς Ἑθνικῆς Ἑταιρίας μετὰ τοῦ τότε κ. Πρωθυπουργοῦ. Ἡ ἔκθεσις αὕτη εἶνε ἐντυπος ἐν τῷ φυλλαδίῳ τούτῳ, ἀλλ' ἐγὼ θ' ἀναγνώσω ὑμῖν τὸ πρωτότυπον, τὸ φέρον τὴν ὑπογραφήν τοῦ κ. Σπυριδωνοῦ Λάμπρου (ᾶ! ᾶ!) Διὰ τὴν ἐπιφωνεῖτε ᾶ! ᾶ! Μήπως σᾶς ἀνέφερον τὸν Σακκουλὲν; (γέλωτες). Ἀπορία ψάλτου βῆξ. Ὁ κ. Λάμπρος εἶνε ἄξιος πάσης τιμῆς.

Λεβίδης. Καὶ διὰ τῆς ρεβερέντσαις γελῶμεν.

Στεφάνου. Μάλιστα. Τὰς ἔμαθον ἀπὸ τῆς μικρᾶς μου ἡλικίας.

Ἡ ἔκθεσις ἔχει ἡμερομηνίαν 8 Μαρτίου 1897, ἀπευθύνεται δὲ πρὸς τὸν Πρόεδρον τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τῆς ἐταιρίας. 'Ἀλλὰ πρὶν ἢ προβῶ εἰς τὴν ἀνάγνωσιν, ὀφείλω νὰ εἰσαγάγω τὴν Βουλὴν εἰς τὴν ὑπόθεσιν, ἀφηγούμενος πῶς ἐδόθη ἀφορμὴ εἰς τὴν συνέντευξιν

ταύτην. Ὁ τότε κ. Πρωθυπουργὸς ἐμήνυσεν εἰς τὸν μακαρίτην Μιχαὴλ Μελαῦν, — τὸν ὁποῖον ἐθεώρει διατελοῦντα εἰς ἄμεσον ἐπαφὴν καὶ σχέσιν πρὸς τὸ συμβούλιον τῆς Ἐθνικῆς Ἐταιρίας, ἂν μὴ καὶ πρόεδρος αὐτῆς τῆς ἐταιρίας, διότι καὶ παρὰ πολλῶν ἐχαρακτηρίζετο ὁ μακαρίτης Μελαῦς ὡς πρόεδρος τῆς Ἐθνικῆς Ἐταιρίας, — κατὰ τίνα τρόπον ἢ δύνατο νὰ ἐλθῇ εἰς ἐπαφὴν καὶ νὰ συνεννοηθῇ μετὰ τῶν ἀρμοδίων προσώπων τῆς Ἐθνικῆς Ἐταιρίας. Ἡ Ἐθνικὴ Ἐταιρία ὑπέδειξεν εἰς τὸν τότε κ. Πρωθυπουργὸν δύο πρόσωπα, ἵνα ἐκλέξῃ εἰς αὐτῶν κρίνῃ ἢ καὶ ἀμφοτέρους, τοῦτέστι δύο καθηγητὰς τοῦ Πανεπιστημίου, τὸν κ. Ν. Πολίτην καὶ τὸν κ. Σ. Λάμπρον. Ὁ κ. Πρωθυπουργὸς ἀπήντησεν, ὅτι τῷ ᾗτο ἀδιάφορον οἰοσθῆποτε ἐκ τῶν δύο ἤθελε παρουσιασθῇ, καὶ παρουσιάσθη ὁ κ. Λάμπρος. Ὁ κ. Λάμπρος μετὰ τὴν συνέντευξιν, τὴν ὁποίαν ἔλαβε μετὰ τοῦ κ. Πρωθυπουργοῦ τοῦ τότε, εὐθὺς ἀμέσως συνέταξε τὴν ἐκθεσιν ταύτην, τὴν ὁποίαν καὶ ὑπέγραψεν. Ὁ κ. Λάμπρος διεβεβαίω, ὅτι ἡ ἐκθεσις αὐτὴ εἶνε αὐτὸ τοῦτο φωτιστικόν.

Γνωρίζετε ὅλοι, ὅσοι ἐλάβετε ἀφορμὴν νὰ ἀκροασθῆτε τῶν παραδόσεων τοῦ κ. Λάμπρου ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ ἢ τῶν διαλέξεων αὐτοῦ εἰς τὸν Πarnaσσόν, πόσον τεραστίαν μνήμην ἔχει, πολλακίς ἀπὸ μνήμης ἀπαγγέλλων ὁλόκληρα χωρία συγγραφῶν καὶ ποιήματα. Λέγει λοιπὸν ὁ κ. Λάμπρος (ἀναγινώσκει):

« Διαταχθεὶς ὑπὸ τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου νὰ παρουσιασθῶ πρὸς τὸν Πρόεδρον τῆς Κυβερνήσεως κ. Δηλιγιάννην, ζητήσαντα διὰ τοῦ κ. Γουσίου συνεννόησιν πρὸς τινὰ ἀντιπρόσωπον τῆς Ἐταιρίας, παρέστην πρὸ αὐτοῦ κατὰ τὴν εἰδοποίησίν του καὶ ἐγενόμην δεκτὸς ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῶν Οἰκονομικῶν τὴν 9 μ. μ. τῆς 6 Μαρτίου. Ἄμυ παρουσιάσθεντα λίαν προσηνῶς δεχθεὶς με ὁ κ. Δηλιγιάννης παρεκάλεσε νὰ καθίσω καὶ μοὶ εἶπεν ἀμέσως. «Ὁ, τι θέλετε θὰ σᾶς κάμωμεν. Τί χρειάζεσθε; πόσους ἄνδρας δύνασθε νὰ ἐξαγάγητε εἰς Μακεδονίαν; πόσους ἔχετε; Παρέστησα εἰς αὐτὸν, ὅτι ἡ ἐταιρία δὲν ἔχει ἄνδρας ἐστρατιωσιμένους. — Πόσους ἄνδρας ἔχετε εἰς τοὺς καταλόγους σας; Πῶς στρατολογεῖτε; — Ἄνδρας ἔχομεν τοὺς ἀποδεχομένους τὰς ἀρχὰς καὶ τοὺς ὄρους τῆς Ἐταιρίας. — Πόσοι δύνανται νὰ εἶνε ὑῤοι; — Καὶ 1000 καὶ 2000 καὶ 5000 καὶ 20,000 παρουσιάζονται πρόθυμοι, ἂν ἀποβλέψωμεν εἰς τοὺς προσφερομένους ἐξ ἀπάσης τῆς Ἑλλάδος. Ἄλλ' ὁ ἀριθμὸς ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἀνάγκης καὶ τῶν ὑπαρχόντων μέσων. — Μᾶς ἀρκοῦσι 1,000 ἐπὶ τοῦ παρόντος. Εἰς πόσας ἡμέρας δύνασθε νὰ τοὺς ἐτοιμάσητε; **Εἶνε ἀνάγκη ταχείας εἰσβολῆς εἰς Μακεδονίαν.** Τί σᾶς χρειάζεται; τί σᾶς λείπει πρὸς τοῦτο; Δύνασθε νὰ διατάξῃτε τὸν ἐν Ἀρίσσει ἀντιπρόσωπον τῆς ἐταιρίας; — Τότε εἶπον πρὸς τὸν κ. Πρόεδρον. Πρὸ πάσης ἄλλης ἐνεργείας ἐπιθυμοῦμεν, Κύριε Πρόεδρε, νὰ μάθωμεν, ἂν οἱ ἄνδρες, ὧν ζητεῖτε τὴν εἰς Μακεδονίαν ἐξόρμησιν, θὰ δράσωσι μετὰ τοῦ στρατοῦ, πρὸ τοῦ στρατοῦ ἢ πῶς; Οἱ ὅροι οἱ ἐφετεινοὶ δὲν εἶνε οἱ οἱ περυσιοὶ, ὅτε ἡ Ἐθνικὴ Ἐταιρία κατώρθωσεν εὐκόλως νὰ ἐνεργήσῃ ἐν Μακεδονίᾳ δι' εἰσβολῆς μικρῶν ἀνταρτικῶν ὁμάδων ἕνεκα τοῦ ἀναλόγως μικροῦ ἀριθμοῦ

τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ. Σήμερον ἡ Τουρκικὴ στρατιὰ εἶνε παμπλη-
θὴς, καὶ δὲν πρέπει ἄνευ συμπράξεως τοῦ στρατοῦ νὰ στείλωμεν **βέ-
βαια σφάγια**.—Νὰ σᾶς εἰπῶ, ὑπῆρξεν ἡ ἀπάντησις τοῦ κ. Προ-
έδρου, δὲν θὰ κηρύξω τὸν πόλεμον, θὰ δεχθῶ τὸν πόλεμον προσφερό-
μενον. Πρὸς τοῦτο εἶνε ἀνάγκη τῆς εἰσβολῆς, ὅπως περισπᾶσωμεν
τὰς δυνάμεις τοῦ ἐχθροῦ. Συμφέρει ἡ διακοπὴ τῶν συγκοινωνιῶν, ἡ
ἐκ τῶν ἰωτῶν ἀπασχόλησις τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ, καὶ δὴ κατὰ μι-
κρὰς ομάδας.—'Αφοῦ τοιοῦτό τι χρειάζεται, δὲν πιστεύω νὰ εὔρητε
ἀσύμφωνον τὴν ἑταιρίαν, ἐπισήμως δηλώσασαν, ὅτι ὑποτάσσεται εἰς
τὰ κελεύσματα τῆς πολιτείας. Μόνον ὁ τρόπος τῆς εἰσβολῆς πρέπει
νὰ κανονισθῇ, ἐκ τοῦ πλησίον, ἐν γινώσκει τῶν πραγμάτων, ὑπὸ τῶν πρὸς
τοῦτο τεταγμένων.—Σπεύσατε. Ταῦτα ὡς πρὸς τὴν Μακεδονίαν ὡς
πρὸς τὴν Ἑπείρον δὲν ὑπάρχει ἀνάγκη. Ἡ θέσις ἡμῶν ἐν Ἑπείρῳ
εἶνε διαφορετικὴ. Ὁ στρατὸς ἡμῶν δὲν εἶνε ἀκόμη θεόντως συντεταγ-
μένος ὡς ὁ τῆς Θεσσαλίας. Ἐπειτα δὲν πρέπει νὰ ἐνσχλίσωμεν τοὺς
'Αλβανικοὺς, μεθ' ὧν εἶνε χρεῖα συνεννοήσεων, καὶ ἐν γένει τὰ πράγ-
ματα ἐν Ἑπείρῳ ἔχουσιν ἄλλως. Τί χρειάζεσθε λοιπὸν ὅπως γείνη
ταχυτάτη ἡ εἰσβολή; τί σᾶς λείπει;—Πρῶτον μᾶς λείπουν φυσίγ-
για, διότι, προκαταλαβόντων ἡμᾶς τῶν πραγμάτων, δὲν ἔχομεν ἀ-
κόμη ἱκανὸν ἀριθμὸν βολιδωμένων φυσιγιῶν, ἅτε ἄλλως ἀποστείλαν-
τες πολλὰ εἰς Κρήτην.—Πόσων εἶνε ἀνάγκη διὰ χιλίους ἄνδρας;—
300 μέχρι 400 χιλιάδων.—Νὰ σᾶς ζωσωμεν 500 χιλιάδας. Θὰ συν-
εννοηθῶ μετὰ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν, ὅπως τὸ ποσὸν τοῦτο
σταλῇ ἐντεῦθεν *ad hoc*.—Δὲν εἶνε δυνατόν, ἀφοῦ παρίσταται, ὡς λέ-
γετε, ἀνάγκη σπουδῆς νὰ διαταχθῇ τὸ Ἀρχηγεῖον νὰ τὰ παραχωρήσῃ
ἐν Δαρίσῃ κατ' εὐθεῖαν εἰς τὸν ἀντιπρόσωπον τῆς Ἑταιρίας;—Προ-
τιμῶ νὰ σταλῶσιν ἐντεῖθεν, ἀλλὰ θὰ σκεφθῶ καὶ περὶ τοῦ τρόπου, ὃν
προτείνετε. (ὡς γνωρίζετε, κ. Πρόεδρε, τὸ δεύτερον τοῦτο ἔγεινε τὴν
ὑστερίαν, διαταχθέντος τοῦ ἐν Δαρίσῃ Ἀρχηγείου νὰ παραχωρήσῃ
φυσίγια κατ' εὐθεῖαν εἰς τὸν ἀντιπρόσωπον τῆς Ἑταιρίας κ. Λάμ-
προν Ροῦλόν.) Ἀλλὰ τοῦτο προσέθηκα δὲν ἀρκεῖ. Ἡ εἰσβολὴ πρέπει
νὰ συνοδεύηται καὶ ὑπὸ χορηγίας ὀπλων πρὸς διανομὴν εἰς τοὺς Μα-
κεδονικοὺς πληθυσμοὺς, ἐπειδὴ ἡμεῖς δὲν ἔχομεν ἀκόμη ἐπαρκῆ ἀριθμόν.
—Τοῦτο δὲν δύναται νὰ γείνη ἀκέμῃ καὶ δὲν εἶνε ἀναγκαῖον ἐπὶ τοῦ
παρόντος. Τὰ ἐν ταῖς ἀποθήκαις τοῦ δημοσίου ὄπλα ἀρκοῦσι μόνον
ἀνὰ δύο διὰ τὸν εἰς τὰ ὄπλα κληθέντα στρατόν. Ἀλλ' ἀργότερον θὰ
ἐξοικονομηθῇ καὶ αὕτη ἡ ἀνάγκη, **διότι σήμερον ὑπέγραψα**
τὸ συμβόλαιον τῆς ἀγορᾶς 100,000 ὀπλων. —
Τώρα μόνον, κύριε Πρόεδρε; Μοὶ ἐπιτρέπετε δὲ καὶ μίαν παρατήρη-
σιν; Γίνεται λόγος περὶ σπατάλης ὀπλων, διανεμομένων ἀπὸ τοῦδε
εἰς τοὺς Θεσσαλικοὺς πληθυσμοὺς ὑπὸ τῶν Νομαρχῶν. Δὲν νομίζετε
ὅτι τοῦτο δὲν πρέπει νὰ γίνηται; — Μόλιον ἀπογράφονται οἱ δυνάμενοι
φέρειν ὄπλα, ἀλλὰ τὰ ὄπλα αὐτὰ δὲν διανέμονται. Ἀλλὰ θὰ ἐξετάσω,
ἂφ' οὗ μὲ ἐρωτᾶτε. Τίνας ἄλλους ἔχετε ἀνάγκην; — Ἐπιθυμοῦμεν νὰ
ἐπιτραπῇ εἰς τινὰς ἀξιοματικοὺς νὰ συστρατεύσῃσι μετὰ τῶν ἀνταρ-

των καὶ τεθῶσιν ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῶν. — Τοῦτο εἶνε δύσκολον, διότι ἔχονεν ἀνεπάρκειαν ἀξιοματικῶν. — Ἄλλ' εἶνε πολὺ ἀναγκοῦτον, διὰ τὸ συγκρατῶνται πλείότερον οἱ ἀντάρται καὶ παρέχεται μείζων ἐνότης, ἐπίσημότης καὶ πειθαρχία εἰς τὴν ἐνέργειαν, ἄλλως τὴν χρησιμότητα ἀνεγνωρίσατε καὶ ὑμεῖς διὰ τῆς ἀποφασισθείσης πρὸς καταρτισμὸν ἀνταρτικῶν ἐμάδων ἀποστολῆς τοῦ κ. Δουμπιῶτου εἰς Θεσσαλίαν. Ἐπειτα δὲν θὰ χρειασθῶσι πολλοί. — Δύνασθε νὰ μᾶς ὑποδείξητέ τινες ; — Τὸν ὑπολοχαγὸν τοῦ οἰκονομικοῦ Καψαλόπουλον, ἐνθουσιῶδη Μακεδόνα. — Ἀφ' οὗ εἶνε τοῦ οἰκονομικοῦ κλάδου δύναται νὰ ἀποσπασθῇ, θὰ φροντίσω περὶ τούτου. — Καὶ τὸν ὑπολοχαγὸν τοῦ πεζικοῦ Μυλωνᾶν — Περὶ τούτου θὰ συνεννοηθῶ μετὰ τοῦ Ἀρχηγείου Λαρίσσης, καὶ ἂν δύναται νὰ ἀποσπασθῇ, δύνασθε νὰ χρησιμοποίησθε καὶ τοῦτον. Μεθ' οὗ ἀπεχωρίσθην τοῦ κ. Προέδρου, ἀνακεφαλαίωτας τὰς ὑποσχέσεις αὐτοῦ καὶ εἰδοποιηθεὶς περὶ τῶν ὥρων, καθ' ὧς ἡδυνάμην νὰ τὸν βλέπω, ἂν ἤθελε τυχὸν χρειασθῇ.»

Με συγχωρεῖτε ἕκαμα λάθος. Τό πρόσωπον τὸ μεσολαβῆσαν μετὰ τοῦ τότε Πρωθυπουργοῦ εἰς τὸ Δ. Συμβούλιον τῆς Ἑθνικῆς Ἐταιρίας εἶνε ὁ Γούσιος καὶ ὄχι ὁ μακαρίτης Μελάς ὡς ἐν ἀρχῇ εἶπον.

Λεβίδης. Εἶνε ἐστενογραφημένη ἡ ἐκθεσις ;

Στεφάνου. Ὁχι, κ. Συνάδελφε. Δὲν παρίσταντο στενογράφοι ἐκεῖ. Δὲν ἀμφιβάλλω, ὅτι θὰ ἀμφισβητηθῇ ἡ γνησιότης τοῦ περιεχομένου τῆς ἐκθέσεως ταύτης· ἀλλ' ὑπὲρ τῆς γνησιότητος αὐτῆς συνηγορεῖ αὐτὴ ἡ ἐκτέλεσις τῶν συμφωνηθέντων καὶ ἰδίως ἡ ἀπότπαισις τῶν δύο ἀξιοματικῶν, Καψαλοπούλου καὶ Μυλωνᾶ, διότι πράγματι διὰ διαταγῆς τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν ὁ ὑπολοχαγὸς τῆς οἰκονομίας Καψαλόπουλος, ὁ τοποθετημένος ἐνταῦθα ἐν τῇ ἀποθήκῃ τοῦ ὑλικοῦ, ἀπεσπάρθη εἰς τὸ Ἀρχηγεῖον Λαρίσσης.

Ἐπίσης ἐκ τοῦ Ἀρχηγείου ἀπεσπάρθη καὶ ὁ Μυλωνᾶς, ἀμφότεροι δὲ ἐτέθησαν ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ἀνταρτικῶν σωμάτων, ὡς ἐξ ἀρχῆς ἐζητεῖ ἡ Ἐταιρία.

Θ. Π. Δηλιγιάννης. Γνωρίζετε ἂν ὁ κ. Μυλωτᾶς ἔχη συγγενικὸν τινα δεσμὸν μὲ τὸν κ. Μακρῆν ;

Στεφάνου. Δὲν γνωρίζω. Γνωρίζω μόνον, ὅτι ὁ κ. Καψαλόπουλος κατάγεται ἐκ Μακεδονίας. Ἡ μετὰ τοῦ Μακρῆ δὲ τυχὸν συγγένεια τοῦ Μυλωνᾶ οὐδὲν ἀποδεικνύει, διότι ὁ Μακρῆς ἀπ' ἀρχῆς ἀντετίθετο εἰς τὴν ἀπόσπαισιν ἀξιοματικῶν τοῦ στρατοῦ ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ἀνταρτικῶν σωμάτων.

Ν. Καλογερόπουλος. Ἡ οἰκογένεια τοῦ Καψαλοπούλου εὐρίσκεται εἰς Λιμνὴν τῆς Εὐβοίας καὶ δὲν ἔχει καμμίαν σχέσιν μὲ τὸ Μεσολόγγιον.

Θ. Π. Δηλιγιάννης. Ὁ κ. Μυλωνᾶς εἶνε ἀνεψιὸς τοῦ κ. Μακρῆ.

Στεφάνου. Εἶπον, ὅτι δὲν γνωρίζω περὶ Μυλωνᾶ.

Ζώτος. Ὁ κ. Μυλωνᾶς δὲν ἔχει καμμίαν συγγένειαν μετὰ τοῦ κ. Μακρῆ.

Θ. Π. Δηλιγιάννης. Εἶχον πληροφορίας παρὰ τοῦ Νομάρχου Λαρίσης.

Στεφάνου. Ὁ Μυλωνᾶς δὲν ἀπεσπᾶσθη διὰ διαταγῆς τοῦ Ἀρχηγοῦ Μακρῆ, ἀλλὰ διὰ διαταγῆς τοῦ Γενικοῦ Ἀρχηγοῦ, ὅστις ἦτο τότε ὁ Διάδοχος· ὥστε τὸ περὶ συγγενείας ζήτημα εἶνε ἐντελῶς ἀδιάφορον. Ἐκ τῆς ἐκθέσεως τοῦ Ροῖλου ἴδετε, ὅτι ὁ Μακρῆς εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἀντέστη εἰς τὴν ἀπόσπασίν, καὶ ἀνίστατο κατ' ἀρχὴν εἰς τὴν τοποθέτησιν ἀξιωματικῶν τοῦ στρατοῦ ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ἀνταρτικῶν σωμάτων. Ἡ ἀπόσπασις τοῦ Μυλωνᾶ ἐγένετο μετὰ τὴν παράδοσιν τῆς ἀρχηγίας ὑπὸ τοῦ Μακρῆ εἰς τὴν Α. Ὑψηλ. τὸν Διάδοχον. Λέγετε, ὅτι ὁ Μυλωνᾶς ἦτο συγγενὴς τοῦ Μακρῆ, ἀλλ' ὁ Καψαλόπουλος διατί ἀπεσπᾶσθη; Σημειώσατε δὲ ὅτι, διαρκούσης τῆς ἀποσπᾶσεως, ἀπὸ τῆς ἐξόδου μέχρι τῆς ἐπανόδου των εἰς τὰ σώματά των οἱ ἀξιωματικοὶ οὗτοι ἐλάμβανον πλήρεις τὰς ἀποδοχὰς των, ὡς ἐὰν ἦσαν εἰς ὑπηρεσίαν, οὐδ' ἐκηρύχθησαν λιποτάκται. Ὁ Μυλωνᾶς ἔλαβε φύλλον πορείας διὰ τὸ Κουβέλτσι, ὅτε δ' ἀνεκλήθησαν οἱ δύο οὗτοι ἀξιωματικοὶ ἀπεστάλησαν διὰ διαταγῆς τῆς 24 Μαΐου 1897, τοῦ Διαδόχου, πρὸς τὸν τότε διοικητὴν ἀνεξαρτήτου τμήματος τὸν συνάδελφον κ. Τερτίπην. Ἰδοὺ ἡ διαταγὴ φέρουσα ἀριθμὸν 9,578.

Ἡ ἐξοδος τῶν σωμάτων ἐγένετο τὴν 28 Μαρτίου, μετὰ δύο δὲ μῆνας ἐκαλοῦντο ὁ Κουζαλόπουλος καὶ ὁ Μυλωνᾶς ν' ἀναλάβωσιν ὑπηρεσίαν, ληγούσης τῆς ἀποστολῆς των· σημειώσατε, κύριοι, καλῶς τοῦτο «ληγούσης τῆς ἀποστολῆς των» καὶ λέγει τοῦτο ἡ Α. Β. Υ. ὁ Διάδοχος καὶ ὀφείλετε νὰ τὸ πιστεύσητε.

Ἰδοὺ ἡ διαταγὴ (ἀναγινώσκει).

Ἀριθ. 9578

Λίαν ἐπιῖγον

Ὁ Ἀντιστράτηγος, ἡ Α. Β. Υ. ὁ Διάδοχος, Ἀρχηγὸς τοῦ ἐν Θεσσαλίᾳ στρατοῦ
«Πρὸς τὸν Διοικητὴν ἀνεξαρτήτου τμήματος ταγματάρχην Τερτίπην»
Δυὸ Βουνά

» Ἀμα τῇ λήψει τῆς παρούσης θέλετε προσκαλέσει ὑπολοχαγοὺς Καψαλόπουλον καὶ Μυλωνᾶν, διοικοῦντας σώματα ἀνταρτῶν, καὶ θέλετε κοινοποιήσει αὐτοῖς ἐγγράφως, ὅτι αὐθωρεῖ ἅμα τῇ κοινοποιήσει αὐτοῖς τῆς παρούσης θέλουσι παρουσιασθῆ εἰς τὸ Ἀρχηγεῖον καὶ ἀναλάβει ὑπηρεσίαν, **ληγούσης τῆς ἀποστολῆς των**, ἄλλως ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης θέλουσι θεωρηθῆ ὡς λιποτάκται. Συνάμα δὲ ὀφείλετε νὰ ἀφοπλίσητε τοὺς ἄνδρας των καὶ παραλάβει τὰ ὅπλα των ἀποστέλλοντες αὐτοὺς εἰς τὰς ἐστίας των, ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει θέλετε ἀμέσως λάβει τὰ κατὰλληλα μέτρα, ὅπως ἐκτελεσθῇ ἡ παροῦσά μου διαταγὴ διὰ τῆς βίας καὶ θέλετε μοὶ ἀναφέρει τὴν ἐκτέλεσιν.»

Ἐμίρ Μπεη, τῇ 24 Μαΐου 1897.

Κωνσταντῖνος Διάδοχος

Ἄλλ' ἐνταῦθα, κύριοι, θὰ σταματήσω ἐπ' ὀλίγον ἵνα ἐκφέρω μίαν σκέψιν. Ἐλέχθη καὶ ἐπανελέχθη, καὶ κατὰ καιρὸν μάλιστα ἐπανελή-

φθῃ, ὅτι ἀφορμὴ τῆς κυρήξεως τοῦ πολέμου ἦτο ἡ ἐξοδος τῶν ἀνταρ-
τικῶν σωμάτων, καὶ ὅτι ἡ Ἑθνικὴ Ἐταιρία προσκάλεσε τὸν πόλεμον,
ὁ ὁποῖος, ἐὰν δὲν ἦτον αὐτῇ, δὲν θὰ προσκαλεῖτο, καὶ διὰ τοῦτο ἡκού-
σατε τοὺς μύδρους τοὺς ὁποίους ὁ ἐκ Πατρῶν βουλευτὴς ἐξήνεγκεν
στιγματίζας τὸ σωμκτεῖον ὡς ἐπικατάρτατον καὶ ἀπαίσιον.

Παπαγιαννακόπουλος. Ἐγὼ εἶπον, ὅτι ἀφοῦ τόσα ἐλέχθη-
σαν κατὰ τῆς Ἐταιρίας πρέπει νὰ ἐξετάσωμεν τὸ ζήτημα, ἐὰν εἶνε
ἄξια τῆς κατηγορίας ἢ τῶν εὐλογιῶν τοῦ ἔθνους.

Στεφάνου. Σεῖς μέχρι τοῦδε ἐπανελάβατε ὅ,τι ἡτοῦατε, καὶ
ἐγὼ ἐπαναλαμβάνω ὅ,τι ἐκ τοῦ στόματος ὑμῶν ἤκουσα, ἐκεῖνα δηλαδὴ
τὰ ὁποῖα εἶπατε, ὅτι ἐθεωρούσατε τὴν Ἐταιρίαν ἐπικατάρτατον καὶ ἀξιο-
κατάκριτον. Ἐν τούτοις, ἐξ ὧσων μέχρι τοῦδε ὑπέβαλον ὑμῖν βλέπετε
ὅτι ἡ ἐνέργεια τῆς Ἐταιρίας δὲν ἦτο αὐτόβουλος, δὲν ἀπετόλμησε νὰ
διακινδυνεύσῃ τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα καὶ προκαλῆσῃ τὸν πόλεμον με-
ταξὺ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων, διότι ἐνήργει ὑπὸ τὰς διαταγὰς τῆς
Κυβερνήσεως, οὐδὲ ἐν τῷ κηρύγματι τοῦ πολέμου φέρει ὁ Σουλτά-
νος τὴν εἰσβολὴν τῶν ἀνταρτικῶν σωμάτων ὡς λόγον πολέμου.

Ἠκούσατε δὲ καὶ τὴν ἐσπέραν ταύτην τοῦ ἀξιοτίμου ἐκ Γόρτυνος
βουλευτοῦ, ἀγορεύοντος, καὶ παρακαλῶ εἰπῆτε· ἠκούσατέ τι ἐνδεικνύον
ἢ ἀποδεικνύον τὸ ἐναντίον τῶν ὅσα εἶπον ὑμῖν; Τί ἐζήτησε νὰ παρα-
στήσῃ ὁ κύριος βουλευτὴς ἐκ Γόρτυνος ὁμιλῶν περὶ τῆς Ἑθνικῆς
Ἐταιρίας, τοῦ ἐπαράτου Σωμκτείου; ὅτι εἶχε πολιτικὸν σκοπὸν, καὶ
τοῦτον συνήγαγε, διότι ὁ κ. Ἐσπλιν ἤθελε νὰ κάμῃ στρατιωτικὴν
διαδήλωσιν κατὰ τῆς τότε Κυβερνήσεως καὶ ὅτι εὖτος δὲν ἠδύνατο νὰ
ἐνεργήσῃ αὐτεβούλως· διὰ νὰ πράξῃ δὲ τοῦτο ἔπρεπε νὰ ἦτο μέλος
τῆς Ἑθνικῆς Ἐταιρίας· ἄρα παρ' αὐτῆς ἔλαβε τὴν διαταγὴν. Ἀλλὰ
πρῶτον, πῶς δύναται νὰ ἐπιρριφθῇ εἰς τὴν Ἐταιρίαν εὐθύνη διὰ τὰς
γνώμας, ἔστω καὶ ἐνὸς μέλους αὐτῆς; Πλὴν δὲ τούτου, εἶνε γνωστὸν,
ποῖος μέγας ἐνθουσιασμὸς ἐπεκράτει τότε ἐν Ἀθήναις, καὶ πῶς τὸν
κόσμον εἶχε καταλάβει φρενίτις, ὥστε οὐδεὶς ἐτόλμα νὰ ὁμιλήσῃ κατὰ
τοῦ πολέμου· καὶ ἐπικαλοῦμαι, κύριοι, τὴν μνήμην σας, τίς δὲν ἐφώ-
ναζε «ζήτω ὁ πόλεμος»;

Παπαγιαννακόπουλος. Σεῖς προσκαλέσατε τὴν φρενίτιδα.

Στεφάνου. Ὅχι βεβίως. Ἄλλως τε ἡ Ἑθνικὴ Ἐταιρία δὲν
εἶχε καὶ ἀνάγκην νὰ ἐξόψῃ τὸ αἶσθημα τοῦτο, διότι θὰ ἔπραττεν,
ὅπως λέγουσι οἱ Γάλλοι, λακτίζουσα θύραν ἀνοικτήν. Δὲν ἦτο ἄρα γε
ἀρκοῦσα ἡ ἐν Κρήτῃ κατάστασις; δὲν ἦτο ἀρκοῦσα ἡ ἀποστολὴ τοῦ
Στόλου; δὲν ἦτο ἀρκοῦσα ἡ ἀποστολὴ τοῦ Βάσσου; ἡ ἀποστολὴ τοῦ
Διαδόχου εἰς τὴν Θεσσαλίαν; δὲν ἦσαν ἀρκοῦσαι αἱ καλούμεναι ἀλ-
ληλοδιαδόχως ἡλικίαι, αἱ ἀναχωροῦσαι καθ' ἐσπέραν ἀπὸ τὰς Ἀθή-
νας ἐν μέσῳ ἐνθουσιασμοῦ ἀκρατήτου καὶ ζητωκραυγῶν εὐρανομήκων;
καὶ εἶχεν ἀνάγκην ἡ Ἑθνικὴ Ἐταιρία νὰ ἐξάψῃ τὸ αἶσθημα τὸ ἐθني-
κόν, τὸ ἐμφωλεῖον εἰς πᾶσαν ψυχὴν ἐλληνικὴν; καὶ δὲν ἦτο ὁ Τύ-
πος, ὁ ὁποῖος ἔκρουε τὸ πολεμιστήριον; Ἀλλὰ καὶ πῶς τὸ ὄφελος;

έρωτῶ. Παραδέχομαι πρὸς στιγμήν, ὅτι ἡ Ἑθνικὴ Ἐταιρία ἔκαμεν ὅλα ταῦτα, πρὸς τίνα σκοπὸν ; τί εἶχε νὰ ὠφελῇθῃ ;

Κατὰ τὸν κύριον ἐκ Γόρτυνος βουλευτὴν, εἶχε νὰ ὠφελῇθῃ, ὅτι θὰ τὸν ἔρριπτεν ἀπὸ τὴν ἀρχήν· ἀλλὰ κατὰ τί ἤθελον ὠφελῇθῃ οἱ ἀξιωματικοὶ οἱ ἀποיעλοῦντες τὴν Ἐταιρίαν (καὶ ἦσαν ἐν πλειονοψηφίᾳ) ἐκ τῆς μεταβολῆς τῆς Κυβερνήσεως τοῦ κυρίου Δηλιγιάννη ; διὰ νὰ πάρουν περισσότερα γαλόνια ἢ ἵνα λυθῇ τὸ ζήτημα τῶν γενικῶν θέσεων ; ἀλλὰ τὸ ζήτημα τοῦτο εὔρεν ἀκέραιον ἀκόμη τὸ 1899 ὁ ἀξιότιμος ἐξ Οἰτύλου βουλευτῆς, γενόμενος ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν, καὶ ὑφίσταται ἔτι καὶ διαιρεῖ τὸν στρατὸν ἢ διὰ νὰ ὠφελῇθωσιν οἱ ἐν μειονοψηφίᾳ ἐν τῇ πτέρυγι ταύτῃ καθήμενοι δεκαπέντε Τρικουπικοὶ βουλευταί, ἐκ τῶν ὁποίων ἀμφότεροι οὗτοι ἦσαν δύο ἢ τρεῖς εἰς τὴν Ἑθνικὴν Ἐταιρίαν ; διὰ τὴν ἀποκρίσιν οὗτοισι ἀποτόκης, οὔτε ὁ κ. Σκουλούδης, οὔτε ὁ κ. Τριμιζόπουλος, οὔτε ὁ κ. Σιδηροπούλος ἀνῆκον εἰς τὴν Ἑθνικὴν Ἐταιρίαν· πρὸς ἀπὸ τοῦτο οὗτοι οὐκ ἐπὶ ἀδελφούς νὰ εἴπωσιν, ἂν ἐγὼ ὠμίλησα ποτε ἐπὶ τινὶ περὶ τῆς Ἐταιρίας ἢ περὶ σχεδίων ἀνατροπῆς ἢ ἐν ἀνὴρ ἢ ἐν ἄλλῳ παρ' ἐμοῦ ὅτι ἐγὼ ἀνῆκον εἰς τὴν Ἑθνικὴν Ἐταιρίαν. Δεδομένου τούτου μωροὶ κύριοι, οὔτε μοι ἔλειπεν ὁ πατριωτισμὸς οὐδέποτε, ὁ ὁποῖος δὲν ἐνενομοπώλιον, ἵνα προτιμῇσω χάριν κομματικοῦ συμφέροντος τῆς πατρίδος, νὰ ἐπέλθῃ κλονισμὸς εἰς τὸ Κράτος ἵνα πέσῃ ἡ Κυβέρνησις, τὴν ὁποίαν, ὅπως πάντοτε συμβαίνει, εἰς ἀνεμὸς δύναται νὰ σαύρῃ καὶ νὰ φέρῃ ἄλλην.

Ἀλλὰ δὲν περιορίζονται μόνον εἰς τὰ γεγονότα, τὰ ὁποῖα ἔλαβον τὴν τιμὴν νὰ ἐκθέσω ὑμῖν, αἱ ἐνέργειαι τῆς Κυβερνήσεως ἐν σχέσει πρὸς τὰ ἀνταρτικὰ σώματα τὰ ἐν Θεσσαλίᾳ· ἔχομεν ὑπὸ ἡμερομηνίαν 6 Μαρτίου διαταγὴν τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἑσωτερικῶν κ. Μαυρομιχάλη πρὸς τοὺς νομάρχας Λαρίσσης καὶ Τρικυάλων, διατάσσοντος τὰ ἑξῆς :

« Δ. Υ'. Νομάρχας Λαρίσσης, Τρικυάλων.

« Αἱ δεῖναι περιστάσεις, ὑφ' ἃς διατελοῦμεν, ἐπιβάλλουσιν ἡμῖν, ὅπως μεταβάλωμεν προηγουμένης ἡμῶν ὁδηγίας καὶ διαταγὰς, ὅσον ἀφορᾷ τὰς ἐνόπλους ὁμάδας πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν ἐν τῇ γείτονι ἐπικρατεῖᾳ δεινοπαθούντων ἀδελφῶν ἡμῶν. Ἐντελλόμεθα ὑμῖν, ὅπως τοῦ λοιποῦ μὴ παρακωλύετε τὴν ἐξοδὸν τῶν ἀτάκτων τούτων σωμάτων, ἀλλ' ὀφείλετε καὶ νὰ συντρέχητε αὐτὰ πάσῃ δυνάμει καὶ ἐν μεγίστη ταχύτητι, ἵνα διέρχωνται σύνορα. Ἐννοεῖται ὅμως, ὅτι ἡ ἐνέργεια αὕτη δέον νὰ περιβάλληται δι' ἄκρας ἐχεμυθίας, ὀφείλετε δὲ πάντως νὰ συνεννοηθῇτε μετ' Ἀρχηγοῦ. Ἐν πάσῃ ὁμως περιπτώσει ὁ ἡμέτερος στρατὸς ὀφείλει νὰ ἐξακολουθῇ νὰ μένῃ ἀμέτοχος τῶν ἀτάκτων τούτων κινήματων, ἀποφεύγων ἐπιμελῶς πᾶσαν μετὰ τῶν Τούρκων σύγκρουσιν. Βεβαίως οἱ Τούρκοι δύνανται, εἰς ἐπιθυμῶσι, νὰ μᾶς κηρύξωσι τὸν πόλεμον, οὐδὲ ἀποστέρομεν τὴν ἐνδεχομένην ταύτην περίπτωσιν. Ἡμεῖς ὁμως δέον νὰ ρυθμίζωμεν τὴν πορείαν ἡμῶν μετ' ἄκρας προσηχῆς.

6 Μαρτίου

Ὁ ὑπουργὸς

Κ. Μαυρομιχάλης

— Καὶ οἱ λόγοι τοῦ κ. ὑπουργοῦ τῶν Ἑσωτερικῶν συμπίπτουσι πρὸς τοὺς τοῦ κ. Πρωθυπουργοῦ. « Ἡμεῖς ὅμως δεόν νὰ ρυθμιζώμεν τὴν πορείαν ἡμῶν μετ' ἄκρας προσοχῆς. » Καὶ ἀληθῶς. Διότι πλὴν τῶν ἀνταρτικῶν σωμάτων τῆς Ἑθνικῆς Ἑταιρίας καὶ ἄλλοι ἐντεῦθεν ἔλαβον τὴν ἐντολήν, ὅχι παρὰ τῆς Ἑθνικῆς Ἑταιρίας, ἀλλὰ παρ' αὐτῆς τῆς Κυβερνήσεως νὰ ἐξέλθωσιν εἰς τὸ τουρκικόν. Ὁ Ἀλέξιος Τάκης, ὁ ἀδελφὸς τοῦ τότε βουλευτοῦ Γιαννουσίου Τάκη καὶ νῦν δὴ μαρχος Καστανέας, ἔλαβε τὴν ἐντολήν νὰ ἐξέλθῃ, καὶ ἐξῆλθε.

Θ. Π. Δηλιγιάννης : Παρὰ τίνας ἔλαβεν ἐντολήν ;

Στεφάνου. Τα χρήματα ποῦ τὰ εὔρε θ' ἀκούσῃτε.

Ἐλαβε λοιπὸν ἐντολήν ὁ Ἀλέξ. Τάκης ἵνα ἐξέλθῃ μετ' ἀνταρτικοῦ σώματος. Καὶ αὐτὸς διὰ νὰ δικαιολογήσῃ τὴν δαπάνην ἐξῆλθεν, ἔσφαξε 2—3 ταύρκους καὶ ἐγύρισε μετὰ 2—3 ἡμέρας.

Α. Ἀδέρωφ. Καὶ ἄλλοι ἔσφαξαν ἀρνιά μόνον.

Στεφάνου. Πιθανὸν τὰ ἀρνιά νὰ ἐξελήφθησαν ὡς τοῦρκοι. Ἐπειδὴ δὲ ὁ κ. ἐκ Γόρτυνος βουλευτῆς μὲ ἐρωτᾷ παρὰ τίνας ἔλαβε τὰ χρήματα, ἔχω ἐνταῦθα σημεῖωμα, κατὰ τὸ ὅποιον ἐκ τῶν κατατεθέντων ἐν τῇ Κεντρικῇ Ταμείᾳ χρημάτων, τῶν ἐξ ἐράνων τῶν ὁμογενῶν προερχομένων, διετέθη ἐν ποσὸν τὸ ὅποιον δὲν ἀναγράφεται ἐν τοῖς καταλόγοις τοῖς ὑπὸ τοῦ Ταμίου δοθεῖσι καὶ κατατεθεῖσι χθὲς εἰς τὴν Βουλὴν, καὶ τὸ ποσὸν τοῦτο συνίσταται εἰς τὰ ἑξῆς, κατὰ μέρος ποσά, τὰ δοθέντα ὑπὸ τοῦ κ. Δηλιγιάννη εἰς διαφόρους πρὸς ἑθνικοὺς σκοποὺς. Διὰ τῆς πληροφορίας ταύτης, κύριοι, δηλῶ πρῶτον ὅτι δὲν ἐννοῶ νὰ θεσῶ ἐν ἀμφιβολίᾳ τὴν τιμιότητα οὐδενὸς ἐκ τῶν λαβόντων, θέλω ὅμως νὰ ἐξαρῶ τὸ γεγονός, ὅτι ἐδίδοντο χρήματα ἐκ τῶν ὑπὸ τῶν ὁμογενῶν ἀποσταλέντων, πρὸς ἰδιώτας ἀπλοῦς, διότι ἐδόθησαν 25.000 εἰς τὸν κ. Μανουσγιαννάκην πρὸς σκοποὺς ἑθνικοὺς ἐν Κρήτῃ, ἐκ τῶν ὁποίων ἐπέστρεψε τὰ μὴ δαπανηθέντα, μετὰ λογοδοσίας, ἐδόθησαν εἰς τὸν συνάδελφον κ. Λυμπρίτην 9.000, ἐκ τῶν ὁποίων ἐπέστρεψε μετὰ λογαριασμοῦ τὰ μὴ δαπανηθέντα. Ἀλλ' ἐδόθησαν καὶ εἰς τὸν νομάρχην Λαρίσσης, τὸν νομάρχην ἐκεῖνον τὸν ἀναφερόμενον ἐν τῇ ἐκθεσεί τοῦ Ρεῖλου, κ. Μπουκλάκον, 10.000, ἐδόθησαν εἰς τὸν νομάρχην Τρικκάλων κ. Πετρίτην δρ. 10.000.

Α. Βιτάλης. Εἶνε ἐντιμοὶ ἄνθρωποι καὶ οἱ δύο.

Στεφάνου. Καμμίαν ἀμφιβολίαν δὲν ἔχω καὶ τὸ ἐδήλωσα. Δὲν συνεθίζω ἐγὼ νὰ θέω ἐν ἀμφιβολίᾳ τὴν τιμὴν τοῦ ἄλλου, ἐκτὸς ἂν ὑπάρχωσιν ἀποδείξεις. Ἐδόθησαν ἄλλαι 5.000 εἰς τὸν Παπασταθόπουλον Νομάρχην Φθιώτιδος, ὡσαύτως μὴ λογοδοτήσαντα. Ἀλλὰ καὶ ἐκτὸς τούτων, ἐδόθησαν 6.000 εἰς τὸν Ἀλέξιον Τάκην, περὶ οὗ πρὸ μικροῦ ἔλαμον λόγον, ἐδόθησαν δὲ 50.000 συλλήβδην εἰς τὸν συνάδελφον κ. Εὐταξίαν, εἰς τὸν κ. Κοντογιάννην, εἰς τὸν συνάδελφον κ. Σαλτοσδημον καὶ εἰς τὸν κ. Ζουλούμην.

Θ. Π. Δηλιγιάννης. Οὐχὶ εἰς τὸν Σκαλτσοδημον.

Στεφάνου. Συγγνώμην. Ἴσως ἡ πληροφορία μου νὰ εἶνε ἐσφαλμένη.

Σκαλτσοδῆμος. Θὰ σᾶς παρακαλέσω μίαν στιγμὴν, διότι εἶνε προσωπικόν, νὰ σᾶς δώσω μίαν πληροφορίαν.

Πολλοί (ἐκ δεξιῶν). Δὲν εἶπε τίποτε, Κύριε.

Σκαλτσοδῆμος. Παρακαλῶ. Διότι δὲν ἔλαβον ἐγὼ χρήματα.

Δηλεγιάννης. Δὲν ἐδόθησαν χρήματα εἰς τὸν Σκαλτσοδῆμον. Πρόκειται περὶ τῶν χρημάτων, τὰ ὅποια ἔδωκεν ὁ Κεντρικὸς Ταμίας. Ἐδωκεν εἰς τρεῖς· εἰς τὸν κ. Ἀθανάσιον Εὐταξίαν, εἰς τὸν κ. Νικόλαον Κοντογιάννην καὶ εἰς τὸν κ. Ζουλιούμην. Οὐχὶ εἰς τὸν κ. Σκαλτσοδῆμον.

Α. Σκαλτσοδῆμος. Μάλιστα. Καὶ τὸ σῶμα τὸ ὅποτον κατήρτισα ἐπλήρωσεν ἡ ἰδία ἐπιτροπὴ, διότι δὲν ἀνέμιξα τὰς χεῖράς μου.

Κρίτσας. Ἐξ αὐτῶν ὁ κ. Εὐταξίας μόνον τὸ ἐπέστρεψεν ;

Δηλεγιάννης. Ὁ κ. Εὐταξίας τὴν ἡμέραν κατὰ τὴν ὁποίαν διωρίσθη ὑπουργὸς καὶ ἔδωκε τὸν ὅρκον, μετέβη εἰς τὸν Κεντρικὸν Ταμίαν, κατὰ τὴν ἀνακοίνωσιν, τὴν ὁποίαν μοὶ ἔκαμεν ὁ εἰρημένος Ταμίας, καὶ ἐπέστρεψε τὸ τρίτον τοῦ ποσοῦ τῶν 50 χιλιάδων. Θέλω δὲ σᾶς ἐκθέσει διατὶ ἐδόθησαν τὰ χρήματα καὶ θὰ σᾶς ἀνακοινώσω λεπτομερῶς πάντα.

Κ. Καραπάνος. Ἐπέστρεψε τὸ τρίτον τῶν 50,000 ;

Δηλεγιάννης. Μάλιστα.

Ζῶτος. Τὸ ὅποτον ἀναλογεῖ εἰς τὸν κ. Εὐταξίαν.

Δηλεγιάννης. Ἐνθυμοῦμαι, ὅτι ἡ πληρωμὴ ἦτο καὶ εἰς τοὺς τρεῖς, διότι οἱ τρεῖς ἔμελλον νὰ ἐπιχειρήσωσιν αὐτὴν τὴν ἐργασίαν. Ἐπομένως σχεδὸν ἦσαν ἀλληλεγγύως ὑπεύθυνοι. Ἄλλ' ὁ κ. Εὐταξίας ἔδωκε μόνον τὸ τρίτον, τὸ ἀναλογοῦν εἰς αὐτόν.

Χατζηπέτρος. Διότι αὐτὰ εἶχε λάβει.

Στεφάνου. Ἀλλὰ δὲν περιορίζοντο, Κύριοι βουλευταί, μέχρι τούτου αἱ ἐνεργεῖαι τῆς Κυβερνήσεως, οὐχὶ αἱ διὰ τοῦ στρατοῦ τοῦ τακτικοῦ, ἀλλ' αἱ διὰ τῆς καταρτίσεως ἀνταρτικῶν σωμάτων, διότι ἡ Κυβέρνησις ἦλθεν ἀπ' εὐθείας εἰς συνεννόησιν μὲ τὸν μακαρίτην Δημαρᾶν τὸν ἐκ πατριωτικοῦ ἐνθουσιασμοῦ ἐλθόντα ἐκ Καυκάσου καὶ πωλήσαντα τὴν περιουσίαν του, ἵνα ἔλθῃ ἐδῶ καὶ ἀγωνισθῇ ὑπὲρ τῆς πατρίδος. Ὁ Δημαρᾶς δὲ προσεφέρετο, καθ' ἃ ἠκούσατε ἐκ τῆς ἐκθέσεως τοῦ κ. Ροῖλου, νὰ μεταβῇ εἰς ὠρισμένα σημεῖα τῆς Μακεδονίας καὶ νὰ διακόψῃ τὴν συγκοινωνίαν, καταστρέφων γεφύρας ἢ σιδηροδρόμους· τὸν μακαρίτην δὲ Δημαρᾶν ἐξώπλισεν ἀπ' εὐθείας ἡ Κυβέρνησις, καὶ ἐξώπλισε τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐξ 150 ἀνδρῶν καὶ τὸ ἐφωδίασε καὶ διὰ χρημάτων καὶ δι' ὅπλων καὶ διὰ φυσίγγιων, διότι εἰς αὐτὸν παρεδόθησαν 45000 βολιδωτὰ φυσίγγια καὶ 150 τυφέκια.

Θ. Π. Δηλεγιάννης. Πόσαι δραχμαὶ ἐδόθησαν εἰς τὸν Δημαρᾶν ; Γνωρίζετε τὸ ποσὸν τῶν δραχμῶν, τὸ ὅποτον ἐδόθη ;

Στεφάνου. Δὲν τὸ ἔχω σημειωμένον.

ΔΗΛΗΓΙΑΝΗΣ. Διότι χρήματα δὲν ἐδόθησαν εἰς τὸν Δημαρᾶν διὰ νὰ ἐκστρατεύσῃ. Ὅταν ὁ μακαρίτης Δημαρᾶς ἔμενεν ἐδῶ ἐπὶ πολὺν χρόνον, καὶ ἐξήντηλσε τὸ ἀργύριόν του, δὲν εἶχε δὲ πῶς νὰ

ζήση, ἐζήτησε συνδρομὴν καὶ ἐδόθησαν αὐτῷ 400 δραχμαὶ ὅπως ἐξακολουθήσῃ νὰ συντηρῇται, διότι δὲν εἶχε χρήματα. Χρήματα διὰ νὰ ἐκστρατεύσῃ δὲν ἐδόθησαν εἰς αὐτὸν.

ΣΤΕΦΑΝΟΥ. Βεβαίως ὅμως εἰς τὸν μακαρίτην Δημαρῖν ἡ Ἑθνικὴ Ἑταιρία δὲν παρέδωκεν αὐτὰ τὰ ἐφόδια οὔτε χρήματα.

Γνωρίζω μόνον, ἀκούσας παρ' ἄλλων—διότι ἐγὼ δὲν ἦλθον εἰς συνάφειαν μὲ τὸν Δημαρᾶν—ὅτι ὁ Δημαρᾶς μένων ἐδῶ καὶ ἀναβο-καταβαίνων τὰς κλίμακας τοῦ ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν καὶ παραπεμπόμενος ἀπὸ ἀναβολῆς εἰς ἀναβολὴν περιῆλθεν εἰς ἀπελπί-σιαν, καὶ ἤκουσα λεγόμενον—δὲν τὸ βεβαιῶ ὅμως, ὁ κ' ἐκ Γόρτυνος δύναται νὰ τὸ βεβαιώσῃ—ὅτι μετὰ πιέσεως ἀπετάθη πρὸς ὑμᾶς ἐπιμένων νὰ κάμῃ τὴν ἀπόδασιν εἰς τὴν Μακεδονίαν.

ΔΗΛΙΓΙΑΝΝΗΣ. Καὶ ἐγὼ τί ἔκαμον;

ΣΤΕΦΑΝΟΥ. Καὶ τότε τοῦ ἐχορηγήσατε τὸν ὅπλισμὸν καὶ τὰ φυσίγγια. Περὶ τῶν χρημάτων δὲν γνωρίζω.

Θ. ΔΗΛΙΓΙΑΝΝΗΣ. Θὰ ὁμιλήσω περὶ τοῦ Δημαρᾶ,

ΒΕΛΛΙΑΝΙΤΗΣ. Μήπως ἐχορήγησεν ἡ Ἑθνικὴ Ἑταιρία;

ΣΤΕΦΑΝΟΥ. Ὅχι βεβαίως, οὐδαμοῦ τῆς λογοδοσίας ἀναφέρεται.

ΒΕΛΛΙΑΝΙΤΗΣ. Ἐχορήγησεν. Καὶ εἶνε καὶ εἰς τὸν κατὰ-λογον.

ΔΗΛΙΓΙΑΝΝΗΣ. Ἐγὼ δὲ δὲν ἐνέκρινα τὴν ἐκδρομὴν τοῦ Δημαρᾶ, διότι ἐγνώριζον ὅτι ἤθελε καταστραφῇ.

ΣΤΕΦΑΝΟΥ. Ἀλλὰ τὸ σῶμα τοῦ Δημαρᾶ, Κύριοι, ἀπέπλευσε διὰ ἀτμοπλοίου μισθωθέντος ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως, τῆς Ἡπείρου τῆς Πανελληνίου, ἣν παρακολούθησαν διαταγαὶ τηλεγραφικαὶ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ναυτικῶν εἰς τὸν λιμενάρχην Βόλου καὶ ἀπὸ τὸν λιμενάρχην Βόλου εἰς Τρίκκερι, ὁποῦθεν ἐπεβιβάσθησαν ἡ ἔμμελλον νὰ ἐπιβι-σθῶσιν οἱ συμπληρώσαντες τὸ σῶμα τοῦ Δημαρᾶ ἀντάρται ὑπὸ τοὺς Βελλέντζαν καὶ Καραβαγγέλην καὶ ἐκείθεν πάλιν εἰς Ὠραιούς καὶ πε-ραιτέρω.

Καὶ ἐν συμπεράσματι, κύριοι, τί ἐσήμαινον πάντα ταῦτα; Ὁ με-λετῶν τὴν ἀνέλιξιν τῶν γεγονότων, ὅπως συνέβησαν—καὶ ὅλοι εἴ-σθε μάρτυρες αὐτόπται τῶν γεγονότων τούτων—ἡδυνάτο τις ποτε νὰ υποθέσῃ, ἢ νὰ συμπεράνῃ ὅτι ἡ Κυβέρνησις δὲν ἤθελε τὸν πόλεμον; Παραδέχομαι ὅτι οὗτος ἦτο ὁ εὐσεβὴς αὐτῆς πόθος, ἀλλὰ τὰ ἐγ-γραφα, αἱ πράξεις, οἱ λόγοι ἐντελῶς τὸ ἐναντίον ἐνεδείκνυν. Οὔτε δικαιοφανεῖται ἡ Κυβέρνησις, φρονῶ, λέγουσα, ὅτι εἶτε αἱ ἐνέργειαι τῆς Ἑθνικῆς Ἑταιρίας, εἶτε τῆς κοινῆς γνώμης ὁ συναγερμὸς, εἶτε τῶν ἀντιπολιτευομένων αἱ ἐν τῇ Βουλῇ ἀγορεύσεις, ἐξηνάγκασαν αὐ-τὴν εἰς τὸ νὰ ἀσπασθῇ πολεμικὴν πολιτικὴν, καίτοι δὲν ἐπεθύμει τὸν πόλεμον.

Καὶ ἐπιτρέπονται ταῦτα, κύριοι, εἰς Κυβέρνησιν τοῦ Κράτους; Ἐπιτρέπεται εἰς Κυβέρνησιν νὰ μὴ ἔχῃ πεποισθήσεις καὶ νὰ μὴ δύ-ναται νὰ τὰς ἐπιβάλλῃ; Διότι ἂν ἡ Κυβέρνησις δὲν δύναται νὰ ἐπι-

βάλλη τὰς ἀποφάσεις αὐτῆς καὶ τὰς γνώμας τὰς ὑπὸ ἰδίαν τῆς εὐθύ-
νην εἰλημμένας, τότε δὲν εἶνε ἀξία τοῦ ὀνόματος Κυβερνήσεως, εἶνε
σκιὰ Κυβερνήσεως, καὶ τὸ Κράτος ὑπὸ τοιαύτην Κυβέρνησιν δὲν δύ-
νεται ἢ νὰ κυλινδοῦται ὅπως τὸ σκάφος τὸ ἄνευ πηδάλιου εἰς τὰ κύ-
ματα τῆς θαλάσσης ! Καὶ νομίζει ἡ Κυβέρνησις ἐκείνη, ὅτι δικαιολο-
γεῖται λέγουσα· Ἐγὼ τὸν πόλεμον δὲν τὸν ᾔθελον ! Τί παρέμε-
νες λοιπὸν εἰς τὴν ἀρχὴν ὅταν τὸν πόλεμον δὲν τὸν ᾔθελες ; καὶ
πῶς τὸν πόλεμον αὐτὸν ἔκαμνες ; διότι ὁ πόλεμος εἶνε ἔργον σου.
Αὐτὸ λέγει τὸ κήρυγμα.

Ἄλλ' ὁ κ. ἐκ Γόρτυνος βουλευτῆς σᾶς παρέστησεν ὡς δικαιολο-
γίαν, ὅτι παρέμεινεν εἰς τὴν ἀρχὴν διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὸ κακόν, διὰ νὰ
σώσῃ ὅ,τι ἦτο δυνατόν νὰ περισωθῇ Καὶ μήπως οἱ Κυβερνήται, κύριοι,
εἶνε κηδεμόνες τοῦ Κράτους ; Αὐτοὶ εἶνε οἱ ὁδηγοὶ καὶ ποδηγέται
τοῦ Κράτους, οὐδεὶς ἔταξε τὸν κ. βουλευτὴν ἐκ Γόρτυνος κηδεμόνα
τοῦ Κράτους· ἡ πλειονοψηφία τῆς Βουλῆς, ἡ ἐμπιστοσύνη τοῦ Βασι-
λέως τὸν ἔφερον ἐπὶ τὰ κοινά, ἵνα κυβερνήσῃ, ὅχι ἵνα κηδεμονεύσῃ
τὸν ἔφερον διὰ νὰ κρατήσῃ τὸ πηδάλιον στερεῶς καὶ ὅχι μὲ τρέμου-
σαν χεῖρα παρ' ἄλλων κινουμένην, ἀλλ' ἵνα φέρῃ τὸ σκάφος τῆς πο-
λιτείας ἐκεῖ, ὅπου αἱ πεποιθήσεις αὐτοῦ, αἱ ἀποφάσεις, αἱ ἐν ἐπι-
γνώσει τῶν πραγμάτων καὶ τῶν προσώπων σχηματισθεῖσαι, ἔπρεπε νὰ
τὸν ὁδηγήσωσι.

Δὲν εὕρισκω λοιπὸν δικαιολογούμενους τοὺς περὶ τὸν ἀξιώτιμον
βουλευτὴν ἐκ Γόρτυνος ὅταν ἐπιρρίπτωσιν εἰς τὴν Ἑθνικὴν Ἐταιρίαν,
τὴν ὁποίαν χαρακτηρίζουσιν ὡς ἐπάρατον σωματεῖσιν τὰς εὐθύνas
καὶ ἀπεκδύνονται τούτων αὐτοὶ, διότι αὐτὴ ἡ Ἑρρινὺς ἡ ὁποία ἐκ
τοῦ Ἑρέβου ἀνέδυσε παρέσυρε τὴν Κυβέρνησιν καὶ αὐτοὺς ὄλους. Αὐτὴ
ἡ Ἑρρινὺς, κατὰ τοὺς φίλους τοῦ ἐκ Γόρτυνος βουλευτοῦ, ἦσαν αἱ
σ τ ρ ί γ γ λ α ι τοῦ Μάνκεθ καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ τὰς κλείσῃ εἰς
τὴν φυλακὴν ; Ἄλλ' ἂν συνελαμβάνοντο οἱ περὶ τὴν Ἑθνικὴν Ἐται-
ρίαν, ἐγὼ πρῶτος ᾔθελον προβάλλει τὸ στήθός μου δεχόμενος τὰς εὐθύ-
νας, εἰάν τοιαῦτα ὑπῆρχον, καὶ διὰ τοῦτο ἀποκαλυφθεὶς ἐνώπιον τῆς
ἐξελεγκτικῆς Ἐπιτροπῆς ὑπέστην καὶ ὑπεβάστασα ὡς μόνος σκοπὸς
πάσας τὰς κατηγορίας. Ἄλλ' ἰσχυρίζονται ὅτι ἡ εἰσαγγελικὴ ἐξου-
σία μετεῖχε τῆς Ἑθνικῆς Ἐταιρίας καὶ ἐματῶν πασαν κατ' αὐτῆς
ἐκτέλεσιν. Καὶ ἀπέναντι τοῦ εἰσαγγελέως ὑπεχώρει ὁ Κυβερνήτης τῆς
χώρας ! καὶ δὲν ἐπέτα τὸν εἰσαγγελέα καὶ δικαιολογεῖται ὁ Πρωθυ-
πουργὸς λέγων, ὅτι ὁ εἰσαγγελεὺς δὲν ᾔθελε νὰ ἐκτελέσῃ τὰς δια-
ταγὰς του ! Κύριε Ὑπουργέ τῆς Δικαιοσύνης ! σᾶς συμβουλεύω τὴν
πρῶτην φορὰν κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ εὐρεθῇτε ἀπέναντι τοιοῦτου Εἰ-
σαγγελέως, νὰ τὸν πετάξῃτε ὑποβάλλοντες εἰς τὴν Α. Μ. Διάταγμα
περὶ παύσεώς του.

ΠΕΡ. ΑΛΕΞΑΚΗΣ. Δὲν πετᾷ τὸν Θεοδώρου ἀκόμη ! (ἰ λ α-
ρ ὁ τ η ς.)

Δ. ΣΤΕΦΑΝΟΥ. Ἀλλὰ ἐγνώριζε, Κύριοι, καλῶς ὁ κ. βουλευ-
τῆς ἐκ Γόρτυνος, ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ καταδιώξῃ τὴν Ἑθνικὴν Ἐται-

ρίαν ἀφοῦ ἤδη τὴν εἶχεν ἀναγνωρίσει καὶ εἶχεν ἔλθει εἰς ἄμεσον συνάφειαν πρὸς αὐτήν. Καὶ πῶς ἡδύνατο νὰ καταδιώξῃ ὁ Εἰσαγγελεὺς τὴν Ἑθνικὴν Ἑταιρίαν ἀπέναντι πράξεως τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου διὰ τῆς ὁποίας διατάσσοντο κατεπειγόντως αἱ ἀρμόδια στρατιωτικαὶ ἀρχαὶ νὰ δώσωσι τ ρ ί α ε κ α τ ο μ μ ρ ι α φ υ σ ι γ γ ί ω ν εἰς τὴν ἐθνικὴν ἐταιρίαν, ὡς σκοποῦσαν ἐθνικὸν σκοπόν. Καὶ ἦτο ἀνάγκη Διατάγματος Βασιλικοῦ ὅπως ἀναγνωρισθῇ κατὰ τὴν ἡμετέραν νομοθεσίαν ἡ Ἑθν. Ἑταιρία; Πλανῶνται πλάνην νομικὴν οἱ πιστεύοντες ὅτι ἦτο ἀνάγκη Διατάγματος, ἔθος ἐπεκράτησε νὰ ἐκδίδεται Διάταγμα, ἵνα ἀναγνωρίζωνται Σύλλογοι, μόνον ἐπὶ ἀνωνύμων ἐμπορικῶν ἐταιριῶν ἀπαιτεῖται, ὁ δὲ μακαρίτης Οἰκονομίδης λέγει ὅτι δυνάμει τοῦ ἄρθρου 11 τοῦ Συντάγματος πρέπει νὰ τεθῇ ὁ κανὼν, ὅτι πρὸς σύστασιν Συλλόγου δὲν ἀπαιτεῖται εἰδικὴ ἔγκρισις τῆς Κυβερνήσεως. Ἡ Κυβέρνησις ἡδύνατο νὰ καταδιώξῃ τὴν ἐθνικὴν ἐταιρίαν δι' ἀσυγχώρητον συλλογὴν ἐράνων κατὰ τὸν ποινικὸν νόμον, ἀλλὰ ἡ ἐθνικὴ ἐταιρία δὲν συνέλεγε χρήματα ἐν τῷ κρυπτῷ, μάρτυς ὁ Νομάρχης Λαρίσσης, ὡς ἠκούσατε πρὸ μικροῦ. Ἡ ἐθνικὴ ἐταιρία ἀκριβῶς καθ' ἡνσιγμὴν εἶχεν ἀνάγκην κεφαλαίων πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν πατριωτικῶν σκοπῶν, τοὺς ὁποίους ἐσκόπει, συνέστησε κέντρον φανερόν, διότι κύριοι, τὸν Ἰανουάριον 1897 ἡ ὅλη περιουσία τῆς ἐθνικῆς Ἑταιρίας συνίστατο εἰς 13 χιλιάδας δραχμῶν.

Π. ΛΑΞΕΑΚΗΣ. Καὶ διέδιδεν, ὅτι εἶχεν ἑκατομμύρια!

Δ. ΣΤΕΦΑΝΟΥ. Βεβαίως ἡ Ἑθνικὴ Ἑταιρία δὲν τὸ διέδιδε· ἦσαν μωροὶ ἐκεῖνοι, οἱ ὅποιοι ἐπίστευον, ὅτι τὰ ἑκατομμύρια κατέβαινον ἀπὸ τὸν οὐρανόν.

Α. ΒΙΤΑΛΗΣ. Ἐκτίσθησαν ὁμῶς σπίτια ἀπὸ αὐτά.

Δ. ΣΤΕΦΑΝΟΥ. Νὰ μοὶ ἐπιτρέψητε, κύριε Βιτάλη, νὰ σᾶς παρακαλέσω νὰ μοὶ ἐπιτρέψητε νὰ μὴ σᾶς ἀπαντήσω εἰς αὐτὰ τὰ ὁποῖα λέγετε· αὐτὰ ἐλέγχθησαν καὶ ἄλλοτε, τὸ περιεργον δὲ εἶνε, ὅτι καὶ τότε καὶ τώρα ἐλέγχθησαν ὑπὸ ἀξιωματικοῦ, φαίνεται, ὅτι οἱ ἀξιωματικοὶ ἔχετε ἰδέαν τοιαύτην.

Θ. ΛΥΜΠΡΙΤΗΣ. Κύριε Πρόεδρε, σᾶς παρακαλῶ νὰ μοὶ ἐπιτρέψητε νὰ παρατηρήσω εἰς τὸν ἀγορεύοντα, ὅτι ὀφείλει νὰ ἀπαντᾷ εἰς τὸν ἐρωτῶν α, καὶ νὰ περιωρισθῇ εἰς τὸ θέμα καὶ νὰ μὴ ἀναφέρηται εἰς περιστάσεις παρελθούσας. Καὶ ἀπορῶ, πῶς ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος ἐπαγγέλεται τὸν καλῶς ἀνατεθραμμένον, καὶ ὁ ὁποῖος ἀπῆντησε πρὸς τὸν ἐξ Ἀττικῆς βουλευτὴν κ. Λεβίδην, ὅτι γνωρίζει τῆς ῥ ε β ε ρ ε ν τ ζ α ι ε ἀπὸ μικρός, ἀπορῶ πῶς τὰς ἐλθισμόνησεν, ὅταν ἐμεγάλωσε!

Δ. ΣΤΕΦΑΝΟΥ. Σᾶς διαβεβαιῶ ἐν τιμῇ, ὅτι ὅταν ἀπῆντων εἰς τὸν κ. Βιτάλην ἐντελὼς εἶχον λησμονήσῃ ὑμᾶς, δὲν ἐνόουν ὑμᾶς, ἐνόουν τὸν κ. Παπαδιαμαντόπουλον.

Θ. ΛΥΜΠΡΙΤΗΣ. Μὲ συγχωρεῖτε.

Δ. ΣΤΕΦΑΝΟΥ. Καὶ τότε ὡς ἔλεγον, κύριοι, ἐκρίθη ἀναγκαία ἡ σύστασις φανεροῦ κέντρου, διότι φυσικῶς τῷ λόγῳ, οἱ θέλοντες νὰ

συνεισφέρωσιν, ἔστω καὶ ὑπὲρ ἐθνικοῦ σκοποῦ, δὲν θὰ ἡδύναντο νὰ ἐμπιστευθῶσι τὸ χρημὰ των εἰς ὀρχήν ἀόρατον καὶ ἄγνωστον, ἐξ ὁσωνδήποτε ἀξιοτίμων καὶ ἐντίμων ἀνθρώπων καὶ ἂν συνέκλειτο αὕτη, ἂν μὴ ἔβλεπον πρόσωπα φανερά. Οὕτω δὲ τὴν 28 Ἰανουαρίου συνέστη φανερὰ ἐπιτροπὴ συγκεκλιμένη ἐκ τῶν κ. κ. Ε. Π. Ἀραβαντινοῦ πρῶτον ὑπουργοῦ καὶ αεροπαγίτου, Δ. Βικέλλα, Κ. Ἑσσύλιν, Σ. Εὐλαμπίου, Ἀντων. Καλλέργη, τοῦ τραπεζίτου, Πέτρου Καλλιγᾶ, Παντελῆ Καρυδιᾶ, Ἀλεξ. Μαύρου, Μιχ. Μελλᾶ, Κ. Παππαμιχαλοπούλου, Παντιᾶ Ράλλη, Ἀθωνος Ρωμανοῦ, Διον. Στεφάνου καὶ Κ. Τοπάλη.

Ἄλλ' ἐνταῦθα ὀφείλω νὰ κάμω μίαν παρέκκασιν.

Δ. ΚΡΙΤΣΑΣ. Αὐτοὶ μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης δὲν ἦσαν μέλη.

Δ. ΣΤΕΦΑΝΟΥ. Ἀπαντες ἄλλως δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γείνωσι μέλη τῆς ἐπιτροπῆς.

Κ. ΤΟΠΑΛΗΣ. Πλὴν ἐμοῦ, ὁ ὁποῖος τὴν 1 Φεβρουαρίου ἐγενόμην μέλος.

Δ. ΣΤΕΦΑΝΟΥ. Ἡ παρέκκασίς μου λοιπὸν ἀφεώρα εἰς τοῦτο, ἐν σχέσει πρὸς τὸν ἰσχυρισμὸν, τὸν ὁποῖον ὁ ἀξιοτίμος ἐκ Γόρτυνος κ. βουλευτῆς προέβαλεν, ὅτι ἡ ἐθνικὴ ἐταιρία εἶχε σκοπὸν πολιτικὸν καὶ ἦτο εἰς συνάφειαν πρὸς τὰ ἐσωτερικὰ κόμματα, ὅτι μέλη τῆς ἐθνικῆς ἐταιρίας δὲν ἦσαν μόνον πρόσωπα ἀνήκοντα εἰς τὴν πτέρυγα ταυ ἣν (δεῖ νύτι δεξιᾶ), ἀλλ' ἦσαν καὶ πρόσωπα ἀνήκοντα εἰς τὴν πτέρυγα ταύτην δεξιᾶς (ἀριστερᾶ) μεταξὺ δὲ αὐτῶν τῶν πολιτευομένων, τῶν ἀναμειγμένων εἰς τὴν Ἑθνικὴν Ἑταιρίαν εὐρίσκοντο πρόσωπα τὰ ὁποῖα δὲν ἀνήκον εἰς τὸ κόμμα τοῦ μακαρίτου Τρικούπη. Ὡς ε, ἐὰν τοιοῦτος ἦτο ὁ σκοπὸς, πολιτικὸς, δὲν θὰ ἦτο ὁ κ. Τοπάλης ὁ τότε πολιτικὸς φίλος τοῦ κ. βουλευτοῦ ἐκ Γόρτυνος.

Θ. Π. ΔΗΛΙΓΙΑΝΝΗΣ. Αὐτὸ εἶναι ἀκριβές· ὁ κ. Τοπάλης ἦτο πολιτικὸς φίλος μου.

Δ. ΣΤΕΦΑΝΟΥ. Καὶ ὁ κ. Τόμαν.

Θ. Π. ΔΗΛΙΓΙΑΝΝΗΣ. Καὶ ὁ κ. Τόμαν, ἀλλ' ἐγένοντο μέλη τῆς ἐθνικῆς ἐταιρίας ἐν ἀγνοίᾳ μου, οὐδὲ μοὶ ἀνεκοίνωσάν ποτε τοῦτο.

Κ. ΤΟΠΑΛΗΣ. Ἀλλὰ τοῦ φανεροῦ κέντρου τὰ ὀνόματα ἐδημοσιεύθησαν δι' ὅλων τῶν ἐφημερίδων.

Κ. ΚΑΡΑΠΑΝΟΣ. Ἄλλ' ἡ δρᾶσις ὁλόκληρος ἀνήκει εἰς τὸ κρῦφον κέντρον.

Δ. ΣΤΕΦΑΝΟΥ. Ἐγὼ δὲν ἠθέλησα διὰ τούτων νὰ εἶπω, ὅτι οἱ ἀνήκοντες εἰς τὸ ὑμέτερον κόμμα ἐγένοντο μέλη τῆς ἐθνικῆς ἐταιρίας ἐν ἀγνοίᾳ ὑμῶν ἢ ἐν γνώσει, ὅπως καὶ οἱ ἀνήκοντες εἰς τὸ κόμμα τὸ διευθυνόμενον ὑπὸ τῶν ἐν τῇ Βουλῇ 15 βουλευτῶν τοῦ κόμματός τοῦ μακαρίτου Τρικούπη, ὅτι ἐν γνώσει αὐτοῦ ἢ ἐν ἀγνοίᾳ μετεῖχον τῶν ἐργασιῶν τῆς Ἑθνικῆς Ἑταιρίας, τὸ ἐπιχειρήμα μου ἀφεώρα εἰς τὸ ὅτι εἰς τὴν Ἑθνικὴν Ἑταιρίαν ὑπῆρχον πρόσωπα ἀδιακρίτως κόμματος καὶ ἐσωτερικῆς πολιτικῆς ἀποχρώσεως, διότι ὁ σκοπὸς τῆς Ἑθνικῆς Ἑταιρίας δὲν ἦτο ἐσωτερικὸς, τοῦτ' ἐστὶ καὶ τὸ

ἀποδεικνύει ἡ ὑπαρξίς ἀκριβῶς ἀνθρώπων εἰς διάφορα κόμματα πολιτικά ἀνηκόντων καὶ συνεργαζομένων Κατὰ τὴν 8 λοιπὸν Ἰανουαρίου 1897 συνέστη τὸ φανερόν κέντρον ἐκ 14 μελῶν, τὸ ὁποῖον πρόεδρον ἐξέλεξε τὸν μακαρίτην Μ. Μελαῦν, γραμματέα δὲ τὸν ἀξιότιμον ἐξ Ἐπιδαύρου Διμηρᾶς συνάδελφον. Ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη ἐποίησατο διὰ τοῦ τύπου ἔκκλησιν πρὸς πάντας τοὺς ὁμογενεῖς, ἵνα συνεισφέρωσι τὸν ὅβολόν αὐτῶν ὑπὲρ τοῦ ἐθνικοῦ σκοποῦ καὶ οὐ μόνον τοῦτο ἀλλὰ καὶ διηρέθῃ εἰς τμήματα, διαιρέσασα τὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν εἰς ἀντίστοιχα τμήματα, ὅσα ἀποτελέσθησαν ἐκ τῶν μελῶν αὐτῆς ὑποεπιτροπαὶ καὶ ἐξήλθον αἱ ὑποεπιτροπαὶ αὗται εἰς τὸ φανερόν, ζητοῦσαι τὸν ὅβολόν τῶν πολιτῶν ὑπὲρ τοῦ σκοποῦ τῆς ἐθνικῆς ἐταιρίας. Ἐγώ, κύριοι, αὐτὸς μετὰ τοῦ κ. Βικέλα καὶ τοῦ μακαρίτου Μελαῦ, (ἀλλὰ τούτου μὴ δυναμένου νὰ ὑποβληθῇ εἰς τοὺς κόπους τῆς περιουσίας) ἀντικατασταθέντος διὰ τοῦ υἱοῦ του τοῦ κ. Α. Μελαῦ, ἐξήλθομεν εἰς τὸ τμήμα τὸ λαχὸν ἡμῖν καὶ ἐζητήσαμεν τὸν ὅβολόν τῶν πολιτῶν καὶ συνελέξαμεν οὐχὶ εὐκαταφρόνητον ποσόν, ἐνθυμούμαι μάλιστα διὰ τοῦ μακαρίτου Α. Συγγρὸς μᾶς ἔδωκε 10000 δραχ.

Κ. ΠΑΠΑΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΣ. Καὶ ἐγὼ ἐξήλθον μετὰ δύο ἄλλων.

Κ. ΧΑΤΖΗΠΕΤΡΟΣ. Καὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας ἐξήλθομεν

Δ. ΣΤΕΦΑΝΟΥ. Τί ἐγένετο τὸ ποσὸν ἐκεῖνο; Τὸ ποσὸν συνεκentroῦτο εἰς χεῖρας τοῦ μακαρίτου Μελαῦ, ὁ ὁποῖος ἐτήρει διβλίον τακτικώτατον, περὶ τοῦ ποσοῦ δ' ἐκείνου ἔδωκεν ἀκριβεστάτην λογοδοσίαν εἰς τὴν ἐξελεγκτικὴν ἐπιτροπὴν.

Ἀλλὰ μετὰ τὰς ἀποτυχίας μας, καὶ ὅπως συνήθως ἐν τῷ κόσμῳ συμβαίνει, ἐζητοῦμεν τὸν ὑπεύθυνον, ποῖος ἔπαιεν, εὐρέθη δὲ πρόχειρος ἡ ἄορατος Ἐθνικὴ Ἐταιρία, διότι ἦτο εὐκολωτέρα ἡ ἐπίθεσις κατ' αὐτῆς, διότι ἦτο ἄορατος. Ἀλλὰ τὸ ἄορατον δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς τοὺς διαβολαίς καὶ ἤρχισαν ζητοῦντες τοὺς ὁρατοὺς καὶ οὕτω περιήρχοντο ἀνὰ τὰ στόματα τῶν ἀνθρώπων καὶ τῆς δημοσιογραφίας διάφορα ὀνόματα. Καὶ σὺν τούτοις ἐπῆλθε καὶ ἡ ἰδέα τῆς καταχρήσεως. Τὰ ἑκατομύρια ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ὠνειρεύοντο ὅτι ἡ ἐθνικὴ ἐταιρία εἰσέπραξε, τί ἐγένοντο; Πῶς ἐξητημίσθησαν; Ἄρα ἐγένετο κατάχρησις. Δὲν ἠδύνατο νὰ πιστευθῇ, ὅτι ἠδύνατο νὰ ὑπάρξωσιν ἄνθρωποι διαχειριζόμενοι χρήματα χωρὶς νὰ βάλωσι καὶ εἰς τὰ θυλάκιά των ἐξ αὐτῶν. Καὶ ἐὰν ἔχῃ τις μίαν καλύβην, ἐρωτῶσι ποῦ εὐρήκε τὸ χρήμα διὰ νὰ τὴν οἰκοδομήσῃ; Ἐκ τούτου καὶ ἡ ἐρώτησις τοῦ βουλευτοῦ κ. Βιτάλη "Ὅταν ἤρξαντο διαδιδόμεναι τοιαῦται φήμαι περὶ καταχρήσεως ἐν τῇ ἐθνικῇ ἐταιρίᾳ καὶ ἀνεφέροντο καὶ ὀνόματα διαχειρισθέντα τὰ τῆς ἐθνικῆς ἐταιρίας χρήματα, τὰ πρόσωπα ταῦτα θεώρησαν ὅτι ἐπεβάλλετο εἰς αὐτὰ, χάριν τῆς ἰδίας αὐτῶν ὑπολήψεως, νὰ προκαλέσωσιν ἐξέλεγχον τῆς διαχειρίσεως τῆς ἐθνικῆς ἐταιρίας. Καὶ τότε, κύριοι, ἐδημοσιεύθη εἰς τὰς ἐφημερίδας ἡ ἐξῆς δῆλωσις, αὐτὸ κ. Γεώργιος Γούσιος, τῇ ἐντολῇ τῆς ἐθνικῆς ἐταιρίας παρουσιασθεῖς ἐνώπιον τοῦ Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως, ἐδή-

λωσεν, ἐξ ὀνόματος αὐτῆς, ὅτι ἡ διοίκησις τῆς ἐθνικῆς ἐταιρίας τάσσει τὴν διαχείρισιν αὐτῆς ὑπὸ τὸν ἐλεγχον τῆς Πολιτείας. Παρακαλεῖ δὲ τὴν Κυβέρνησιν....»

ΔΗΛΗΓΙΑΝΝΗΣ. Ποῖαν ἡμερομηνίαν ἔχει ἡ δῆλωσις αὕτη;

ΣΤΕΦΑΝΟΥ. Εἶνε ἀπόσπασμα ἐφημερίδος τῆς 28 Ἀπριλίου τοῦ 1897. Συνεπεία τοῦ διαδήματος τούτου τῶν μελῶν τοῦ συμβουλίου τῆς ἐταιρίας, ἡ τότε κυβέρνησις ἢ μᾶλλον ὁ ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν ὑπουργὸς κ. Σιμόπουλος, ἀποτελῶν μέρος τῆς ὑπὸ τὸν κ. Ράλλην κυβερνήσεως, διώρισε τρεῖς ἐλεγκτάς, τοὺς κ.κ. Γεώργιον Ἀναγνωστόπουλον, ἐλεγκτὴν τοῦ Συνεδρίου Γ. Βελλίνην, τότε ἐφῆτην καὶ ἤδη νομικὸν σύμβουλον καὶ Γεώργιον Παππαδόπουλον, τότε ὑπάλληλον τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου καὶ νῦν τοῦ ἐλέγχου, τρεῖς ἀξιοτίμους καὶ πεπειραμένους ἄνδρας, μὴ ἀνέχοντας δὲ εἰς τὴν ἐθνικὴν ἐταιρίαν καὶ ἐταξεν αὐτοὺς ὅπως ἐξελέγξωσι τὴν διαχείρισιν ἐν γένει τῆς ἐταιρίας. Ἄλλ' ἐνταῦθα ὀφείλω νὰ κάμω ἄλλην παρέμβασιν. Καὶ διὰ τῶν ἐφημερίδων ἐδήλωσα καὶ ἤρῃ ἐπαναλαμβάνω, ὅτι οὔτε ταμίας ὑπῆρξε τῆς ἐθνικῆς ἐταιρίας, οὔτε χρήματα διεχειρίσθην, καὶ δὲν ἠδύναμην νὰ διαχειρισθῶ, καθόσον οὐδὲν τῶν μελῶν τοῦ συμβουλίου ἠδύνατο νὰ διαχειρισθῇ, διότι ἀπ' ἀρχῆς εἰς τὰ τῆς διαχειρίσεως τῆς ἐταιρίας, ἐπειδὴ αὕτη συνέστη ὑπὸ ἀξιωματικῶν, εἰσῆχθη τὸ οἰκονομικὸν σύστημα τοῦ στρατοῦ, ἥτοι τὰ οἰκονομικὰ τῆς ἐταιρίας διεχειρίζετο ἐπιτροπὴ ἐκ δύο ἀξιωματικῶν καὶ ἐνός πολίτου. Τοιοῦτος δὲ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἦτο ἀνὴρ.....

ΤΣΙΤΣΑΡΑΣ. Εἶνε γνωστὴ ἡ διαχείρισις.

ΑΛΕΞΑΚΗΣ. Ποῖα ἦσαν τὰ μέλη τῆς ἐπιτροπῆς οὗτῃς;

ΣΤΕΦΑΝΟΥ. Πηγαίνετε νὰ τὰ μάθητε. Δὲν ἤλθον ἐδῶ διὰ νὰ καταγγείλω ὀνόματα.

ΚΡΙΤΣΑΣ. Καταγγέλλονται κατονομαζόμενα;

ΣΤΕΦΑΝΟΥ. Ἐγὼ ἤλθον ἐδῶ ἀμνόμενος ὑπὲρ τῆς ἰδίας τιμῆς καὶ ὑπολήψεως, τοῦτο καὶ μόνον ἤλθον νὰ κάμω, οὔτε ἐντολὴν ἔλαβον ὑπὸ οὐδενός, οὔτε ἔχω ἐδῶ ιδιότητα ἄλλην ἀπὸ τὴν τοῦ βουλευτοῦ ὡς βουλευτῆς ὁμιλῶ, ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς ἐπαρχίας μου καὶ τοῖς ἔθνοις ἀσκήσω δικαίωμα ἀπὸ τοῦ δήματος, ὅπερ μοὶ παρέχει τὸ Σύνταγμα καὶ ὁ Κανονισμὸς τῆς βουλῆς, τὸ τῆς ἐλευθρίας τοῦ λόγου. Μὴ μοῦ ζητῆτε νὰ ἐξέλθω τῆς σφαίρας τῶν καθηκόντων τῶν ἐπιβεβλημένων ὑπὸ τῆς τιμῆς!

ΑΣ. ΧΡΗΣΤΟΠΟΥΛΟΣ. Αὐτὸ εἶναι τὸ σπουδαιότερον μέρος τῆς δράσεως.

ΣΤΕΦΑΝΟΥ. Ἐπανέρχομαι εἰς τὴν παρέμβασίν μου. Ἐλέγον λοιπὸν, ὅτι ἡ ταμιακὴ ἐπιτροπὴ τῆς ἐθνικῆς ἐταιρίας ἢ διαχειριζομένη τὰ οἰκονομικὰ συνέκειτο ἀπὸ δύο ἀξιωματικῶν καὶ ἑνὰ πολίτην ὅστις ἀνῆκεν εἰς ἐντιμοτάτην οἰκογένειαν πολλὰς παρασχούσαν ὑπηρεσίας εἰς τὸ ἔθνος καὶ συγχρόνως ἄριστον λογιστήν. Καὶ ὅταν ἐπῆλθεν ὁ κατακλισμός, ὅταν οἱ πρῶν πολεμικοὶ καὶ οἱ πρῶν φρενὴ ὦντες ὑπὲρ τοῦ πολέμου ἤθελον νὰ ἀποτινάξωσι τὴν εὐθύνην

καὶ ἔλεγον, ὅτι δὲν ἤθελον τὸν πόλεμον, οὔτε ἐφώναζον ὑπὲρ αὐτοῦ, τότε συνέβη, ἀνθρώπινον τὸ πάθος, ὅλοι νὰ λέγωμεν, ὅτι οὐδεὶς εἶδε τὸν ἄνθρωπον, ὅπως ὁ Πέτρος. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ διαχειριζόμενος τὰ τῆς ἐταιρίας κατέθηκε τὰ βιβλία καὶ τοὺς ἀκριβῆ λογισμίσαν παρητήθη. Τὸ συμβούλιον εὑρέθη εἰς δυσχερεστάτην θέσιν, διότι οὐδεὶς ἐγίνωσκε ἀκριβῶς νὰ δώσῃ πληροφορίας περὶ τῆς διαχειρίσεως τοῦ χρήματος ἢ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον, ἡδύνατο νὰ γνωρίζωσι μέλη τιν· περισσότερα, ἀλλὰ ὑπῆρχε καὶ ἄλλο κώλυμα, τὸ κώλυμα ὅτι δὲν ἡδύνατο νὰ ἀποκαλυφθῶσι, διότι μεταξύ τῶν μελῶν τοῦ συμβουλίου ὑπῆρχον καὶ στρατιωτικοὶ καὶ δημόσιοι ὑπάλληλοι. Προσέτρεξαν εἰς ἐμὲ καὶ μὲ παρακάλεσαν ἐπιμονῶς ἵνα ἀναλάβω, ἀφ' οὗ ἀπετέλουν μέρος τοῦ φανεροῦ κέντρου, νὰ ἀντιπροσωπεύσω τὴν ἐταιρίαν κατὰ τὴν ἐξέλεξιν καὶ νὰ παραστήσω τὰ περὶ τῆς διαχειρίσεως εἰς τοὺς ἐλεγκτὰς καὶ δώσω ὅσας ἡδυνάμην ἐξηγήσεις, ὅπου δὲ δὲν θὰ ἡδυνάμην νὰ παράσχω τὰς δεούσας ἐξηγήσεις, νὰ ἀναφέρωμαι καὶ ζητῶ ὅπως διαλευκανθῶσι τὰ σκοτεινὰ σημεῖα. Ἐνόμισα ὅτι εἶχον καθήκον, ὡς τίμιος ἄνθρωπος, νὰ μὴ γείνω ρίψασπις κατὰ τὴν τελευταίαν ὥραν, καὶ ἀφ' οὗ καλῶς ἢ κακῶς μετέσχον τῆς ἐθνικῆς ἐταιρίας, ὥφειλον μέχρι τέλους νὰ ἀναλάβω τὴν εὐθύνην τῶν πράξεών μου, καίτοι, ἐν παρόδῳ εἰρήσθω, δὲν συνεφώνουν ἐν πολλοῖς μετὰ τῶν ἄλλων μελῶν τοῦ συμβουλίου. Καὶ οὕτω παρέστην ἐνώπιον τῆς ἐπιτροπῆς. Ἡμην ἐντεταλμένος ἵνα παρίσταμαι μετὰ τριῶν ἄλλων μελῶν, μετὰ τοῦ κ. Ἀλεξάνδρου Μαύρου, καὶ τοῦ Σπυρίδωνος Εὐλαμπίου ἐκ τοῦ φανεροῦ κέντρου, πλὴν τοῦ Μελαῖ ἔχοντες νὰ δώσῃ λόγον περὶ εἰδικῆς διαχειρίσεως καὶ τηροῦντος καὶ ἰδιαίτερον βιβλίον εἰσπράξεων καὶ πληρωμῶν, ὅστις συμπαρίστατο μετ' ἐμοῦ διαρκῶς. Ἀλλ' ὁ κ. Εὐλάμπιος, κατὰ τὴν τελευταίαν ὥραν, δικαιολογούμενος κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον καὶ αὐτὸς, ἀπέστη, ὁ δὲ Μαῦρος ἔχων καὶ ἄλλας ἐργασίας δὲν παρίστατο τακτικῶς, ἄλλως τε καὶ μὴ ἀποτελῶν μέλος τοῦ συμβουλίου δὲν ἦτο εἰς κατὰστασιν νὰ δίδῃ τὰς δεούσας πληροφορίας.

Ὁ κλῆρος λοιπὸν ἔπεσεν ἐπὶ Ματθίην, ἥτοι ἐπ' ἐμὲ, καὶ τὸν κλῆρον αὐτόν, ὁφείλω νὰ ὁμολογήσω, ὅτι ἐπλήρωσα μὲ καλὸν νόμισμα! Εἰς τοὺς ἐλεγκτὰς λοιπὸν παρέστην ὅπως δώσω λόγον ἐγὼ ἀπολογούμενος οὕτως διὰ τὴν διαχείρισιν τῆς ἐθνικῆς ἐταιρίας, καὶ ἐν τῇ ἐκθέσει των οἱ ἐλεγκταὶ ἀναφέρουσιν, ὅτι τὰς πληροφορίας ὅτε μὲν ἔδιδον εὐθύς, ὅτε δὲ ἀνέβαλλον διότι εἶχον ἀνάγκην νὰ διαφωτισθῶ παρ' ἄλλων. Ἀλλ' ὅταν συνέστη ἡ πρώτη ἐξεταστικὴ τῶν πραγμάτων ἐπιτροπὴ καὶ αὕτῃ κατέγινεν ἵνα ἀνακαλύψῃ τὰ πρόσωπα τὰ διαχειρισθέντα τὰ χρήματα τῆς ἐθνικῆς ἐταιρίας καὶ ἀνέυρῃ τὰς κατὰχρησεις καὶ λωποδυσίας, αἱ ὁποῖαι διεφημίζοντο, ἐκάλεσε φυσικῶς τῷ λόγῳ καὶ τοὺς ἐλεγκτὰς, οἵτινες, ἐννοεῖται, ἐκτὸς τῶν ὅσων ἀντελήφθησαν, πιεζόμενοι ὑπὸ τῆς ἐξεταστικῆς ἐπιτροπῆς δι' ἐρωτήσεων

ΛΥΜΠΡΙΤΗΣ Ὅσα λέγετε εἶναι ἀνακριβῆ. Οὐδεὶς ἐπιέσθη.

ΣΤΕΦΑΝΟΥ. Σᾶς παρακαλῶ, σᾶς ἐξορκίζω μὴ παρακούετε καὶ μὴ παρερμηνεύετε· ἐγὼ εἶπον ὅτι ἐπιέσθησαν δι' ἐρωτήσεων.

ΛΥΜΠΡΙΤΗΣ. Ἡ ἐλληνικὴ γλῶσσα ἔχει σαφεῖς τὰς ἐννοίας.

ΣΤΕΦΑΝΟΥ. Ἀνακαλῶ τὴν λέξιν· ἐπιέσθησαν.

ΛΥΜΠΡΙΤΗΣ. "Εχετε ὥρας, καθ' ἃς ἐξυμνεῖτε τὰ ἔργα σας. Προτιμότερον θὰ ἦτο νὰ ἡκολουθῆτε ἄλλην τακτικὴν.

ΣΤΕΦΑΝΟΥ. Καὶ ὅταν λοιπὸν ἐξητάσθησαν τὰ μέλη τῆς ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπῆς περὶ τῶν ἔργων ἑαυτῶν καὶ ἐξέθηκαν τὰ πράγματα ὡς τὰ ἀντελήφθησαν, ἀπετάθη ἡ ἐρώτησις εἰς τὸν κ. Βελλίνην, καὶ ποία ἡ ἐντύπωσις σας ἐκ τῶν λόγων, τῆς στάσεως καὶ τῆς ἐν γένει συμπεριφορᾶς τοῦ κ. Στεφάνου, καὶ ὁ κ. Βελλίνης, κρίνων πλεόν ὡς μάρτυς, εἶπεν ὅτι εἶχον στάσιν ἀρχηγοῦ, διευθυντοῦ τῆς ἐταιρίας. Καὶ αἱ ἐρωτήσεις ἐγίνοντο βαθμηδὸν καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν κρίσεων ἐκείνων. Ἄλλ' ἂν ἡ ἐπιτροπὴ ἤθελε νὰ προβῇ εἰς ἐξέτασιν, διατὶ δὲν ἐξήταζεν ἐμὲ τὸν ἴδιον; διατὶ δὲν μὲ ἐκάλεσε νὰ μὲ ἐρωτήσῃ; Καὶ θὰ ἐξέθετόν τὰ πράγματα ὡς ἐγένοντο. Οὐδὲν συμφέρον εἶχον περὶ τοῦ ἐναντίου. Ἀλλὰ τοῦναντίον ἐκάλεσε καὶ ἐξήτασε τὰ πρόσωπα ἐκ τῶν ὁποίων ἡδύνατο μόνον νὰ ἀρυσθῇ μομφὰς κατ' ἐμοῦ. Ἀλλὰ διατὶ δὲν ἐκάλει ἐμὲ, ἔττω καὶ πρὸς ἀπολογίαν, ἂν καὶ δὲν ἦτον ἡ θέσις μου τοιαύτη; Δὲν ἦτο ὀρθὴ ἡ πορεία ἣν ἡκολούθησαν.

ΒΕΛΛΙΑΝΙΤΗΣ. Διότι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἀπουσιάζετε ἐν Κωνσταντινουπόλει.

ΣΤΕΦΑΝΟΥ. Ἦλθον παλλάνικς ἐν τῷ μεταξύ.

ΒΕΛΛΙΑΝΙΤΗΣ. Τότε δὲν ὑπῆρχεν ἐπιτροπὴ

ΣΤΕΦΑΝΟΥ. Ἀφοῦ δὲ δὲν μὲ ἐκαλέσατε. δὲν ἐπιτρέπετο νὰ δώσητε τὴν ἐκθεσιν αὐτὴν τῆς ἐπιτροπῆς νὰ δημοσιευθῇ καὶ νὰ προπηλακίζωμαι ἀδιακόπως χωρὶς νὰ δύναμαι νὰ ὑπερασπισθῶ διότι περιεφρόνουσιν τὰς ὕβρεις.

ΒΕΛΛΙΑΝΙΤΗΣ. Διατὶ δὲν ἀπαντήσατε;

ΣΤΕΦΑΝΟΥ. Ἐγὼ νὰ κατέλθω ν' ἀπαντήσω; Ὡφείλατε σεῖς νὰ μὴ μὲ θέσητε εἰς θέσιν τοιαύτην. Οὕτω πως πράττουσιν οἱ ἄνδρες ὅταν βλέπωσιν, ὅτι ἀποδίδονται κατηγορίαι καὶ μομφαὶ καὶ οὐχὶ κατὰ τυχόντος ἀνθρώπου; διότι ἔχω τὴν ἀξίωσιν ὅτι ἐπὶ 30 ἔτη ὑπηρέτησα τὸ Κράτος εὐὸρ ὡς καὶ ἐὰν ἔχω μικράν τινα ὑπόληψιν, τὴν ἀπέκτησα ἐκ τῆς ὑπηρεσίας μου ταύτης.

ΒΕΛΛΙΑΝΙΤΗΣ. Οὐδεὶς προεπηλάκισεν ἡμᾶς διὰ τῶν καταθέσεων αὐτῶν.

ΣΤΕΦΑΝΟΥ. Δὲν πρόκειται περὶ τῶν καταθέσεων, ἀλλὰ περὶ τῶν φυλλαρίων ἐκείνων, εἰς τὰ ὁποῖα ἄνευ δικαιώματος καὶ ἐξ ὑπεξαγωγῆς ἐδόθησαν αἱ καταθέσεις τῆς ἐξεταστικῆς τῶν πραγμάτων ἐπιτροπῆς, καὶ τὰ ὁποῖα ἐπωφελοῦσιν ἐκ τῶν καταθέσεων ἐκείνων μὲ κατεπροπηλακίζον, συνεδέθη δὲ ἐν τῷ προπηλακισμῷ ἐκείνῳ καὶ πολιτικὸν ἐπαρχιακὸν συμφέρον καὶ ἐφαντάσθησαν πρὸς σιγμὴν, ὅτι θὰ κλονίσωσι τὴν πολιτικὴν μου ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ μου θέσιν, ἀλλ' αὕτη

ἔδωκε τὴν ἀπάντησιν. Αἱ ἐκλογαὶ αὐτῆς μὲ ἀπέδειξαν πρῶτον ἐπι-
τυχόντα, καὶ ἀπόντα ἀκόμη ἐν Κ) πόλει, καὶ ὑπερτερήσαντα κατὰ
600 ψήφους τὸν ἄμέσως μετ' ἐμέ. Πρὸς τοὺς συντάκτας ὅμως τῶν
φυλλαρίων ἐκείνων ἀντέταξα διαρκῆ περιφρόνησιν.

ΑΛ. ΡΩΜΑΣ. Ἐννοεῖτε ἐμέ ;

ΣΤΕΦΑΝΟΥ. Οὐχὶ λόγῳ τιμῆς. Δὲν ὑπάρχει οὐδεὶς λόγος.

Θ. Π. ΔΗΛΙΓΙΑΝΝΗΣ. Ὁμιλεῖτε περὶ τῶν ἐκθέσεων καὶ δυ-
νατὴ ἢ παρεξήγησις.

ΣΤΕΦΑΝΟΥ. Διότι τὴν περιφρόνησιν ὀφείλει ν' ἀντιτάξῃ εἰς τὰ
φύλλα ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα καταβαίνουνσι μέχρι τοῦ βορβόρου τῆς κομμα-
τικῆς ἐμπαθείας, ὅτις σέβεται ἑαυτὸν, καὶ διὰ τοῦτο μέχρι τοῦδε
ἐσιώπησα καὶ διὰ τοῦτο προθύμως ἀνῆλθον τὸ βῆμα ἵνα ἀπαξ διὰ
παντὸς φμῶσω τὰ στόματα ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ἀσέμνως ἐφωνάσκουν.

ΠΕΤΡΙΔΗΣ. Δὲν ἐφिमώσατε τίποτε.

ΣΤΕΦΑΝΟΥ. Αὐτὸς εἶναι ἰδικὸς σας λογαριασμὸς, ὁ ἄλλος
εἶνε ἰδικὸς μου.

Ἐκ τῆς ἐκθέσεως τῆς ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπῆς προκύπει, ὅτι
παρετηρήθη ἀταξία εἰς τὰ δικαιολογητικά, καὶ βεβαίως πῶς εἶναι
δυνατὸν ἐν τῇ καταιγιδῶδι οὕτως εἰπεῖν ἐκείνη καταστάσει, ὅταν τὰ
γεγονότα ἐπῆρχοντο ἀλλεπάλληλα, ὅταν ἡ ἐθνικὴ ἐταιρία παρωρ-
μᾶτο νὰ ἐκπέμψῃ δρομαίως εἰς τὰ σύνορα ἀνταρτικὰ σώματα, πῶς
ἦτο δυνατόν νὰ συγκεντρώσῃ δικαιολογητικά, ὅπως συγκεντρώνονται
τὰ δικαιολογητικά τῶν ὑπολόγων ; αἱ πληρωμαὶ ἐγίνοντο κατὰ ποσὰ
μεγάλα ἐπὶ ἀποδόσει λογαριασμοῦ, ἀλλ' ἡ ἀπόδοσις λογαριασμοῦ
κατ' ἀνάγκην ἔδει νὰ βραδύνῃ, καὶ ἀπεδόθησαν λογαριασμοὶ κατόπιν
ὥς ἔμαθον, διότι ἐγὼ δὲν ἀνεμίχθην εἰς αὐτά. Ἀλλὰ ποῦ ἀνεκα-
λύφθη ἡ κατάχρησις ; Ποῦ εὗρέθη ποσὸν ἀδικαιολογήτως διατεθὲν
κατὰ ποσότητα μεγάλῃν ; ἐκ τῆς ἐκθέσεως τῶν ἐλεγκτῶν εὗρον, ὅτι
θὰ εἰσεπράχθησαν καὶ ἄλλα ποσὰ μὴ ἀναγραφόμενα ἐν τοῖς βιβλίοις,
ἰδοὺ λοιπὸν ἡ κατάχρησις. Ἀλλ' ὁ κατηγορῶν ὀφείλει νὰ ἀποδει-
κνύῃ, διότι δὲν ἀρκεῖ μία ἄοριστος κατηγορία, ὅτι εἰσεπράχθησαν καὶ
ἄλλα ποσά. Ἄς εὗρεθῶσι τὰ πρόσωπα, τὰ ὁποῖα εἰσέπραξαν τὰ ποσά,
ἃς εὗρεθῶσι τὰ πρόσωπα τὰ ὁποῖα ἔστειλαν τὰ ποσά ! ἀλλὰ δὲν
ὑπάρχουν. Ποῖον πρόσωπον παρεπονήθη κἄν, ὅτι δὲν βλέπει ἀναγε-
γραμμένην τὴν εἰσφορὰν του ;

Διότι, κύριοι, εἰρήσθω καλῶς, ὅτι πάντες οἱ συνεισενεγκόντες ἐξ ὁ-
μογυνῶν οὐδεὶς ἐδίστασε νὰ ἀποστείλῃ, ἐν πλήρει πεποιθήσει, ὅτι καὶ τὰ
πρόσωπα πρὸς τὰ ὁποῖα ἀπέστελλον ἦσαν ἔντιμα καὶ ἀνάξια μομφῆς,
καὶ τοῦ χρήματος τὸ ὁποῖον ἀπέστελλον θὰ ἐγίνετο ἡ δέουσα χρῆσις
πρὸς τὸν σκοπὸν πάντοτε τὸν ἐθνικόν.

Προκειμένου δέ, κύριοι, περὶ τῶν ἀνταρτικῶν σωμάτων, τὰ ὁποῖα
ἐξωπλίσθησαν καὶ συντηροῦντο ὑπὸ τῶν ἀρχηγῶν αὐτῶν, καὶ ἐπικα-
λοῦμαι τὴν μαρτυρίαν τοῦ συναδέλφου κ. Σκαλ σᾶ, ὁ ὁποῖος καὶ οὗτος
ἦτο ἐπὶ κεφαλῇς σώματος καὶ διεχειρίσθη χρήματα, ἦσαν εἰς κατά-
στασιν νὰ δώσῃ λογοδοσίαν ἐν πάσῃ λεπτομερείᾳ ;

Εἰς βουλευτῆς. Ἐδήλωσεν ὅτι δὲν διεχειρίσθη αὐτός.

ΣΤΕΦΑΝΟΥ. Ἀδιάφορον, πρὸς τὸν κ. Σκαλτσᾶν ἐδόθησαν χρήματα, ὑπάρχει ἡ λογοδοσία τοῦ Σωτηριάδου. Ἄλλ' ἦτο εἰς κατάστασιν ὁ κ. Σκαλτσᾶς νὰ δώσῃ λογαριασμὸν διὰ τῆς σαρδέλες ὅπου ἡγόρασεν ἢ τὸ τυρίον; ἔκαμνεν ἀγορὰς 20 ἢ 30 δραχμῶν, νὰ ζητῇ ἀποδείξεις ἀπὸ τὸν μπακάλι καὶ νὰ τὰς βάζῃ εἰς τὸ σελάχι του κατὰ τὴν στιγμήν καθ' ἣν ἐξήρχετο νὰ πολεμήσῃ; λοιπὸν κατ' ἀνάγκην τὰ δικαιολογητικά δὲν ἠδύναντο νὰ ὑπάρξουν ἐν τάξει. Ἐπίσης μέγας πάταγος ἔγινε περὶ τοῦ ὑπολοίπου. Τί ἔγινε τὸ ὑπόλοιπον τῶν 215,000 δραχμῶν, τὸ ὅποιον εἰς τὴν ἐκθίσιν τῆς ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπῆς φαίνεται ὡς κατατεθὲν εἰς τὴν Τράπεζαν Βαλαωρίτου καὶ Μαύρου, εἴτε εἰς τὸ Crédit Lyonnais εἴτε εἰς τὴν Anglo Foreign Bank.

Δὲν γνωρίζω ἐν λεπτομερείᾳ τὰ πράγματα, διότι ἐγὼ ἀπὸ πολλοῦ ἀπέστην πάσης ἀναμίξεως εἰς τὰ τῆς ἐθνικῆς ἐταιρίας, ἀλλ' ἀφοῦ ἔγινε λόγος περὶ τούτου, καὶ ἐπειδὴ διὰ συγγενείας συνδέομαι πρὸς τὰ μέλη τῆς ἐν λόγῳ Τράπεζας, ἠθέλησα νὰ ζητήσω πληροφορίας χάριν περιεργείας, καὶ ἔλαβον πληροφορίας, ὅτι ἐν μέρος τοῦ ποσοῦ τούτου, τῇ συναινέσει τῆς κυβερνήσεως τῆς τότε, ἐδόθη εἰς τὴν ἐταιρίαν τῆς σκοποβολῆς, ἕτερον ποσὸν περὶ τὰς 30 χιλ. ἐδόθη εἰς τὴν Α. Β. Ὑψηλότητα τὸν Διάδοχον ὡς εἰσφορὰ διὰ τὴν σύστασιν ἱπποφορβείου. Ἄλλ' ὑπάρχουν καὶ ἄλλα ποσά.

Περὶ τῶν ποσῶν ἐκείνων δὲν μοὶ εἶναι ἐπιτετραμμένον νὰ κάμω λόγον ποῦ διετέθησαν, καθ' ὃ μοὶ εἶπον, κρίνω δὲ καὶ ἐγὼ, ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γείνη δημοσίᾳ λόγος περὶ τούτων. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ δυσπιστία παντοῦ χωρεῖ, ἔλαβον τὴν ἐντολὴν νὰ δηλώσω εἰς τὴν Βουλὴν, ὅτι οἱ διαθέσαντες τὰ χρήματα ἐκεῖνα εἶναι πρόθυμοι νὰ ἀνακοινώσωσι ποῦ διετέθησαν, εἰς ἐπιτροπὴν ἐκ τῆς Βουλῆς, ἡ ὁποία νὰ δύναται νὰ βεβαιώσῃ τὴν Βουλὴν, ὅτι καλῶς διετέθησαν, ἀλλὰ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γνωσθῇ ὁ σκοπὸς εἰς ὃν διετέθησαν, ὃν δὲ εὐαρεστώνται ὁ ἐκ Γόρτυνος βουλευτῆς, ὁ ἐκ Μεσολογγίου, οἱ ἐξ Ἀττικῆς κ. κ. Δραγούμης καὶ Ράλλης καὶ ὁ ἐξ Ἀρτῆς νὰ δεχθῶσι τὴν ἀνακοίνωσιν ταύτην, προθύμως τὸ πρόσωπον ἐκεῖνο θέλει ποιήσῃ εἰς αὐτοὺς τὴν ἀνακοίνωσιν, ὅπως διαβεβαιώσωσι τὴν Βουλὴν περὶ τοῦ χρησίου καὶ ὀρθοῦ τῆς διαθέσεως τῶν χρημάτων τούτων.

ΧΑΤΖΗΙΕΤΡΟΣ. Ἡμεῖς εἴμεθα σύμφωνοι.

ΣΤΕΦΑΝΟΥ. Κύριοι συνάδελφοι! βεβαίως σὰς ἐκούρασα πολὺ.

ΠΟΛΛΟΙ. Ὁχι, ὄχι.

ΣΤΕΦΑΝΟΥ. Διότι ὑπὲρ τὸ δέον ἐμακρηγόρησα, ἀλλ' ὥφελον νὰ ἐκπληρώσω τὸ καθήκον τοῦτο πρὸς ἐμυτὸν καὶ τὴν βου-

λὴν, τῆς ὁποίας ἀπὸ τελευτῶν μέλεις. Σὰς βεβαιῶν, κύριοι συνάδελφοι, ὅτι μετὰ συντετριμμένης καρδίας ἀνεκίνησα σιγῆς πέπλον ὅστις ἔδει νὰ μείνῃ κλειστός ἐπὶ σελίδος λυπηρᾶς τῆς ἱστορίας τῆς πατριδος μας.

Καὶ τοσοῦτο περισσότερον λυποῦμαι, ὅσον θὰ προὔτιμων, χάριν γενικωτέρου συμφέροντος, νὰ μὴ προσκαλεῖτο ἡ συζήτησις αὕτη, διότι τὸ ἀτομικὸν μου συμφέρον εἶναι κατώτερον τοῦ γενικοῦ τοῦ Ἑθνους.

Προσεπάθησα, κύριοι συνάδελφοι, νὰ ἐκθέσω τὰ πράγματα, ὡς ἀντελήφθην αὐτὰ, ἐν πάσῃ εὐλικρινείᾳ καὶ ἐν πάτῃ τῇ ἀληθείᾳ, ἔχω δὲ τὸ σθένος, ὅπως καὶ διὰ τοῦ τύπου, καὶ νῦν ἀπὸ τοῦ βήματος νὰ προκαλέσω τὸν δυνάμενον νὰ μὲ διαψεύσῃ, καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἰδικήν μου ἐνέργειαν. Ὅφειλω προσέτι νὰ δηλώσω καὶ νὰ ἐπαναλάβω, ὅτι ἀποκρούω τὴν συκοφαντίαν, ὅτι ἀνεμίχθην ποτὲ εἰς ἐνέργειαν εἰσδὴ ποτε ἐκτὸς τοῦ περιβόλου τούτου, σκοποῦσαν ἀνατροπὴν κυβερνήσεως ἢ καθεστῶτος, τὸ ἐπαναλαμβάνω μεθ' ὅλης τῆς δυνάμεώς τῶν πνευμόνων μου, διότι ἀποκρούω τὴν συκοφαντίαν ταύτην ὡς ἀνάρμοστον πρὸς τὸν χαρακτῆρά μου, πρὸς τὰς ιδέας μου, πρὸς τὴν ἀνατροφὴν μου πρὸς τὰς παραδόσεις τῆς εἰς γενεάς μου. Καὶ διὰ τοῦτο, κύριοι, καταβαίνω ἀπὸ τοῦ βήματος μέ τὴν συνείδησιν ἡρεμον, διότι οὐδέποτε ἠσθάνθην τοὺς νύγμους αὐτῆς, εἴτε ἰδιωτεύων, εἴτε τὰ δημόσια πράττων. (εὗγε ! εὗγε ! **χειροκροτήματα ἐκ τῆς δεξιᾶς**).

(Ἔπεται Παράρτημα)

ΤΑ ΠΑΡΑΛΙΠΟΜΕΝΑ

Εἰς συμπλήρωσιν τῆς ἐν τῇ Βουλῇ ἀγορεύσεώς μου περὶ εὐθυνῶν τοῦ πολέμου ἔκρινα ἀναγκαῖον, πρὸς μείζονα διαφώτισιν τοῦ κοινοῦ, νὰ δημοσιεύσω σὺν τῇ ἀγορεύσει μου ἐκείνῃ, ἐν Παραρτήματι, καὶ τὰ ἐπόμενα ἐπίσημα ἔγγραφα.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 31 Μαρτίου 1902.

Διονύσιος Στεφάνου

A'

Διπλωματικὰ ἔγγραφα

Ἀριθ. 154

Ὁ ἐν Ἀθήναις γάλλος πρέσβυς κ. Βουρέ πρὸς τὸν γάλλον Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν κ. Χαννιτώ.

Ἀθῆναι, τῇ 18 Φεβρουαρίου 1897

Εἶδον σήμερον τὸν Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν (κ. Σκουζέν) καὶ τῷ ὠμίλησα καθ' ὃν τρόπον καὶ οἱ πρέσβεις τῆς Ρωσσίας καὶ Ἀγγλίας.

Ἡ πρός ψις συγκρούσεως μετὰ τῆς Τουρκίας καὶ ἄνευ-τινὸς ἐπικουρίας οὐδεμίαν ἐπάγεται ἐδῶ ἀνησυχίαν. Φαίνονται μάλιστα ἐπιθμοῦντες τὸν πόλεμον

A. Βουρέ

(Ἐκ τῆς γαλλικῆς «Κιτρίνης Βίβλου» τοῦ 1897 σελ. 79.)

Ἀριθ. 110

Ὁ γάλλος πρέσβυς ἐν Βιέννῃ κ. Λωζὲ πρὸς τὸν γάλλον Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν κ. Χαννιτώ.

Ἐν Βιέννῃ, τῇ 14 Φεβρουαρίου 1897

Ὁ Ἕλλην ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Ὑπουργὸς (κ. Σκουζές) εἶπεν εἰς τὸν Ἐπιτετραμμένον τῆς Αὐстроουγγαρίας ἐν Ἀθήναις, ἀνακοινοῦντα

αὐτῷ τὰς παραστάσεις τοῦ κόμητος Γολουχόφσκη (πρωθυπουργοῦ τῆς Ἀυστρίας) «ὅτι ἡ Ἑλλάς ἀπέκαμ· νὰ παρίσταται κατὰ ἐξόμνηνον ἐνώπιον ἐπαναστάσεων διαταρασσουσῶν τὴν κοινὴν ἡσυχίαν» ὅθεν ἂ π ε φ ἄ σ ι σ ε νὰ θέσῃ πλέον τέρμα ἐξαλείφουσα τὰς αἰτίας· οὐδὲν ὅμως δὲ φοβεῖται τὰς 30,000 ἀνδρῶν, ἐς ἣ Τουρκία συγκεντρεῖ εἰς τὰ σύνορα τῆς Θεσσαλίας. Ἡ Ἑλλάς θὰ κατισχύσῃ τούτων διὰ τῆς ἐξεγέρσεως ὅλης τῆς Μακεδονίας. Πρέπει δὲ πλὴν τούτου ἡ Εὐρώπη νὰ μάθῃ, καλῶς, ὅτι ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπάρχουσι 300,000 Ἑλλήνων, οἵτινες ἐξ Ἀθηνῶν περιμένουσι τὸ σύνθημα διὰ νὰ θέσωσι πῦρ εἰς τὰς τέσσαρας γωνίας τῆς πρωτεύουσας τῆς Τουρκίας καὶ ν' ἀποτινωξῶσι τὸν ζυγὸν τῶν μουσουλμάνων.

Ε. Λωζέ

(Ἐκ τῆς γαλλικῆς «Κιτρίνης Βίβλου» τοῦ 1897 σελ. 58.)

Ἀριθ. 544

Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτὴς τῆς Γαλλίας κ. Π. Καμπὼν πρὸς τὸν γάλλον Ὑπουργὲν τῶν Ἐξωτερικῶν κ. Χανιοτῷ.

Ἐν Πέργῃ, τῇ 17 Ἀπριλίου 1897

Ἑλληνικὰ ἀποσπάσματα ἀνήκοντα κατὰ τὰς διαβεβαιώσεις τῆς Υ. ης εἰς τὸν τακτικὸν στρατὸν, ἐφάνησαν χθὲς ἑσπέρας περὶ τὴν 7ην Πύλιν εἰς διάφορα σημεῖα τῶν συνόρων πρὸς δυσμὰς τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγοῦ- ὥρα ἀπὸ Λαρίσσης εἰς Ἐλασσῶνα καὶ κατέλαβον τὰς κορυφὰς τῆς Ἀναστροφῆς καὶ τῆς Ποδίας. Περί τὴν δεκάτην τῆς ἑσπέρας ἐπυρπόλησαν λήδιν στρατ. σταθμὸν τοῦ Βερτούπ. Τὸ Ὑπουργικὸν Συμβούλιον συνῆλθε ταύτῃ τὴν στιγμὴν ἵνα συσχεφθῇ ἐπὶ τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐχθροπραξιῶν. Οἱ τοῦρκοι ἀπώλεσαν ἓνα λοχαγόν, ἓνα ὑπολοχαγόν, δύο λοχίας καὶ πολλοὺς στρατιώτας.

Π. Καμπὼν

(Ἐκ τῆς γαλλικῆς «Κιτρίνης Βίβλου» τοῦ 1897 σελ. 290.)

Τηλεγράφημα τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβους τῆς Ἑλλάδος κ. Ν. Μαυροκορδάτου πρὸς τὸν Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν κ. Σκουζέν

Πέργαν, 5)17 Ἀπριλίου 1897, ὥρα 11 καὶ 10' λ. ἑσπέρas

4 «Ἐπεῖγον. Πρὸ ὕλιγου ἔλαβον παρὰ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν σὺν τοῖς διαβατηρίοις μου καὶ ρηματικὴν ἀνακρίνωσιν, γνωρίζουσιν, ὅτι ἐτὰ τὰς ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος ἀρχαμένας ἐχθροπραξίας αἱ διπλωματικαὶ σχέσεις διακόπτονται καὶ ὅτι Πρεσβεῖται καὶ Προξενεῖα ἔδον ν' ἀποσυρθῶσιν ἐκατέρωθεν, οἱ δὲ ἔμποροι Ἕλληνες νὰ ἐγκαταλίπωσι τὸ ὀθωμανικὸν ἔδαφος ἐντὸς δέκα πέντε ἡμερῶν.

Μαυροκορδάτος».

Ὁ ἐν Ἀθήναις πρέσβυς τῆς Τουρκίας Ἀσὴμ βέης πρὸς τὸν ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Ὑπουργὸν κ. Σκουζέν.

(Ρηματικὴ Διακοίνωσις)

«Ὁθωμανικὴ Αὐτοκρατορικὴ Πρεσβεία.

α' Ἀθήνησι τῇ 18 Ἀπριλίου 1897

α' Ἀριθ. Γεν. 9210

β' Εἰδ. 20

«Ὁ πρεσβευτὴς τῆς Τουρκίας ἔχει τὴν τιμὴν νὰ εἰδοποιήσῃ τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν, ὅτι μετὰ τὰς ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος ἀρξαμένας ἐχθροπραξίας κατὰ τῆς Ὁθωμανικῆς Αὐτοκρατορικῆς κυβερνήσεως αἱ διπλωματικαὶ σχέσεις εἶνε διακεκομμένοι μεταξὺ τῶν δύο χωρῶν, ἡ Πρεσβεία τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ τὰ Προξενεῖα τῆς Ἑλλάδος ἐν τῇ Αὐτοκρατορίᾳ προσεκλήθησαν ν' ἀποσυρθῶσιν. Ὡσαύτως ἡ Αὐτοκρατορικὴ Τουρκικὴ Πρεσβεία ἐν Ἀθήναις καὶ τὰ Ὁθωμανικὰ προξενεῖα ἐν Ἑλλάδι διετάχθησαν νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς Κωνσταντινούπολιν.

» Συμφώνως τῇ ληφθείσῃ ἀποφάσει οἱ Ἕλληνες ἔμποροι καὶ ὑπῆκοι διαμένοντες ἐν Τουρκίᾳ ὀφείλουσι νὰ ἐγκαταλίπωσι τὸ τουρκικὸν ἔδαφος ἐντὸς προθεσμίας 15 ἡμερῶν, τῶν ὀθωμανῶν ὑπηκόων τῶν ἐν Ἑλλάδι διατριβόντων διαταχθέντων ὡσαύτως νὰ ἐγκαταλίπωσι τὸ ἔδαφος τοῦ Βασιλείου ἐντὸς τῆς αὐτῆς προθεσμίας.

» Ἀπὸ σήμερον ἡ προστασία τῶ συμφερόντων τῶν ἐμπόρων καὶ ὑπηκόων Ὁθωμανῶν ἐν Ἑλλάδι ἀνατίθεται εἰς τὴν Πρεσβείαν τῆς Α. Μ. τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας.

» Ὁ Ἀσὴμ βέης δράττεται τῆς εὐκαιρίας κλπ.»

Ἐγκύκλιος Διακοίνωσις τῆς Ὑ. Πύλης πρὸς τὰ Ἀνακτοδοῦλια τῆς Εὐρώπης, ἀγγέλλουσα τὴν κήρυξιν τοῦ πολέμου μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ τῆς Ὁθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας.

Υψηλὴ Πύλη

6)18 Ἀπριλίου 1897

«Τηλεγραφήματα τῆς Α. Ε. τοῦ στρατάρχου Ἐτέμ πασσᾶ, διοικητοῦ τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ στρατοῦ Ἐλασσῶνος ἀγγέλλουσιν, ὅτι κατὰ τὴν νύκτα τῆς Παρασκευῆς πρὸς τὸ Σάββατον 5)17 Ἀπριλίου, οἱ Ἕλληνες ὑπερβάντες τὴν μεθόριον ἐκ διαφόρων σημείων μετὰ σημαντικῶν δυνάμεων τακτικοῦ στρατοῦ, ἤρξαντο τοῦ πυρός· ὅτι ἡ μάχη ἐξακολουθεῖ ἀκόμη, ὅτι κανονιοβολισμοὶ ἐρρίφθησαν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων.

«Καθ' ὃν χρόνον ἡ Αὐτοκρατορικὴ Κυβέρνησις δὲν ἔπαυσε καταβάλλουσα πᾶσαν προσπάθειαν πρὸς τήρησιν τῆς εἰρήνης, ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἐπεχειρεῖ πράξεις ἐχθρότητος ἀποστέλλουσα στρατεύματα εἰς Κρήτην παρὰ τὸ δίκαιον τῶν ἔθνων καὶ τὰς διεθνεῖς ἀρχὰς καὶ προκαίνουσα συγχρόνως εἰς πολεμικὰς παρασκευὰς ἐπὶ τῶν συνόρων. Ὅπως προφυλάξῃ πάσης προσβολῆς τὰ δίκαια καὶ τὴν ἑδαφικὴν ἀκεραιότητα τῆς Αὐτοκρατορίας, ἡ Τουρκία ἠναγκάσθη ἀντιθέτως νὰ ἐπιληφθῇ στρατιωτικῶν ἐπιχειρήσεων ἐπαφίνουσα πᾶσαν τὴν εὐθύνην τοῦ πολέμου εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν καὶ ἐμπιστευομένη εἰς τὴν βοήθειαν καὶ ἀντίληψιν τοῦ Θεοῦ.

α' Συμφώνως πρὸς τὴν ληφθεῖσαν ἀπόφασιν τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου

κυρωθεῖσαν δι' Αὐτοκρατορικοῦ Ἰραδὲ, ὁ ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν ἔδωκε ρητὰς διαταγὰς τῇ Α. Ε. τῷ Ἐτέμ πασσᾶ, ὅπως ὁ αὐτοκρατορικὸς στρατὸς αὐθωρεῖ ἐπιχειρήσῃ παντὸς εἶδους ἐπιθετικὰς καὶ ἀμυντικὰς ἐνεργείας κατὰ τὸ προηγουμένως ἀποφασισθὲν σχέδιον ὑπὸ τῆς στρατιωτικῆς ἐπιτροπῆς, ἐπιδοκιμασθὲν ὑπὸ τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου καὶ περιβληθὲν διὰ τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ Ἰραδέ».

Β'

᾽Επίσημα Ἑλληνικὰ ἔγγραφα (α)

Ἵπουργικὸν Συμβούλιον. Συνεδρίασις ΠΓ', Πρᾶξις 148.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 28 Φεβρουαρίου 1897.

«Ὁ κ. ἐπὶ τῶν Στρατιωτικῶν Ἵπουργὸς ἐξέθηκε διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 15526 τῆς 27 λήγοντος μηνὸς ἐγγράφου του, ὅτι ἡ Ἑθνικὴ Ἑταιρία αἰτεῖ νὰ τῇ χορηγηθῶσιν ἐπὶ πληρωμῇ ἐκ τῶν ἀποθηκῶν τοῦ Δημοσίου ἐν ἑκατομμύριον φυσίγγια ἀβολίδωτα τυφεκίων Γκρᾶ τῆς προμηθείας τοῦ 1877 ἀντὶ δραχ. 13 05 δι' ἑκάστην χιλιάδα».

«Ὁ κ. Ἵπουργὸς προέτεινεν ἵνα τὸ Ἵπουργικὸν Συμβούλιον ἐγκρίνῃ τὴν αἴτησιν ταύτην τῆς Ἑθν. Ἑταιρίας καὶ χορηγηθῶσιν αὐτῇ τὰ αἰτούμενα φυσίγγια, καθ' ὅσον ταῦτα, ἐν ᾧ δὲν χρησιμοποιοῦνται εἰς τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν, ζήτοῦνται ἄφ' ἐτέρου δι' ἑθνικὸν σκοπόν, ἐπωλήθησαν δὲ ἄλλοτε ἀντὶ δραχ. 7,35 ἡ χιλιάς. Τὸ δὲ Ἵπουργικὸν Συμβούλιον ἐνέκρινεν ἵνα χορηγηθῶσιν εἰς τὴν Ἑθνικὴν Ἑταιρίαν τὰ προτεινόμενα ἄνωτέρω φυσίγγια ἐπὶ τιμῇ δραχμῶν 13,05 ἑκάστην χιλιάδα».

Ὁ Πρόεδρος
Θ. Π. Δηλιγιάννης

Τὸ Ἵπουργικὸν Συμβούλιον
Οἱ ὑπουργοὶ
Α. Σκουζές, Φ. Βάρβογλης, Ν. Κ. Μεταξάς

Ἀκριβὲς ἀντίγραφον

Ἐν Ἀθήναις τῇ 1 Μαρτίου 1897

Ὁ Γραμματεὺς τοῦ Ἵπουργικοῦ Συμβουλίου
(Τ. Σ.) Π. Μεταξάς

(α) Ἄξιον σημειώσεως εἶναι, ὅτι τὸ Βιβλίον τὸ περιέχον τὰ Πρακτικὰ τοῦ Ἵπουργικοῦ Συμβουλίου τοῦ ἔτους 1897 δὲν ὑπάρχει, παρὰ τὴν διάταξιν τοῦ ἀρθροῦ 4 τοῦ ἐκτελεστικοῦ Β. Διατάγματος τῆς 21 Φεβρουαρίου 1894, καθ' ὃ ταῦτα ἔδει νὰ παραδοθῶσι διὰ πρωτοκόλλου εἰς τὸν παρὰ τῷ Ἵπουργεῖῳ τῶν Οἰκονομικῶν Δικαστικὸν Σύμβουλον.

Προεδρεῖον Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου

Ἐν Ἀθήναις τῇ 1 Μαρτίου 1897.

Ἀριθ. 106

Πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν.

«Εἰς ἀπάντησιν τοῦ ὑπ' ἀριθμ. 15526 ἀπὸ 27 Φεβρουαρίου ἔ. ἔ. ὑμετέρου ἐγγράφου περὶ χορηγήσεως φυσιγγίων εἰς τὴν Ἑθνικὴν Ἑταιρίαν ἐπὶ πληρωμῇ, λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ διαδιβῶσω ὑμῖν συνημμένως ὧδε ἀντίγραφον τῆς ὑπ' ἀριθ. 148 χθεσινῆς πράξεως τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου, ἐγκρίνοντος τὴν χορήγησιν τῶν φυσιγγίων τούτων τῇ Ἑθνικῇ Ἑταιρίᾳ.

Ὁ Πρόεδρος

Ο. Π. Δηλιγιάννης

Π. Μεταξᾶς

Ἀριθ. 15580.

Τμήμα πυροβολικοῦ

ἐ πε ἶ γ ο ν

«Διατάξατε τὴν ἐνταῦθα Ἐφορίαν νὰ παραδώσῃ ἐπὶ ἀποδείξει εἰς τὸν ἐνώπιον Ὑμῶν παρουσιασθῆσόμενον ἀντιπρόσωπον τῆς Ἑθνικῆς Ἑταιρίας δσται, καὶ θέλει ἐπιδείξῃ ὑμῖν τὸ πρὸς τοῦτο πληρεξούσιόν του, ἐν ἑκατομύριον (1,000,000) ἀβολιδῶτων φυσιγγίων Γκρᾶ προμηθείας 1877 ἐπὶ τῇ ἀμέσῳ καταβολῇ τοῦ τιμήματος ὀριζομένου εἰς δραχ. 13.05 τὴν χιλιάδα».

«Σὺν τῇ ἐπιστροφῇ δὲ τῆς παρούσης θέλετε ἀναφέρει ἡμῖν τὰ περὶ τῆς παραδόσεως ἵνα διατάξωμεν τὰ τῆς διαγραφῆς καὶ διαθέσεως τοῦ χρήματος. Ἡ ὑπ' ἀριθ. 15.515 ἀπὸ 26 τοῦ λήξαντος μηνὸς Φεβρουαρίου διαταγὴ ἡμῶν ἀκυροῦται».

Ἐν Ἀθήναις τῇ 7 Μαρτίου 1897.

Ὁ ὑπουργὸς

Ν. Μεταξᾶς.

Πρὸς τὸν Συνταγματάρχην τοῦ Πυροβολικοῦ Βυζάντιον Κωνσταντῖνον Διευθυντὴν ὕλικου πολέμου.

Ἀριθ. 22928 διαταγῆς.

«Τμήμα πυροβολικοῦ. Περὶ χορηγήσεως ὀπλων Γκρᾶ πεζικοῦ. Λίαν ἐπείγουσα.

Πρὸς τὴν Διεύθυνσιν ὕλικου πολέμου

Ἐνταῦθα

Διατάξατε τὴν ἐνταῦθα Ἐφορίαν νὰ χορηγήσῃ εἰς τὸν κ. Παναγιώτην Δημαρᾶν ἐπὶ ἀποδείξει (150) ἑκατὸν πεντήκοντα τυφέκια Γκρᾶ Πεζικοῦ δλομερῇ καὶ (45,000) τεσσαράκοντα πέντε χιλιάδας φυσιγγία βολιδωτὰ τυφεκίου Γκρᾶ πεζικοῦ.

Ἀθῆναι, 19 Μαρτίου 1897

Ν. Μεταξᾶς.

Διαταγή ὑπ' ἀριθ. 31279.

Βασίλειον τῆς Ἑλλάδος

Ἐν Ἀθήναις τῇ 15 Ἀπριλίου 1897

Τμήμα προμηθειῶν. Τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν

Πρὸς τὴν Γενικὴν ἀποθήκην ὕλικου Πειραιῶς

Ἐχοντες ὑπ' ὄψει τὰς διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 2344 ἀναφορᾶς ὑποβληθείσας ἡμῖν τρεῖς ἀποδείξεις τοῦ ιδιώτου Δημαρᾶ, ἐξ ὧν βεβαιοῦται, ὅτι ἐλήφθησαν ὑπ' αὐτοῦ ἐκ τῆς καθ' ἡμᾶς ἀποθήκης καθ' ἡμετέραν ἐντολήν τὰ παρὰ πόδας τῆς παρούσης σημειούμενα εἶδη, διατάσσομεν, ἵνα δυνάμει τῆς παρούσης καὶ τῶν ἀποδείξεων τοῦ λήπτορος διαγραφῶσιν ἐκ τοῦ βιβλίου ὕλικου εἰς πίστωσιν ὡμῶν τὰ ἐξῆς εἶδη ταῦτα, ἥτοι μέρος Α' τόμ. Α' κεφ. Γ'.

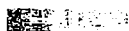
Ἄρθρον 1

(150) ἑκατὸν πεντήκοντα ζῶνας εὐζώνων 3. 150) ἑκατὸν πεντήκοντα ζεύγη τσαρουχίων 5. 150) ἑκατὸν πεντήκοντα ζεύγη κνημιδωτῶν 6. 150) ἑκατὸν πεντήκοντα ζεύγη περικνημίδων εὐζώνων 8. 150) ἑκατὸν πεντήκοντα σκελεάς 17. 150) ἑκατὸν πεντήκοντα ζεύγη τσαρουχίων 19. 150) ἑκατὸν πεντήκοντα ὑποδύτας εὐζώνων 22. 150) ἑκατὸν πεντήκοντα χλαίνας εὐζώνων (δουλαμάδες 25. 150) ἑκατὸν πεντήκοντα ἐπικράνα χλαινῶν ἐξ ἐρέας 42.

Ἄρθρον 3

Κεφάλαιον Ε'.

Ἐννέα σάκκους συσκευασίας. 150) ἑκατὸν πεντήκοντα ἄορτῆρας ὅπλων Γκρά 3. 150) ἑκατὸν πεντήκοντα ἄορτῆρας ὑδροδοχείων, 4. 150) ἑκατὸν πεντήκοντα ζωστήρας παλασκῶν πεζικοῦ, 13. 150) ἑκατὸν πεντήκοντα ὄχεις ζωστήρων ἀριστεροῦς, 23. 150) ἑκατὸν πεντήκοντα παλάσκας πεζικοῦ, 25. 150) ἑκατὸν πεντήκοντα πόρπας ζωστήρων πεζικοῦ, 28. 150) ἑκατὸν πεντήκοντα σιτιοδόχους, 29. 150) ἑκατὸν πεντήκοντα σπαθιστήρας κρεμαστοὺς ὀπλιτῶν, 30. 150) ἑκατὸν πεντήκοντα ὑδροδοχεῖα, 31.

Κεφάλαιον 6

2) δύο κορδόνια σαλπίγγων, 1. 2) δύο προστόμια σαλπίγγων πεζικοῦ, 2. 2) σάλπιγγας πεζικοῦ 3.

Μέρος Β'. τόμ. Α'. Κεφάλαιο, I.

5) πέντε θήκας διόπτρων τρίτου μεγέθους, 13. 5) πέντε διόπτρα ἄξιωματικῶν τρίτου μεγέθους, 8.

Ὁ Ὑπουργὸς
Ν. Κ. Μεταξᾶς

. α' Δριθ 26763

αΤὸ ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν

εἰς τὸν Ἀρχηγὸν τοῦ ἐν Θεσσαλίᾳ στρατοῦ

«Δυνάμει παρούσης κλινοποιηθησομένης παρ' ὑμῶν ἐφορίαν ἐγκρίνομεν χορήγησιν εἰς Γούσιον τριακοσίων χιλιάδων βολιδωτῶν φυσίγγιων Γκρά ἐπὶ ἀποδείξει αὐτοῦ ὑπὸ τὸν ὄρον, ὅπως ἐν καιρῷ ἐπιστραφῶσι ταῦτα ἢ καταβληθῇ ἡμῖν τὸ ἀντίτιμον αὐτῶν, ὅπερ ἐπισεικῶς ὀρίζομεν εἰς τριάκοντα χιλιάδας δραχμῶν,

»Ταῦτα ἐπὶ ὑπ' ἀριθ. 10 τηλεγραφήματος Ἀρχηγοῦ ἐπιτελείου σας πρὸς Πρόεδρον Κυβερνήσεως.

30 Μαρτίου 1897

N. K. Μεταξᾶς.

α' Ὑπουργικὸν Συμβούλιον

α' Συνεδρίασις Γ'. Πράξις 168

α' Ἐν Ἀθήναις, τῇ 1 Ἀπριλίου 1897

α' Ὁ κ. ἐπὶ τῶν Στρατιωτικῶν ὑπουργὸς ἐξέθηκε διὰ τοῦ ἀπὸ 31 Μαρτίου ἐ. ἑ. ἐγγράφου του, ὅτι ἡ Ἑθνικὴ Ἑταιρία αἰτεῖται νὰ τῇ χορηγηθῶσιν ἐκ τῶν ἀποθηκῶν τοῦ δημοσίου δύο ἑκατομμύρια φυσίγγια ἀβολιδωτα τυφεκίου Γκρά τῆς προμηθείας τοῦ 1877 ἐπὶ πληρωμῇ τοῦ τιμήματος αὐτῶν πρὸς δρ. 13.05 τὴν χιλιάδα καὶ οὐδὲν κώλυμα ὑπάρχει, ἵνα τὰ ἐν λόγῳ φυσίγγια χορηγηθῶσιν ὑπὸ τοὺς ἄνω ὁρους εἰς τὴν Ἑθν. Ἑταιρίαν, διότι δὲν χρησιμοποιοῖ αὐτὰ ἡ στρατιωτικὴ ὑπηρεσία. Ἐπὶ τούτοις δὲ ἐζήτησε τὴν ἐπὶ τοῦ προκειμένου γνώμην τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου.

α' Τὸ δὲ ὑπουργικὸν συμβούλιον ἐνέκρινεν, ἵνα χορηγηθῶσιν εἰς τὴν Ἑθνικὴν Ἑταιρίαν τὰ ὡς εἴρηται ἀβολιδωτα φυσίγγια ἐπὶ τιμῇ δραχ. 13.05 κατὰ χιλιάδα.

Ὁ Πρόεδρος

Θ. Π. Δηλιγιάννης

Τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον

Οἱ ὑπουργοί

Α. Σκουζές, Φ. Βάρβογλης, Κυρ. Μαυρομιχάλης, Ν. Κ. Μεταξᾶς, Ν. Λεβίδης.

Ἀκριβὲς ἀντίγραφον

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 1 Ἀπριλίου 1892

Ὁ Γραμματεὺς τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου
Π. Μεταξᾶς

«Προεδρεῖον τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου

«Πρὸς τὸ ἐπὶ τῶν Στρατιωτικῶν Ὑπουργεῖον

«Εἰς ἀπάντησιν τοῦ ὑπ' ἀριθ. 26365 χθεσινοῦ ἐγγράφου ὑμῶν, λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ ἀποστείλω ὑμῖν συνημμένως ᾧδε ἀντίγραφον τῆς ὑπ' ἀριθ. 168 σημερινῆς πράξεως τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου ἐγκρίναντος, ἵνα χορηγηθῶσιν εἰς τὴν Ἐθνικὴν Ἑταιρίαν δύο ἑκατομμύρια ἀβολιδώτων φουσιγιῶν ἐπὶ πληρωμῇ.

Ὁ Πρόεδρος

α. Θ. Π. Δηλιγιάννης

N. K. Μεταξᾶς»

Ἀντίγραφον τηλεγραφήματος

«Λίαν ἐπεῖγον.

»Μυλωνᾶν—Καψαλόπουλον.

»Βελεμίστιον.

«Διαταγὴ Διαδόχου προχωρήσεως ἐσωτερικὸν Μακεδονίας. Ἀπαντήσατέ μας πᾶξιν ἐκτελέσεως.

11 Ἀπριλίου

Νομάρχης Τρικκάλων
Πετρίτσας»

Ἀντίγραφον ἐπιστολῆς.

«Κύριοι Μυλωνᾶ καὶ Καψαλόπουλε!

«Τὸ ἀκόλο_θον τηλεγράφημα ἔλαβον πρὸ ἡμερῶν, ἐφρόντισα δὲ νὰ σᾶς κοινοποιηθῇ καὶ διὰ τοῦ συνήθους τηλεγράφου καὶ διὰ τοῦ ὀπτικοῦ: «ἔξ ὀνόματος Διαδόχου Διατάξατε τοὺς Μυλωνᾶν καὶ Καψαλόπουλον νὰ εἰσέλθωσιν εἰς Μακεδονίαν τὸ ταχύτερον, διὰ καταλλήλου θέσεως Μαν_ρελίου, ὅπως ἀπατχολήσωσι τουρκικὰς δυνάμεις καὶ διακοπτῶσι συγκα_ινωνίας.

Ἀρχηγὸς ἐπιτελείου
Σαπουντζάκης».

«Κοινοποιῶν ὅθεν αὐτὸ πρὸς Ὑμᾶς, ἀναμένω νὰ μοὶ ἀπαντήσητε.

Νομάρχης Τρικκάλων
Πετρίτσας

Τρίκκαλα 10 Ἀπριλίου 1897».

Ἀντίγραφον ἐγγράφου

»Ὁ Ταγματάρχης Δημήτριος Τερτίπης.

»Διοικητῆς τῶν στρατευμάτων τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος.

«Πρὸς τὸν ὑπολοχαγόν

»Ἀλέξανδρον Μυλωνᾶν. Εἰς Πέντε Μύλους.

«Τὸ Ἀρχηγεῖον Στρατοῦ Θεσσαλίας διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 8418 διαταγῆς

του ἐγγώρισεν ἡμῖν, ὅτι εἰς τὸ ὕψ' ὑμᾶς σῶμα ὑπάρχουν 80 περίπου ἵππο περισσοί· συνεπῶς παρακαλῶ ὑμᾶς, ὅπως μᾶς ἀποστείλῃτε τούτους ἐὰν εἰσὶ περισσοί, ἵνα χρησιμοποιηθῶσιν ὡς φορτηγὰ εἰς τὴν ἐπιμελητεῖαν Λαμίας.

Ἀμαρλὰρ τῇ 1 Μαΐου 1897

Δ. Τερτίπης ταγματάρχης

Ἀντίγραφον ἐπιστολῆς

«Κύριε Μυλωνᾶ!

«Δὲν γνωρίζω τὴν διαταγὰς ἔχεις περὶ τῆς πορείας σου ἐν γένει. Ἐν τούτοις σὲ εἰδοποιῶ, ὅτι σοβαρῶς συνεπλάκησαν οἱ ἡμέτεροι μετὰ τῶν Τούρκων καὶ ἀνάγκη ν' ἀπασχολήσωμεν αὐτοὺς ἵνα μὴ μεταδῶσι πρὸς τὸ Ἐλευθεροχώριον. Φρονῶ ὅθεν ὅτι ἤθελεν εἶσθαι καλὸν καὶ συντελεστικὸν, ὅπως ἐπλησίαζες πρὸς τὸ μέρος τοῦ Βελεμιστοῦ ἐπιθεϊκτικῶς, ἵνα τοὺς κρατήσωμεν εἰς τὰς θέσεις των. Ἐγὼ μεταβαίνω εἰς Ἀσπροκκλησιὰν ὅπως ἐνεργήσω.

Σὲ ἀσπάζομαι

Δ. Μικρόπουλος».

ἀντισυνταγμ.

Ἀντίγραφον σημειώσεως.

«Υπολοχαγοὺς Καψαλόπουλον—Μυλωνᾶν.

«Ἄμα τῇ λήψει τῆς παρούσης μεταβῆτε μετὰ τῶν ἀνδρῶν σας εἰς στρατῶνα Μουχλούκας καὶ λάβετε τὰς διαταγὰς τοῦ ἀντισυνταγματάρχου Βόρσα. Εἰδοποιήσατε ταγματάρχην Τερτίπην, ὅτι ἐσπέραν ταύτην ὑποχωροῦμεν, κατὰ διαταγὴν Ἀρχηγείου, πρὸς τὰς Θερμοπύλας.

Μέγαρχος

Κ. Ψαρροῦῆμος

7 Μαΐου ὥρα 9 μ. μ».

Ἀντίγραφον διαταγῆς.

«Ἀριθ. 8605

«Ὁ Ἀντιστράτηγος Η. Α. Β. Υ. ὁ Διάδοχος

Ἀρχηγὸς τοῦ ἐν Θεσσαλίᾳ Στρατοῦ.

«Πρὸς τὸν υπολοχαγὸν Μυλωνᾶν, διεικοῦντα σῶμα ἐνόπλων ἀνδρῶν.

«Ἐντέλλομαι ὑμῖν, ὅπως ἄμα τῇ λήψει τῆς παρούσης προσέλθῃτε εἰς τὸ ἀρχηγεῖον ἄνευ ἀναβολῆς.

Δομοκὸς 3 Μαΐου 1897

(Τ. Σ.) Κωνσταντῖνος Διάδοχος»

Γ'

**Ἐπιστολὴ Γ. Γουσίου πρὸς τὸ Διοικητικὸν
Συμβούλιον τῆς Ἐθνικῆς Ἑταιρίας**

Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, τῇ 6 Δεκεμβρίου 1897

Ἀξιότιμε Κύριε Πρόεδρε,

Ἐνεκα μικρᾶς μου ἀπουσίας ἐξ Ἀλεξανδρείας, σήμερον μόλις λαμβάνω τὴν ἀπὸ 15)27 Νοεμβρίου ἐπιστολήν σας.

Ἦτο ὅλως περιττὸν νὰ μὲ παρακαλέσητε ὅπως προῶ εἰς τὰς ἀπαιτούμενάς· δηλώσεις πρὸς διαφώτισιν τῆς κοινῆς γνώμης, ὅσον ἀφορᾷ τὴν εὐθύνην τῶν ἐνεργειῶν τῆς Ἐθνικῆς Ἑταιρίας. Ἦτο χρέος μου νὰ τὸ πράξω, ἅμα τοῦτο ἡδύνατο νὰ γείνη, ἄνευ βλάβης τῶν ἐθνικῶν μας συμφερόντων, καὶ κρίσιμοι ἂν μὴ ἦσαν αἱ περιστάσεις καὶ ὑπόσχεσιν ἂν μὴ εἶχον δώσει εἰς τὸν ἀγαθὸν πατριώτην καὶ φίλον μου Κύριον ***.

Ἦδη πρὶν τῆς ὑπογραφῆς τῆς εἰρήνης, εἶχον γράψει ἐκ Παρισίων, εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου *** τὴν γνώμην μου περὶ τῆς δράσεως τῆς Ἑταιρίας. Σήμερον, ἂφ' οὗ ἡ εἰρήνη ὑπεγράφη, τίποτε πλέον δὲν μὲ δεσμεύει καὶ δύναμαι, ἄνευ ἐπιφυλάξεως, νὰ κηρύξω τὴν ἀλήθειαν *ubi et ubi*. Πρὸς ἀποφυγὴν ἐπαναλήψεων, δίδω ὑμῖν ἐντολήν νὰ προσθέσητε κάτωθεν τῆς ἐκθέσεως τοῦ κ. Λάμπρου Ροῦλου, ἧς ἀντίγραφον μοὶ ἐστείλατε, τὴν ἐξῆς δηλώσιν :

«Δηλοποιῶ ὅτι ὅσα ἐκθέτει ἀναφορικῶς πρὸς ἐμὲ ὁ κ. Λ. Ροῦλος εἶναι ἀκριβῆς ἀλήθεια, ὅσα δὲ ἀναφέρονται εἰς τὰς ἐνεργείας τοῦ ἀπὸ πρὸ μέσα Φεβρουαρίου μέχρι τῶν μέσων Μαρτίου, ὁ κ. Ροῦλος μοὶ πρὸς ἀνεκρίνωσεν ἅμα τῇ ἀφίξει μου ἐν Λαρίσσει, δηλ. δεκαπέντε περὶ τοῦ ἡμέρας πρὸ τῆς ἐξόδου τῶν ἀνταρτῶν, ἀκριβῶς ὅπως τὰ ἐκθέτει.

»Ἐπίσης δηλοποιῶ, ὅτι προκειμένου ν' ἀναχωρήσω ἐξ Ἀθηνῶν διὰ Λαρίσαν περὶ τὰ μέσα Μαρτίου καὶ προτιθέμενος, πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς μου, νὰ μεταβῶ παρὰ τῷ Κυρίῳ Πρωθυπουργῷ, ἀνέλαβον νὰ ζητήσω παρ' αὐτοῦ ἐκ μέρους τῆς Ἐθνικῆς Ἑταιρίας ποσὸν φουσιγγίων πρὸς χρῆσιν τῶν ἐπαναστατικῶν σωμάτων. Τοῦτο καὶ ἐπραξά. Ὁ κ. Δηλιγιάννης ἐφάνη πρόθυμος νὰ χορηγήσῃ τοιαῦτα, ἀλλὰ μὲ ἠρώτησεν, ἂφ' οὗ ἀνεχώρουν διὰ τὰ σύνορα, μὲ ποῖον ἡδύνατο νὰ πεισυννοηθῇ διὰ τὰ φουσιγγία καθὼς καὶ δι' ὅτι ἄλλο ἐνδιέφερε τὴν Ἑταιρίαν, ἰδίως περὶ τῆς ἐκλογῆς τοῦ κ. Δουμπιῶτου ὡς ἀρχηγοῦ τῶν σωμάτων, τὴν ὁποίαν ἐσύστησε. Εἰς τοῦτο ἀπήντησα, ὅτι ἐγὼ ὁ

»ἴδιος δὲν ἐτύγχανον μέλος τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τῆς Ἑθνικῆς Ἑταιρίας, ἀλλ' ὅτι θ' ἀπετεινόμενην ὅπου ἔδει καὶ θὰ τῷ ἔδιδον, πρὸ πτῆς ἀναχωρήσεώς μου, τὰς ἀπαιτούμενας πληροφορίας. Τὴν ἐπαύριον, κατόπιν συνεννοήσεως καὶ κατ' ἐντολὴν τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου, ὑπέδειξα ὡς ἀντιπροσωπεύοντα τὴν Ἑθνικὴν Ἑταιρίαν τὸν κ. Σπυρίδωνα Λάμπρον, μετὰ τοῦ ὁποίου ὁ Κύριος Πρωθυπουργὸς ἔλαβε συνέντευξιν αὐθημερὸν καὶ εἰς τὸν ὁποῖον τῶρα ἀφίνω τὸν λόγον ὅπως δηλώσῃ τὰ περαιτέρω».

(Υπογρ.) **Γεώργιος Γούσιος**

**Ἐπιστολὴ Γεωργίου Γουσίου ἐκ Λονδίνου
πρὸς τὸν Πρόεδρον τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τῆς Ἑθνικῆς Ἑταιρίας (α).**

Λονδίνον, τῇ 9 Ἰουνίου 1897

Ἀγαπητέ κ. Πρόεδρε,

Λαμβάνω τὴν στιγμήν ταύτην τὴν ἀπὸ 20 Μαΐου π. ἐπιστολήν σας, δι' ἧς μοῦ ζητεῖτε ἔκθεσιν τῶν ἐν Θεσσαλίᾳ ἐνεργειῶν μου. Ὑμεῖς γνωρίζετε, ὅτι κατὰ τὴν ἐν Θεσσαλίᾳ μετάβασίν μου δὲν εἶχον οὐδεμίαν ἐντολὴν παρὰ τῆς Ἑταιρίας. Μετάβην μόνος ὅπως ἐπιτηρήσω καὶ βοηθήσω τὸ ἔργον αὐτῆς, ὅπερ καὶ ἔπραξα, κατὰ συνέπειαν δὲν νομίζω, ὅτι ὀφείλω ἔκθεσιν τῶν παρ' ἐμοῦπραχθέντων, εἰμὴ εἰς τὸ κοινὸν, ἀντιπροσωπευόμενον παρὰ τῆς Κυβερνήσεως. Ὅταν ἡ Κυβέρνησίς μου ζητήσῃ λόγον τῶν ἐνεργειῶν μου, θὰ δικαιολογηθῶ. Ἐν ὅσῳ οὗτος ζητεῖται παρ' ἀνευθύνων ἐφημεριδογράφων, θὰ μοι ἐπιτρέψετε νὰ ἐξακολογήσω σιωπῶν.

Μέλος τοῦ συμβουλίου ἐκ τῶν νοημονεσιτέρων καὶ τῶν ἐγκριτοτέρων εἶπε πολλάκις ἐνώπιόν μου: «Χρεωστώ νὰ θυσιάσω τὰ πάντα ὑπὲρ τῆς Πατρίδος ἐκτὸς τῆς τιμῆς μου». Καὶ εἰς τοῦτο συμφωνῶ πληρέστατα. Ἄν μοι ἐλέγατε νὰ προβῶ εἰς πράξιν ἄτιμον πρὸς ὅρος τῆς πατρίδος, θὰ ἀπεποιούμην λέγων, ὅτι ἡ Πατρίς δὲν δύναται νὰ μὲ προτρέψῃ εἰς πράξιν ἄτιμον. Ἐχει λοιπὸν μυριάκις δίκαιον, κατ' ἐμὴν γνώμην, τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος μέλος τοῦ Συμβουλίου. Ὄφείλω ὅμως νὰ προσθέσω, ὅτι ἀτιμάζεται τις ὅταν πρᾶξῃ τι ἄτιμον, ὅχι ὅταν τὸν κατηγόρησῃ τρίτος τις, καὶ ἐντιμότερος οὗτος ἂν θεωρηθῇ, ὡς ὁ ἀρθρογράφος ὁ ἀρχίσας τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ἑθνικῆς Ἑταιρίας. (6)

(α) Τὴν ἐπιστολὴν ταύτην παρέλειψα ν' ἀναγνώσω εἰς τὴν Βουλὴν, ἐκ λήθης, καίτοι ὑποσχεθεὶς τὴν ἀνάγνωσίν της ἀγορεύων.

(6) Ὑπενίσσεται τὴν ἐφημερίδα «Πρωίαν».

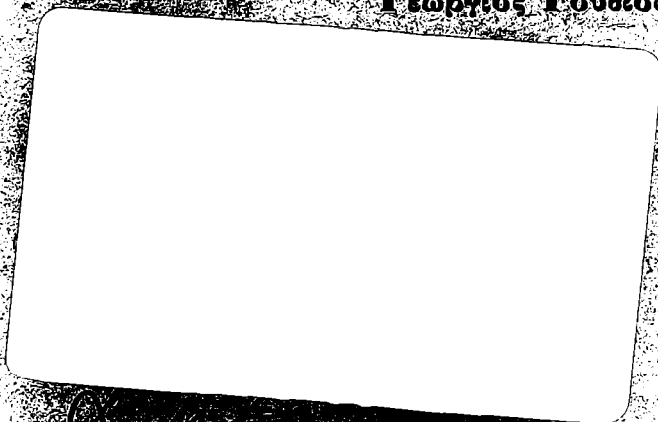
Ὁφείλομεν νὰ μὴ λησμονῶμεν τὸν σκοπὸν τῆς Ἑταιρίας. Οὗτος εἶνε νὰ προάξῃ τὸ Ἔθνος, νὰ τὸ βοηθήσῃ, ὅχι νὰ τὸ καταστρέψῃ.

Ἐγὼ φρονῶ, ὅτι δικαιολογούμενοι σήμερον δίδομεν ὄπλον σοδῶ-
ρὸν εἰς τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Ἑθνους. Ὅπως σώσωμεν ἑαυτοὺς, ἀπὸ τί;
ὑπὸ γελοίαν κατηγορίαν, καταστρέφομεν τὴν πολιτικὴν θέσιν τῆς
Πατρίδος μας. Εἶνε τοῦτο πατριωτικόν; Εἶνε τοῦτο φρόνιμον;

Σὰς καθικετεύω, κ. Πρόεδρε, νὰ μεταχειρισθῇτε ὅλην τὴν ἐπι-
ροὴν τῆς θεαματικῆς σας, ὅπως ἐμποδίσῃτε τοιοῦτον ἀντεθνικὸν διάδημα.

Διὰ τὴν μετὰ τῆς προσηκούσης ὑπολήψεως

Γεώργιος Γούσιος

22.9.93

ΠΑΝΤΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

002000054814

